



รายงานการวิจัย

เรื่อง

ผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

Results of media literacy activities according to
Buddhist psychology for monks.

โดย

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ

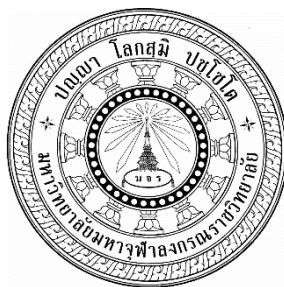
ดร.โกศล จิ่งเสถียรทรัพย์

ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์
และวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ประจำปี งบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๓



รายงานการวิจัย

เรื่อง

ผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์
Results of media literacy activities according to
Buddhist psychology for monks

โดย

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ

ดร.โกศล จิ่งเสถียรทรัพย์

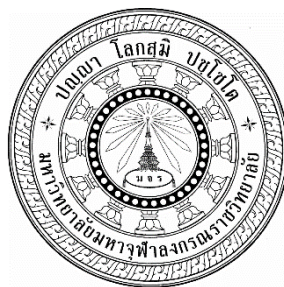
ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๓

กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์
และวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



Research Report

Results of media literacy activities according to
Buddhist psychology for monks

by

Assist.Prof.Dr.Phutthachat Phaensomboon

Dr. Kosol Chungsatientsup

Department of Psychology Faculty of Humanities

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2563

Research Project Funded by Thai Media Fund and Buddhapanya Sri

Thawarawadee Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya

University

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานวิจัย:	ผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์
ผู้วิจัย:	ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ, ดร.โกศล จึงเสถียรทรัพย์
ส่วนงาน:	คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๓
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ และวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ 2) เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ 3) เพื่อนำเสนอผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบ Multiple Method Methodology โดยผู้วิจัยได้นำเสนอขั้นตอนการวิจัยเป็น 4 ระยะ ซึ่งใน ระยะที่ 1 วิจัยเชิงปริมาณ ระยะที่ 2 วิจัยเชิงปริมาณ ระยะที่ 3 วิจัยเชิงปริมาณด้วยวิธีวิจัยกึ่งทดลอง ระยะที่ 4 ขยายผลเป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ เลือกกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบวัดพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ ด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน เปรียบเทียบค่าเฉลี่ย 2 กลุ่ม วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อภาพรวมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.01 (S.D.=0.65) 2) พัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ พบว่าชุดฝึกอบรมมี 11 กิจกรรม การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) พบว่ามี จำนวน 7 องค์ประกอบ ตรวจสอบความตรงของโมเดลพิจารณาได้จาก $\chi^2 = 12.69$, $df = 7$, $p = 0.080$, $GFI = .987$, $AGFI = 0.949$ และ $RMR = 0.0109$ แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ 3) ผลการฝึกอบรมพบว่า หลังเข้าร่วมกิจกรรมพระสงฆ์มีคะแนนการรู้เท่าทันสื่อเพิ่มขึ้น และในระยะขยายผล พบผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการทั้ง 2 ครั้ง ภาพรวมความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมโครงการ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ 2) เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ 3) เพื่อนำเสนอผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบ

Multiple Method Methodology โดยผู้วิจัยได้นำเสนอขั้นตอนการวิจัยเป็น 4 ระยะ ซึ่งในระยะที่ 1 วิจัยเชิงปริมาณ ระยะที่ 2 วิจัยเชิงปริมาณ ระยะที่ 3 วิจัยเชิงปริมาณด้วยวิธีวิจัยกึ่งทดลอง ระยะที่ 4 ขยายผลเป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ เลือกกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบวัดพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ ด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ย 2 กลุ่ม วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อภาพรวมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.01 (S.D.=0.65) 2) พัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ พบว่าชุดฝึกอบรมมี 11 กิจกรรม การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) พบว่ามี จำนวน 7 องค์ประกอบ ตรวจสอบความตรงของโมเดลพิจารณาได้จาก $\chi^2 = 12.69$, $df = 7$, $p = 0.080$, $GFI = .987$, $AGFI = 0.949$ และ $RMR = 0.0109$ แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ 3) ผลการฝึกอบรมพบว่า หลังเข้าร่วมกิจกรรมพระสงฆ์มีคะแนนการรู้เท่าทันสื่อเพิ่มขึ้น และในระยะขยายผล พบผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการทั้ง 2 ครั้ง ภาพรวมความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมโครงการ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : การรู้เท่าทันสื่อ, พุทธจิตวิทยา, พระสงฆ์

Research Title : Media Literacy through wisdom for the Buddhist monks
Researchers : Assist.Prof.Dr. Phutthachat Phaensomboon,
Dr. Kosol Chungsatientsup
Department : Department of Psychology Faculty of Humanities
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Fiscal Year : B.E. 2563
Research Scholarship Sponsor : Thai Media Fund and Buddhapanya sri
thawaravadhee Buddhist College,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The objectives of this article are 1) to study the situation of media literacy among monks 2) to develop a training package on **media literacy activities according to Buddhist psychology for monks** 3) to present the results of **media literacy activities according to Buddhist psychology for monks**. This research is a Multiple Method Methodology research .The researcher has presented the research process in 4 phases, in Phase 1 quantitative research methods, Phase 2 quantitative research methods Phase 3 quantitative research methods with quasi-experimental research methods, Phase 4 expands into training workshops. The target group was selected based on Purposeful Sampling. The research tools were a behavioral measure of media literacy in the areas of knowledge, physical, social, mental, and intellectual aspects. Interviews, data were analyzed using means, confirmatory factor analysis, comparing the means of 2 groups, one-way analysis of variance, and content analysis.

The results of the research found that: 1) Situation of monks' media literacy: Most of the sample monks had a high level of overall media literacy knowledge with an average of 4.01 (S.D.=0.65) 2) Developing a **media literacy activities according to Buddhist psychology for monks**: It was found that the training set had 11 activities. Confirmatory factor analysis (CFA) selected high factor loading values. The measure

passed all 31 criteria, consisting of 7 components. Check the validity of the model by considering the chi-square value $\chi^2 = 12.69$, $df = 7$, $p = 0.080$, $GFI = .987$, $AGFI = 0.949$. and $RMR = 0.0109$, indicating that the model was consistent with the empirical data. 3) The results of the project found that after participating in the activities, the monks' media literacy scores increased. In the expansion phase, the results of the evaluation of satisfaction with the project organization were found both times. Overall satisfaction in organizing project activities was at the highest level.

Keywords: media literacy, Buddhist Psychology, monks

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เนื่องด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ และความช่วยเหลือของบุคคลหลายฝ่ายประกอบกัน กราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ที่สนับสนุนทุนวิจัย กราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการวิพากษ์งานวิจัย ได้แก่ รศ.ดร.จักษ์ พันธุ์ชูเพชร ที่ปรึกษารัฐมนตรีว่าการกระทรวง อว.และ ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง ที่กรุณาวิพากษ์และให้คำแนะนำในการปรับงานวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กราบขอบพระคุณพระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี, ศ.ดร. หัวหน้าโครงการเครือข่ายพระสงฆ์เผ่ากระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ที่เมตตาให้เข้าร่วมงานเป็นนักวิจัยของโครงการ นอกจากนี้ขอขอบคุณทีมวิจัยทุกท่าน ที่ต้อนรับผู้วิจัยเข้าเป็น “ทีมเรา” ด้วยความอบอุ่น ในการทำงานกับ “ทีมเรา” ผู้วิจัยได้รับความรู้และประสบการณ์หลายเรื่อง และโดยเฉพาะโอกาสที่ได้รับในการพัฒนาตนเอง นับว่าเป็นโชคดีของผู้วิจัยที่ได้มีโอกาสได้ร่วมทำงานด้วย

กราบขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่เมตตาสนับสนุนเอกสารด้านการวิจัย ขอขอบคุณ รศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง หัวหน้าส่วนงานที่เมตตาให้โอกาสผู้วิจัยได้พัฒนาตนเอง และดร.วันวิสา ทิมมานพ ดร.ลำพอง กลมกุล ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ และปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของงานตลอดระยะเวลาของการวิจัย กราบขอบพระคุณ พระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกรูปที่เมตตาเข้าร่วมกิจกรรม และได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการวิจัยในครั้งนี้

ความสำเร็จและคุณค่าของงานเล่มนี้ ขอมอบแต่ครู อาจารย์ ผู้ปลูกฝัง และประสิทธิประสาทวิชาความรู้ให้ผู้วิจัยได้พัฒนา และเจริญก้าวหน้าในงานวิจัย และวิชาการมากยิ่งขึ้น

ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ และคณะ

๗ มีนาคม ๒๕๖๔

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฐ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฒ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของงานวิจัย.....	๖
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๖
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการ.....	๗
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย.....	๘
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย.....	๙
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๐
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ.....	๑๐
๒.๑.๑ ความหมายและความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ.....	๑๐
๒.๑.๒ องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อ.....	๑๖
๒.๑.๓ แนวทางการรู้เท่าทันสื่อและการวิเคราะห์สื่อ.....	๒๒
๒.๑.๔ ทักษะในการรู้เท่าทันสื่อ.....	๒๖
๒.๑.๕ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ.....	๒๙
๒.๑.๖ ระดับการรู้เท่าทันสื่อ.....	๓๒
๒.๑.๗ การรู้เท่าทันข่าวปลอม.....	๓๗
๒.๒ พัฒนาการวัยรุ่นและวัยรุ่นผู้ใหญ่.....	๔๓
๒.๓ สถานการณ์สื่อสังคมออนไลน์.....	๔๗
๒.๓.๑ การคุกคามของสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าต่อผู้บริโภค.....	๕๓

๒.๔	เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา.....	๕๖
๒.๕	สื่อชวนเชื่อทางศาสนา.....	๕๙
๒.๕.๑	ความหมายของสื่อชวนเชื่อทางศาสนา.....	๕๙
๒.๕.๒	ประเภทของสื่อชวนเชื่อทางศาสนา.....	๕๙
๒.๕.๓	รูปแบบของเนื้อหาของสื่อชวนเชื่อทางศาสนา.....	๖๐
๒.๕.๔	การเผยแพร่สื่อชวนเชื่อทางศาสนา.....	๖๐
๒.๕.๕	บุคคล ๔ ประเภทที่รับข้อมูลข่าวสาร.....	๖๑
๒.๕.๖	ผลกระทบของสื่อชวนเชื่อทางศาสนา.....	๖๑
๒.๕.๗	เครื่องมือในการตรวจสอบสื่อชวนเชื่อทางศาสนา.....	๖๒
๒.๕.๘	การเสพสื่ออย่างสร้างสรรค์.....	๖๔
๒.๖	แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้.....	๖๖
๒.๖.๑	การเรียนรู้ตามทฤษฎีของบลูม.....	๖๖
๒.๖.๒	ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา.....	๖๙
๒.๖.๓	การเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา.....	๗๘
๒.๗	แนวคิดกระบวนการคิดเชิงออกแบบ.....	๑๐๐
๒.๘	แนวคิดการจัดกระบวนการกลุ่ม.....	๑๐๒
๒.๘.๑	ความหมายของกระบวนการกลุ่ม.....	๑๐๒
๒.๘.๒	กิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้กระบวนการกลุ่ม.....	๑๐๓
๒.๘.๓	ขั้นตอนการทำกระบวนการกลุ่ม.....	๑๐๕
๒.๙	แนวคิดการเรียนรู้เชิงพุทธ.....	๑๐๗
๒.๙.๑	เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า.....	๑๐๗
๒.๙.๑	รูปแบบการสอนของพระพุทธเจ้า.....	๑๐๘
๒.๑๐	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๑๑๑
บทที่ ๓	วิธีดำเนินการวิจัย.....	๑๑๒
๓.๑	รูปแบบการวิจัย.....	๑๑๒
๓.๒	ขั้นตอนการวิจัย.....	๑๑๕
๓.๓	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๑๒๖
๓.๔	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๓๐
๓.๕	สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๓๔

๓.๖ การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง..... ๑๔๑

บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....๑๔๓

๔.๑ สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในสังคมไทย.....๑๔๓

๔.๒ การศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อด้วยตามแนวพุทธจิตวิทยา
สำหรับพระสงฆ์.....๑๔๗

๔.๓ ผลการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา
สำหรับพระสงฆ์.....๑๕๕

๔.๔ ผลการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์.....๑๕๘

๔.๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ.....๑๕๘

๔.๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ๑๘๑

๔.๕ ผลการนำไปใช้ขยายผลในโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา.....๑๘๕

๔.๕.๑ ขยายผลโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ครั้งที่ ๑ ...๑๘๖

๔.๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ๑๘๖

๔.๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ.....๒๐๗

๑) ผลสะท้อนความคิดการนำหลักการที่ได้เรียนรู้จากโครงการ
พระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนาไปประยุกต์ใช้.....๒๐๗

๒) ปัจจัยที่ส่งเสริมให้พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม นำหลักที่ได้
เรียนรู้จากโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ๒๐๗

๔.๕.๑.๓ การประเมินโครงการและการนำผลการประเมินไปใช้๒๐๙

๑) การประเมินกระบวนการ (Process) ๒๐๙

๒) การประเมินผลผลิตของโครงการ (Product) ๒๑๐

๔.๕.๒ การเผยแพร่องค์ความรู้ในเวทีสาธารณะ
“สร้างสื่อสันติ ลดอคติทางศาสนา”๒๑๑

๔.๕.๓ ขยายผลโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ครั้งที่ ๒ ...๒๒๒

๔.๕.๓.๑ ผลการดำเนินการ.....๒๒๓

๔.๕.๓.๒ ผลการประเมินความพึงพอใจของโครงการ๒๔๙

๔.๖ องค์ความรู้จากการวิจัย ๒๕๑

บทที่ ๕ สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....๒๕๕

๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....๒๕๕

๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์

ในสังคมไทย.....	๒๕๕
๕.๑.๒ พัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับ พระสงฆ์.....	๒๕๖
๕.๑.๓ ศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการรู้เท่าทันสื่อ.....	๒๕๙
๕.๑.๔ ผลสัมฤทธิ์กิจกรรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา สำหรับพระสงฆ์.....	๒๖๒
๕.๒ การอภิปรายผล.....	๒๖๘
๕.๒.๑ สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในสังคมไทย.....	๒๖๘
๕.๒.๒ การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์กลุ่มพระนิสิต.....	๒๖๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๒๘๑
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	๒๘๑
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ.....	๒๘๑
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	๒๘๒
บรรณานุกรม.....	๒๘๓
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย แบบสอบถาม.....	๒๘๙
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญขออนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลวิจัย.....	๓๓๑
ภาคผนวก ค หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๓๓๙
ภาคผนวก ง รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๓๔๕
ภาคผนวก จ หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์งานวิจัย/งานสร้างสรรค์/การนำไปใช้ ประโยชน์.....	๓๕๘
ภาคผนวก ฉ หลักฐานการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ TCI ฐาน ๑.....	๓๖๑
ภาคผนวก ช ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....	๓๗๖
ภาคผนวก ซ Gantt Chart เปรียบเทียบวัตถุประสงค์/กิจกรรมที่เสนอในข้อเสนอโครงการ และกิจกรรมที่ทำจริงจากโครงการวิจัย.....	๓๘๐
ภาคผนวก ฌ ใบรับรองจริยธรรมในมนุษย์.....	๓๘๖
ภาคผนวก ฎ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๓๘๘
ภาคผนวก ฏ ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๓๙๖

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
๒.๑ สังเคราะห์การรู้เท่าทันสื่อ.....	๒๑
๒.๒ สังเคราะห์ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ.....	๒๘
๒.๓ สังเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ.....	๓๑
๓.๑ รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๑๖
๓.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ระหว่างตัวแปรในองค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์.....	๑๒๐
๓.๓ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบ การรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์.....	๑๒๑
๓.๔ ค่าดัชนีความสอดคล้อง.....	๑๒๒
๓.๕ แบบแผนการทดลอง.....	๑๒๓
๓.๖ รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ระยะเวลาที่ ๒	๑๒๖
๓.๗ แผนการออกแบบกิจกรรม.....	๑๓๑
๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะพระภิกษุจำแนกตามอายุ และอายุพรรษา.....	๑๔๓
๔.๒ แสดงความถี่ และร้อยละของพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์.....	๑๔๔
๔.๓ แสดงความถี่ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์.....	๑๔๕
๔.๔ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะพระภิกษุจำแนกตามอายุ และอายุพรรษา ในการวิเคราะห์องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์.....	๑๕๕
๔.๕ แสดงความถี่ และร้อยละของพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์.....	๑๕๖
๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ระหว่างตัวแปรในองค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์.....	๑๕๖
๔.๗ แสดงการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ระหว่างตัวแปรข้อมูลพื้นฐานของพระสงฆ์.....	๑๕๗
๔.๘ ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง จำนวนและร้อยละของข้อมูลลักษณะส่วนบุคคล ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	๑๕๙
๔.๙ คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ ของพระสงฆ์กลุ่มทดลอง.....	๑๖๐
๔.๑๐ สรุปคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทดลอง.....	๑๖๕
๔.๑๑ เปรียบเทียบคะแนนความรู้เฉลี่ยก่อนการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	๑๖๖
๔.๑๒ เปรียบเทียบคะแนนความรู้เฉลี่ยหลังการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	๑๖๖

๔.๑๓	เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจเฉลี่ย ระยะติดตามผลครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	๑๖๗
๔.๑๔	เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจเฉลี่ย ก่อน หลัง และระยะติดตามในกลุ่มทดลอง.....	๑๖๗
๔.๑๕	เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจเฉลี่ย ก่อน หลัง และระยะติดตามในกลุ่มควบคุม.....	๑๖๘
๔.๑๖	เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อก่อนการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	๑๖๙
๔.๑๗	เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อหลังการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	๑๗๐
๔.๑๘	เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อระยะติดตาม ๑ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	๑๗๑
๔.๑๙	เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อระยะติดตาม ๒ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....	๑๗๓
๔.๒๐	เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างตัวแปรพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมทั้ง ๔ ระยะ.....	๑๗๕
๔.๒๑	เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อในแต่ละด้านของกลุ่มทดลอง.....	๑๗๖
๔.๒๒	เปรียบเทียบรายค่าพหุคูณ พฤติกรรมด้านความรู้ความเข้าใจ.....	๑๗๙
๔.๒๓	เปรียบเทียบรายค่าพหุคูณ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกาย.....	๑๗๙
๔.๒๔	เปรียบเทียบรายค่าพหุคูณ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม.....	๑๘๐
๔.๒๕	เปรียบเทียบรายค่าพหุคูณ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ.....	๑๘๐
๔.๒๖	เปรียบเทียบรายค่าพหุคูณ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา.....	๑๘๑
๔.๒๗	เปรียบเทียบรายค่าพหุคูณ ภาพรวมทั้งหมด.....	๑๘๒
๔.๒๘	เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อก่อน หลัง และระยะติดตามในกลุ่มควบคุม.....	๑๘๒
๔.๒๙	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับคะแนนความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชนเชื้อทางศาสนาของกลุ่มทดลอง ก่อน หลัง และระยะติดตาม จำแนกรายข้อ.....	๑๘๓
๔.๓๐	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับคะแนนความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชนเชื้อทางศาสนาของกลุ่มควบคุม ก่อน หลัง และระยะติดตาม จำแนกรายข้อ.....	๑๘๗
๔.๓๑	ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ในระยะขยายผลครั้งที่ ๑.....	๑๙๖
๔.๓๒	แสดงข้อมูลคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อชนเชื้อทางศาสนาของผู้เข้าร่วมอบรม	

ก่อน และหลัง รายชื่อ.....	๑๙๙
๔.๓๓ ค่าคะแนนการรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อทางศาสนา ในระยะขยายผลครั้งที่ ๑	๒๐๓
๔.๓๔ สรุปผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการ	
พระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา.....	๒๐๕
๔.๓๕ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ในระยะขยายผลครั้งที่ ๒.....	๒๒๓
๔.๓๖ ผลการประเมินกิจกรรมการเรียนรู้ ความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้.....	๒๒๕
๔.๓๗ สรุปผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการ	
พระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา ระยะที่ ๒	๒๔๙

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
๒.๑ องค์ประกอบความรู้เท่าทันสื่อ.....	๒๒
๒.๒ แสดงความแตกต่างระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองและความคาดหวังผลที่จะเกิดขึ้น.....	๗๕
๒.๓ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองและความคาดหวังผลที่จะเกิดขึ้น.....	๗๖
๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๑๑๑
๓.๑ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	๑๑๔
๓.๒ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันการวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทฺธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์.....	๑๒๑
๓.๓ ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการคำนวณ G* Power	๑๒๘
๔.๑ พระสงฆ์เข้าร่วมกิจกรรมในระยะขยายผลครั้งที่ ๑.....	๒๑๔
๔.๒ บอร์ดนิทรรศการความเป็นมาของโครงการ กิจกรรมระยะขยายผลครั้งที่ ๑.....	๒๑๖
๔.๓ บอร์ดนิทรรศการ สร้างสื่อสันติ ลอดคอตทางศาสนา กิจกรรมระยะขยายผลครั้งที่ ๑.....	๒๑๘
๔.๔ ประกาศมติมหาเถรสมาคม กิจกรรมระยะขยายผลครั้งที่ ๑.....	๒๑๙
๔.๕ กิจกรรมการอบรมพระสงฆ์ผู้นำกสื่อสารสร้างสันติ.....	๒๒๐
๔.๖ การขับเคลื่อนการเฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนาของตัวแทนพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละจังหวัด.....	๒๒๑
๔.๗ พระเทพศาสนาภิบาล ประธานในพิธีเปิดกล่าวมอบโอวาท ในระยะขยายผลครั้งที่ ๒.....	๒๒๖
๔.๘ กิจกรรมถอดบทเรียนการขับเคลื่อนโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา	๒๒๘
๔.๙ กิจกรรมการแปรเปลี่ยนมุสาวจาสู่สัมมาชีพ ภาคทฤษฎี	๒๓๑
๔.๑๐ กิจกรรมการแปรเปลี่ยนมุสาวจาสู่สัมมาชีพ ภาคปฏิบัติ.....	๒๓๔
๔.๑๑ วิทยากรกระบวนการในโครงการ.....	๒๓๖
๔.๑๒ กิจกรรมภัยร้าย และเทคนิคการรับมือข่าวชวนเชื่อทางศาสนา.....	๒๓๘
๔.๑๓ กิจกรรมนักสร้างข่าวลวง.....	๒๔๐
๔.๑๔ กิจกรรมมาตรการทางกฎหมายเพื่อการป้องกันข่าวชวนเชื่อทางศาสนา.....	๒๔๓
๔.๑๕ กิจกรรมเทคนิคและเครื่องมือในการตรวจสอบข่าวชวนเชื่อทางศาสนา.....	๒๔๕
๔.๑๖ กิจกรรมกลยุทธ์การขับเคลื่อนเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา.....	๒๔๗

๔.๑๗ รูปแบบ “ผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์” เรียกว่า BPF : 11A-KAN Model.....	๒๕๑
---	-----

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระสงฆ์ในฐานะผู้มีบทบาทเกื้อกูลต่อคนในสังคม ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตายจะมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ตลอด แต่อย่างไรก็ตาม ที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นเพียงข้อเสนอ (Suggestion) ไม่ใช่ คำตอบสำเร็จรูป แต่เป็นเพียงแนวคิดบทบาทของพระสงฆ์ ในการรับข้อมูลข่าวสารและสื่อสารข้อมูลข่าวสารให้กับชาวพุทธในสังคมระหว่างการปฏิบัติศาสนกิจเผยแผ่ศาสนา ในการเผยแผ่ศาสนาพระสงฆ์เป็นกลไกที่สำคัญในการสร้างเนื้อหา ประเด็นที่ตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนสังคม ผ่านทางช่องทางต่างๆ เช่น การสนทนาธรรม การบรรยาย การสื่อสารทางสื่อสังคมออนไลน์ประเภทต่างๆ แม้กระทั่งการแต่งหนังสือธรรมะเพื่อเผยแพร่ข้อคิดคติธรรมที่เป็นประโยชน์ในสังคมที่ข้อมูลข่าวสารแพร่สะพัดอย่างรวดเร็ว หากสามารถเพิ่มสมรรถนะของพระสงฆ์ให้มีสามารถในการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งเป็นทักษะให้พระสงฆ์สามารถรับและสื่อสารข้อมูล เนื้อหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อการสร้างความรู้และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ตลอดถึงการปลูกฝังความดีหรือแนวคิดเชิงคุณค่าที่สังคมรับรู้ร่วมกันในลักษณะการขัดเกลาทางสังคม^๑

ในยุคข้อมูลข่าวสารที่เต็มไปด้วยข่าวสารเสรีชนิดไร้พรมแดน เพียงแค่มีเครื่องมือสื่อสาร มีสัญญาณอินเทอร์เน็ตผู้บริโภคนั้นเป็นเพียงผู้รับสาร สามารถเป็นผู้ส่งสารได้ด้วยในคราวเดียวกัน ดังนั้นไม่ว่าจะส่งสารหรือรับสาร หากผู้บริโภคนั้นสามารถรู้เท่าทันความคิด เจตนา นัยยะ และผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการเสพใช้สื่อ นั้นได้ ก็จะทำให้การรับสารและส่งสารเป็นไปในทางที่ดีและมีประโยชน์ ด้วยเหตุนี้การสร้างความรู้เท่าทันสื่อที่จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทันโลกโซเชียลที่เต็มไปด้วย

^๑ อลิษา ตรีโรจนานนท์, การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในภาคเหนือของประเทศไทย, วารสารการสื่อสารมวลชน, คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒, หน้า ๑-๒๔.

ข่าวสารแบบไร้ทิศทาง โดย “รู้เท่าทันสื่อ” เป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญ^๒ จากงานวิจัยของรักจิต มั่นพลศรี^๓ พบว่า ข้อมูลข่าวสารจากการนำเสนอของสื่อต่างๆ ที่มีมากมาย และบางครั้งมีการปรุงแต่งปรับเปลี่ยน ทำให้เส้นแบ่งระหว่างความจริงและสิ่งที่สื่อประกอบสร้างขึ้นคลุมเครือ จนไม่สามารถแยกได้ชัดเจนว่า สื่อใดเป็นสื่อที่นำเสนอความจริง และสื่อใดเป็นสื่อที่ประกอบสร้างขึ้นมา ซึ่งอาจไปสู่การสร้างค่านิยมความเชื่อที่ผิดๆ ในสังคมได้ ในการนำเสนอสื่อที่มีความคลุมเครือมากขึ้น โดยเฉพาะในโลกสังคมออนไลน์ ทำให้ผู้รับสื่อคุ้นชินกับการบริโภคสื่อโดยขาดการไตร่ตรอง รับเอามาบริโภคเพียงอย่างเดียว เรียกว่าเป็นการเปิดรับสื่อแบบเฉื่อยชา (Passive) โดยผู้รับสื่อไม่ได้ตระหนักรู้ว่ากำลังเปิดรับสิ่งใดอยู่ เป็นการรับสื่อแบบขาดสติและไม่ได้ระมัดระวังว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่ควรหลีกเลี่ยง เพราะจะส่งผลกระทบต่อตัวผู้รับสื่อเอง

แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ เป็นแนวคิดที่มองผู้รับสื่อเป็นผู้ที่มีพลังอำนาจและมีความกระตือรือร้น (Empower as Active) ในการรับสื่อแบบเข้าใจในสิ่งที่สื่อต้องการนำเสนอ เป็นผู้บริโภคที่มีเครื่องมือในการตรวจสอบ มีสติในการรับข้อมูลข่าวสาร ไม่เชื่อทันทีที่รับสื่อเข้ามา มีการตรวจสอบตามขั้นตอนของการรู้เท่าทันสื่อ^๔ นอกจากนี้ยังสามารถวิเคราะห์ ประเมินเรื่องราว แนวคิดที่สื่อกำลังนำเสนอ และสามารถที่จะตัดสินใจเลือกรับ หรือไม่เลือกรับ พร้อมทั้งเห็นประโยชน์จากสิ่งที่สื่อต้องการนำเสนอ^๕ ซึ่งการรู้เท่าทันสื่อจะช่วยเสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้รับสื่อสามารถที่จะเลือกรับและใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพในบริบทต่างๆ และสามารถใช้ประโยชน์จากเนื้อหาสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๖ และยังมีส่วนช่วยให้ผู้รับสื่อเกิดความตระหนักในความสำคัญของการเลือกและจัดสรรเวลาที่ใช้กับสื่อ รู้จักเปิดรับสื่อผ่านวิธีคิดในเชิงวิเคราะห์ วิพากษ์ ประเมินสิ่งที่สื่อนำเสนอได้ สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่ง

^๒ โทมัส อภิวันทนากร, **คู่มือจัดกระบวนการและกิจกรรมเพื่อพัฒนาเยาวชนรู้เท่าทันสื่อ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ปิ่นโต พับลิชชิ่ง), ๒๕๕๒.

^๓ รักจิต มั่นพลศรี, **Media Literacy : ศาสตร์แห่งการเปิดรับสื่อด้วยปัญญา**, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, ปีที่ ๒ : ๖๗-๘๓.

^๔ เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, **การวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอเรซีของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย**, วิทยานิพนธ์ ค.ด. (เทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา), กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐, น.๒๒.

^๕ Baran, Stanley, J., **Introduction to Mass Communication**. ๓rd ed. Boston McGraw Hill. ๒๐๐๔ .

^๖ Halliday, Adele and Blackburn, Doug. **Media Literacy for Global Citizenship**. อ้างใน ปมิตตา รอดประพันธ์ วิเชียร อารังโสติสกุล และสายฝน วิบูลย์สรสรรค์, **การพัฒนาหลักสูตรเยาวชนรู้เท่าทันสื่อตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น**, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙, หน้า ๑๕๖-๑๗๐.

ที่สื่อต้องการนำเสนอ นั้นมีสิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดไม่ควรเชื่อ” รวมทั้งมีความสามารถในการแยกแยะสื่อที่นำเสนอแบบตรงไปตรงมาไม่บิดเบือน และสื่อที่นำเสนอแบบบิดเบือน รวมทั้งนำเสนอสิ่งที่มีประโยชน์ และไม่มีประโยชน์ได้^๘ และยังมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและแสดงพฤติกรรมต่อสื่อที่นำเสนอเรื่องราวต่างๆ ด้วยวิธีการที่เหมาะสม^๙ การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญ เป็นการปกป้องตนเองจากอิทธิพลและผลกระทบของสื่อ พร้อมทั้งมีส่วนช่วยให้เด็ก และเยาวชนมีทักษะในการใช้สื่อ และสามารถถ่วงรอกสิ่งที่สื่อต้องการนำเสนอได้อย่างชาญฉลาด^{๑๐}

จากการศึกษาของ ปทิตตา รอดประพันธ์ และคณะ^{๑๑} ทำการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรเยาวชนรู้เท่าทันสื่อตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยในส่วนของการทดลองใช้หลักสูตรพบว่า การทดลองใช้หลักสูตรกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ จำนวน ๓๐ คน ที่สมัครใจเรียนกิจกรรมรู้เท่าทันสื่อ ใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนเรียน-หลังเรียน จาก การทดลอง พบว่า ๑) จากการทดสอบการรู้เท่าทันสื่อค่าเฉลี่ยคะแนนหลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๒) จากแบบสอบถามความตระหนักในการรู้เท่าทันสื่อค่าเฉลี่ยหลังทดลองมีค่าสูง กว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ ๓) จากแบบประเมินพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ ค่าเฉลี่ยหลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และทำการประเมินผลหลักสูตร แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) การสังเกตพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียน หลังการทดลองใช้ ๒ สัปดาห์ และ ๒) การประเมินความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อหลักสูตรหลังการทดลอง พบว่าพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับดี และความคิดเห็นต่อหลักสูตรของนักเรียนหลังการทดลองใช้หลักสูตรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่า

^๗ อุดุลย์ เพ็ชรรุ่งโรจน์, การศึกษาแนวคิดเพื่อกำหนดตัวแปรความรู้เท่าทันสื่อสำหรับการวิจัยสื่อมวลชน, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓, หน้า ๑๘๔.

^๘ นภินทร ศิริไทย, ความรู้เรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพภูมิคุ้มกันสุขภาพที่ดีสำหรับเด็กและเยาวชน ในการพัฒนาองค์ความรู้การเรียนรู้เท่าทันสื่อสุขภาพ สู่หลักสูตรในระบบและนอกระบบการศึกษาของไทย, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ๒๕๔๗, น.๕๙.

^๙ เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, การวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอร์เรซีของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ ค.ด. (เทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา), กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๓๗.

^{๑๐} Merton, Simon, Donohew, and Crump. (๑๙๙๗). *Health Communication in the Prevention of Alcohol, Tobacco and Drug Use*. Health Education & Behavior.

^{๑๑} ปทิตตา รอดประพันธ์, วิเชียร อารังโสติสสกุล และสายฝน วิบูลรังสรรค์, การพัฒนาหลักสูตรเยาวชนรู้เท่าทันสื่อตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙, ๑๕๗-๑๗๐.

มีการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การพัฒนาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการรู้เท่าทันสื่อ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์ศึกษาการบริหารกิจการบ้านเมืองระดับท้องถิ่น (ศบมท.) คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับ Thai Civic Education, สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน (สสย.), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และ Friedrich-Ebert-Stiftung ^{๑๒} พบว่า ท่ามกลางการเติบโตของสื่อออนไลน์และสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของเด็กและเยาวชน ครูผู้สอนต้องได้รับการส่งเสริมให้มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน และสร้างเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนในการรู้เท่าทันสื่อ เพื่อให้เด็กและเยาวชนเหล่านั้นสามารถนำเครื่องมือที่ได้ไปใช้ประโยชน์ต่อตนเอง ในการแยกแยะสิ่งที่สื่อต้องการนำเสนอ พร้อมทั้งพัฒนาจนเกิดเป็นทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งถือว่าเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ ๒๑ ในฐานะที่เด็กและเยาวชนเป็นพลเมือง เพื่อใช้ความรู้ความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ จากการศึกษาของ จินตนา ตันสุวรรณนนท์^{๑๓} ทำการศึกษาผลของการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษา ระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ที่อาสาสมัครเข้าร่วมโครงการฝึกอบรม หลังจากนั้นจึงนำมาสุ่มแบบแยกประเภท (Stratified random sampling) ตามลักษณะของระดับการรับรู้ความสามารถของตนในการใช้สื่อและต่อมาทำการสุ่มนักศึกษาเข้ากลุ่มทดลอง ๒ กลุ่มและกลุ่มควบคุม ๑ กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีจำนวน ๒๐ คน เครื่องมือที่ใช้ ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ ๒ แบบวัด และ ๑ ชุดฝึกอบรม ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจำนวน ๔ ครั้ง คือก่อนการทดลอง, ภายหลังการฝึกอบรมระยะที่ ๑ (๑๐ กิจกรรม), ภายหลังการฝึกอบรมระยะที่ ๒ (การฝึกทำโครงการ) และติดตามผลหลังการฝึกทำโครงการแล้ว ๑ เดือน หลังจากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ความแปรปรวนหลายตัวแปร ๓ ทางแบบวัดซ้ำ (Three way MANOVA with Repeated Measure) พบว่า ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการฝึกอบรม ระดับการรับรู้ความสามารถของตนในการใช้สื่อ และครั้งของการวัดต่อการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษาในด้านการคิดวิจารณ์ญาณ ด้านการตระหนักถึง ผลกระทบของสื่อและด้านการเลือกรับและใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพ แต่พบว่ามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครั้งของการวัดกับ รูปแบบการฝึกอบรมต่อการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษา นักศึกษาที่ได้รับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อมีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อสูงกว่านักศึกษาที่ไม่ได้รับการฝึก และรูปแบบที่ดีที่สุดในการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษา คือ การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อทั้ง ๓ ด้านคือ ด้านการคิด ความรู้สึก/จิตใจและ

^{๑๒} <https://www.thaihealth.or.th/Content/> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

^{๑๓} จินตนา ตันสุวรรณนนท์, ผลการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, วารสารพฤติกรรมศาสตร์, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๑, หน้า ๒๑-๓๒.

พฤติกรรมร่วมกับการฝึกทำโครงการ นอกจากนี้ นิภินทร ศิริไทย^{๑๔} และเอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์^{๑๕} พบว่าผู้เข้ารับการอบรมส่วนมากมีการรู้เท่าทันสื่ออยู่ในระดับ ๒ คือ ในระดับที่ถูกครอบงำโดยสื่อและยังไม่รู้เท่าทันสื่อ อย่างไรก็ตามผู้เข้ารับการอบรมมีการรู้เท่าทันสื่อด้านการตีความเรื่องแนวบังเทิงคดีและโฆษณาในระดับ ๔ คือ มีความสามารถวิเคราะห์ได้ทั้งความหมายตรง และความหมายแฝง และจากการศึกษาของ อุลลิษา ครุฑทะเล^{๑๖} พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชนแบ่งออกเป็น ๒ ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยภายใน และปัจจัยส่งเสริม ๑.๑ ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน พบว่ามี ๓ ปัจจัย ได้แก่ ๑) การคิดวิจารณ์ญาณ ๒) ความตระหนักในอิทธิพลของสื่อ ๓) การรู้เท่าทันตนเอง ๑.๒ ปัจจัยส่งเสริมที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อพบว่ามี ๔ ปัจจัย ได้แก่ ๑) กลุ่มเพื่อนและกลุ่มครู ๒) การเปิดรับสื่อสร้างสรรค์และการใช้สื่อและเทคโนโลยีสื่ออย่างสร้างสรรค์ ๓) การอ่าน ๔) สุนทรียภาพ ๒. องค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน พบว่ามี ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) ภาระงานที่ศึกรู้ ๒) ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ ๓) การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย (๓.๑) การเรียนรู้เชิงรุก (๓.๒) ภาระงานกลุ่มและการวิเคราะห์อภิปรายแลกเปลี่ยน (๓.๓) การมีส่วนร่วม (๓.๔) การใช้สื่อที่เหมาะสมในกิจกรรมการเรียนรู้ (๓.๕) กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย (๓.๖) เนื้อหาการเรียนรู้ที่หลากหลายและบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิต (๓.๗) บรรยากาศการเรียนรู้แนวอน ๔) ความต่อเนื่องในกระบวนการเรียนรู้ ๓. แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน จากผลการศึกษา พบว่ามี ๔ แนวทาง ดังนี้ ๑) แนวทางการฝึกคิดวิจารณ์ญาณ ๒) แนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันอิทธิพลของสื่อ ๓) แนวทางการเรียนรู้จากกระบวนการผลิตสื่อ ๔) แนวทางการรู้เท่าทันตนเอง

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาพบการศึกษาวิจัยการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มพระสงฆ์ยังมีไม่มากนักผู้วิจัยจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผู้รู้เท่าทันสื่อ Media Literacy ในพระสงฆ์ โดยทำการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างให้เกิดความตระหนักถึงโทษภัยของสื่อชวนเชื่อทางศาสนาเพื่อให้ผู้เข้าอบรมมีทักษะและความรู้เกี่ยวกับข่าวปลอมว่าเป็นอย่างไร สามารถเป็นนักสื่อสารสังคมสร้างสังคมแห่งสันติ และตรวจสอบข่าวปลอมโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยโดยการเชื่อมโยงข้อมูลกับศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมของภาคีเครือข่ายได้ และผู้เข้าร่วมอบรมสามารถทำงานเป็นพระสงฆ์นักสร้างสื่อสร้างสรรค์

^{๑๔} นิภินทร ศิริไทย, ความรู้เรื่องการทำทันสื่อเพื่อสุขภาพภูมิคุ้มกันสุขภาพที่ดีสำหรับเด็กและเยาวชน ใน การ พัฒนาองค์ความรู้การรู้เท่าทันสื่อสุขภาพ สู่หลักสูตรในระบบและนอกระบบการศึกษาของไทย, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ. ๒๕๔๗.

^{๑๕} เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, การวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอเรซีของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย, ๒๕๔๐, หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖} อุลลิษา ครุฑทะเล, แนวทางการพัฒนากระบวนการรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน, วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ เดือนกันยายน-ธันวาคม, ๒๕๕๖, หน้า ๒๗๖-๒๘๕.

เพื่อสันติในเชิงพื้นที่ร่วมกับศูนย์ประสานงานเครือข่ายพระสงฆ์เผ่าละว้าสื่อชวนเชื่อทางศาสนาและสร้างภาคีเครือข่ายการทำงานที่เข้มแข็งและยั่งยืนได้ พร้อมทั้งเป็นการสร้างนักเผ่าละว้าชาวปหลอมในพื้นที่ โดยเฉพาะชาวปหลอมด้านศาสนา และกระบวนการอบรมนี้เป็นการสร้างกระบวนการตระหนักรู้ให้เกิดแก่ผู้เข้ารับการอบรม เพื่อตระหนักถึงผลกระทบหรือพิษภัยของชาวปหลอม (Fake News)

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์
๒. เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์
๓. เพื่อนำเสนอผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

๑.๓ ขอบเขตงานวิจัย

เนื้อหาในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ และมุ่งเน้นศึกษาแนวทางในการเสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ผ่านกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ เพื่อนำเสนอแนวทางในการปฏิบัติได้อย่างยั่งยืนภายใต้บริบทสังคมไทย โดยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และหนังสือทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่/ระยะเวลา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกพระสงฆ์เข้าร่วมกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ โดยการเลือกพื้นที่ที่ทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยพิจารณาจากเกณฑ์ดังต่อไปนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาในพระสงฆ์ ที่เป็นพระนิสิตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๖๓ คือ ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนกันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๓ และ ระยะเวลาติดตาม ๑ และ ๒ เดือน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตเนื้อหาที่สำคัญ ตามประเด็นต่อไปนี้

- ๑) ศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อในปัจจุบัน
- ๒) ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ที่ปรากฏในทางพระพุทธศาสนา
- ๓) ศึกษาการรู้เท่าทันสื่อ และประเมินพฤติกรรมตามหลักภavana ๔

๔) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับวัยผู้ใหญ่ตอนต้น

๕) ศึกษาแนวคิดพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมทางตะวันตก ได้แก่ ทฤษฎีการทำค่านิยมให้กระจ่าง (Values Clarification) ทฤษฎีการใช้หลักการสอนด้านจิตพิสัยของบลูม (Bloom) และทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคม (Social Learning Theory)

๖) ศึกษาแนวคิดการจัดการอบรมเพื่อการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์โดยใช้แนวคิดการฝึกอบรม แนวคิดกระบวนการกลุ่ม แนวคิดการเรียนรู้แบบโครงการ แนวคิดการจัดรูปแบบการเรียนการสอน แนวคิดการสร้างชุดกิจกรรมฝึกอบรม เป็นต้น

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร /กลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาผลของกิจกรรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ โดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ในการอบรมประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ จำนวน ๑๑ กิจกรรม ผู้วิจัยเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากพระนิสิตที่ศึกษาในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ความร่วมมือเข้าร่วม ตามขั้นตอนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้โดยใช้เกณฑ์ดังนี้

(๑) วิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขต มหาวิทยาลัย มีนโยบายสนับสนุนโครงการคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้พระนิสิตปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น และได้รับการปลูกฝังค่านิยมที่ดีในการรู้เท่าทันสื่อ และยึดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

(๒) พระนิสิต สมัครใจเข้าร่วมโครงการ

(๓) พระนิสิตที่ใช้เครื่องมือสื่อสารเป็นประจำ

ประชากรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์ จำนวน ๗๐ คน ในการวิจัยครั้งนี้เลือกพระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๒๕-๔๕ ปี จำนวน ๗๐ คน ในการวิจัยนี้ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างหลายขั้นตอน

โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกดังต่อไปนี้

๑. พระสงฆ์ที่มีอายุระหว่าง ๒๕-๔๕ ปี

๒. เรียนในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๓

๓. สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม และสามารถทำกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องตลอดโครงการ

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ สถานการณ์การเรียนรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ชุดฝึกอบรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์เป็นอย่างไร

๑.๔.๓ ผลของกิจกรรมการฝึกอบรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์เป็นอย่างไร

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระสงฆ์ที่ได้เข้าอบรมด้วย ชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อด้วยตามแนวพุทธจิตวิทยา สำหรับพระสงฆ์ มีความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสูงขึ้นกว่าก่อนการเข้าร่วมการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๑.๕.๒ พระสงฆ์กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมอบรมด้วยชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ มีความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาส่งขึ้นสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๑.๕.๓ พระสงฆ์กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมอบรมด้วยชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ มีความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาหลังการทดลองและระยะติดตามไม่แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ พุทธจิตวิทยา หมายถึง ความสามารถที่จะรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆอย่างมีเหตุผล ในที่นี้ หมายถึง การรู้จักคิด รู้จักการพิจารณาไตร่ตรองก่อนการรับสื่อ อย่างมีสติรู้เท่าทันในการรู้เท่าทันสื่อตามหลักพุทธจิตวิทยา

๑.๖.๒ ชุดฝึกอบรม หมายถึง กิจกรรมอบรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีองค์ประกอบของเนื้อหา และวิธีการของการฝึกอบรมหลอมรวมอยู่ด้วยกัน คือ เนื้อหาที่ใช้อบรม แนวคิดและหลักการ สื่อการสอน ระยะเวลาการอบรม วิธีการดำเนินกิจกรรม การวัดและประเมินผล

๑.๖.๓ การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา หมายถึง สิ่งที่พระสงฆ์มีความความเชื่อว่ามีคุณค่าและยึดเป็นวิถีปฏิบัติในการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา โดยมีทักษะและความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ประเมิน และผลิตสื่อ ข้อมูลการรู้เท่าทันสื่อจะถูกจำแนกเป็นกลุ่มตามระดับการรู้เท่าทันสื่อ ๓ ระดับคือ ระดับที่ ๑ การเข้าถึงสื่อ ระดับที่ ๒ การเข้าใจในสื่อที่ได้รับ และระดับที่ ๓ การเข้าร่วมในสื่อในฐานะผู้ประกอบสร้างเนื้อหาและส่งต่อเนื้อหา และวัดโดยใช้แบบวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

๑.๖.๔ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา หมายถึง การกระทำผ่านกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลในการตัดสินใจเลือกรับรู้ข่าวสาร บรรยายข้อความสั้นๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติตนของพระสงฆ์

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

๑.๗.๑ ได้รู้สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์

๑.๗.๒ ได้พัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

๑.๗.๓ ได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในการวิจัยและแนวทางในการนำเสนอผลของกิจกรรม
การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ประมวลแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ โดยประมวลหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและแนวคิดทฤษฎีทางตะวันตก เช่น คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับพระสงฆ์ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้เรียบเรียงและสังเคราะห์ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ

แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ เป็นแนวคิดทางด้านสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี ซึ่งในศตวรรษที่ ๒๑ นับเป็นก้าวที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก ผู้เรียน หรือผู้ศึกษา ควรมีทักษะในการรู้เท่าทันสื่อเพื่อใช้ทักษะนี้ในการรับข้อมูลข่าวสาร อย่างรู้เท่าทันและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม โดยแนวคิดนี้เกิดขึ้นในศตวรรษที่ ๑๗ ประเทศเยอรมันนี้ และการประชุมว่าด้วยการรู้เท่าทันสื่อของยูเนสโก ณ กรุง Grundwald มีการร่างประกาศสื่อมวลชนศึกษา เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน และมีการพัฒนาหลักสูตรสำหรับครูผู้สอน ส่วนในประเทศไทยได้ให้ความสนใจประเด็นการรู้เท่าทันสื่อมาเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า ๒๐ ปี โดยเฉพาะในแวดวงสาธารณสุข จากเอกสารและผลงานทางวิชาการต่างๆ เช่น การรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ (Media Literacy for Health) เป็นต้น

๒.๑.๑ ความหมายและความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ

ความหมายของการรู้เท่าทันสื่อ

การรู้เท่าทันสื่อเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลดังได้ระบุไว้ในยุทธศาสตร์การดำเนินงานด้านสื่อมวลชนขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ซึ่งอยู่ในกรอบแนวคิดเรื่อง “การส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงออกและการเสริมสร้างสมรรถนะในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน” โดยมีหลักการหนึ่งระบุไว้ว่าด้วย “การยกระดับการรู้เท่าทันสื่อให้

สูงขึ้น” ส่งผลให้ประเทศสมาชิกนานาประเทศขององค์การยูเนสโกได้ขานรับหลักการนี้และนำไปขับเคลื่อนในประเทศของตน^{๑๗}

การรู้เท่าทันสื่อเน้นความสำคัญของการเป็นผู้ใช้สื่อที่มีความรู้ มีความคิดเป็นระบบเกี่ยวกับสื่อมวลชน และเทคโนโลยีการสื่อสารในยุคปัจจุบัน โดยการรู้เท่าทันสื่อเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในโลกของการสื่อสารที่อัดแน่นไปด้วยข้อมูลข่าวสาร ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ การรู้เท่าทันสื่อมีความสำคัญในแง่ที่ช่วยให้คุณกลายเป็นผู้มีความสามารถ มีวิจารณญาณ และเป็นผู้รู้เท่าทันในทุกรูปแบบของสื่อ จนทำให้บุคคลสามารถที่จะควบคุมการตีความหมายจากสิ่งที่เห็น ได้ยิน หรือมีปฏิสัมพันธ์ด้วยการเรียนรู้ที่ตั้งคำถามที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งที่ดู อ่าน ฟัง หรือได้รับ โดยไม่เพียงแคร์รับรู้ข้อมูล แต่ยังหมายรวมถึงการเข้าใจข้อมูล การวิเคราะห์สื่ออย่างมีสติเพื่อป้องกันการเผยแพร่ข้อมูลที่ผิดไม่ถูกต้อง โดยมีนักวิชาการให้ความหมายของการรู้เท่าทันสื่อ ดังนี้

Aspen Media Literacy Leadership Institute^{๑๘} กล่าวว่า การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของสื่อ บทบาทของสื่อ พร้อมทั้งมีทักษะในการแสวงหาและตรวจสอบข้อมูลที่มาจากสื่อต่างๆ ใน ๔ รูปแบบ คือ ๑. เข้าถึง (Access) ๒. วิเคราะห์ (Analyze) ๓. ประเมิน (Evaluate) และ ๔. สร้างสรรค์ (Create)

Dictionary of Media Literacy^{๑๙} กล่าวว่า การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง ทักษะการคิดแบบวิพากษ์ที่ทำให้ผู้รับสื่อ สามารถแปลความหมายของข้อมูลที่ได้รับผ่านสื่อมวลชน และช่วยให้เกิดการพัฒนาทักษะการวินิจฉัยเนื้อหาของสื่อได้อย่างเป็นอิสระ

Baran, S. J.^{๒๐} กล่าวว่า เป็นความสามารถในการทำความเข้าใจและใช้ประโยชน์จากสื่อ และเนื้อหาจากสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลและมีประสิทธิภาพ

Potter, W. J.^{๒๑} กล่าวว่า การรู้เท่าทันสื่อ เป็นมุมมองจากการที่บุคคลเปิดรับสื่อและตีความหมายเนื้อหาสื่อตามที่ได้เปิดรับด้วยความตระหนักถึงผลกระทบของสื่อ และมีสติในการเปิดรับ

^{๑๗} พรทิพย์ เย็นจะบก, ถอดรหัสลับความคิดเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ : คู่มือการรู้เท่าทันสื่อ, (กรุงเทพมหานคร : ออฟเซ็ทครีเอชั่น), ๒๕๕๒.

^{๑๘} Aspen Media Literacy Leadership Institute อังใน อุษา บิ๊กกินส์, ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมมาแล้วขับและการเปิดรับสื่อของผู้ขับขี่จักรยานยนต์ในเขตกรุงเทพมหานคร, วารสารสุทธิปริทัศน์, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๘๐, กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๕๕, ๔๑-๖๐.

^{๑๙} อังใน ณิชฎา บางสุวรรณ, การศึกษาระดับการรู้เท่าทันสื่อของผู้ปกครองและพฤติกรรมการใช้สมาร์ตโฟน/แท็บเล็ต ของเด็กปฐมวัย กรณีศึกษา : โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา, วิทยานิพนธ์, ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาการมนุษย์), มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๙, หน้า ๗.

^{๒๐} Baran, S.J., Introduction mass communication : media literacy and culture. Boston : McGraw-Hill. Buckingham, D., Banaji, S. Carr, D., ๒๐๐๔.

^{๒๑} Potter, W.J., Theory of media literacy, (๓rd ed.) London :SAGE. ๒๐๐๕.

โดยวัตถุประสงค์ของการรู้เท่าทันสื่อคือ การเสริมพลังอำนาจของบุคคล เพื่อให้บุคคลควบคุมสื่อ ไม่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของสื่อ

Tallim, J.^{๒๒} กล่าวว่า การรู้เท่าทันสื่อ เป็นความสามารถที่จะเลือกและวิเคราะห์สารจากสื่อต่างๆ ซึ่งเป็นความสามารถในการตั้งคำถามได้อย่างเหมาะสมว่ามีอะไรอยู่ในสารนั้น และอะไรอยู่ในเบื้องหลังการผลิตสื่อ อันได้แก่ วัตถุประสงค์ เงินทุน ค่านิยมและเจ้าของ เพื่อให้รู้ว่าปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อเนื้อหาอย่างไร

Wood, J. T.^{๒๓} กล่าวว่า การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง ความสามารถในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชน เข้าถึง วิเคราะห์ ประเมินและตอบโต้กับสื่อมวลชนได้อย่างกระตือรือร้นด้วยกลยุทธ์แบบวิพากษ์ และข้อมูลที่เพียงพอ

European Commission^{๒๔} ให้ความหมายที่สอดคล้องกันว่า การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง ความสามารถในการเข้าถึง (access) เข้าใจ (understand) ประเมิน (evaluate) และสร้างสรรค์ (create) เนื้อหาสื่อในรูปแบบที่หลากหลายภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน

อุษา บิ๊กกินส์^{๒๕} กล่าวว่า การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง การอ่านสื่อให้ออกเพื่อพัฒนาทักษะในการเข้าถึงสื่อ การวิเคราะห์สื่อ การตีความเนื้อหาของสื่อ การประเมินค่าและเข้าใจผลกระทบของสื่อ และสามารถใช้อสื่อให้เกิดประโยชน์ได้

James W. Potter^{๒๖} กล่าวว่า ความรู้เท่าทันสื่อเป็นเขตแดนที่ชัดเจนระหว่างโลกแห่งความจริงและโลกของสื่อ จะเท่ากับการมีแผนที่นำทางในการช่วยให้เข้าใจสื่อได้ดีขึ้น ทำให้สามารถใช้สื่อได้ตามต้องการ ไม่ใช่มีชีวิตตามทีสื่อต้องการ คนที่ไม่รู้เท่าทันสื่อ จะเป็นผู้ที่จมอยู่กับข่าวสารมากเกินไป ข้อมูลที่ได้สูงกว่าความเป็นจริง

จินตนา ต้นสุวรรณนนท์^{๒๗} กล่าวว่า การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง การที่ผู้รับสื่อมีทักษะการคิด วิเคราะห์ โดยสามารถเข้าใจ วิเคราะห์ ตีความ ประเมินสื่อ และสิ่งที่ได้รับจากสื่อได้โดยไม่ตกอยู่

^{๒๒} Tallim, J., What is Media Literacy? อ้างใน บุษผา เมฆศรีทองคำ, การรู้เท่าทันสื่อ : การก้าวทันบนโลกข่าวสาร, Executive Journal, ๒๐๐๕. หน้า ๑๑๗-๑๒๓.

^{๒๓} Wood, J. t., **Communication in our lives**. Belmont, CA : Wadsworth, ๒๐๐๖.

^{๒๔} European Commission, **A European approach to media literacy in the digital environment**. ๒๐๐๗.

^{๒๕} อุษา บิ๊กกินส์, ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมเมาแล้วขับและการเปิดรับสื่อของผู้ขับขี่จักรยานยนต์ในเขตกรุงเทพมหานคร, **วารสารสุทธิปริทัศน์**, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๘๐, กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๕๕, ๔๑-๖๐.

^{๒๖} Potter, W. J., **Media literacy**. Los Angeles : SAGE.

^{๒๗} จินตนา ต้นสุวรรณนนท์, **ผลการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต**, ปรินญาวิทยาศาสตร์สุขภาพบัณฑิต (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.

ภายใต้ อิทธิพลของสื่อ ตระหนักถึงผลกระทบของสื่อที่มีต่อบุคคลและสังคมและรู้จักเลือกรับและใช้สื่ออื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน และสังคม

บุปผา เมฆศรีทองคำ^{๒๘} กล่าวถึง การรู้เท่าทันสื่อ ว่าเป็นความสามารถของแต่ละบุคคลในการเข้าถึง เข้าใจ ตีความ ประเมิน และสร้างเนื้อหาสื่อในรูปแบบที่หลากหลายด้วยความตระหนักถึงผลกระทบของสื่อโดยไม่ถูกครอบงำจากสื่อ และสามารถเสริมสร้างพลังอำนาจของตนเองเพื่อให้สามารถใช้สื่อเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้และการดำรงชีวิตของทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม

น้ำทิพย์ อองอาจวานิชย์ การรู้เท่าทันสื่อ คือ การที่ผู้รับสื่อไม่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของสื่อ โดยมีความสามารถในการวิพากษ์ วิเคราะห์ ตีความแยกแยะ พร้อมทั้งเลือกรับสื่ออย่างมีวิจารณญาณ

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า การรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง การที่บุคคลมีความสามารถในการรับสื่ออย่างเข้าใจ สามารถประเมินเนื้อหาที่ส่งมาได้โดยไม่ถูกหลอกลวง โดยเรียนรู้ที่จะตั้งคำถามถึงที่มาที่ไปของสื่อ สื่อต้องการอะไร ใครเป็นคนสร้างสื่อ และสื่อนี้ น่าเชื่อถือหรือไม่

ความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ

การรู้เท่าทันสื่อไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับเนื้อหา แต่เป็นเรื่องกระบวนการ ไม่ใช่วิชาใหม่ แต่เป็นวิธีการใหม่ในการสอน โดยใช้สื่อและสารจากสื่อ ช่วยให้บุคคลเรียนรู้เกี่ยวกับทักษะพื้นฐาน เช่น การคิดแบบวิพากษ์ การประเมินข่าวสาร การตรวจสอบข้อเท็จจริง การโน้มน้าวใจ เป็นต้น การรู้เท่าทันสื่อเป็นวิชาการที่เปลี่ยนแปลงเสมอ จึงไม่มีหลักสูตรที่แน่นอนตายตัว จากข้อความข้างต้น การรู้เท่าทันสื่อจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์แก่ผู้บริโภคสื่อ

Potter ได้กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของการรู้เท่าทันสื่อไว้ว่า คนที่สามารถควบคุมสื่อและจัดการกับสิ่งที่สื่อนำเสนอในมุมต่างๆ ได้ เป็นคนที่มี การรู้เท่าทันสื่อดี โดยสามารถจัดการในด้านความรู้ความเข้าใจ ว่าสื่อต้องการนำเสนออะไร กับใคร พร้อมทั้งเท่าทันต่ออารมณ์ของตนเองในการรับสื่อ รู้ทันว่าสิ่งที่สื่อนำเสนอเป็นสิ่งจริงหรือเป็นสื่อประกอบสร้างขึ้นมาเพื่อเล่นกับอารมณ์และความรู้สึกของผู้รับสาร หรือผู้เสพสื่อ และสามารถวิเคราะห์เห็นคุณค่าความดีความงามของสื่อ อาจกล่าวว่าเป็นคนที่รู้จักสื่อแบบรอบด้าน และสามารถเป็นผู้ที่สร้างความหมายของสื่อให้มีความหลากหลายได้ ในการเป็นผู้ที่มีการรู้เท่าทันสื่อดีมีแนวโน้มที่จะรับความหมายในเชิงลึกมากกว่าความหมายที่ไม่ชัดเจน โดยในการรู้เท่าทันสื่อทำให้สามารถเข้าใจสื่อ นำไปสู่การเพิ่มพลังอำนาจในด้านความเชื่อและพฤติกรรม

พอดเตอร์ได้อธิบายว่าการรู้เท่าทันสื่อมีหลายมิติ เช่น

^{๒๘} บุปผา เมฆศรีทองคำ, การรู้เท่าทันสื่อ : การก้าวทันบนโลกข่าวสาร, วารสารนักบริหาร, ปีที่ ๓๑ เล่มที่ ๑, หน้า ๑๑๗-๑๒๓.

มิติการคิดและการตีความ หมายถึง ความสามารถในการตระหนักในสาระต่างๆ ตั้งแต่ชั้นง่ายสุดจนถึงเรื่องที่ซับซ้อน เช่น รู้ว่าสื่อถูกผลิตขึ้นมาได้อย่างไร และทำไมสิ่งนี้จึงกลายเป็นแฟชั่น ซึ่งถือว่าเป็นมิติด้านปัญญา นอกจากนี้ยังมีการรู้เท่าทันสื่อในชั้นการตระหนักถึงสัญลักษณ์ ที่ผู้สร้างต้องการสร้างอารมณ์หรือความรู้สึกต่างๆ ขึ้นในสื่อ

มิติด้านสุนทรียศาสตร์ หมายถึง ความสามารถที่จะเพลิดเพลินเข้าใจและชื่นชมเนื้อหาของสื่อ จากมุมมองของศิลปะ การรู้จักชื่นชม หมายถึง การที่มีความรู้เกี่ยวกับทักษะในการผลิตสื่อต่างๆ รวมทั้งความสามารถในการแยกแยะ ตรวจสอบระหว่างศิลปะ และของปลอม และความสามารถในการเจาะจงบ่งชี้ได้ว่า รูปแบบหรือเอกลักษณ์ของนักเขียน ผู้ผลิตคืออะไร

มิติด้านค่านิยมหรือศีลธรรม หมายถึง ความสามารถที่จะเห็นค่านิยมต่างๆ ที่ปรากฏในสื่อ สำหรับบุคคลที่มีการรู้เท่าทันสื่อในระดับน้อย ก็จะมีแนวโน้มที่จะยอมรับค่านิยมต่างๆ ในสื่อ หรือแยกแยะได้แบบคลุมเครือ แต่สำหรับบุคคลที่มีความรู้จะสามารถตระหนักถึงรูปแบบต่างๆ ของค่านิยมที่ส่งผ่านมาทางสื่อ และจัดบทบาทของตนเองได้ด้วยว่าควรจะยืนอยู่จุดไหนของค่านิยมและศีลธรรมนั้นๆ^{๒๙}

สรุป “การรู้เท่าทันสื่อ” เป็นพลังอำนาจที่นำมาสู่การคิดสร้างสรรค์ที่มากขึ้นและเพิ่มพูนความสามารถในการสื่อสาร การศึกษาการรู้เท่าทันสื่อ่นั้นมิได้มุ่งหวังแค่ให้พระสงฆ์สามารถวิเคราะห์วิจารณ์สื่อได้เท่านั้น แต่ยังมีมุ่งให้นำข้อวิเคราะห์นั้นมาใช้ในทางป้องกันตนเองได้ เช่นที่ มาสเตอร์แมน ได้กล่าวไว้ว่า การพยายามสอน “ค่านิยมทางเลือก” ไม่ใช่เป้าประสงค์ของการรู้เท่าทันสื่อ แต่ต้องการสนับสนุนให้ผู้รับสารสามารถสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เพราะข่าวสารที่สื่อนำเสนอหรือข่าวสารจากสถาบันต่างๆ รอบๆ ตัวเรา นั่นคือสิ่งที่ทำให้เราสามารถตระหนักถึงสิทธิในการสื่อสารของเราได้ การฝึกฝนอย่างเป็นรูปธรรมเกี่ยวกับสิทธิในการสื่อสาร โดยผ่านกิจกรรมการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมที่ใช้สื่อทางเลือกอื่นๆ สามารถเป็นส่วนหนึ่งของการรู้เท่าทันสื่อได้

การรู้เท่าทันสื่อ คือ การยับยั้งความเชื่อ เพื่อคิดวิเคราะห์ข่าวสารในการตรวจสอบและประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารว่าน่าเชื่อถือหรือไม่ และประเมินจุดประสงค์ของผู้เขียน โดยสามารถแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็นและการชี้นำของผู้สร้างและเขียนข่าว โดยไม่ใช่อคติในการรับข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งรู้จักการตรวจสอบข่าวปลอมที่มักเผยแพร่ทางสื่ออินเทอร์เน็ต โดยไม่ตกเป็นเหยื่อของผู้ไม่หวังดี ซึ่งการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการรับรู้และเชื่อข่าวสารโดยขาดทักษะการรู้เท่า

^{๒๙} วันวิสา สรีระศาสตร์, ปัจจัยเชิงสาเหตุด้านสถานการณ์ทางสังคม และการมีภูมิคุ้มกันทางจิตที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างสร้างสรรค์และปลอดภัย ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนที่เข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างสร้างสรรค์และปลอดภัย, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔, หน้า ๓๖.

ทันข่าวนั้นเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่ไม่ควรมองข้าม เพราะสื่อข้อมูลที่เป็นข่าวลวง (Fake news) เผยแพร่ทางสื่อสังคมออนไลน์นั้น ส่งกระทบต่อสังคมโดยรวมได้ เนื่องจากข่าวปลอมมีการบิดเบือน ใส่ร้าย ชี้นำทำให้เกิดความแตกแยกและสับสนได้

การติดต่อสื่อสาร การนำเสนอข้อมูล การแสดงตัวตน หรือกิจกรรมอื่นๆ ของคนในยุคปัจจุบัน เกี่ยวข้องกับสื่อสังคมออนไลน์ด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้นผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ควรรู้จักการใช้สื่อสังคมออนไลน์ให้มีประสิทธิภาพทั้งในฐานะของผู้รับสาร และในฐานะของผู้ส่งสาร การรู้เท่าทันสื่อเป็นทักษะที่ต้องมีการฝึกฝน จนสามารถใช้ได้จนชำนาญเป็นอัตโนมัติ ไม่ว่าจะรับข้อมูลจากช่องทางไหน ก็ไม่ด่วนตัดสินใจเชื่อต้องมีการตรวจสอบก่อนทุกครั้ง โดยการตั้งคำถามว่า สื่อมาจากไหน สื่อต้องการนำเสนออะไร ใครเป็นผู้ผลิตสื่อ เพื่อเป็นการตรวจสอบ และลดผลที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในชีวิตประจำวัน มีการศึกษาการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อ โดยใช้ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism Theory) โดยใช้วิธีการสอนแบบกรณีศึกษา (Case Study) และทำกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยเทคนิคเพื่อนคู่คิด (Think-Pair-Share) เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะการวิเคราะห์ วิพากษ์สื่อ สามารถประเมินค่าสื่อสังคมออนไลน์ ตลอดจนสามารถสร้างสรรค์เนื้อหาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๐}

UNESCO-Teacher Training^{๓๑} และนักวิชาการด้าน Media Literacy กล่าวว่าทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ ๒๑ หนึ่งในทักษะนั้นคือ ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ โดยบุคคลที่เป็นผู้รับสาร และส่งสารสามารถเข้าถึงช่องทางการนำเสนอสื่อ เข้าใจต่อเนื้อหาที่สื่อต้องการนำเสนอ มีวิธีการในการประเมินสื่อที่ถูกต้องและเหมาะสม และประการสุดท้ายสามารถสร้างสรรค์การนำเสนอเนื้อหาที่มีความหลากหลาย ภายใต้บริบทต่างๆที่แตกต่างกัน

การรู้เท่าทันสื่อเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล ดังได้ระบุไว้ในยุทธศาสตร์การดำเนินงานด้านสื่อสารมวลชนขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ซึ่งอยู่ในกรอบแนวคิดเรื่อง “การส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงออกและการเสริมสร้างสมรรถนะในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน” โดยมีหลักการหนึ่งระบุไว้ว่าด้วย “การยกระดับการรู้เท่าทันสื่อให้สูงขึ้น” ส่งผลให้ประเทศสมาชิกนานาประเทศขององค์การยูเนสโกได้ขานรับหลักการนี้และนำไปขับเคลื่อนในประเทศของตน^{๓๒} การรู้เท่าทันสื่อเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งในโลกของ

^{๓๐} นิธิดา วิวัฒน์พาณิชย์, การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์, วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๘.

^{๓๑} Oxstrand, B., Media Literacy Education-A discussion about Media education in the Western Country. Europe and Sweden.

^{๓๒} พรทิพย์ เย็นจะบก. ถอดรหัสลับความคิดเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ. (กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ทครีเอชั่น), ๒๕๕๒.

การสื่อสารที่อัดแน่นไปด้วยข้อมูลข่าวสาร ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ การรู้เท่าทันสื่อมีความสำคัญในแง่ที่ช่วยให้คุณกลายเป็นผู้มีความสามารถ มีวิจารณญาณ และเป็นผู้รู้เท่าทันในทุกรูปแบบของสื่อ จนทำให้บุคคลสามารถที่จะควบคุมการตีความหมายจากสิ่งที่เห็น ได้ยิน หรือมีปฏิสัมพันธ์ด้วย การเรียนรู้ที่ตั้งคำถามที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งที่ดู อ่าน ฟัง หรือได้รับนั่นเอง ทักษะที่จำเป็นในการรู้เท่าทันสื่อ^{๓๓} ไว้ดังนี้

๑. ทักษะในการเข้าถึง (Access Skill) ทักษะนี้จะช่วยให้คุณจะสามารถรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสมและมีประโยชน์ และสามารถทำความเข้าใจความหมายของเนื้อหาสาระได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ทักษะการวิเคราะห์ (Analyze Skill) ทักษะนี้จะช่วยให้คุณสามารถตรวจสอบการออกแบบทั้งรูปแบบของเนื้อหาสาระ โครงสร้างของเนื้อหาสาระ และลำดับเหตุการณ์ของเนื้อหาสาระ รวมถึงสามารถใช้แนวคิดต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และ การเมืองในการทำความเข้าใจบริบทของเนื้อหาสาระที่น่าเสนอ

๓. ทักษะการประเมินเนื้อหาสาระ (Evaluate Skill) ทักษะ นี้จะช่วยให้คุณจะสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาสาระไปยังประสบการณ์ ส่วนบุคคลและทำการตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกต้อง คุณภาพ และความเกี่ยวข้องของเนื้อหาสาระ

๔. ทักษะการสร้างสรรค์ (Create Skill) ทักษะนี้จะช่วยให้คุณจะสามารถเขียนความคิดของพวกเขา โดยใช้ข้อความ เสียงและ/หรือภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพสำหรับวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน รวมทั้งสามารถใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อสร้างสรรค์เนื้อหาสาระของพวกเขา

๕. ทักษะการมีส่วนร่วม (Participate Skill) ทักษะนี้จะช่วยให้คุณสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมหรือปฏิสัมพันธ์ ซึ่งจะส่งผลมหาศาลในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

จึงเห็นได้ว่า การรู้เท่าทันสื่อในปัจจุบันเป็นแนวคิดที่ได้การยอมรับกันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากสถานการณ์ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน พระสงฆ์หรือบุคคลที่มีบทบาทในการสอนคนอื่น ๆ จำเป็นต้องมีความคิดที่มีวิจารณญาณเพื่อใช้สื่อทุกชนิดให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมมากที่สุดเนื่องจากพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญทางศาสนาและสังคมในการแนะนำผู้คนในทางที่ถูกที่ควร และมีคุณค่าทางจิตใจ

๒.๑.๒ องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อ

การจำแนกองค์ประกอบในการรู้เท่าทันสื่อ ได้มีองค์กร นักวิชาการในต่างประเทศและนักวิชาการในประเทศไทยได้มีการให้ความหมายไว้ ดังนี้

^{๓๓} Center of Media Literacy. Literacy for the ๒๑th century : An overview & orientation guide to media literacy education. (๒nd ed.)

UNESCO^{๓๔} องค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อ ตามกรอบของแนวคิดของ UNESCO ประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ การเข้าถึงสื่อ การวิเคราะห์สื่อ การประเมินค่าสื่อ และการสร้างสรรค์สื่อ โดยทักษะเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือในการตระหนักถึงเนื้อหาหรือสิ่งที่สื่อต้องการนำเสนอ โดยทักษะการรู้เท่าทันสื่อจะช่วยเสริมพลังให้ผู้รับสื่อสามารถเลือกรับหรือใช้สื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Potter^{๓๕} จำแนกองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อออกเป็น การเปิดรับสื่อ (access) ความเข้าใจ (understand) ประเมิน (Evaluate) และสร้างสรรค์ (create) เนื้อหาสื่อในรูปแบบที่หลากหลายภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน

รักจิต มั่นพลศรี และจินตนา ต้นสุวรรณนนท์^{๓๖} ได้จำแนกองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อ ได้แก่ การเข้าถึง การตีความ การวิเคราะห์ วิพากษ์ ตัดสิน และประเมินค่า

พรทิพย์ เย็นจะบก^{๓๗} ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อตามแนวคิดของการดำเนินโครงการ การพัฒนาองค์ความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อในประเทศไทยว่า มี ๕ ด้านคือ (๑) มิติในการรับสื่อ ตามทฤษฎีการสื่อสารของ Berlo ที่ว่าด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ที่เป็นสื่อกลางในการส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยประสาทสัมผัสจะเป็นสิ่งที่เปิดมิติของการรับสื่อของผู้รับสาร (๒) การวิเคราะห์สื่อหรือการอ่านสื่อ หมายถึง การแยกแยะองค์ประกอบในการนำเสนอของสื่อ ในประเด็นวัตถุประสงค์ของสื่อ (๓) การเข้าใจสื่อ หรือการตีความสื่อเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในตัวผู้รับสาร หลังจากเปิดรับสื่อไปแล้วเพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่สื่อแนะนำเสนอ เข้าใจภาษาเฉพาะของสื่อแต่ละประเภท และรู้จักที่มาของข้อมูลประเภทต่างๆ ซึ่งผู้รับสารแต่ละคนมีความเข้าใจสื่อได้ไม่เท่ากัน เกิดการตีความไม่เหมือนกัน (๔) การประเมินค่าสื่อหลังจากการที่ผู้รับสารผ่านการวิเคราะห์และการทำความเข้าใจแล้วผู้รับสารควรที่จะทำการประเมินค่าสิ่งที่สื่อแนะนำเสนอมามีคุณภาพ และคุณค่ามากน้อยเพียงใด ก่อนการตัดสินใจเชื่อ ต้องมีการวิเคราะห์อย่างถ่องแท้ (๕) การใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ ถ้าผู้รับสารได้ใช้การวิเคราะห์และทำความเข้าใจในองค์ประกอบขั้นต้นทั้ง ๕ ได้เป็นอย่างดีแล้ว เท่ากับว่าผู้นั้นได้ผ่านกระบวนการการรู้เท่าทันสื่อที่ครบถ้วน แต่ยังไม่เพียงพอเพราะเมื่อเราเข้าใจองค์ประกอบสื่อ อ่านสื่อได้ ประเมินค่าได้ ต้องสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้

^{๓๔} อีรพัฒน์ วงศ์คุ้มสอน, ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ การรู้เท่าทันสื่อ และความฉลาดทางอารมณ์ของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๔๕(๒) : ๑๒๗-๑๖๑ (๒๕๖๒).

^{๓๕} Potter, W. J., *Media Literacy*, Thousand Oaks, Sage, ๒๐๐๕.

^{๓๖} รักจิต มั่นพลศรี และจินตนา ต้นสุวรรณนนท์, อังไฉ นิสารัตน์ รอดบุญคง, ผลการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการเรียนการสอน DACIR ที่มีต่อการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๖, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๑, หน้า ๑๘.

^{๓๗} พรทิพย์ เย็นจะบก, ถอดรหัสลับความคิด เพื่อการรู้เท่าทันสื่อ, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ออฟเซ็ท ครีเอชั่น จำกัด, ๒๕๕๒.

สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน^{๓๘} ได้ระบุองค์ประกอบความรู้เท่าทันสื่อไว้ว่า เป็นความสามารถเข้าถึงสื่อที่หลากหลาย วิเคราะห์ประเมินคุณภาพ คุณค่า ความน่าเชื่อถือ ผลกระทบของสื่อได้ กลั่นกรอง เลือกสรรใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และครอบครัว ร้องเรียนให้มีการแก้ไข เมื่อได้รับผลกระทบโดยตรง โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญเรียงตามลำดับ คือ

๑. ความสามารถในการเข้าถึง (The ability to Access) ประกอบด้วย ๕ ด้านได้แก่ (๑) การได้รับสื่อประเภทต่างๆ อย่างเต็มที่ รวดเร็ว (๒) รับรู้และเข้าใจเนื้อหาของสื่ออย่างเต็มที่ ทำความเข้าใจอย่างมีประสิทธิภาพ (๓) สังเกต จดจำ และเข้าใจความหมายของคำศัพท์ สัญลักษณ์ และเทคนิคต่างๆ ที่ใช้ในการสื่อสาร (๔) ไม่ปักใจเชื่อเนื้อหาข้อมูลที่ได้รับทันที ควรหาที่มาของข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ที่หลากหลาย (๕) เลือกข้อมูล คัดกรองข้อมูล ในส่วนที่เราต้องการ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของเรา

๒. ความสามารถในการวิเคราะห์วิพากษ์ (The ability to Analyze) ประกอบด้วย ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ตีความเนื้อหาสื่อตามองค์ประกอบและแบบฟอร์มของสื่อแต่ละประเภท ว่าสิ่งที่สื่อนำเสนอ นั้นส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น (๒) ใช้พินิจความรู้เดิมและประสบการณ์ในการคาดการณ์ถึงผลที่จะเกิดขึ้น (๓) ใช้กลวิธีการวิเคราะห์ต่างๆ ได้แก่ การเปรียบเทียบ การหาความแตกต่าง การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเหตุและผล การลำดับความสำคัญ ฯลฯ ในการตีความและคาดการณ์ผลที่จะเกิด

๓. ความสามารถในการประเมินคุณค่าของสื่อ (The ability to Evaluate) ประกอบด้วย ๒ ด้านได้แก่ (๑) ประเมินคุณภาพของเนื้อหา ประเมินว่ามีคุณค่าต่อผู้รับสารมากน้อยเพียงใด ได้แก่ คุณค่าทางใจ อารมณ์ ความรู้สึก หรือมีคุณค่าทางศีลธรรม จรรยาบรรณ สังคม วัฒนธรรมหรือประเพณี สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้รับสารในด้านใดได้บ้าง (๒) สร้างความเกี่ยวข้องของเนื้อหา กับประสบการณ์ พร้อมเสนอความเห็นในแง่มุมที่หลากหลาย

๔. ความสามารถในการสร้างสรรค์ หรือ สื่อสาร (The ability to Create or Communicate information in a variety of form) หมายถึง การเรียนรู้สื่อ รวมถึงการพัฒนาทักษะการสร้างสื่อในแบบฉบับของตนเองขึ้นมา เมื่อผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ สามารถวิเคราะห์วิจารณ์ ประเมินค่าสื่อได้อย่างถ่องแท้แล้ว ก็จะต้องวางแผน เขียนบท ค้นคว้าข้อมูลเนื้อหา มาประกอบ ความสามารถในการสร้างสรรค์ หรือ สื่อสาร เนื้อหาโดยการเขียนบรรยายความคิด ใช้คำศัพท์ เสียง หรือ การสร้างภาพให้มีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย โดยแยกวิธีการสร้าง

^{๓๘} สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน อ่างใน นิสารัตน์ รอดบุญคง, ผลการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการเรียนการสอน DACIR ที่มีต่อการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๖, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๑, หน้า ๑๘.

สื่อให้ออก^{๓๙} ประกอบด้วย ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) การระดมสมอง วางแผน เรียบเรียง และแก้ไข (๒) ใช้ภาษาเขียนและภาษาพูดอย่างมีประสิทธิภาพที่สุดตามหลักของภาษาศาสตร์ (๓) สร้างสรรค์และเลือกภาพอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อบรรลุเป้าหมายต่างๆ ที่กำหนดไว้(๔) ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารในการวางโครงสร้างของเนื้อหา

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคณะกรรมการยุโรป ที่กล่าวไว้ว่า โครงสร้างของการรู้เท่าทันสื่อประกอบด้วย ๒ มิติ^{๔๐} คือ

๑. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม (Environmental Factors) เป็นระดับพื้นฐานซึ่งเป็นชุดของปัจจัยที่เป็นไปตามบริบทที่มีผลต่อบุคคลแต่ละคนและเชื่อมโยงกับสื่อมวลชนศึกษาและสิทธิของพลเมือง ซึ่งประกอบด้วย ๒ มิติย่อย ได้แก่

๑.๑ ความสามารถในการเข้าถึงสื่อ (Media Availability) ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์อินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์มือถือ

๑.๒ บริบทการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy Context) ได้แก่ สื่อ มวลชนศึกษานโยบายการรู้เท่าทันสื่อ ประชาสังคมและอุตสาหกรรมสื่อ

๒. ความสามารถส่วนบุคคล (Individual Competences) หมายถึง ความสามารถเฉพาะของบุคคลที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการฝึกปฏิบัติทางทักษะ (การเข้าถึง, การวิเคราะห์ และการสื่อสาร) เพื่อเพิ่มระดับของความตระหนัก การวิเคราะห์อย่างวิพากษ์และความสามารถที่สร้างสรรค์เพื่อแก้ปัญหา ซึ่งประกอบด้วย ๒ มิติย่อย ได้แก่

๒.๑ ความสามารถของบุคคล (Personal Competences) ประกอบด้วย

๒.๑.๑ ทักษะการใช้สื่อ (Use Skills) เป็นเงื่อนไขแรกของการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อซึ่งเป็นการประสานระหว่างความสามารถในการเข้าถึงสื่อและทักษะที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ ได้แก่ การใช้สื่ออย่างเหมาะสมและคล่องแคล่ว ทักษะทางคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตและการใช้อินเทอร์เน็ตที่รู้ตื้น

๒.๑.๒ ทำความเข้าใจในสื่ออย่างพินิจพิเคราะห์ (Critical Understanding) เป็นส่วนสำคัญสุดของความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลและสื่อ โดยที่แต่ละบุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสื่ออย่างไรขึ้นกับความเข้าใจอย่างพินิจพิเคราะห์ทั้งในแง่ของเนื้อหาและบริบท ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับสื่อและข้อบังคับของสื่อ ความเข้าใจในเนื้อหาสื่อ และพฤติกรรมของผู้ใช้สื่อ

^{๓๙} อูชา บักกินส์. (๒๐๑๑). ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ เทคนิคขั้นตอนในการรู้เท่าทันสื่อและการวิเคราะห์สื่อ. แหล่งเรียนรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศแห่งประเทศไทย.

^{๔๐} Celot, P. & Perez Tornero, J. M. Study on Assessment Criteria for Media Literacy : Final Report. Brussels : The European Commission.

๒.๒ ความสามารถทางสังคม (Social Competences) ประกอบด้วย ความสามารถทางการสื่อสาร ได้แก่ การมีส่วนร่วม ความสัมพันธ์ทางสังคมและการสร้างสรรค์เนื้อหา

นอกจากนี้ สสส.^{๔๑} ยังกล่าวว่า ๕ องค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อที่เราต้องมี ได้แก่

๑. การเปิดรับสื่อ การเปิดรับการเข้าใจการวิเคราะห์สื่อสื่อคือ การรู้เท่าทันการเปิดรับสื่อของประสาทสัมผัส หู ตา จมูก ลิ้น สัมผัสของเรา ซึ่งเมื่อเปิดรับแล้วสมองจะสั่งการให้คิดและปรุงแต่งให้เกิดอารมณ์ต่างๆตามมา การรู้เท่าทันสื่อในขั้นของการรับรู้อารมณ์ตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องแยกความคิดและอารมณ์ออกจากกัน และความคิดจะทำให้เรารับรู้ความจริงว่า“อะไรเป็นสิ่งที่สื่อสร้างขึ้น”เป็นต้น

๒. การวิเคราะห์สื่อ คือ การแยกแยะองค์ประกอบในการนำเสนอของสื่อว่ามีวัตถุประสงค์อะไร

๓. การเข้าใจสื่อ คือ การตีความสื่อหลังจากเปิดรับสื่อไปแล้ว เพื่อทำความเข้าใจในสิ่งที่สื่อนำเสนอ ซึ่งผู้รับสารแต่ละคนก็จะมีเข้าใจสื่อได้ไม่เหมือนกันตีความไปคนละแบบ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ พื้นฐานการศึกษาคุณสมบัติในการเรียนรู้ ตลอดจนการรับรู้ข้อมูลของแต่ละบุคคลที่ไม่เท่ากันมาก่อน

๔. การประเมินค่า หลังการวิเคราะห์และทำความเข้าใจสื่อแล้ว เราควรประเมินค่าสิ่งที่สื่อนำเสนอว่ามีคุณภาพและคุณค่ามากน้อยเพียงใด ไม่ว่าจะป็นด้านเนื้อหา วิธีนำเสนอเทคนิคที่ใช้เป็นต้น

๕. การใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ แม้เราจะสามารถวิเคราะห์ เข้าใจ และประเมินค่าสื่อได้ แต่เราไม่สามารถออกไปจากโลกของสื่อได้ ดังนั้นเราจึงจำเป็นต้องปฏิบัติดังนี้ คือนำสิ่งที่เราวิเคราะห์ไปใช้ประโยชน์ เลือกรับสื่อเป็น สามารถส่งสารต่อได้ มีปฏิกริยาตอบกลับสื่อได้ ดังนั้น ๕ องค์ประกอบนี้เป็นพื้นฐานอันดีของการเป็นผู้ผลิตสื่อที่ดี สำหรับผู้ที่สามารถคิดวิเคราะห์ เข้าใจธรรมชาติของสื่อได้เป็นอย่างดีแล้วเราอาจเป็นผู้ผลิตสื่อเอง โดยก่อให้เกิดสื่อดีๆ มีประโยชน์เพื่อสังคม โดยการวางแผนการจัดการสื่ออย่างเหมาะสมและเลือกข้อมูลเพื่อคิดเขียน พูดให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการภายใต้การผลิตสื่อที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมองค์ประกอบนี้เป็นพื้นฐานอันดีของการเป็นผู้ผลิตสื่อที่ดี

^{๔๑} <https://www.thaihealth.or.th/Content/๓๙๕๕๘-> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๖๔

ตารางที่ ๒.๑ การสังเคราะห์การรู้เท่าทันสื่อ^{๔๒}

องค์ประกอบการ รู้เท่าทันสื่อ	นักวิชาการด้านการรู้เท่าทันสื่อ					
	UNESCO	Potter	รักจิต มั่นพลศรี และ จินตนา ตันสุวรรณ นนท์	พร ทิพย์	สถาบันสื่อเด็ก และเยาวชน	สสส.
๑ การเปิดรับสื่อ		●	●	●	●	●
๒ การเข้าใจสื่อ	●	●	●	●		●
๓ การวิเคราะห์ สื่อ	●		●	●	●	●
๔ การประเมินสื่อ	●	●	●	●		●
๕ สร้างสรรค์สื่อ	●					
๕ การใช้สื่อให้ เป็นประโยชน์		●	●	●	●	●
๖ มีช่องทางใน การตรวจเช็คสื่อ					●	

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อที่ผู้วิจัยใช้ในกา
วิจัยฉบับนี้ ได้จากการสังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการด้านการรู้เท่าทันสื่อ มี ๖ องค์ประกอบดังนี้
การเปิดรับสื่อ การเข้าใจสื่อ การวิเคราะห์สื่อ การประเมินสื่อ การสร้างสรรค์สื่อ การใช้สื่อให้เป็น
ประโยชน์ และมีช่องทางในการตรวจสอบสื่อ

๑. การเปิดรับสื่อ การเปิดรับข้อมูลข่าวสารที่ตนเองสนใจ โดยมีช่องทางในการรับสื่อผ่าน
อายตนะทั้ง ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ที่กระทบเข้ามา นี่เป็นขั้นแรกของการรับสื่อเป็นขั้น
ของการรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของตนเอง

๒. การวิเคราะห์สื่อ คือ การที่ผู้รับสื่อสามารถวิเคราะห์ แยกแยะองค์ประกอบในการ
นำเสนอของสื่อว่ามีวัตถุประสงค์อะไร

๓. การเข้าใจสื่อ เป็นการให้ความหมายหลังจากที่เปิดรับสื่อแล้ว โดยการให้ความหมาย
ด้วยข้อมูล หรือประสบการณ์เดิมที่ผู้รับสื่อมีอยู่

^{๔๒} สังเคราะห์การรู้เท่าทันสื่อโดยผู้วิจัย

๔. การประเมินค่า ขั้นนี้เป็นขั้นประเมินด้วยหลักโยนิโสมนสิการ รู้คุณค่าแท้คุณค่าเทียม ที่สื่อนำเสนอ เห็นคุณโทษและทางออกของการนำเสนอสื่ออื่นๆ ไม่ว่าจะป็นด้านเนื้อหา วิธีนำเสนอ เทคนิคที่ใช้ เห็นคุณค่าของสื่อที่นำเสนอ

๕. การใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ มีความรู้ความสามารถในการนำเสนอสื่ออื่นให้เหมาะสมกับเวลา สถานที่ และบุคคล

๖. มีช่องทางในการตรวจเช็คสื่อ โดยเป็นการสร้างบุคคลให้เป็น Fact checker ผ่านกิจกรรมที่ได้เรียนรู้เพื่อให้เกิดการตรวจสอบข้อมูลให้ชัดเจนก่อนจะนำเสนอ



ภาพที่ ๒.๑ องค์ประกอบในการรู้เท่าทันสื่อ

๒.๑.๓ แนวทางการรู้เท่าทันสื่อและวิเคราะห์สื่อ (Code of Conduct)

แนวทางในการรู้เท่าทันและวิเคราะห์สื่อ (Code of conduct)^{๔๓} ได้อธิบายแนวทางการรู้เท่าทัน และวิเคราะห์สื่อประกอบด้วย ๕ ด้าน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. สื่อคือสิ่งที่สร้างขึ้น - Media are Constructions

เนื้อหาของสื่อ ไม่ได้เกิดขึ้นเอง แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น มีการออกแบบ แก้ไข ผลิต ตกแต่ง องค์ประกอบต่างๆ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือความต้องการของผู้ผลิตหรือผู้สนับสนุน (Sponsor) ดังนั้น เนื้อหาของสื่อส่วนใหญ่จึงมาจากความต้องการของผู้ผลิต ที่ต้องการจะนำเสนอสินค้าในทางบวกของตัวเอง เช่น โฆษณาแอมเบอร์เกอร์ ดูน่ากิน ขึ้นใหญ่ แต่ในความเป็นจริง อันเล็ก

^{๔๓} สุชาติดา จักรพิสุทธิ์, อ่างโน พลอยวไล ทองรักษ์, ทักษะในการรู้เท่าทันสื่อ แนวทางการรู้เท่าทันและวิเคราะห์สื่อ และสุขภาพจิตของนิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, วารสารสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๑ : ๒๐๐-๒๒๘, ๒๕๖๒.

นิตเดียว โฆษณาผลิตภัณฑ์ลด น้ำหนัก ภาพนางแบบก่อนและหลังใช้ผลิตภัณฑ์ดูแตกต่างกันมาก เพราะมีการตกแต่งรีทัชภาพนางแบบ เป็นต้น

๒. สื่อมีเป้าหมายทางธุรกิจ/โฆษณา - Media Constructions have Commercial purposes

ส่วนใหญ่แล้วเนื้อหาของสื่อจะมีนัยทางธุรกิจแฝงอยู่ เนื่องจากสื่อมีการประเมินผลประกอบการ กำไรขาดทุน โดยแต่ละธุรกิจต้องเอาตัวรอดจากการขาดทุน ผู้ผลิตสามารถกำหนดวัตถุประสงค์ในการนำเสนอ เพื่อนำไปสู่การจูงใจผู้บริโภค แต่ความจริงที่เกิดขึ้นคือ สื่อย่อมไม่สามารถทำหน้าที่โดยเที่ยงธรรม หากข่าวสารใดมีผลกระทบต่อภาพลักษณ์และธุรกิจของผู้มีอำนาจ สื่อก็อาจหลีกเลี่ยงหรือนำเสนอแต่เพียงผิวเผิน หรือแม้กระทั่งจงใจนำเสนอหรือบิดเบือนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้สนับสนุนโฆษณาเสียด้วยซ้ำ เช่น โฆษณาแฝงผ่านฉากละคร หรือการให้ตัวละครพูดถึงสินค้านั้นๆ การเชิญชวนให้ส่ง SMS เพื่อตอบคำถามหรือแสดงความคิดเห็น ที่จริงแล้วก็เป็นการร่วมมือทางธุรกิจระหว่างสื่อกับบริษัทมือถือ ที่ต้องการหารายได้จากการส่ง SMS จำนวนมากๆ ใช้ดารานักแสดงที่มีชื่อเสียงเป็นพรีเซ็นเตอร์โฆษณาสินค้า แต่ที่จริงแล้วนักแสดงอาจไม่ได้ใช้ผลิตภัณฑ์นั้นจริงๆ

๓. สื่อสร้างค่านิยมและอุดมคติ- Media messages contain Values and Ideologies

เนื้อหาของสื่อมีการสื่อความหมายทั้งทางตรงและทางอ้อม ถึงแม้ว่าจุดประสงค์ของการผลิตเนื้อหานั้น และเนื้อหาของสื่อจะเต็มไปด้วยการสื่อความหมายเชิงบวก แต่ก็สามารถให้ผู้รับคิดเห็นเป็นเชิงลบได้ หรือเรียกได้ว่านำเสนอสองแง่สองง่าม หรือนำเสนอแบบอคติ ตามวัตถุประสงค์ของผู้ผลิต ทศนคติบางอย่างที่คิดเห็นไม่ตรงกันอาจถูกปกปิด หรือบิดเบือนได้ เช่น ละครโทรทัศน์ที่มีเนื้อหาชิงรักหักสวาท สร้างค่านิยมให้เป็นภรรยาบ่อย ไม่ต้องทำงานอะไร แคแต่งเสริมเติมสวยไปวันๆ ก็สบายไปตลอด คู่รักดาราที่ทำตัวเจ้าชู้ หรือเลิกกันเป็นว่าเล่น สร้างกระแสการมีภิกให้กับเด็กวัยรุ่น การเล่าข่าวโดยผู้ดำเนินรายการ ด้วยลีลาการเล่าบอกการวิพากษ์วิจารณ์อย่างออกรส อาจทำให้ผู้รับสารคล้อยตามทัศนคติที่ผู้เล่าขานนำเสนอ

๔. สื่อทำให้มีผลที่ตามมาทางการเมืองและสังคม - Media messages have Social and Political Consequences

๕. สื่อแต่ละชนิดมีเอกลักษณ์และข้อจำกัด - Each Medium has a unique Aesthetic Form

สื่อแต่ละประเภท มีรูปแบบ ลักษณะ และกระบวนการนำเสนอที่แตกต่างกันไป มีการใช้เทคนิค ตัดต่อแต่งภาพ ใช้เอฟเฟ็ค ดนตรี มุมกล้อง เพื่อประกอบความหมาย หรือมีนัยสำคัญแอบแฝง ซึ่งในกระบวนการผลิตนี้เอง ที่ทำให้ "สาร" บางอย่างถูกตัดตอน ปรับแต่ง ลดปริมาณและคุณภาพ รวมถึงอาจกลายเป็นการสร้างความจริงเทียมขึ้นในที่สุด เช่น การพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ ใช้คำที่น่าสนใจ ตัวใหญ่ๆ ทำให้ผู้อ่านตะตาและเกิดความรู้สึกอยากอ่านเนื้อหาข่าวนั้นต้อง

ควักเงินซื้อ แต่ในเนื้อข่าวอาจไม่แรงเหมือนพาดหัวข่าว การออกอากาศทางโทรทัศน์มีข้อจำกัดเรื่องเวลา ทำให้ต้องตัดทอนเนื้อหาให้สั้นกระชับ ซึ่งบางครั้งอาจทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือผิดพลาด เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการผลิตเนื้อหาสื่อและเผยแพร่อย่างมีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง เทคโนโลยีด้านการสื่อสารก้าวหน้าไปมากเท่าใด สื่อยิ่งต้องแข่งขันกันมากขึ้น และยังทำให้สื่อใช้เทคโนโลยีขั้นสูงไปในการสร้างเทคนิควิถีกลยุทธ์เพื่อเอาชนะใจ "ลูกค้า" คือผู้รับสารมากขึ้นเท่านั้น

โตมร อภิวันทนการ^{๔๔}, พรทิพย์ เย็นจะบก^{๔๕}, และ Thoman & Jolis^{๔๖} ที่ได้อธิบายถึงแกนความคิดหลักในการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อที่ควรยึดเป็นหลักในการเรียนรู้เพื่อทำการวิเคราะห์สื่อ โดยมีแกนความคิดทั้งหมด ๕ แกน ดังนี้

แกนความคิดที่ ๑ เนื้อหาสื่อทั้งหลายถูกสร้างขึ้น

สื่อแต่ละประเภทที่เผยแพร่มายังบุคคลล้วนผ่านกระบวนการผลิตที่มีการวางแผน คิด ออกแบบ และเลือกสรร โดยใช้หลักจิตวิเคราะห์ หลักการตลาด การประเมินทัศนคติของสังคม และการทดสอบความแม่นยำในการสื่อสารเพื่อให้แน่ใจว่าสารที่อยู่ในสื่อสามารถตอบสนอง สร้างความสนใจ ประทับใจอยู่ในใจและกระตุ้นความต้องการของผู้บริโภคสื่อได้ ฉะนั้นทุกสิ่งที่คุณได้รับรู้จากสื่อจึงเป็นความตั้งใจของผู้ผลิตที่ต้องการให้สื่อที่สร้างขึ้นสร้างความรู้สึกและพฤติกรรมตามที่เจ้าของสื่อคาดหวัง นอกจากนี้ผู้ผลิตสื่อยังตั้งใจที่จะนำเสนอความจริงเพียงบางส่วน โดยสร้างความจริงเสมือนให้ผู้บริโภคสื่อเกิดความเชื่อและคล้อยตามหัวข้อ

แกนความคิดที่ ๑ นี้ แสดงให้เห็นว่า “ไม่มีความบังเอิญในสื่อที่สร้างขึ้น มีแต่ความตั้งใจของผู้ผลิต” เป็นการเผยให้เห็นความซับซ้อนของสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นที่เรียกว่า “สื่อ” เพื่อไปสู่ความตระหนักและมีวิจารณญาณเมื่อเสพสื่อ

แกนความคิดที่ ๒ เนื้อหาสื่อถูกสร้างขึ้นโดยใช้กลวิธีต่างๆ

ทำให้จดจำและเข้าใจตามที่สื่อต้องการ สื่อแต่ละประเภทมีการใช้เทคนิคที่แตกต่างกันไปตามกลวิธีและลีลาการนำเสนอของสื่อผ่านภาพ สี เสียง จังหวะ ซึ่งเป็นภาษาที่สื่อใช้ในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวให้คุณรู้สึกคล้อยตามและจดจำ ด้วยการเจาะลึกเข้าไปถึงแก่นความรู้สึกที่ลึกที่สุดในใจ ซึ่งอยู่เหนือความคิดแบบมีเหตุผล จนกระทั่งบุคคลเกิดความเข้าใจและเชื่อตามที่สื่อที่สร้างขึ้นต้องการ ฉะนั้น

^{๔๔} โตมร อภิวันทนการ, *คู่มือจัดกระบวนการและกิจกรรมเพื่อพัฒนาเยาวชนรู้เท่าทันสื่อ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ปิ่นโต พับลิชชิ่ง), ๒๕๕๒.

^{๔๕} พรทิพย์ เย็นจะบก, *ถอดรหัสลับความคิดเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ : คู่มือการรู้เท่าทันสื่อ*, (กรุงเทพฯ: ออฟเซ็ทครีเอชั่น), ๒๕๕๒.

^{๔๖} Thoman, E. & Jolis, T., *Literacy for the ๒๑st century: An overview and orientation guide to media literacy education*. Santa Monica, CA : Center for Media Literacy, ๒๐๐๘.

การทำความเข้าใจถึงเทคนิควิธีการต่างๆ ในการสื่อสารจะช่วยให้บุคคลมีกรอบเพื่อวิเคราะห์และอ่าน ความหมายของสื่ออื่นๆ ได้ และจำเป็นต้องฝึกฝนให้การมองอย่างวิเคราะห์ในรายละเอียดของสื่อเกิด เป็นนิสัยประจำตัวเพื่อพัฒนาเป็นความสามารถในการค้นหาความหมายและทำความเข้าใจต่อสิ่งที่สื่อ กำลังกระทำต่อบุคคลนั้น

แกนความคิดที่ ๓ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ต่างกัน

ทำให้บุคคลอ่านเนื้อหาสื่อและรู้เท่าทันมากยิ่งขึ้น ผู้บริโภคสื่อแต่ละคนมีรูปแบบการ ดำเนินชีวิตประสบการณ์ อายุ เพศ การศึกษา วัฒนธรรมที่แตกต่างกันเหล่านี้จึงทำให้การตีความ เนื้อหาของสื่อเดียวกันแตกต่างกันได้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นบนพื้นฐานประสบการณ์อัน หลากหลาย ทำให้เห็นมุมมองที่กว้างขวางรอบด้านขึ้นอันเป็นจุดแข็ง ของการคิดวิเคราะห์ร่วมกัน ทำให้ได้ข้อสรุปที่มีมิติหลากหลายยิ่งขึ้น ทำให้เห็นถึงเจตนาและเข้าใจมากขึ้น และเป็นวิธีที่ช่วยให้บุคคล สามารถตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การใช้แนวปฏิบัตินี้เช่นนี้ในการพิจารณาสื่อทำให้ บุคคลสามารถอ่านสื่อได้อย่างรู้เท่าทันมากขึ้นจนมีความพร้อมที่จะยอมรับหรือปฏิเสธเนื้อหาสื่อต่างๆ ได้ ซึ่งอำนาจในการยอมรับหรือปฏิเสธเนื้อหาที่สื่อนำเสนอ ถือเป็นอำนาจพื้นฐานระดับบุคคลและเป็น สิทธิที่มีอยู่กับตนเอง

แกนความคิดที่ ๔ มีค่านิยมและทัศนคติแฝงมากับสื่อด้วย

สื่อเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้าง ดังนั้นสื่อจึงถูกออกแบบและผลิตมาเป็นอย่างดีเพื่อทำ หน้าที่สื่อสารอย่างมีเป้าหมายชัดเจน นอกจากนั้นสื่อยังมีบทบาทในการเป็นนักเล่าเรื่อง วิธีการที่สื่อ แต่ละประเภทใช้มีจุดมุ่งหมายเพื่อปลูกฝังค่านิยมและโน้มน้าวให้เกิดความเชื่อใหม่ ฉะนั้นการ วิเคราะห์ค่านิยมและทัศนคติแฝง และฝึกหัดประเมินสิ่งที่สื่อบอกเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้เรื่อง สื่อ ซึ่งต้องอาศัยการฝึกฝนให้เกิดเป็นความสามารถประจำตัวเพื่อที่บุคคลนั้นจะสามารถกำหนดการใช้ ชีวิตอย่างเหมาะสมกับตนเองมากกว่ายอมตามแบบที่สื่อบอกให้เป็น

แกนความคิดที่ ๕ เจตนาของเนื้อหาสื่อ คือ ผลประโยชน์และอำนาจ

เจตนาของรายการโทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต หรือบทความในนิตยสาร คือ การทำให้มี จำนวนผู้อ่าน ผู้ชม ผู้ฟังในปริมาณที่มาก เพื่อว่าเจ้าของสื่อจะได้ขายเวลาหรือพื้นที่ให้แก่ผู้สนับสนุนที่ ต้องการโฆษณาสินค้า ซึ่งมักเป็นโฆษณาที่โน้มน้าวให้ผู้บริโภคเกิดความรู้สึกต้องการในสิ่งที่ไม่ได้เป็น อย่างแท้จริง นี่คือนิสัยที่ต้องยอมรับว่า สื่อ คือ ธุรกิจ และธุรกิจ ซึ่งมีเป้าหมาย คือ การสร้างผลกำไรอัน เป็นประโยชน์ทางธุรกิจ

๒.๑.๔ ทักษะในการรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy skills)

ในขณะที่ Center for Media Literacy^{๔๗} ได้ระบุทักษะที่จำเป็นในการรู้เท่าทันสื่อทั้งหมด ๕ ทักษะด้วยกัน ประกอบด้วย ๑. ทักษะในการเข้าถึง (Access Skill) ๒. ทักษะการวิเคราะห์ (Analyze Skill) ๓. ทักษะการประเมินเนื้อหาสาร (Evaluate Skill) ๔. ทักษะการสร้างสรรค์ (Create Skill) และ ๕. ทักษะการมีส่วนร่วม (Participate Skill)

๑. ทักษะในการเข้าถึง (Access Skill) ทักษะนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสมและมีประโยชน์ และสามารถทำความเข้าใจความหมายของเนื้อหาสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ทักษะการวิเคราะห์ (Analyze Skill) ทักษะนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถตรวจสอบการออกแบบทั้งรูปแบบของเนื้อหาสาร โครงสร้างของเนื้อหาสาร และลำดับเหตุการณ์ของเนื้อหาสาร รวมถึงสามารถใช้แนวคิดต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในการทำความเข้าใจบริบทของเนื้อหาสารที่น่าเสนอ

๓. ทักษะการประเมินเนื้อหาสาร (Evaluate Skill) ทักษะนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาสารไปยังประสบการณ์ส่วนบุคคลและทำการตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกต้อง คุณภาพและความเกี่ยวข้องของเนื้อหาสาร

๔. ทักษะการสร้างสรรค์ (Create Skill) ทักษะนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถเขียนความคิดของพวกเขา โดยใช้ข้อความ เสียงและ/หรือภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพสำหรับวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน รวมทั้งสามารถใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อสร้างสรรค์เนื้อหาสารของพวกเขา

๕. ทักษะการมีส่วนร่วม (Participate Skill) ทักษะนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมหรือปฏิสัมพันธ์ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการทำงานร่วมกับผู้อื่นงานวิจัยอื่นๆ

ทักษะในการรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy skills)^{๔๘} จากกรอบแนวคิดของ องค์การ UNESCO การที่บุคคลจะมีทักษะการเรียนรู้ของตนเองเพื่อการจะเท่าทันสื่อได้นั้น จะต้องมีความรู้ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ ๔ องค์ประกอบเรียงตามลำดับ ดังนี้

๑. ความสามารถในการเข้าถึง (The ability to access) คือการที่ผู้รับสาร ได้รับสื่อประเภทต่างๆ อย่างเต็มที่และรวดเร็ว สามารถรับรู้และเข้าใจเนื้อหาของสื่อ ประเภทต่างๆ อย่างถ่องแท้มีทักษะในการแสวงหาข่าวสารจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่หลากหลาย โดยไม่ถูกจำกัดอยู่กับสื่อ

^{๔๗} Center of Media Literacy. Literacy for the ๒๑th century : An overview & orientation guide to media literacy education. (๒nd ed.)

^{๔๘} พลอยไฉ ทอรัักษ์, ทักษะในการรู้เท่าทันสื่อ แนวทางการรู้เท่าทันและวิเคราะห์สื่อ และสุขภาพจิตของนิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๑ : ๒๐๐-๒๒๘, ๒๕๖๒.

ประเภทใดประเภทหนึ่ง มีความสามารถในการคัดกรองข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการ เมื่อบุคคลสามารถ เข้าถึงสื่อได้แล้วความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อก็จะพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๒. ความสามารถในการวิเคราะห์หิวพากษ์ (The ability to analyze) คือ การที่ผู้รับสารมีทักษะหรือความสามารถในการวิเคราะห์สื่อและความหมายที่สื่อสาร ออกมาว่าเนื้อหาที่สื่อ นำเสนอนั้นส่งผลกระทบต่อสังคม การเมือง หรือ เศรษฐกิจ โดยใช้พื้นความรู้เดิมและ ประสบการณ์ในการคาดการณ์ถึงผลที่จะเกิดขึ้น และการวิเคราะห์ถึงวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร กลุ่มเป้าหมายของสื่อ บริบทต่างๆ ของสื่อที่ส่งผลกระทบต่อ การนำเสนอ โดยใช้การวิเคราะห์ เปรียบเทียบ หาความแตกต่าง ระหว่างข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น

๓. ความสามารถในการประเมินคุณค่าของสื่อ (The ability to evaluate) คือ การที่ผู้รับสารสามารถประเมินค่าคุณภาพของเนื้อหาสารที่ถูกส่งออกมาว่า มีคุณค่าต่อผู้รับสารอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตใจ อารมณ์ความรู้สึก คุณค่าทางศีลธรรม จรรยาบรรณ สังคม วัฒนธรรม หรือ ประเพณีและสามารถประเมินว่านำไปใช้ให้เกิด ประโยชน์อย่างไร ในขณะที่เดียวกันการประเมินค่าที่ เกิดขึ้นอาจเป็นการประเมินคุณภาพ ของสื่อว่า การนำเสนอของสื่อนี้มีกระบวนการผลิตที่มีคุณภาพ หรือไม่เมื่อเปรียบกับสื่อประเภทเดียวกันซึ่งทักษะนี้เป็นผลมาจาก การวิเคราะห์สื่อที่ผ่านมา

๔. ความสามารถในการสร้างสรรค์หรือสื่อสาร (The ability to create or communicate information in a variety of form) คือ การพัฒนาทักษะ การสร้างสื่อในแบบฉบับ ของตนเองขึ้นมา เมื่อผู้รับสารมีความรู้ความเข้าใจ สามารถ วิเคราะห์วิจารณ์ประเมินค่าสื่อได้อย่าง ถ่องแท้แล้ว จึงเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ผลิต ที่จะต้องวางแผน เขียนบท ค้นคว้าข้อมูลเนื้อหา มาประกอบ ตามเทคโนโลยีของสื่อ หรือรูปแบบองค์ประกอบของสื่อแต่ละประเภท เพื่อที่จะสามารถสื่อให้ได้ตาม วัตถุประสงค์การสื่อสารที่ตนได้วางไว้การพัฒนาทักษะนี้จึงเป็นบทสรุปที่ทำให้ ครอบกระบวนการรู้เท่า ตันสื่อได้สมบูรณ์ที่สุด

บุบผา เมฆศรีทองคำ^{๔๔} ได้ศึกษาการรู้เท่าทันสื่อเป็นกระบวนการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อที่ เน้นการพัฒนาด้านความคิดหรือกระบวนการทางปัญญาที่ช่วยให้ผู้รับสารมีความรู้ ความเข้าใจ และมี ทักษะในการรับ เลือก วิเคราะห์ ประเมิน แยกแยะ ตอบโต้แสดงความคิดเห็นต่อสื่ออย่างมีเหตุผล รู้ ถึงผลกระทบของเนื้อหาสื่อว่ามีผลต่อพฤติกรรมได้อย่างไร โดยหลักการจัดการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อ ประกอบด้วยแนวความคิดที่ว่าเนื้อหาสื่อทั้งหลายถูกสร้างขึ้น มา โดยใช้กลวิธีต่างๆ ทำให้จดจำและ เข้าใจตามที่สื่อต้องการ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ต่างกัน ทำให้บุคคลอ่านเนื้อหาสื่อและรู้เท่าทัน มากยิ่งขึ้นถึงค่านิยมและทัศนคติที่แฝงมากับสื่อ และต้องทำความเข้าใจที่ว่าเจตนาของเนื้อหาสื่อ คือ ผลประโยชน์และอำนาจ ทั้งนี้แนวคิดการออกแบบและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการศึกษาการ

^{๔๔} บุบผา เมฆศรีทองคำ, การศึกษาการรู้เท่าทันสื่อ : วิธีทางในการสร้างพลังการรู้เท่าทันสื่อ, Executive Journal, หน้า ๖๓-๖๘.

รู้เท่าทันสื่อประกอบด้วยการสร้างความตระหนักถึงผลกระทบจากสื่อ วิเคราะห์การกระทำจากการอ่านภาษาของสื่อ ไตร่ตรองและสะท้อนกลับต่อสื่อและปฏิบัติการโต้ตอบหรือสนับสนุนยอมรับต่อสื่อ

ตารางที่ ๒.๒ การสังเคราะห์ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ^{๕๐}

ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ	องค์กร และนักวิชาการด้านการรู้เท่าทันสื่อ		
	Center for Media Literacy	กรอบแนวคิดขององค์กร UNESCO	บุพผา เมฆศรีทองคำ
ทักษะในการเข้าถึง	●	●	●
ทักษะการวิเคราะห์	●	●	●
ทักษะการประเมินเนื้อหา สาร	●	●	●
ทักษะการสร้างสรรค์	●	●	●
ทักษะการมีส่วนร่วม	●		●

ดังนั้น ถ้าหากต้องการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ จะต้องส่งเสริมแนวทางการรู้เท่าทันสื่อให้บุคคลรู้จักการตั้งคำถามกับสิ่งได้รับ มีการวิพากษ์วิจารณ์ และการคิดเชิงวิเคราะห์การ เป็นผู้บริโภคที่กระตือรือร้น แสวงหาข้อมูลเพิ่มเติม ความเห็นเพิ่มเติม การตอบสนองไปสู่สื่อมวลชน เป็นเรื่องที่ต้องฝึกฝนและลงมือปฏิบัติด้วยตัวของผู้บริโภคสื่อทุกคน

นอกจากผลประโยชน์ของสื่อในลักษณะดังกล่าวแล้ว สื่อยังมีศักยภาพในการสร้างกระแสดึงดูดความสนใจของผู้คนกับบางเหตุการณ์ที่สื่อเป็นผู้กำหนดวาระนั้นขึ้น การกระทำดังกล่าวเป็นการใช้อำนาจในเชิงควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ นอกจากเหตุผลทางธุรกิจและเหตุผลทางการเมืองที่เกี่ยวข้องด้วยแล้ว สื่อ และเทคโนโลยีการสื่อสารยังมุ่งให้เกิดประโยชน์และอำนาจของผู้ใช้สื่อนั้น แม้กระทั่งในระดับบุคคล เช่น การใช้สื่อใหม่ อย่างเช่น โทรศัพท์มือถือหรืออินเทอร์เน็ตที่ผู้ใช้สื่อนั้นสามารถใช้อำนาจในทางที่สร้างสรรค์หรือทำลายได้

เมื่อสื่อมีอำนาจและผลกระทบต่อผู้คนในสังคม แต่ในอีกด้านหนึ่ง สื่อทำหน้าที่ให้ความรู้พัฒนาความคิดของผู้คน และเมื่อสื่อสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องการเมือง หรือเรื่องสาธารณะ ต่างก็ยิ่งเห็นชัดว่าสื่อได้ทำหน้าที่มุ่งที่จะเสริมอำนาจประชาชนและส่งเสริมประชาธิปไตย ซึ่งมีเจตนาในการสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้รับสื่อเช่นกัน

^{๕๐} สังเคราะห์โดยผู้วิจัย

๒.๑.๕ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรู้เท่าทันสื่อ และข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อดิจิทัลของเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร แบ่งตามรายด้าน คือ (๑) ด้านสุขภาวะจากการใช้สื่อออนไลน์และ (๒) ด้านจริยธรรมและสำนึกร่วม^{๕๑}

ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน มีจำนวน ๓ ปัจจัย ได้แก่ (๑) การคิดวิจารณ์ญาณ (Critical thinking) เป็นปัจจัยภายในที่มีความสำคัญที่สุดที่มีผลต่อการรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน และเป็นหัวใจของกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อ หลักการเรียนรู้เท่าทันสื่อคือหลักการของการตั้งคำถามอย่างวิพากษ์ การมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่ไตร่ตรองรอบด้าน รู้จักตั้งคำถามข้อสงสัยเกี่ยวกับสื่อ (๒) ความตระหนักใน อิทธิพลของสื่อ (Media effect awareness) การที่แกนนำเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจถึงผลกระทบของสื่อทำให้ สามารถตัดสินใจได้ว่าผลแบบใดที่ต้องการและผลแบบใด ที่ควรหลีกเลี่ยง และการตระหนักในผลกระทบของสื่อจะช่วยให้ผู้รับสื่อปกป้องตนเองได้ (๓) การรู้เท่าทันตนเอง (Self-awareness) คือ การคิดวิเคราะห์เพื่อพัฒนาตนเอง โดยใช้หลักการเชิงพุทธเข้ามาผสมผสาน^{๕๒}

Buckingham และคณะ^{๕๓} และ Livingstone และคณะ^{๕๔} กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อว่ามีดังนี้

๑. อายุ (Age) เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าถึงและการตอบสนองต่อสื่อ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบระหว่างผู้ที่มีอายุมากกับคนวัยหนุ่มสาว พบว่าผู้ที่มีอายุมากมีระดับของการเข้าถึงสื่อนิมน้อยกว่าคนวัยหนุ่มสาว แต่มีความเข้าใจอย่างพินิจพิเคราะห์สูงกว่า

๒. สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (Socio-Economic Status: SES) หมายรวมถึงรายได้ การศึกษาและระดับชั้นทางสังคมซึ่งล้วนมีผลต่อการเข้าถึง ความเข้าใจและการสร้างสรรค์ในมิติของการรู้เท่าทันสื่อ เช่น รายได้มีความสำคัญต่อการเข้าถึงสื่อ หรือการศึกษามีความสำคัญอย่างมากต่อความเข้าใจอย่างพินิจพิเคราะห์

^{๕๑} ชัชฎา อัครศรีวร นากาโอะ และกฤษณ์ท สนั่นทวี, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรู้เท่าทันข้อมูลและสื่อดิจิทัลของเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร, วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑(๑๓) มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒, ๕๕-๖๒.

^{๕๒} ภัทรศินี แสนสำแดง, ทักษะการรู้เท่าทันสื่อมวลชนและสื่อสมัยใหม่ของวัยรุ่น ในจังหวัดสกลนคร, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๒ : ๔๗-๕๘, ๒๕๖๒.

^{๕๓} Buckingham, D., *Media education : Literacy, learning and contemporary culture*. Cambridge : Polity Press, ๒๐๐๓.

^{๕๔} Livingstone, S. M., Vanoubering, E. & Thumin, N. *Adult media literacy : A review of the research literacy*. London. ๒๐๐๕.

๓. เพศ (Gender) เป็นปัจจัยที่มีนัยสำคัญที่เชื่อมโยงกับทักษะระดับสูงที่เพิ่มขึ้นโดยอยู่บนพื้นฐานของการเข้าถึงสื่อ เช่นเพศชายมีโอกาสในการสร้างสรรค์เนื้อหาสื่อในเว็บไซต์และสื่อชุมชนมากกว่าเพศหญิง

๔. ความพิการหรือการไร้ความสามารถ (Disability) ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ แต่ทั้งนี้ขึ้นกับลักษณะของเทคโนโลยีและลักษณะของการรู้เท่าทันสื่อ (หรือการใช้เทคโนโลยี)

๕. การออกแบบของเทคโนโลยีและเนื้อหา (Design) พบว่าถ้าสื่อและแบบเรียนทางการสื่อสารและเทคโนโลยีได้รับการออกแบบมาอย่างดี ดังนั้นความจำเป็นในเรื่องของทักษะการรู้เท่าทันสื่อของประชาชนก็จะลดน้อยลง แต่ถ้าหากว่าการออกแบบ เทคโนโลยีและเนื้อหาที่ไม่มีคุณภาพย่อมมีผลให้ความจำเป็นในการรู้เท่าทันสื่อของประชาชนเพิ่มมากขึ้น

๖. ความตระหนักรู้ของผู้บริโภค (Consumer Awareness) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อให้เกิดความเชื่อถือในเนื้อหาสื่อตลอดจนสถาบันสื่อและในบริบทที่เป็นข้อกำหนดของสื่ออันจะเป็นการลดความเชื่อที่ไร้เหตุผล

๗. คุณค่าที่รับรู้ได้ (Perceived Value) เช่น อินเทอร์เน็ต เป็นสื่อมีคุณค่าที่รับรู้ได้จึงทำให้การรู้เท่าทันสื่อสามารถเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

๘. ความสามารถในตน (Self-Efficacy) เป็นองค์ประกอบสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อโดยเป็นการผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างทักษะและความมั่นใจในตนเองในการใช้สื่อซึ่งนำไปสู่การค้นคว้าและการเรียนรู้ที่มากขึ้น

๙. เครือข่ายทางสังคม (Social Networks) มีบทบาทสำคัญต่อบุคคลในการส่งเสริมเพื่อให้ได้รับและคงไว้ซึ่งการเข้าถึงสื่อโดยเฉพาะเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการจะช่วยส่งเสริมทุนทางสังคมในชุมชนได้เป็นอย่างดี

๑๐. ส่วนประกอบทางครอบครัว (Family Composition) กล่าวคือ ครอบครัวที่มีเด็กๆ ในบ้านจะช่วยเพิ่มการรู้เท่าทันสื่อในแง่ของการเข้าถึงสื่อใหม่ได้ง่ายขึ้น โดยเด็กๆ สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของช่องว่างระหว่างวัยและช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ปกครองของตนอย่างไม่เป็นทางการ

๑๑. สถานที่ทำงาน (Work) ช่วยทำให้บุคคลที่ทำงานกับเทคโนโลยีสื่อใหม่ได้มีโอกาสเรียนรู้และเพิ่มประสบการณ์มากขึ้น ส่งผลให้การรู้เท่าทันสื่อเพิ่มขึ้น

๑๒. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน (Institutional Stakeholders) โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นนักการศึกษา กลุ่มผู้บริโภค โรงงานอุตสาหกรรมและรัฐบาลล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันในการทำให้ประชาชนมีประสบการณ์และความชำนาญด้านสื่อ ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารได้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวางซึ่งย่อมส่งผลให้การรู้เท่าทันสื่อเพิ่มมากขึ้น

ตารางที่ ๒.๓ การสังเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อ^{๕๕}

ผู้วิจัย	ชื่องานวิจัย	ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรู้เท่าทัน
ชัชฎา อัครศรีวรร นากาโอคะ และ กฤษณ์ท์ แสนทวี	ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรู้เท่าทัน ข้อมูลและสื่อดิจิทัลของเยาวชนใน เขตกรุงเทพมหานคร	(๑) ด้านสุขภาวะจากการใช้สื่อ ออนไลน์ (๒) ด้านจริยธรรมและสำนึกร่วม
ภัทรศิณี แสน สำแดง	ทักษะการรู้เท่าทันสื่อมวลชนและสื่อ สมัยใหม่ของวัยรุ่น ในจังหวัด สกลนคร	(๑) การคิดวิจารณ์ญาณ (Critical thinking) (๒) ความตระหนักใน อิทธิพลของสื่อ (Media effect awareness) (๓) การรู้เท่าทันตนเอง (Self- awareness)
Buckingham, D	Media education : Literacy, learning and contemporary culture	(๑) อายุ (๒) สถานภาพทางเศรษฐกิจ (๓) เพศ
Livingstone, S. M, Vancouvering, E. & Thumin, N	Adult media literacy : A review of the research literacy	(๔) ความพิการหรือการไร้ ความสามารถ (๕) การออกแบบเทคโนโลยีและ เนื้อหา (๖) ความตระหนักของผู้บริโภค (๗) คุณค่าที่รับรู้ได้ (๘) ความสามารถในตน (๙) เครือข่ายทางสังคม (๑๐) ส่วนประกอบทางครอบครัว (๑๑) สถานที่ทำงาน (๑๒) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับ สถาบัน

^{๕๕} สังเคราะห์โดยผู้วิจัย

๒.๑.๖ ระดับการรู้เท่าทันสื่อ

การรู้เท่าทันสื่อ เป็นสิ่งที่ผู้รับสารแต่ละคนมีอยู่ในตนเอง แต่ความรู้เท่าทันสื่อของแต่ละคนนั้นย่อมมีไม่เท่ากัน^{๕๖} ดังนั้น เพื่อเพิ่มพูนทักษะการรู้เท่าทันสื่อ นั้น จึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาองค์ประกอบของความรู้เท่าทันสื่อ ๒ ประการ ได้แก่

ประการแรก คือ ข่าวสาร ซึ่งข่าวสารที่จะช่วยยกระดับความรู้เท่าทันสื่อได้ จะต้องเป็นข่าวสารที่มีความลึกซึ้ง สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทคือ

๑. ข่าวสารเกี่ยวกับสื่อ ได้แก่ การรู้ถึงการทำงานของผู้ผลิตสื่อ รูปแบบ เนื้อหาที่สื่อผลิต รู้เกี่ยวกับอุตสาหกรรมสื่อที่มาพัฒนาการ พื้นฐานทางเศรษฐกิจ บริบทเชิงโครงสร้าง อาทิ รูปแบบการเป็นเจ้าของสื่อ กฎ ระเบียบต่าง ๆ การเข้าใจมุมมองของสื่อที่มีต่อผู้รับสารและเข้าใจผลกระทบของสื่อ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวที่มีต่อปัจเจกชนและสังคม ทั้งด้านความรู้ ทักษะและพฤติกรรม

๒. ข่าวสารเกี่ยวกับโลกแห่งความเป็นจริง ได้แก่ ข่าวสารที่เป็นข้อเท็จจริงที่ควรทราบ เช่น จำนวนประชากร ชื่อผู้ปกครองประเทศต่าง ๆ และข่าวสารที่เกี่ยวกับสังคม หมายถึง ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม เช่น บทบาทหน้าที่ของบุคคล

ประการที่สอง คือ ทักษะที่จะช่วยยกระดับความรู้เท่าทันสื่อ แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ทักษะขั้นพื้นฐาน เป็นทักษะที่ใช้เป็นปกตินิสัยในการเปิดรับสื่อ การรับรู้ความหมายพื้นฐาน ซึ่งทักษะนี้จะทำให้บุคคลเมื่อเปิดรับสื่อแล้วสามารถเข้าใจสารหรือเรื่องราวตามที่สื่อนำเสนอได้ เช่น อ่านหนังสือพิมพ์แล้วเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ชมละครโทรทัศน์แล้วเข้าใจเรื่องราว เป็นต้น

๒. ทักษะขั้นสูง เป็นทักษะที่ช่วยให้บุคคลควบคุมการตีความหมายสารจากสื่อได้โดยอาศัยการคิดแบบวิพากษ์ ได้แก่ การวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนความต่าง การประเมินผล การสังเคราะห์

ในขณะที่ อดุลย์ เพียรรุ่งโรจน์ ได้สรุปว่า การรู้เท่าทันสื่อ มี ๒ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน และระดับสูง^{๕๗}

^{๕๖} กวิสรา ทองดี, สุรพล บุญลือ. การพัฒนาระดับการรู้เท่าทันสื่อโดยใช้ชุดฝึกอบรมแบบผสมผสานความจริงเรื่อง การรู้เท่าทันสื่อโฆษณาสำหรับเด็กและเยาวชน, ๒๕๕๗, อังโน ฌัญญา บางสุวรรณย์, การศึกษาระดับการรู้เท่าทันสื่อของผู้ปกครองและพฤติกรรมการใช้สมาร์ตโฟน/แท็บเล็ต ของเด็กปฐมวัย กรณีศึกษา : โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา, วิทยานิพนธ์, ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนการมนุษย์), มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๙, หน้า ๙.

^{๕๗} อดุลย์ เพียรรุ่งโรจน์, การศึกษาแนวคิดเพื่อกำหนดตัวแปรความรู้เท่าทันสื่อสำหรับการวิจัยสื่อมวลชน, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓, หน้า ๑๘๔.

ระดับพื้นฐาน หมายถึง ความรู้ความสนใจเกี่ยวกับสื่อในระดับที่สามารถแยกแยะประเภท เนื้อหาของสื่อได้ขั้นต้นตระหนัก หมายถึง การรับสื่อ นิยมชื่นชอบสื่ออะไร ชอบเนื้อหาประเภทใด มากน้อยเพียงใด ส่วนทักษะในการใช้สื่อ ได้แก่ ความสามารถในการเข้าใจความหมายที่สื่อนำเสนอ

ระดับสูง หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการทำงานของผู้ผลิตสื่อ รูปแบบและ เนื้อหาที่ผลิต ความรู้ในบริบทด้านเศรษฐกิจและการเมืองของสื่อ เข้าใจว่าสื่อมองผู้รับสารอย่างไร ใครคือกลุ่มเป้าหมาย เข้าใจผลกระทบสั้นและระยะยาวที่สื่อมีต่อปัจเจกบุคคล ไม่ว่าจะเป็นผลด้านความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม

Thoman^{๕๘} ได้จำแนกความรู้เท่าทันสื่อที่จะทำให้ประชาชนทุกกลุ่มอายุมีพลังอำนาจ ทางสื่อ (Media Empower) ออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. การเป็นผู้ตระหนักในความสำคัญของการเลือกและจัดสรรเวลาที่ใช้กับสื่อ
๒. การเรียนรู้ทักษะ การดูอย่างพินิจพิจารณา เรียนรู้ที่จะวิเคราะห์และตั้งคำถามสิ่งที่อยู่ ภายในกรอบว่า สื่อถูกสร้างขึ้นอย่างไร และสิ่งไหนที่ไม่ควรเชื่อ ทักษะการดูอย่างพินิจพิจารณานั้น สามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุดจากชั้นเรียนที่ใช้หลักการตั้งคำถาม การทำกิจกรรมกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์ รวมถึง การสร้างเนื้อหาสื่อของตนเอง

๓. ชั้นการวิเคราะห์สื่อมวลชนในเชิงสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ เป็นการสำรวจ ประเด็นเกี่ยวกับใครผลิตสื่อ และวัตถุประสงค์ในการผลิต ซึ่งสามารถนำไปสู่การสร้างเวทีทางสังคม เพื่อคัดค้าน หรือเรียกร้องให้แก้ไขนโยบายสาธารณะหรือการดำเนินการขององค์กร

ณัฐฐา บางสุวรรณ^{๕๙} กล่าวว่า ระดับการรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง ระดับการรู้เท่าทันสื่อจากการวัดในด้านความรู้ ความคิด โดยกำหนดระดับการรู้เท่าทันสื่อออกเป็น ๔ ระดับ ได้แก่ ระดับที่ ๑ ความตระหนัก, ระดับที่ ๒ ความเข้าใจ, ระดับที่ ๓ การวิเคราะห์, และระดับที่ ๔ การประเมิน จาก การตีความหมายของผู้รับสาร จากสื่อ สื่อวิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง สื่อหนังสือพิมพ์ สื่อ อินเทอร์เน็ต ดังนี้

ระดับที่ ๑ ความตระหนัก คือ ระดับที่ผู้รับสื่อตระหนักว่า สื่อและเนื้อหานั้นเพื่อ ตอบสนองความชอบ ความพอใจในระดับนี้ ผู้รับสารจะรู้จักเพียงสถาบันหรือองค์กรสื่อจากเนื้อหาสาร ที่ได้รับจากสื่อ แต่จะไม่รู้สถานภาพ บทบาทของสถาบันหรือองค์กรสื่อไม่รู้และไม่สนใจต่อ กระบวนการผลิตสื่อ และเชื่อว่าสิ่งที่สื่อนำเสนอสะท้อนความจริง ความถูกต้อง และสื่อความตรงตาม

^{๕๘} Thoman, E. & Jolis, T., Literacy for the ๒๑st century: An overview and orientation guide to media literacy education. Santa Monica, CA : Center for Media Literacy, ๒๐๐๘.

^{๕๙} ณัฐฐา บางสุวรรณ, การศึกษาระดับการรู้เท่าทันสื่อของผู้ปกครองและพฤติกรรมการใช้สมาร์ตโฟน/แท็บเล็ต ของเด็กปฐมวัย กรณีศึกษา : โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา, ปรินญาวิทยาศาสตร์ มหาบัณฑิต (พัฒนการมนุษย์), มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๙, หน้า ๒๔.

ลักษณะที่น่าเสนอ สามารถเข้าใจได้เฉพาะสิ่งที่สื่อนำเสนออย่างชัดเจน ดีความการเล่าเรื่องอย่างตรงไปตรงมาในลักษณะที่รู้จักและเคยชิน ชื่นชมโอกาสที่สื่อให้มีส่วนร่วม สนองตอบ ตอบโต้ร่วมมือตามที่สื่อคาดหวังและต้องการ

ระดับที่ ๒ ความเข้าใจ (Comprehension) คือ ระดับที่ผู้รับสื่อมีความรู้ ความเข้าใจในสื่อ รู้ลักษณะของสื่อตามบทบาทหน้าที่ของสื่อในระบบสังคม รู้ เข้าใจ ยอมรับแบบแผนการผลิตตามลักษณะทางวิชาชีพของสื่อ รู้ความหมายตรงของสื่อ (Denotation) ที่แสดงให้เห็นชัดเจนในรูปแบบรหัสแบบแผนของสื่อ รู้เทคนิคที่สื่อใช้เพื่อดึงดูดความสนใจ ดีความได้ตามจุดมุ่งหมายของสื่อ วิเคราะห์เทคนิคการเล่าเรื่องความหมายความคิดของเรื่องที่สื่อนำเสนอได้ตามแนวเนื้อความที่สื่อเสนอ ยอมรับการสร้างควมมีส่วนร่วมของสื่อ พุดคุย วิจัยการทำงานหรือผลผลิตของสื่อกับกลุ่มคนใกล้ชิด

ระดับที่ ๓ การวิเคราะห์ (Analyze) การตีความ (Interpret) คือ ระดับที่ผู้รับสื่อสามารถวิเคราะห์การดำเนินงานของสถาบันหรือองค์กรสื่อ ตามสภาพและจุดยืน หรือเป้าหมายการดำเนินการ สภาพการเป็นเจ้าของและการควบคุม รู้และวิเคราะห์ได้ว่าสื่อนำเสนอเรื่องภายในสังคมมาเสนอด้วยการสร้าง (construction) กำหนดแบบฉบับ (stereotype) สามารถวิเคราะห์จุดมุ่งหมาย วิธีการผลิต การนำเสนอ และการสร้างความมีส่วนร่วมของสื่อ รับสื่ออย่างเข้าใจในสื่อและตนเอง วิเคราะห์ตีความหมายแฝงในเนื้อความสื่อได้ทั้งภาษาภาพ ภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาเสียง วิเคราะห์ความหมาย ความคิด และเทคนิคที่สื่อใช้ในการเล่าเรื่องได้ลึกซึ้ง กว้างขึ้น ตอบโต้สื่อไปยังผู้ผลิต หรือสื่อมวลชนอื่น ๆ

ระดับที่ ๔ การประเมิน (evaluation) การตัดสิน (judgment) คือ ระดับที่ผู้รับสื่อประเมินได้ว่า สถาบันหรือองค์กรสื่อเกี่ยวข้องกับระบบอำนาจทุนนิยม บริโภคนิยม ประเมินได้ว่าสื่อมีการดำเนินการทั้งแบบแผนความคิด และการผลิตในระบบอุตสาหกรรม และความคิดกระแสหลักที่สนับสนุนอำนาจทางเศรษฐกิจการเมือง สามารถตีความเนื้อความ เนื้อหาสื่ออย่างเชื่อมโยงกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม แนวคิด หรืออุดมการณ์ของสื่อแนวคิดเรื่องการแบ่งแยกทางเพศ ชนชั้น แก่นความคิดหลักของเรื่องที่สื่อเล่า ตัดสินจุดมุ่งหมายการเล่าอย่างเชื่อมโยงได้กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม เป็นผู้รับสื่อที่มีพลังอำนาจเท่าเทียมกับสื่อ สามารถตั้งคำถามในเรื่องที่เกี่ยวกับการทำงานของสื่อ มีส่วนร่วมกับสื่อตามที่ตนกำหนด ตอบโต้สื่อไปยังหน่วยงานที่ดูแลสื่อ สนใจหรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของผู้รับสื่อ การให้การศึกษาเรื่องสื่อ (media education) การทำให้เป็นผู้รู้เรื่องสื่อ (media literacy)^{๖๐}

^{๖๐} กวิสรา ทองดี, สุรพล บุญลือ. การพัฒนาระดับการรู้เท่าทันสื่อโดยใช้ชุดฝึกอบรมแบบผสมผสานความจริง เรื่อง การรู้เท่าทันสื่อโฆษณาสำหรับเด็กและเยาวชน, ๒๕๕๗. เข้าถึงเมื่อ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓. http://www.e-trainingvec.com/ncet๒๐๑๕/ncet๒๐๑๕_๔๔.pdf

แม้ว่าการรู้เท่าทันสื่อจะถูกขยายและต่อยอดแนวคิดเพื่อให้ครอบคลุมสื่อประเภทต่าง แต่หัวใจของการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) นั้นยังคงมุ่งเน้นการส่งเสริมกระบวนการคิดหรือกระบวนการทางปัญญา (Cognitive Process) โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริมการตระหนักรู้ในผลกระทบสื่อและเทคโนโลยี การตระหนักในบทบาท หน้าที่ สิทธิ และเสรีภาพในการแสวงหา เปิดรับข้อมูล และเข้าถึงข้อเท็จจริง การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความสามารถในการวิพากษ์ (Critical Thinking) แสดงความคิดเห็น ตลอดจนสามารถใช้สื่อเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและสังคม เพื่อไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือการพัฒนาประชาชนให้เป็นผู้รับสาร (Active Audience) หรือพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active Citizenship) สามารถมีส่วนร่วมการ สร้างประโยชน์และเปลี่ยนแปลงสังคม

ทักษะการรู้เท่าทันสื่อตามกรอบแนวคิดของ UNESCO ที่มักถูกกล่าวถึงและใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อในระดับต้นคือ (๑) ความสามารถในการเข้าถึง (Access) สื่อเทคโนโลยีพื้นฐาน ตลอดจนแหล่งข้อมูลที่หลากหลายเพื่อให้บุคคลมีข้อมูลที่เพียงพอ เข้าถึงข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ (๒) ความสามารถในการวิเคราะห์ (Analyze) ที่ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร การเข้าใจและมองเห็นกระบวนการสื่อสารในภาพรวม วิธีการหรือเทคนิคที่ใช้เพื่อการผลิต ตัดต่อและปรับแต่งข้อมูลข่าวสารเพื่อสื่อสารและโน้มน้าวใจผู้รับสารให้คล้อยตามสิ่งที่ผู้ส่งสารสื่อสาร การวิเคราะห์นี้รวมถึงความสามารถในการ เปรียบเทียบข้อมูลเชิงเหตุและผล ความสามารถในการพิจารณาและแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น (๓) การประเมินค่า (Evaluate) เป็นการประเมินคุณค่าและประโยชน์ของข้อมูลข่าวสาร คุณค่าทางด้านศีลธรรม คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม คุณภาพของเนื้อหา เป็นต้น (๔) การสร้างสรรค์ (Create) คือเป็นผู้ที่สามารถใช้ประโยชน์จากสื่อและเทคโนโลยีในการผลิต สร้างเนื้อหา และสื่อสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

อีกแนวคิดทฤษฎีที่มีความสำคัญและเป็นแนวทางในการส่งเสริมความรู้และทักษะการรู้เท่าทันสื่อคือ ทฤษฎีการรู้เท่าทันสื่อ (Cognitive Theory of Media Literacy) ตามแนวคิดของ Potter^{๖๑} ที่ให้ความสำคัญกับ ๔ ปัจจัยหลักอันเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาความรู้ด้านการรู้เท่าทันและทักษะรู้เท่าทันสื่อ คือ (๑) โครงสร้างความรู้ (Knowledge Structures) (๒) คุณลักษณะเฉพาะตน (Personal Locus) (๓) ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy Skills) (๔) กระบวนการประมวลผลข้อมูล (Information-Processing Tasks)

ปัจจัยแรกคือโครงสร้างความรู้เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการรู้เท่าทันสื่อ สามารถจำแนกออกเป็น ๕ ด้าน คือ ผลกระทบสื่อ เนื้อหาสื่อ อุตสาหกรรมสื่อ ความรู้เกี่ยวกับความเป็นจริง (Real World Knowledge) และมโนภาพแห่งตน ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อและมี

^{๖๑} Potter, W.J., *Theory of media literacy*, (๓rd ed.) London :SAGE. ๒๐๐๕.

ความสำคัญเทียบเท่ากับกระบวนการรับรู้และประมวลผล ผู้รับสารควรมีความรู้พื้นฐานที่เข้มแข็งและครอบคลุมโครงสร้างและกระบวนการทำงานของอุตสาหกรรมสื่อเพื่อ

ปัจจัยที่สองคือคุณลักษณะเฉพาะตน ปัจจัยนี้ถือเป็นการเตรียมความพร้อมทางความคิดและจิตใจที่จะช่วยเพิ่มความมุ่งมั่นในการพัฒนาระดับการรู้เท่าทันสื่อให้กับผู้รับสาร คุณลักษณะเฉพาะตนที่เข้มแข็งจะนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ ช่วยส่งเสริมการเพิ่มความตระหนักรู้หรือการมีสติในการบริโภคและวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารอย่างมีวิจารณญาณ ผู้รับสารที่ตั้งเป้าหมายในการใช้สื่ออย่างถูกต้องจะมีเจตจำนงในการค้นหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลายหลายและมีความน่าเชื่อถือ วิเคราะห์ และประมวลผลเพื่อประกอบการตัดสินใจที่ดีที่สุดสำหรับตนเอง

ปัจจัยที่สามคือความสามารถและทักษะการรู้เท่าทันสื่อ เป็นเครื่องมือจำเป็นที่บุคคลใช้เพื่อการประมวลผลข้อมูล ทักษะด้านการรู้เท่าทันสื่อ ยกตัวอย่างเช่น ทักษะการวิเคราะห์ (Analysis) ทักษะประเมิน (Evaluation) ทักษะจัดกลุ่ม (Grouping) ทักษะคิดแบบอุปนัย (induction) ทักษะคิดแบบอนุมาน (deduction) ทักษะสังเคราะห์ (Synthesis) ทักษะสรุปใจความสำคัญ (Abstracting) ที่ จะช่วยให้ผู้รับสารสามารถวิเคราะห์และประเมินเนื้อหาและคุณค่าของสื่อได้อย่างเที่ยงตรง

ปัจจัยที่สี่คือกระบวนการประมวลผลข้อมูลอันเป็นองค์ประกอบสุดท้ายของการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ ที่เป็นกระบวนการพิจารณากรองและเลือกสารก่อนเข้าสู่ขั้นตอนการประมวลผลเพื่อแปลความหมาย ผู้รับสารต้องพิจารณาและไตร่ตรองตั้งแต่ในขั้นตอนแรกของการเริ่มเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ว่าควรเปิดรับเนื้อหาจากช่องทางใด ควรเปิดรับ ควรตอบสนองหรือควรเพิกเฉยต่อข้อมูลนั้นๆ ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับมีประโยชน์หรือไม่ จากนั้นจะเข้าสู่ขั้นตอนการจับคู่ความหมายจากองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ในโครงสร้างความรู้และประสบการณ์ที่บุคคลมีอยู่

การรู้เท่าทันสื่อตามแนวคิดนี้ครอบคลุมทักษะและความสามารถใน ๔ มิติ ได้แก่ (๑) การรับรู้และความเข้าใจ (Cognitive) ในวัตถุประสงค์ กระบวนการขั้นตอนและเทคนิคการผลิต และเนื้อหาสาร และหมายรวมถึงความสามารถในการแยกแยะความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริง ความจริงเสมือน และความคิดเห็นที่สอดแทรกมาพร้อมกับข้อมูล (๒) อารมณ์และความรู้สึก (Emotional) หมายถึงการตระหนักรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง วิธีการและเทคนิคที่ใช้สื่อใช้เพื่อกระตุ้นความรู้สึกของผู้รับสาร และความสามารถในการควบคุมผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการเปิดรับเนื้อหาของผู้รับสารที่รู้เท่าทันต้องสามารถตระหนักรู้อารมณ์ตนเอง สามารถแยกแยะอารมณ์และความรู้สึกของตัวเองเพื่อประเมินคุณค่า ความน่าเชื่อถือและประโยชน์ของสื่อและเนื้อหาได้ (๓) สุนทรียภาพ (Aesthetic) หมายถึงการตระหนักถึงคุณค่าและความงามเชิงศิลปะหรือเทคนิคที่ใช้เพื่อสร้างสรรค์สื่อรูปแบบต่างๆ (๔) ด้านศีลธรรม (Moral) เป็นความสามารถในการวิเคราะห์และประเมินเนื้อหาเชิงจริยธรรม รวมถึงความเข้าใจในกฎหมายสื่อ การตระหนักถึงอิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อเนื้อหาและการนำเสนอของสื่อ ตลอดจนผลกระทบของสื่อที่มีต่อค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรม

๒.๑.๗ การรู้เท่าทันข่าวปลอม (Fake News)

พฤติกรรมกรบริโภคข่าวสารมีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ด้วยสื่อและเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ทำให้การบริโภคข่าวสารผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ หรือไลน์ มีความนิยมมากขึ้น และในสื่อโซเชียลต่าง ๆ ทำให้มีผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตสามารถแสดงบทบาทเป็นผู้นำเสนอข่าวได้ด้วยตนเองอย่างง่ายดาย โดยมีผู้อ่านจำนวนไม่น้อยให้ที่ความสนใจและคอยติดตาม เนื่องจากการนำเสนอข่าวที่มีความรวดเร็วแปลกใหม่ หรือหวา เร้าอารมณ์ และทันท่วงที จึงก่อปัญหาที่เกิดขึ้น คือ ข่าวออนไลน์บางส่วนไม่ได้รับการกลั่นกรองคุณภาพและความถูกต้อง เนื่องจากเป็นสื่อที่เปิดกว้างและสามารถถูกส่งต่อ (แชร์) หรือแบ่งปันให้ผู้อื่นอ่านต่อได้ในวงกว้าง ทำให้เกิดการแพร่กระจายของข่าวสารอย่างรวดเร็วและสร้างอิทธิพลต่อความคิดของคนในสังคมเป็นอย่างมาก และประเด็นทางศาสนาเป็นหนึ่งในปัญหาที่เกิดจากการเผยแพร่ข่าวสารที่ไม่ได้ถูกกลั่นกรองและการตรวจสอบก่อนแชร์ เช่น ข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับ นายกรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา และครอบครัวในประเด็นการนับถือศาสนา ถูกส่งต่อทั้งภาพและข้อความที่หวังผลทางการเมือง ยอดไลค์ ยอดแชร์ ส่งผลกระทบต่อทางการเมืองที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือ

การรู้เท่าทันสื่อ คือ การยับยั้งความเชื่อ เพื่อคิดวิเคราะห์ข่าวสารในการตรวจสอบและประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารว่าน่าเชื่อถือหรือไม่ และประเมินจุดประสงค์ของผู้เขียน โดยสามารถแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็นและการชี้นำของผู้สร้างและเขียนข่าว โดยไม่ใช่อคติในการรับข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งรู้จักการตรวจสอบข่าวปลอมที่มักเผยแพร่ทางสื่ออินเทอร์เน็ต โดยไม่ตกเป็นเหยื่อของผู้ไม่หวังดี ซึ่งการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการรับรู้และเชื่อข่าวสารโดยขาดทักษะการรู้เท่าทันข่าวนั้นเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่ไม่ควรมองข้าม เพราะสื่อข้อมูลที่ข่าวลวง (Fake news) เผยแพร่ทางสื่อสังคมออนไลน์นั้น ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมได้ เนื่องจากข่าวปลอมมีการบิดเบือน ใส่ร้าย ชี้นำทำให้เกิดความแตกแยกและสับสนได้

๒.๑.๗.๑ ความหมายของข่าวปลอม

ปัจจุบันแม้ยังไม่มีคำจำกัดความที่แน่นอนของข่าวปลอม (Fake news) แต่ก็นิยามกว้าง ๆ ของข่าวปลอมแตกต่างกันออกไป หมายถึง ข่าวลวง ข่าวปลอม ที่มีลักษณะไม่เป็นความจริง และส่งผลต่อความเชื่อ ความเข้าใจผิดของต่อสาธารณชนในวงกว้าง เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเจตนา ปัญหาในสังคมที่เกิดขึ้นจากการพึ่งพาสื่อสังคมออนไลน์ในการบริโภคข้อมูลข่าวสารมากจนเกินไปก็คือ การที่คนปักใจเชื่อข่าวสารทั่วไป รวมถึงข่าวลือข่าวปลอมต่าง ๆ บนเฟซบุ๊กถูกนำมาเผยแพร่โดยไม่คำนึงว่าข้อมูลนั้นมีความถูกต้องมากน้อยเพียงใด เพราะข่าวสารบนเฟซบุ๊กนอกจากถูกเผยแพร่โดยสื่อมวลชนกระแสหลัก ที่หันมาทำเพจเฟซบุ๊กเพื่อเพิ่มช่องทางสื่อสารข่าวให้มากขึ้น ยังมีการเผยแพร่ข่าวสารได้โดยผู้ใช้งานเฟซบุ๊กทั่วไปได้เช่นกัน

พจนานุกรมออกซฟอร์ด ให้นิยามคำว่า “Fake” หมายถึง ปลอม/หลอกหลวง เทียม ปลอมแปลง หรือเลียนแบบ หรือลอก^{๖๒}

คณะกรรมการยุโรป (European Commission) ให้นิยามข่าวลวงหมายถึง ข้อมูลชุดหนึ่งที่ทำขึ้นมาโดยมีเจตนาจะบิดเบือนและโจมตีบุคคล กลุ่มคน หรือองค์กร และบางครั้งข่าวลวงหมายถึงการเขียนข่าวเชิงลบ การโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง และรูปแบบโฆษณาที่ชวนให้เข้าใจผิดจากทัศนคติของผู้รับสาร รวมถึงการรายงานข่าวที่ถูกสร้างขึ้นในการรายงานข่าว ซึ่งรวมถึงสำนักข่าว นักการเมือง รวมถึงบริษัทผู้ผลิตแพลตฟอร์ม^{๖๓}

ศศิธร ยูวโกศล และดวงกมลชาติประเสริฐ^{๖๔} ได้ให้ความหมายกว้าง ๆ ของข่าวปลอมคือ “ข่าวที่ไม่จริง” ข่าวปลอมจึงเป็นปรากฏการณ์ที่ได้ยินมากในยุคการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต เดิมทีเนื้อหาจำพวกที่แสดงความคิดเห็นชวนให้เชื่อจนเกินข้อเท็จจริง เกิดขึ้นมาก่อนยุคอินเทอร์เน็ตเฟื่องฟู มีคำเรียกสื่อประเภทนี้ว่า สื่อเหลือง (เพราะแต่ก่อน หนังสือพิมพ์แนวใส่สีตีไข่ จะนิยมใช้สีเหลืองสีพิมพ์) เมื่อข่าวปลอมกลายเป็นปัญหาใหญ่ในยุคที่สื่อสารผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลทั้งในและต่างประเทศ ด้วยการแพร่กระจายเนื้อหาในลักษณะไวรัล ซึ่งอินเทอร์เน็ตและเครือข่ายสังคมออนไลน์ทำให้ข้อมูลส่งต่อกันได้อย่างง่ายดายและรวดเร็วเพียงแค่ปลายนิ้ว สามารถเชื่อมโยงไปยังการรับรู้ของคนอื่น ๆ เมื่อมีการส่งต่อ (แชร์) สิ่งที่เรารับรู้ออกไป เพื่อนเราก็จะรับรู้ไปด้วย ซึ่งการแชร์เนื้อหาของข่าวปลอมอาจมีข้อเท็จจริงเพียงเล็กน้อยหรือเพียงบางส่วน แต่ขาดบริบทของรายละเอียด หรืออาจเป็นข่าวที่ไม่มีมูลความจริงเลย ซึ่งเนื้อหาของข่าวเป็นเรื่องที่ก่อกวนหรือไม่มีข้อเท็จจริง ไม่มีแหล่งข่าวหรือถ้อยคำที่สามารถตรวจสอบได้ ข่าวปลอมบางประเภทก็อาจมีเนื้อข่าวที่ตรวจสอบได้จริง แต่มีการเขียนด้วยอคติใส่สีตีความ จงใจให้ร้าย หรือไม่ใส่รายละเอียดที่สำคัญต่อเหตุการณ์ลงในเนื้อหาข่าวหรือนำเสนอจากมุมมองด้านเดียว บางครั้งข่าวปลอมก็เป็นโฆษณาชวนเชื่อที่จงใจเขียนขึ้นมาเพื่อชักนำคนอ่าน โดยมีแรงจูงใจทางการเมือง ศาสนา หรืออาจเป็นเพียงแค่ “พาดหัว ยั่วให้คลิก” (Click bait) ที่เขียนล่อให้คนเข้ามาอ่านเพื่อเพิ่มยอดวิว โดยมีแรงจูงใจทางการเงินอยู่เบื้องหลัง อย่างไรก็ตาม ข่าวปลอมมีลักษณะกว้าง ๆ ๓ ข้อ คือ

๑) Mis-information การแชร์ข่าวปลอมโดยไม่ได้ตั้งใจ ผู้ส่งสารไม่มีเจตนาปั่นป่วนหรือทำร้ายใคร แต่แชร์เพราะความรู้

^{๖๒} เฉลิมชัย ถีกเกียรติกุล, ธรรมนูญนทณัฐ ด้านไซเบอร์, ข่าวลวง : ปัญหาและความท้าทาย, วารสารวิชาการ กสทช. ประจำปี ๒๕๖๑, หน้า ๑๗๗.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๘.

^{๖๔} ศศิธร ยูวโกศล และดวงกมลชาติประเสริฐ, การสร้างและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในโลกออนไลน์ : โอกาสหรืออุปสรรค, วารสารนิเทศศาสตร์, ปีที่ ๒๘, บทที่ ๔ ๒๕๕๓, หน้า ๔๗-๗๕.

๒) Dis-information เป็นข่าวปลอมที่ตั้งใจปั่นป่วน ให้ร้าย โจมตีผู้อื่นมีเจตนาที่จะชักนำความคิดของสังคม และบิดบังความจริง

๓) Mal-information ข่าวปลอมที่สร้างความเกลียดชัง เป็นข่าวที่มีข้อเท็จจริงอยู่บ้างแต่เจตนาสร้างขึ้นเพื่อดูถูก เหยียดหยาม สร้างความเกลียดชังให้ผู้ตกเป็นข่าว

ข่าวปลอมอยู่ภายในระบบนิเวศขนาดใหญ่ของข้อมูลที่ผิดพลาดและบิดเบือน การทำให้ผู้อ่านเข้าใจผิด อาจเกิดโดยตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจก็ได้ แต่การบิดเบือนข้อมูลเป็นข้อมูลเท็จที่สร้างขึ้นโดยเจตนาและ แพร่กระจาย เพื่อสร้างอิทธิพลต่อความคิดเห็นของสาธารณชนหรือบิดบังความจริง ในการจำแนกประเภทของข่าวปลอม The European Association for Viewers Interests (EAVI) ซึ่งเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรที่สนับสนุนการรู้เท่าทันสื่อได้แบ่งประเภท ข่าวปลอมและข่าวที่สร้างความเข้าใจที่ผิด ดังนี้

๑. ข่าวพาดหัว ยั่วให้คลิก หรือ คลิกเบท (Clickbait) ข่าวที่ใช้คำหรือรูปภาพพาดหัวที่ทำให้ดูชวนสงสัยใคร่รู้ หรือดึงดูดใจให้ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตทั่วไปคลิกเข้าไปอ่าน ผู้สร้างข่าวอาศัยประโยชน์จากความสงสัยโดยให้ข้อมูลเล็ก ๆ น้อย ๆ พอชวนให้ผู้อ่านสงสัย แต่ไม่พอจะขจัดความสงสัยนั้น จนต้องคลิกเข้าไปดูเนื้อหาอื่น ๆ ทั้งที่เนื้อหาอาจไม่คำนึงถึงคุณภาพหรือความถูกต้องของข้อมูล แต่การพาดหัวทำให้คนหลงกลคลิกเข้าไปเพื่อเรียกยอดวิวในเว็บไซต์นั่นเอง

๒. โฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) เป็นการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่มุ่งชักจูงทัศนคติของผู้รับสารต่ออุดมการณ์หรือมุมมองบางอย่างโดยการนำเสนอการให้เหตุผลเพียงข้างเดียว การโฆษณาชวนเชื่อมักทำซ้ำและกระจายในสื่อหลายชนิดเพื่อหวังผลให้ผู้รับสารเชื่อและคล้อยผู้ส่งสารที่ต้องการสื่อ

๓. ข่าวแฝงการโฆษณา (Sponsored content, Native Advertising) รูปแบบโฆษณาที่ใช้รูปแบบเนื้อหาแนบเนียนกับเนื้อหาปกติในเว็บไซต์นั้น ๆ หรือแนบเนียนไปกับสิ่งแวดล้อมของแพลตฟอร์มของสื่ออื่น ๆ ที่เป็นอยู่ พร้อมทำหน้าที่ให้เนื้อหาที่คนต้องการรับรู้ หรือรับชม โดยไม่ทราบว่าเป็นโฆษณาจนกว่าจะได้อ่าน/ดูจบ ข่าวแฝงการโฆษณานี้จะทำการแฝง (Tie-in) เรื่องราวของแบรนด์และสินค้าไม่มากเกินไป ทำให้คนอ่านหรือคนเสพสื่อไม่รู้สึกรู้สึว่าไม่ได้อ่านโฆษณาอยู่ เนื้อหาคอนเทนต์นั้นอาจจะเป็นทั้งการผลิตโดยผู้ลงโฆษณา หรือเป็นการร่วมกันผลิตระหว่างผู้โฆษณาและเจ้าของช่องทาง

๔. ข่าวล้อเลียนและเสียดสี (Satire and Hoax) ข่าวที่ดัดแปลงข้อมูลเพื่อมุ่งสร้างอารมณ์ขันให้กับผู้อ่าน ใช้เนื้อหาที่ตลกขบขันเพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ข่าวในโลกแห่งความเป็นจริงผ่านการล้อเลียนหรือเสียดสี

๕. ข่าวที่ผิดพลาด (Error) บางครั้งแม้แต่ข่าวที่เผยแพร่จากสำนักข่าวออนไลน์ที่เชื่อถือได้ ก็อาจมีความผิดพลาดได้เช่นกัน เช่น การเขียนข้อความที่ผิด ชื่อบุคคลหรือรูปภาพผิดจากเนื้อข่าวจริง ๆ ซึ่งทำให้ผู้รับสารเข้าใจไปในทิศทางอื่น หรือไม่เข้าใจในข่าวนั้น

๖. ข่าวเอนเอียงเลือกข้าง (Partisan) เป็นข่าวบิดเบือนข่าวสาร มักจะเลือกข้างโดยนำเสนอข่าววิพากษ์วิจารณ์ในทางลบต่อฝ่ายที่ตนเองไม่ชอบ ในขณะที่ฝ่ายที่ตนเองสนับสนุนจะเสนอข่าวชื่นชมเกินจริง โดยเฉพาะด้านการเมือง

๗. ทฤษฎีสมคบคิด (Conspiracy theory) เป็นเรื่องเล่าหรือบทความที่สร้างขึ้นมาจากความคิดของคน หรือกลุ่มคนที่น่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาปะติดปะต่อเข้าด้วยกันทฤษฎีสมคบคิดอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยข้อมูลที่ไม่มีความเชื่อมโยงกัน เช่น เครื่องบินพาณิชย์ที่หายไปจากจอเรดาร์อย่างไร้ร่องรอยเกิดจากมนุษย์ ต่างดาวลักพาตัวไปทฤษฎีสมคบคิดยังอาจมีวัตถุประสงค์ซ่อนเร้นอื่น ๆ เพื่อให้ประโยชน์ ให้โทษต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งใด เช่น เครื่องบินที่หายไปนั้นโดน CIA ยึดไว้เพราะต้องการของสำคัญที่อยู่ในเครื่องบิน

๘. วิทยาศาสตร์ลวงโลก (Pseudoscience) คือ ข้อเขียนที่อ้างว่าเป็นทั้งวิทยาศาสตร์และข้อเท็จจริง แต่จริง ๆ แล้วขัดแย้งหรือเข้ากันไม่ได้กับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หรือไม่มีหลักฐานหรือความเป็นไปได้ใด ๆ มาสนับสนุน ไม่สามารถทำการตรวจสอบหรือขาดฐานความเป็นวิทยาศาสตร์ ในแวดวงข่าว วิทยาศาสตร์ลวงโลกจะมาในรูปแบบของบทความทางการแพทย์หรือบทความสุขภาพที่แฝงโฆษณาการรักษาหรืออุปกรณ์เพื่อสุขภาพ โดยแอบอ้างว่าได้ผ่านการวิจัยทางวิทยาศาสตร์แล้วมีการสร้างภาพผู้เชี่ยวชาญขึ้นมา เพื่อให้ดูน่าเชื่อถือ

๙. ข่าวที่ให้ข้อมูลผิดๆ (Misinformation) คือ ข่าวที่ไม่ได้ตรวจสอบให้แน่ชัดเสียก่อน ข้อมูลอาจมีทั้งจริงและเท็จผสมกัน ผู้ส่งสารตั้งใจจะส่งข่าวออกไป แต่อาจจะไม่ได้ตระหนักว่าข่าวนั้นมีข้อมูลที่ผิดพลาดอยู่ เช่น ข่าวลือ

๑๐. ข่าวหลอกลวง (Bogus) คือ ข่าวปลอมที่เจตนาในการสร้างขึ้นมาจากเจตนาให้แพร่กระจาย มีวัตถุประสงค์เพื่อหลอกลวงอาจมีเนื้อเรื่อง ภาพ หรือข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นเท็จมาประกอบกันอาจรวมถึงการแอบอ้างเป็นแหล่งข่าวหรือบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ทุกวิธีการที่จะทำให้ข่าวนั้นดูเป็นข่าวปลอมที่สมบูรณ์มากขึ้นอย่างไรก็ตาม ประเภทของข่าวปลอมอาจไม่ได้แบ่งแยกกันเป็นอิสระที่ชัดเจน แต่คาบเกี่ยวกันได้ เช่น ข่าวเอนเอียงเลือกข้างอาจจัดเป็นโฆษณาชวนเชื่อก็ได้ หรือโฆษณาชวนเชื่ออาจอยู่ในกลุ่มของข่าวแฝงโฆษณาก็ได้ ข่าวหลอกลวงอาจจะใช้คลิกเบทเพื่อดึงดูดความสนใจคนอ่านได้เช่นกัน

๒.๑.๗.๒ วิธีการรับมือและเฝ้าระวังข่าวปลอม

การเสพสื่ออย่างสร้างสรรค์ บนโลกโซเชียล มีทั้งข่าวจริงและข่าวปลอม บางครั้งเรายังไม่สามารถแยกแยะได้มากนัก ดังนั้นให้รู้จักสังเกตข่าวด้วยตัวเองได้อย่างไรบ้าง เราต้องตั้งคำถามเสมอที่จะไม่แชร์อะไรที่ไม่ตั้งคำถาม หรือคิดก่อนว่าสิ่งนี้เป็นจริงหรือไม่^{๖๕} โดยมีวิธีการสังเกตดังนี้

๑. อย่าหลงเชื่อหัวข้อข่าว ข่าวปลอมมักมีข้อความพาดหัวที่สะดุดตาที่ใช้ตัวหนาและเครื่องหมายอัศเจรีย์ (!) หากหัวข้อข่าวฟังดูหวือหวาและไม่น่าเป็นไปได้ ข่าวนั้นก็น่าจะเป็นข่าวปลอม

๒. พิจารณาลิงก์อย่างถี่ถ้วน ลิงก์ปลอมหรือลิงก์ที่ดูคล้ายลิงก์จริง อาจเป็นสัญญาณเตือนของข่าวปลอม เว็บไซต์ข่าวปลอมจำนวนมากปรับเปลี่ยนลิงก์เล็กๆ น้อยๆ เพื่อเลียนแบบแหล่งข่าวจริง คุณสามารถไปที่เว็บไซต์และเปรียบเทียบลิงก์นั้นกับลิงก์ของแหล่งข่าวที่ได้รับการยอมรับและน่าเชื่อถือได้

๓. ตรวจสอบแหล่งข่าว ตรวจสอบให้แน่ใจว่าเรื่องราวนั้นเขียนขึ้นโดยแหล่งข่าวที่คุณเชื่อถือและมีชื่อเสียงด้านการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง หากเรื่องราวนี้มาจากแหล่งข่าวที่คุณไม่รู้จัก ให้ตรวจสอบที่ส่วน “เกี่ยวกับ” ของเพจแหล่งข่าวนั้นเพื่อเรียนรู้เพิ่มเติม

๔. สังเกตสิ่งผิดปกติ เว็บไซต์ข่าวปลอมหลายแห่งมักสะกดคำผิดหรือมีการจัดวางรูปแบบที่ดูไม่เป็นมืออาชีพ หากคุณเห็นลักษณะเหล่านี้ควรอ่านข่าวอย่างระมัดระวัง

๕. พิจารณารูปภาพ ข่าวปลอมมักมีรูปภาพหรือวิดีโอที่ถูกบิดเบือน บางครั้งรูปภาพอาจเป็นรูปจริงแต่ไม่เกี่ยวข้องกับบริบทของเรื่องราว คุณสามารถค้นหารูปภาพนั้นเพื่อตรวจสอบยืนยันแหล่งที่มาของรูปภาพได้

๖. ตรวจสอบวันที่ ข่าวปลอมอาจมีลำดับเหตุการณ์ที่ไม่สมเหตุสมผลหรือมีการเปลี่ยนแปลงวันที่ของเหตุการณ์

๗. ตรวจสอบหลักฐาน ตรวจสอบแหล่งข้อมูลของผู้เขียนเพื่อยืนยันว่าแหล่งข้อมูลนั้นถูกต้อง ข่าวที่ไม่มีหลักฐานหรืออ้างอิงผู้เชี่ยวชาญที่ไม่ระบุชื่ออาจชี้ให้เห็นว่าข่าวดังกล่าวเป็นข่าวปลอม

๘. เปรียบเทียบข่าวจากแหล่งอื่นๆ หากไม่มีแหล่งข่าวอื่นที่รายงานเรื่องเดียวกัน ก็อาจเป็นสัญญาณบ่งชี้ว่าข่าวนั้นอาจเป็นข่าวปลอม ถ้าข่าวนั้นมีการรายงานจากหลายแหล่งข่าวที่คุณเชื่อถือก็เป็นไปได้ว่าข่าวนั้นจะเป็นข่าวจริง

๙. ข่าวนั้นเป็นมุกตลกหรือไม่ บางครั้งเราก็แยกข่าวปลอมออกจากมุกตลกหรือข่าวเสียดสีได้ยาก ตรวจสอบดูว่าเรื่องนั้นมาจากแหล่งที่มาที่ขึ้นชื่อเรื่องล้อเลียนและเสียดสีข่าว

^{๖๕} https://stri.cmu.ac.th/tip_detail.php?id=๕๖ เข้าถึงเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๖๔

หรือไม่ และพิจารณาว่ารายละเอียด ตลอดจนน้ำเสียงในการเล่าเรื่องฟังดูเป็นไปเพื่อความสนุกสนานหรือไม่

๑๐. บางเรื่องก็ตั้งใจสร้างขึ้นให้เป็นข่าวปลอม ใช้วิจิตรญาณในการอ่าน และแชร์เฉพาะข่าวที่คุณแน่ใจว่าเชื่อถือได้เท่านั้น

แม้ว่าปัญหาข่าวปลอมจะได้รับการดูแลและจัดการจากภาคส่วนต่าง ๆ เช่น การออกกฎหมายลงโทษของภาครัฐ การกำกับดูแลกันเองของภาคอุตสาหกรรม การให้ความรู้และข้อเท็จจริงของภาคประชาสังคมและสื่อมวลชนที่เป็นมืออาชีพ และการวางนโยบายการใช้งานของผู้เผยแพร่เนื้อหาในสื่อสังคมออนไลน์ แต่สิ่งที่น่ากังวลคือความไม่รู้เท่าทันข่าวสารของตัวผู้ใช้งานเองที่ตกหลุมพรางของผู้สร้างข่าวปลอม ดังนั้นผู้รับข่าวสารเองควรมีทักษะในการรู้เท่าทันสื่อ สามารถวิเคราะห์ใช้วิจิตรญาณในการรับข่าวสาร เปิดรับแหล่งข่าวที่ น่าเชื่อถือ สามารถแยกแยะข้อเท็จจริงกับความคิดเห็นออกจากกันได้ รู้ถึงเจตนาที่ต้องการสื่อในข่าวเมื่อผู้รับข่าวสารรู้เท่าทันข่าว ก็จะทำให้ลดจำนวนการแชร์และแพร่กระจายของข่าวปลอมได้ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ตรวจสอบวันที่ ข่าวปลอมอาจมีลำดับเหตุการณ์ที่ไม่สมเหตุสมผลหรือมีการเปลี่ยนแปลงวันที่ของเหตุการณ์ ให้ตรวจสอบวันที่เพื่อตรวจสอบว่าเป็นข่าวเก่าหรือไม่

๒. ตรวจสอบแหล่งข้อมูลของผู้เขียนเพื่อยืนยันว่าแหล่งข้อมูลนั้นถูกต้อง ข่าวที่ไม่มีหลักฐาน หรืออ้างอิงจากผู้เชี่ยวชาญ อาจถือว่าเป็นข่าวปลอมได้

๓. สังเกตสิ่งผิดปกติ เว็บไซต์ข่าวปลอมหลายแห่งมักสะกดคำผิดหรือมีการจัดวางรูปแบบที่ดูไม่เป็นมืออาชีพ หากเห็นลักษณะเหล่านี้ควรอ่านข่าวอย่างระมัดระวัง

๔. อย่าหลงเชื่อหัวข่าวดูหวือหวามักมีข้อความที่สะดุดตา ตัวหนาและมีเครื่องหมายอัศเจรีย์ (!) หากหัวข่าวดูหวือหวาไม่น่าเป็นไปได้ ข่าวนั้นอาจจะเป็นข่าวปลอมเพื่อรวบรวมยอดคลิก

๕) พิจารณารูปภาพ ข่าวปลอมมักมีรูปภาพหรือวิดีโอที่ถูกบิดเบือน บางครั้งรูปภาพอาจเป็นรูปจริง แต่ไม่เกี่ยวข้องกับบริบทของเรื่องราว เราสามารถค้นหารูปภาพเพื่อตรวจสอบการยืนยันแหล่งที่มาได้

๖) ข่าวนั้นเป็นเป็นมุกตลกหรือไม่ บางครั้งไม่สามารถแยกออกได้ว่าข่าวนั้นเป็นมุกตลกหรือไม่ ด้วยการนำเสนอเล่าเรื่องที่มีการแสดงอาการหลอกล้อ หรือเพื่อการสนุกสนาน

๗) ตรวจสอบข้อมูลสนับสนุนตรวจสอบเสมอว่า ข้อมูลประกอบในบทความสนับสนุนเนื้อหาหลักของเรื่องราวอย่างสมเหตุสมผลหรือไม่ ทั้งนี้ต้องระวังข้อมูลที่ไม่มีสมบูรณ์หรือข้อมูลที่ถูกลบมาเพียงแค่บางส่วน หรือออกนอกบริบทสามารถนำมาเป็นเครื่องมือ เพื่อบิดเบือนข้อเท็จจริงได้เนื้อหาของข่าวปลอมมาประกอบด้วย ภาษาที่กระตุ้นอารมณ์และภาษาที่รุนแรงมีวิธีการเขียนที่ผิดหลักภาษาและสะกดคำผิด

๘) ตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับผู้เขียนศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับผู้เขียนว่าเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือหรือมีตัวตนอยู่จริงหรือไม่ เป็นบุคลากรที่อยู่ในวงการรายงานข่าวเป็นระยะเวลาอย่างน้อยอย่างไร ลองอ่านเรื่องราวอื่น ๆ ที่เขียนโดยผู้เขียนเดียวกัน

๙) ตรวจสอบแหล่งข่าวตรวจสอบให้แน่ใจว่า เรื่องราวที่เขียนขึ้นโดยแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือและมีชื่อเสียงด้านการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง หากมาจากแหล่งข่าวที่เราไม่รู้จะให้ตรวจสอบในส่วนที่เกี่ยวกับ Pages ของแหล่งข่าวนั้น ตรวจสอบเนื้อหาอื่น ๆ ที่อยู่บนเว็บไซต์ แง่มุมในการนำเสนอข่าวและรายละเอียดที่ติดต่อกัน ๆ ที่ปรากฏบนเว็บไซต์

๑๐) เปรียบเทียบข่าวจากแหล่งอื่น หากไม่มีแหล่งข่าวอื่นที่รายงานในเรื่องเดียวกัน ก็เป็นสัญญาณบ่งชี้ว่าอาจเป็นข่าวปลอม ถ้าข่าวนั้นมีการรายงานจากแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือเป็นไปได้ว่าข่าวนั้นจะเป็นข่าวจริง

๒.๒ พัฒนาการวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่

วัยผู้ใหญ่อยู่ในช่วงตั้งแต่สิ้นสุดวัยรุ่นไปจนถึงอายุ ๖๐ ปี ในช่วงนี้พัฒนาการจะค่อนข้างยาวเราอาจแบ่งวัยผู้ใหญ่ให้เป็น ๓ ช่วงคือ วัยผู้ใหญ่ตอนต้น อายุ ๒๐-๔๐ ปี วัยผู้ใหญ่ตอนกลางอายุ ๔๐-๖๐ ปี และวัยผู้ใหญ่ตอนปลายอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป^{๖๖}

ช่วงชีวิตที่เรียกว่า “ผู้ใหญ่” เป็นช่วงชีวิตที่ถือว่ามีความสำคัญซับซ้อนและยาวนานมาก มีการเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ อย่างเกิดขึ้น ซึ่งต้องการการปรับตัวอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นได้ชัดขึ้นในการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จึงแบ่งวัยผู้ใหญ่ออกเป็น ๓ ระยะอย่างคร่าว ๆ โดยพิจารณาจากบทบาทภารกิจเชิงพัฒนาการตามที่สังคมยอมรับ ตามแนวของ Havighurst ดังนี้คือ

๑. วัยผู้ใหญ่ตอนต้นหรือวัยฉกรรจ์ (Early Adulthood) อายุ ๑๘-๓๕ ปี
๒. วัยผู้ใหญ่ตอนกลางหรือวัยกลางคน (Middle Adulthood) อายุ ๓๕-๖๐ ปี
๓. วัยผู้ใหญ่ตอนปลายหรือวัยชรา (Late Adulthood) อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป

วัยผู้ใหญ่ตอนต้น (อายุ ๑๘ - ๓๕ ปี)

เนื่องจากวัยเด็กกับวัยรุ่นเป็นระยะของความมกอกงาม มีการพัฒนาทางด้านร่างกายและจิตใจมาก มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและจิตใจอยู่ตลอดเวลา พอถึงวัยผู้ใหญ่ตอนต้นก็จะเป็นระยะที่บุคคลเจริญเติบโตเต็มที่ บรรลุวุฒิภาวะโดยสมบูรณ์ ดังนั้นบุคคลวัยนี้จะเริ่มมีพฤติกรรมที่แน่นอนขึ้น การเปลี่ยนแปลงจะมีน้อยลง

ลักษณะทั่วไปของวัยผู้ใหญ่ตอนต้น

^{๖๖} ภาวิดา มหาวงค์, จิตวิทยาพัฒนาการ

๑. เป็นวัยของการบรรลุวุฒิภาวะ วัยเด็กกับวัยรุ่นเป็นระยะของความงอกงามมีการพัฒนาทางด้านร่างกายและจิตใจอย่างรวดเร็ว เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย และจิตใจอยู่เรื่อย ๆ และ จะเจริญเต็มที่เมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ตอนต้น โดยบุคคลจะบรรลุวุฒิภาวะทั้งทางกาย และจิตใจ ดังนั้นพอถึงวัยผู้ใหญ่ บุคคลจะเริ่มมีพฤติกรรมที่แน่นอนขึ้น

๒. เป็นวัยแห่งปัญญา วัยผู้ใหญ่ตอนต้นนี้จะพบกับปัญหาชีวิตแบบใหม่ และถูกคาดหวัง เป็นผู้มีความพร้อมที่จะเริ่มชีวิต เผชิญปัญหาต่าง ๆ สามารถแก้ปัญหาที่เกิดการที่จะประสบความสำเร็จในสภาพแวดล้อมใหม่ และการที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเองได้ โดยไม่ต้องอาศัย พึงพาผู้อื่นเหมือนเมื่อยังอยู่ในวัยเด็กหรือวัยรุ่น การที่จะประสบความสำเร็จในสภาพแวดล้อมใหม่และการที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ได้น่าพอใจหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับความเข้าใจต่อสถานการณ์ชีวิตของตนเองช่วงนี้ด้วย ซึ่งต้องอาศัยเวลาที่ปรับตัวอยู่พอสมควร

๓. เป็นวัยแห่งการสำรวจ เนื่องจากเป็นวัยที่การพัฒนาการทางกายและจิตใจเริ่มสมบูรณ์เต็มที่ เริ่มต้นชีวิตอย่างผู้ใหญ่ แบบชีวิตเริ่มแรกจะยังไม่เข้ารูปร่างเรียบร้อย จึงต้องเรียนรู้และปรับตัวไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะใกล้สิ้นสุดวัยผู้ใหญ่ตอนต้นบุคคลจะรู้จักตัวเองดีขึ้น จะทราบแนวทางและจุดมุ่งหมายในการดำเนินชีวิตที่แน่นอนของตน

๔. เป็นวัยแห่งการมีความตึงเครียดทางอารมณ์ เพราะช่วงชีวิตวัยนี้ต้องพบกับการแก้ปัญหาและตัดสินใจเรื่องสำคัญ ๆ หลายอย่างเช่น การเลือกอาชีพ การเลือกคู่ครอง หรือความพยายามทำสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามที่คาดหวังไว้

๕. เป็นวัยแห่งการเริ่มสร้างหลักฐานของชีวิต หรือเป็นวัยแห่งการทำงาน โดยเริ่มลงมือประกอบอาชีพเพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิตของตน และเป็นการวางรากฐานในการแต่งงานเพื่อชีวิตครอบครัวต่อไป

๖. เป็นวัยของช่วงเวลาสืบเชื้อสายวงศ์ตระกูล เป็นวัยที่ขู่ชีวิตแต่งงานมีครอบครัวและมีบทบาทเป็นพ่อแม่ อบรมเลี้ยงลูก ทศนคติของผู้เป็นพ่อแม่ที่ดีต่อการอบรมเลี้ยงดูลูก จะมีบทบาทต่อสวัสดิภาพและการพัฒนาของชีวิตใหม่

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น มีดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ความเจริญเติบโตทางกายสมบูรณ์และพัฒนาเต็มที่ ประสิทธิภาพและความสามารถของอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายสูงสุด รวมทั้งความสามารถทางด้าน การสืบพันธุ์เต็มที่ ประสิทธิภาพทางร่างกายจะมีสูงสุดในช่วงอายุประมาณ ๒๐-๓๐ ปี หลังจากนั้น ความสามารถต่างๆ ก็ลดลงอย่างช้า ๆ และจะทรงตัวในอายุ ๔๐-๔๕ ปี แล้วจึงลดลงต่ออีก ความสามารถและความแข็งแรงของอวัยวะต่างๆ ของร่างกายจะมีมากที่สุดในช่วงอายุ ๒๐ - ๓๐ ปี อัตราการตอบสนองสูงสุดในช่วงอายุ ๒๕ ปี หลังจากนั้นก็เริ่มลดลง

๒. การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ ผู้ใหญ่ตอนต้นจะมีอารมณ์และความมั่นคงทางจิตใจดีกว่าระยะวัยรุ่น แต่ความสนใจในสิ่งต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงมากไม่คงที่ และต้องประสบกับความตึงเครียดทางอารมณ์ในเรื่องต่าง ๆ เพราะเป็นวัยที่มีหน้าที่และความรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น

๓. การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและการงาน วัยนี้เป็นวัยแห่งการเริ่มสร้างหลักฐานในชีวิต โดยประกอบอาชีพการงาน มีคู่ครอง มีบุตร ฯลฯ ต้องปรับตัวหลายอย่าง เช่น ปรับตัวให้เหมาะสมกับงานอาชีพ ชีวิตคู่ เป็นต้น

๔. การเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญา วัยนี้จะมีประสิทธิภาพทางสมองพัฒนาเต็มที่และคงอยู่สูงสุดไปจนถึงวัยกลางคน จากการวิจัยของ ธอร์นไคค์ ได้ผลว่าระยะเวลาที่บุคคลเรียนรู้ได้ดีที่สุดคือ อายุระหว่าง ๒๐ - ๒๕ ปี

ภารกิจเชิงพัฒนาการของวัยผู้ใหญ่ตอนต้น

๑. การเลือกหาคู่ครอง

ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้นจะมองหาคู่ครองและในการเลือกคู่ครองนั้น สมัยก่อนพ่อแม่ทำหน้าที่เลือกให้ ซึ่งส่วนใหญ่เลือกมาจากคนใกล้เคียงกันที่พ่อแม่คุ้นเคยด้วย ทำให้คู่สมรสรู้จักเนื้อแท้ของคู่ของตน แต่ในปัจจุบันการเลือกคู่ครองอยู่ภายใต้อิทธิพลของความเด่นเฉพาะตัว เมื่ออยู่ในหมู่เพศตรงข้าม การได้คบหาสมาคมกับเพศตรงข้าม ถ้าถูกใจกัน ความคิดคล้ายๆ กัน ฐานะทางบ้านหรือเหมือนกันก็สามารถแต่งงานกันได้ อยู่ที่ความพอใจของฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย พ่อแม่มีบทบาทน้อยมากในการเลือกคู่ครอง

๒. การเรียนรู้ที่จะอยู่กับคู่ครองเป็นสามีภรรยากันไป

การปรับตัวหรือเตรียมตัวเข้าสู่ชีวิตสมรสมีครอบครัวนั้น ฝ่ายหญิงและฝ่ายชายจะต้องรู้จักกันนาน เพื่อจะศึกษาหรือรู้นิสัยใจคอที่แท้จริงซึ่งกันและกัน ก่อนที่จะตกลงแต่งงานกัน และเมื่อแต่งงานแล้วก็ต้องรู้จักทำตนให้เป็นสามีหรือภรรยาที่ดี รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน เพื่อให้ชีวิตสมรสมีความสุข

๓. เริ่มต้นชีวิตครอบครัว

เมื่อสมรสกันแล้ว ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายก็มีบทบาทใหม่ คือ เป็นสามีภรรยาช่วยกันทำมาหากินเพื่อสร้างครอบครัวให้มั่นคง โดยสามีต้องมีบทบาทเป็นผู้นำครอบครัว ปกป้องและต่อสู้เมื่อมีอันตรายมาถึงครอบครัว ภรรยาก็ต้องมีหน้าที่เป็นแม่บ้านและแม่ที่ดีของลูก

๔. ภาระหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูลูก

สามีภรรยาต้องทำหน้าที่ของพ่อแม่ที่ดี อบรมเลี้ยงดูลูกจนกว่าจะช่วยตนเองได้ นอกจากนี้การอบรมเลี้ยงดูก็ยังขึ้นอยู่กับฐานะเศรษฐกิจของครอบครัวด้วย ในสังคมปัจจุบันแม่บ้านต้องออกไปทำงาน จึงต้องจ้างคนเลี้ยงดูลูก ความวิตกกังวลในเรื่องต่าง ๆ จึงเพิ่มมากขึ้น ผู้ที่ทำหน้าที่

เป็นพ่อต้องสะสมเงินเพื่อเตรียมรับสถานการณ์สำคัญ เช่น เพื่อการศึกษาของลูก หรือเตรียมไว้เินยามเจ็บป่วย

๕. การแสวงหาที่พัก รวมทั้งการมีบ้าน

ผู้ใหญ่ตอนต้นอาจเช่าบ้านอาศัยผู้อื่นอยู่ หรือมีบ้านเป็นของตนเอง ขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจของครอบครัวด้วย ดังนั้นหลักในการเลือกหาบ้านที่พักอาศัย ควรพิจารณาดังนี้ เหมาะสมกับฐานะทางเศรษฐกิจ, สะดวกในการประกอบอาชีพ, เหมาะสมกับบรรณนิยมของทางครอบครัว, สะดวกในการศึกษาของบุตร, สะดวกและปลอดภัยในชีวิตประจำวัน และ สามารถรับสภาวะโครงการอนาคตของครอบครัว

๖. การเริ่มต้นที่จะมีอาชีพที่แน่นอน

ผู้ใหญ่ในตอนต้นส่วนมากจะมีอาชีพที่แน่นอนแล้ว เพราะจะต้องวางรากฐานของอนาคตทั้งเป็นวัยที่ต้องรับผิดชอบ เลี้ยงดูพ่อแม่ และเมื่อแต่งงานแล้วต้องมีภาระเลี้ยงดูครอบครัวอีก จัดได้ว่าวัยนี้เป็นวัยแห่งการทำงาน

ในบรรดาภารกิจเชิงพัฒนาการของผู้ใหญ่วัยตอนต้นนี้ ภาระที่เกี่ยวข้องกับอาชีพและครอบครัวจะมีมากที่สุด สำคัญที่สุด และยากที่จะดำเนินการให้ลุล่วงไปโดยง่ายสำหรับคนวัยนี้ เนื่องจากเป็นประสบการณ์ใหม่ ปัญหาการปรับตัวจึงมีมาก

งานวิจัยนี้ศึกษาในกลุ่มประชากรอายุระหว่าง ๑๓ - ๓๕ ปี ซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่นถึงผู้ใหญ่ แบ่งโดยใช้หลักการแบ่งช่วงวัยของกลุ่มประชากรตามปฏิทินอายุ ที่ระบุช่วงวัยรุ่นคือช่วงอายุตั้งแต่ ๑๑ - ๒๐ ปี และช่วงผู้ใหญ่ตอนต้นคือช่วงอายุตั้งแต่ ๒๑ - ๔๐ ปี ตามดัชนีการกำหนดช่วงวัยโดยกระทรวงสาธารณสุขได้แบ่งอายุเป็น ๕ กลุ่มวัยได้แก่ กลุ่มเด็กปฐมวัย (๐-๕ ปี) กลุ่มเด็กวัยเรียน (๕-๑๔ ปี) กลุ่มเด็กวัยรุ่น/นักศึกษา (๑๕-๒๑) กลุ่มวัยทำงาน (๑๕-๕๙ ปี) กลุ่มผู้สูงอายุ (๖๐ ปีขึ้นไป) และอ้างอิงตามทฤษฎีงานพัฒนาการของ Havighurst (Theory of Developmental - Tasks, ๑๙๗๒) ซึ่งแบ่งระยะวัยรุ่นในช่วงอายุ ๑๓ - ๑๘ ปี และช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้นในช่วงอายุ ๑๙ - ๒๙ ปี และช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง ๓๐ - ๖๐ ปี โดยทฤษฎีของ Robert Havighurst กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทั้งทางด้านชีววิทยา จิตวิทยา และด้านสังคมวัฒนธรรม ซึ่งส่งเสริมความสามารถและประสิทธิภาพของบุคคลโดย อ้างอิงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตด้วย Havighurst จำแนกช่วงวัยเป็น ๖ ระยะ เริ่มตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยชรา โดยกำหนดจากความพร้อมทางด้านร่างกายที่เหมาะสมกับการเรียนรู้และหน้าที่ที่สังคมเป็นผู้กำหนด กล่าวได้ว่าพัฒนาการมนุษย์นั้นสัมพันธ์กับบทบาทหน้าที่ โดยอยู่ตรงกลางระหว่างความต้องการภายในของบุคคลและความต้องการของสังคม แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของแต่ละช่วงวัยกับบทบาทหน้าที่ที่ต้องทำสำเร็จในช่วงอายุที่กำหนด หากทำสำเร็จก็จะนำไปสู่ความสุขและชีวิตที่มีประสิทธิภาพในช่วงอายุถัดไป แต่หากทำไม่สำเร็จก็จะส่งผล

ศีลธรรมจริยธรรม และด้วยบทบาทที่สำคัญคือ เป็นผู้นำทางปัญญา ซึ่งบทบาทนี้มีส่วนสนับสนุนบทบาทผู้นำทางสังคม โดยเฉพาะการเป็นผู้นำที่สามารถชี้แจงแนวทางการดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธเพื่อความสงบสุขร่มเย็นของสังคม พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตของพระสงฆ์ จากผลการศึกษา พบว่าปัจจัยพื้นฐานด้านประชากรของพระสงฆ์ที่มีผลต่อความแตกต่างในการใช้ประโยชน์อินเทอร์เน็ต คือ ปัจจัยด้านอายุจำนวนพรรษา โดยพระสงฆ์ที่มีอายุเฉลี่ยช่วง ๒๐-๒๕ ปี และมีจำนวนพรรษาไม่เกิน ๕ ปี มีความโดดเด่นด้านการใช้งานอินเทอร์เน็ต ในรูปแบบที่หลากหลาย และมีทักษะความสามารถทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารอย่างกว้างขวาง ^{๖๙}

จากสภาพสังคมในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสารเข้ามามีบทบาทกับสังคมทุกกลุ่ม รวมทั้งพระสงฆ์ของพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน จะพบเห็นการปรับตัวไม่ทันของพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสารการศึกษา สมาร์ทโฟน โซเชียลมีเดียในทางที่ไม่เหมาะสม ซึ่งเป็นข่าวให้เห็นในปัจจุบัน ดังนั้นคณะสงฆ์จึงต้องรู้เท่าทันเทคโนโลยีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ด้วยเช่นกัน และสามารถนำเทคโนโลยีไปใช้ประโยชน์เพื่องานของสงฆ์หรือชุมชน จึงมีความจำเป็นที่ต้องมีการสำรวจการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารเพื่อชุมชนของคณะสงฆ์เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับองค์กรทางพระพุทธศาสนาหรือองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการกำหนดแนวปฏิบัติหรือสนับสนุนการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ประโยชน์ในงานของพระพุทธศาสนาต่อไป^{๗๐}

ปัจจุบันเยาวชนไทยเกือบทุกคน (ร้อยละ ๙๖.๙) มีโทรศัพท์มือถือใช้ และมีการใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัว จากไม่ถึงร้อยละ ๔๕ ในปี ๒๕๕๑ เป็นร้อยละ ๙๑.๔ ในปี ๒๕๖๑ โดยมีสัดส่วนของผู้ใช้ที่สูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประชากร ในกลุ่มอายุอื่น กิจกรรมบนโลกอินเทอร์เน็ต อันดับ ๑ เป็นการเข้าใช้เพื่อสื่อสารบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ (social network) อันดับ ๒ และ ๓ เป็นการใช้งานส่วนตัว ส่วนใหญ่เพื่อความบันเทิงในการดาวน์โหลดและ อัปโหลดข้อมูลรูปภาพ วิดีโอ เพลง หรือภาพยนตร์ ในลักษณะการแบ่งปัน หรือ การ “share” บนเว็บไซต์ ขณะที่ กิจกรรมเพื่อการศึกษาเรียนรู้ มีสัดส่วนการใช้ไม่ถึงร้อยละ ๓๐ โดยอยู่ในอันดับที่ ๙^{๗๑}

พัฒนาการของเทคโนโลยีสารสนเทศในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ระบบเครือข่ายข้อมูลอินเทอร์เน็ต และเครือข่ายสังคมออนไลน์ มีการเปลี่ยนแปลง

^{๖๙} พินิจ ลาภธนานนท์, แทนพันธุ์ เสนาะพันธุ์ บัวใหม่, พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตที่เหมาะสมของพระสงฆ์, สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

^{๗๐} สมเกียรติ เพ็ชรมาก, นุชจรี บุญเกตุ, การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อชุมชนของคณะสงฆ์ จังหวัดสุรินทร์, วารสารการวิจัยกาสะลอง, หน้า ๓๕๗-๓๖๘.

^{๗๑} hiso/picture/reportHealth/ThaiHealth๒๐๒๐/thai๒๐๒๐_๑๑.pdf เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

อย่างรวดเร็ว และได้เคลื่อนเข้าสู่ยุคสื่อหลอมรวม (Convergent Media) ซึ่งมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตและการสื่อสารของคนในสังคม จากข้อมูลของ Internet World Stats ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ พบว่า มีการใช้อินเทอร์เน็ตทั่วโลกสามพันกว่าล้านคน (Internet World Stats, ๒๐๑๕) อินเทอร์เน็ตได้เปลี่ยนรูปแบบการสื่อสารแบบดั้งเดิมในโลกแห่งความเป็นจริงไปสู่การใช้ เทคโนโลยี ดิจิทัลในโลกเสมือนจริง (Virtual World) ก่อให้เกิดยุคแห่งการสื่อสารไร้พรมแดนและ ทำให้คนจำนวนมากทั่วโลกมีการดำเนินชีวิตทั้งในสังคมของโลกแห่งความเป็นจริงและสังคม แห่งโลกเสมือนจริง ผลจากความก้าวหน้าของระบบอินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยี การสื่อสาร ก่อให้เกิดนวัตกรรมทางสังคม คือ เครือข่ายสังคมใหม่ หรือ “สังคมออนไลน์” (Online Society) หรือ “สังคมเสมือน” (Virtual Society) หรือ “เครือข่ายสังคมออนไลน์” (Social Network)

ในส่วนของประเทศไทย เด็กและเยาวชนใช้เวลาอยู่กับสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น จนขาดการมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง รวมถึงมีแนวโน้มการใช้เทคโนโลยีไปในทางที่ไม่เหมาะสม เพิ่มขึ้น จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า ช่วงระยะเวลา ๕ ปี เปรียบเทียบ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๕๔ และ พ.ศ. ๒๕๕๘ ประชากรอายุ ๖ ปีขึ้นไป ใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต ในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น โดยเมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มอายุต่าง ๆ เปรียบเทียบระหว่าง พ.ศ. ๒๕๕๔ กับ พ.ศ. ๒๕๕๘ พบว่ากลุ่มอายุ ๑๕ - ๒๔ ปีมีสัดส่วนการใช้อินเทอร์เน็ตสูงสุดเพิ่มขึ้น จากร้อยละ ๕๑.๙ เป็นร้อยละ ๗๖.๘ รองลงมาคือกลุ่มอายุ ๖ - ๑๔ ปีเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๓๘.๓ เป็นร้อยละ ๕๘.๐ จึงเห็นได้ว่าการใช้อินเทอร์เน็ตมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน

ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา คือ ประชากรไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเด็กและเยาวชน มีการใช้อินเทอร์เน็ตที่มากเกินไปจนทำให้เกิดผลกระทบต่อการศึกษา สภาพสังคม ทำให้เสียเวลา เสียสุขภาพ ขาดสัมพันธภาพที่ดีกับคนในครอบครัว เพื่อนฝูง และหน้าที่การงาน บางคนมีอาการหนักเช่นเดียวกับติดยาเสพติด เรียกว่า ภาวะติดอินเทอร์เน็ต (Internet Addiction Disorder หรือ IAD) ซึ่งเป็นปัญหาทางพฤติกรรมและจิตใจ จากข้อมูลผลสำรวจสุขภาพเด็กไทยวัย ๖ - ๒๕ ปี พ.ศ. ๒๕๕๖ พบว่าปัญหาการติดเกมเป็น ๑ ใน ๓ ของปัญหาใหญ่ในสังคมไทยที่มีผลกระทบทางเศรษฐกิจสูงมาก

โดยพบว่า เด็กแต่ละคนมีค่าใช้จ่ายในการเล่นเกมนเฉลี่ย ๑,๑๖๐ บาทต่อเดือน และจากผลสำรวจของ สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์ กรมสุขภาพจิต พบว่า พ.ศ. ๒๕๕๖ มีเด็กติดเกมมากถึง ๒.๗ ล้านคน จากจำนวนเด็ก ๑๘ ล้านคน จึงถือได้ว่าปัญหาเด็กติดเกมในปัจจุบันกำลังอยู่ในขั้นวิกฤติ และมีแนวโน้มทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นทุกปี นอกจากนี้รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมใช้อินเทอร์เน็ตของคนไทยในปี ๒๕๕๘ โดยสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) หรือ ETDA พบว่า ผู้ใช้งาน อินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดียของคนไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยกิจกรรมที่มีผู้ใช้ อินเทอร์เน็ตผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่ อันดับ ๑ ได้แก่ การใช้บริการโซเชียลเน็ตเวิร์ก เช่น เฟซบุ๊ก ซึ่งมีผู้ใช้ประมาณ ๓๕ ล้านบัญชีรวมถึงอินสตาแกรม และไลน์

คิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ ๘๒.๗ อันดับ ๒ คือ ใช้ในการสืบค้นข้อมูล คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๖ และ อันดับ ๓ คือ การใช้ติดตามข่าวสาร ในรูปแบบหนังสือพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๒ องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ หรือยูนิเซฟ ได้มีการศึกษา เรื่อง UNICEF/IPSOS Global Youth Poll สํารวจเด็ก อายุ ๑๘ ปี จาก ๒๕ ประเทศ จำนวนประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน โดยเป็นเด็ก ในประเทศไทย จำนวน ๔๐๐ คน มีข้อค้นพบสำคัญจากผู้ตอบแบบสอบถาม ในประเทศไทยดังนี้ - ร้อยละ ๘๕ ของผู้ตอบแบบสำรวจเชื่อว่าเด็ก วัยรุ่น และเยาวชน กำลังเผชิญกับอันตราย จากภัยคุกคามทางเพศหรือการแสวงประโยชน์บนโลกออนไลน์ - ร้อยละ ๕๗ เชื่อว่าเพื่อน ๆ ของตนเอง มีพฤติกรรมเสี่ยงบนโลกออนไลน์ แต่ร้อยละ ๙๐ เชื่อว่าภัยเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้นกับตน - ร้อยละ ๙๔ เชื่อว่า ตนเองรู้ว่าจะหลีกเลี่ยงภัยหรือความเสี่ยงบนโลกออนไลน์นี้ได้อย่างไร - ร้อยละ ๙๔ มีความเห็นว่าการรักษาความมั่นคงปลอดภัยและความเป็นส่วนตัว บนโลกออนไลน์นั้นสำคัญ จากปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าสื่อออนไลน์มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตประจำวันของมนุษย์วัยเด็กและเยาวชนเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มการใช้สื่อออนไลน์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในยุคสื่อออนไลน์ที่มีความซับซ้อนและยากต่อการควบคุม ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้อง มีการพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยให้มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ มีทักษะในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และเลือกใช้สื่อจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้อย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นการสร้าง ภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับเด็กและเยาวชน และเป็นการปกป้องเด็กและเยาวชนจากภัยอันตรายที่แฝงมากับ สื่อและเทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบใหม่ ๆ^{๗๒}

ผลจากพัฒนาการและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร ทำให้ปัจจุบันประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงสื่อได้มากขึ้น ประกอบกับสื่อในขณะนี้มียุคกลางมาก อีกทั้งยังมีขนาดเล็กลง โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่เป็นอุปกรณ์แบบพกพา (Compact Screen) ไม่ว่าจะเป็นแท็บเล็ต สมาร์ทโฟน คอมพิวเตอร์ แล็บท็อป อุปกรณ์เหล่านี้กำลังได้รับความนิยมในกลุ่มผู้รับสารยุคใหม่ เนื่องจากสามารถพกพาได้สะดวก และมีฟังก์ชันการใช้งานที่หลากหลายสอดคล้องกับไลฟ์สไตล์ของคนยุคใหม่ ในขณะที่อินเทอร์เน็ตเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วและเข้ามากำหนดบทบาทปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของบุคคล คนส่วนใหญ่ก็มีแนวโน้มจะใช้ชีวิตอยู่กับอินเทอร์เน็ตถี่ขึ้นและนานขึ้นสำหรับในประเทศไทย ในปี ๒๕๕๙ พบว่า มีจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสูงถึง ๒๙,๘๓๕.๒๙๙ คน เพิ่มขึ้นอย่างมากหากเทียบกับปี ๒๕๕๐ ซึ่งมีอยู่เพียง ๙,๓๒๐,๑๒๖ คนเท่านั้น^{๗๓}

จากการรายงานของ สำนักงานสถิติแห่งชาติ เผยการใช้ ICT ของเด็กและเยาวชน พ.ศ. ๒๕๖๑ พบว่า เด็กและเยาวชนอายุระหว่าง ๖ - ๒๔ ปี มีประมาณ ๑๖.๕ ล้านคน เป็นเพศชาย ๘.๔ ล้านคน (ร้อยละ ๕๐.๘) และเพศหญิง ๘.๑ ล้านคน (ร้อยละ ๔๙.๒) เมื่อเปรียบเทียบการใช้

^{๗๒} ร่างยุทธศาสตร์ส่งเสริมและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนในการใช้สื่อออนไลน์, หน้า ๑-๒.

^{๗๓} สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๖๐

คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตของเด็กและเยาวชนอายุ ๖ - ๒๔ ปี ระหว่างปี ๒๕๖๐ - ๒๕๖๑ (ไตรมาส ๔) พบว่า มีการใช้คอมพิวเตอร์ลดลงจากร้อยละ ๖๔.๗ เป็นร้อยละ ๕๘.๖ แต่มีการใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๗๘.๘ เป็นร้อยละ ๘๔.๐ โดยประชากรส่วนใหญ่ใช้อินเทอร์เน็ตผ่านโทรศัพท์มือถือ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น รองลงมาเป็นคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ สำหรับกิจกรรมในการใช้คอมพิวเตอร์ ส่วนใหญ่ใช้เพื่อการเรียน ร้อยละ ๘๘.๔ รองลงมาเพื่อใช้งานอินเทอร์เน็ต ร้อยละ ๘๑.๙ และใช้เพื่อความบันเทิง ร้อยละ ๖๔.๐ เด็กและเยาวชนที่ใช้อินเทอร์เน็ตส่วนใหญ่ใช้ตามสถานที่ต่างๆ ผ่านโทรศัพท์มือถือ ร้อยละ ๘๖.๒ รองลงมาใช้ที่บ้าน/ที่พักอาศัย ร้อยละ ๖๔.๗ และใช้ที่สถานศึกษา ร้อยละ ๕๕.๕ ส่วนกิจกรรมในการใช้อินเทอร์เน็ต ส่วนใหญ่ใช้ในการดาวน์โหลด รูปภาพ/หนัง/วิดีโอ/เพลง/เกม เล่นเกม ดูหนัง ร้อยละ ๙๒.๓ รองลงมาเป็นการใช้โซเชียลเน็ตเวิร์ค ร้อยละ ๘๗.๘ และใช้ในการอัปโหลดข้อมูล รูปภาพ/ภาพถ่าย วิดีโอ เพลง ซอฟต์แวร์ ฯลฯ เพื่อการแบ่งปันบนเว็บไซต์ ร้อยละ ๕๔.๓ เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ใช้อินเทอร์เน็ตช่วงเวลาหลังเลิกเรียน/ทำงาน คือ ช่วงเวลา ๑๖.๐๐ - ๑๙.๕๙ น. ร้อยละ ๕๗.๒ รองลงมาเป็นช่วงเวลา ๒๐.๐๐ - ๒๓.๕๙ น. ร้อยละ ๓๑.๔ และช่วงเวลา ๑๒.๐๐ - ๑๕.๕๙ น. ร้อยละ ๒๙.๓^{๗๔}

จากการรายงานของกระทรวงดิจิทัล ทำการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในไทย ปี ๒๕๖๒ ชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ตของคนไทย เฉลี่ยวันละ ๑๐ ชั่วโมง ๒๒ นาที เพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๖๑ ๑๗ นาที และกิจกรรมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ การใช้ Social Media ถึงร้อยละ ๙๑.๒

จากเดิมที่บุคคลทั่วไปเป็นเพียงผู้รับสารจากสื่อมวลชน แต่ด้วยวิวัฒนาการทางเทคโนโลยี ทำให้ทุกวันนี้บุคคลสามารถเป็นทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารได้ในเวลาเดียวกัน ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลสามารถสร้างสรรค์เนื้อหาได้ด้วยตนเอง (User-Generated Content) ในระยะเริ่มแรกมีการใช้ email เป็นช่องทางในการส่งต่อข้อมูลข่าวสาร และต่อมาเมื่อสังคมเข้าสู่ยุคโซเชียลมีเดีย บุคคลสามารถแชร์ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ส่งต่อข้อมูลถึงกันได้อย่างสะดวก รวดเร็วและง่ายตายยิ่งขึ้นผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์หรือโซเชียลเน็ตเวิร์ค ซึ่งถือเป็นสื่อที่มีความใกล้ชิดกับชีวิตประจำวันของคนรุ่นใหม่เป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่าโซเชียลมีเดียในยุคปัจจุบันจะเป็นช่องทางในการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารได้อย่างสะดวกรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ แต่ในขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่เป็นดาบสองคม บางครั้งจากประเด็นเล็กๆ ก็กลายเป็นประเด็นใหญ่จนเกิดข้อถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมอย่างกว้างขวาง ผลกระทบในทางลบอันเกิดจากการใช้โซเชียลมีเดียก็ปรากฏให้เห็นอยู่ไม่น้อย เพราะเมื่อผู้รับสารไม่มีความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อ ไม่รู้จักวิเคราะห์แยกแยะ พิจารณาเลือกรับข่าวสารที่ถูกต้อง ก็ย่อมเกิดความผิดพลาดและได้รับผลกระทบความเสียหายจากการไม่รู้เท่าทันได้^{๗๕}

^{๗๔} www.nso.go.th เข้าถึงเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๖๔

^{๗๕} สุภิษา มีนิต, ความรู้เท่าทันสื่อและพฤติกรรมกรรรู้เท่าทันสื่อเฟซบุ๊ก, วารสารนิเทศศาสตร์ปริทัศน์, ปีที่ ๒๐ ฉบับพิเศษ, หน้า ๑๓๑-๑๔๖. (๒๐๑๓)

ผลกระทบในมิติศรัทธาความเชื่อ หรือความน่าเชื่อถือต่อสินค้า กิจการ หรือศาสนานั้นๆ พบว่าบางครั้งผู้ประกอบการอาจมีความละเลยหรือไม่ได้คำนึงถึงหลักคุณธรรมจริยธรรมที่ควรมีต่อผู้บริโภค เช่นการโฆษณาโอ้อวดผลิตภัณฑ์เกินจริง เพื่อดึงดูดความสนใจและกระตุ้นให้ประชาชนบริโภคสินค้าเพิ่มมากขึ้น โดยในปี ๒๕๕๖ พบโฆษณาแฝง โฆษณาเกินจริงของผลิตภัณฑ์สุขภาพมากถึง ๙,๐๐๘ รายการ^{๗๖} นอกจากนี้ยังมีผลกระทบในมิติสังคม คือการใช้โซเชียลมีเดียถูกใช้เป็นเครื่องมือของคนร้าย หรือแก๊งค์ขบวนการล่อลวงในรูปแบบต่างๆ ทำให้เกิดอาชญากรรมหรือภัยร้ายต่างๆ ตามที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นอันตรายเนื่องมาจากพฤติกรรมการใช้โซเชียลมีเดียอย่างไม่ระมัดระวัง ข้อมูลจากศูนย์ปฏิบัติการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ พบว่า ที่ผ่านมาศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ หรือสายด่วน ๑๕๕๙ ได้รับการร้องเรียนเกี่ยวกับการหลอกลวงผู้หญิงไทยผ่านทางเว็บไซต์หาคู่ และโซเชียลเน็ตเวิร์ค เช่น เฟซบุ๊ก ในรูปแบบของการให้ผู้เสียกายโอนเงินหรือทรัพย์สินไปยังผู้ไม่หวังดีผ่านช่องทางต่างๆ ซึ่งก่อนให้เกิดความเสียหายจำนวนมาก

ยิ่งไปกว่านั้น อันตรายอีกรูปแบบหนึ่งของโซเชียลมีเดียในมิติสังคมและวัฒนธรรม คือการใช้โซเชียลมีเดียถูกใช้เป็นเครื่องมือของผู้ที่อาศัยช่องทางนี้ในการสร้างกระแสเพื่อหวังผลทางการเมือง เช่น การปล่อยข่าวที่มีเป้าหมายแอบแฝงมุ่งทำลายตัวบุคคลในเรื่องส่วนตัว การอาศัยโซเชียลมีเดียทำลายหรือโจมตีสถาบันเบื้องสูงของประเทศ การปล่อยข่าวลือ ข้อมูลเท็จ เพื่อสร้างความแตกแยก ทำให้เกิดความขัดแย้งและสร้างความวุ่นวายในบ้านเมือง โดยอ้างแหล่งข่าวแบบไม่ชัดเจน หรือเป็นข่าวสารแบบลอยๆ ซึ่งไม่มีที่มาที่ไป โดยสื่อกระแสหลักบางครั้งก็ขาดความรอบคอบจนตกเป็นเครื่องมือของการปล่อยข่าวเท็จด้วยการนำไปเผยแพร่ต่อ ทำให้ข่าวซึ่งไม่มีที่มาอย่าชัดเจนเหล่านี้ยิ่งแพร่กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง และดูน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น จนประชาชนในสังคมเกิดความตื่นตระหนกโดยปัญหาและผลกระทบเหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากผู้บริโภคนั้นไม่มีความรู้เท่าทันสื่อหรือไม่มีความสามารถในการใช้สื่อได้อย่างเท่าทัน จึงทำให้ตกเป็นเหยื่อของสื่อ

ในสังคมสารสนเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคโซเชียลมีเดียในปัจจุบัน พบว่า ข้อมูลข่าวสารมีปริมาณมากมายมหาศาล และสามารถส่งต่อถึงกันได้อย่างรวดเร็วทั่วโลก เมื่อบุคคลเป็นทั้งผู้รับสาร ผู้สร้างสาร และผู้ส่งสารในเวลาเดียวกัน นั้นหมายความว่า ทุกคนสามารถเป็นนักข่าวพลเมืองได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงยากต่อการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา เพราะใน ๑ วินาที อาจมีเนื้อหาเกิดขึ้นเป็นล้านๆ เนื้อหา และถูกแพร่กระจายโดยการแชร์ส่งต่อกันไปเรื่อยๆ ซึ่งไม่มีหน่วยงานใดที่สามารถควบคุมและตรวจสอบข้อมูลทั้งหมดได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน นอกจากนี้ ในโลกของโซเชียลมีเดียผู้ใช้สามารถโพสต์ หรือแชร์ข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มเพื่อได้โดยปราศจากการตรวจสอบ ดังนั้น ข้อมูลที่ถูกส่งออกไปอาจเป็นข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง มีความคลาดเคลื่อนเกินจริง ทำให้การสื่อสารเกิดความผิดพลาด และเมื่อข้อมูลเหล่านี้ถูกส่งไปเรื่อยๆ มากขึ้นๆ ประชาชนในสังคมก็อาจเกิดการตื่น

^{๗๖} สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ, ๒๕๕๗.

ตระหนก หรือเข้าใจผิดได้ ซึ่งบ่อยครั้งมักพบว่าคนจำนวนไม่น้อยส่งต่อข้อมูล ข่าวดัง ความรู้สึก ความคิดเห็นต่างๆ ผ่านโซเชียลมีเดียด้วย “ความรู้สึก” ไม่ใช่ “ความรู้”^{๗๗}

นอกจากนี้ยังมีพฤติกรรมการใช้สื่อโดยไม่ได้กลั่นกรอง เช่น อ่านแต่พาดหัวข่าวที่ตรงกับ ความชอบ หรือทัศนคติของตน แก๊งดลัดค์ หรือกดแชร์ทันที นั่นอาจเป็นเพราะข้อมูลหรือเนื้อหาของ สารนั้นไปกระทบอารมณ์หรือความรู้สึกบางอย่างของผู้รับสาร ทำให้เกิดความต้อการที่อยากจะบอก ต่อไปยังเพื่อน หรือคนรอบข้าง จากผลสำรวจของ IPSOS เปิดเผยเหตุผลหลักๆ ที่คนมักแชร์คอนเท้นท์ ต่างๆ เช่น แชร์เพราะตนเองคิดว่าเรื่องนั้นมีความสำคัญ เป็นเทรนด์ที่กำลังถูกพูดถึง เป็นเรื่องที่ตนเอง เชื่อว่าเป็นความจริง และต้องการแนะนำให้คนอื่นรู้ ข้อมูลนั้นแสดงถึงความรู้ของคนแชร์ และแชร์เพื่อ เปิดประเด็นหรือเริ่มต้นบทสนทนาพูดคุยกับเพื่อน

ปัจจุบันขอบเขตข่าวสารของโลกได้ขยายอาณาเขตออกไปแบบไร้พรมแดน ไร้กาลเวลา ทำให้ผู้รับสารมีข้อจำกัดในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลข่าวสาร ผู้รับสารทำได้เพียงเปิดรับ ผลผลิตสื่อที่ปลายทางเท่านั้น แต่ไม่สามารถตรวจสอบย้อนไปถึงต้นทางของกระบวนการผลิตข่าวสาร ได้เลย อีกทั้งการบริหารจัดการและกระบวนการในการสร้างข้อมูลข่าวสารมีพัฒนาการและมี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นจนกระทั่งผู้รับสารไม่สามารถรับมือได้ เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุผลสำคัญที่ควรมี การศึกษาและให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ เพราะองค์ความรู้เท่าทันสื่อจะช่วยให้ผู้รับสารอ่านสื่อได้ อย่างเท่าทัน มีวิจรรย์ญาณและความระมัดระวังในการเสพสื่อ มีความสามารถในการตั้งคำถาม คิด วิเคราะห์ ว่าสื่อที่นั้นถูกสร้างขึ้นมาจากข้อมูลข่าวสาร และความคิดเห็นของบุคคลหรือคนกลุ่มหนึ่ง อาจ มีการใช้เทคนิคต่างๆ เพื่อให้กระทบอารมณ์ผู้รับสาร ซึ่งคนที่รู้เท่าทันสื่อจะรู้ว่าควรปฏิบัติตนอย่างไร เช่น หาข้อมูลอื่นๆ มาพิจารณาประกอบเป็นต้น

๒.๓.๑ การคุกคามของสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าต่อผู้บริโภค

การศึกษาถึงพฤติกรรมและความคิดเห็นมีขึ้นครั้งแรกเมื่อปี ๑๙๓๐s ซึ่งเป็นช่วงที่การ โฆษณายังไม่เน้นไปที่รูปแบบและองค์ประกอบของการโฆษณา จากนั้นจึงเริ่มมีการพัฒนาขึ้นในปี ๑๙๖๐s-๑๙๗๐s นักโฆษณา นักสังเกตการณ์จากกลุ่มอุตสาหกรรม และนักวิจัยได้ให้ความสนใจ ในการตอบสนองของสาธารณชนที่มีต่อการโฆษณา ไม่ว่าจะเป็นลักษณะการโฆษณา ผลกระทบ หรือ แม้แต่จริยธรรม มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้และการตอบสนองในอารมณ์ต่างๆ ของผู้ฟังการ โฆษณาในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การโกรธ ความไม่สนใจ การรังเกียจ และพฤติกรรมอื่นๆ เป็นที่ ทราบดีว่าการติดต่อสื่อสาร (Communication) เป็นกระบวนการรับและการถ่ายทอดข้อมูลอันได้แก่ ข้อเท็จจริง ความคิด ความรู้สึก ทัศนคติ หรือเนื้อหาสาระต่างๆ ที่บุคคลที่เกี่ยวข้องกันจากบุคคลไปสู่

^{๗๗} ญัฐฐา บางสุวรรณย์, การศึกษาระดับการรู้เท่าทันสื่อของผู้ปกครองและพฤติกรรมการใช้สมาร์ตโฟน/ แท็บเล็ต ของเด็กปฐมวัย กรณีศึกษา : โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา, ปรินญาวิทยาศาสตร์ มหาบัณฑิต (พัฒนาการมนุษย์), มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๙, หน้า ๒๔.

บุคคล หรือจากบุคคลไปสู่กลุ่ม หรือจากกลุ่มไปสู่กลุ่ม เพื่อสร้างความเข้าใจ การชักจูงใจหรือมุ่งให้ความรู้หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่ประสงค์ แต่ในปัจจุบัน การสื่อสารและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ซึ่งมีเป้าหมายทางการตลาดเพื่อเพื่อสร้างยอดขายให้กับสินค้า และสร้างชื่อเสียงของผลิตภัณฑ์ของตนเองให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ส่งผลให้เกิดการคุกคามของสื่อต่อผู้บริโภคทั้งอย่างชัดเจนและไม่ชัดเจนในสื่อโฆษณาแทบทุกชนิดทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ และแม้แต่สื่ออินเทอร์เน็ตที่กำลังได้รับความนิยมในการนำสินค้าและโฆษณามาแนะนำเสนอ

สิ่งที่เห็นได้ชัดคือการโฆษณาทางโทรทัศน์ที่แฝงมาในหลากหลายรูปแบบ และสร้างความกลมกลืนกับตัวสินค้าในเนื้อหารายการต่างๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยจะปรากฏในรูปแบบผู้สนับสนุนรายการ การพูดถึงคุณภาพสินค้าในช่วงเนื้อหารายการ การเป็นสินค้าตกแต่งในรายการ หรือแม้กระทั่งมีอิทธิพลต่อบทโทรทัศน์ของรายการนั้นๆ

ถึงแม้ว่าหน่วยงานราชการได้ออกมาตรการเพื่อคุ้มครองมิให้ผู้บริโภคถูกแทรกแซง เช่น การห้ามโฆษณาเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ในสื่อทุกประเภท การออกมาตรการเพื่อควบคุมการโฆษณาขนมเด็ก เป็นต้น หากแต่ในเชิงปฏิบัติแล้วนั้นโฆษณาแฝงก็ไม่หมดไป ในขณะเดียวกันกลับเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วในสื่อแทบทุกประเภท

รายการที่เรามักจะพบว่ามีโฆษณาแฝงอยู่ ได้แก่ รายการที่เกี่ยวกับอาหาร รายการเพลง รายการสตรี ฯลฯ ส่วนสินค้าโฆษณาแฝงที่เรามักจะพบเห็นบ่อยที่สุด เช่น อาหารเสริม เครื่องสำอางค์ อุปกรณ์ลดความอ้วน ร้านอาหาร และผลิตภัณฑ์ปรุงอาหาร ฯลฯ

นอกจากนี้โฆษณาแฝงยังแฝงตัวไปอยู่ในรายการข่าว อาทิ การตั้งคอมพิวเตอร์ กาแฟ หรือ อุปกรณ์ต่างๆ ของผู้สื่อข่าว ส่วนในละครที่วีนั้นสังเกตได้ง่ายว่า มักเห็นป้ายโฆษณาแฝง เช่น รถที่ใช้ น้ำที่ดื่ม นาฬิกาที่ใช้ หรือแม้แต่สถานที่ถ่ายทำก็ตาม บางรายการติดป้ายให้เห็นอย่างชัดเจนและชัดเจนความรู้สึกของผู้รับชม ปัจจุบันไม่เพียงรายการต่างๆ ของผู้ใหญ่เท่านั้นที่ปรากฏการคุกคามของสื่อโฆษณาแต่ได้ใช้รายการการ์ตูนเด็กกรุกคืบเข้าไปในเนื้อหารายการของเด็กและเยาวชนมากขึ้นด้วย

ไม่เว้นแม้แต่ในโลกอินเทอร์เน็ตที่มักพบการแฝงตัวขององค์กรธุรกิจตามเว็บไซต์ที่มีชื่อเสียงต่างๆ ในลักษณะของการสนทนาทางเว็บบอร์ดในลักษณะชมเชย ยกย่อง ไปจนถึงสร้างสื่ออื่นต่างๆ เพื่อสอบถามหรือชวนสนทนาในเรื่องเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่ตนเองเป็นเจ้าของ เพื่อสร้างกระแสให้กับสินค้าและบริการของตนเอง

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าการคุกคามของสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าต่อผู้บริโภคมีจำนวนมาก และมีแนวโน้มสูงขึ้นอีกในอนาคต^{๗๘} เพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักและระมัดระวังในการรับสาร และมีสติในการไตร่ตรองเพื่อไม่ถูกสื่อแทรกแซงความคิดความเชื่อต่อโฆษณาที่แฝงมาใน

^{๗๘} Beard, F. K., How products and advertising offend consumer, *Journal of Advertising Research*, ๔๘(๑)พ ๑๓-๒๑. ๒๐๐๘.

รูปแบบอื่นๆ ของสารที่ได้รับจากการบริโภคข้อมูลจากสื่อต่างๆ อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีบทบาทในการดูแลและควบคุมการเผยแพร่โฆษณาและข้อมูลข่าวสารของสื่อมวลชนให้ตระหนักถึงความรุนแรงของการคุกคามที่กำลังเพิ่มมากขึ้น เพื่อหาแนวทางการดำเนินการควบคุมการโฆษณาแฝงและการคุกคามของสื่อต่อผู้บริโภคให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม นอกจากนี้การวิจัยยังมีประโยชน์ต่อวงการสื่อสารมวลชนเองในการดูแลควบคุมการผลิตสื่อของตนให้เหมาะสมและไม่มีทำร้ายประชาชน ทั้งนี้เพราะการคุกคามของสื่อโฆษณาต่อผู้บริโภคนั้นในระยะสั้นอาจได้รับผลดีทางการตลาดที่สูงขึ้น แต่ในระยะยาวภาพลักษณ์ของตราสินค้านั้นอาจลดคุณค่าลงอันมีผลมาจากการนำสื่อเผยแพร่ในลักษณะคุกคามผู้บริโภคมากเกินไป

ทั้งนี้การคุกคามของสื่อโฆษณาแฝงที่มาอยู่ในรูปแบบต่างๆ มีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวัน ทั้งทางอารมณ์ จิตใจ ความนึกคิด และจิตใต้สำนึกของเรา และเป็นสิ่งที่เรากล้วยตามได้ง่าย สื่อไม่สามารถเชื่อถือได้ทั้งหมด นอกจากผู้บริโภคจะให้ความสำคัญกับการบริโภคสื่อมากขึ้น มีสติเสมอเวลาได้รับสื่อ และต้องใช้วิจารณญาณในการติดตามชมสื่อ และแยกแยะให้ออก แล้วนั้นหน่วยงานผู้ผลิตสื่อออกมาเผยแพร่แก่สาธารณะต้องคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมการดำเนินงานด้านสื่อ ทั้งนี้การสื่อสารเพื่อชักจูงใจให้ผู้บริโภคเกิดความสนใจในตัวสินค้าและเกิดพฤติกรรมการบริโภคนั้นสามารถใช้แนวทางการดำเนินการด้านสื่อได้หลากหลาย ไม่จำเป็นจะต้องใช้วิธีการคุกคามอาจเป็นผลเสียต่อตราสินค้าในอนาคตได้อันจะเป็นผลเสียต่อสินค้านั้นๆ ในระยะยาวนั่นเอง

สื่อมวลชนต้องพึงระลึกไว้เสมอว่าจริยธรรมเป็นเรื่องของความสมัครใจที่จะร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ได้วางไว้เป็นบรรทัดฐาน หรืออีกนัยหนึ่งคือ การชี้แนะให้สื่อมวลชนกระทำในสิ่งที่สมควรกระทำอย่างยิ่งตามหลักจริยธรรมเป็นข้อบังคับ แต่ไม่ใช่กฎหมายแต่อย่างใด ไม่มีบทลงโทษเหมือนกฎหมาย แต่สูงกว่ากฎหมาย กล่าวคือหากมีการฝ่าฝืนข้อบังคับจะถูกลงโทษด้วยความเสื่อมศรัทธาจากสังคมได้

นอกจากข่าวเรื่องตัวบุคคลแล้ว ข่าวสารที่ส่งผลกระทบต่อคณะสงฆ์โดยภาพรวม ทั้งที่ข้อมูลที่ออกมาก็ยังไม่สามารถตรวจสอบแหล่งที่มาได้อย่างชัดเจน ก็คือข่าวการออกกฎหมายให้ฆราวาสเข้ามาควบคุมพระสงฆ์ โดยสาระสำคัญของกฎหมายมีบทลงโทษค่อนข้างรุนแรงหลายประการกับพระสงฆ์ ในกรณีทะเลาะวิวาทพระวินัยสงฆ์ และที่ส่งผลกระทบที่สุดคือ การส่งผ่านข้อมูลไปยังพระสงฆ์ทุกระดับว่า กฎหมายนี้ออกมาแล้วจะไม่อนุญาตให้พระสงฆ์มีบัญชีธนาคาร ทำให้พระสงฆ์จำนวนมากออกมาต่อต้านผ่านการสร้างข่าวเพื่อแก้ข่าวส่งผ่านโซเชียลมีเดียเช่นกัน พระสงฆ์อีกจำนวนหนึ่งที่เชื่อข่าวเหล่านั้นก็ถอนเงินออกจากบัญชี หรือเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับบัญชีเงินฝากในรูปแบบต่างๆ เมื่อมีการตรวจสอบอย่างจริงจังก็ไม่พบแหล่งที่มาของข้อมูลกฎหมายดังกล่าวว่ามาจากไหน แต่ถูกแชร์ผ่านไปยังกลุ่มไลน์พระสงฆ์ทุกกลุ่มไลน์ในวงการสงฆ์

ปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น แม้จะจำกัดวงอยู่เฉพาะในวงการคณะสงฆ์ แต่ในแง่

ผลกระทบมีความรุนแรง และขยายผลออกไปในวงกว้าง สร้างความรู้สึกเกลียดชัง ตอกย้ำความขัดแย้งร้ายลึกในกลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอื่นๆ เกลียวของความอคติหาได้หยุดอยู่แค่เพียงความรู้สึกของพระสงฆ์ต่อบุคคลหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งเท่านั้นไม่ แต่ข้อมูลข่าวที่ไม่จริงถูกนำไปใช้เป็นสื่อสำหรับการแสดงพระธรรมเทศนาของพระสงฆ์ในพื้นที่ต่างๆ เมื่อพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาโดยใช้ข้อมูลข่าวสารที่ไม่เป็นจริงเหล่านี้ไปยังประชาชน ย่อมส่งผลต่อการรับรู้ของประชาชนให้โน้มเอียงไปทางการเชื่อตามที่พระสงฆ์ท่านเทศนา ส่งผลให้ความเข้าใจผิดของประชาชนที่มีต่อบุคคลและองค์กรต่าง ๆ ขยายผลไปรวดเร็วและลึกในระดัับความเชื่อ ทั้งนี้พระสงฆ์กลุ่มที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน โดยเฉพาะเยาวชน และเป็นกลุ่มที่มีบทบาทและอิทธิพลอย่างมากต่อการปลูกฝังข่าวสารข้อมูลต่อประชาชนและเยาวชน ก็คือกลุ่มพระสงฆ์ที่ดำรงตำแหน่งเป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในสังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และร่วมกับพระสงฆ์ที่ดำรงตำแหน่งครูสอนปริยัติธรรมที่สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หากพระสงฆ์กลุ่มนี้มาทำหน้าที่ผู้กลั่นกรองข่าวสารข้อมูลนำเสนอต่อคณะสงฆ์และสาธารณชน ย่อมส่งผลให้เกิดเกราะที่เข้มแข็งยากที่ข่าวปลอมทั้งหลายจะผ่านเข้าไปได้

๒.๔ เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา^{๗๙}

กลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เกิดขึ้นจากกระทรวงวัฒนธรรมกับกระทรวงศึกษาธิการได้มีความร่วมมือ (MOU) ในการสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์เข้าไปสอนในโรงเรียน ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา ผ่านมหาวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ภายใต้ชื่อ “โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” โดยมีวัตถุประสงค์แรกเริ่ม คือ

- ๑) เพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและระดับอาชีวศึกษา
- ๒) เพื่อให้ให้นักเรียนนักศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- ๓) เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนนักศึกษาที่มีความรู้คุณธรรมสามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข มีจำนวน ๒๔,๐๐๐ รูป และครูสอนปริยัติธรรม คือ พระสงฆ์ที่ปฏิบัติหน้าที่สอนในโรงเรียนปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลี แผนกธรรมและสามัญศึกษา โดยสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีที่ตั้งอยู่ใน ๗๗ จังหวัดของประเทศไทย จำนวนกว่า ๑๕,๐๐๐ รูป ดังนั้น พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและครูสอนปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จึง

^{๗๙} บุญเลิศ ช่วยธานี และคณะ, คู่มือ เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, นครปฐม, ๒๕๖๓, หน้า ๒๖.

มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในสถานศึกษา รวมทั้งการสื่อสารข้อมูลต่าง ๆ สู่อารยชน

กลุ่ม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เกิดขึ้นจากกระทรวงวัฒนธรรมกับกระทรวงศึกษาธิการได้มีความร่วมมือ (MOU) ในการสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์เข้าไปสอนในโรงเรียน ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา ผ่านมหาวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ภายใต้ชื่อ “โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” โดยมีวัตถุประสงค์แรกเริ่ม คือ ๑) เพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและระดับอาชีวศึกษา ๒) เพื่อให้นักเรียนนักศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนนักศึกษาที่มีความรู้คู่คุณธรรมสามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข มีจำนวน ๒๔,๐๐๐ รูป และครูสอนปริยัติธรรม คือ พระสงฆ์ที่ปฏิบัติหน้าที่สอนในโรงเรียนปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลี แผนกธรรมและ สามัญศึกษา โดยสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีที่ตั้งอยู่ใน ๗๗ จังหวัดของประเทศไทยจำนวนกว่า ๑๕,๐๐๐ รูป ดังนั้น พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและครูสอนปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จึงมีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนในสถานศึกษา รวมทั้งการสื่อสารข้อมูลต่าง ๆ สู่อารยชน

ดังนั้น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้พิจารณาเห็นแล้วว่า สภาพการณ์ในปัจจุบัน พระสงฆ์กลุ่มใหญ่ทั้ง ๒ กลุ่มนี้ แทนที่จะเป็นผู้สร้างเกราะที่เข้มแข็งต่อต้านข่าวปลอม กลับกลายเป็นว่า เป็นสื่อชักนำข่าวปลอมหรือเป็นกระบอกเสียงของข่าวปลอมให้เกิดการขยายผลอย่างรุนแรงและรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เหล่านี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของผู้รับสื่อจากโซเชียล และมีความเชื่อต่อข่าวสารนั้นๆ ขาดความรู้เท่าทันสื่อ ขาดทักษะในการไตร่ตรองและแยกแยะข่าวจริงข่าวปลอม จึงยังไม่สามารถจะอยู่ในฐานะยามผู้กรองสารและสื่อสารสิ่งที่แท้จริงต่อสังคมได้ จำเป็นจะต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อทั้งสื่อโดยตรงและสื่อออนไลน์ โดยการพัฒนาศักยภาพและพัฒนาเครื่องมือการทำงาน เช่น สื่อองค์ความรู้หรือสื่อสร้างสรรค์ที่ทันสมัยเพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยบนโลกออนไลน์ที่เกี่ยวข้องทางศาสนา โดยการให้ความรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้เท่าทัน และร่วมเฝ้าระวังภัยออนไลน์ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และประทุษวาจาโดยใช้ศาสนาเป็นเงื่อนไข ทำงานเฝ้าระวังและป้องปรามสื่อปลอมในเชิงเครือข่ายกับภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม เมื่อผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ดังกล่าว จะดำเนินพันธกิจ “สร้างสื่อสันติ ลดอคติทางศาสนา” โดยดำรงตนตามพุทธโอบาย ๒ ประการที่ทรงประทานไว้เพื่อส่งสาวกไปประกาศพระพุทธศาสนา คือ ๑) อนุปวาโท ไม่ไปว่าร้ายกัน ผู้เผยแผ่คำสอนจะต้องไม่โจมตี ไม่นินทาใคร ๒) อนุปฆาโต ไม่ปล้ำงผลาญกัน ไม่เผยแผ่ศาสนาด้วยการสร้างเดือดร้อนให้ใคร อีกทั้งการที่กองทุนสื่อสร้างสรรค์และปลอดภัย ซึ่งเป็นกลไก

ส่งเสริมให้มีการพัฒนาศักยภาพของผู้ผลิตสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ได้เปิดรับข้อเสนอโครงการวิจัย เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานนั้น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ร่วมกับภาคีเครือข่าย จึงได้เสนอ “โครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” โดยเป็นการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและครูสอนปริยัติธรรม ให้เป็น “พระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสรรค์เพื่อสันติ (พสส.)” ที่จะเป็นแกนนำและเครือข่ายทำหน้าที่สร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อทั้งสื่อโดยตรงและสื่อออนไลน์ เป็นกลไกการป้องกันและแก้ไขปัญหาข่าวปลอมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยการให้ความรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้เท่าทัน และร่วมเฝ้าระวังภัยออนไลน์แก่พระสงฆ์และประชาชนทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกองทุนฯ ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดการพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ และส่งเสริมบุคคล องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กร สาธารณประโยชน์ ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับสื่อให้มีการผลิตและพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ โดยโครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา จะขยายผลโดยการจัดตั้งศูนย์ประสานงานพระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสรรค์เพื่อสันติ (พสส.) จำนวน ๕ ศูนย์ โดยจำแนกเป็นภาคกลาง ๑ ศูนย์ ภาคเหนือ ๒ ศูนย์ ภาคใต้ ๑ ศูนย์ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑ ศูนย์ โดยใช้พื้นที่ของหน่วยงานวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผสานการทำงานกับกลุ่มพระสงฆ์สังฆพัฒนาวิชาลัย เพื่อให้ศูนย์เป็นสถานที่ในการฝึกอบรม ขยายผลการรู้เท่าทัน การเฝ้าระวัง และการป้องปรามสื่อที่เป็นภัยส่งผลต่อความขัดแย้ง ก่อให้เกิดประทุษวาจาโดยใช้ศาสนาเป็นเงื่อนไขอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การสร้างระบบ หรือแหล่งรวบรวมข้อมูลหรือศูนย์กลาง เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลข่าวสาร (Fact-Checking Center) โดยจะทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเทคโนโลยี สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร ศูนย์ปฏิบัติการสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ กระทรวงวัฒนธรรม โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้ประสานงาน และภาคีเครือข่ายร่วมเป็นวิทยากรร่วมในการฝึกอบรม เป็นเครือข่ายสร้างการรู้เท่าทันสื่อเฝ้าระวัง และป้องปรามสื่อ หนุนเสริมการนำความรู้และสื่อต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากโครงการไปทำงานต่อยอดขยายผลกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่การทำงานต่างๆ ทั่วประเทศ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายระดับประเทศเพื่อสร้างองค์ความรู้และกลไกในการแก้ไขปัญหาข่าวปลอม

๒.๕ สื่อชวนเชื่อทางศาสนา

๒.๕.๑. ความหมายของสื่อชวนเชื่อทางศาสนา

สื่อชวนเชื่อทางศาสนา^{๕๐} อาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า ข่าวปลอม หรือ fake news หมายถึง ข่าวที่มีเนื้อหาเป็นเท็จ เรื่องราวนั้นถูกประดิษฐ์ขึ้นโดยไม่มีข้อเท็จจริงที่สามารถตรวจสอบแหล่งที่มาหรือคำพูด ข่าวปลอมบางข่าวอาจมีส่วนข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้แต่อาจมีข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อมีเจตนาบิดเบือนไปจากข้อเท็จจริงเดิม บางครั้งข่าวปลอมก็เป็นโฆษณาชวนเชื่อที่จงใจเขียนขึ้นมาเพื่อชักนำคนอ่านให้เกิดความเข้าใจผิด เกิดความแตกแยกในวงการคณะสงฆ์ โดยข่าวปลอมหรือสื่อชวนเชื่อทางศาสนาจะมีลักษณะเนื้อหาสรุปได้คือ

๑. เนื้อหาข่าวที่สร้างขึ้นเป็นเท็จทั้งหมด (Fabricated content)
๒. เนื้อหาข่าวที่มีการบิดเบือนข้อเท็จจริง (Manipulated content)
๓. เนื้อหาข่าวที่หลอกหลวง (Misleading content)
๔. เนื้อหาข่าวที่เป็นการเสียดสีและล้อเลียน (Satire and parody)
๕. เนื้อหาที่เป็นการโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda)

๒.๕.๒ ประเภทของสื่อชวนเชื่อทางศาสนา

สื่อชวนเชื่อทางศาสนามี ๓ ประเภท^{๕๑} ประกอบด้วย

- ๑) ข่าวชวนเชื่อที่บิดเบือนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่สอดคล้องกับพระไตรปิฎกและคัมภีร์สำคัญในทางพระพุทธศาสนา (ทางพระพุทธศาสนาเรียกการบิดเบือนหลักธรรม ว่า “สัทธรรมปฏิรูป หรือสัทธรรมเทียม”)
- ๒) ข่าวชวนเชื่อที่ใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือหลอกหลวง หรือล่อลวงเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ แก่บุคคลและองค์กร
- ๓) ข่าวชวนเชื่อที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทำลายความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือองค์กร สร้างความแตกแยกและความระแวงในวงการคณะสงฆ์และสังคม

^{๕๐} บุญเลิศ ช่วยธานี, รศ.ดร. และคณะ, คู่มือการอบรมหลักสูตร เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์, ๒๕๖๓), หน้า ๖.

^{๕๑} บุญเลิศ ช่วยธานี, รศ.ดร. และคณะ, คู่มือการอบรมหลักสูตร เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์, ๒๕๖๓), หน้า ๒๓.

๒.๕.๓ รูปแบบของเนื้อหาของสื่อชวนเชื่อทางศาสนา

รูปแบบของเนื้อหาสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ที่สร้างความเข้าใจผิด ๗ ลักษณะ^{๕๒} คือ

๑. มีเนื้อหาเลียนแบบ ล้อเลียน เสียดสี (Satire or Parody)
๒. มีเนื้อหาชี้้นำ (Misleading Content) อาจมีเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริง แต่บิดเบือนในเชิงชี้นำไปในทางใดทางหนึ่ง
๓. มีเนื้อหาแอบอ้าง (Imposter Content) การแอบอ้างเป็นแหล่งข้อมูลหรืออ้างตัวเป็นแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ
๔. เนื้อหาที่ประดิษฐ์ขึ้น (Fabricated Content) เป็นเนื้อหาปลอมที่สร้างมาใหม่ทั้งหมด
๕. มีการเชื่อมโยงเนื้อหาที่ผิด (False Connection) มีเนื้อหาพาดหัวข่าวภาพประกอบ ข้อมูลรายละเอียด ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน
๖. เนื้อหาที่ผิดบริบท (False Context) มีเนื้อหาข้อมูลจริง แต่ใช้ไม่ถูกในบริบทหรือสถานการณ์นั้น
๗. เนื้อหาที่หลอกหลวง (Manipulated Content) มีเนื้อหาข้อมูลจริง แต่ใช้เพื่อเจตนาหลอกหลวง

๒.๕.๔ การเผยแพร่สื่อชวนเชื่อทางศาสนา

การเผยแพร่ข่าวปลอมหรือสื่อชวนเชื่อทางศาสนา มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๕ องค์ประกอบ ดังนี้

- ๑) องค์ประกอบที่ ๑ ผู้สร้างข่าวปลอม หมายถึง ผู้ที่ต้องการสร้างข่าวปลอมเพื่อเป้าหมายใดก็ตาม
- ๒) องค์ประกอบที่ ๒ ผู้ส่งสาร หมายถึง ผู้ที่รับอาสาหรือผู้ที่รับจ้างเผยแพร่ ข่าวปลอมไปยังกลุ่มเป้าหมาย (ผู้รับสาร)
- ๓) องค์ประกอบที่ ๓ เครื่องมือที่ใช้ในการส่งสาร หมายถึง เครื่องมือสื่อสารใดๆ ก็ตามที่สามารถส่งข่าวปลอมถึงกลุ่มผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมายได้ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ ลูกโซ่ แผ่นโฆษณา การเล่าต่อ เว็บไซต์ และสื่อสังคมออนไลน์
- ๔) องค์ประกอบที่ ๔ ผู้รับสาร หมายถึง ผู้ที่ได้รับข่าวปลอม
- ๕) องค์ประกอบที่ ๕ การส่งต่อ (แชร์) หมายถึง พฤติกรรมของผู้รับสารในการส่งต่อหรือแชร์ข่าวปลอมไปยังกลุ่มหรือชุมชนออนไลน์ด้วยเครื่องมือที่ใช้ส่งสารต่างๆ

^{๕๒} Wardle[s] (2017) , Fighting and Framing Fake News, in the SAGE Handbook of Propaganda, pp. 303-323.

๒.๕.๕ บุคคล ๔ ประเภทที่รับข้อมูลข่าวสาร

บุคคล ๔ ประเภทเป็นระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ในทางพระพุทธศาสนา บุคคลที่รับข้อมูลข่าวสารโดยปกติมี ๔ ประเภทด้วยกัน^{๘๓} ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ระดับแรก คือ ปทพรมะ พวกที่ไร้สติปัญญา และยังเป็นมิจฉาทิฎฐิ เมื่อรับข้อมูลก็เชื่อกันที่ไม่รู้จักแยกแยะข่าวจริง ข่าวปลอม แม้มีผู้รู้ให้ข้อคิดข้อเสนอ ก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงความคิดจมอยู่ในความเชื่อของตนเอง นำข่าวสารข้อมูลไปสร้างความขัดแย้งกับผู้อื่น เปรียบเสมือนดอกบัวที่จมอยู่กับโคลนตม ยังแต่จะตกเป็นอาหารของเต่าปลา ไม่มีโอกาสโผล่ขึ้นพ้นน้ำเพื่อเบ่งบาน

๒. ระดับที่ ๒ คือ เนยยะ พวกที่มีสติปัญญาน้อย แต่เป็นสัมมาทิฎฐิ เมื่อได้ข้อมูลข่าวสาร นอกจากแสวงหาข้อเท็จจริง สอบถามผู้รู้ ค้นหาแหล่งที่มา ยังต้องผ่านการฝึกฝนทักษะ และฝึกฝนสติเพิ่มเติม มีความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อ มีสติมั่น ประกอบด้วยศรัทธาอุปาสาทะ ในที่สุดก็สามารถรู้แยกแยะข่าวจริง ข่าวปลอมได้ เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ซึ่งจะค่อยๆ โผล่ขึ้นเบ่งบานได้ในวันหนึ่ง

๓. ระดับที่ ๓ คือ วิปจิตัญญู พวกที่มีสติปัญญาดี เป็นสัมมาทิฎฐิ เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารแล้ว แสวงหาข้อเท็จจริง สอบถามผู้รู้ ค้นหาแหล่งที่มาแล้วพิจารณาแยกแยะข่าวจริง ข่าวปลอมได้ในเวลาอันไม่ช้า เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ปริ่มน้ำซึ่งจะบานในวันถัดไป

๔. ระดับที่ ๔ คือ อุกคฤติัญญู พวกที่มีสติปัญญาฉลาดเฉลียว เป็นสัมมาทิฎฐิ เมื่อได้รับข้อมูล ข่าวสารก็สามารถแยกแยะข่าวจริง ข่าวปลอม และเข้าใจเนื้อหาของข่าวในเวลาอันรวดเร็ว เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่พ้นน้ำ เมื่อต้องแสงอาทิตย์ก็เบ่งบานทันที

๒.๕.๖ ผลกระทบของสื่อมวลชนเชิงทางศาสนา

๑. ผลกระทบต่อความคิดและความเชื่อ เป็นผลกระทบที่ชัดเจนและสำคัญที่สุด เพราะข่าวข่าวสารมีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ต่อผู้อ่าน และผู้รับสารตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลที่ได้รับ ถ้าข้อมูลที่พวกเขาได้รับเป็นข่าวปลอม ข่าวบิดเบือน หรือข่าวที่กุขึ้นมาพวกเขาไม่สามารถใช้วิจารณญาณได้ถูกต้องเนื่องจากขาดข้อเท็จจริง

๒. ผลกระทบด้านการเงินและสุขภาพ ข่าวปลอมที่ถูกสร้างขึ้นโดยมีรายได้เป็นแรงจูงใจจะชักจูงให้ผู้รับสารจ่ายเงินเพื่อสินค้าและบริการ และหากสินค้าและบริการนั้นไม่ได้คุณภาพก็อาจส่งผลเสียต่อร่างกายและสุขภาพของผู้หลงเชื่อด้วย

^{๘๓} บุญเลิศ ช่วยธานี, รศ.ดร. และคณะ, คู่มือการอบรมหลักสูตร เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อมวลชนเชิงทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์, ๒๕๖๓), หน้า ๒๙.

๓. ผลกระทบด้านอารมณ์ความรู้สึก ชาวคลิกเบทอาจสร้างความหงุดหงิดให้ผู้อ่าน เมื่อพบว่าเนื้อหาข่าวไม่ได้มีอะไรน่าสนใจอย่างที่รูปภาพหรือพาดหัวดึงดูดให้เข้ามาอ่าน ข่าวปลอมที่สร้างขึ้นมาจากความคึกคะนองก็อาจทำให้ผู้อ่านเกิดความกลัวและวิตกกังวล

๔. ผลกระทบด้านทัศนคติ ข่าวปลอมที่เอนเอียงเลือกข้าง หรือข่าวขึ้นนำอาจสร้างอคติและทัศนคติเชิงลบแก่บุคคลหรือกลุ่มคนที่ถูกใส่ร้ายอย่างไม่เป็นธรรม เช่น โฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง ข่าวต่อต้านรัฐบาล

๕. ผลกระทบด้านความรุนแรง ข่าวลือที่เร้าอารมณ์และโจมตีใส่ร้ายบุคคลอาจก่อให้เกิดความรุนแรง ผู้ที่ถูกกล่าวหาอาจจะถูกกลั่นแกล้งทางออนไลน์เพราะความเข้าใจผิด หรืออาจถูกข่มขู่ คุกคาม และทำร้ายในชีวิตจริงได้ เช่น ในอินเดีย เมื่อปี ๒๐๑๘ มีรายงานผู้เสียชีวิตอย่างน้อย ๒๙ คน จากการถูกฝูงชนรุมทำร้าย ผู้เสียชีวิตส่วนใหญ่มักถูกถือว่าเป็นพวกลักพาตัวเด็กโดยผู้ทำร้ายได้รับข่าวปลอมที่ส่งต่อกันทางอินเทอร์เน็ตและเข้าใจผิด

๖. ผลกระทบต่อสื่อวิชาชีพ ข่าวปลอมสร้างความเสียหายต่อชื่อเสียงเว็บไซต์ที่ถูกเลียนแบบนับตั้งแต่ช่วงปี ๒๐๑๖ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ข่าวสดและมติชน ต่างเข้าแจ้งความกับเว็บไซต์เลียนแบบเพื่อหลอกลวงผู้อ่าน โดยปัญหาหนึ่งในการรับมือกับเว็บปลอมคือ องค์กรสื่อมักจะรู้ตัวที่ต่อเมื่อเว็บปลอมเหล่านี้ได้ถูกส่งต่อและสร้างความสับสนกับผู้อ่านเรียบร้อยแล้ว

๗. ผลกระทบด้านสังคม เมื่อข่าวปลอมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญในสังคมแพร่ระบาด คนในสังคมจะขาด “ข้อเท็จจริง” ที่ต้องใช้ในการวิเคราะห์ อภิปรายและตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ ส่งผลให้เกิดความสับสน การแบ่งฝ่ายและสร้างความขัดแย้งในสังคมเพราะแต่ละฝ่ายรับรู้ชุดของข้อมูลที่ต่างกัน ข่าวปลอมยังส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งของผู้มีสิทธิโหวต เมื่อข้อมูลผิดๆ ได้ถูกเผยแพร่ข่าวโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลเองก็มีผลกระทบต่อความคิดของสังคมเช่นกัน

๒.๕.๗ เครื่องมือในการตรวจสอบสื่อชวนเชื่อทางศาสนา

ในการตรวจสอบสื่อชวนเชื่อทางศาสนาจากข้อมูลข่าวต้นแล้วนั้น เมื่อนำมาสังเคราะห์ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาพบว่าสอดคล้องกับหลักมูสาวาท กล่าวคือ ข่าวปลอมหรือสื่อชวนเชื่อทางศาสนามักจะมีเนื้อหา ดังต่อไปนี้ เนื้อหาคลาดเคลื่อนไปจากความจริงหรือเกินความจริง เนื้อหายูยงส่งเสริมให้เกิดความแตกแยก เนื้อหาบิดเบือนจากข้อมูลที่แท้จริง เนื้อหาประชดประชัน เสียดสี กระแทกเปรียบเปรยให้เกิดความเจ็บปวด เนื้อหาโจมตีผ่านตรงกันข้าม เนื้อหานำเสนอด้วยถ้อยคำรุนแรง การนำเสนอเนื้อหาไม่เหมาะสมกับสถานการณ์และโอกาสนั้นๆ เนื้อหาแฝงด้วยเลศนัยทำให้เกิดการตีความหรืออาจกล่าวได้ว่าพูดไม่กระจ่างผิดวัตถุประสงค์ เนื้อหานำเสนอไม่มีแก่นสาร ไม่มีประโยชน์ และนำเสนอแบบเลื่อนลอยไม่สามารถหาหลักฐานหรือที่มาที่ไปของข่าวที่นำเสนอได้ทั้งหมดนี้ เมื่อสังเคราะห์แล้วเข้าข่ายหลักมูสาวาท

คำว่า “มุสาวาท” หมายถึง คำพูดหรือการกระทำที่เป็นเท็จ หลอกลวง โดยเจตนาที่จะทำ
ให้คนอื่นเข้าใจเรื่องไม่จริงไม่แท้ว่า เป็นเรื่องจริง เรื่องแท้หรือเข้าใจเรื่องจริงเรื่องแท้ว่ามีใช้เรื่องจริงมี
ใช้เรื่องแท้ ตอรับแล้วปฏิเสธ ตอปฏิเสธแล้วรับ กลับคำเป็นขาว กลับขาวเป็นดำ สัญญาให้คำสัตย์
ปฏิญาณ สัตยาบัน ประกาศ หรือโฆษณาแล้ว ไม่ทำตามคำนั้น นำเรื่องเท็จมาปกปิดเรื่องจริง กลบ
เกลื่อน ปิดเบื้อน ปิดบังอำพรางซ่อนเร้นความจริงไว้ภายในเปิดเผยแต่สิ่งที่เป็นความเท็จออกมา
ภายนอก เป็นคำพูดหรือการกระทำอันลามกเชื่อถือไว้วางใจมิได้ มีมาในมุสาวาทวรรคตอนที่ว่าด้วย
เรื่องการพูดปดวรรคที่ ๑ แห่งปาจิตตีย์กัณฑ์แห่งวินัยปิฎก ข้อ ๔ ในกรรมกิลละ ๔ ข้อ ๗ ในมละ ๘
ข้อ ๔ ในอกุศลกรรมบถ ๑๐ และข้อ ๑ ในอนริยโวหาร ๔ เป็นต้น ในการบัญญัติศีลข้อมุสาวาท จึง
เป็นข้อปฏิบัติอันเป็นจริยธรรมพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายสรุปได้คือ เพื่อขัด
เกลาให้จิตใจให้เป็นผู้มีวาจาอันสุจริต ไม่พูดเท็จ ไม่พูดโกหก ไม่พูดให้เกิดความแตกแยกในหมู่คณะ
ฟังพูดแต่ความจริงที่จะเกิดประโยชน์แก่ตนและคนรอบข้าง และเพื่อป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์
ใส่ตน ทำลายผลประโยชน์ของผู้อื่นด้วยคำพูดเท็จหรือกริยาเท็จ ส่งเสริมให้คนมีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง
จริงใจต่อกัน อาจกล่าวว่า หากเรารักษาข้อ ๔ ได้ เราก็สามารถป้องกันการการเป็นนักสร้างข่าวลวง
ได้

**๑) คำพูดที่เข้าข่ายมุสาวาท หรือปิดเบื้อนหลักธรรมทางศาสนา
ศีลข้อที่ ๔ มุสาวาทา เวระมะณี เจตนาเว้นจากการพูดเท็จ**

จุดมุ่งหมาย : เพื่อป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตน ทำลาย
ผลประโยชน์ของผู้อื่นด้วยคำพูดไม่จริง ส่งเสริมให้มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจต่อกัน

เหตุผล : เราไม่ต้องการคำโกหก ฉันทใด คนอื่นก็ไม่ต้องการ คำโกหกเช่นกัน
คนที่กล่าวคำโกหกย่อมทำลายความดีที่มีอยู่ในตัวเอง เพราะคนที่พูดโกหกแล้วจะไม่ทำช่วยอย่างอื่นไม่
มี

ข้อห้าม : ข้อห้ามมี ๓ อย่าง คือ

๑. มุสา คือ การโกหก มีลักษณะ ๑๑ อย่าง ได้แก่

- ปด เห็นว่าไม่เห็น รู้ว่าไม่รู้
- หลอก พูดให้เขาเชื่อ
- กลับคำ พูดแล้วปฏิเสธว่าไม่ได้พูด
- เสริมความ พูดเกินจริงข
- ทำเลศ พูดเล่นสำนวน พูดคลุมเครือ
- มารยา แสดงให้เขาเข้าใจผิด เช่น ทูศีลทำเป็นมีศีล
- ส่อเสียด ยุยงให้แตกกัน
- ยอ ยกย่องให้ลืมหื้มตัวหลงผิด

- ทนสาบาน ยอมสาบานเพื่อให้เขาเชื่อ

- อ้าความ พูดไม่หมด

- ทำเล่ห์กระเท่ห์ อวดอ้างวิชาให้เขาเชื่อ

๒. อนุโลมมุสา พูดเรื่องไม่จริงที่ไม่ใช่เพื่อโกหก แต่มุ่งให้

เขาเจ็บใจ มี ๒ ลักษณะ คือ

- สับปลับ คือ พูดกลับกลอกไปมา เชื่อไม่ได้

- เสียดแทง คือ พูดประชดและด่า

๓. ปฏิสสวะ รับคำแล้วไม่ทำตาม มี ๒ ลักษณะ คือ

- ผิดสัญญา คือ ไม่ทำตามที่สัญญากันไว้

- คินคำ คือ ว่าจะให้แล้วไม่ให้

หลักวินิจฉัย : หลักตัดสินว่าศีลขาดหรือไม่

๑. เรื่องไม่จริง

๒. จิตคิดจะพูดให้ผิดจากความจริง

๓. พยายามพูดออกไป

๔. ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความนั้น

ครบ ๔ ข้อนี้ถือว่าศีลข้อที่ ๔ ขาด

๒) คำพูดที่ไม่เข้าข่ายมุสาวาท หรือบิดเบือนหลักธรรมทางศาสนา

คำพูดที่พูดแล้วไม่จัดว่า ผิดศีลข้อมุสาวาท มี ๔ ลักษณะ คือ

๑. โวหาร ถ้อยคำที่ใช้ตามสำนวนของภาษา เช่น คำลงท้ายจดหมายว่าด้วย

ความนับถือ ซึ่งผู้เขียนอาจไม่นับถือก็ได้

๒. นิยาย เรื่องที่แต่งขึ้น เรื่องที่เล่ากันมา เช่น นิทาน ละคร ลิเก ซึ่งในเนื้อเรื่องอาจมีเรื่องที่ไม่เป็นจริง

๓. สำคัญผิด พูดด้วยความเข้าใจผิด คิดว่าเป็นอย่างนั้นแต่ความจริงไม่ใช่

๔. พลั้ง เผลอพูดออกไปโดยไม่ทันคิด หรือไม่ได้ตั้งใจ

๒.๕.๘ การเสพสี่อย่างสร้างสรรค์

บนโลกไซเบอร์ มีทั้งข่าวจริงและข่าวปลอม บางครั้งเรายังไม่สามารถแยกแยะได้มากนัก จึงขอแนะนำทุกท่านให้รู้จักสังเกตข่าวด้วยตัวเองได้อย่างไรบ้าง เราต้องตั้งคำถามเสมอที่จะไม่แชร์อะไรที่ไม่ตั้งคำถาม หรือคิดก่อนว่าสิ่งนี้เป็นจริงหรือไม่^{๘๔}

^{๘๔} บุญเลิศ ช่วยธานี, รศ.ดร. และคณะ, คู่มือการอบรมหลักสูตร เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์, ๒๕๖๓), หน้า ๕๐.

๑. อย่าหลงเชื่อหัวข้อข่าว ข่าวปลอมมักมีข้อความพาดหัวที่สะดุดตาที่ใช้ตัวหนา และเครื่องหมายอัศเจรีย์ (!) หากหัวข้อข่าวฟังดูหวือหวาและไม่น่าเป็นไปได้ ข่าวนั้นก็น่าจะเป็นข่าวปลอม

๒. พิจารณาลิงก์อย่างถี่ถ้วน ลิงก์ปลอมหรือลิงก์ที่ดูคล้ายลิงก์จริง อาจเป็นสัญญาณเตือนของข่าวปลอม เว็บไซต์ข่าวปลอมจำนวนมากปรับเปลี่ยนลิงก์เล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อเลียนแบบแหล่งข่าวจริง คุณสามารถไปที่เว็บไซต์และเปรียบเทียบลิงก์นั้นกับลิงก์ของแหล่งข่าวที่ได้รับการยอมรับและน่าเชื่อถือได้

๓. ตรวจสอบแหล่งข่าว ตรวจสอบให้แน่ใจว่าเรื่องราวนั้นเขียนขึ้นโดยแหล่งข่าวที่คุณเชื่อถือและมีชื่อเสียงด้านการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง หากเรื่องราวนั้นมาจากแหล่งข่าวที่คุณไม่รู้จัก ให้ตรวจสอบที่ส่วน “เกี่ยวกับ” ของเพจแหล่งข่าวนั้นเพื่อเรียนรู้เพิ่มเติม

๔. สังเกตสิ่งผิดปกติ เว็บไซต์ข่าวปลอมหลายแห่งมักสะกดคำผิดหรือมีการจัดวางรูปแบบที่ดูไม่เป็นมืออาชีพ หากคุณเห็นลักษณะเหล่านี้ควรอ่านข่าวอย่างระมัดระวัง

๕. พิจารณารูปภาพ ข่าวปลอมมักมีรูปภาพหรือวิดีโอที่ถูกบิดเบือน บางครั้งรูปภาพอาจเป็นรูปจริงแต่ไม่เกี่ยวข้องกับบริบทของเรื่องราว คุณสามารถค้นหารูปภาพนั้นเพื่อตรวจสอบยืนยันแหล่งที่มาของรูปภาพได้

๖. ตรวจสอบวันที่ ข่าวปลอมอาจมีลำดับเหตุการณ์ที่ไม่สมเหตุสมผลหรือมีการเปลี่ยนแปลงวันที่ของเหตุการณ์

๗. ตรวจสอบหลักฐาน ตรวจสอบแหล่งข้อมูลของผู้เขียนเพื่อยืนยันว่าแหล่งข้อมูลนั้นถูกต้อง ข่าวที่ไม่มีหลักฐานหรืออ้างอิงผู้เชี่ยวชาญที่ไม่ระบุชื่ออาจชี้ให้เห็นว่าข่าวดังกล่าวเป็นข่าวปลอม

๘. เปรียบเทียบข่าวจากแหล่งอื่น ๆ หากไม่มีแหล่งข่าวอื่นที่รายงานเรื่องเดียวกัน ก็อาจเป็นสัญญาณบ่งชี้ว่าข่าวนั้นอาจเป็นข่าวปลอม ถ้าข่าวนั้นมีการรายงานจากหลายแหล่งข่าวที่คุณเชื่อถือก็เป็นไปได้ว่าข่าวนั้นจะเป็นข่าวจริง

๙. ข่าวนั้นเป็นมุกตลกหรือไม่ บางครั้งเราก็แยกข่าวปลอมออกจากมุกตลกหรือข่าวเสียดสีได้ยาก ตรวจสอบดูว่าเรื่องนั้นมาจากแหล่งที่มาที่ขึ้นชื่อเรื่องล้อเลียนและเสียดสีข่าวหรือไม่ และพิจารณาว่ารายละเอียด ตลอดจนน้ำเสียงในการเล่าเรื่องฟังดูเป็นไปเพื่อความสนุกสนานหรือไม่

๑๐. บางเรื่องก็จูงใจสร้างขึ้นให้เป็นข่าวปลอม ใช้วิจารณญาณในการอ่าน และแชร์เฉพาะข่าวที่คุณแน่ใจว่าเชื่อถือได้เท่านั้น

๒.๖ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้

การสร้างหรือพัฒนาพฤติกรรมเกิดจาก “การเรียนรู้” เป็นรากฐาน จากนิยามการเรียนรู้ที่หมายถึง กระบวนการของประสบการณ์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างค่อนข้างถาวร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้ไม่ได้มาจากภาวะชั่วคราว วุฒิภาวะ หรือสัญชาตญาณ^{๘๕}

การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร โดยเป็นผลจากการฝึกฝนเมื่อได้รับการเสริมแรง มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติที่เรียกว่า ปฏิกริยาสะท้อน การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลจากการฝึกฝนและประสบการณ์ แต่มิใช่ผลจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ

การเรียนรู้เป็นการแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง อันเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่แต่ละคนได้ประสบมา การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลได้พยายามปรับพฤติกรรมของตน เพื่อเข้ากับสภาพแวดล้อมตามสถานการณ์ต่าง ๆ จนสามารถบรรลุถึงเป้าหมายตามที่แต่ละบุคคลได้ตั้งไว้^{๘๖}

ที่ผ่านมา มีนักจิตวิทยา นักวิชาการ ได้ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้มาใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ ไว้หลายท่าน ที่สำคัญ คือ

๒.๖.๑ การเรียนรู้ตามทฤษฎีของบลูม

เบนจามิน บลูมและคณะ (Bloom, B.S. & Other) นักการศึกษาชาวอเมริกันได้แบ่งประเภทของพฤติกรรมโดยอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้และจิตวิทยาพื้นฐานว่า มนุษย์จะเกิดการเรียนรู้ใน ๓ ด้านคือ ด้านสติปัญญา ด้านร่างกาย และด้านจิตใจ บลูมได้แบ่งการเรียนรู้เป็น ๖ ระดับ คือ^{๘๗}

๑) ความรู้ที่เกิดจากความจำ (knowledge) หมายถึง ความรู้และความจำประสบการณ์ในสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

๒) ความเข้าใจ (Comprehend) หมายถึง มีความเข้าใจเรื่องราวหรือเหตุการณ์ ความหมาย สัญลักษณ์ ความสัมพันธ์ ข้อมูล คติพจน์และหลักการ

๓) การประยุกต์ (Application) หมายถึง สามารถนำความรู้ที่ได้เรียนมาใช้ทำสิ่งใหม่ๆ ได้

^{๘๕} Klein, D., *The Humiliation Dynamic: An Overview*, (The Journal of Primary Prevention, ๑๒, No. ๒, ๑๙๙๑). p. ๘๗-๙๒.

^{๘๖} Pressey, S. L.; Robinson, F. P. & Horrocks, J. E. , *Psychology in Education*, (New York: Harper – Collins, ๑๙๕๙).

^{๘๗} Bloom, B.S. Engelhart, M., Furst, E., Hill, W., & Krathwohl. D., *Taxonomy of Educational Objective: The classification of Educational Goals, Handbook I: Cognitive Domain*. (New York: Long Man Green, ๑๙๕๖).

๔) การวิเคราะห์ (Analysis) หมายถึง สามารถแยกวัตถุสิ่งของเป็นส่วนๆ เป็นชิ้นเป็นอันทำให้ทราบถึงองค์ประกอบของวัตถุสิ่งของนั้นๆ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อการศึกษาชั้นสูงต่อไป

๕) การสังเคราะห์ (Synthesis) หมายถึง สามารถรวมความคิดเห็น ความเชื่อที่แตกต่างกัน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างข้อความรวมสิ่งย่อยเข้าเป็นสิ่งใหญ่

๖) การประเมินค่า (Evaluation) หมายถึง สามารถใช้ความรู้ในการวัดเพื่อประเมินผลเพื่อใช้ประกอบในการตัดสินใจว่าจะไรถูกหรือผิดบนพื้นฐานของเหตุผลและกฎเกณฑ์ที่แน่ชัด

โดยที่บลูมได้จำแนกจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ออกเป็น ๓ ด้าน ครอบคลุมพฤติกรรมด้านสติปัญญา ด้านร่างกาย และด้านจิตใจ กล่าวคือ

๑) พุทธิพิสัย (Cognitive Domain) พฤติกรรมด้านสมองเป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับสติปัญญา ความรู้ ความคิด ความเฉลียวฉลาด ความสามารถในการคิดเรื่องราวต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นความสามารถทางสติปัญญา พฤติกรรมทางพุทธิพิสัยมีครบทั้ง ๖ ระดับ ได้แก่

๑.๑) ความรู้ความจำ ความสามารถในการเก็บรักษามวลประสบการณ์ต่าง ๆ จากการที่รับรู้ไว้และระลึกสิ่งนั้นได้เมื่อต้องการเปรียบดังเทปบันทึกเสียงหรือวีดิทัศน์ ที่สามารถเก็บเสียงและภาพของเรื่องราวต่างๆได้ สามารถเปิดฟังหรือ ดูภาพเหล่านั้นได้ เมื่อต้องการ

๑.๒) ความเข้าใจ เป็นความสามารถในการจับใจความสำคัญของสื่อ และสามารถแสดงออกมาในรูปของการแปลความ ตีความ คาดคะเน ขยายความ หรือ การกระทำอื่นๆ

๑.๓) การนำความรู้ไปใช้ เป็นขั้นที่ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ประสบการณ์ไปใช้ในกาแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ จึงจะสามารถนำไปใช้ได้

๑.๔) การวิเคราะห์ ผู้เรียนสามารถคิด หรือ แยกแยะเรื่องราวสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นส่วนย่อย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญได้ และมองเห็นความสัมพันธ์ของส่วนที่เกี่ยวข้องกัน ความสามารถในการวิเคราะห์จะแตกต่างกันไปแล้วแต่ความคิดของแต่ละคน

๑.๕) การสังเคราะห์ ความสามารถในการที่ผสมผสานส่วนย่อยๆ เข้าเป็นเรื่องราวเดียวกันอย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ที่สมบูรณ์และดีกว่าเดิม อาจเป็นการถ่ายทอดความคิดออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย การกำหนดวางแผนวิธีการดำเนินงานขึ้นใหม่ หรือ อาจจะทำให้เกิดความคิดในอันที่จะสร้างความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นนามธรรมขึ้นมาในรูปแบบ หรือ แนวคิดใหม่

๑.๖) การประเมินค่า เป็นความสามารถในการตัดสินใจ ตีราคา หรือ สรุปลักษณะเกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งต่างๆ ออกมาในรูปของคุณธรรมอย่างมีกฎเกณฑ์ที่เหมาะสม ซึ่งอาจเป็นไปตามเนื้อหาสาระในเรื่องนั้นๆ หรืออาจเป็นกฎเกณฑ์ที่สังคมยอมรับก็ได้

๒) จิตพิสัย (Affective Domain) ค่านิยม ความรู้สึก ความซาบซึ้ง ทศนคติ ความเชื่อ ความสนใจและคุณธรรม พฤติกรรมด้านนี้อาจไม่เกิดขึ้นทันที ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และสอดแทรกสิ่งที่ดีงามอยู่ตลอดเวลา จะทำให้พฤติกรรมของผู้เรียนเปลี่ยนไปในแนวทางที่พึงประสงค์ได้ ด้านจิตพิสัย จะประกอบด้วยพฤติกรรมย่อยๆ ๕ ระดับ ได้แก่

๒.๑) การรับรู้ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นต่อปรากฏการณ์ หรือสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นไปในลักษณะของการแปลความหมายของสิ่งเร้าที่ว่าคืออะไร แล้วจะแสดงออกมาในรูปของความรู้สึกที่เกิดขึ้น

๒.๒) การตอบสนอง เป็นการกระทำที่แสดงออกมาในรูปของความเต็มใจ ยินยอม และพอใจต่อสิ่งเร้า นั้น ซึ่งเป็นการตอบสนองที่เกิดจากการเลือกสรรแล้ว

๒.๓) การเกิดค่านิยม การเลือกปฏิบัติในสิ่งที่เป็นที่ยอมรับกันในสังคม การยอมรับนับถือในคุณค่า นั้น ๆ หรือปฏิบัติตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจนกลายเป็นความเชื่อ แล้วจึงเกิดทัศนคติที่ดีในสิ่งนั้น

๒.๔) การจัดระบบ การสร้างแนวคิด จัดระบบของค่านิยมที่เกิดขึ้นโดยอาศัยความสัมพันธ์ถ้าเข้ากันได้ก็จะยึดถือต่อไป แต่ถ้าขัดกันอาจไม่ยอมรับอาจจะยอมรับค่านิยมใหม่โดยยกเลิกค่านิยมเก่า

๒.๕) บุคลิกภาพ การนำค่านิยมที่ยึดถือมาแสดงพฤติกรรมที่เป็นนิสัยประจำตัว ให้ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงามพฤติกรรมด้านนี้ จะเกี่ยวกับความรู้สึกและจิตใจ ซึ่งจะเริ่มจากการได้รับรู้จากสิ่งแวดล้อม แล้วจึงเกิดปฏิกิริยาโต้ตอบ ขยายกลายเป็นความรู้สึกด้านต่างๆ จนกลายเป็นค่านิยม และยังพัฒนาต่อไปเป็นความคิด อุดมคติ ซึ่งจะเป็นควบคุมทิศทางพฤติกรรมของคนคนจะรู้สึกหรืออย่างไรนั้น ก็เป็นผลของพฤติกรรมด้านนี้

๓) ทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) พฤติกรรมที่บ่งถึงความสามารถในการปฏิบัติงานได้อย่างคล่องแคล่วชำนาญ ซึ่งแสดงออกมาได้โดยตรงโดยมีเวลาและคุณภาพของงานเป็นตัวชี้ระดับของทักษะพฤติกรรมด้านทักษะพิสัย ประกอบด้วยพฤติกรรมย่อยๆ ๕ ระดับ กล่าวคือ

๓.๑) การรับรู้ เป็นการให้ผู้เรียนได้รับรู้หลักการปฏิบัติที่ถูกต้อง หรือเป็นการเลือกหาตัวแบบที่สนใจ

๓.๒) กระทำตามแบบ หรือ เครื่องชี้แนะ เป็นพฤติกรรมที่ผู้เรียนพยายามฝึกตามแบบที่ตนสนใจและพยายามทำซ้ำ เพื่อที่จะให้เกิดทักษะตามแบบที่ตนสนใจให้ได้ หรือ สามารถปฏิบัติงานได้ตามข้อแนะนำ

๓.๓) การหาความถูกต้อง พฤติกรรมสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยเครื่องชี้แนะ เมื่อได้กระทำซ้ำแล้ว ก็พยายามหาความถูกต้องในการปฏิบัติ

๓.๔) การกระทำอย่างต่อเนื่องหลังจากตัดสินใจเลือกรูปแบบที่เป็นของตัวเองจะ

กระทำตามรูปแบบนั้นอย่างต่อเนื่อง จนปฏิบัติงานที่ยุ่ยากซับซ้อนได้อย่างรวดเร็ว ถูกต้อง คล่องแคล่ว การที่ผู้เรียนเกิดทักษะได้ ต้องอาศัยการฝึกฝนและกระทำอย่างสม่ำเสมอ

๓.๕) การกระทำได้อย่างเป็นธรรมชาติ พฤติกรรมที่ได้จากการฝึกอย่างต่อเนื่องจนสามารถปฏิบัติได้คล่องแคล่วองไวโดยอัตโนมัติ เป็นไปอย่างธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นความสามารถของการปฏิบัติในระดับสูง

๒.๖.๒ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา

แบนดูรา แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา^{๘๘} มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ จึงเรียกการเรียนรู้จากการสังเกตว่า “การเรียนรู้โดยการสังเกต” หรือ “การเลียนแบบ” และเนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวอยู่เสมอ แบนดูรา อธิบายว่า การเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน แบนดูรา พบจากการทดลองว่า สาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งในการเรียนรู้ด้วยการสังเกต คือ ผู้เรียนจะต้องเลือกสังเกตสิ่งที่ต้องการเรียนรู้โดยเฉพาะ และสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ผู้เรียนจะต้องมีการเข้ารหัส (Encoding) ในความทรงจำระยะยาวได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ ผู้เรียนต้องสามารถที่จะประเมินได้ว่าตนเลียนแบบได้ดีหรือไม่ดีอย่างไร และจะต้องควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ด้วย (metacognitive)

แบนดูรา มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเรานั้นเกิดขึ้นจากการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งจะแตกต่างจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่ต้องอาศัยการลองผิดลองถูก เพราะนอกจากจะสูญเสียเวลาแล้ว ยังอาจมีอันตรายได้ในบางพฤติกรรม ในการเรียนรู้โดยการผ่านตัวแบบนี้ ตัวแบบเพียงคนเดียวสามารถที่จะถ่ายทอดทั้งความคิด และการแสดงออกได้พร้อม ๆ กัน และเนื่องจากคนเรานั้นใช้ชีวิตในแต่ละวันในสภาพแวดล้อมที่แคบ ๆ ดังนั้นการรับรู้เกี่ยวกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ของสังคมจึงผ่านมาจากประสบการณ์ของผู้อื่น โดยการได้ยินและได้เห็นโดยไม่มีประสบการณ์ตรงมาเกี่ยวข้อง คนส่วนมากรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของสังคมโดยผ่านทางสื่อแทบทั้งสิ้น^{๘๙}

แบนดูรา สรุปไว้ว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตจึงเป็นกระบวนการทางการรู้คิดหรือพุทธิปัญญา (Cognitive Processes) การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบ ทั้งสิ่งแวดล้อมและตัวผู้เรียนมีความสำคัญเท่า ๆ กัน กล่าวคือ คนเรามีปฏิสัมพันธ์ (Interact) กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราอยู่เสมอ การเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม

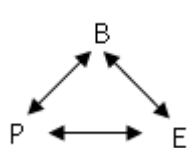
^{๘๘} Bandura, A. “Behavior Modification through Modeling Procedures.” In I., P. Ullman & L., Krasner (Eds.), Research in Behavior Modification, (New York: Holt, Rinehart and Winston, ๑๙๖๕.)

^{๘๙} สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๐-๖๐.

มีอิทธิพลต่อกันและกัน พฤติกรรมของคนเราส่วนมากจะเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling)

สำหรับตัวแบบไม่จำเป็นต้องเป็นตัวแบบที่มีชีวิตเท่านั้น แต่อาจจะเป็นตัวสัญลักษณ์ เช่น ตัวแบบที่เห็นในโทรทัศน์ หรือภาพยนตร์หรืออาจจะเป็นรูปภาพการ์ตูนหนังสือก็ได้ นอกจากนี้ คำบอกเล่าด้วยคำพูดหรือข้อมูลที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรก็เป็นตัวแบบได้

การเรียนรู้โดยการสังเกตไม่ใช่การลอกแบบจากสิ่งที่สังเกตโดยผู้เรียนไม่คิด คุณสมบัติของผู้เรียนมีความสำคัญ เช่น ผู้เรียนจะต้องมีความสามารถที่จะรับรู้สิ่งเร้า และสามารถสร้างรหัสหรือกำหนดสัญลักษณ์ของสิ่งที่สังเกตเก็บไว้ในความจำระยะยาว และสามารถเรียกใช้ในขณะที่คุณสังเกต ต้องการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบแบนดูราได้ให้ความสำคัญของการปฏิสัมพันธ์ของอินทรีย์และสิ่งแวดล้อม และถือว่าการเรียนรู้ก็เป็นผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม โดยผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน แบนดูราได้ถือว่าทั้งบุคคลที่ต้องการจะเรียนรู้และสิ่งแวดล้อมเป็นสาเหตุของพฤติกรรมและได้อธิบายการปฏิสัมพันธ์ ดังนี้



B = พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคล

P = บุคคล (ตัวแปรที่เกิดจากผู้เรียน)

E = สิ่งแวดล้อม

แบนดูรา (Bandura ๑๙๖๙ : ๒๒-๒๙)^{๙๐} ได้กล่าวว่า คนส่วนมากผ่านการเรียนรู้มาแล้วจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น โดยเน้นแนวคิดตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมปัญญา (Social Cognitive Theory) ไว้ ๓ ประการ คือ แนวคิดการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observation Learning) แนวคิดการกำกับตนเอง (Self-Regulation) และแนวคิดการรับรู้ความสามารถของตน (Self-Efficacy)

๑) การเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning)

ในการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบ แบ่งออกเป็น ๔ กระบวนการดังต่อไปนี้ (Bandura ,๑๙๘๖)

(๑) กระบวนการตั้งใจ (Attentional Processes) บุคคลไม่สามารถเรียนรู้ได้มากจากการสังเกต ถ้าเขาไม่มีความตั้งใจ และรับรู้ได้อย่างแม่นยำถึงพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออก กระบวนการตั้งใจจะเป็นตัวกำหนดว่าบุคคลจะสังเกตอะไรจากตัวแบบนั้น องค์ประกอบที่มีผลต่อกระบวนการตั้งใจแบ่งออกได้เป็น ๒ องค์ประกอบด้วยกัน ได้แก่ องค์ประกอบของตัวแบบเอง พบว่า

^{๙๐} อ่างใน กรรณิการ์ พงศ์เลิศวุฒิ. ผลการจัดกิจกรรมเล่นิทานประกอบละครสร้างสรรค์ต่อความมีวินัยในตนเองของเด็กปฐมวัย. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๗. หน้า ๒.

ตัวแบบที่ทำให้บุคคลมีความตั้งใจจะสังเกตนั้นต้องเป็นตัวแบบที่มีลักษณะเด่นชัด เป็นตัวแบบที่ทำให้ผู้สังเกตเกิดความพึงพอใจ พฤติกรรมที่แสดงออกไม่สลับซับซ้อนมากนัก จิตใจรวมทั้งพฤติกรรมของตัวแบบที่แสดงออกนั้นควรมีคุณค่าในการใช้ประโยชน์อีกด้วย นอกจากองค์ประกอบของตัวแบบแล้วยังมีองค์ประกอบของผู้สังเกตอีกด้วย ซึ่งได้แก่ความสามารถในการรับรู้ ซึ่งรวมทั้งการเห็น การได้ยิน การรับรู้รส กลิ่น และสัมผัส จุดของการรับรู้ ความสามารถทางปัญญา ระดับของการตื่นตัว และความชอบที่เคยได้เรียนรู้มาก่อนแล้ว

(๒) กระบวนการเก็บจำ (Retention Processes) บุคคลจะไม่ได้รับอิทธิพลมากนักจากตัวแบบถ้าเขาไม่สามารถจะจดจำได้ถึงลักษณะของตัวแบบ บุคคลจะต้องแปลงข้อมูลจากตัวแบบเป็นรูปแบบของสัญลักษณ์ และจัดโครงสร้างเพื่อให้จำได้ง่ายขึ้น ซึ่งแน่นอนปัจจัยที่จะส่งผลต่อกระบวนการเก็บจำ คือการเก็บรหัสเป็นสัญลักษณ์ เพื่อให้จำง่ายแก่การจำ การจัดระบบโครงสร้างทางปัญญา การชักซ้อมลักษณะของตัวแบบที่สังเกตในความคิดของตนเอง และชักซ้อมด้วยการกระทำ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความสามารถทางปัญญา และโครงสร้างทางปัญญาของผู้สังเกตอีกด้วย สรุปได้ว่า กระบวนการเก็บจำประกอบด้วย ๑) ปัจจัยที่เป็นการเก็บจำ อาจเก็บจำเป็นภาพ หรือเก็บจำเป็นคำพูด การจัดระบบทางปัญญา และการทบทวนการกระทำ ๒) ปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะของผู้สังเกต ทักษะทางปัญญาและโครงสร้างทางปัญญา

(๓) กระบวนการกระทำ (Production Processes) เป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตแปลงสัญลักษณ์ที่เก็บจำไว้นั้นมาเป็นการกระทำ ซึ่งจะกระทำได้ดีหรือไม่นั้นย่อมขึ้นอยู่กับสิ่งที่จำได้ ในการสังเกตการกระทำของตนเอง การได้ข้อมูลย้อนกลับจากการกระทำของตนเอง และการเทียบเคียงการกระทำกับภาพที่จำได้ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้สังเกตอีกด้วย ซึ่งได้แก่ความสามารถทางกาย และทักษะในพฤติกรรมย่อย ๆ ต่าง ๆ ที่จะทำให้สามารถแสดงพฤติกรรมได้ตามตัวแบบ สรุปได้ว่า กระบวนการกระทำ ประกอบด้วย ๑) ปัจจัยที่เป็นการกระทำ การระลึกภาพจากปัญญา การสังเกตการณ์กระทำ ข่าวสารป้อนกลับ ตัวอย่างที่เห็นชัด และการเทียบเคียงการกระทำจากภายในปัญญา ๒) ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะของผู้สังเกต ประกอบด้วย ๒ ปัจจัย คือความสามารถทางกายและทักษะของพฤติกรรมย่อย

(๔) กระบวนการจูงใจ (Motivational Processes) การที่บุคคลที่เกิดการเรียนรู้แล้ว จะแสดงพฤติกรรมหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับกระบวนการจูงใจ ซึ่งแรงจูงใจเกิดจากตัวจูงใจภายนอก ตัวจูงใจที่เห็นคนอื่นได้รับ และ ตัวจูงใจของตัวเอง กระบวนการจูงใจย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของสิ่งล่อใจจากภายนอก สิ่งนั้นจะต้องกระตุ้นการรับรู้ เป็นสิ่งของที่จับต้องได้ เป็นที่ยอมรับของสังคม และพฤติกรรมที่กระทำตามตัวแบบนั้นสามารถที่จะควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับสิ่งล่อใจที่เห็นผู้อื่นได้รับ ตลอดจนสิ่งล่อใจของตนเอง ซึ่งอาจจะเป็นวัตถุสิ่งของ และการประเมิน

ตนเอง นอกจากนี้ในแง่ของผู้สังเกตนั้น ยังขึ้นอยู่กับความพึงพอใจในสิ่งล่อใจ ความลำเอียงจากการเปรียบเทียบทางสังคม และมาตรฐานภายในของตนเอง^{๙๑}

๒) การกำกับตนเอง (Self-Regulation)

การกำกับตนเอง เป็นแนวคิดที่สำคัญอีกแนวคิดหนึ่งของทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญา สังคมซึ่ง Bandura (๑๙๘๖) มีความเชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์เรานั้นไม่ได้เป็นผลพวงของการเสริมแรงและการลงโทษจากภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ว่ามนุษย์เราสามารถกระทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อควบคุมความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเอง ด้วยผลกรรมที่เขาหามาเองเพื่อสำหรับตัวเขา ซึ่งความสามารถในการดำเนินการดังกล่าวนี้ Bandura เรียกว่าเป็นการกำกับตนเอง

การกำกับตนเองนี้ ไม่สามารถจะบรรลุได้ด้วยอำนาจทางจิต หากแต่จะต้องฝึกฝนและพัฒนา ความตั้งใจและความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนเรานั้นยังไม่เพียงพอต่อการเปลี่ยนแปลง ถ้าขาดหนทางที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนนั้น บุคคลควรจะได้รับ การฝึกฝนกลไกของการกำกับตนเองซึ่งประกอบด้วย ๓ กระบวนการดังต่อไปนี้

(๑) กระบวนการสังเกตตนเอง (Self-Observation) บุคคลจะไม่มีอิทธิพลใด ๆ ต่อการกระทำของตนเองถ้าเขาไม่สนใจว่าเขากำลังทำอะไรอยู่ ดังนั้นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการกำกับตนเองคือ บุคคลจะต้องรู้ว่ากำลังทำอะไรอยู่ เพราะความสำเร็จของการกำกับตนเองนั้น ส่วนหนึ่งมาจากความชัดเจนความสม่ำเสมอและความแม่นยำของการสังเกตและบันทึกตนเอง ในกระบวนการสังเกตตนเองนั้น Bandura ได้เสนอว่า ควรพิจารณาต่าง ๆ ที่ควรพิจารณาอยู่ด้วยกัน ๔ ด้าน คือ ในด้านของการกระทำ ซึ่งผู้ที่สังเกตตนเอง ควรจะตัดสินใจว่าควรจะสังเกตตนเอง ในมิติใดของการกระทำของตน ซึ่งมีมิติต่าง ๆ ของพฤติกรรมที่ควรพิจารณาทำการสังเกตได้แก่ มิติด้านคุณภาพ อัตราความเร็ว ปริมาณ ความริเริ่ม ความสามารถในการเข้าสังคม จริยธรรม และความเปี่ยมเบน ทั้งนี้การที่จะเลือกสังเกตที่มิติใดของพฤติกรรมนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเป้าหมายของผู้สังเกต และลักษณะของพฤติกรรมเป็นหลัก เช่นถ้าต้องการสังเกตการวิ่งของนักกีฬา ก็คงจะต้องทำการสังเกตในมิติของความเร็ว หรือถ้าจะสังเกตว่าหลังการฝึกทักษะทางสังคมแล้ว การปฏิสัมพันธ์กับสังคมเป็นเช่นใด ก็อาจจะสังเกตในมิติของความสามารถในการเข้าสังคม เป็นต้น นอกจากนี้ด้านการกระทำแล้ว ยังมีด้านของความสม่ำเสมอ ความใกล้เคียง และความถูกต้องอีกด้วย

^{๙๑} ดูรายละเอียดใน วิชาพร มาพบสุข, **จิตวิทยาทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕๗. ดูรายละเอียดใน สมโภช เอี่ยมสุภาชาติ, **ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑ Bandura, A, **Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory**, (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, ๑๙๘๖), pp ๔๔-๕๐.

การสังเกตตนเองนั้นทำหน้าที่อย่างน้อยที่สุด ๒ ประการคือ เป็นตัวให้ข้อมูลที่จำเป็นต่อการกำหนดมาตรฐานของการกระทำที่มีความเป็นไปได้จริง และประเมินการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่กระทำอยู่ แต่การที่คนเราจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลาย ๆ อย่าง อย่างเช่นการวินิจฉัยตนเองซึ่งมักจะพบว่าคนเราไม่ค่อยจะตระหนักกับสิ่งที่ตนเองกระทำเป็นนิสัย การสังเกตตนเองจะทำให้บุคคลสามารถวินิจฉัยได้ว่าในเงื่อนไขใด ควรทำพฤติกรรมใด การวินิจฉัยตนเองนั้นจะนำไปสู่การตัดสินใจว่าพฤติกรรมใดควรจะเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้การจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านการจูงใจตนเองเนื่องจากพบว่าบางครั้งการสังเกตตนเองก็นำไปสู่การเพิ่มของพฤติกรรม การลดพฤติกรรม และบางครั้งก็ไม่มีผลต่อพฤติกรรมที่สังเกตนั้นเลย ดังนั้นก็น่าจะขึ้นอยู่กับปัจจัยของตนเองด้วยซึ่งแบนดูรา กล่าวว่า การที่คนเราจะเกิดแรงจูงใจตนเองนั้น น่าจะขึ้นอยู่กับปัจจัยดังต่อไปนี้

- ช่วงเวลาระหว่างการเกิดพฤติกรรมและการบันทึกพฤติกรรมตนเอง Bandura พบว่าถ้าช่วงเวลาระหว่างการเกิดพฤติกรรม และการบันทึกพฤติกรรมนั้นสั้น ก็ย่อมจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมได้ดีขึ้น การที่คนเราให้ความสนใจต่อสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำอย่างทันทีทันใดจะทำให้เกิดความรู้สึกต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจ ก็จะส่งผลให้คนเรตัดสินใจว่าควรจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเองหรือไม่ อย่างเช่นความต้องการลดความอ้วน การบันทึกจำนวนแคลอรีของอาหารที่รับประทานแต่ละมื้ออย่างทันทีทันใด จะส่งผลทำให้พฤติกรรมรับประทานอาหารอย่างระมัดระวังเกิดขึ้นได้ดีกว่าบันทึกในตอนก่อนนอนของแต่ละวัน

- การให้ข้อมูลป้อนกลับ ข้อมูลที่ป้อนกลับนี้ได้จากการสังเกตตนเอง ซึ่งข้อมูลป้อนกลับที่จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลนั้น ควรจะเป็นข้อมูลป้อนกลับ ที่มีความชัดเจนว่าพฤติกรรมเป้าหมายนั้นได้ก้าวหน้าไปแค่ไหนแล้ว เพราะถ้าข้อมูลป้อนกลับนั้นคลุมเครือก็ย่อมจะไม่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

- ระดับของแรงจูงใจ คนที่มีแรงจูงใจสูงก็จะมีแนวโน้ม ที่จะตั้งพฤติกรรมเป้าหมายด้วยตนเองและประเมินความก้าวหน้าดังกล่าวด้วยตนเอง ก็จะทำให้การสังเกตตนเอง มีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าการที่บุคคลที่ขาดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง

- คุณค่าของพฤติกรรมที่สังเกต แน่นนอนถ้าพฤติกรรมที่สังเกตนั้นคุณค่ามาก ปฏิบัติการสนองตอบย่อมสูง เมื่อได้เห็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตตนเอง จึงจะนำไปสู่การตัดสินใจในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่ถ้าพฤติกรรมนั้นไม่มีคุณค่าบุคคลก็ย่อมจะไม่สนใจมากต่อการพัฒนาพฤติกรรมดังกล่าว

- การเน้นที่ความสำเร็จหรือความล้มเหลว พฤติกรรมและการรับรู้ถึงความสามารถของตนเองจะเปลี่ยนแปลง ถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้นนำไปสู่การได้รับรางวัล การเน้นการสังเกต

ความสำเร็จของการแสดงพฤติกรรม จะทำให้เกิดการเพิ่มพฤติกรรมที่ปรารถนามากกว่าที่จะไปสังเกตความล้มเหลวของการแสดงพฤติกรรม

- ระดับความสามารถในการควบคุม พฤติกรรมที่สังเกตนั้น ถ้าบุคคลรับรู้ว่ายู่ในความสามารถที่จะควบคุมได้ ก็จะมีโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่าพฤติกรรมที่บุคคลมีความรู้สึกว่าจะไม่สามารถจะควบคุมได้

(๒) กระบวนการตัดสินใจ (Judgment Process) ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตตนเองนั้น จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนไม่มากนัก ถ้าปราศจากกระบวนการตัดสินใจ ถ้าข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นที่พึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ โดยอาศัยมาตรฐานส่วนบุคคลที่ได้มาจากการถูกสอนโดยตรง การประเมิน ปฏิกริยาตอบสนองทางสังคมต่อพฤติกรรมนั้น ๆ และจากการสังเกตตัวเอง ซึ่ง Bandura ให้ความสำคัญอย่างมากต่อการถ่ายทอดมาตรฐาน จากกระบวนการของตัวแบบ

นอกจากการตัดสินใจ ที่ต้องอาศัยมาตรฐานส่วนบุคคลแล้ว ปัจจัยอีกปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ คือ การเปรียบเทียบกับกลุ่มอ้างอิงทางสังคม ที่ประกอบด้วย การเปรียบเทียบกับบรรทัดฐานของสังคม การเปรียบเทียบทางสังคม การเปรียบเทียบกับตนเอง และการเปรียบเทียบกับกลุ่ม

กระบวนการตัดสินใจจะไม่ส่งผลใด ๆ ต่อบุคคล ถ้าพฤติกรรมที่ตัดสินใจนั้นยังไม่มีคุณค่าพอแก่ความสนใจของบุคคล แต่ถ้าพฤติกรรมนั้นมีคุณค่า การประเมินตนเองก็จะส่งผล ต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลทันที แต่อย่างไรก็ตามการที่บุคคลจะสนองตอบอย่างไรต่อกระบวนการตัดสินใจนั้น ก็ย่อมขึ้นอยู่กับการอนุมานสาเหตุในการกระทำ บุคคลจะรู้สึกภูมิใจ ถ้าการประเมินความสำเร็จของการกระทำมาจากความสามารถและการกระทำของเขา และจะรู้สึกไม่พึงพอใจเท่าใดนัก ถ้าการกระทำนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก

(๓) การแสดงปฏิกริยาต่อตนเอง (Self-Reaction) การพัฒนามาตรฐานในการประเมินและทักษะในการตัดสินใจนั้น จะนำไปสู่การแสดงปฏิกริยาต่อตนเอง ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับสิ่งล่อใจในการที่จะนำไปสู่ผลทางบวก ทั้งในแง่ของผลที่ได้เป็นสิ่งของที่จับต้องได้ หรือในแง่ของความพึงพอใจในตนเอง ส่วนมาตรฐานภายในของบุคคล ก็จะทำหน้าที่เป็นตัวเกณฑ์ที่ทำให้บุคคลคงระดับการแสดงออก อีกทั้งเป็นตัวจูงใจให้บุคคลกระทำพฤติกรรมไปสู่มาตรฐานดังกล่าวด้วย

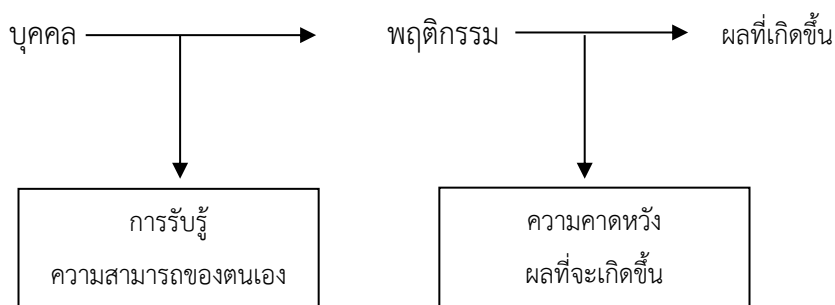
๓) การรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy)

งานของ Bandura ที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ความสามารถของตนเองนั้น ในระยะแรก Bandura เสนอแนวคิดของความคาดหวังความสามารถของตนเอง (Efficacy Expectation) ได้ใช้คำว่า เป็นความคาดหวังที่เกี่ยวข้องกับความสามารถของตน ในลักษณะที่เฉพาะเจาะจง และความคาดหวังนี้เป็นตัวกำหนดการแสดงออกของพฤติกรรม (Bandura, ๑๙๗๗) แต่ต่อมา (Bandura, ๑๙๘๖) ได้ใช้คำว่า การรับรู้ความสามารถของตนเอง (Perceived Self-Efficacy) โดยให้ความจำกัด

ความว่าเป็นการที่บุคคลตัดสินใจเกี่ยวกับความสามารถของตนเอง ที่จะจัดการและดำเนินการกระทำ พฤติกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยที่ Bandura นั้นไม่ได้กล่าวถึงคำว่าคาดหวังอีกเลย

Bandura มีความเชื่อว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองนั้น มีผลต่อการกระทำ ของบุคคล บุคคล ๒ คนอาจมีความสามารถไม่ต่างกัน แต่อาจแสดงออกในคุณภาพที่แตกต่างกันได้ ถ้าพบว่าคน ๒ คนนี้มีการรับรู้ความสามารถของตนเองแตกต่างกัน ก็อาจจะแสดงพฤติกรรมออกมาได้ แตกต่างกันได้เช่นกัน Bandura เห็นว่าความสามารถของคนเรานั้นไม่ตายตัว หากแต่ยืดหยุ่นตาม สภาพการณ์ ดังนั้นสิ่งที่จะกำหนดประสิทธิภาพของการแสดงออก จึงขึ้นอยู่กับ การรับรู้ความสามารถ ของตนเองในสภาวะการณ์นั้น ๆ นั่นเอง นั่นคือถ้าเรามีการรับรู้ว่าเรามีความสามารถ เราก็จะแสดงออก ถึงความสามารถนั้นออกมา คนที่รับรู้ว่าคุณมีความสามารถจะมีความอดทน อุทิศสาคะ ไม่ท้อถอย และจะประสบความสำเร็จในที่สุด (Evans, ๑๙๘๙)

การรับรู้ความสามารถของตนเองนั้น เกี่ยวข้องหรือแตกต่างอย่างไรกับความคาดหวัง ผล ที่จะเกิดขึ้น (Outcome Expectation) เพื่อให้เข้าใจและชัดเจน Bandura (๑๙๗๗) ได้เสนอภาพ แสดงความแตกต่างระหว่างการรับรู้เกี่ยวกับความสามารถของตนเอง และความคาดหวังผลที่จะ เกิดขึ้นดังภาพ



ภาพที่ ๒.๒ แสดงความแตกต่าง ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเองและ ความคาดหวังผลที่จะเกิดขึ้น (Bandura, ๑๙๗๗)

การรับรู้ความสามารถของตนเอง เป็นการตัดสินใจความสามารถของตนเองว่าจะสามารถ ทำงานได้ในระดับใด ในขณะที่ความคาดหวังเกี่ยวกับผลที่จะเกิดขึ้นนั้น เป็นการตัดสินใจว่าผลกรรมใด จะเกิดขึ้นจากการกระทำพฤติกรรมดังกล่าว เช่นที่นักกีฬาที่มีความเชื่อว่า เขากระโดดได้สูงถึง ๖ ฟุต ความเชื่อดังกล่าวเป็นการตัดสินใจความสามารถของตนเอง การได้รับการยอมรับจากสังคม การได้รับ รางวัล การพึงพอใจในตนเองที่กระโดดได้สูงถึง ๖ ฟุต เป็นความคาดหวังผลที่จะเกิดขึ้น แต่จะต้อง ระวังความเข้าใจผิดเกี่ยวกับความหมายของคำว่าผลที่จะเกิดขึ้น ผลที่เกิดขึ้นในที่นี้จะหมายถึงผลกรรม ของการกระทำพฤติกรรมเท่านั้น มิได้หมายถึงผลที่แสดงถึงการกระทำพฤติกรรม เพราะว่าผลที่แสดง

ถึงการกระทำพฤติกรรมนั้นจะพิจารณาว่าพฤติกรรมนั้นสามารถทำได้ตามการตัดสินใจความสามารถของตนเองหรือไม่ นั่นคือจะกระโดดได้สูงถึง ๖ ฟุตหรือไม่ ซึ่งการจะกระโดดได้สูงถึง ๖ ฟุตหรือไม่นั้นมิใช่เป็นการคาดหวังผลที่จะเกิดขึ้น ซึ่งมุ่งที่ผลกรรมที่จะได้จากการกระทำพฤติกรรมดังกล่าว

การรับรู้ความสามารถของตนเอง และความคาดหวังผลที่จะเกิดขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์กันมากโดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองนี้ มีผลต่อการตัดสินใจ ที่จะกระทำพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ ดังกล่าวอย่างแน่นอน แต่ถ้ามีเพียงด้านใดสูงหรือต่ำ บุคคลนั้นมีแนวโน้มจะไม่แสดงพฤติกรรม^{๙๒} ซึ่งจะเห็นได้จากภาพที่ ๒.๓

ความคาดหวังเกี่ยวกับผลที่จะเกิดขึ้น

		สูง	ต่ำ
การรับรู้ ความสามารถ ของตนเอง	สูง	มีแนวโน้มที่จะทำ แน่นอน	มีแนวโน้มที่จะ ไม่ทำ
	ต่ำ	มีแนวโน้มที่จะ ไม่ทำ	มีแนวโน้มที่จะ ไม่ทำแน่นอน

ภาพที่ ๒.๓ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเอง และความคาดหวังผลที่จะเกิดขึ้น (Bandura, ๑๙๗๘)

แบนดูรา (Sadri el, ๑๙๙๓: ๑๔๑; Citing Bandura, ๑๙๘๖) เสนอว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานใน ๓ ลักษณะดังนี้

๑) พฤติกรรมที่บุคคลเลือกกระทำ (the behavior one chooses) บุคคลมีแนวโน้มที่จะหลีกเลี่ยงงานและสถานการณ์ที่เขาเชื่อว่าเกินความสามารถของเขา และบุคคลจะกระทำกิจกรรมที่เขาแน่ใจว่าสามารถที่จะทำได้ การประเมินที่ดี คือประเมินสูงกว่าที่บุคคลนั้นสามารถจะทำได้เล็กน้อย ซึ่งจะทำให้บุคคลทำกิจกรรมที่ยากพอเหมาะและท้าทายความสามารถ ส่วนการประเมินที่แม่นยำ คือ

^{๙๒} สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. “ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม”. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๕๐-๖๐

การประเมินที่ตรงกับความสามารถ หากเลือกกิจกรรมที่ตรงกับความสามารถ ก็มีแนวโน้มสูงที่จะประสบความสำเร็จ

๒) การใช้ความพยายามและความคงทนในการทำพฤติกรรมของบุคคล (effort expenditure and persistence) การตัดสินความสามารถของคนยังเป็นตัวกำหนดว่า บุคคลจะซื้อความพยายามของเขามากเท่าไร และจะคงทนทำกิจกรรมไปนานเท่าไร เมื่อพบอุปสรรคหรือสถานการณ์ที่ไม่น่าพอใจที่ตัดสินว่าตนมีความสามารถ จะยังมีความเข้มแข็งและคงทนในความพยายาม

๓) ภาวะการกระตุ้นเร้าเชิงสรีระของบุคคล (state of physiological arousal) ซึ่งจะออกมาในรูปของกระบวนการคิดและปฏิกิริยาทางอารมณ์ บุคคลซึ่งรับรู้ตนมีความสามารถสูง จะมีความพยายามและเอาใจใส่ในการกระทำพฤติกรรมต่างๆ มาก และเมื่อพบกับอุปสรรคต่างๆ บุคคลก็จะกระตุ้นตนเองให้ใช้ความพยายามมากยิ่งขึ้น ส่วนบุคคลที่รับรู้ว่าคุณมีความสามารถต่ำ มีแนวโน้มที่จะมีปฏิกิริยาทางอารมณ์ต่อตนเองทางลบ เช่น ไม่มีความสุข มีความหวาดหวั่น มีความเครียดสูง และจะกระทำพฤติกรรมต่างๆ อย่างไม่เต็มความสามารถ อันจะส่งผลให้บุคคลประสบกับความล้มเหลวในการกระทำต่างๆ มากยิ่งขึ้น

การรับรู้ความสามารถของบุคคลนั้น พัฒนามาจากปัจจัยหลัก ๔ ด้าน (Bandura, ๑๙๙๖) ดังนี้

๑) ความสำเร็จจากการกระทำ (enactive attainment) เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ความสามารถของบุคคลมากที่สุด เนื่องจากความสำเร็จจากการกระทำนั้น เป็นประสบการณ์ที่บุคคลได้รับโดยตรงและเป็นข้อมูลที่มีความเที่ยงตรงสูง การที่บุคคลทำงานแล้วประสบความสำเร็จซ้ำๆ กันหลายๆ ครั้ง จะทำให้บุคคลมีการรับรู้ความสามารถของตนเองเพิ่มมากขึ้น

๒) การได้เห็นประสบการณ์ของผู้อื่นที่ประสบความสำเร็จ (vicarious experience) การรับรู้ความสามารถของบุคคลนั้น ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากการได้เห็นประสบการณ์ของผู้อื่นที่ประสบความสำเร็จจากการกระทำ การที่บุคคลได้เห็นผู้อื่นกระทำพฤติกรรมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันแล้วประสบความสำเร็จ ก็จะทำให้บุคคลรับรู้เกี่ยวกับความสามารถของตนเองเพิ่มขึ้นได้

๓) การพูดชักชวนจากผู้อื่น (verbal persuasion) หมายถึง การที่ผู้อื่นใช้ความสามารถในการพูดกับบุคคลอื่นให้เขาเชื่อว่า เขามีความสามารถที่จะกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้ประสบความสำเร็จได้ การพูดเกลี้ยกล่อมจากผู้อื่น จะเป็นสิ่งที่มีส่วนช่วยให้บุคคลมีกำลังใจ มีความเชื่อมั่นในการกระทำพฤติกรรมต่างๆ มากยิ่งขึ้น เช่น พ่อ แม่ ครู เพื่อน หรือบุคคลที่มีอิทธิพล พูดเกลี้ยกล่อม จะต้องพูดในสิ่งที่บุคคลนั้นมีความสามารถที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นๆ แต่ถ้าหากผู้เกลี้ยกล่อมพูดในสิ่งที่เกินความสามารถของบุคคลจะทำให้การกระทำนั้นล้มเหลวได้

๔) สภาวะทางสรีรวิทยา (physiological state) การรับรู้ความสามารถของบุคคลจะสูงหรือต่ำนั้น ส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับสภาวะทางสรีรวิทยาของเขา นั่นก็คือ ในสภาวะที่ร่างกายเกิดความตื่นตัว เช่น เกิดความเครียด ความวิตกกังวล ตื่นเต้น มีอาการอ่อนเพลีย เมื่อยล้า หรือเมื่ออยู่ในสภาพการณ์ที่ถูกดูว่ากล่าวตักเตือน หรือในสภาวะที่ร่างกายถูกกระตุ้นมากๆ มักจะทำให้บุคคลกระทำพฤติกรรมได้ผลไม่ดีเท่าที่ควร จะเห็นได้ว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองนั้นเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการดังกล่าวมาแล้ว การรับรู้เกี่ยวกับความสามารถของตนเองนั้น อาจเกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง หรืออาจเกิดจากปัจจัยหลายประการมาผสมผสานกันก็ได้^{๙๓}

๒.๖.๓ การเรียนรู้ตามหลักการพระพุทธศาสนา

การเรียนรู้และพัฒนาพฤติกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ผ่านไตรสิกขา

๒.๖.๓.๑ หลักไตรสิกขา

กระบวนการศึกษาเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา มีสาระสำคัญของการศึกษา คือ “สิกขา” มีองค์ประกอบ ๓ ประการ เรียกว่า “ไตรสิกขา”

คำว่า สิกขา แปลว่า การศึกษา การสำเหนียก การฝึก ฝึกปรือ ฝึกอบรม เป็นการศึกษาเล่าเรียนให้รู้เข้าใจ และฝึกฝนปฏิบัติจนเป็นคุณสมบัติที่เกิดขึ้นในตน หรือให้ทำได้ ทำเป็นตลอดจนแก้ไขปรับปรุงหรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไปจนถึงความสมบูรณ์

หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และ อธิปัญญาสิกขา ได้แก่ การปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมกาย วาจา ใจ ดังนี้^{๙๔}

(๑) อธิศีลสิกขา (Training in Higher Morality) เป็นการฝึกอบรมในด้านการประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เป็นการฝึกหัดพฤติกรรมภายนอกในทางที่ถูก เป็นการจัดสรรสภาพแวดล้อมทั้งทางวัตถุและสังคมที่ปิดกั้นโอกาสในการทำชั่ว และส่งเสริมโอกาสในการทำความดี จัดระเบียบชีวิต และสังคม มรรคมีองค์ ๘ ที่จัดลงในหมวดนี้คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ

(๒) อธิจิตตสิกขา (Training in Higher Mentality) เป็นการฝึกอบรมทางจิตใจ การปลุกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพจิต รู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิ เป็นการฝึกฝนอบรมบ่มเพาะจิตใจให้เข้าถึงความสงบ รวมถึงวิธีการต่างๆ ที่ช่วยชักจูงจิตใจของคนให้สงบ ยึดมั่นและมั่นคงในคุณธรรม เช่น การสร้างบรรยากาศในสถานที่อยู่อาศัยและทุกๆ สถานที่ให้สดชื่นแจ่มใส ด้วย

^{๙๓} วัลภา สบายยิ่ง. เอกสารการสอนชุดวิชาจิตวิทยาและวิทยาการการเรียนรู้ หน่วยที่ ๓ จิตวิทยาพัฒนาการผู้ใหญ่. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช. พิมพ์ครั้งที่ ๖, ๒๕๕๘. หน้า ๓-๑๔

^{๙๔} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส อาร์ ปริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๖๐๑-๖๐๔.

เมตตากรรุณา ปลูกเร้าให้อยากทำแต่ความดี มรรคมืองค์ ๘ ที่จัดลงในหมวดนี้ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ

(๓) อธิปัญญาสิกขา (Training in Higher Wisdom) เป็นการฝึกอบรมทางปัญญา อย่างสูง ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ เป็นขั้นฝึกฝน ด้วยการไตร่ตรองพิจารณาจนเกิดปัญญาในการค้นหาความจริงของชีวิต และการฝึกฝนให้เกิดปัญญานั้นอาศัยกัลยาณมิตร เช่น ครู อาจารย์ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ สามารถสร้างศรัทธา และชี้แนะให้ผู้เรียน รู้จักคิด มรรคมืองค์ ๘ ที่จัดลงในหมวดนี้ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ

กล่าวได้ว่า ศิล สมาธิ ปัญญา เป็นการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนทั้ง ๓ ด้าน คือ พัฒนาการด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ซึ่งหลักการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาการฝึกหัดทั้ง ๓ ด้าน นั้น ต่างก็สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และเป็นการประพฤติปฏิบัติเดินตามรอยของหลักมรรคมืองค์ ๘ ประการ หรือมัชฌิมาปฏิปทา ๘ ประกอบซึ่งด้วย สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมา กัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จะเห็นว่าหลักธรรมข้อแรกของอริยมรรค ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^{๙๕} กล่าวว่าไว้ว่า โดยตัวแท้ของการศึกษานั้น เป็น กระบวนการที่ดำเนินไปภายในตัวบุคคล แกนนำของกระบวนการแห่งการศึกษา ได้แก่ ความรู้ ความ เข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิด ทศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้อง ดึงาม เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม สอดคล้อง กับความเป็นจริง เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ เมื่อรู้เข้าใจ คิดเห็นดึงาม ถูกต้องตรงความจริงแล้ว การคิด การ พุด การกระทำ และการแสดงออกหรือปฏิบัติการต่างๆ ก็ถูกต้องดึงาม เกื้อกูล นำไปสู่การดับทุกข์ แก่ไขปัญหา ในทางตรงกันข้าม ถ้ารู้เข้าใจคิดเห็นผิด มีค่านิยม ทศนคติ แนวความคิดที่ผิด เรียกว่า มิจฉาทิฏฐิ แล้ว การคิด การพุด การกระทำ การแสดงออก และปฏิบัติการต่างๆ ก็พลอยดำเนินไป ในทางที่ผิดพลาด แทนที่จะแก้ไขปัญหาดับทุกข์ได้

สัมมาทิฏฐิ แยกได้เป็น ๒ ระดับ คือ^{๙๖}

(๑) ทศณะ ความคิดเห็น แนวความคิด ทฤษฎี ความเชื่อถือ ความนิยม ค่านิยม ยอมรับรับรู้การกระทำ และผลการกระทำของตน หรือสร้างความสำนึกในความรับผิดชอบต่อการ กระทำของตน เรียกว่า กัมมัสะกตาสัมมาทิฏฐิ เป็น สัมมาทิฏฐิระดับโลกีย์ เป็นขั้นจริยธรรม

(๒) ทศณะ แนวความคิด ที่มองเห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามธรรมดาแห่งเหตุ ปัจจัย ความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมัน หรือตามที่มันเป็น ไม่เอนเอียงไปตาม

^{๙๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ความคิด แหล่งสำคัญของการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๒.

^{๙๖} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรมฉบับปรับขยาย**, หน้า ๒๖๐.

ความชอบความชังของตน หรือตามที่อยู่ให้มันเป็น อย่าไม่ให้มันเป็น ความรู้ความเข้าใจสอดคล้อง กับความเป็นจริงแห่งธรรมดา เป็นสัมมาทิฏฐิแนวโลกุตระ เป็นขั้นสัจธรรม

นอกจากนี้กระบวนการในการพัฒนาปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น ๓ ระดับ เรียกว่า ปัญญา ๓ ได้แก่^{๙๗}

(๑) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากสุตะ ได้แก่ ปัญญาที่คนทั่วไปจะพัฒนาขึ้นได้ โดย ต้องอาศัยสุตะ คือ เมื่อยังคิดเองไม่เป็น หรือ คิดไปไม่ถึง มองอะไร ไม่ออก ไม่เข้าใจ ก็ต้องมีผู้แนะนำ สั่งสอนบอกให้ เรียกว่า กัลยาณมิตร อย่างพระพุทธเจ้า ท่านผู้รู้ ครูอาจารย์ มาแนะนำชี้แจงอธิบาย จึงรู้เข้าใจหยั่งรู้ความจริงได้ในระดับหนึ่ง

(๒) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากจินตะ ได้แก่ การรู้จักคิด คือ เมื่อได้ความรู้ความ เข้าใจในสุตะ เกิดมีสุตมยปัญญาจากการเล่าเรียน สดับฟังแล้ว ก็ฝึกโยนิโสมนสิการให้มองเห็นรู้เข้าใจ กว้างไกลลึกรอบทั่วตลอดจนแยกแยะได้ ทำให้ก้าวต่อไปในการเข้าถึงความจริง และใช้ความรู้ อย่าง ได้ผล

(๓) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการภาวนา คือ การปฏิบัติบำเพ็ญ ทำให้เป็นให้ มีขึ้นได้จริง โดยลงมือกำกับ ประสบการณ์ตรง หมายถึง ปัญญาที่พัฒนาต่อจากสุตมยปัญญาและ จินตมยปัญญาสองอย่างแรกนั้น คือ อาศัยปัญญาสองอย่างแรกนั้น พัฒนาต่อไปด้วยมนสิการ (หมายถึง โยนิโสมนสิการ) ที่ตัวสภาวะ จนเกิดปัญญารู้แจ้งจริงที่สำเร็จเป็นมรรคให้บรรลุผล

พระพรหมคุณาภรณ์ได้กล่าวถึงการเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์ของไตรสิกขาในวิธีการดำเนิน ชีวิตของมนุษย์มี ๓ ด้าน ที่ประสานสัมพันธ์เป็นปัจจัยหนุนเนื่องไปด้วยกันไว้อย่างน่าฟังดังนี้ว่า

ด้านที่ ๑ การสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งระบบเข้าและแสดงออก ได้แก่ พฤติกรรมใน การสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัตถุคือสิ่งของเครื่องใช้ปัจจัย ๔ เริ่มแต่อาหารการกิน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เทคโนโลยี และทางสังคม คือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันมีความสัมพันธ์เหล่านี้ ด้วยพฤติกรรมทางกายและวาจาทั้งรับเข้าและการแสดงออกภายนอก ทั้งหมดนี้เป็นด้านหนึ่งของชีวิต รวมเรียกว่า ด้านพฤติกรรม

ด้านที่ ๒ การสื่อสัมพันธ์และพฤติกรรมทั้งหมดมีการเกิดขึ้นโดยการตั้งใจ ไม่ว่าจะ เป็นการพูด ทำ คิด ย่อมมาจากความตั้งใจ จงใจ เจตจำนง และมีแรงจูงใจอยู่เบื้องหลังอันมีทั้งดีและไม่ดี เช่น ความรัก ความชอบ ความเกลียด ความโกรธ และมีความสุขทุกข์ที่สัมพันธ์กับความ เคลื่อนไหว ความสัมพันธ์ด้านการดำเนินชีวิตที่มีความสัมพันธ์นี้ รวมเรียกว่า ด้านจิตใจ

^{๙๗} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑., เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

ด้านที่ ๓ เมื่อเราขยับพฤติกรรมทั้งหมดต้องอาศัยความรู้ เรามีความรู้แค่ไหนก็ทำพฤติกรรมแค่นั้น คนมีปัญญาน้อย ความรู้น้อย พฤติกรรมก็จะทำเพียงต้น ๆ แต่ถ้ามีความรู้มาก พฤติกรรมก็จะลุ่มลึกเหมือนปัญญาที่มี องค์ประกอบของชีวิตส่วนนี้ เรียกว่า ด้านปัญญา^{๘๘}

กระบวนการทำงานของชีวิตมนุษย์ทั้งในด้านของพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา จึงมีความสัมพันธ์กันโดยตลอด และอีกนัยหนึ่ง อันเป็นความสัมพันธ์ของไตรสิกขา อันเป็นระบบการเรียนรู้ฝึกฝนอบรมตน และมีความสัมพันธ์กับมรรค อันเป็นหนทางอันประเสริฐในการศึกษาเรียนรู้ และในการดำเนินชีวิตทั้ง ๒ นี้ มีความสัมพันธ์เกื้อกูลเนื่องถึงกัน ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า

ไตรสิกขาเป็นระบบการฝึกอบรมจากภายนอกเข้าไปหาภายใน จากส่วนที่หยาบเข้าไปหาส่วนที่ละเอียด และจากส่วนที่ง่ายไปหาส่วนที่ยากอันมีความลึกซึ้งกว่าเมื่อฝึกขั้นละเอียดภายในคือชั้นจิตและปัญญา ผลก็ส่งกลับออกมาช่วยการดำเนินชีวิตด้านนอก เช่น มีความประพฤติสุจริต มั่นคง มีศีลที่เป็นไปโดยปกติธรรมดาของตนเอง ไม่ต้องฝืนใจหรือตั้งใจคอยควบคุมรักษา คิดแก้ปัญหาและทำกิจต่าง ๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ โดยนัยที่กล่าวแล้ว เมื่อฝึกตลอดระบบของสิกขาแล้ว ระบบการดำเนินชีวิต ทั้งหมดก็กลายเป็นระบบของมรรคสอดคล้องกันหมดทั้งภายนอกและภายใน^{๘๙}

๒.๖.๓.๒ การเรียนรู้ตามหลักอินทริยสังวร

อินทริยสังวร หรือ การคุ้มครองอินทรีย์ ด้วยการรู้จักใช้อินทรีย์ให้มีความสำรวมในอายตนะภายในทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีความรู้เท่าทันต่อการรับสัมผัสในขณะที่รับต่อการกระทบ ต้องไม่ยินดียินร้าย เมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องสิ่งกระทบ และใจรู้สึกเรื่องราวต่างๆ^{๙๐} โดยการสำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ หรือ อินทริยสังวร คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ กระทบกับอายตนะภายนอก คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และธรรมารมณ์ เกิดการรับรู้ อารมณ์ ความรู้สึก คือ เวทนา ย่อมจะเกิดขึ้น แต่หากมีการสำรวมระวังปิดกั้นบาปกุศลที่เกิดกับกาย วาจา ใจ พฤติกรรมทางกายสุจริต วาจาสุจริต และใจสุจริต ย่อมเกิดขึ้นได้ โดยให้พิจารณาสิ่งใดควรเสพและสิ่งใดไม่ควรเสพ ดังปรากฏในอินทริยสังวรสูตร ความว่า

“เรากล่าวรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาไว้ ๒ อย่าง คือ รูปที่ควรเสพ ๒ และรูปที่ไม่ควรเสพ กล่าวเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหูไว้ ๒ อย่างคือ เสียงที่ควรเสพและเสียงที่ไม่ควรเสพ กล่าวกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูกไว้ ๒ อย่างคือ กลิ่นที่ควรเสพและกลิ่นที่ไม่ควรเสพ กล่าวรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้นไว้ ๒ อย่างคือ

^{๘๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด), หน้า ๕๔.

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

^{๙๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ผลิธิมม์, ๒๕๕๕), หน้า ๗๙๔.

รสที่ควรเสพและรสที่ไม่ควรเสพ กล่าวโณภูฏัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกายไว้ ๒ อย่างคือ โณภูฏัพพะที่ควรเสพ และโณภูฏัพพะที่ไม่ควรเสพ กล่าวธรรมารมณฺ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจไว้ ๒ อย่างคือ ธรรมารมณฺ์ที่ควรเสพ และธรรมารมณฺ์ที่ไม่ควรเสพ”^{๑๐๑}

หลักการปฏิบัติในการคํมครองอินทรีย์ทั้งหลายดังพุทธพจน์ที่ว่า "...พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ เห็นรูปทางตาแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุอินทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็นเหตุให้บาปอกุศลธรรมคือ อภิชฌาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุอินทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุอินทรีย์..."^{๑๐๒}

การรู้จักการสำรวมอินทรีย์ มีวิธีปฏิบัติดังนี้คือ

(๑) เมื่อรู้แจ้งทางอายตนะแล้ว “ไม่รวบถือ” คือ มองภาพรวมโดยไม่พิจารณาลงไป ในรายละเอียด เช่น มองรูปนั้นสวย รูปนี้ไม่สวย^{๑๐๓} ในที่นี้หมายถึง มองภาพรวมทั้งหมดโดยไม่พิจารณา เช่น การมองอาหารแบบเหมารวมว่าน่ากิน นำเอร็ดอร่อยไปทุกอย่าง ทำให้ต้องกินไปหมดทุกอย่าง

(๒) เมื่อรู้แจ้งทางอายตนะแล้ว “ไม่แยกถือ” คือ มองแยกพิจารณาเป็นส่วนๆ ไป เช่น ตาสวย แต่จมูกไม่สวย^{๑๐๔} ในที่นี้หมายถึง ไม่มองแยกแยะเป็นส่วนไป ด้วยอำนาจกิเลส เช่น เลือกกินในสิ่งที่ชอบ หรือไม่เลือกกินสิ่งที่ไม่ชอบ

พระพุทธองค์ตรัสเปรียบเทียบความสำคัญของอินทรีย์สังวรอุปมา ดุจปลาที่หลงกลืนเบ็ด ต้องทนทุกข์ทรมาน ดังใจความว่า

...ภิกษุทั้งหลาย พรานเบ็ดหย่อนเบ็ดที่มีเหยื่อลงไปในห้องน้ำลึก ปลาตัวใดเห็นแก่เหยื่อกลืนเบ็ดของนายพราน ถึงความวิบัติ ถึงความพินาศ ถูกพรานเบ็ดทำได้ตามใจปรารถนาแม้ ฉัน ไต ภิกษุทั้งหลาย เบ็ด ๖ ชนิดนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีอยู่ในโลกเพื่อความวิบัติของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อฆ่าสัตว์ทั้งหลาย...^{๑๐๕}

ในที่นี้เบ็ด ๖ ชนิด ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย และสิ่งที่รับรู้ทางใจ ผู้ที่ไม่รู้เท่าทันสิ่งเหล่านี้ว่า มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ผู้เพลิดเพลินหลงติดในเบ็ด ๖ ชนิด ย่อมถึงความพินาศและวิบัติในที่สุด^{๑๐๖}

^{๑๐๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๖๕/๒๕๑-๒๕๒.

^{๑๐๒} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๒๐ /๑๔๒.

^{๑๐๓} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๑๓ /๗๒ (เชิงอรรถ).

^{๑๐๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๑๓ /๗๒ (เชิงอรรถ).

^{๑๐๕} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๐/๒๑๙.

^{๑๐๖} ดูรายละเอียดใน ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๐/๒๑๙-๒๒๐.

จากพุทธพจน์ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการฝึกสำรวมอินทรีย์ ซึ่งในการพัฒนาอินทรีย์ก็เริ่มด้วยหลักอินทรีย์สังวร พระพุทธเจ้าตรัสเน้นมากในการศึกษาของผู้เข้ามาบรรพชาในพระธรรมวินัย เรียกว่า เป็นการฝึกขั้นต้น ต่อเนื่องไปกับการฝึกด้านศีล การสัมพันธ์กับวัตถุทั้งหลายที่เป็นปัจจัยยังชีพและหล่อเลี้ยงชีวิตนี้ ในพระธรรมวินัยก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญในการศึกษา ที่จะต้องฝึกฝนพัฒนาตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน ให้เสพปัจจัย ๔ โดยพิจารณา หรือให้บริโภคร่วมด้วยปัญญา โดยรู้จักประมาณ ให้ได้ความพอดี ที่จะเกิดคุณค่าแท้จริงที่ชีวิตต้องการ^{๑๐๗}

๒.๖.๓.๓ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างค่านิยมและพฤติกรรม

ดวงเดือน พันธุนาวิน^{๑๐๘} อธิบายว่า แนวการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมมนุษย์ โดยทั่วไป สามารถศึกษาได้จากหลัก ๒ ประการ คือ สาเหตุภายนอกตัวมนุษย์ เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม สภาพภูมิประเทศ เป็นต้น และสาเหตุภายในตัวมนุษย์ เช่น ลักษณะทางจิตใจของมนุษย์ จากแนวคิดดังกล่าวนี้ ทำให้นักวิชาการด้านพฤติกรรมศาสตร์ในประเทศไทยทำการศึกษสาเหตุของพฤติกรรมโดยศึกษาจากปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม และปัจจัยด้านจิตลักษณะ

โรเบิร์ต กาเย่ (Robert Gagne) นักปรัชญาและจิตวิทยาการศึกษาชาวอเมริกา (๑๙๑๖-๒๐๐๒) ได้เสนอไว้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ได้แก่ ผู้เรียน (Learner) มีระบบสัมผัสและระบบประสาทในการรับรู้ สิ่งเร้า (Stimulus) คือ สถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และการตอบสนอง (Response) คือ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า กระบวนการศึกษาเรียนรู้ของบุคคล จะเริ่มต้นและดำเนินไปได้ ต้องอาศัยการติดต่อเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม และอิทธิพลจากภายนอกเป็นแรงผลักดัน หรือเป็นปัจจัยก่อตัว ถ้าได้รับการถ่ายทอดแนะนำชักจูง เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ ความคิดที่ถูกต้อง หรือรู้จักเลือก รู้จักมอง รู้จักเกี่ยวข้อง พิจารณาโลกและชีวิตในทางที่ถูกต้อง ก็จะทำให้เกิด สัมมาทิฐิ นำไปสู่การศึกษาที่ถูกต้อง หรือมีการศึกษา ดังปรากฏในพระไตรปิฎกความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ มี ๒ ประการดังนี้ คือ ปรโตโฆษะ (กัลยาณมิตร) และ โยนิโสมนสิการ”

ดังนั้น ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างค่านิยมและพฤติกรรมจึงสามารถจัดได้เป็น ๒ ประเภท คือ ปัจจัยภายนอก คือสภาพแวดล้อมหรือสิ่งเร้าต่างๆ และ ปัจจัยภายใน คือ การรู้จักคิด พิจารณาด้วยการรับรู้ภายในตน แสดงรายละเอียดได้ดังนี้

^{๑๐๗} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๓๕๖, ๓๕๘.

^{๑๐๘} ดวงเดือน พันธุนาวิน และคณะ. ทฤษฎี การวัด และงานวิจัยเอกลักษณ์แห่งอีโก้ในคนไทยและเทศ ตำราขั้นสูงทางจิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๕๑. หน้า ๑๐๕-๑๐๘

๒.๖.๓.๓.๑ ปัจจัยภายนอกตามแนวคิดจิตวิทยา

ปัจจัยภายนอกได้แก่ สิ่งเร้า แรงจูงใจ การเสริมแรงและการสนับสนุนต่างๆ ทางสังคม อันก่อให้เกิดความคิดค่านิยม แสดงเป็นพฤติกรรมของบุคคลออกมา

สิ่งเร้าและแรงจูงใจ

สิ่งเร้าภายนอก (External stimulus) ได้แก่ สิ่งกระตุ้นต่างๆ สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕ คือ หู ตา จมูก ลิ้น และกายสัมผัส

แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) เป็นความต้องการของบุคคลที่จะแสดงพฤติกรรมใดออกมาโดยต้องอาศัยสิ่งจูงใจภายนอก (Extrinsic Incentives) รางวัล แรงเสริม หรือกฎข้อบังคับมาเป็นเงื่อนไขตัวกำหนดให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ออกมา โดยสิ่งจูงใจภายนอกที่ใช้อาจอาศัยสิ่งจูงใจภายนอกทางบวกเพื่อให้พฤติกรรมที่พึงประสงค์ดำรงอยู่และมีความเข้มข้นในการแสดงพฤติกรรมนั้น ได้แก่ การให้รางวัลหรือให้ได้รับผลลัพธ์ในทางบวก หลังจากได้กระทำพฤติกรรมนั้น เช่น การแสดงความชื่นชมยกย่อง การให้รางวัล ของขวัญหรือเงินเป็นต้น หรืออาจให้สิ่งจูงใจภายนอกทางลบ เช่น เงื่อนไขข้อบังคับ กฎระเบียบ การกำหนดเวลา เป็นต้นตัวจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรมตามที่ต้องการ แรงจูงใจภายนอกเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องรางวัล แรงเสริมทางบวก แรงเสริมทางลบ การลงโทษและสิ่งจูงใจภายนอก แต่มีผลการวิจัยหลายเรื่องที่พบผลที่สอดคล้องกับแนวคิดแรงจูงใจภายในว่าสิ่งจูงใจภายนอกบางประเภทเป็นตัวบั่นทอนแรงจูงใจภายในและความคิดสร้างสรรค์ ในขณะที่สิ่งจูงใจภายนอกบางอย่างส่งผลทางบวกต่อผลการการทำงานเช่นทำงานให้เสร็จทันเวลา สมบูรณ์ และเป็นประโยชน์ นอกจากนี้การศึกษายังต้องการองค์ความรู้ถึงวิธีการผสมผสานกันของแรงจูงใจภายในและภายนอกเพื่อให้เกิดพลังร่วมแรงจูงใจ^{๑๐๙}

กาเย่ และ บริกซ์ (Gagne and Briggs, ๑๙๗๙) อธิบายว่า ปัจจัยภายนอก (External Factors) เป็นปัจจัยเดิมของการเรียนรู้ ประกอบด้วย

๑) การต่อเนื่อง (Contiguity) การให้ผู้เรียนเรียนรู้ โดยใช้สิ่งเร้าพร้อมกับให้ผู้เรียนตอบสนองในสิ่งที่ต้องการ

๒) การทำซ้ำ (Repetition) คือ การให้ผู้เรียนเรียนรู้โดยใช้สิ่งเร้าแล้วตอบสนองหลายๆ ครั้งจนสามารถเรียนรู้ได้

๓) การให้การเสริมแรง (Reinforcement) คือ การเสริมกำลังใจให้เกิดความพอใจในการเรียนรู้

^{๑๐๙} Amabile, T. M. (๑๙๙๓). Motivational synergy: Toward new conceptualization of intrinsic and extrinsic motivation in the workplace. Human Resource Management Review, ๓(๓), ๑๘๕-๒๐๑.

การสนับสนุนทางสังคม

Caplan^{๑๑๐} ได้ให้คำจำกัดความของแรงสนับสนุนทางสังคมว่า หมายถึง สิ่งที่บุคคลได้รับโดยตรงจากบุคคล หรือกลุ่มบุคคล อาจเป็นในด้านข่าวสาร เงิน กำลังงาน หรือทางด้านอารมณ์ ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้ผู้รับไปสู่เป้าหมายที่ผู้รับต้องการ

Cobb^{๑๑๑} ๑๙๗๖: ๓๐๐-๓๑๔ กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การมีส่วนร่วมในสังคม และผูกพันเป็นส่วนร่วมซึ่งกันและกัน

นาริรัตน์ โพธิ์สุวรรณ^{๑๑๒} สรุปไว้ว่า แรงสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การที่บุคคลได้รับความช่วยเหลือจากการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคม การช่วยเหลือมีหลายประเภท เช่น ข้อมูลข่าวสาร เงิน และแรงงาน เป็นต้น แรงสนับสนุนทางสังคมประกอบด้วยบุคคล ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้ให้ เช่น บิดา มารดา และครู กับฝ่ายผู้รับ เช่น บุตร หรือนักเรียน ได้รับคำแนะนำตักเตือนจากบุคคลดังกล่าว เป็นต้น

House^{๑๑๓} กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคมแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) การสนับสนุนทางอารมณ์ (Emotional Support) หมายถึง ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ การดูแลเอาใจใส่ การให้กำลังใจ การแสดงความรักความผูกพันต่อกัน การยอมรับนับถือ และเห็นคุณค่าระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกัน

๒) การให้การสนับสนุนโดยการให้การประเมิน เปรียบเทียบ (Appraisal Support) หมายถึง การได้รับข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) การเห็นพ้อง การให้การรับรองหรือการยอมรับในสิ่งที่คนอื่นได้แสดงออกมา (Affirmation) เพื่อนำไปใช้ในการประเมินตนเอง ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจและทำให้รู้สึกเปรียบเทียบตนเองกับบุคคลอื่น

๓) การให้การสนับสนุนทางด้านข่าวสาร (Information Support) หมายถึง การให้ข้อมูลการตักเตือน การให้คำปรึกษาที่สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

^{๑๑๐} Caplan G. **Support System and Community Mental : Lectures on concept development.** New York : Behavior Publication, ๑๙๗๔. P.๓๘.

^{๑๑๑} Cobb. **Social support as moderator of life stress.** Psychomatrix Medicine. (Sep.-Oct.), ๑๙๗๖. P.๓๐๐-๓๑๔.

^{๑๑๒} นาริรัตน์ โพธิ์สุวรรณ, สิบตำรวจเอกหญิง, **ปัจจัยเชิงเหตุที่มีผลต่อพฤติกรรมเกมการติดเกมของวัยรุ่น,** หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม), คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓, หน้า ๕๒.

^{๑๑๓} อ่างใน สมทรง รักษ์เฝ้า และ สรวงศ์กฤษณ์ ดวงคำสวัสดิ์, **กระบวนการดำเนินงานสุขศึกษาเพื่อพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพ กรณี: การพัฒนาพฤติกรรมผู้บริโภคในชุมชน,** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๐, หน้า ๔๔.

๔) การให้การสนับสนุนทางด้านเครื่องมือ (Instrumental Support) หมายถึง พฤติกรรมการช่วยเหลือในรูปวัตถุหรือสิ่งของ เวลา เงิน หรือแรงงาน

Kahn^{๑๑๔} แบ่งการสนับสนุนออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) ความผูกพันทางด้านอารมณ์และความคิด (Affection) เป็นการแสดงออกถึงอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในทางบวก ซึ่งแสดงออกในลักษณะของความผูกพัน การยอมรับ เคารพ ความรัก

๒) การยืนยันและรับรองพฤติกรรมของกันและกัน (Affirmation) เป็นการแสดงออกถึงการเห็นด้วย การยอมรับในความถูกต้องเหมาะสม ทั้งในด้านการกระทำและความคิด

๓) การให้ความช่วยเหลือ (Aid) เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลอื่น โดยการให้สิ่งของหรือการช่วยเหลือ อาจเป็นวัสดุ เงินทอง ข่าวสาร หรือเวลา

Weiss^{๑๑๕} ได้แบ่งชนิดของแรงสนับสนุนทางสังคมออกเป็น ๖ ชนิด คือ

๑) ความผูกพันและรักใคร่สนิทสนม เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากความใกล้ชิด ซึ่งจะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นที่รัก และได้รับความเอาใจใส่ดูแลเกิดความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจซึ่งมักจะได้รับจากบุคคลใกล้ชิด เช่น คู่สมรส ญาติพี่น้อง สมาชิกในครอบครัวเดียวกัน ถ้าบุคคลขาดแรงสนับสนุนชนิดนี้จะรู้สึกเดียวดาย

๒) การมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคม หมายถึง การที่บุคคลมีโอกาสดำเนินกิจกรรมสังคม ทำให้มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านความคิด กำลังทรัพย์ และกำลังบุคคลตามโอกาสอันสมควร รวมทั้งทำให้เกิดความหวังซึ่งกันและกัน ถ้าบุคคลขาดแรงสนับสนุนชนิดนี้จะทำให้บุคคลรู้สึกว่าถูกแยกออกจากสังคม รู้สึกโดดเดี่ยว ขาดเพื่อน ขาดที่ปรึกษา เป็นผลทำให้บุคคลขาดกำลังใจ สิ้นหวัง และรู้สึกเบื่อหน่ายต่อการมีชีวิตอยู่

๓) การได้มีโอกาสเลี้ยงดูผู้อื่น หมายถึง การที่บุคคลมีความรับผิดชอบในการเลี้ยงดูหรือช่วยเหลือบุคคลอื่น แล้วทำให้ตัวเองเกิดความรู้สึกว่าเป็นที่ต้องการของบุคคลอื่น และผู้อื่นพึ่งพาได้ ถ้าขาดการสนับสนุนชนิดนี้ จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกคับข้องใจ และรู้สึกชีวิตนี้ไร้ค่า

๔) การส่งเสริมให้รู้ถึงคุณค่าแห่งตน หมายถึง การที่บุคคลได้รับการยอมรับยกย่อง และชื่นชมจากสถาบันครอบครัวหรือเพื่อน ที่บุคคลนั้นสามารถแสดงบทบาททางสังคม ซึ่งอาจจะเป็นบทบาทในครอบครัวหรือในอาชีพ ถ้าบุคคลขาดแรงสนับสนุนชนิดนี้จะทำให้ความเชื่อมั่นหรือความรู้สึกในคุณค่าของตนเองลดลง

^{๑๑๔} อ่างใน สุปรียา ต้นสกุล. จิตวิทยากับพฤติกรรมสุขภาพ, ภาควิชาสุขภาพศึกษาและพฤติกรรมศาสตร์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘, หน้า ๓๐.

^{๑๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

๕) ความเชื่อมั่นในความเป็นมิตรที่ดี แรงสนับสนุนนี้เป็นความช่วยเหลือห่วงใยซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง ถ้าขาดแรงสนับสนุนชนิดนี้จะทำให้บุคคลขาดความมั่นคงและถูกทอดทิ้ง

๖) การได้รับการชี้แนะ หมายถึง การได้รับความจริงในการช่วยเหลือทางอารมณ์และชี้แนะข้อมูลข่าวสารจากบุคคลที่ตนเองศรัทธาและเชื่อมั่น เมื่อเกิดความเครียดหรือภาวะวิกฤต เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดที่กำลังประสบอยู่ ถ้าขาดแรงสนับสนุนชนิดนี้จะทำให้บุคคลท้อแท้สิ้นหวัง

House^{๑๑๖} ได้จำแนกบุคคลที่เป็นแหล่งสนับสนุนทางสังคมไว้ ๒ กลุ่ม ตามลักษณะความสัมพันธ์ คือ

๑) กลุ่มที่มีความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการ หมายถึง บุคคลที่ให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลอื่น โดยมีความสัมพันธ์กันตามธรรมชาติ ไม่เกี่ยวข้องกับบทบาทการทำงานหรือวิชาชีพ ได้แก่ คู่สมรส เครือญาติ หรือเพื่อนฝูง

๒) กลุ่มที่มีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ หมายถึง บุคคลที่ให้การช่วยเหลือบุคคลอื่นโดยเกี่ยวข้องกับบทบาทการทำงานหรือวิชาชีพ ซึ่งจะมีลักษณะการช่วยเหลือที่เฉพาะเจาะจงประเภทใดประเภทหนึ่งเป็นส่วนมาก เช่น แพทย์ พยาบาล ทีมสุขภาพ เป็นต้น

Schaefer^{๑๑๗} ได้กล่าวว่า กลุ่มเพื่อนเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อวัยรุ่น ในด้านความเป็นแบบอย่างซึ่งความคิด ความเชื่อ หรือการแสดงพฤติกรรมของกลุ่มเพื่อน จะเป็นตัวแบบที่มีผลต่อวัยรุ่นในด้านการเสริมแรงทั้งทางบวกและทางลบ หากวัยรุ่นคบเพื่อนที่ดี จะชักนำให้มีประสบการณ์ที่ดี สร้างสรรค์ เพื่อนนับว่าเป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญสำหรับวัยรุ่น ในวัยนี้เพื่อนจะมีอิทธิพลมากกว่าบิดามารดา การคบเพื่อนเป็นสิ่งสำคัญมาก ดังนั้นอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนจึงมีผลต่อวัยรุ่น

Jaffe^{๑๑๘} กล่าวถึงอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนในช่วงวัยรุ่นว่า มีอิทธิพลทั้งในทางสร้างสรรค์และทำลาย และได้สรุปกลไกการเกิดอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน (Mechanisms of Peer Group Influence) ไว้ดังนี้

^{๑๑๖} House, J.S. *Work Stress and Social Support*, Minnesota: Addison-Wesley Publishing Company. ๑๙๘๑.

^{๑๑๗} อ่างใน อมรรัตน์ หาญจริง และคณะ, *การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนตามการรับรู้ของวัยรุ่นที่ติดแอมเฟตามีน โรงพยาบาลดอกคำใต้*, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔. หน้า ๖.

^{๑๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

๑) เกิดโดยการเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning Modeling and Imitation) วัยรุ่นจะสังเกตพฤติกรรมและการกระทำต่างๆ ของเพื่อนแล้วมักเลียนแบบพฤติกรรมนั้น เช่น การใช้ภาษา การแต่งกาย การตัดผม เป็นต้น

๒) เกิดโดยได้รับการเสริมแรง (Reinforcement) วัยรุ่นจะแสดงพฤติกรรมทั้งพฤติกรรมเป็นไปตามแบบแผนของสังคมและพฤติกรรมด้านสังคม โดยพฤติกรรมเหล่านั้นจะขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติที่เพื่อนแสดงออก ได้แก่ การยอมรับ การให้กำลังใจ การตีเตือน การลอกเลียนแบบ และขู่เชิญให้กระทำพฤติกรรมนั้น

๓) เกิดโดยการลงโทษทางลบ (Negative Sanction) จากการที่วัยรุ่นไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของกลุ่ม หรือมีพฤติกรรมที่กลุ่มไม่ยอมรับ โดยการปฏิเสธและกีดกันไม่ให้เข้ากลุ่ม อาจทำให้วัยรุ่นเกิดความวิตกกังวล และรู้สึกว่าคุณค่าในสายตาของเพื่อน

๔) เกิดโดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม (Participation in Group Activity) โดยวัยรุ่นมักมีความผูกพันกับกลุ่มและใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับกิจกรรมของกลุ่ม การมีโอกาสเข้าร่วมในการทำกิจกรรมของกลุ่มทำให้วัยรุ่นได้ฝึกทักษะทางสังคมไปด้วย

๕) เกิดโดยการเปรียบเทียบทางสังคม (Social Comparison) เป็นการเปรียบเทียบความคิดเห็นและการกระทำพฤติกรรมของเพื่อนในกลุ่มเพื่อประกอบการตัดสินใจของตน วัยรุ่นที่มีความผูกพันกับเพื่อนมากมักมีแนวโน้มที่จะตัดสินใจและแสดงพฤติกรรมตามเพื่อน โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่อาจเกิดตามมา

๖) เกิดจากการถ่ายทอดทักษะ การให้คุณค่าและพฤติกรรม (Transmission of Skill, Values and Behaviors) ระหว่างเพื่อนในกลุ่ม ได้แก่ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเป็นที่ปรึกษา และการให้คำปรึกษาแนะนำต่างๆ วัยรุ่นมักให้ความสำคัญกับเพื่อนและคิดว่าเพื่อนเป็นผู้ที่เข้าใจตนมากที่สุด

Maw & Maw^{๑๑๙} ได้เสนอแนะเครื่องชี้ (Indicators) ของความกระตือรือร้นของเด็กจากพฤติกรรมต่อไปนี้

๑) เด็กจะมีปฏิริยาบวกต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสิ่งใหม่ แปลก และดี กลับคือมีการเคลื่อนไหวหาสิ่งเหล่านั้น

๒) เด็กแสดงความอยากรู้เกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อม

๓) เด็กจะแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ โดยสำรวจสิ่งแวดล้อมรอบตัว

๔) เด็กจะแสดงความเพียรพยายามอย่างไม่ท้อถอยในการสำรวจค้นพบสิ่งแวดล้อม

^{๑๑๙} Maw, W.H. & Maw, E.W. An exploratory study into the measurement of curiosity in elementary school children. New York : McGraw-Hill, ๑๙๖๔.

Maw & Maw ได้เน้นความสำคัญของความกระตือรือร้นว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และสุขภาพจิต ความต้องการพัฒนาตน (Growth Needs) ก็เป็นความต้องการที่ทำให้เกิดแรงจูงใจภายใน ในการเรียนการสอน ครูมีหน้าที่ที่จะสนับสนุนให้นักเรียนได้มีโอกาสค้นคว้าสำรวจและทดลองความสามารถของตน โดยจัดสิ่งแวดล้อมของห้องเรียนหรือจัดประสบการณ์ที่ทำให้หายความอยากรู้อยากเห็นของนักเรียน

๒.๖.๓.๓.๒ ปัจจัยภายนอกตามหลักพระพุทธศาสนา

ปัจจัยภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา เรียกว่า “ปรโตโฆสะ”^{๑๒๐} ซึ่งแปลตามศัพท์ หมายถึง การได้สดับฟังพระสัทธรรมจากผู้อื่น เป็นฐานของ ทิฏฐิ (ความเห็น) ซึ่งมีความหมายว่า เป็นที่ตั้งขึ้น^{๑๒๑} ปรโตโฆสะ จึงหมายถึง เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด อธิบาย ข้อเขียน ข่าวสาร คำบอกเล่า การเรียนรู้จากผู้อื่น ในสิ่งที่ตั้งถามถูกต้อง จากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร เรียกได้ว่าเป็น องค์ประกอบภายนอก หรือ วิธีการแห่งศรัทธา^{๑๒๒}

การได้เสวนากับสัพบุรุษ ทำให้มีโอกาสได้สดับฟังธรรม นำไปสู่ความศรัทธาเกิดโยนิโสมนสิการ นำไปสู่วิชาวิมุตติ การเสวนาสัพบุรุษ คือ การมี “กัลยาณมิตร”^{๑๒๓}

พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญกัลยาณมิตรว่า “เพราะพูดถึงองค์ประกอบภายนอก เราไม่เห็นองค์ประกอบอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ มากเหมือนความมีกัลยาณมิตรนี้”^{๑๒๔} และการมีกัลยาณมิตร (การมีมิตรดี) เป็นบุญนิमित เหตุให้เกิดอริยมรรคมีองค์ ๘ พระพุทธเจ้าทรงเปรียบกัลยาณมิตรเป็นดัง แสงอรุณในยามเช้าที่ย่อมขึ้นมาก่อนดวงอาทิตย์ที่กำลังจะขึ้น^{๑๒๕}

ปรโตโฆสะที่ดีจะช่วยให้เกิดการศึกษที่ดีในบุคคลขึ้น เช่น การมีกัลยาณมิตรที่ดีคอยตักเตือน แนะนำสิ่งที่ดีจาก พ่อแม่ที่ดี อาจารย์ที่ดี หรือเพื่อนที่ดี เป็นต้น โดยกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยสำคัญในการชี้แนะแนวทางให้เยาวชน ซึ่งคำว่า “กัลยาณมิตร” แปลว่า เพื่อนที่ดี หรือมิตรที่มีคุณอันบัณฑิตพึงนับ บุคคลที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในการฝึกฝนอบรมตนเองให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้

^{๑๒๐} อก.ทุก.อ.(ไทย) ๑/๑๒๗/๖๖.

^{๑๒๑} ขุ.ปฎิ.(ไทย) ๓๑/๑๒๔-๕/๑๙๒-๓.

^{๑๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส อาร์ ปริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๖๒๑.

^{๑๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗๗.

^{๑๒๔} อก.เอก.(ไทย) ๒๐/๑๑๑/๑๗.

^{๑๒๕} ส.ม.(ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

คำว่า “กัลยาณมิตร” ยังหมายถึง สิ่งแวดล้อมที่งามด้วย ซึ่งความเป็นกัลยาณมิตรนั้นเป็นพื้นเบื้องต้นอันสำคัญ ที่จะช่วยให้ได้ทั้งศีล ให้ได้ฟังเรื่องที่ดีงาม ให้ได้บำเพ็ญเพียร และให้ได้ปัญญาได้

กัลยาณมิตรที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการความคิดของเด็กและเยาวชน มีรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

(๑) บิดามารดา ถือว่าเป็นทิศเบื้องหน้าอนุเคราะห์บุตรพ่อแม่เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่ลูก เริ่มต้นก็คือ เด็กจะได้เห็นโลก เห็นธรรมชาติ เห็นผู้คนในโลกว่ามีอะไร เป็นอย่างไร จะเห็นเพียงบางอย่างหรือบางแง่ ก็ขึ้นอยู่กับผู้ชี้แนะ ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว พ่อแม่เป็นผู้นำและชี้บอกโดยทั่วไปจะทำให้เด็กพัฒนาความรู้สึก ทักษะ ทศนคติ ต่อโลก ต่อสังคม ต่อเพื่อนมนุษย์ ในทางใดก็ขึ้นอยู่กับพ่อแม่ การที่บุคคลจะเติบโตขึ้นเป็นคนที่ดีคนเก่งนั้น คงจะต้องเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก เด็กควรจะได้รับ การส่งเสริมสนับสนุนให้ใช้ความคิดและแสดงความคิด หากเด็กไม่ได้รับโอกาสให้คิดและแสดงความคิด เด็กก็ย่อมคิดได้ช้าและมีความคิดน้อย

(๒) ครู อาจารย์ ถือว่าเป็นบุพการีชนรองจากพ่อแม่ อาจารย์เปรียบเป็นทิศเบื้องขวา อนุเคราะห์ศิษย์ จะกล่าวได้ว่า สังคมต้องการครูที่มีความเป็นกัลยาณมิตร กล่าวคือ ครูที่มีความรัก ความเมตตา เอาใจใส่นักเรียนทุกคน คอยให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทาง พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนที่มีปัญหา รวมถึงการเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาตนเองควบคู่ไปกับการสอน

ดังนั้น ครูอาจารย์ จึงต้องอาศัยเทคนิควิธีการสอนศิษย์ให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เพื่อลดช่องว่างระหว่างครูกับศิษย์ การสอนให้เด็กคิดครุมีบทบาทในการจัดสื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับวัย ฝึกให้เด็กรู้จักคิด เรียนรู้การพัฒนาสติปัญญาและคุณธรรมไปพร้อมกัน

(๓) เพื่อน หรือ มิตรสหาย เปรียบเสมือนทิศเบื้องซ้าย เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง การคบมิตรแท้ มิตรดี เรียกว่า กัลยาณมิตร บางครั้งมิตรชนิดในเรือนคือ มารดา บิดา หรือแม้แต่ครูอาจารย์ มีอิทธิพลชักนำภูมิลี้น้อยกว่ามิตรชนิดเพื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนช่วงวัยรุ่น เป็นวัยที่ชอบเลียนแบบพฤติกรรมของเพื่อน การคบหามิตรแท้จะชวนชี้แนะ ชักจูง ในทางที่ดี การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี ให้กับเยาวชนจึงต้องอาศัยพ่อแม่ ครูอาจารย์ คอยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องให้กับเยาวชน

(๔) สิ่งแวดล้อม ในที่นี้ สื่อมวลชน มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในยุคโลกาภิวัตน์ เนื่องจากเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร ที่มีคอมพิวเตอร์และระบบสื่อสารโทรคมนาคมเป็นเครื่องมือเผยแพร่ที่มีประสิทธิภาพ เยาวชนไทยในสังคมสมัยวัฒนธรรมแบบตะวันตกผ่านภาพยนตร์ฮอลลีวูด โทรทัศน์ที่เสนอรายการสารคดี บันเทิง เพลง โฆษณา ข่าว CNN และ NBC วิดีทัศน์ แผ่น CD ที่มีเนื้อหาเรื่องต่างๆทุกรูปแบบ อินเทอร์เน็ตและอีเมลที่ผ่านระบบคอมพิวเตอร์ สิ่งเหล่านี้ได้สอดแทรกความคิด อุดมการณ์ และค่านิยมตะวันตกลงไปมาก สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อโลกทัศน์ ความคิด ค่านิยม และ

ทัศนคติต่อเยาวชนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน ดังนั้น การสอนให้เยาวชนรู้จักไตร่ตรอง รู้จักพิจารณาข่าวสาร ให้รู้จักรู้เท่าทัน เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้เยาวชนมีสติรู้เท่าทันในการใช้ชีวิต

คุณสมบัติของกัลยาณมิตรที่ดี เรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม มี ๗ ประการ^{๑๒๖}

๑) ปิโย น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนม เป็นกันเอง ชวนใจ ผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

๒) ครุ น่าเคารพ คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้ความรู้สึก อบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งทางใจ และปลอดภัย

๓) ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็น ผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง ควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอย่อย่าง และรำลึกถึง ด้วยความ ซาบซึ้ง มั่นใจ และภูมิใจ

๔) วัตตา รู้จักพูดให้ได้ผล คือ พูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูด อะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕) วจนักขโม ทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถามแม้ถูกจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์

๖) คัมภีร์รัฐจะ กะถิง กัตตา แกลงเรื่องล้าลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องที่ ลึกซึ้งซับซ้อนให้เข้าใจ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งขึ้นไป

๗) โน จัญฐานเน นิโยชะเย ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

บุคคลใดมีคุณสมบัติทั้ง ๗ ประการ เรียกว่ากัลยาณมิตร ย่อมช่วยเกื้อกูล กระตุ้นส่งเสริมเป็นปัจจัยภายนอกที่จะช่วยสร้างสรรค์ ชักนำให้บุคคลมีการฝึกอบรมให้เกิดความรู้

๒.๖.๓.๓.๓ ปัจจัยภายในตามแนวคิดจิตวิทยา

การรู้จักคิดหรือคิดเป็น เป็นองค์ประกอบภายในที่สำคัญยิ่งของการดำเนิน ชีวิตที่ถูกต้อง คิดเป็นช่วยให้ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ดูเป็น ฟังเป็น กินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น คบหา สมาคมเป็น และการคิดทำให้คนฉลาด การคิด เป็นกลไกของสมองที่เกิดขึ้นตลอดเวลาซึ่งเป็นไปตาม ธรรมชาติของมนุษย์ที่ใช้ในการสร้างแนวความคิดรวบยอดด้วยการจำแนกความแตกต่าง การจัดกลุ่ม และการกำหนดชื่อเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ได้รับ กระบวนการที่ใช้ในการแปลความหมายของข้อมูล รวมถึงการสรุปอ้างอิงด้วยการจำแนกรายละเอียด การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้รับ ซึ่ง ข้อมูลที่นำมาใช้อาจจะเป็นความจริงที่สัมผัสได้ หรือเป็นเพียงจินตนาการที่ไม่อาจสัมผัสได้ ตลอดจน

^{๑๒๖} ดูรายละเอียดใน อ.ส.ตตท.(ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗ และดูอธิบายความหมายเพิ่มเติมใน พุทธธรรมฉบับ ปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส อาร์ ปริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๖๓๒-๖๓๓.

เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการนำกฎเกณฑ์ต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีเหตุผลและเหมาะสม การคิดเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการที่สมองถูกรบกวนจากสิ่งแวดล้อม สังคมรอบตัว และประสบการณ์ดั้งเดิมของมนุษย์

การคิด เป็นกระบวนการของสมองที่ใช้ประสบการณ์มาสัมผัสกับสิ่งเร้า และข้อมูล หรือสิ่งแวดล้อมเพื่อแก้ปัญหา แสวงหาคำตอบ ตัดสินใจหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ การคิดเป็นพฤติกรรมที่เกิดในสมองเป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า การที่จะรู้ว่ามนุษย์คิดอะไร คิดอย่างไร จะต้องสังเกตจากพฤติกรรมที่แสดงออก หรือคำพูดที่พูดออกมา

การคิดเชิงวิพากษ์ / คิดแบบมีวิจารณญาณ (Critical Thinking)

การเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful Learning) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเมื่อการคิดวิพากษ์หรือคิดแบบมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เชื่อมโยงกับสิ่งที่กำลังเรียนรู้ รับการอบรมต้องสร้างความหมายในการเรียนรู้ให้ตนเองจากหลักสูตรที่กำหนดให้เรียน จะเป็นการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและคงอยู่ได้นาน ลำดับขั้นของสิ่งที่ผู้เรียนที่เรียนรู้มี ๔ ระดับ (Critical thinking, ๒๕๔๖) คือ

๑) ความจริง (Facts) การได้ข้อมูลที่เป็นความจริง ซึ่งเมื่อรู้แล้ว ประมาณ ๙๐ % ของข้อมูลที่ได้จะลืมไป เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดแรงจูงใจน้อย

๒) ความคิดรวบยอด (Concepts) การประมวลผลข้อมูล การพัฒนาความสัมพันธ์และความเข้าใจ ความรู้ประเภทนี้ทำให้เกิดแรงจูงใจมากกว่าระดับแรก

๓) สิ่งที่มีความหมายสำหรับตนเอง (Personal Meanings) การบูรณาการและการซึมซับความรู้ ความรู้ระดับนี้จะอยู่ได้นาน คงทน ทำให้เกิดแรงจูงใจมากที่สุด

๔) การเรียนรู้อย่างเข้าใจ (Comprehensive Learning) การเรียนในระดับนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงถาวรด้านทัศนคติและ/หรือความสามารถ

การคิดเชิงวิพากษ์ เป็นกระบวนการใช้เหตุผลในการวิเคราะห์ปัญหา เป็นการใช้อยู่ข้อมูลและการแก้ปัญหาเพื่อช่วยตัดสินใจอย่างมีเหตุผลเกี่ยวกับสิ่งที่จะทำหรือเชื่อต่อไป มีหลักฐานจากการวิจัยจำนวนมากที่สนับสนุนความคิดที่ว่า คนเราสามารถเรียนรู้วิธีคิดในการตัดสินใจ และการแก้ปัญหาได้ กฎต่างๆ ที่เป็นนามธรรม การใช้เหตุผลในการคิดเป็นสิ่งที่สอนได้ ฝึกได้ การฝึกจะช่วยให้เราคิดหาสาเหตุที่ซ่อนเร้นไว้ของเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

มียุทธวิธีหลายอย่าง (Strategies) ที่ช่วยให้เราคิดเชิงวิเคราะห์ ประเมินปัญหา และตัดสินใจแก้ปัญหาอย่าง สร้างสรรค์ (Feldman, ๑๙๙๖: ๒๗๔) ดังนี้

- ๑) การระบุและคิดทบทวนปัญหา (Redefine the problems)
- ๒) คิดอย่างมีวิจารณญาณ (Adopt a critical perspective)
- ๓) ใช้หลักการของเหตุผล (Use analogies)

๔) คิดหลากหลาย (Think divergently)

๕) ใช้แนวความคิดของคร่ำรวม (Use heuristics)

๖) ทดลองแก้ปัญหาหลายๆ แบบ (Experiment with various solutions)

คนเราต้องใช้ทักษะการคิดในการทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เพื่อช่วยตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกต้องของข้อมูล เพื่อเลือกสิ่งต่างๆ จากตัวเลือก (Choices) ทั้งหลายที่มีอยู่มากมาย ผู้ที่มีทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ จะสามารถทำกิจกรรมต่างๆ (Morrisson, ๒๐๐๐) ดังนี้

๑) ระบุประเด็นสำคัญได้

๒) เปรียบเทียบความเหมือนกันและความแตกต่างกัน

๓) ตัดสินใจได้ว่าข้อมูลใดใช้ได้หรือเกี่ยวข้องกับปัญหานั้นๆ

๔) ตั้งคำถามที่เหมาะสมได้

๕) แยกแยะระหว่างความจริงกับความคิดเห็นได้ และตัดสินใจว่าการกระทำใดเป็นการกระทำที่สมเหตุสมผล

๖) ตรวจสอบความคงที่ (Checking consistency)

๗) ระบุความคิด / สมมุติฐานที่แฝงไว้ (Unstated ideas) ได้

๘) รู้ว่าอะไรเป็นการพูดแบบ Stereotype คือ การคิดถึงลักษณะของคนใดคนหนึ่งแล้วเหมารวมว่าคนอื่นๆ จะเป็นเช่นเดียวกัน

๙) รู้ว่าข้อมูลใดเบี่ยงเบน (Bias) ข้อมูลใดเป็นการชวนเชื่อ หรือลำเอียง

๑๐) รับรู้ถึงค่านิยมที่แตกต่างกันและรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี

๑๑) ประเมินได้ว่าข้อมูลที่จำเป็นมีอะไรบ้าง ต้องใช้ข้อมูลมากเพียงใด

การเรียนรู้การใช้เทคโนโลยี (Technological Literacy) มีส่วนช่วยในการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ได้คือ ช่วยให้สามารถแยกแยะสิ่งที่เป็นจริงกับสิ่งที่เกิดจากการจินตนาการ แยกสิ่งที่ถูกและสิ่งที่ผิดได้ ช่วยประเมินและตัดสินใจเกี่ยวกับข้อมูลที่คนทั้งหลายเขียนลงในอินเทอร์เน็ต ข้อมูลในอินเทอร์เน็ตมีมากมายแต่ไม่ใช่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะใช้ได้ มีประโยชน์เป็นจริงถูกต้องเหมาะสมทั้งหมด ดังนั้นในการใช้อินเทอร์เน็ตผู้ใช้ต้องวิพากษ์ ซึ่งแนวทางสำหรับผู้สอนและผู้เรียนในการประเมินข้อมูลในการเรียนการสอนโดยใช้อินเทอร์เน็ต มีดังนี้

๑) ใครเป็นคนเขียน ทำไม่จึงเขียน

๒) ใครบางคนกำลังจะขายสินค้า ขายแนวความคิดให้เราหรือไม่

๓) ข้อมูลเหล่านี้ใช้รหัสในเว็บไซต์อะไร เช่น .com = commercial (เกี่ยวกับการค้า) gov. = government (รัฐบาล) edu. = education (เกี่ยวกับการศึกษา) org.=non-profit organization (องค์กรที่ไม่หวังกำไร) เพราะแหล่งข้อมูลเหล่านี้มีผลต่อความ

น่าเชื่อถือของข้อมูล เราคิดว่าข้อมูลที่มาจากสถาบันการศึกษาต้องเป็นจริงเสมอหรือไม่ แหล่งข้อมูลของรัฐบาลเป็นอย่างไร

- ๔) สามารถสืบค้นต่อแหล่งข้อมูลที่เบี่ยงเบนได้หรือไม่ อย่างไร
- ๕) ถ้าเป็นคำพูดที่คัดลอกมา มีการอ้างอิงแหล่งของข้อมูลเหมาะสมหรือไม่
- ๖) เราจะหาข้อมูลอื่นมาเปรียบเทียบกับข้อมูลนี้ได้อย่างไร ตรวจสอบแหล่ง

พิมพ์ได้หรือไม่

๗) ข้อมูลมีทฤษฎี / หลักฐานสนับสนุนหรือไม่ จะแยกข้อมูลเป็นประเภทต่างๆ ได้อย่างไร

๘) แหล่งข้อมูลบางแห่งอาจถูกต้องแม่นยำกว่าแหล่งข้อมูลอื่น ๆ หรือไม่ อย่างไร เช่นวารสารทางวิชาการมักได้รับการตรวจสอบอ่านทบทวนโดยผู้เชี่ยวชาญมาแล้ว

ในการฝึกทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ไม่ควรใช้คำถามที่ตอบว่า ใช่หรือไม่ใช่ ควรเป็นคำถามที่ทำให้ผู้เรียนคิดหาคำพูดออกมาเพื่อแสดงความคิดในระดับสูง มีความหมาย มีการสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งต่างๆ อย่างมีเหตุผล การคิดเชิงวิพากษ์ต้องใช้เวลา ดังนั้นควรให้เวลานักเรียนในการคิดเพื่อเรียบเรียงคำตอบ

ตัวอย่างลักษณะของการถาม ๓ แบบที่ช่วยฝึกทักษะการคิด (Critical thinking) ดังต่อไปนี้

๑) การถามแบบโสเครติก (Socratic Questioning) ในศตวรรษที่ ๔ ก่อนคริสต์ศักราช โสเครตีส ได้กระตุ้นให้เกิดความคิดเชิงวิเคราะห์โดยการใช้คำถามที่ทำทนายนักเรียนให้คิด และใช้วาทะในการตอบ คำถามจะกระตุ้นการปฏิสัมพันธ์โต้ตอบ (Interaction) ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ทำทนายผู้เรียนให้โต้ตอบเพื่อแสดงเหตุผลสนับสนุนความคิดของตน เช่นถามว่า “ท่านเชื่อว่าคนเราควรพูดความจริงเสมอหรือไม่ จะเป็นอย่างไรถ้ากล่าวเท็จเพื่อช่วยชีวิตคนอื่น ความจริงดีกว่าชีวิตหรือไม่”

๒) การถามแบบอุปมาน (Inductive Questioning) การถามประเภทนี้เป็นการฝึกให้ใช้เหตุผลในการจัดการข้อมูลให้สัมพันธ์กับหลักการหรือประเภท ควรให้ผู้เรียนสรุปหลักการและความสำคัญของข้อมูลที่กำลังเรียน เช่นมีสิ่งต่างๆ หลายอย่างให้ผู้เรียนได้จัดหมวดหมู่ใหม่ ผู้สอนอาจถามว่า อะไรสำคัญมากที่สุด อะไรสำคัญน้อยที่สุด ผู้เรียนควรเรียนสิ่งนี้หรือไม่ เพราะอะไร

๓) การถามแบบอนุมาน (Deductive Questioning) การถามประเภทนี้ช่วยฝึกผู้เรียนให้ใช้เหตุผลในการวิเคราะห์กฎหรือหลักการ มองภาพใหญ่แล้วจึงศึกษารายละเอียด เชื่อมความรู้ใหม่กับความรู้เก่า ผู้สอนอาจถามว่า เมื่อรู้สาเหตุหลักของเหตุการณ์เหล่านี้แล้ว ลองดูซิว่าอะไรเป็นสาเหตุของสิ่งนี้ สิ่งที่จะช่วยฝึกทักษะการคิดให้ผู้เรียน คือการถามโดยใช้คำถามดังกล่าว ถามให้

ผู้เรียนสังเกต ถามให้คิดให้ใช้สติปัญญาและใช้เหตุผลในการหาคำตอบ เช่น ทำไมน้ำแข็งจึงละลาย ทำไมผู้เรียนต้องขยันเรียน ลักษณะของคนดีเป็นอย่างไร นอกจากผู้สอนถามแล้ว ผู้เรียนก็ควรฝึกถามด้วย เพราะขณะที่คิดหาคำถามนั้นก็ถือว่าได้ฝึกทักษะการคิดในตัวเองแล้ว ได้ฝึกใช้คำพูดเรียบเรียงให้คนอื่นเข้าใจได้

เทคนิคการคิดอย่างเป็นระบบการคิดอย่างเป็นระบบ (Systematic Thinking) เป็นการมองแบบองค์รวมเป็นความสามารถในการเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบ นอกจากมองภาพรวมแล้วต้องมองรายละเอียดของส่วนประกอบย่อยในภาพนั้นให้ออกด้วย การคิดอย่างเป็นระบบ ก็คือ การคิดให้ครบองค์ประกอบของระบบให้ครบทุก ๔ ด้าน ได้แก่

- ๑) คิดให้ลึกเชิงวิเคราะห์ (Analytical Thinking)
- ๒) คิดให้กว้างอย่างสร้างสรรค์ (Creative Thinking)
- ๓) คิดให้ครบจนจบเรื่อง (Integrated Thinking)
- ๔) คิดในภาพรวมทั้งระบบ (System Thinking)

กาเย่ และ บริกซ์ (Gagne and Briggs ๑๙๗๙) อธิบายว่า ปัจจัยภายใน (Internal Factors) เป็นสิ่งภายในที่ผู้เรียนต้องมีเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ มีองค์ประกอบคือ

(๑) ข้อเท็จจริง (Factual Information) อาจเรียนขณะนั้นหรือระลึกจากที่เคยเรียนมาแล้ว

(๒) ทักษะทางปัญญา (Intellectual Skills) หมายถึง ความสามารถในการใช้สมองเพื่อการเรียนรู้โดยระลึกจากประสบการณ์เรียนรู้ที่ผ่านมา

(๓) ยุทธศาสตร์ (Strategies) หมายถึง สมรรถภาพที่ควบคุมการเรียนรู้ ความตั้งใจ การจำ และพฤติกรรมการคิดของมนุษย์ เป็นกระบวนการทำงานภายในสมองของมนุษย์ ผู้เรียนอาจได้รับแนวทางในขณะที่เรียน หรือกระตุ้นตนเองจากที่เคยฝึกมาก่อน

ทฤษฎีแรงจูงใจและสิ่งเร้า อธิบายได้ว่า แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) เป็นสิ่งผลักดันจากภายในตัวบุคคล ซึ่งอาจจะเป็นเจตคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ความตั้งใจ การมองเห็นคุณค่า ความพอใจ ความต้องการ ฯลฯ สิ่งต่างๆ ดังกล่าวมาแล้วนี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมค่อนข้างถาวร เช่น คนงานที่เห็นคุณค่าของงาน มองว่าองค์กรคือสถานที่ให้ชีวิตแก่เขา และครอบครัว เขาก็จะจงรักภักดีต่อองค์กร กระทำการต่างๆ ให้องค์กรเจริญก้าวหน้า

๒.๖.๓.๓.๔ ปัจจัยภายในตามหลักพระพุทธศาสนา

ปัจจัยที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา หรือกระบวนการเรียนรู้วิถีพุทธ มี ๒ ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยภายนอก คือ ปรโตโฆสะ และปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ

คำว่า โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย โยนิโส กับ มนสิการ มาจาก โยนิ ซึ่งแปลว่าเหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อูบาย วิธีทาง ส่วน มนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิดคำนึงนึกถึง ใส่ใจ พิจารณา เมื่อรวมเข้าเป็นโยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย^{๑๒๗}

ในทางพระพุทธศาสนาใช้โยนิโสมนสิการเป็นการฝึกการใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ คิดวิเคราะห์ ไม่มองสิ่งต่างๆ อย่างผิวเผิน^{๑๒๘} โยนิโสมนสิการเป็นการคิดที่มี ๔ ลักษณะ คือ^{๑๒๙}

๑) อุปายมนสิการ หมายถึง การคิดอย่างถูกวิธี ตรงกับความเป็นจริง ทำให้เข้าใจความเป็นจริงของสรรพสิ่ง

๒) ปถมนสิการ หมายถึง การคิดต่อเนื่องเป็นขั้นตอน เป็นระบบตามเหตุผลและแนวทางที่ถูกต้อง

๓) การณมนสิการ หมายถึง การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย ทำให้เข้าใจความเป็นมาหรือแหล่งที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้น

๔) อุปาทกมนสิการ หมายถึง การคิดอย่างมีเป้าหมายในทางดีงาม ทำให้เกิดความเพียร มีสติมั่นคง จิตใจเข้มแข็ง

ลักษณะด้านต่าง ๆ ของความคิดที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการที่เกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ๆ อาจมีลักษณะครบทั้ง ๔ ด้านหรือเกือบครบก็ได้^{๑๓๐} เห็นได้ว่า โยนิโสมนสิการไม่ใช่ตัวปัญญาแต่เป็นปัจจัยช่วยให้เกิดปัญญา อาจกล่าวได้ว่า โยนิโสมนสิการทำงานเชื่อมต่ออยู่ระหว่างสติกับปัญญา เป็นตัวนำทางหรือเดินกระแสน้ำความคิดในลักษณะที่จะทำให้ปัญญาได้ทำงานและทำงานได้ผล^{๑๓๑} พูดอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นตัวให้วิธีการแก้ปัญหาหรือเป็นอุบายวิธีของการใช้ปัญญาให้ได้ผล โยนิโสมนสิการหมายรวมถึงการคิดนึกในแนวทางของศีลธรรมซึ่งไม่ต้องใช้ปัญญาสักซึ่งไปจนถึงการคิดแยกแยะองค์ประกอบและสืบสาวหาเหตุปัจจัยที่ต้องใช้ปัญญาละเอียดประณีต การคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นการคิดแบบวิเคราะห์ประเมินค่าและแก้ปัญหาประกอบกัน ดังนั้นคนปกติทุกคนจึงสามารถใช้โยนิโสมนสิการได้ โดยเฉพาะโยนิโสมนสิการแบบง่ายๆ ที่เพียงแต่คอยซักกระแสน้ำความคิดให้เข้ามาเดินใน

^{๑๒๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๘/๒๒๐, ดุราลัยละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสารพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๑-๓๒.

^{๑๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส อาร์ ปริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๖๗๐.

^{๑๒๙} ที.ม.อ. (ไทย) ๒๘๘/๒๕๔

^{๑๓๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สยามการพิมพ์), ๒๕๔๒, หน้า ๓๐.

^{๑๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอส อาร์ ปริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๖๗๐.

แนวทางดั่งงามที่เรียนรู้ไว้ก่อนแล้วหรือคุ้นอยู่แล้วเท่านั้นเอง สำหรับโยนิโสมนสิการแบบนี้ ศรัทธาที่เกิดจากปัจจัยฝ่ายปรโตโฆสะ เช่น การศึกษาอบรม วัฒนธรรมประเพณีและกัลยาณมิตร จะมีอิทธิพลมาก สามารถทำให้กระแสความคิดเป็นไปตามแนวทางของปรโตโฆสะ หากบุคคลใช้โยนิโสมนสิการบ่อยๆ ปัญญา ก็จะงอกงามยิ่งขึ้น เกิดความมั่นใจและศรัทธา จนนำไปสู่ความรู้แจ้ง อาศัยปัจจัยภายนอกน้อยลง โยนิโสมนสิการเป็นอาหารหล่อเลี้ยงสติ ช่วยให้สติที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น ช่วยให้สติที่เกิดขึ้นแล้วเกิดต่อเนื่องไปอีก คนที่มีความคิดเป็นระเบียบ ความคิดแล่นได้เรื่องได้ราว ย่อมคุมสติไว้ใช้ได้เรื่อย ดังนั้นในกระบวนการคิดที่มีโยนิโสมนสิการ สติสัมปชัญญะจะเข้ามาร่วมทำงานอยู่ด้วยโดยตลอด โดยหลักการวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมี ๒ ประเภทคือ โยนิโสมนสิการที่มุ่งกำจัดอวิชชา ทำให้เกิดความรู้แจ้ง เรียกว่า โยนิโสมนสิการแบบปลูกปัญญา และโยนิโสมนสิการแบบสร้างเสริมคุณภาพจิตหรือแบบบรรเทาตัณหา มุ่งปลูกเร้ากุศลธรรมหรือพลังฝ่ายดีขึ้นมาข่มทับฝ่ายชั่ว โยนิโสมนสิการสามารถใช้ประโยชน์ได้พร้อมกันทั้งสองประเภท

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้สรุปหลักการของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการว่ามี ๒ แบบคือ โยนิโสมนสิการที่มุ่งสกัดหรือกำจัดอวิชชาโดยตรง เป็นแบบที่ต้องใช้ในการปฏิบัติธรรมจนถึงที่สุด และโยนิโสมนสิการเพื่อสกัดหรือบรรเทาตัณหา เพื่อเป็นข้อปฏิบัติขั้นต้น มุ่งเตรียมพื้นฐานหรือพัฒนาตนเองในด้านคุณธรรมให้เป็นผู้พร้อมสำหรับการปฏิบัติขั้นสูงขึ้นไป ในที่นี้โยนิโสมนสิการ หมายถึง การพิจารณาโดยแยบคาย แปลว่าความคิดแยบคาย คิดถูกทาง หรือคิดเป็น คือคิดตรงสภาวะ หรือคิดตรงตามเหตุตามผล มี ๑๐ วิธี พอสรุปได้ ดังนี้

(๑) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผลให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริง หรือพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไข ด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา เรียกว่า วิธีคิดแบบอัทปปัจจยตา หรือ คิดตามหลักปฏิจจสมุปบาท จัดเป็นวิธีโยนิโสมนสิการพื้นฐาน มีแนวปฏิบัติ ๒ ทางคือ ๑) คิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ ๒) คิดแบบสอบสวน หรือตั้งคำถาม

(๒) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ หรือกระจายเนื้อหา เป็นการคิดที่มุ่งให้มองและให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเองอีกแบบหนึ่งในทางธรรม ท่านมักใช้พิจารณาเพื่อให้เห็นความไม่มีแก่นสาร หรือความไม่เป็นตัวเป็นตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย ให้หายยึดติดถือมั่นในสมมติบัญญัติ

(๓) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ มองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมันเอง ในฐานะที่มันเป็นสิ่งซึ่งเกิดจากเหตุปัจจัยดังกล่าว ประจักษ์ขึ้นจะต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน คือ

๑) ขั้นที่หนึ่ง คือ รู้เท่าทันและยอมรับความจริง เป็นขั้นวางใจวางท่าทีต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ เป็นท่าทีแห่งปัญญา

๒) ขั้นที่สอง คือ แก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัย เป็นขั้นปฏิบัติ ต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นการปฏิบัติด้วยปัญญา ด้วยความรู้เท่าทัน เป็นอิสระ

(๔) วิธีคิดแบบอริยสัจจ์หรือคิดแบบแก้ปัญหา เรียกตามโวหารทางธรรมไว้ว่า วิธีแห่งการดับทุกข์ จัดเป็นวิธีคิดแบบหลักอย่างหนึ่ง เพราะสามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่นๆ ได้ทั้งหมด วิธีคิดแบบอริยสัจจ์ มีลักษณะทั่วไป ๒ ประการ คือ

๑) เป็นวิธีคิดตามเหตุและผล หรือเป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุ แล้วแก้ไขและทำการที่ต้นเหตุ จัดเป็น ๒ คู่ คือ คู่ที่ ๑ ทุกข์เป็นผล เป็นตัวปัญหา สมุทัยเป็นเหตุ เป็นที่มาของปัญหา

๒) เป็นวิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง ตรงไปตรงมา มุ่งตรงต่อสิ่งที่จะต้องทำต้องปฏิบัติต้องเกี่ยวข้องของชีวิต ใช้แก้ปัญหา ไม่ฟุ้งซ่านออกไปในเรื่องที่ฟุ้งเพื่อ คิดเพื่อสนอง ตัณหามานะทิฎฐิ ซึ่งไม่อาจนำมาใช้ปฏิบัติ ไม่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา

(๕) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือ พิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรม กับ อรรถหรือหลักการ กับ ความมุ่งหมาย เป็นความคิดที่มีความสำคัญมาก ในเมื่อจะลงมือปฏิบัติธรรมหรือทำการตามหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมาย

(๖) วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก หรือพิจารณาให้ครบทั้งอัสสาทะ (ส่วนดี ส่วนอร่อย ส่วนหวานชื่น) อาทีนวะ (ส่วนเสีย ข้อเสีย ช่องเสีย โทษข้อบกพร่อง) และนิสสรณะ (ทางออก ทางรอด ภาวะหลุดรอดปลอดภัยหรือสลัดออกได้ ภาวะที่ปลอดภัยหรือปราศจากปัญหา) เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเน้นการยอมรับความจริงตามที่สิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่ ทุกแง่ทุกด้าน ทั้งด้านดีด้านเสีย และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก การคิดแบบนี้มี ๒ ประการ คือ

๑) การที่จะเชื่อว่ามองเห็นตามเป็นจริงนั้น จะต้องมองเห็นทั้งด้านดี ด้านเสีย หรือทั้งคุณและโทษของสิ่งนั้นๆ ไม่มองแต่ด้านดีหรือคุณอย่างเดียว และไม่ใช้โทษหรือด้านเสียอย่างเดียว

๒) เมื่อจะแก้ปัญหา ปฏิบัติ หรือดำเนินมรรควิธีออกไปจากภาวะที่ไม่พึงประสงค์ เพียงรู้คุณโทษ ข้อดีข้อเสีย

(๗) วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม หรือการพิจารณาเกี่ยวกับปฏิเสธวนา คือ การใช้สอยหรือบริโภค เป็นวิธีคิดแบบสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุ เป็นขั้นฝึกหัดขัดเกลากิเลสหรือตัดทางไม่ให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจแล้วชักจูงพฤติกรรมต่อ ๆ ไป วิธีคิดแบบนี้ใช้มากในชีวิตประจำวัน เพราะเกี่ยวข้องกับการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ จำแนกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ หมายถึง คุณหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลาย ในแง่ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง หรือที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตน เพื่อความดีงาม ความดำรงอยู่ด้วยดีของชีวิต หรือเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเองและผู้อื่น โดยคุณค่าแท้ต้องอาศัยปัญญา เป็นเครื่องตีค่า หรือวัดราคา จะเรียกว่าคุณค่าสนองปัญญาก็ได้

๒) วิธีคิดแบบคุณค่าเทียมหรือคุณค่าพอกเสริม หมายถึง คุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์พอกเพิ่มให้แก่สิ่งนั้น เพื่อปรนเปรอการเสพสรวลเสวยเวทนา หรือเพื่อเสริมราคา เสริมขยายความมั่นคงยิ่งใหญ่ของตัวตนที่ยึดถือไว้ คุณค่าเทียมนี้ อาศัยตัณหาเป็นเครื่องตีค่า หรือวัดราคา จะเรียกว่าคุณค่าสนองตัณหาก็ได้

(๘) วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม คือ วิธีคิดแบบเร้ากุศล หรือ เร้าคุณธรรมหรือวิธีคิดแบบกุศลาภานา เป็นวิธีคิดในแนวสกดกันหรือบรรเทาและขัดเกลาตัณหา จึงจัดได้ว่าเป็นข้อปฏิบัติระดับต้น ๆ สำหรับส่งเสริมความเจริญอกงามแห่งกุศลธรรม และสร้างเสริมสัมมาทิฐิที่เป็นโลกิยะ หลักการทั่วไปของวิธีคิดแบบนี้มีอยู่ว่าประสบการณ์คือ สิ่งที่ได้ประสบหรือได้รับรู้อย่างเดียวกัน บุคคลผู้ประสบหรือรับรู้ต่างกันอาจมองเห็นและคิดนึกปรุงแต่งไปคนละอย่าง สุดแต่โครงสร้างของจิตหรือแนวทางความเคยชินต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องปรุงจิต คือ สังขารที่ผู้นั้นได้สั่งสมไว้ หรือสุดแต่การทำใจในขณะนั้น

(๙) วิธีคิดแบบอยู่ในขณะปัจจุบัน หรือวิธีคิดแบบมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ วิธีคิดแบบนี้มีเนื้อหารวมอยู่ในสติปัญญาฐาน ๔ กล่าวไว้ในองคัมมรคข้อที่ ๗ คือ สัมมาสติ ด้วยแต่ที่แยกบรรยายเพ่งถึงการตั้งสติระลึกรู้เต็มตื่นอยู่กับสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น กำลังเป็นไปอยู่ กำลังรับรู้หรือกำลังทำในปัจจุบัน ทันทุกขณะ ส่วนในที่นี้ การบรรยายเพ่งถึงการใช้ความคิดและเนื้อหาของความคิดที่สติระลึกรู้กำหนดอยู่นั้น วิธีคิดแบบอยู่ในขณะปัจจุบัน ไม่ได้หมายความว่าคิดถึงสิ่งที่อยู่เฉพาะหน้า กำลังเป็นไปในปัจจุบันเท่านั้น ไม่ให้คิดพิจารณาเกี่ยวกับอดีตหรืออนาคต ตลอดจนไม่ให้คิดเตรียมการหรือวางแผนงานเพื่ออนาคตข้างหน้า แต่เป็นการพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

(๑๐) วิธีคิดแบบวิวัชชวาท ลักษณะสำคัญของความคิดและการพูดแบบนี้ คือ การมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่ละด้านครบทุกแง่ทุกด้าน ไม่ใช่จับเอาแง่หนึ่งแง่เดียว หรือบางแง่ขึ้นมาวินิจฉัยครอบคลุมนลงไปอย่างนั้นทั้งหมด หรือประเมินคุณค่าความดีความชั่ว เป็นต้น คำว่า วิวัชชวาท เป็นชื่อเรียกอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา หรือเป็นคำหนึ่งที่แสดงระบบความคิดของพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าทรงเรียกพระองค์เองว่าเป็น วิวัชชวาท หรือวิวัชชวาทิ

สรุปได้ว่า จากวิธีคิด ๑๐ ประการข้างต้น เป็นวิธีคิดที่เป็นปัจจัยภายใน ที่อาศัยปัจจัยภายนอกคือ ปรโตโมสะ เป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้ผู้ศึกษาไม่หยุดนิ่งอยู่แค่สัมมาทิฐิระดับ

โลกิยะ หากแต่ทำให้ก้าวผ่านไปสู่อัจฉริยะประกอบภายใน คือ โยนิโสมนสิการ ซึ่งวิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ เป็นการคิดที่สามารถสกัดกั้นกิเลส ที่เข้ามาครอบงำในชีวิตประจำวัน เป็นวิธีคิดที่หลากหลายในการแก้ปัญหาหลายแง่มุม เพื่อพัฒนาบุคคลให้เกิดปัญญา การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและตั้งมั่นในสังคมได้อย่างแท้จริง ในทางพระพุทธศาสนา คือ มัชฌิมา หรือความพอดี

๒.๗ แนวคิดกระบวนการคิดเชิงออกแบบ ^{๑๓๒}

กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหา หรือ โจทย์ให้ถูกจุด ตลอดจนพัฒนาแนวคิดใหม่ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาหรือโจทย์ที่ตั้งไว้ เพื่อที่จะหาวิธีทางที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุด

การแก้ปัญหานั้นพื้นฐานกระบวนการนี้จะเน้นยึดไปที่หลักของผู้ใช้ผู้บริโภคเป็นหลัก โดยมีเจตนาในการสร้างผลลัพธ์ในอนาคตที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้ตอบโจทย์ตลอดจนแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมไปถึงเกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์อีกด้วย

การประยุกต์เอารูปแบบกระบวนการของการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) มาใช้ยังก่อให้เกิดการคิดแบบสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ ที่นำมาคิดวิเคราะห์แก้ปัญหา พยายามหาหนทางที่มากกว่าสิ่งที่ตนเองคุ้นเคย ตลอดจนสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ขึ้นได้เช่นกัน ซึ่งก็รวมถึงนวัตกรรมที่เกี่ยวกับการบริหารองค์กรได้ด้วย ประโยชน์ของระบบการคิดเชิงออกแบบ เป็นการฝึกกระบวนการแก้ไขปัญหาตลอดจนหาทางออกที่เป็นลำดับขั้นตอน มีทางเลือกที่หลากหลาย มีตัวเลือกที่ดีที่สุดเหมาะสมที่สุด ฝึกความคิดสร้างสรรค์ เกิดกระบวนการใหม่ตลอดจนนวัตกรรมใหม่ มีแผนสำรองในการแก้ปัญหา องค์กรมีการทำงานอย่างเป็นระบบ

กระบวนการของการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) มีขั้นตอนดังนี้

๑. เข้าใจปัญหา (Empathize) ขั้นแรกต้องทำความเข้าใจกับปัญหาให้ถ่องแท้ในทุกมุมมองเสียก่อน ตลอดจนเข้าใจผู้ใช้กลุ่มเป้าหมาย หรือเข้าใจในสิ่งที่เราต้องการแก้ไข เพื่อหาหนทางที่เหมาะสมและดีที่สุด การเข้าใจในสิ่งที่เราต้องการแก้ไข เพื่อหาหนทางที่เหมาะสมที่สุดและดีที่สุด การเข้าใจคำถามอาจเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถาม สร้างสมมติฐาน กระตุ้นให้เกิดการใช้ความคิดที่นำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ที่ดีที่สุด ตลอดจนวิเคราะห์ปัญหาให้ถี่ถ้วน เพื่อหาแนวทางที่ชัดเจนให้ได้ การเข้าใจในปัญหาอย่างลึกซึ้งซึ่งถูกต้องนั้นจะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ตรงประเด็น และได้ผลลัพธ์ที่ยอดเยี่ยม

๒. กำหนดปัญหาให้ชัดเจน (Define) เมื่อรู้ถึงข้อมูลปัญหาที่ชัดเจน ตลอดจนวิเคราะห์อย่างรอบด้านแล้ว ให้นำเอาข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เพื่อที่จะคัดกรองให้เป็นปัญหาที่แท้จริง กำหนด

^{๑๓๒} การคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking). <http://webapp.ddd.go.th/> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

หรือบ่งชี้ปัญหาอย่างชัดเจน เพื่อที่จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติการต่อไป รวมถึงมีแก่นยึดในการแก้ปัญหาอย่างมีทิศทาง

๓. ระดมความคิด (Ideate) การระดมความคิด คือการนำเสนอแนวความคิดตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหาในรูปแบบต่างๆ อย่างไม่มีกรอบจำกัด ควรระดมความคิดในความหลากหลายมุมมอง หลากหลายวิธีการออกมาให้มากที่สุด เพื่อที่จะเป็นฐานข้อมูลในการที่เราจะนำไปประเมินผลเพื่อสรุปเป็นความคิดที่ดีที่สุดสำหรับการแก้ไขปัญหานั้นๆ ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องเกิดจากความคิดเดียว หรือเลือกความคิดเดียว แต่เป็นการผสมผสานหลากหลายความคิดให้ออกมาเป็นแนวทางสุดท้ายที่ชัดเจนก็ได้ การระดมความคิดนี้ยังช่วยให้มองปัญหาได้อย่างรอบด้าน และละเอียดขึ้นด้วย รวมถึงหาวิธีการแก้ปัญหาได้อย่างรอบคอบได้ด้วยเช่นกัน

๔. สร้างต้นแบบที่เลือก (Prototype) การลงมือปฏิบัติหรือทดลองทำจริงตามแนวทางที่ได้เลือกแล้วตลอดจนสร้างต้นแบบของปฏิบัติการที่เราต้องการจะนำไปใช้จริง

๕. ทดสอบ (Test) ทดลองนำต้นแบบหรือข้อสรุปที่จะนำไปใช้จริงมาปฏิบัติก่อน เพื่อทดสอบประสิทธิภาพ ตลอดจนประเมินผล เสร็จแล้วก็นำเอาปัญหาหรือข้อดีข้อเสียที่เกิดขึ้นเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริงอีกครั้ง

กระบวนการคิดเชิงออกแบบ^{๑๓๓} คือกระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหาหรือโจทย์ให้ถูกจุดตลอดจนพัฒนาแนวคิดใหม่ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาหรือโจทย์ที่ตั้งไว้ เพื่อที่จะหาวิถีทางที่ดีที่สุด การแก้ไขปัญหานั้นพื้นฐานกระบวนการนี้จะเน้นยึดไปที่หลักของผู้ใช้ผู้บริโภค เป็นหลัก โดยมีเจตนาในการสร้างผลลัพธ์ในขนาดที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้ตอบโจทย์ตลอดจนแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมไปถึงเกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์อีกด้วย

นุชจรี กิจวรรณ ให้นิยามของกระบวนการคิดเชิงออกแบบว่าการคิดเชิงออกแบบหมายถึง กระบวนการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์โดยเน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง นำสู่การสร้างนวัตกรรมอย่างเป็นระบบที่ใช้จินตนาการหลากหลายจากกลุ่มคนต่างสาขา ต้นแบบของนวัตกรรมที่สร้างขึ้นจะถูกนำไปทดสอบอย่างรวดเร็วเพื่อนำผลลัพธ์ไปปรับแก้จนกระทั่งได้นวัตกรรมที่สมบูรณ์ โดยบทความมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ ขั้นตอนของกระบวนการคิดเชิงออกแบบของ ดี สกูล (D.school) ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน คือ ๑. การทำความเข้าใจเชิงลึก ๒. การตีความปัญหา ๓. การระดมจินตนาการแบบไร้ขีด จำกัด ๔. การพัฒนาต้นแบบ ๕. การทดสอบต้นแบบ สำหรับการคิดเชิงออกแบบในระบบ บริการสุขภาพ คือการคิดในสิ่งใหม่ๆที่จะทำให้เกิดวิธีการ กระบวนการหรือสิ่งประดิษฐ์ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการ ความหวัง และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้ป่วย ผู้ดูแล และบุคลากรสุขภาพ รวมทั้งนำไปสู่การวางแผนเพื่อพัฒนารูปแบบใหม่ๆในการบริการ ด้านสุขภาพ พยาบาล

^{๑๓๓} [กระบวนการคิดเชิงออกแบบ \(Design Thinking\) เครื่องมือสำคัญของการสร้างความสำเร็จให้องค์กร | HRNOTE Thailand](https://th.hrnote.asia/orgdevelopment) <https://th.hrnote.asia/orgdevelopment> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

สามารถใช้แนวคิดเชิงออกแบบ เพื่อการแก้ไขปัญหาทางคลินิก อย่างเป็นระบบ และออกแบบระบบ บริการพยาบาลให้ตอบสนองกับความต้องการของ ผู้ป่วยอย่างแท้จริง

๒.๘ แนวคิดการจัดกระบวนการกลุ่ม

๒.๘.๑ ความหมายของกระบวนการกลุ่ม

ทิสนา แชมมณี^{๑๓๔} ได้ให้ความหมายของ กระบวนการกลุ่ม เป็นกระบวนการในการทำงานร่วมกันของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน และมีการดำเนินงานร่วมกัน โดยผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มต่างก็ทำหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสม และมีกระบวนการทำงานที่ดี เพื่อนำกลุ่มไปสู่วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ^{๑๓๕} ได้ให้ความหมายของ กระบวนการกลุ่ม ว่าเป็น กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้รับความรู้จากการลงมือร่วมกันปฏิบัติเป็นกลุ่ม กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของสมาชิกแต่ละคน และสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มก็มีอิทธิพลและปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน

คาร์สไรท์และแซนเดอร์ (Cartwright & Zander)^{๑๓๖} กล่าวว่า กิจกรรมกลุ่มเป็นการทำวิธีการต่างๆ เช่น บทบาทสมมุติ สถานการณ์จำลอง เกม การอภิปราย การสังเกต และการให้ปฏิกริยาย้อนกลับซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยในการตัดสินใจร่วมกันและการใช้ฝึกทักษะเกี่ยวกับมนุษย์สัมพันธ์ร่วมกัน

จินตนา ต้นสุวรรณนนท์^{๑๓๗} ได้สรุปว่า กิจกรรมกลุ่มเป็นการจัดประสบการณ์โดยใช้เทคนิควิธีการต่างๆ เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่ต้องการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และลงมือกระทำซึ่งผลที่ได้ จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และพัฒนาทั้งในด้านความคิด อารมณ์ ความรู้สึก และพฤติกรรมต่าง ๆ

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มีการลงมือปฏิบัติร่วมกัน ในรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้ ฝึกทักษะ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายของกลุ่มที่ตั้งไว้

^{๑๓๔} ทิสนา แชมมณี, ศาสตราจารย์, องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, หน้า ๑๔๓.

^{๑๓๕} สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, ๑๙ วิธีจัดการเรียนรู้:เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๔.

^{๑๓๖} Cartwright,D& Alvin,Zander, Group Dynamics: Research and Theory, (New York.Happer and Raw,๑๙๖๘),p ๓.

^{๑๓๗} จินตนา ต้นสุวรรณนนท์, “ผลการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุสิต, (สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์), หน้า ๗๓.

๒.๘.๒ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้กระบวนการกลุ่ม

การเรียนการสอนแบบเรียนรู้จากกลุ่ม เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างทักษะของการอยู่ร่วมกันในสังกัดและทักษะในด้านเนื้อหาวิชาการต่างๆ เป็นการเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นสำคัญ มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม ผู้เรียนเก่งจะช่วยผู้เรียนอ่อนกว่า และต้องยอมรับซึ่งกันและกันเสมอ ความสำเร็จของกลุ่มขึ้นอยู่กับสมาชิกภายในกลุ่ม และบทบาทของผู้สอน^{๑๓๘}

การดำเนินกิจกรรมกลุ่มสามารถใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการฝึกอบรม ซึ่งการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มมีองค์ประกอบสำคัญ คือ^{๑๓๙}

- (๑) เนื้อหาหรือประสบการณ์
- (๒) กิจกรรมที่ใช้ในกระบวนการกลุ่ม
- (๓) ผลการเรียนรู้จากกลุ่ม

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ ได้เสนอการดำเนินกิจกรรมในการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม มีหลายวิธีดังนี้

(๑) เกม (Game) เป็นกิจกรรมการเล่นง่ายๆ ที่มีกฎกติกาไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน การเล่นเกมจะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความสุขสนุกสนาน มีแรงจูงใจและมีความสุขในการเรียนได้ดี วิธีการเล่นเกมจะช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิดต่างๆ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่ดีที่สุด

(๒) บทบาทสมมุติ (Role playing) วิธีนี้จะมีการกำหนดบทบาทของผู้เล่น ตามสถานการณ์ที่สมมุติขึ้นแล้วให้ผู้เรียนเข้าสวมบทบาทนั้น โดยผู้เรียนจะต้องแสดงตามบทบาทที่ได้รับตามประสบการณ์และความรู้สึกนึกคิดของตนเอง วิธีนี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ได้ดี ผู้เรียนมีโอกาสศึกษาวิเคราะห์ความรู้สึกและพฤติกรรมของตนเองอย่างลึกซึ้ง ช่วยให้บรรยากาศการเรียนรู้น่าสนใจและน่าติดตามได้ดี

(๓) กรณีตัวอย่าง (Case study) เป็นวิธีหนึ่งที่ใช้กรณีหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริง มาดัดแปลงและใช้เป็นตัวอย่างให้ผู้เรียนได้ศึกษาวิเคราะห์ อภิปราย เพื่อสร้างความเข้าใจและฝึกฝน การหาทางแก้ปัญหาที่นั้น วิธีการนี้ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูล รวมทั้งนำเอากรณีต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกับชีวิตจริงมาใช้ จะช่วยให้การเรียนรู้ใกล้ความเป็นจริง กรณีตัวอย่างมีลักษณะดังนี้

- ๑) เป็นเรื่องจริง
- ๒) เป็นเรื่องที่จะช่วยพัฒนาความรู้ความเข้าใจและมีโอกาสฝึกทักษะ

^{๑๓๘} ฆนัท ธาตุทอง, หลักการสอนคิด: การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิด, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘๘.

^{๑๓๙} คูรายละเอียดใน สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, ๑๙ วิธีจัดการเรียนรู้: เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ, หน้า ๑๒๕.

- ๓) เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความก้าวหน้า หรือเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน
- ๔) มีการวิเคราะห์กรณี (Case analysis) การวิเคราะห์เป็นหัวใจของกรณีตัวอย่าง มีระบบการแนะแนวให้กับผู้เรียน ยืดหยุ่นได้ และมีการสรุป
- ๕) มีการอภิปรายกรณี (Case discussion)
- ๖) มีการสร้างสถานการณ์ที่เหมือนจริง
- (๔) การอภิปรายกลุ่ม (Group discussion) เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือหัวข้อที่กลุ่มสนใจร่วมกัน การอภิปรายกลุ่มแต่ละกลุ่มอาจมีสมาชิกประมาณ ๖-๑๒ คน โดยมีผู้นำกลุ่มคนหนึ่งมีหน้าที่เป็นผู้ดำเนินอภิปราย สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมอย่างเป็นอิสระ และเป็นธรรมชาติในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนสมาชิกในกลุ่มมีความเข้าใจจุดมุ่งหมายของกลุ่มร่วมกัน สรุปปัญหาของกลุ่มได้ตรงประเด็น การอภิปรายมีหลายชนิด ซึ่งผู้สอนต้องเลือกตามความเหมาะสม^{๑๔๐} อีกทั้งขนาดของกลุ่มมีผลต่อการเรียนรู้ การทำกิจกรรมกลุ่มควรมีสมาชิกไม่เกิน ๑๒ คน หรือมากกว่านั้นไม่ควรเกิน ๑๕ คน เพราะจะช่วยให้สมาชิกมีการแสดงออกอย่างอิสระเสรี^{๑๔๑}

นอกจากนี้ รัตติกาล จงวิศาล^{๑๔๒}ได้เสนอเทคนิคการฝึกอบรม เพิ่มเติมจากวิธีการของ กระบวนการกลุ่มข้างต้น ดังนี้

- ๑) การบรรยาย (Lecture) เป็นเทคนิควิธีที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ ข้อมูล ข้อเท็จจริง และแนวทางในการปฏิบัติต่าง ๆ โดยวิทยากร เป็นการสื่อสารทางเดียวจากวิทยากรสู่ผู้รับการอบรม มีข้อดีคือ สามารถถ่ายทอดสาระข้อมูลต่าง ๆ ได้รวดเร็ว ประหยัดเวลา และทรัพยากร
- ๒) การระดมสมอง (Brainstorming) เป็นการประชุมกลุ่ม ซึ่งเปิดโอกาสและกระตุ้นให้สมาชิกทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี โดยไม่มีข้อจำกัดและไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์หรือตัดสินคุณค่าใด ๆ เพื่อให้ได้ความคิดที่หลากหลายและมีปริมาณมากที่สุด ข้อดี คือ เป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการระดมความคิดเห็นหรือการหาหนทางในการแก้ปัญหา โดยทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกันและเป็นการฝึกให้ผู้รับการอบรมรู้จักฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
- ๓) กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ (Group dynamics) เป็นกระบวนการที่ใช้กลุ่มในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกันหรือแก้ปัญหา เพื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ จากการกระทำหรือจากประสบการณ์ ผู้รับการอบรม กิจกรรมจะมุ่งเน้นการเรียนรู้จากการกระทำ ทำให้เกิดผลทางจิตใจ เช่น สร้างความรู้สึก

^{๑๔๐} สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, ๑๙ วิธีจัดการเรียนรู้: เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ, หน้า ๑๒๗-๑๒๘.

^{๑๔๑} Ottaway, A.K.C, *Learning Through Group Experience*, (London: Routhledge and Kegan Paul, ๑๙๖๖) ,p ๗

^{๑๔๒} รัตติกาล จงวิศาล, *ภาวะผู้นำ: ทฤษฎี การวิจัย และแนวทางสู่การพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖, ๒๕๕๖), หน้า ๔๖๘-๔๖๙.

ความสะเทือนใจ โดยการใช้วิธีวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้เรียน ให้การติชม ให้ผู้รับการอบรมมีการคิด พิจารณาไตร่ตรอง และเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

๔) การฝึกปฏิบัติ (Exercise) เป็นการนำทฤษฎีหรือแนวคิดตามที่ได้เรียนรู้มา ทดลองปฏิบัติในตอนท้ายของการฝึกอบรม ภายใต้การดูแลของผู้ให้การอบรม ผู้ให้การอบรมจะเป็นผู้ เตรียมกิจกรรมหรือสิ่งที่จะให้ฝึกปฏิบัติไว้ล่วงหน้า หลักจากการฝึกอบรมทฤษฎีมาแล้ว มีข้อดี คือ ผู้รับ การอบรมได้ปฏิบัติจริงๆ ก่อนที่จะนำทักษะไปใช้ ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และเป็นเทคนิคที่จูงใจให้ คนอยากเรียนรู้มากยิ่งขึ้น

๒.๘.๓ ขั้นตอนการทำกระบวนการกลุ่ม

สุวิทย์ มูลคำ และ อรรถัย มูลคำ^{๑๔๓} ได้เสนอขั้นตอนกระบวนการกลุ่มดังนี้

(๑) ขั้นตอนจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้ ก่อนที่จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้สอน จะต้องตั้งจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้

(๒) ขั้นตอนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ โดยเน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วย ตนเองและทำงานเป็นกลุ่ม มีขั้นตอน คือ

(๑) ขั้นนำ เป็นการสร้างบรรยากาศและสมาชิกของผู้เรียนให้มีความพร้อม ในการเรียนการสอน การจัดสถานที่ การแบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อย แนะนำวิธีดำเนินการสอน กติกา หรือกฎเกณฑ์การทำงาน ระยะเวลาในการทำงาน

(๒) ขั้นสอน เป็นขั้นที่ผู้สอนลงมือสอน ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมเป็น กลุ่ม เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง โดยที่กิจกรรมต่าง ๆ จะต้องคัดเลือกให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องใน บทเรียน เช่น กิจกรรมเกมและเพลง บทบาทสมมุติ สถานการณ์จำลอง การอภิปรายกลุ่ม

(๓) ขั้นวิเคราะห์ เมื่อดำเนินการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แล้ว จะให้ ผู้เรียนวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ความสัมพันธ์ในกลุ่ม ตลอดจนความ ร่วมมือในการทำงานร่วมกัน โดยวิเคราะห์ประสบการณ์ที่ได้รับจากความรู้สึกรู้สึกและการรับรู้ของผู้เรียน แสดงข้อคิดที่ได้จากการทำงานกลุ่มให้คนอื่นได้รับรู้

(๔) ขั้นสรุปและนำหลักการไปประยุกต์ใช้ ผู้เรียนสรุปรวบรวมความคิดให้ เป็นหมวดหมู่ โดยผู้สอนกระตุ้นให้แนวทางและหาข้อสรุป จากนั้นนำข้อสรุปที่ค้นพบจากเนื้อหาวิชาที่ เรียนไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับตนเองและนำหลักการที่ได้ไปใช้เพื่อปรับปรุงตนเอง ประยุกต์ใช้กับคนอื่น ได้

^{๑๔๓} คุรยละเอียดใน สุวิทย์ มูลคำ และอรรถัย มูลคำ, ๑๙ วิธีจัดการเรียนรู้: เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ, หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

(๓) ชั้นประเมินผล ผู้เรียนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายมากน้อยเพียงใด โดยจะประเมินทั้งด้านเนื้อหาวิชาและด้านกลุ่มสัมพันธ์ ได้แก่ ประเมินด้านมนุษยสัมพันธ์ ผลสัมฤทธิ์ของกลุ่ม เช่น ผลของการทำงาน ความสามัคคี คุณธรรมหรือค่านิยมของกลุ่ม

นอกจากนี้ ผกา บุญเรือง^{๑๔๔} ได้เสนอขั้นตอนในการจัดกิจกรรมกลุ่มไว้ดังนี้

(๑) ขั้นนำ คือ การปูพื้นผู้เรียนให้มีความพร้อมในการเรียน หรือการสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ที่จะตามมา

(๒) ขั้นกิจกรรม คือการให้ผู้เรียนลงมือทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติตามกิจกรรมที่เตรียมไว้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงที่จะสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ในภายหลัง

(๓) ขั้นการอภิปรายและวิเคราะห์ คือ การให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงความรู้สึก ความคิดเห็น หลังจากที่ได้ทำกิจกรรมเสร็จไปแล้ว ในขั้นนี้ผู้ดำเนินการจะต้องเป็นผู้นำทางช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์พฤติกรรมต่าง ๆ และอภิปรายร่วมกันจนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

(๔) ประยุกต์ใช้และสรุป เมื่อผู้เรียนเกิดความเข้าใจตามที่ต้องการแล้ว ผู้ดำเนินการจะต้องช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนติดตามต่อไปถึงการนำเอาการเรียนรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตจริง เสร็จแล้วผู้ดำเนินการและผู้เรียนช่วยกันสรุปถึงการเรียนรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้น

การจัดการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการกลุ่ม คือการดำเนินการเรียนการสอนโดยที่ผู้สอนให้ผู้เรียนทำงาน/กิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม พร้อมทั้งสอน/ฝึก/แนะนำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกลุ่มที่ดีควบคู่ไปกับการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระตามวัตถุประสงค์ สิ่งที่เป็นข้อบ่งชี้สำหรับผู้สอนในการจัดการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการกลุ่ม ได้แก่

๑) ผู้เรียนมีการปฏิสัมพันธ์/ทำงาน/ทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์

๒) ผู้สอนมีการฝึก/ชี้แนะ/สอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกลุ่มที่ดีในจุดใดจุดหนึ่งของกระบวนการ เช่น ในเรื่องบทบาทผู้นำกลุ่ม บทบาทสมาชิกกลุ่ม กระบวนการทำงานกลุ่ม องค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓) ผู้เรียนมีการวิเคราะห์การเรียนรู้ของตนเองทั้งในด้านเนื้อหาสาระที่เรียน และกระบวนการทำงานร่วมกัน

^{๑๔๔} ผกา บุญเรือง, *กิจกรรมกลุ่มในโรงเรียน* ชลบุรี, ภาควิชาการศึกษาและจิตวิทยาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หน้า ๑๐ อ้างถึงใน จินตนา ต้นสุวรรณนนท์, “ผลการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์คุณวุฒิบัณฑิต*, (สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์), หน้า ๗๔.

๔) ผู้สอนมีการวิเคราะห์และประเมินผลการเรียนทั้งด้านเนื้อหาสาระ และ กระบวนการกลุ่ม

๒.๙ แนวคิดจัดการเรียนรู้เชิงพุทธ

๑) เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า

เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับ สถานการณ์ บุคคล กาลเทศะ ภูมิความรู้ของผู้ฟัง พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ฝึกผู้ที่ควรได้รับการฝึกตามที่ ปรากฏในพระพุทธคุณว่าทรงเป็นสารathiผู้ฝึกผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม^{๑๔๕}สรุปได้ดังนี้

๑.๑) เกี่ยวกับเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน

(๑) ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วย ให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงดูดความสนใจ และนำเข้าไปสู่เนื้อหาได้ พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก คือ ไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมทีเดียว แต่จะ ทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบหรือมาเฝ้า ด้วยเรื่องที่เขารู้เข้าใจดีหรือสนใจอยู่

(๒) สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิด ความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว

(๓) สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตน และผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน

(๔) สอนด้วยความเคารพ คือ ตั้งใจสอน ด้วยความรู้สึกว่า เป็นเรื่องจริงจัง มีคุณค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียนและของงานสั่งสอนนั้น ไม่ใช่สักว่าทำ หรือเห็นผู้เรียนโง่เขลา หรือเห็น เป็นชั้นต่ำ^{๑๔๖}

จะเห็นได้ว่าการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ เริ่มจากการสอนเนื้อหาที่ผู้ฟังสนใจ ก่อน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งที่สอน เป็นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้อีก เพื่อให้ผู้เรียนรู้สึก ผ่อนคลาย ดึงดูดความสนใจของผู้เรียน ก่อนนำไปสู่บทเรียนที่ยากขึ้นไปได้ดี

๑.๒) เกี่ยวกับตัวผู้เรียน

(๑) การรู้ค่านิ่ง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น ค่านิ่งถึง จริต ๖ ได้แก่ รากจิริต โทสจิริต โมหจิริต ศรัทธาจิริต พุทธจิริต และวิตกจิริต และระดับความสามารถ ของบุคคล

^{๑๔๕} คุรยละเอียดใน วิ.มหา.(ไทย) ๑/๑/๑.

^{๑๔๖} คุรยละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธลีลาการสอน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑-๔๔.

(๒) การปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธี

(๓) การสอนคำนึงถึงความพร้อม ความแก่รอบอินทรีย์หรือญาณ ของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นรายไป พิจารณาว่าเวลาใด ควรเรียนอะไร หรือว่าสิ่งที่ต้องการให้เขารู้นั้น ควรให้เขาเรียนได้หรือยัง

(๔) สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจน แม่นยำ และได้ผลจริง

(๕) ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็น โต้ตอบเสรี มักใช้ในรูปการถามตอบ แยกเป็นลักษณะดังนี้

๑) การให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นของตนออกมา ชี้ข้อคิดให้แก่เขา ส่งเสริมให้เขาคิด และให้ผู้เรียนเป็นผู้วินิจฉัยความรู้ที่ตนเอง ผู้สอนเป็นเพียงผู้นำซึ่งช่องทางเข้าสู่ความรู้ ผู้สอนเป็นผู้ตั้งคำถาม แทนที่จะเป็นผู้ตอบ

๒) มีการแสดงความคิดเห็น โต้ตอบเสรี แต่มุ่งหาความรู้ ไม่ใช่มุ่งแสดงภูมิหรือข่มกัน

(๖) เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายๆไปตามควรแก่กาลเทศะ และเหตุการณ์

(๗) ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อยและที่มีปัญหา^{๑๔๗}

จะเห็นได้ว่า การสอนจำเป็นต้องให้ความสำคัญแก่ผู้เรียน โดยต้องรู้พื้นฐานของผู้เรียนมีความแตกต่างกันอย่างไร เพื่อสามารถปรับเนื้อหาและวิธีการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน นอกจากนี้ การสอนให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นการส่งเสริมความคิดให้เกิดความแม่นยำมากยิ่งขึ้นได้

๒) รูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาปัญญา

รูปแบบการสอนของพระพุทธเจ้ามีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะ ๔ ประการ ดังนี้

(๑) สันติสนทนา เพื่อชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง

(๒) สมาทปนา ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

(๓) สมุตเตชนา ระวังใจให้อาจหาญแก่กล้า คือ ปลูกระวังใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะมีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้อำนาจสำเร็จได้ สู้งาน ไม่กลัวเหนื่อย ไม่กลัวยาก

^{๑๔๗} วิ.มหา.(ไทย) ๒/๕๑๕/๓๙ (เชิงอรธ), ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล, หน้า ๒๑๑-๒๑๗.

(๔) สัมผัสหงสนา ปลอดภัยให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตให้เข้มแข็งเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ^{๑๔๘}

นอกจากนี้พระองค์ทรงยังมีพุทธวิธีการสอนหลายรูปแบบ ดังนี้

(๑) แบบสากัจฉา หรือสนทนา พระพุทธเจ้าทรงเป็นฝ่ายถาม นำคู่สนทนาเข้าไปสู่ความเข้าใจธรรม

(๒) แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ ทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจ ก็มีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ

(๓) แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆแล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น ในการตอบปัญหา พระองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหา และใช้วิธีตอบให้เหมาะสม

(๔) แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพนทนาตีเตือนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทให้พระสงฆ์ปฏิบัติตาม^{๑๔๙}

นอกจากพุทธวิธีการสอนดังกล่าวแล้ว พระองค์ยังมีเทคนิคที่ช่วยทำให้ผู้ฟัง เกิดความสนใจ เข้าใจ ในธรรมที่ทรงแสดงได้ นับว่าเป็นพุทธกลวิธี หรือ อูบายสอนคน ซึ่งนับว่าได้ผลอย่างยิ่ง ดังนี้

(๑) การยกตัวอย่างเรื่องเล่า หรือนิทานประกอบ สะท้อนจากคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก การเล่าเรื่อง มีตัวอย่างประกอบทำให้เข้าใจในธรรมะได้ง่ายขึ้น และยังช่วยให้เกิดการจดจำ ผู้ฟังเกิดเพลิดเพลินสร้างอารมณ์ในการเรียนรู้

(๒) การยกตัวอย่างอุปมาอุปมัยเปรียบเทียบ ทำให้สิ่งที่เข้าใจได้ยากเพราะมีความลึกซึ้ง เป็นนามธรรมสะท้อนออกมาเป็นรูปธรรม ทำให้เห็นชัดจากการเปรียบเทียบ แม้กระทั่งการเปรียบเทียบที่เป็นรูปธรรมกับรูปธรรม ยังช่วยให้เกิดความเข้าใจที่หนักแน่นมากขึ้น (เทคนิคนี้ พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้บ่อยที่สุด)

^{๑๔๘} วิ.มหา. ๒/๕๑๕/๓๙, ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธ-ศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๓๔; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธลีลาการสอน, หน้า ๔๖.

^{๑๔๙} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธลีลาการสอน, หน้า ๔๗-๕๑.

(๓) การใช้ภาษาเล่นคำในความหมายใหม่ สามารถนำสิ่งที่เคยได้ยินได้ฟังมาแปรเป็นความหมาย คำพูดใหม่ที่เป็นประโยชน์ เสริมในทางที่ดีงาม ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ช่วยให้เกิดการเปรียบเทียบอย่างไหนถูกหรือผิด เป็นการเปลี่ยนมุมมองของผู้เรียน

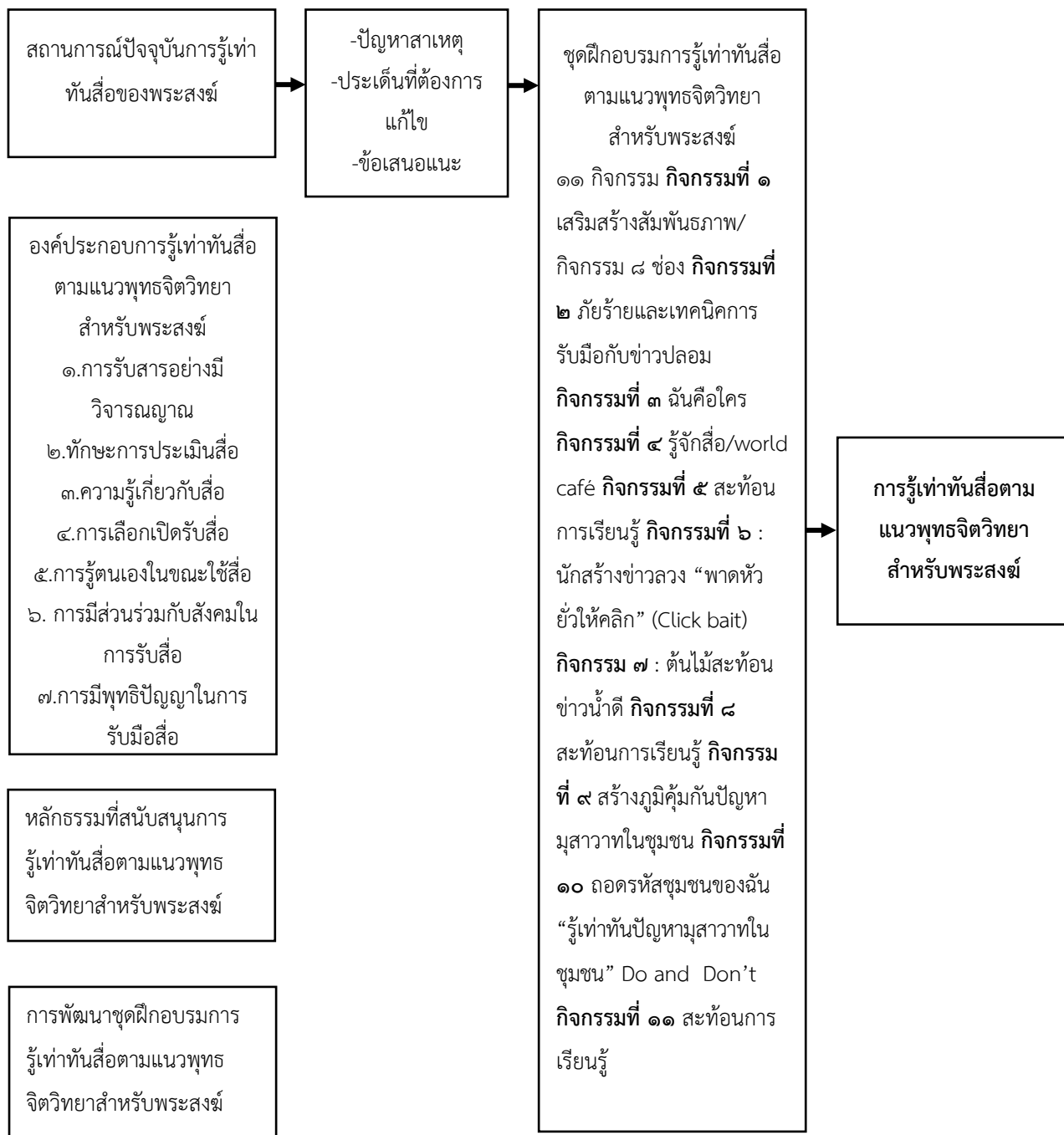
(๔) การทำเป็นตัวอย่าง เป็นการสอนแบบสาธิตให้ดู หรือสร้างประสบการณ์ตรงให้เห็น แล้วตั้งประเด็นคำถามในสิ่งที่สาธิต หรือประสบการณ์ที่อยู่ตรงหน้า ทำให้เกิดการเรียนรู้ว่าเทคนิคนี้นับว่าเป็นวิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง

(๕) การใช้อุปกรณ์สื่อการสอน ด้วยการประยุกต์ใช้จากสิ่งที่อยู่รอบข้างมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และเห็นภาพ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ต้องการสอน เช่น กรณีใบไม้ในกำมือ หรือกรณีน่าน้ำที่ล้างภาชนะที่เหลือสอนสามแฉกรราหูล เป็นต้น

จากรูปแบบการเรียนรู้ข้างต้น ผู้วิจัยได้นำหลักการและรูปแบบการสอนมาใช้จัดกิจกรรมในรูปแบบผสมผสาน โดยเลือกใช้เทคนิคการดำเนินการกระบวนการกลุ่ม เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์ ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย และใช้เทคนิค การบรรยาย เกม บทบาทสมมุติ กรณีตัวอย่าง การอภิปรายกลุ่ม การระดมสมอง กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ การฝึกปฏิบัติ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้รับการอบรมมีการพัฒนาตนเองและเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดีขึ้นได้

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมโดยคำนึงถึงพุทธวิธีการสอน เพื่อสอนวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ และพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์ ผ่านกิจกรรมการวิเคราะห์ชุมชนและนำเสนอเป็นโครงการ โดยให้ระยะเวลาในการร่วมดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง แล้วนำมาวิเคราะห์ อภิปรายร่วมกัน เพื่อสรุปประโยชน์ในการประยุกต์ใช้ต่อไป ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑

๒.๑๐ กรอบแนวคิดในการวิจัย



ภาพที่ ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ผู้วิจัยได้จัดกระบวนการและขั้นตอนในการวิจัย (Research Process) โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๑. เพื่อศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ ๒. เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ๓. เพื่อนำเสนอผลการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ในบทนี้ผู้วิจัยได้เรียบเรียงการดำเนินงานวิจัย

จำแนกการศึกษาวิจัยออกเป็น ๔ ระยะ ประกอบด้วย การศึกษาระยะที่ ๑ ศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ การศึกษาระยะที่ ๒ การพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ การศึกษาระยะที่ ๓ การศึกษาประสิทธิผลชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ การศึกษาระยะที่ ๔ การขยายผลการวิจัย ผู้วิจัยได้เสนอวิธีดำเนินการตามลำดับการศึกษาแต่ละระยะ ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบ Multiple Method Methodology (๓M) ประกอบด้วยวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ระเบียบวิธีวิจัยขั้นสูง การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) วิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) การวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experimental) ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมหลักการ แนวคิด ทฤษฎี จากเอกสาร วารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งทางจิตวิทยาและทางพระพุทธศาสนา และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาประมวลเพื่อกำหนดนิยามเป็นขอบเขตเนื้อหา การสนับสนุนการกำหนดสมมติฐาน การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและเป็นโครงสร้างของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหา วัตถุประสงค์ ตามรูปแบบดังนี้

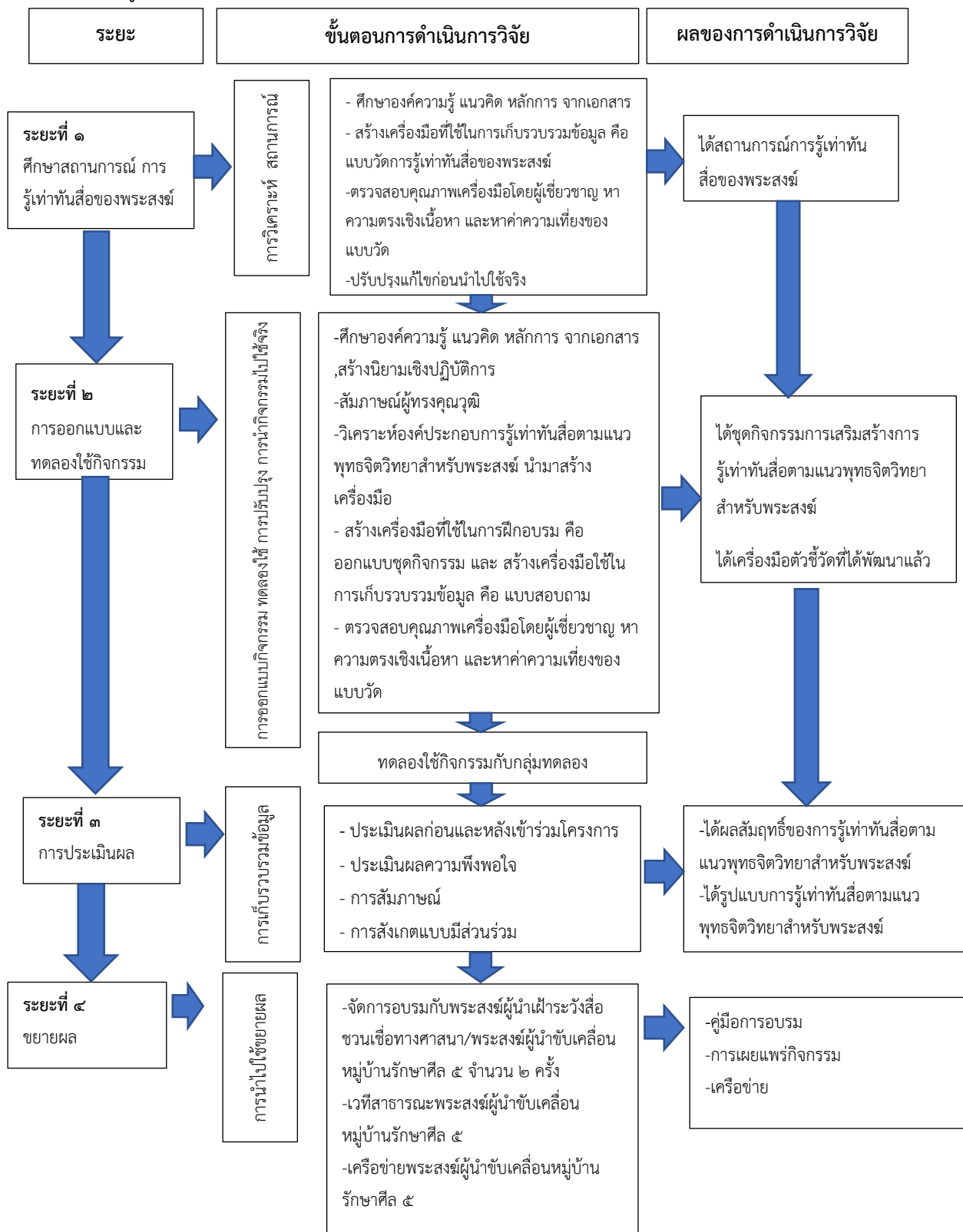
๑) วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการรวบรวมจากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) จากในคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถาต่างๆ จากการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และจากการศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ จากตำรา หนังสือ บทความ วารสาร เอกสาร งานวิทยานิพนธ์ งานวิจัย รวมทั้งสื่ออินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อทาง

พระพุทธศาสนาและทางจิตวิทยา ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ด้วยการใช้หลักวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

๒) ระเบียบวิธีวิจัยขั้นสูง การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis)

๓) วิธีวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ วิธีวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) การนำชุดกิจกรรมไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างและวัดผลก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการด้วยเครื่องมือวิจัยที่ได้สร้างขึ้นมา ได้แก่ แบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ (จิตพิสัย) แบบวัดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามหลักภavana ๔ (ทักษะพิสัย) และแบบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา (พุทธิสัย) เก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ผลทางสถิติ นำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางร้อยละ ความถี่ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นต้น

ผู้วิจัยได้นำเสนอขั้นตอนการดำเนินวิจัยดังแผนภาพต่อไปนี้



แผนภาพที่ ๓.๑ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

๓.๒ ขั้นตอนการวิจัย

๓.๒.๑ **ระยะที่ ๑** ศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์เพื่อศึกษาสภาพการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ดังนี้

๑) ขั้นเตรียมการ

ผู้วิจัยได้การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ และกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง นำข้อมูลมาสังเคราะห์ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างกรอบมโนทัศน์การวิจัย

๒) กลุ่มเป้าหมาย

พระสงฆ์ในสังคมไทยจากกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุทั่วประเทศ จำนวน ๔๐๐ รูป ทำการตอบแบบสอบถามในระบบออนไลน์ ผ่าน google form

๓) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาก่อนลงภาคสนามเก็บข้อมูลวิจัยในระยะที่ ๑ ได้ผลลัพธ์ คือ (๑) กรอบการวิจัย (๒) แนวทางการสร้างเครื่องมือวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอนการดำเนินการโดยสังเขป ดังนี้

ปัจจัยนำเข้า	กระบวนการ	ผลลัพธ์
เอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ตรวจสอบยืนยันและประเมินแบบสอบถามจากผู้ทรงคุณวุฒิ	- กรอบแนวคิดมโนทัศน์และแบบสอบถามการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ - สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์

๔) การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์เอกสาร (Documentary Method) ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการจำแนกข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ด้วยสถิติพรรณนา ค่าเฉลี่ยร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยผลการวิเคราะห์ที่ได้จะตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ ๑

๓.๒.๒ **ระยะที่ ๒** การพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

๓.๒.๒.๑ **ศึกษาองค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์** เพื่อการพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ดังนี้

๑) ชั้นเตรียมการ

ผู้วิจัยศึกษาองค์ประกอบที่เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์จาก หนังสือ ตำรา วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวข้อง ทั้งภายในและต่างประเทศ

๒) กลุ่มเป้าหมาย

๑. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๗ รูป/ท่าน ด้วยตนเอง โดยใช้แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured interview) ขออนุญาตบันทึกเสียง นำเครื่องบันทึกเสียงมาถอดความ พร้อมรวบรวมข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์

ตารางที่ ๓.๑ รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ลำดับ	รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	ตำแหน่ง	สถานที่ทำงาน
๑	ดร.นนทสรวง กลีบผึ้ง	สถาบันแห่งชาติเพื่อพัฒนาเด็กและครอบครัวผู้เชี่ยวชาญด้านการรู้เท่าทันสื่อ	มหาวิทยาลัยมหิดล
๒	คุณจุฬารัตน์ เสรีเชษฐพงษ์	สื่อมวลชน	สำนักข่าวซิปเปอร์โพล
๓	พระมหานพดล สีทอง	นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา	สำนักพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	ผศ.ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล	นักจิตวิทยา และนักกิจกรรมกระบวนการ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕	พระครูพิพิธปริยัติกิจ,ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชาพุทธจิตวิทยา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖	ดร.เชน นคร	อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗	ดร.ณัด ไชยพันธ์	อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ผู้วิจัยจัดระเบียบข้อมูล (Data organizing) ที่ได้จากการสัมภาษณ์ นำมารวบรวมและจัดวางอย่างเป็นระเบียบให้พร้อมใช้งานอย่างสะดวก จากนั้นจัดระเบียบออกเป็นหน่วยย่อยๆ

ตามความเหมาะสมอย่างเป็นหมวดหมู่ เพื่อเป็นข้อมูลในการตอบคำถามของงานวิจัย วิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อหาองค์ประกอบความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

ผู้วิจัยทำการสังเคราะห์องค์ประกอบ ร่วมกับการสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิ ได้องค์ประกอบ ๗ องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ ๑ การรับสารอย่างมีวิจารณญาณ คือ การที่ไม่เสพสื่อเพื่อความเพลิดเพลิน พิจารณาแล้วเสพแต่สื่อที่สร้างสรรค์ ไม่ให้หลงไหลไปในทางสนองกามคุณ สามารถเลือกรับหรือเลือกปฏิเสธได้ ตามความเหมาะสม ลดการเสพสื่อที่ไม่สร้างสรรค์ เลือกเฉพาะที่จำเป็น

องค์ประกอบที่ ๒ ทักษะการประเมินสื่อ คือ ความสามารถในการประเมินคุณภาพของเนื้อหา เทคนิค วิธีการ ที่ผู้ส่งสารนำเสนอว่ามีผลต่อผู้รับสารมากน้อยเพียงใด ทั้งด้านคุณค่าทางใจ อารมณ์ ความรู้สึก รวมทั้งคุณค่าทางศีลธรรม จรรยาบรรณ ส่งผลต่อการตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อ สามารถเลือกรับหรือปฏิเสธผ่านการวิเคราะห์แยกแยะ และการมีแหล่งตรวจสอบความน่าเชื่อถือของสื่อ นอกจากนี้สามารถตีความสิ่งที่สื่อนำเสนอว่ามีความแอบแฝงหรือสื่อสารแบบตรงไปตรงมา เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ

องค์ประกอบที่ ๓ ความรู้เกี่ยวกับสื่อ คือ การมีความรู้เกี่ยวกับการกระบวนการ ขั้นตอน การนำเสนอข่าวสาร พร้อมทั้งแบบตรงไปตรงมาเปิดเผย อยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบ จริยธรรม ต่อตนเอง ชุมชนและสังคม และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกฎหมายด้านการสื่อสาร

องค์ประกอบที่ ๔ การเลือกเปิดรับสื่อ คือ ความสามารถที่จะบริโภคข้อมูลข่าวสาร ผ่านทางช่องทางต่างๆ การมีแหล่งข้อมูลในการตรวจสอบ มีวิธีการในการสืบค้นข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ เลือกที่จะเปิดรับหรือปฏิเสธข้อมูลข่าวสารดังกล่าว

องค์ประกอบที่ ๕ การรู้ตนเองในขณะที่ใช้สื่อ คือ การมีสติรู้ตัวในขณะที่รับข้อมูลข่าวสาร ที่มาจากแหล่งต่างๆ รู้เท่าทันต่ออารมณ์ความรู้สึกของตนเอง มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการเลือกเสพสื่อให้ตรงกับความต้องการ

องค์ประกอบที่ ๖ การมีส่วนร่วมกับสังคมในการรับสื่อ คือ การมีส่วนร่วมในการวิพากษ์ แสดงความคิดเห็น และใช้ประโยชน์จากสื่อบนฐานความรับผิดชอบ จริยธรรม และกฎหมาย รวมทั้งเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถแสดงความคิดเห็นและใช้ประโยชน์จากสื่อที่ตนสร้างได้อย่างเหมาะสม

องค์ประกอบที่ ๗ การมีพุทธิปัญญาในการรับมือสื่อ คือ ความสามารถในการพิจารณา เห็นคุณและโทษของสื่อ พร้อมทั้งรู้ช่องทางในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของสื่อ นำเสนอข้อมูลที่เป็นจริง เพื่อให้เกิดสันติสุขในสังคม และอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลเสมอ

เมื่อได้องค์ประกอบจากการสังเคราะห์องค์ประกอบความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์แล้ว ผู้วิจัยได้สร้างข้อคำถามแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ตามนิยามปฏิบัติการข้างต้น โดยได้แสดงรายละเอียดไว้ในการศึกษาครั้งที่ ๒

๓.๒.๒.๒ การพัฒนาแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

๑. ผู้วิจัยได้ นำข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาระยะที่ ๑ กำหนดนิยามปฏิบัติการ สร้างข้อคำถามให้ครอบคลุมประเด็นองค์ประกอบ แต่ละองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ โดยได้สร้างแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ จากการทบทวนวรรณกรรม และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ได้แบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์จำนวน ๓๑ ข้อ และสร้างข้อคำถามที่ตรงกับบริบทและสถานการณ์ในชีวิตประจำวันของพระสงฆ์ที่แสดงถึงคุณลักษณะการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

๒. สร้างแบบวัดฉบับพิมพ์เขียว (Blueprint) โดยกำหนดรูปแบบการวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์เป็นแบบมาตรวัดประเมินค่า (Rating scale) วัดระดับความคิดเห็น ความรู้สึก การแสดงออกพฤติกรรม ที่เป็นจริงของพระสงฆ์ มี ๕ ระดับตั้งแต่ จริงมากที่สุด จริงมาก จริงบางส่วน จริงน้อย จริงน้อยที่สุด จำนวน ๓๑ ข้อ

๓. ตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหาและความถูกต้องและชัดเจนของภาษา โดยพิจารณาจากดัชนีความสอดคล้องโครงสร้างวัตถุประสงค์ (Index of item objective congruence: IOC) (ทุกข้อ ≥ 0.5 ภาพรวม ≥ 0.65) ค่า IOC เท่ากับ ๐.๙๒

๔. ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในด้านความตรงเชิงโครงสร้างเนื้อหา (Construct Validity Index : CVI) (ค่าเหมาะสม CVI ≥ 0.80) ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินความตรงเชิงเนื้อหารายข้อ แล้วนำผลการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิ มาคำนวณหาค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา ค่า I-CVI (ควรมีค่าตั้งแต่ .8๐ ขึ้นไป) ค่า I-CVI ได้เท่ากับ ๐.๘๓

๕. ทำการหาค่าอำนาจจำแนกรายข้อ (Corrected item total correlation) โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาตัดข้อคำถามที่มีความสอดคล้องกับข้อคำถามอื่นทั้งหมด น้อย คือ ข้อที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ต่ำกว่า ๐.๒๐ (ชูศรี วงศ์รัตน์, ๒๕๕๓; บุญชม ศรีสะอาด, ๒๕๕๖) ข้อคำถามที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มากกว่า ๐.๕๐ ถือเป็นข้อคำถามที่ดี (บุญใจ ศรีสถิตยน์รากร, ๒๕๕๕) พบว่า ข้อคำถามแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ ๐.๕๗๐-๐.๘๐๕

๖. การทดลองใช้ (Tryout) โดยจัดพิมพ์ข้อคำถามที่ผ่านเกณฑ์การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ นำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๐ คน เพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือด้านความเที่ยงของแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ใช้วิธีการตรวจสอบความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency

Method) ใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ตั้งแต่ ๐.๘๕ ขึ้นไป นำข้อคำถามจำนวน ๓๑ ข้อ ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ไปทดลองใช้ เพื่อทำการพิจารณาผลค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดทั้งฉบับ หาผลค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๗๓ แสดงว่าแบบวัดมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยต่อไป

๗. นำเครื่องมือที่พัฒนาสมบูรณ์ เสนอคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ (Ethical Review Committee)

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการเสนอต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ในวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓ หมายเลขใบรับรอง ว.๙๔/๒๕๖๓

การรวบรวมข้อมูลการศึกษาระยะที่ ๒

๘. นำโครงร่างวิจัยและแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ที่ได้จัดพิมพ์ในรูปแบบ google form เพื่อนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

๙. ดำเนินการเก็บข้อมูล ระหว่างวันที่ ๑๐ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ โดยลิงค์แบบสอบถามในกลุ่ม LINE เฉพาะผู้เข้าร่วมวิจัย ปีครบรอบในวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ Export ข้อมูล ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาเป็น จำนวนรวมทั้งสิ้น ๒๘๐ ฉบับ คิดเป็น ร้อยละ ๑๐๐ (เกณฑ์ไม่น้อยกว่า ร้อยละ ๘๕) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล นำลงรหัสเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๒.๒.๓ วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ (Confirmatory Factor Analysis : CFA)

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ในการศึกษาาระยะที่ ๒ ไปวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis : CFA) เป็นการทดสอบทฤษฎีที่ถูกนำเสนอขึ้น เป็นรูปแบบโครงสร้าง เท่ากับแบบจำลองที่ตั้งเป็นสมมติฐานว่าองค์ประกอบนั้นจะเป็นไปตามทฤษฎี หรือแบบจำลองนั้นหรือไม่ (Fit) มีขั้นตอนวิเคราะห์ ดังนี้

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยใช้ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน พบว่าตัวแปรที่บ่งชี้องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ มีค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน ตั้งแต่ .๖๙๘-.๘๔๖ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกคู่ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเป็นความสัมพันธ์ทางบวกตั้งแต่ขนาดสูงถึงขนาดสูงมาก ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์สูงสุดคือ ความรู้เกี่ยวกับสื่อ (ML๓) กับ การเลือกเปิดรับสื่อ (ML๔) และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุดคือ การรับสารอย่างมีวิจารณญาณ (ML๑) กับ การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญา (ML๗) เมื่อพิจารณาค่า Bartlett's Test of Sphericity มีค่าเท่ากับ ๒๐๙๓.๑๕๒ ($p = .๐๐๐$) แสดงว่าเมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัว

แปรแตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณะอย่างมีนัยสำคัญ และค่าดัชนีไเกเซอร์-ไมเยอร์-ออลกิน (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) มีค่าเท่ากับ .๙๓๙ แสดงว่าตัวแปรสังเกตได้ของข้อมูลมีความสัมพันธ์กันมากพอที่จะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบได้ ดังแสดงในตารางที่ ๓.๓

ตารางที่ ๓.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่างตัวแปรในองค์ประกอบความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

ตัวแปร	ML๑	ML๒	ML๓	ML๔	ML๕	ML๖	ML๗
ML๑	๑.๐๐๐						
ML๒	.๗๙๕**	๑.๐๐๐					
ML๓	.๗๗๑**	.๘๐๒**	๑.๐๐๐				
ML๔	.๗๓๑**	.๗๙๐**	.๘๔๖**	๑.๐๐๐			
ML๕	.๗๒๗**	.๗๔๙**	.๘๒๕**	.๘๔๒**	๑.๐๐๐		
ML๖	.๖๙๙**	.๗๕๗**	.๗๖๙**	.๗๘๙**	.๗๗๕**	๑.๐๐๐	
ML๗	.๖๙๘**	.๗๓๔**	.๗๖๑**	.๗๙๗**	.๗๘๕**	.๘๒๑**	๑.๐๐๐
Mean	๔.๑๐๗	๔.๐๙๙	๔.๑๔๓	๔.๑๕๐	๔.๑๔๐	๔.๐๘๖	๔.๑๔๓
S.D.	๐.๖๓๙	๐.๖๔๖	๐.๖๓๔	๐.๖๘๖	๐.๖๖๖	๐.๖๕๕	๐.๖๔๙

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = .๙๓๙

Bartlett's Test of Sphericity = ๒๐๙๓.๑๕๒, df = ๒๑, p = .๐๐๐

หมายเหตุ: **p < .๐๑; n = ๒๘๐; ระดับการให้คะแนน ๕ ระดับ

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบยืนยันตามโมเดลการวัดองค์ประกอบความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ (Media Literacy) พบว่าโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ดี พิจารณาได้จากค่าไคสแควร์ ($\chi^2 = ๑๒.๖๙$, df = ๗, p = ๐.๐๘๐) ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๘๗ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๔๙ และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ ๐.๐๑๐๙ แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรทั้งหมดมีค่าเป็นบวก มีขนาดตั้งแต่ .๗๗๐ ถึง .๙๔๒ และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกตัว ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุด การเลือกเปิดรับสื่อ (ML๔) และมีความแปรผันร่วมกับการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ด้วยพุทธปัญญา ร้อยละ ๘๘.๗๐ รองลงมาคือ การรู้ตนเองในขณะใช้สื่อ (ML๕) และมีความแปรผันร่วมกับการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ด้วยพุทธปัญญา ร้อยละ ๘๐.๘๐ และตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญน้อยที่สุด คือ การรู้เท่า

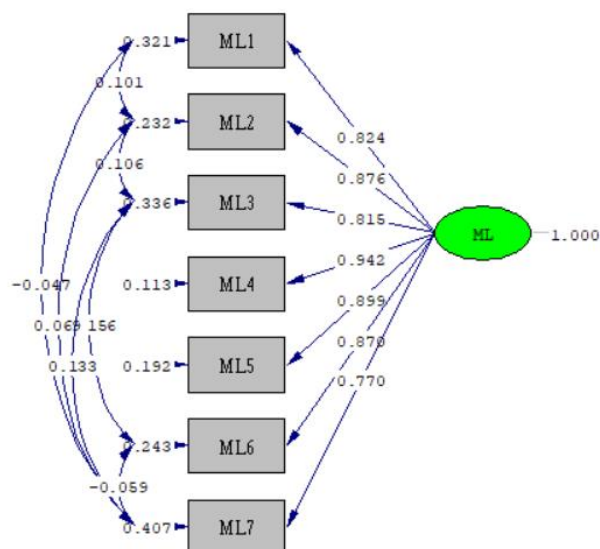
ทันสมัยด้วยพุทธิปัญญา (ML๗) และมีความแปรผันร่วมกับการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ด้วยพุทธิปัญญา ร้อยละ ๕๙.๓๐ แสดงให้เห็นว่าตัวแปรเหล่านี้เป็นตัวแปรที่สำคัญขององค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์ ดังแสดงในตารางที่ ๓.๓ และภาพที่ ๓.๒

ตารางที่ ๓.๓ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธิจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

ตัวแปร	น้ำหนักองค์ประกอบ		t	R ^๒	สปส.คะแนนองค์ประกอบ
	beta	b(SE)			
ML๑	๐.๘๒๔	๓.๔๓๒(๐.๒๐๕)	๑๖.๗๔๖	๐.๖๗๙	๐.๐๒๖
ML๒	๐.๘๗๖	๒.๕๗๖(๐.๑๔๐)	๑๘.๔๒๔	๐.๗๖๘	-๐.๐๐๕
ML๓	๐.๘๑๕	๐.๕๒๐(๐.๐๓๒)	๑๖.๓๓๔	๐.๖๖๔	๐.๓๐๘
ML๔	๐.๙๔๒	๑.๘๘๑(๐.๐๙๐)	๒๐.๙๒๐	๐.๘๘๗	๐.๑๕๔
ML๕	๐.๘๙๙	๒.๓๐๗(๐.๑๒๐)	๑๙.๒๘๘	๐.๘๐๘	๐.๐๖๗
ML๖	๐.๘๗๐	๓.๖๒๒(๐.๑๙๙)	๑๘.๑๗๐	๐.๗๕๗	๐.๐๖๕
ML๗	๐.๗๗๐	๐.๕๐๐(๐.๐๓๓)	๑๔.๙๔๘	๐.๕๙๓	๐.๐๙๓

$\chi^2 = ๑๒.๖๙$, $df = ๗$, $p = ๐.๐๘๐$, $GFI = ๐.๙๘๗$, $AGFI = ๐.๙๔๙$, $RMR = ๐.๐๑๐๙$

หมายเหตุ: ** $p < .๐๑$



Chi-Square=12.69, df=7, P-value=0.08016, RMSEA=0.054

ภาพที่ ๓.๒ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันการวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธิจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

สำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) ทำการทดสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลโครงสร้างองค์ประกอบตามสมมติฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ดัชนีที่ใช้ในการตรวจสอบ ความสอดคล้องแบบจำลองที่ได้พัฒนามาจากทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ หลายตัว ซึ่งงานวิจัยนี้ได้คัดเลือกดัชนีที่ใช้ในการพิจารณาความสอดคล้อง ได้แก่ χ^2 , χ^2 / df , GFI, AGFI, CFI และ RMSEA ซึ่ง Schermelleh-Engel, Moosbrugger and Müller (๒๐๐๓) ได้เสนอแนวทางในการตัดสินค่าดัชนีเป็น ๒ ลักษณะ คือ ค่าที่แสดงความสอดคล้อง และค่าที่ยอมรับได้ว่ามีความสอดคล้อง โดยกำหนดเป็นช่วงของค่าดัชนีความสอดคล้อง ดังแสดง ในตารางที่ ๓.๔

ตารางที่ ๓.๔ ค่าดัชนีความสอดคล้อง

ดัชนีความสอดคล้อง	ค่าที่แสดงความสอดคล้อง	ค่าที่ยอมรับได้ว่ามีความสอดคล้อง
χ^2	$.05 < p \leq 1.00$	$.01 < p \leq .05$
χ^2/df	$0 < \chi^2/df \leq 2$	$2 < \chi^2/df \leq 3$
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI \leq .90$
CFI	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI \leq .97$
SRMR	$0 \leq SRMR \leq .05$	$.05 < SRMR \leq .08$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) คัดเลือกค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor loading) สูงไว้ ได้แบบวัดที่ผ่านเกณฑ์ทั้งหมด ๓๑ ข้อ จำนวน ๗ องค์ประกอบ ตรวจสอบความตรงของโมเดล พิจารณาได้จากค่าไคสแควร์ ($\chi^2 = ๑๒.๖๙$, $df = ๗$, $p = ๐.๐๘๐$) ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๘๗ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๔๙ และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ ๐.๐๑๐๙ แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

๓.๒.๒.๔ การพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

การพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของทฤษฎี หลักการแนวคิด และเทคนิคต่างๆ ของการรู้เท่าทันสื่อร่วมกับทฤษฎีจิตวิทยา และพุทธจิตวิทยา ในแต่ละองค์ประกอบ โดยมีลำดับขั้นต่อไปนี้

๑. ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎี ทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ รวมถึงนำผลการสังเคราะห์การสัมภาษณ์ในการศึกษาระยะที่ ๒ พิจารณาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ เพื่อร่างชุดฝึกอบบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

๒. จัดทำชุดฝึกอบบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์โดยลักษณะของรูปแบบฉบับร่าง ประกอบด้วย ๗ องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ ๑ การรับสารอย่างมีวิจารณญาณ องค์ประกอบที่ ๒ ทักษะการประเมินสื่อ องค์ประกอบที่ ๓ ความรู้เกี่ยวกับสื่อ องค์ประกอบที่ ๔ การเลือกเปิดรับสื่อ องค์ประกอบที่ ๕ การรู้ตนเองในขณะที่ใช้สื่อ องค์ประกอบที่ ๖ การมีส่วนร่วมกับสังคมในการรับสื่อ และองค์ประกอบที่ ๗ การมีพุทธิปัญญาในการรับมือสื่อ

๓. ผู้วิจัยนำชุดฝึกอบบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ที่สร้างขึ้น ให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ รูป/ท่าน เป็นผู้ตรวจสอบ และพิจารณาความถูกต้อง ของความสอดคล้องทั้งในด้านเนื้อหา แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการ และตรวจค่าดัชนีความสอดคล้องโครงสร้างวัตถุประสงค์ IOC ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ

๔. นำชุดฝึกอบบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไข ไปทดลองใช้ (try out) กับกลุ่มพระสงฆ์ที่มีความใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษา จำนวน ๑๐ คน ในช่วงเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๓ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมเกี่ยวกับลำดับขั้นตอน ระยะเวลา เนื้อหาต่าง ๆ ของชุดฝึกอบบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ตลอดจนเพื่อหาข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นระหว่างการทดลอง และปรับแก้ไขชุดฝึกอบบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริง

๕. นำชุดฝึกอบบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์มาดำเนินการจัดทดลองกับกลุ่มทดลอง จำนวน ๗๐ คน ตามแผนการวิจัยในการศึกษาระยะต่อไป

๓.๒.๓ ระยะที่ ๓ ศึกษาประสิทธิผลชุดฝึกอบบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ลักษณะวิจัยกึ่งทดลอง

แบบแผนการทดลอง (Two between subjects variables and one within – subjects variables design)^{๑๕๐}

ตารางที่ ๓.๕ แบบแผนการทดลอง

A๑				A๒			
T๑	T๒	T๓	T๔	T๑	T๒	T๓	T๔

^{๑๕๐} Howell, D. C., *Statistical methods for psychology*, (๖thed.), (Belmont, California: Duxbury Press, ๒๐๐๗), P. ๔๖๑.

S๑	S๑	S๑	S๑	C๑	C๑	C๑	C๑
S๒	S๒	S๒	S๒	C๒	C๒	C๒	C๒
:				:			
S๓๐	S๓๐	S๓๕	S๓๕	C๓๐	C๓๐	C๓๕	C๓๕

ความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้ในแบบแผนการวิจัย มีดังนี้

A๑ แทน กลุ่มทดลอง (Experimental Group) คือ กลุ่มที่ได้รับการอบรมด้วยชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

A๒ แทน กลุ่มควบคุม (Control Group) คือ กลุ่มที่ไม่ได้รับการอบรมด้วยชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

T๑ แทน ระยะก่อนการให้อบรม (pre-test)

T๒ แทน ระยะหลังการอบรม เสร็จสิ้นทันที (post-test)

T๓ แทน ระยะติดตามผลการอบรม หลังการทดลองเสร็จสิ้น ติดตามผล ๔ สัปดาห์

T๔ แทน ระยะติดตามผลการอบรม หลังการทดลองเสร็จสิ้น ติดตามผล ๘ สัปดาห์

S๑-S๓๕ แทน กลุ่มตัวอย่าง เป็นกลุ่มทดลอง คนที่ ๑ ถึง คนที่ ๓๕

C๑-C๓๕ แทน กลุ่มตัวอย่าง เป็นกลุ่มควบคุม ที่ คนที่ ๑ ถึง คนที่ ๓๕

การรวบรวมข้อมูลการศึกษาระยะที่ ๓

วิธีการดำเนินการทดลอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ แบ่งออกเป็น ๔ ระยะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ระยะก่อนการทดลอง

๑) นำเสนอขอรับการพิจารณาการรับรองจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓ หมายเลขใบรับรอง ว.๙๔/๒๕๖๓

๒) ผู้วิจัยขอความร่วมมือ โดยรับหนังสือจากภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

๓) ผู้วิจัยพบกลุ่มตัวอย่าง อธิบายวัตถุประสงค์ การวิจัยขอความร่วมมือในการลงชื่อให้ความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย ขอความร่วมมือในการทำแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ใช้เป็นคะแนน ก่อนทดลอง (Pre-test)

๒. ระยะทดลอง จัดให้กลุ่มทดลอง จำนวน ๓๕ ได้รับการฝึกอบรมผ่านชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นเป็นระยะเวลา ๓ วัน โดยบูรณาการหลักสูตร โยนิโสมนสิการ และทฤษฎีการรู้เท่าทันสื่อ ตามการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิง

ยืนยันที่ได้ จำนวน ๗ องค์ประกอบ ผ่านการอบรม ประกอบด้วย ๑๑ กิจกรรม **พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๓ รายละเอียด ดังแสดงในภาคผนวก**

๓. ระยะเวลาหลังการทดลอง หลังการเข้าร่วมกิจกรรมในชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ผู้วิจัยดำเนินการวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ กับกลุ่มทดลอง หลังสิ้นสุดการทดลองทันที เพื่อนำเป็นข้อมูลระยะหลังการทดลอง (Post-test) ภายหลังจากเข้าร่วมทดลอง ครบทั้ง ๓ วัน (ทำการวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์กลุ่มควบคุม เช่นเดียวกัน)

๔ ระยะเวลาติดตามผล หลังสิ้นสุดการอบรมในชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ๔ สัปดาห์ และ ๘ สัปดาห์ ผู้วิจัยดำเนินการให้กลุ่มทดลอง ตอบแบบวัดซ้ำอีกครั้ง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลคะแนนหลังการเข้าร่วมกลุ่มทดลอง เป็นการติดตามผล (ทำการวัดการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์กลุ่มควบคุม เช่นเดียวกัน)

ทำการวิเคราะห์การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ภายในกลุ่มทดลอง กลุ่มควบคุม และระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยเปรียบเทียบก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และหลังการติดตามผล

๓.๒.๔ ระยะเวลาที่ ๔ ระยะเวลาขยายผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ในโครงการพระสงฆ์รู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา

๓.๒.๔.๑ ขยายผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ครั้งที่ ๑ ในโครงการพระสงฆ์รู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนากับกลุ่มพระสงฆ์ผู้นำ จำนวน ๒๓๓ รูป ที่จังหวัดนครปฐม ระหว่างวันที่ ๒๗-๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

๓.๒.๔.๒ ขยายผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ด้วยการจัดเวทีสื่อสารสาธารณะ “สร้างสื่อสันติ ลดอคติทางศาสนา” ที่จังหวัดนครปฐม ในวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

๓.๒.๔.๓ ขยายผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์ ครั้งที่ ๒ ในโครงการพระสงฆ์รู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนากับกลุ่มพระสงฆ์ผู้นำ จำนวน ๖๒ รูป ที่จังหวัดนครปฐม ระหว่างวันที่ ๒๔-๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

ทำการวิเคราะห์การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ภายในกลุ่มทดลอง กลุ่มควบคุม และการประเมินความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการ

๓.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๑ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาระยะที่ ๑ ศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์

พระสงฆ์ในสังคมไทยจากกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุทั่วประเทศ จำนวน ๔๐๐ รูป ตอบแบบสอบถามในระบบออนไลน์ ในรูปแบบ google form

๓.๓.๒ ประชากรในการศึกษาระยะที่ ๒

๓.๒.๒.๑ ศึกษาองค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

(๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๓ รูป/ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านจิตวิทยา จำนวน ๒ รูป/ท่าน ผู้ทรงทางด้านสื่อ ๒ ท่าน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้นจำนวน ๗ รูป/ท่าน ได้รับการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้

เกณฑ์ในการคัดเลือก (Inclusion Criteria)

- ๑) มีความสมัครใจในการให้ข้อมูล
- ๒) เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเป็นที่ยอมรับของสังคม
- ๓) มีผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ หรือมีประสบการณ์ในการดำเนินงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือมีประสบการณ์ด้านจิตวิทยาไม่น้อยกว่า ๕ ปี

ตารางที่ ๓.๖ รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญระยะที่ ๒

ลำดับ	รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	ตำแหน่ง	สถานที่ทำงาน
๑	ดร.นนทสรวง กสิป์ผิ๊ง	สถาบันแห่งชาติเพื่อพัฒนาเด็กและครอบครัวผู้เชี่ยวชาญด้านการรู้เท่าทันสื่อ	มหาวิทยาลัยมหิดล
๒	คุณจุฬารัตน์ เสรีเชษฐพงษ์	สื่อมวลชน	สำนักข่าวซิปเปอร์โพล
๓	พระมหานพดล สีทอง	นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา	สำนักพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔	ผศ.ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล	นักจิตวิทยา และนักกิจกรรมกระบวนการ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ลำดับ	รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	ตำแหน่ง	สถานที่ทำงาน
๕	พระครูพิพิธปริยัติกิจ,ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตร ภาควิชาพุทธจิตวิทยา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖	ดร.เชน นคร	อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗	ดร.ณัด ไชยพันธ์	อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาระยะที่ ๒ การศึกษาองค์ประกอบความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ไทย จำนวน ๒๘๐ คน ได้มาจากการคัดเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง ตามเกณฑ์ต่อไปนี้

เกณฑ์ในการคัดเลือก (Inclusion Criteria)

- ๑) มีประสบการณ์ด้านการเผยแผ่อย่าง ๑ ปีขึ้นไป
- ๒) สามารถใช้โทรศัพท์ สมาร์ทโฟนได้และมีโทรศัพท์ รุ่นสมาร์ตโฟน
- ๓) สนใจเข้าร่วมตอบแบบสอบถามของโครงการวิจัย

ขนาดกลุ่มตัวอย่างเป็นไปตามหลักเกณฑ์การหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง สำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันตามแนวคิดของ ชูมาคเกอร์และโลแม็กซ์ (Schumacker & Lomax)^{๑๕๑} ซึ่งกล่าวว่า การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันควรมีขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ ๑๐-๒๐ เท่าของตัวแปรสังเกตได้ สำหรับงานวิจัยนี้ใช้ขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ ๒๐ เท่าของตัวแปรสังเกตได้ เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างด้วยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) กำหนดกลุ่มตัวอย่างตามแนวคิดของ คอมเลย์และลี (Commrey, & Lee, ๑๙๙๒) เสนอว่า กลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบในระดับที่ถือว่าดี (as a good) ควรเป็น ๒๘๐ คน

๓.๒.๓ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในการศึกษาระยะที่ ๓

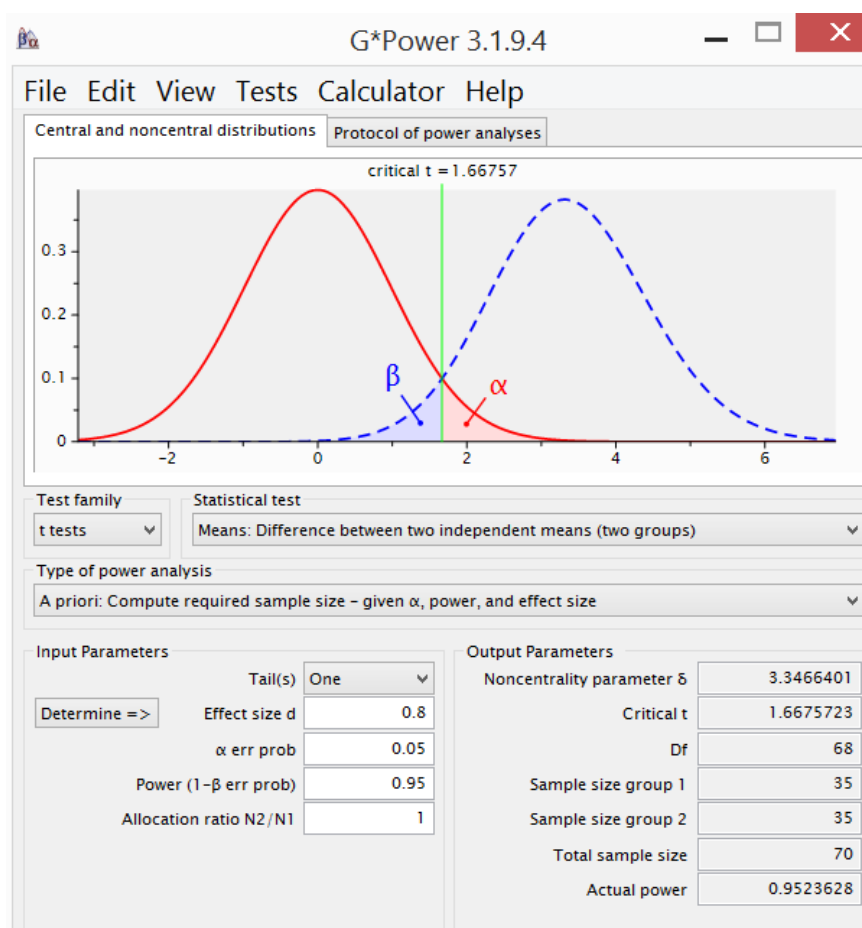
การวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Design) เพื่อการประเมินประสิทธิผลของชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ได้แก่ พระสงฆ์นิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๖๓

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์นิสิต จำนวน ๗๐ คน คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ ได้ทำการจับคู่รายบุคคล (Matching subject) ระหว่างคะแนนการรู้เท่าทันสื่อเพื่อควบคุมคะแนนการรู้เท่าทันสื่อ อาจเป็นตัวแปรแทรกซ้อนในการทดลอง จากนั้นทำการสุ่มอย่างง่าย (Sample Random Sampling) เพื่อเข้ากลุ่มระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมในจำนวนที่

^{๑๕๑} Schumacker, R. E., & Lomax, R. G., *A beginner's guide to structural equation modeling*, (๓rd ed.), (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, ๒๐๑๐), p.๖๑.

เท่ากัน จัดเป็นกลุ่มทดลอง ๓๕ คน ได้รับการอบรมด้วยชุดอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ และกลุ่มควบคุม ๓๕ คน ไม่ได้การอบรมด้วยชุดอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ (จะได้รับรูปแบบหลังจากการทดลองเสร็จสิ้นแล้ว)

การได้มาของกลุ่มตัวอย่าง ใช้ G* power ได้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ๗๐ คน ขนาดของกลุ่มตัวอย่างคำนวณจากการวิเคราะห์อำนาจการทดสอบ (Power Analysis) โดยใช้รูปแบบ G*Power (Faul, F., Erdfelder, E., Buchner, A., & Lang, A.-G.)^{๑๕๒} ซึ่งกำหนดระดับนัยสำคัญ (Significant Level) ที่ .๐๕ อำนาจการทดสอบ (Power) ที่ .๙๐ การศึกษาครั้งนี้จึงกำหนดอิทธิพลของขนาดตัวอย่าง (Effect Size) ที่ .๘๐ ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ ๓๕ ราย



ภาพที่ ๓.๓ ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการคำนวณ

^{๑๕๒} Faul, F., Erdfelder, E., Buchner, A. and Lang, A.G., “Statistical Power Analyses Using G*Power ๓.๑: Tests for Correlation and Regression Analyses”, *Behavior Research Methods*, ๔๑ (๒๐๐๙): ๑๑๔๙-๑๑๖๐.

เกณฑ์ในการคัดเข้า (Inclusion Criteria)

- ๑) นับถือศาสนาพุทธ
- ๒) มีศักยภาพในการรับรู้อายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจสมบูรณ์
- ๓) มีประสบการณ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างน้อย ๑ ปี
- ๔) สนใจเข้าร่วมการฝึกอบรมตามชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์
- ๕) สามารถเข้าร่วมการทดลองได้ตลอดระยะเวลาและตลอดจนกระบวนการวิจัย

เกณฑ์ในการคัดออก (Exclusion Criteria)

- ๑) กลุ่มทดลอง ระหว่างการทดลองไม่ประสงค์ที่จะเข้าร่วมการทดลองต่อไป หรือมีเหตุใด ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมการทดลองต่อไปได้ เช่น การย้ายที่พำนักอาศัย เป็นต้น
- ๒) กลุ่มทดลอง ปฏิบัติตามวิธีการทดลองไม่ตรงตามแผนที่กำหนด เช่น ปฏิบัติไม่ครบขั้นตอนในแต่ละครั้ง ไม่ครบจำนวนครั้งในแต่ละวัน ไม่ติดต่อกันตามแผนกำหนดตามการทดลองที่กำหนดไว้ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งหมด
- ๓) กลุ่มตัวอย่างเกิดความเจ็บป่วยหรือมีการเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพขึ้น ระหว่างการทดลองจนขาดคุณสมบัติตามเกณฑ์คัดเลือกที่กำหนดไว้

๓.๓.๔ ประชากรในการศึกษาระยะที่ ๔ ระยะขยายผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ในโครงการพระสงฆ์รู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา

๓.๒.๔.๑ ขยายผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ครั้งที่ ๑ ในโครงการพระสงฆ์รู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนากับกลุ่มพระสงฆ์ผู้นำ จำนวน ๒๓๓ รูป ที่จังหวัดนครปฐม ระหว่างวันที่ ๒๗-๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

๓.๒.๔.๒ ขยายผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ด้วยการจัดเวทีสื่อสารณะ “สร้างสื่อสันติ ลอดอคติทางศาสนา” ที่จังหวัดนครปฐม ในวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

๓.๒.๔.๓ ขยายผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ครั้งที่ ๒ ในโครงการพระสงฆ์รู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนากับกลุ่มพระสงฆ์ผู้นำ จำนวน ๖๒ รูป ที่จังหวัดนครปฐม ระหว่างวันที่ ๒๔-๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

ทำการวิเคราะห์การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ภายในกลุ่มทดลอง กลุ่มควบคุม และการประเมินความพึงพอใจในการเข้าร่วมโครงการ

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔.๑ แบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น จากการทบทวนวรรณกรรม และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ มาสร้างข้อคำถามของแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ตามนิยามเชิงปฏิบัติการ และแผนการสร้างแบบวัดฯ มีข้อคำถาม ๓๑ ข้อ แบบประเมินตนเองแบบมาตราส่วนประเมินค่า ๕ ระดับตั้งแต่ ตรงมากที่สุด ตรงมาก ปานกลาง ตรงน้อย และตรงน้อยที่สุด รวมจำนวนทั้งสิ้น ๓๑ ข้อ มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

ข้อความ	มากที่สุด	มาก	บางส่วน	น้อย	น้อยที่สุด
ข้อความบวก	๕	๔	๓	๒	๑

การแปลผล ผู้วิจัยได้พัฒนาเกณฑ์ปกติของแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ทั้งในรายองค์ประกอบและคะแนนรวมทั้งฉบับ

๓.๔.๒ ชุดฝึกอบรมวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น โดยใช้ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ โดยโครงสร้างของชุดฝึกอบรม จำนวน ๓ วัน มีองค์ประกอบของกิจกรรม คือ แนวคิด/หลักการ/เนื้อหาในการเรียนรู้ ระยะเวลา วัตถุประสงค์ สื่อการเรียนรู้ วิธีการดำเนินกิจกรรม แบ่งเป็น ๓ ชั้น ชั้นนำ ชั้นกิจกรรม และชั้นสรุป และการประเมินผลจากจุดวัตถุประสงค์การเรียนรู้และการประเมินผลจากสภาพจริง ได้แก่ การตอบคำถาม การสังเกต การอภิปราย การรายงานตัวเอง การสนทนากลุ่ม รวมถึงใบงานต่างๆ โดยโครงสร้างชุดฝึกอบรมมีจุดประสงค์เพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ทั้งด้านความรู้ความเข้าใจ และด้านการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ จำนวนเวลา ๓ วันๆ ละ ๖ ชั่วโมง แบ่งเป็น ๑๑ กิจกรรม ตัวอย่างเช่น ความรู้ในหัวข้อหลัก เสริมสร้างสัมพันธภาพ/กิจกรรม ๘ ช่อง ฉันทคือใคร รู้จักสื่อ/world café นักสร้างข่าวลวง“พาดหัว ยั่วให้คลิก” (Click bait) ต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี ถอดรหัสชุมชนของฉันท รู้เท่าทันปัญหาสาวาทในชุมชน Do and Don't และการสะท้อนสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ และร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวิทยาลัยสงฆ์และที่วัด เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์สามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

ตารางที่ ๓.๗ แผนการออกแบบกิจกรรม

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กระบวนการ	องค์ประกอบ การรู้เท่าทัน สื่อ	หลักธรรมที่ ใช้	หลัก จิตวิทยาที่ใช้
กล่าวต้อนรับและเปิดโครงการ					
กิจกรรมที่ ๑ เสริมสร้าง สัมพันธภาพด้วย เกมกิจกรรม ๘ ช่อง	สร้าง สภาพแวดล้อม เพื่อเปิดพื้นที่ใน การเรียนรู้ร่วมกัน	เริ่มต้นด้วยการเล่นเกม ตามคำถามในใบกิจกรรม ขยับกายทำกิจกรรมด้วยความรู้สึกผ่อนคลาย		ฉันทะ วิริยะ	การมีอารมณ์เชิงบวก
กิจกรรมที่ ๒ ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอม (๓ ชั่วโมง)	เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมความรู้เกี่ยวกับข่าวปลอม วิเคราะห์ผลกระทบของข่าวปลอม สามารถแยกแยะสื่อและข้อมูลข่าวสารได้	ระดมความคิดเห็นในกลุ่ม จับคู่แลกเปลี่ยนวิธีการรับมือข่าวปลอม พร้อมทั้งสะท้อนสิ่งที่ได้แลกเปลี่ยนวิทยากรให้ความรู้เรื่อง ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอม	ขั้นที่ ๑ การเปิดรับสื่อ, การรับสารอย่างมีวิจารณญาณ	วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม	การคิดวิเคราะห์
กิจกรรมที่ ๓ ฉันทคือใคร (๓๐ นาที)	วิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของตนเองต่อการรับข้อมูลข่าวสาร	ใช้วิธีการตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้กลับมาวิเคราะห์ตนเองว่าบทบาทและหน้าที่ของตนเองในการรู้เท่าทันสื่อ และเสพสื่อคืออะไรว่าตนเองมีการใช้สื่อแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียมอย่างไร	ขั้นที่ ๒ การวิเคราะห์ตนเอง, ทักษะการประเมินสื่อ, ความรู้เกี่ยวกับสื่อ, การเลือกเปิดรับสื่อ, การรู้ตนเองในขณะที่ใช้สื่อ	วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม	ตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของตนเองในการรับข้อมูลข่าวสาร
กิจกรรมที่ ๔ รู้จักสื่อ/world café (๖๐ นาที)	เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถอธิบายความหมาย และ	ดำเนินกิจกรรมในรูปแบบ world café	ขั้นที่ ๒ การวิเคราะห์สื่อ, ความรู้	วิธีคิดแบบคุณโทษทางออก	แนวคิดพุทธิพิสัย

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กระบวนการ	องค์ประกอบ การรู้เท่าทัน สื่อ	หลักธรรมที่ ใช้	หลัก จิตวิทยาที่ใช้
	องค์ประกอบของ ข่าวปลอม เข้าใจ และแยกแยะคุณ โทษของข่าวปลอม		เกี่ยวกับสื่อ, การเลือก เปิดรับสื่อ, การรู้เท่าทัน สื่อด้วยพุทธิ ปัญญา		(cognitive domain)
กิจกรรมที่ ๕ สะท้อนการ เรียนรู้ (๖๐ นาที)	เพื่อให้ผู้เข้าร่วม สะท้อนสิ่งที่ได้ เรียนรู้	เวทีสะท้อน และ แลกเปลี่ยนสิ่งที่ได้ เรียนรู้		จิตตะ วิมังสา	การเรียนรู้ จาก ประสบการณ์
กิจกรรมที่ ๖ : นักสร้างข่าวลวง “พาดหัว ยั่วให้ คลิก” (Click bait) (๒.๓๐ ชั่วโมง)	เพื่อให้ผู้เข้าร่วม กิจกรรมสามารถ วิเคราะห์และ นำเสนอวิธีการ สร้างข่าวปลอม (Fake News) ได้ และเพื่อให้ทุกคน มองเห็นถึง องค์ประกอบใน การสร้างข่าวลวง อันจะนำไปสู่ความ เข้าใจในการสร้าง ข่าวและสามารถ ตั้งข้อสังเกตในการ เช็คและตรวจสอบ ข่าวลวงได้ ใน ภาษาสื่อ เราเรียก ช่วงนี้ว่า การสร้าง ตัวต้นแบบ Prototype	บรรยายเกี่ยวกับ การตรวจสอบข่าว ปลอม และฝึก ปฏิบัติเป็นนักสร้าง ข่าวปลอม	ขั้นที่ ๓ การ เข้าใจสื่อ, ความรู้ เกี่ยวกับสื่อ, การมีส่วน ร่วมกับสังคม ในการรับสื่อ, ทักษะการ ประเมินสื่อ, การรู้เท่าทัน สื่อด้วยพุทธิ ปัญญา	วิธีคิดแบบเรา คุณธรรม	แนวคิด ทักษะพิสัย
กิจกรรม ๗ :	เพื่อให้ผู้เข้าร่วม กิจกรรมสามารถ	บรรยายถึง “ต้นไม้ สะท้อนข่าน้ำดี”	ขั้นที่ ๔ การ ประเมินค่าสื่อ	แบบคุณค่า แท้คุณค่า	แนวคิดพุทธิ พิสัย

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กระบวนการ	องค์ประกอบ การรู้เท่าทัน สื่อ	หลักธรรมที่ ใช้	หลัก จิตวิทยาที่ใช้
ต้นไม้สะท้อน ข่าน้ำดี (๒.๓๐ ชั่วโมง)	เข้าใจ และ เชื่อมโยงฐานคิด ค่านิยม ไปจนถึง ประโยชน์ของข่าวปลอม	และทำกิจกรรม วิเคราะห์ต้นไม้ สะท้อนข่าน้ำดี	,การรู้ตนเอง ในขณะที่ใช้สื่อ, การรู้เท่าทัน สื่อด้วยพุทธิ ปัญญา		
กิจกรรมที่ ๘ สะท้อนการเรียนรู้ (๖๐ นาที)	เพื่อให้ผู้เข้าร่วม สะท้อนสิ่งที่ได้ เรียนรู้	เวทีสะท้อน และ แลกเปลี่ยนสิ่งที่ได้ เรียนรู้		จิตตะ วิมังสา	การเรียนรู้ จา ก ประสบการณ์
กิจกรรมที่ ๙ สร้างภูมิคุ้มกัน ปัญหาสุสาวาท ในชุมชน (๒.๓๐ ชั่วโมง)	เพื่อให้ผู้เข้าร่วม กิจกรรมสามารถ เข้าใจในปัญหา ข่าวดปลอมโดย เชื่อมกับหลักการ ทาง พระพุทธศาสนา คือสุสาวาทและ สามารถสร้างภูมิ คุ้มกันปัญหา สุสาวาทในชุมชน ของตนเองได้	บรรยาย “ ข่าวดปลอม ” และ “ สุสาวาท ” ทำ กิจกรรม	ขั้นที่ ๕ การ ใช้สื่อให้เป็น ประโยชน์ และขั้นที่ ๖ เครื่องมือใน การ ตรวจสอบ, การมีส่วนร่วม กับสังคม ในการรับสื่อ, ทักษะการ ประเมินสื่อ	วิธี คิด แบบ คุณ ค่า แท้ คุณค่าเทียม	แนวคิดพุทธ พิสัย
กิจกรรมที่ ๑๐ ถอดรหัสชุมชน ของฉัน “รู้เท่าทันปัญหา สุสาวาทใน ชุมชน” Do and Don't (๒.๓๐ ชั่วโมง)	เพื่อให้ผู้เข้าร่วม สามารถวิเคราะห์ ปัญหาที่เกิดจาก สุสาวาทในชุมชน ของตนเอง: ยกตัวอย่าง สถานการณ์ อภิปรายแนวทาง แก้ไขร่วมกันโดย ใช้กระบวนการคิด แบบอริยสัจ ๔	ระดมสมองร่วมกัน (Brainstorming) ปัญหาที่เกิดจาก สุสาวาทในชุมชน ของตนเอง ที่ เกิดขึ้นจริงในชุมชน จากนั้นให้แต่ละ กลุ่มเลือกปัญหามา ๑ ปัญหา เพื่อที่ทำ เป็นโครงการ ใน	ขั้นที่ ๕ การ ใช้สื่อให้เป็น ประโยชน์ และขั้นที่ ๖ เครื่องมือใน การ ตรวจสอบ, การรู้เท่าทัน สื่อด้วยพุทธิ ปัญญา	วิธีคิดโยนิโส มนสิการแบบ อริยสัจ ๔	แ น ว คิ ต กิจกรรมการ เรียนรู้แบบ โค ร ง ง า น และแนวคิด จิตพิสัย

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กระบวนการ	องค์ประกอบ การรู้เท่าทัน สื่อ	หลักธรรมที่ ใช้	หลัก จิตวิทยาที่ใช้
		การแก้ปัญหาของ ชุมชนนั้น			
กิจกรรมที่ ๑๑ สะท้อนการ เรียนรู้ (๖๐ นาที)	เพื่อให้ผู้เข้าร่วม สะท้อนสิ่งที่ได้ เรียนรู้	เวทีสะท้อน และ แลกเปลี่ยนสิ่งที่ได้ เรียนรู้		จิตตะ วิมังสา	การเรียนรู้ จาก ประสบการณ์

๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ ข้อมูลเชิงคุณภาพ

๑) ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) โดยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพ (Qualitative Data Analysis Technic) QDAT Knowledge อย่างน้อย ๒ วิธี ประกอบด้วย กระบวนการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิค ๖' C^{๑๕๓} โดยวิธีการเปลี่ยนข้อมูลดิบ เป็นสารสนเทศการวิจัย เป็นบทสรุปของการวิจัย ให้ระบบความคิดและเป็นกรอบแนวคิดผลการวิจัยที่เกิดจากการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน ดังต่อไปนี้ ได้แก่

ก. Concept (มโนทัศน์) ผู้วิจัยกำหนดหัวข้อ กำหนดประเด็นการวิเคราะห์ กำหนด Scope เนื้อหาแต่ละประเด็น

ข. Contents สารสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์ มีข้อมูลเพียงพอ เพียงพอ แล้วสรุปประเด็นสำคัญ

ค. Classify : นำข้อมูล ข้อ (๑.๒) มา เป็นข้อมูลสำคัญ ทำการจำแนกกลุ่มเนื้อหา จัดกลุ่มระบบข้อมูล แยกองค์ประกอบหลัก และองค์ประกอบของข้อมูล

ง. Category : นำข้อมูลในชั้น (๑.๓) มาจัดหมวดหมู่ จัดกลุ่มข้อมูลใหม่ จัดกลุ่มความสัมพันธ์ของข้อมูล มีกรอบ/หลักการ การจัดหมวดหมู่ การสรุปเนื้อหาใหม่

จ. Conceptualize : การจัดทำกรอบระบบความคิดการวิจัย โดยกำหนดประเด็นสำคัญที่วิเคราะห์ กำหนดกรอบความสัมพันธ์ของประเด็นหลักด้วยตรรกะเหตุผล เชื่อมโยงข้อมูลเป็นแผนภูมิ หรือ Diagram / model

^{๑๕๓} นภัทร์ แก้วนาค, “เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data Analysis Technic) (QDAT Knowledge)”, เอกสารประกอบการสอนหลักสูตรดุขฎิบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๕๕), (อัดสำเนา).

ฉ Communication : การแปลความ ตีความข้อมูล อธิบายความหมายของกรอบการคิด อธิบายความสัมพันธ์ของแต่ละปัจจัย สร้างความเป็นความรู้ใหม่ ได้แก่ องค์ประกอบของความรู้ วิธีการ ได้มาของความรู้ คุณค่าของความรู้ การประยุกต์ใช้ความรู้

๒) เทคนิค Triangulation : การยืนยัน ๓ เส้าการมีข้อมูลการวิจัย ๓ มิติ ที่มีความสัมพันธ์ มีความสอดคล้อง เสริมกัน เป็นเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพให้มีความเชื่อถือได้จากการรวบรวมข้อมูลแล้ววิเคราะห์ข้อมูล จากการยืนยัน ๓ ปัจจัย ที่ทำให้ได้ข้อสรุปที่สอดคล้องกัน พ้องกัน เสริมกัน หรือเป็นเรื่องเดียวกัน ได้แก่

ก. การยืนยันด้วยบุคคล ๓ คน

ข. การยืนยันด้วย สถานที่ ๓ แห่ง การยืนยันด้วยร่องรอยหลักฐาน ๓ อย่าง โดย ทั้ง ๓ ร่องรอย หลักฐาน มีสาระเนื้อหาสอดคล้องกัน เสริมกันจึงเป็นอันว่า เชื่อถือได้

ค. การยืนยันด้วยวิธีการวิจัย ๓ แบบมีการวิจัย ๓ แบบ ในหัวข้อเดียวกัน ได้ผลการวิจัยตรงกันเชื่อได้ว่าการยืนยัน ๓ มิติ ผลการวิจัยจึงเชื่อถือได้

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

๑) ค่าสถิติพื้นฐาน

ก. หาดัชนีร้อยละ^{๑๕๔} (Percentage) ใช้สูตร

$$\text{ร้อยละของรายการใด} = \frac{\text{ความถี่ของรายการนั้น} \times ๑๐๐}{\text{ความถี่ทั้งหมด}}$$

ข. ค่าเฉลี่ย (Mean) ใช้สูตร ดังนี้

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ X แทน คะแนนดิบ

\bar{X} แทน ค่าเฉลี่ย

N แทน จำนวนประชากร

\sum แทน ผลรวม

ค. ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)^{๑๕๕} โดยใช้สูตร

$$S.D. = \sqrt{\frac{N \sum D^2 - (\sum D)^2}{N(N-1)}}$$

เมื่อ S.D. แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

^{๑๕๔} ล้วน สายยศ และคณะ, **หลักการวิจัยทางการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศึกษาการ, ๒๕๓๑), หน้า ๕๙.

^{๑๕๕} ชูศรี วงศ์รัตน์, **สถิติเพื่อการวิจัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญพร, ๒๕๓๔), หน้า ๗๔.

$$\frac{\sum X}{N} \quad \text{แทน} \quad \text{ผลรวมของคะแนนดิบของประชากร}$$

$$\frac{\sum X^2}{N} \quad \text{แทน} \quad \text{ผลรวมของคะแนนดิบของประชากรแต่ละคน}$$

$$N \quad \text{แทน} \quad \text{จำนวนประชากร}$$

๒) วิเคราะห์ค่าสถิติขั้นสูง ข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) โดยรูปแบบลิสเรล (LISREL) มีขั้นตอนดังนี้

๒.๑) การวิเคราะห์องค์ประกอบ เพื่อองค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบของแบบวัด การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์ และตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างโดยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป (Joreskog; & Sorbom)^{๑๕๖}

๒.๒) การตรวจสอบความตรงของโมเดลสมมติฐาน (Validation of the Model) เป็นการตรวจสอบความตรงของโมเดลสมมติฐานในการวิจัย คือ การประเมินผลความถูกต้องของโมเดลสมมติฐานของการวิจัย หรือการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลสมมติฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งมีวิธีการ ดังนี้

๓.๓) การตรวจสอบผลการประมาณค่าพารามิเตอร์ โดยการพิจารณาจากค่าประมาณพารามิเตอร์ (ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ) ว่ามีนัยสำคัญหรือไม่ ซึ่งถ้าค่าประมาณพารามิเตอร์ที่ได้ ไม่มีนัยสำคัญ แสดงว่า ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานมีขนาดใหญ่ และโมเดลการวิจัยอาจจะยังไม่ดีพอ

๒.๔) การตรวจสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณและค่าสัมประสิทธิ์พยากรณ์ (Coefficients of Determination: R^๒) ซึ่งถ้าผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้ขนาดค่าเหล่านี้สูงแสดงว่าโมเดลสมมติฐานมีความตรง เพราะได้รวมตัวแปรที่สำคัญที่มีอิทธิพลในการอธิบายความแปรปรวนในตัวแปรตามไว้ในโมเดลสมมติฐานแล้ว

๒.๕) การวัดระดับความสอดคล้องกลมกลืน (Goodness-of-Fit Measures) ของโมเดลสมมติฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป โดยต้องพิจารณาใน ๔ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ การตรวจสอบความกลมกลืนเชิงสมบูรณ์ (Measure of Absolute Fit) เป็นการตรวจสอบความกลมกลืนของรูปแบบความสัมพันธ์ตามสมมติฐานในการวิจัยโดยรวมทั้งรูปแบบ (Overall Model Fit) ค่าสถิติที่สำคัญที่ใช้ตรวจสอบความกลมกลืนของรูปแบบความสัมพันธ์ตามสมมติฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์มีจำนวน ๕ ค่า โดยต้องพิจารณาทั้ง ๕ ค่าร่วมกันว่าอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถจะยอมรับได้หรือไม่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

^{๑๕๖} Joreskog, K.G. & Sorbom, D., LISREL ๘ : User's reference guide. Chicago, IL: ScientificSoftware International, (๑๙๙๖), pp. ๑๑๐-๑๑๑.

๑) ค่าสถิติไค-สแควร์ (Chi-square statistic) เป็นค่าสถิติที่ทดสอบสมมติฐานว่า เมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมของประชากรแตกต่างจากเมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมที่ประมาณค่าจาก โมเดลสมมติฐานหรือไม่ ถ้าค่าสถิติไค-สแควร์ ไม่มีนัยสำคัญ แสดงว่าเมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมทั้งสองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หมายความว่าโมเดลสมมติฐานมีกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ แต่เนื่องจากค่าสถิติไค-สแควร์ ได้รับผลกระทบได้ง่ายจากจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ ทำให้ค่าไค-สแควร์ มีโอกาสที่จะมีนัยสำคัญได้ง่ายจากจำนวนกลุ่มตัวอย่าง และข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับการแจกแจงปกติหลายตัวแปร การพิจารณาค่าไค-สแควร์ที่มีนัยสำคัญ จึงไม่ได้หมายความว่าโมเดลที่ทดสอบได้ไม่มีความกลมกลืนเสมอไปซึ่งเกณฑ์ค่าไค-สแควร์ ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ แสดงว่าโมเดลมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

๒) ดัชนีวัดระดับความกลมกลืน GFI (Goodness-of-Fit Index) ซึ่งเป็นดัชนีที่พัฒนาขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์จากค่าไค-สแควร์ ในการเปรียบเทียบระดับความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของโมเดลก่อนและหลังปรับโมเดล ซึ่งดัชนี GFI เป็นอัตราส่วนของผลต่างระหว่างฟังก์ชันความกลมกลืนจากโมเดลก่อนปรับและหลังปรับโมเดล กับฟังก์ชันความกลมกลืนก่อนปรับโมเดล โดยจะมีค่าตั้งแต่ ๐ (Poor Fit) ถึง ๑.๐๐ (Perfect Fit) โดยที่ค่าที่เข้าใกล้ ๑ สูงจะบ่งบอกว่าโมเดลมีความกลมกลืนสูง เกณฑ์ ค่าดัชนีที่เกิน .๙๐ เป็นค่าที่ยอมรับได้แสดงว่าโมเดลมีความกลมกลืนสูง

๓) ดัชนีค่ารากกำลังสองเฉลี่ยของความคลาดเคลื่อนในการแปรปรวน RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) เป็นดัชนีที่บ่งถึงความไม่กลมกลืนระหว่างโมเดลที่สร้างขึ้นกับเมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมของประชากร เกณฑ์ ค่า RMSEA ควรมีค่าน้อยกว่า .๐๕ เป็นค่าที่ยอมรับได้ และค่าดังกล่าวเมื่อผ่านการทดสอบ Goodness of Fit แล้วควรจะไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

๔) ดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษที่เหลือ RMR (Root Mean Squared Residuals) เป็นดัชนีที่ใช้เปรียบเทียบระดับความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของโมเดลสองโมเดล เฉพาะกรณีที่เป็นการเปรียบเทียบโดยใช้ข้อมูลชุดเดียวกัน ดัชนี RMR จะบอกขนาดของเศษที่เหลือโดยเฉลี่ยจากการเปรียบเทียบระดับความกลมกลืนของโมเดลสองโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และจะใช้ได้ดีเมื่อตัวแปรภายนอกและตัวแปรสังเกตได้เป็นตัวแปรมาตรฐาน (Standardized RMR) เกณฑ์ ค่าดัชนี RMR ควรมีค่าน้อยกว่า .๐๕ เป็นค่าที่ยอมรับได้ แสดงว่าโมเดลมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์สูง

๕) ดัชนี SRMR (Standard Root Mean squared Residual) เป็นค่าเฉลี่ยของค่าที่เหลือที่อยู่ในรูปของคะแนนมาตรฐาน โดยจะแปรค่าอยู่ในช่วง ๐-๑ เกณฑ์ ค่าดัชนี SRMR ควรมีค่าน้อยกว่า .๐๕ เป็นค่าที่ยอมรับได้ แสดงว่าโมเดลมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์สูง

ส่วนที่ ๒ การวัดความกลมกลืนเชิงเปรียบเทียบ (Incremental Fit Measure) ซึ่งเป็นดัชนีที่ใช้เปรียบเทียบโมเดลการวิจัย (Purposed Model) ว่ามีความกลมกลืนสูงกว่าโมเดลอิสระ (Null Model) มากน้อยเพียงใด ดัชนีในกลุ่มนี้ ได้แก่

๖) ค่าดัชนี *IFI* (Incremental Fit Index) เป็นดัชนีที่วัดขึ้นโดยโบลเลน เป็นดัชนีเชิงเปรียบเทียบที่สร้างขึ้นจากค่าสถิติไค - สแควร์ ที่มีการแจกแจงแบบ Central Distribution ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง ๐ - ๑ โดยค่าของดัชนี *IFI* ที่เข้าใกล้ ๑ จะแสดงว่า โมเดลการวิจัยมีความกลมกลืนดีกว่าโมเดลอิสระ **เกณฑ์** ค่าดัชนีที่เกิน .๙๐ เป็นค่าที่ยอมรับได้ แสดงว่าโมเดลการวิจัยสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์สูงกว่าโมเดลอิสระ

๗) ค่าดัชนี *CFI* (Comparative Fit Index) เป็นดัชนีที่พัฒนาขึ้นโดย เบนท์เลอร์ เป็นดัชนีเชิงเปรียบเทียบที่คำนวณขึ้นจากค่าสถิติไค - สแควร์ที่มีการแจกแจงแบบ Non-Central Distribution มีค่าระหว่าง ๐-๑ ยิ่งค่า เข้าใกล้ ๑ ก็ยิ่งแสดงว่าโมเดลการวิจัยมีความกลมกลืนดีกว่าโมเดลอิสระ **เกณฑ์** ค่าดัชนีที่เกิน .๙๐ เป็นค่าที่ยอมรับได้แสดงว่าโมเดลการวิจัย มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์สูงกว่าโมเดลอิสระเชิงประจักษ์สูงกว่าโมเดลอิสระ

ส่วนที่ ๓ การวัดความประหยัดของโมเดล (Parsimonious Fit Measure) ซึ่งเป็นการวัดระดับความกลมกลืนของโมเดลกับจำนวนเส้นทางที่โมเดลต้องการน้อยที่สุดภายใต้ระดับความกลมกลืน (Level of Fit) ดังกล่าว โดยที่มีความประหยัดจะเป็นโมเดลที่มีจำนวนเส้นทางน้อยที่สุดขณะที่อำนาจการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวของตัวแปรอิสระไม่เปลี่ยนแปลง ภาวะจำนวนเส้นทางที่มากเกินไปจนความจำเป็น (Over fitting) จึงเป็นการแสดงว่าโมเดลการวิจัยมีจำนวนเส้นทางที่มากเกินไป ซึ่งในทางปฏิบัติ Parsimonious Fit Measure จะเหมือนกับ Adjusted *R*^๒ ในการวิเคราะห์ การถดถอย แต่อย่างไรก็ตามหากมีสถิติทดสอบที่หาได้จากการวัดครั้งนี้ ก็ควรใช้ความรู้สึกและพิจารณาญาณของผู้วิจัยในการตัดสินใจว่าจำนวนเส้นทาง (ตัวแปรอิสระ) เท่าไรจึงจะเพียงพอในการอธิบายและถูกต้องตามหลักความเป็นจริง สถิติที่ใช้วัดความประหยัดของโมเดล ได้แก่

๑) ดัชนี *AGFI* (Adjusted Goodness-of-Fit Index) เป็นการนำเอาดัชนี *GFI* มาปรับแก้โดยคำนึงถึงขนาดของชั้นความเป็นอิสระที่รวมทั้งจำนวนตัวแปรและขนาดของกลุ่มตัวอย่าง **เกณฑ์** ค่าดัชนีที่เกิน .๙๐ เป็นค่าที่ยอมรับได้ แสดงว่าโมเดลมีความประหยัด

๒) ดัชนี *PFI* (Parsimonious Fit Index) เป็นการนำเอาดัชนี *NFI* มาปรับแก้ (Modification) โดยการนำเอาชั้นความเป็นอิสระมาคำนวณด้วย ดัชนี *PFI* ที่ดีควรมีค่าสูงและใช้สำหรับเปรียบเทียบโมเดลการวิจัยหลายๆ โมเดลกับโมเดลทางเลือก (Alternative Model) หรือเปรียบเทียบโมเดลสมมติฐานก่อนและหลังการตกแต่ง

ส่วนที่ ๔ ดัชนีวัดความพอเพียงของกลุ่มตัวอย่าง *CN* (Critical N) โดยดัชนีนี้จะมีลักษณะแตกต่างจากดัชนีที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด โดยค่า *CN* ให้ความสนใจโดยตรงไปที่ความ

พอเพียงของขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้สำหรับการทดสอบโมเดลมากกว่าทดสอบความกลมกลืนของโมเดล โดยที่วัตถุประสงค์ของการพัฒนาค่า CN ขึ้นเพื่อการประมาณขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เพียงพอที่จะทำให้โมเดลมีความกลมกลืนในการทดสอบไค-สแควร์ เกณฑ์ ค่า CN ควรจะมีมากกว่าหรือเท่ากับ ๒๐๐ และน้อยกว่าขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

ดัชนีความสอดคล้อง	ค่าที่แสดงความสอดคล้อง	ค่าที่ยอมรับได้ว่ามีความสอดคล้อง
χ^2	$.05 < p \leq 1.00$	$.01 < p \leq .05$
χ^2/df	$0 < \chi^2/df \leq 2$	$2 < \chi^2/df \leq 3$
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI \leq .90$
CFI	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI \leq .97$
SRMR	$0 \leq SRMR \leq .05$	$.05 < SRMR \leq .08$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$

๔) สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

ใช้สถิติความแปรปรวนร่วมพหุคูณสองทางแบบวัดซ้ำ (Two-way MANCOVA with repeated measure) ของคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ จำแนกตามการได้รับ/ไม่ได้รับการฝึกอบรมในชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ตามระยะการทดลองได้แก่ ระยะก่อนทดลอง หลังการทดลอง และติดตามผล เพื่อทดสอบสมมติฐานเพิ่มเติม

๕) การวิเคราะห์การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ก. การคำนวณหาค่าความสอดคล้องดัชนีระหว่างข้อความกับวัตถุประสงค์ (Index of item objective congruence: IOC) ตั้งแต่ .๕๐ ขึ้นไป^{๑๕๗} (≥ 0.5 ภาพรวม ทุกข้อ ≥ 0.65) โดยลงความเห็นและให้คะแนนดังนี้

- ให้ค่า
- +๑ เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิแน่ใจว่ามีความเหมาะสม/สอดคล้องกับแนวคิด
 - ๐ เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิไม่แน่ใจว่ามีความเหมาะสม/สอดคล้องกับแนวคิด
 - ๑ เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิแน่ใจว่าไม่มีความเหมาะสม/สอดคล้องกับแนวคิด

ผู้วิจัยตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ โดยนำคะแนนที่ได้ในแต่ละข้อไปหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item objective congruence) คำนวณโดยใช้สูตร

^{๑๕๗} ชูศรี วงศ์รัตน์, เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: ไทเนรมิตกิจอินเตอร์โปรแกรมมิ่ง, ๒๕๕๓).

$$IOC = \frac{\Sigma R}{N}$$

IOC แทนค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item objective congruence)

ΣR แทนผลรวมของคะแนนความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ

N แทนจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ

ข. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในด้านความตรงเชิงโครงสร้างเนื้อหา (Construct Validity Index : CVI) (CVI ≥ 0.80) พิจารณาจาก

$$\text{สูตร CVI} = \frac{\Sigma xi (\text{๓} , \text{๔})}{N (n)}$$

$\Sigma xi (\text{๓} , \text{๔})$ จำนวนข้อคำถามที่ผู้เชี่ยวชาญให้คะแนน ๓ หรือ ๔

n = จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่พิจารณา

N= จำนวนข้อคำถามทั้งหมด

เกณฑ์	ประเมิน ๑	ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับนิยามศัพท์
	ประเมิน ๒	ต้องปรับปรุงเนื้อหา
	ประเมิน ๓	ประเมินสอดคล้องพอควร
	ประเมิน ๔	สอดคล้องชัดเจน

ค. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ความเชื่อมั่นของเครื่องมือ

การคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัด โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach's Alpha Coefficient) ตามวิธีของครอนบัค (Cronbach)^{๑๕๘} จากสูตร ดังนี้

$$\text{สูตรคือ } \alpha = \frac{k}{k-1} \left\{ \frac{\sum s_i^2}{s^2} \right\}^{-1}$$

เมื่อ	α	แทน	ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น
	n	แทน	จำนวนข้อของเครื่องมือวัด
	k	แทน	จำนวนข้อแบบสอบถาม
	$\sum s_i^2$	แทน	ผลรวมของความแปรปรวนของแต่ละ
	s^2	แทน	ความแปรปรวนของคะแนนรวม

^{๑๕๘} ประสิทธิ์ สุวรรณรักษ์, ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์, (บุรีรัมย์: สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖๑.

ง. การวิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนกรายชื่อของแบบทดสอบ โดยแสดงค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation) กับคะแนนรายชื่อกับคะแนนรวมทั้งฉบับ (พวงรัตน์ ทวีรัตน์)^{๑๕๙}

$$r_{xy} = \frac{N\sum xy - (\sum x) - (\sum y)}{\sqrt{[N\sum X^2 - (\sum X)^2][N\sum Y^2 - (\sum Y)^2]}}$$

สูตร

- r_{xy} = ดัชนีอำนาจจำแนกของแบบวัดรายชื่อ
- $\sum X$ = ผลรวมของคะแนนรายชื่อ
- $\sum Y$ = ผลรวมของคะแนนรวม
- $\sum XY$ = ผลรวมของผลคูณของคะแนน X และ คะแนน Y
- $\sum X^2$ = ผลรวมกำลังสองของคะแนน X
- $\sum Y^2$ = ผลรวมกำลังสองของคะแนน Y
- ...N = จำนวนคนทั้งหมดที่นำมาวิเคราะห์

๓.๖ การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยดำเนินการพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง ดังต่อไปนี้ การวิจัยครั้งนี้เสนอเพื่อรับรองจริยธรรมในมนุษย์ จากคณะกรรมการการรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย ต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ในวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ตามหมายเลขใบรับรอง ว.๙๔/๒๕๖๓

ผู้วิจัยคำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง โดยดำเนินการตามหลักจริยธรรมพื้นฐาน (Basic ethical principles) ที่แสดงในรายงานเบลมอนต์ (Belmont report) ประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ ได้แก่ ๑) หลักความเคารพในบุคคล (Respect for persons) ๒) หลักการให้ประโยชน์ (Beneficence) และ ๓) หลักความยุติธรรม (Justice) (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๖๒) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ชี้แจงให้กลุ่มตัวอย่างทราบถึงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างละเอียด ความเสี่ยง ตลอดจนแจ้งให้ทราบถึงสิทธิที่จะยกเลิกหรือถอนตัวออกจากการวิจัยได้

^{๑๕๙} พวงรัตน์ ทวีรัตน์, วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๗. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๑-๑๓๒.

ตลอดเวลา โดยไม่ต้องแจ้งเหตุผล และโดยจะไม่มีผลกระทบต่อการศึกษาในการเข้าร่วมโครงการวิจัย

๒. ยืนยันการรักษาความลับของข้อมูลทั้งหมด ไม่มีการระบุชื่อ-สกุลของกลุ่มตัวอย่างในรายงานการศึกษา การเสนอผลการวิจัยจะนำเสนอในภาพรวมและนำไปใช้ประโยชน์ในทางวิชาการเท่านั้น

๓. เปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างสอบถามข้อสงสัย เมื่อกลุ่มตัวอย่างได้รับฟังข้อมูลและได้อ่านเอกสารชี้แจงข้อมูล (Information sheet) จนเกิดความเข้าใจและยินดีเข้าร่วมการวิจัยด้วยความสมัครใจแล้วจึงให้กลุ่มตัวอย่างลงนามในหนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมวิจัย (Informed consent) แล้วจึงให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามหรือเข้าร่วมการทดลอง

๔. เมื่อได้แบบสอบถามกลับมาแล้ว ผู้วิจัยเก็บข้อมูลดิบที่ได้จากแบบสอบถามไว้เป็นความลับและอยู่ในที่ที่ปลอดภัย

๕. วิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะภาพรวม และรายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะที่ไม่สามารถเชื่อมโยงถึงตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

๖. หลังเสร็จสิ้นงานวิจัย ผู้วิจัยให้คู่มือประกอบการดำเนินกิจกรรมในชุดฝึกอบรมการ

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ มีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในสังคมไทย ๒. เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ๓. เพื่อนำเสนอผลการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์มีผลการวิจัยดังนี้

การศึกษาวิจัยออกเป็น ๔ ระยะ ประกอบด้วย การศึกษาระยะที่ ๑ ศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ การศึกษาระยะที่ ๒ การพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ การศึกษาระยะที่ ๓ การศึกษาประสิทธิผลชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ การศึกษาระยะที่ ๔ การขยายผลการวิจัย ผู้วิจัยได้เสนอวิธีดำเนินการตามลำดับการศึกษาแต่ละระยะ ดังต่อไปนี้

๔.๑ สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในสังคมไทย

ตอนที่ ๑ การวิเคราะห์สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในสังคมไทย

ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้การสำรวจสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในสังคมไทยจากกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุทั่วประเทศ จำนวน ๔๐๐ รูป ตอบแบบสอบถาม พบผลวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะพระภิกษุจำแนกตามอายุ และอายุพรรษา (n=๔๐๐ รูป)

ตัวแปร		ความถี่	ร้อยละ
อายุ	น้อยกว่า ๒๐	๗๔	๑๘.๕๐
	๒๑-๓๐ ปี	๑๗๙	๔๔.๘๐
	๓๑-๔๐ ปี	๘๒	๑๕.๕๐
	๔๑-๕๐ ปี	๕๕	๑๓.๘๐
	๕๑-๖๐ ปี	๒๔	๖.๐๐
	มากกว่า ๖๐ ปี	๖	๑.๕๐

ตัวแปร		ความถี่	ร้อยละ
ระยะเวลาบวช	๑ ปี	๑๘	๔.๕๐
	๒ ปี	๖	๑.๕๐
	๓ ปี	๓๐	๗.๕๐
	๔ ปี	๓๕	๘.๘๐
	๕ ปี	๓๓	๘.๓๐
	มากกว่า ๕ ปี	๒๗๘	๖๙.๕๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ ๒๑-๓๐ ปี ร้อยละ ๔๔.๘๐ รองลงมาอายุ ๓๑-๔๐ ปี ร้อยละ ๑๕.๕๐ ระยะเวลาบวชพบว่าส่วนใหญ่มีระยะเวลาในการบวชมากกว่า ๕ ปี มากถึงร้อยละ ๖๙.๕๐

ตารางที่ ๔.๒ แสดงความถี่และร้อยละของพฤติกรรมใช้สื่อสังคมออนไลน์ (n=๔๐๐ รูป)

ตัวแปร		ความถี่	ร้อยละ
ระยะเวลาในการใช้ สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์	น้อยกว่า ๑ ชม./วัน	๒๖	๖.๕๐
	๑-๓ ชม./วัน	๑๗๘	๔๔.๕๐
	๔-๗ ชม./วัน	๑๓๓	๓๓.๓๓
	มากกว่า๗ ชม./วัน	๖๓	๑๕.๘๐
รูปแบบของสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ใช้	ไลน์	๑๐๔	๒๖.๐๐
	เฟสบุ๊ก	๑๔๑	๓๕.๓๐
	อินสตาแกรม	๑๑	๒.๘๐
	อินเทอร์เน็ต	๑๔๔	๓๖.๐๐
	อื่นๆ	๙	๓.๒๐
เป้าหมายการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์	ดูวิดีโอ ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกม	๑๗๗	๒๙.๓๐
	เพื่อการศึกษา, ดูข่าว, ติดตามข่าวสาร	๒๓๙	๕๙.๘๐
	ชื่อของ ดูรูปภาพ up load รูปภาพ	๑๔	๓.๕๐
	กดไลค์ คุยเล่นกับเพื่อน	๓๐	๗.๕๐

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีระยะเวลาในการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่ใช้เวลา ๑-๓ ชั่วโมงต่อวัน ร้อยละ ๔๔.๕๐ รองลงมา ใช้เวลา ๔-๗ ชั่วโมงต่อวัน ร้อยละ ๓๓.๓๓ รูปแบบการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ ใช้เฟสบุ๊ก ร้อยละ ๓๕.๓๐ รองลงมา อินเทอร์เน็ต ร้อยละ ๓๖.๐๐ เป้าหมายการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ เพื่อการศึกษา ดูข่าว/ติดตามข่าวสาร ร้อยละ ๕๙.๘๐ ดูวิดีโอ ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกม ร้อยละ ๒๙.๓๐

ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ (n=๔๐๐ รูป)

ข้อ	ข้อความ	mean	S.D..	ระดับ
๑	การให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อไม่ใช่กิจของสงฆ์	๒.๙๓	๑.๓๔	ปานกลาง
๒	ในทัศนะของท่านการมีความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อช่วยลดผลกระทบที่เกิดจากการรับข้อมูลข่าวสารนั้นได้	๔.๐๔	๐.๙๔	มากที่สุด
๓	สื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่ส่วนบุคคลที่เราสามารถโพสต์หรือแชร์อะไรก็ได้	๓.๓๔	๑.๑๗	มาก
๔	ท่านมักเห็นคุณและโทษของสื่อโซเชียล	๔.๐๕	๐.๙๑	มากที่สุด
๕	ไม่มีข้อห้ามเรื่องข่าวปลอมในศีล ๕	๓.๒๓	๑.๒๒	มาก
๖	ในกรณีต้องนำผลงานของผู้อื่นมาใช้งาน ท่านจะอ้างอิงบุคคลและแหล่งที่มาของข้อมูล	๔.๑๕	๐.๘๗	มากที่สุด
๗	ท่านมักใช้อ้อยคำที่เหมาะสมในการสนทนาบนสื่อสังคมออนไลน์	๔.๑๕	๐.๘๘	มากที่สุด
๘	การโพสต์ข้อความพาดพิงผู้อื่นให้ได้รับความเสียหาย ผู้โพสต์จะถูกดำเนินการความผิดฐานหมิ่นประมาทตาม พรบ การใช้สื่อสังคมออนไลน์	๔.๒๐	๐.๙๓	
๙	ท่านคิดว่าการใช้สื่อมีอิทธิพลต่อค่านิยม ความคิดและการกระทำของบุคคลในสังคม	๔.๑๒	๐.๘๗	มากที่สุด
๑๐	การติดต่อรูปภาพคนอื่นลงในสื่อสังคมออนไลน์มีความผิดทางกฎหมาย ตาม พรบ.การกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์	๔.๓๓	๐.๘๒	มากที่สุด

ข้อ	ข้อความ	mean	S.D..	ระดับ
๑๑	ท่านสามารถวิเคราะห์ได้ว่าสื่อนั้นจะมีการใช้เทคนิควิธีการ ในการนำเสนออย่างไร	๓.๙๔	๐.๙๕	มาก
๑๒	ทุกคนสามารถเป็นได้ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร คือเขียนแล้วโพสต์ รับมาแล้วแชร์ต่อไป	๔.๑๐	๐.๘๖	มากที่สุด
๑๓	ท่านสามารถใช้ Google เพื่อตรวจสอบแหล่งที่มาของสื่อต่างๆ ได้	๔.๐๘	๐.๙๑	มากที่สุด
๑๔	ถ้าพบว่ามีคนหลงเชื่อข้อมูลข่าวสารที่สื่อนำเสนอไม่ว่าข่าวนั้นส่งผลด้านลบหรือด้านบวกเราต้องรีบบอกความจริงเขาทันที	๔.๐๗	๐.๘๙	มากที่สุด
๑๕	พระสงฆ์สามารถกล่าวโจมตีศาสนาอื่นๆ ได้เพื่อให้คนเลื่อมใสศรัทธาศาสนาพุทธมากขึ้น	๒.๖๓	๑.๔๕	ปานกลาง
๑๖	ท่านมักเคารพและไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลในสื่อสังคมออนไลน์	๔.๑๖	๐.๙๗	มากที่สุด
๑๗	ท่านมักใช้ความคิด ไตร่ตรองพิจารณาเนื้อหาสารที่สื่อเสนอในขณะที่รับสาร	๔.๒๒	๐.๙๑	มากที่สุด
๑๘	ท่านไม่ด่วนตัดสินใจเชื่อข้อมูลที่สื่อช่องใดช่องหนึ่งนำเสนอในทันที	๔.๑๗	๐.๙๓	มากที่สุด
๑๙	ท่านรู้เรื่องกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ ในการเผยแพร่สารผ่านสื่อต่าง ๆ	๓.๘๙	๐.๙๘	ปานกลาง
๒๐	ท่านไม่ปล่อยใจหลงไหลไปกับการกระตุ้นอารมณ์ของสื่อ อาทิ การใช้ผู้นำเสนอที่เป็นดาราดัง เทคนิคพิเศษ ภาพ เสียง ข้อความที่ปลุกเร้าใจ	๔.๐๑	๐.๙๖	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยภาพรวมทั้งหมด		๔.๐๑	๐.๖๕	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีความรู้เรื่อง การตัดต่อรูปภาพคนอื่นลงในสื่อสังคมออนไลน์มีความผิดทางกฎหมาย ตาม พรบ.การกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์มากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย ๔.๓๓ (S.D.=๐.๘๒) และโดยภาพรวมมีความรู้มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๑ (S.D.=๐.๖๕) แต่มีข้อสังเกตคือในข้อ ๑ การให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อไม่ใช่กิจของสงฆ์ มีค่าเฉลี่ยใน

ระดับปานกลาง ๒.๙๓ (S.D.=๑.๓๔) และ ข้อ ๑๕ พระสงฆ์สามารถกล่าววจมตีสานาอื่นๆ ได้เพื่อให้คนเลื่อมใสศรัทธาศาสนาพุทธมากขึ้น ค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง ๒.๖๓ (S.D.=๑.๔๕) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ยังไม่ทราบถึงบทบาทในการสอนเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ หรือให้ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ เพราะพระสงฆ์มีหน้าที่ในการเผยแพร่วัฒนธรรมคำสอน และที่สำคัญในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ ก็สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัยในศีลข้อ ๔ คือ มุสาวาทาเวรมณี การไม่พูดปด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ซึ่งในการนำเข้าสู่ข้อมูลในระบบคอมพิวเตอร์ ที่เป็นข้อมูลเท็จเข้าข่ายการพูดปด หรือการข่มเหงรังแกระรานด้วยคำพูด ก็เป็นส่วนหนึ่งของการพูดส่อเสียด การพูดเพ้อเจ้อ ด้วย ดังนั้นด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจในการออกแบบชุดฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์ เพื่อทำการถวายเป็นบุญแก่พระสงฆ์ต่อไป

๔.๒ การศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

การวิจัยระยะนี้เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา ๓ รูป/ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านจิตวิทยา ๒ รูป/ท่าน ด้านสื่อ ๒ รูป/ท่าน รวมทั้งสิ้น ๗ รูป/ท่าน ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอผลการวิจัย ในประเด็น ความหมายของการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ และองค์ประกอบพุทธจิตวิทยา การพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

๔.๑.๑ ประเด็น การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

จากการสัมภาษณ์การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๗ ท่านได้ให้ข้อมูลที่สำคัญดังนี้

“ด้วยสื่อมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อค่านิยม และพระสงฆ์เป็นผู้นำทางความเชื่อค่านิยมของคนในสังคม โดยเฉพาะสังคมพุทธเรานี้ ท่านต้องมีทักษะในการรู้เท่าทันสื่อ จึงจะสามารถนำเสนอสื่อให้ที่ดีได้”^{๑๖๐}

“พระเราจะต้องมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ เพื่อเป็นผู้นำส่งสารได้อย่างปลอดภัยและสร้างสรรค์ ท่านต้องรู้จักตนเองก่อนว่าท่านเป็นใคร และมีหน้าที่ต่อสังคมอย่างไร จะนำเสนออะไร การที่พระท่านจะนำเสนออะไรได้ดี ท่านต้องเป็นผู้อ่านมาก ฟังมาก นั่นคือ เป็นพหูสูต คือ ค้นคว้าหาข้อมูลมากๆ และการนำเสนอก็ต้องเป็นไปแบบมีประโยชน์ ตรงตามความต้องการของสังคม”^{๑๖๑}

“เดี๋ยวนี้มีเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ ที่เป็นทักษะที่สำคัญของคนในศตวรรษที่ ๒๑ พระอยู่ในยุคสังคมเช่นนี้ และท่านเป็นผู้นำสังคม พระท่านต้องรู้ว่าท่านจะสื่อสารให้กับใคร จะเทศน์ให้กลุ่มไหนฟัง เนื้อหาแต่ละกลุ่มก็ต่างกัน เมื่อท่านชัดเจนในกลุ่มเป้าหมายแล้วก็ต้องเลือกเนื้อหาที่นำเสนอให้

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ ดร.ถนัด ไชยพันธ์, ๒ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ ดร.เชน นคร, ๘ มิถุนายน ๒๕๖๓

สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายด้วย นอกจากนี้เป็นผู้ส่งสารแล้ว ในฐานะผู้รับสารก็ต้องมีตัวกรองในทางการสื่อสารมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ๕ ด้าน ส่วนทางพุทธศาสนาก็น่าจะเป็นสติ หลักโยนิโส มนสิการ กาลามสูตร เป็นหลักการที่สำคัญ”^{๑๖๒}

“หลักการทางพระพุทธศาสนามีหลักการที่เกี่ยวกับการสื่อสาร พระพุทธองค์มีหลักการสื่อสารเช่น จะสื่อสารอะไรก็ต้องพิจารณาว่า ข้อมูลนั้นเป็นประโยชน์ เป็นจริง ถูกตรงตามความต้องการของคนฟัง ฟังแล้วชอบใจ เพราะฉะนั้นเมื่อพระท่านจะไปสื่อสาร หรือเทศน์ให้กับญาติโยม ก็ต้องมีความรู้ในเนื้อหาจริงๆ รู้ความต้องการ”^{๑๖๓}

“หลักการรู้เท่าทันสื่อว่าด้วย อนุปะชาโต อนุปะวาโท”^{๑๖๔}

“เรื่องการรู้เท่าทันสื่อนี้สำคัญมากจริงๆ เพราะไม่ว่าพระท่านจะพูดอะไร นำเสนออะไร คนฟังก็มักเชื่อ ถ้าเราให้ท่านได้มีความรู้ด้านนี้มากๆ จะเป็นประโยชน์ทั้งในฐานะที่ท่านเป็นผู้รับสาร และในฐานะที่ท่านเป็นผู้ส่งสาร”^{๑๖๕}

“พระสงฆ์ท่านเป็นผู้ที่สามารถเผยแพร่ข่าวสาร และเป็นผู้รับสารจะต้องมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อและที่สำคัญท่านจะต้องมีความสามารถในการเช็คตรวจสอบแหล่งที่มา ตรวจสอบความถูกต้องของข่าวสาร โดยการเช็คจากแหล่งข่าวที่หลากหลาย เมื่อรับสารมาแล้วยังไม่เชื่อในทันที ให้ท่านได้มีเครื่องมือในการตรวจสอบ โดยเราสามารถถวายเป็นความรู้ ทำให้ท่านเป็นผู้ตรวจสอบ หรือ fact checker ได้ด้วยจะดีมาก เพราะสื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาในสมัยนี้มีมาก หากท่านเป็นผู้ที่สามารถตรวจสอบได้ด้วย ก็จะช่วยลดปัญหาจากการนำเสนอข่าวสาร หรือข้อมูลที่ไม่ตรงไปตรงมา ในบางครั้งทำให้เกิดการบิดเบี้ยวไปจากเดิมมาก”^{๑๖๖}

สรุปได้ว่า ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๗ ท่าน มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าพระสงฆ์ควรได้รับการส่งเสริมให้มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ เพื่อจะใช้ในการเตรียมข้อมูลในฐานะผู้เสนอสื่อให้กับญาติโยม และในขณะเดียวกันที่ท่านเป็นผู้รับสื่อ ก็สามารถให้ท่านเป็นผู้รับสื่อได้อย่างถูกต้องตรงตามความหมายที่สื่อต้องการ พร้อมทั้งเป็น fact checker ในการตรวจสอบข่าวปลอมทางศาสนา เพื่อนำมาซึ่งการลดความขัดแย้งและสร้างสังคมแห่งสัมมาวาจาได้อีกด้วย

๔.๑.๒ ประเด็น องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

ผู้วิจัยได้นำเสนอองค์ประกอบ การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งสัมภาษณ์ความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มเติม ดังนี้

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธปริยัติกิจ, ผศ.ดร., ๗ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ ดร.นนทสรวง กสิบผิง, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ พระมหานพดล ฐมมานนโท, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ คุณจุฬารัตน์ นิรัตติยกุล, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

องค์ประกอบที่ ๑ การรับสื่ออย่างมีวิจารณญาณ

การรับสื่ออย่างมีวิจารณญาณ การรับสื่อด้วยการพิจารณาถึงแหล่งที่มา คือ การที่ไม่เสพสื่อเพื่อความเพลิดเพลิน พิจารณาแล้วเสพแต่สื่อที่สร้างสรรค์ ไม่ให้หลงไหลไปในทางสนองกามคุณ สามารถเลือกรับหรือเลือกปฏิเสธได้ ตามความเหมาะสม ลดการเสพสื่อที่ไม่สร้างสรรค์ เลือกเฉพาะที่จำเป็น ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“อาจจะต้องใช้หลักขั้นศีลธรรม ในการเปิดรับสื่อที่มีในปัจจุบัน เพราะเนื้อหาหรือข้อมูลข่าวสารมีมาก หล่อล่อมตลอด อาจจะมีข้อมูลที่เราไม่เห็นด้วย หากเราไม่มีขั้นศีลธรรม ความอดทนอดกลั้นแล้ว ก็อาจก่อให้เกิดการทะเลาะ มีความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ ดังนั้นในการรับสารจากสื่อก็ต้องตระหนักตรงนี้ด้วย ไม่เช่นนั้นจะเกิดการตอบโต้ กันด้วยข้อความที่รุนแรง ภาษาที่แสดงถึงความเกลียดชัง หลักขั้นดีช่วยได้ในการจะรับข้อมูลต่างๆ อย่างมีวิจารณญาณ คนที่มีขั้นศีลธรรมทำให้เรามองเห็นสิ่งที่แตกต่างกันได้ ฟังในสิ่งที่แตกต่างกันได้”^{๑๖๗}

“พระสงฆ์จะต้องรู้ว่าข้อมูลที่ได้อาจมาจากแหล่งข้อมูลน่าเชื่อถือไหม สมเหตุสมผลไหม บางทีไม่สมเหตุสมผล ถ้าเราเชื่อและแชร์ไป เราก็ตกเป็นเหยื่อ และโดยเฉพาะข้อมูลในประเด็นประธาบางหรืออ่อนไหว ต่อความรู้สึกของสังคม เช่นเรื่องสถาบัน ก่อนที่จะแชร์ต่อๆ ก็ต้องตั้งสติ และถ้าประเด็นที่อ่อนไหวเราแชร์ไป เราก็ตกเป็นเครื่องมือของสื่ออื่นๆ”^{๑๖๘}

“หลักที่สำคัญพระสงฆ์เรามีข้อระเบียบวินัยกำกับอยู่แล้ว ให้การเปิดรับสื่อเป็นไปด้วยความสร้างสรรค์ ตั้งแต่การรับเข้าด้วยการมีสติระลึกไว้ว่ากำลังทำอะไร ดูสิ่งไหน อย่างไร สื่อไหนที่ไม่เป็นไปเพื่อการขัดเกลาจิตใจ เราก็ปฏิเสธไม่รับ เลือกรับสื่อที่เป็นประโยชน์เพื่อการฝึกพัฒนาตนเองอันนี้ในระดับแรก ระดับต่อมาก็เป็นการใช้เพื่อนำมาสร้างสรรค์สอนผู้อื่น สอนผู้ที่มาปรึกษา และลำดับสุดท้าย รับสื่อเพื่อการยังประโยชน์และเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมให้แก่สังคม นี่เป็น ๓ ระดับที่ในการรับสื่อและให้เป็นประโยชน์ที่แท้จริง”^{๑๖๙}

“เมื่อเปิดรับสาร เปิดดูสาร อย่าเพิ่งเชื่ออะไรง่ายๆ ให้เอ๊ะไว้ก่อน เป็นหลักการหนึ่งเลยเรียกว่าหลักกาลามสูตร”^{๑๗๐}

“เมื่อเห็นข่าวสาร สื่อต่างๆ นำเสนอมาแล้ว ก็ให้ใช้ปัญญาพิจารณาที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการ คิดให้แยบคายก่อน แยกแยะให้ได้ว่า สื่อต้องการนำเสนออะไร สื่อเป้าหมายของสื่อต้องการ

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ ดร.เชน นคร, ๘ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ ดร.ถนัด ไชยพันธ์, ๒ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ พรศรุตพิพิธปริยัติกิจ, ดร. ๗ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๓

คนกลุ่มไหนเป็นคนฟัง หรือคนที่ได้ประโยชน์จากสิ่งที่นำเสนอออกไป เป็นวิธีการคิดแบบสืบสาวหาเหตุปัจจัย”^{๑๗๑}

“ต้องตั้งสติ และใช้ปัญญาพิจารณาคิดแบบแยกแยะในการคิดแต่ละเรื่อง เวลาที่เราต้องตัดสินใจว่าจะแชร์จะโพสต์ ถ้าเรื่องนี้ถูกต้อง เป็นความจริง มีประโยชน์ ให้โพสต์ ถ้าเรื่องนี้ถูกต้อง เป็นความจริง ไม่มีประโยชน์ ไม่ให้โพสต์ ถ้าเรื่องนี้ถูกต้อง เป็นความจริง เกิดโทษ ไม่ให้โพสต์ เป็นต้น เราต้องมีความสามารถในการแยกแยะว่าอะไรจริง อะไรไม่จริง ในกรณีพระสงฆ์ในทุกด้านก็ต้องมีความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อ ในสังคมทั่วไปข่าวสาร เทคโนโลยีล้ำหน้า ใครก็ส่งข้อมูลได้ ดังนั้นพระสงฆ์เราต้องมีทักษะและความสามารถในการรู้เท่าทันสื่ออย่างมีวิจารณญาณ ตามหลักการหรือแนวคิดมันจะแยกไป ว่ามีความรู้ที่ควรจะรู้ ทักษะการรับรู้หรือรู้เท่าทันสื่ออย่างมีวิจารณญาณ มีทักษะตัวไหนเท่านั้นเอง แต่มิติที่จะรู้ อันนี้สำคัญกับทุกคน โดยเฉพาะ มิติการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาสำหรับพระสงฆ์ เพราะพระท่านเป็นผู้ที่จะต้องไขความกระจ่างในมิตินี้ให้กับคนในสังคมอยู่แล้ว ที่พระท่านต้องเท่าทัน”^{๑๗๒}

องค์ประกอบที่ ๒ ทักษะการประเมินสื่อ

ทักษะในการประเมินสื่อ คือ ความสามารถในการประเมินคุณภาพของเนื้อหา เทคนิควิธีการ ที่ผู้ส่งสารนำเสนอว่ามีผลต่อผู้รับสารมากน้อยเพียงใด ทั้งด้านคุณค่าทางใจ อารมณ์ ความรู้สึก รวมทั้งคุณค่าทางศีลธรรม จรรยาบรรณ ส่งผลต่อการตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อ สามารถเลือกรับหรือปฏิเสธผ่านการวิเคราะห์แยกแยะ และการมีแหล่งตรวจสอบความน่าเชื่อถือของสื่อ นอกจากนี้ยังสามารถตีความสิ่งที่สื่อนำเสนอว่ามีความแอบแฝงหรือสื่อสารแบบตรงไปตรงมา เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“การรู้เท่าทันสื่อ ที่สำคัญเรื่องการประเมินสื่อ นอกจากทักษะแบบตะวันตกแล้ว ควรจะมีทักษะแบบพุทธศาสนาด้วย นั่นคือการสอนหรือนำเสนอสิ่งที่เป็นจริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ถูกกาลเวลา คนฟังชอบ พระพุทธองค์จะทรงตรัส และอีกวิธีหนึ่งคือ แม้จะเป็นจริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ คนฟังไม่ชอบใจ อันนี้ท่านจะเลือกเวลาในการนำเสนอข่าวสารหรือข้อมูลนั้น อันนี้น่าจะใช้ในการประเมินสื่อได้ว่า จะนำเสนออะไรอย่างไรในทางพระพุทธศาสนา”^{๑๗๓}

“ในการจะเสนอต้องใช้หลักการ ๖ ประการของพระพุทธเจ้า นี้ได้ทั้งส่วนที่นำเสนอออก และเอามาใช้ในการประเมินสื่อได้ด้วย คือพระองค์สอนสิ่งที่มีความหมาย สอนสิ่งที่เขาควรจะเรียนรู้ และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง”^{๑๗๔}

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ พระมหานพดล ธรรมนุโท, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ ดร.นนทสรวง กสิบผิง, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธปริยัติกิจ,ดร., ๗ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ พระมหานพดล ธรรมนุโท, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

“ทักษะที่สำคัญอีกอันหนึ่งก็คือทักษะในการประเมินสื่อ ถ้าเกิดพระท่านนั้นไม่สามารถแยกแยะได้ว่าแหล่งนั้นน่าเชื่อถือหรือไม่ ทักษะนี้สำคัญถึงจะประเมินได้ ถึงจะรู้เท่าทันได้ ซึ่งน่าจะมีการให้ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ หรืออบรมท่านให้มีความรู้ ก็จะทำให้ประเมินได้ และจะมีวิจารณ์ญาณได้โดยอัตโนมัติ ถ้าไม่มีทักษะการประเมิน ก็อาจจะโดนหลอกลวงจาก web site ที่ดูน่าเชื่อถือ”^{๑๗๕}

“ทักษะนี้พระสงฆ์ต้องมีมากๆเลยเพราะว่าท่านเป็นผู้ให้ธรรมแก่ประชาชนคนทั่วไป ถ้าท่านสามารถวิเคราะห์ได้ว่าข่าวไหนจริงข่าวไหนปลอม อะไรถูกอะไรไม่ถูกก็จะทำให้ท่านเป็นนักสื่อสารที่ นำสารที่ดีและถูกต้องแต่ญาติโยม”^{๑๗๖}

“ทักษะนี้ทุกคนต้องมี เพราะสื่อจะมาในทุกรูปแบบไม่ว่าจะ สุขภาพ การเงิน ข่าวสาร ต่างๆ ก็จะถูกวางๆ ว่า ข้อมูลนี้จริงเท็จแค่ไหน ทักษะนี้จึงมีความจำเป็นมาก”^{๑๗๗}

องค์ประกอบที่ ๓ ความรู้เกี่ยวกับสื่อ

ความรู้เกี่ยวกับสื่อ คือ การมีความรู้เกี่ยวกับการกระบวนกร ขั้นตอนการนำเสนอ ข่าวสาร พร้อมทั้งแบบตรงไปตรงมาเปิดเผย อยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบ จริยธรรมต่อตนเอง ชุมชนและสังคม และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกฎหมายด้านการสื่อสาร ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เมื่อเปิดรับสาร เปิดดูสาร อย่าเพิ่งเชื่ออะไรง่ายๆ ให้เฝ้าไว้ก่อน เป็นหลักการหนึ่งเลย เรียกว่าหลักกาลามสูตร และไม่เชื่อในทันทีที่รับข้อมูลข่าวสารนั้นๆ ต้องใช้หลักการตรวจสอบก่อน ตรวจสอบแหล่งข่าวหลายๆ แหล่งเพื่อดูว่าข้อมูลนั้นตรงกันหรือไม่ แหล่งข่าวใดนำเสนอข่าวแบบไม่ปรุงแต่ง ถ้าทำได้แบบนี้ก็จะไม่หลงไปกับข้อมูลที่สื่อนำเสนอมา”^{๑๗๘}

“สิ่งสำคัญในการจะรู้เท่าทันสื่อก็คือ การรู้เรื่องของกระบวนการผลิตสื่อ ถ้าพระสงฆ์สามารถรู้ในทุกขั้นตอนการผลิตสื่อได้ ท่านก็จะสามารถเป็นผู้ตรวจสอบสื่ออื่นๆ ได้”^{๑๗๙}

“ต้องมีความรู้เรื่องกฎหมายเกี่ยวกับสื่อด้วย และกฎหมายที่คุ้มครองผู้บริโภคในฐานะที่เป็นผู้รับสารด้วย ถ้ารู้กฎหมาย รู้ช่องทางหรือหน่วยงานที่สามารถตรวจสอบข้อมูลได้ ก็จะทำให้ไม่ถูกหลอกลวงจากข้อมูลที่มีมากมายในโลกยุคข้อมูลข่าวสาร”^{๑๘๐}

“เวลาที่เผยแพร่สื่อต่างๆของพระสงฆ์ ท่านต้องตระหนักรู้ด้วยว่า ต้องสื่อสารบนฐานความรับผิดชอบต่อสังคม และต้องสื่อออกไปแบบไม่ขัดต่อศีลธรรม หรือจริยธรรมของสังคม โดยเฉพาะจริยธรรม เราต้องรับผิดชอบต่อข้อความของเรา รับผิดชอบต่อสื่อที่เรานำเสนอไม่ให้เกิดผลกระทบต่อ

^{๑๗๕} สัมภาษณ์ ดร.ถนัด ไชยพันธ์, ๒ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๗๖} สัมภาษณ์ อ.เชน นคร, ๘ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ ดร. นนทสรวง กสิบผิง, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๗๘} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธปริยัติกิจ,ดร., ๗ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๗๙} สัมภาษณ์ ดร.นนทสรวง กสิบผิง, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๘๐} สัมภาษณ์ คุณจุฬารัตน์ เสรีเชษฐพงษ์, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

ตนเอง ผู้อื่น และสังคม มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายด้วย ในปัจจุบันมีกฎหมายในเรื่องนี้รุนแรง ต้องรู้ข้อกฎหมายด้วยไม่เช่นนั้นเราอาจจะทำผิดกฎหมายได้ ด้วยตัวพระสงฆ์เองก็เป็นเรื่องละเอียดอ่อน การนำเสนอเรื่องที่มีหมิ่นหมิ่นต่อสมณเพศ ถ้าไม่ระมัดระวังการแชร์ในเพจของตนเอง หรือสื่อส่วนตัว ก็เป็นการไม่รับผิดชอบต่อตนเอง เป็นขั้นตอนแรกๆ ที่พระจะต้องรู้”^{๑๘๑}

“เดี๋ยวนี้ส่วนมากพระท่านรู้เกี่ยวกับการทำสื่อ เพราะว่ามันทำได้ง่าย มีให้เรียนรู้มากมาย ดังนั้นเมื่อท่านรู้วิธีการทำ รู้ขั้นตอนว่าจะนำเสนออะไรให้คนเชื่อได้ ท่านก็สามารถนำเอาความรู้ที่มีแบบนั้นมาทำสื่อมาผลิตสื่อที่เป็นสื่อธรรมะเอาไว้สอน เอาไว้แชร์ก็ได้นะ เดียวนี้ช่องทางในการเผยแพร่ธรรมะมีมากมาย คนไม่ต้องเข้าวัดแต่ก็สามารถรับรู้ธรรมะได้ ผ่านทางสื่อออนไลน์นี้แหละ”^{๑๘๒}

องค์ประกอบที่ ๔ การเลือกเปิดรับสื่อ

การเลือกเปิดรับสื่อ คือ ความสามารถที่จะบริโภคข้อมูลข่าวสาร ผ่านทางช่องทางต่างๆ การมีแหล่งข้อมูลในการตรวจสอบ มีวิธีการในการสืบค้นข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ เลือกที่จะเปิดรับหรือปฏิเสธข้อมูลข่าวสารดังกล่าว ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ในฐานะที่เป็นสมณเพศ อะไรที่มันเร้ากุศล ให้เปิดรับสื่ออันนั้น ถ้าเปิดมาแล้วเป็นสื่อที่เร้ากุศลปิดหรือเปลี่ยนช่องทาง หรืออาจจะบล็อกสื่ออันนั้นไปเลย เพื่อที่เราจะได้รับสื่ออย่างสร้างสรรค์ และปลอดภัยต่อตัวเราเอง”^{๑๘๓}

“คนทุกคนก็ต้องมีอิสระในการบริโภคข่าวสารอยู่แล้ว ถ้าไม่พอใจไม่พอใจเราก็สามารถเปลี่ยนไปดูอย่างอื่นช่องอื่นได้ อีกทางหนึ่งพระสงฆ์ท่านส่วนมากจะใช้เทคโนโลยีกันอยู่แล้วยิ่งพระสงฆ์ที่ท่านเรียนทางโลกด้วยแล้วท่านจะมีความรู้ ก็จะทราบว่ามีแหล่งตรวจสอบอะไรที่ไหนบ้าง คิดว่าตรงนี้น่าจะมีความรู้มากพอเลยทีเดียว”^{๑๘๔}

“ในการเลือกเปิดรับสื่อ เป็นไปได้ไหมที่การเปิดรับสื่อจะเห็นแต่สิ่งดีๆ เป็นไปไม่ได้เลย เพราะเราไม่สามารถบังคับให้สื่อนำเสนอสิ่งที่ถูกที่ควรได้ เพราะมันมีเป้าหมายของการนำเสนอของสื่อ นั้นๆ ทีนี้ก็ต้องกลับมาที่ต้นผู้รับสื่อ จะทำอย่างไรให้เข้าถึงสื่อได้อย่างถูกต้อง ก็ไม่ยอมรับเลยทีเดียว ตรวจสอบความถูกต้องของข่าวสารจากช่องทางต่างๆ ว่ามีความถูกต้องชัดเจนแค่ไหน มีอะไรที่ผิดปกติไป ตรวจสอบให้รอบคอบผ่านช่องทางสื่อชนิดต่างๆ พร้อมทั้งเราต้องสามารถปฏิเสธ หรือยอมรับที่

^{๑๘๑} สัมภาษณ์ ดร.ถนัด ไชยพันธ์, ๒ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๘๒} สัมภาษณ์ อ.เชน นคร, ๘ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๘๓} สัมภาษณ์ คุณจุฬารัตน์ เสรีเชษฐพงษ์, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๘๔} สัมภาษณ์ พระมหานพดล ธรรมนุโ, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

จะดูหรือไม่ดูได้ด้วย นี่เป็นคุณลักษณะภายในที่บุคคลต้องมี หรือบอกว่ามีสติที่จะรู้ว่าสื่อนี้ผิดทำนองคลองธรรม สื่อนี้กำลังยัดเยียดข้อมูลให้เรา”^{๑๘๕}

องค์ประกอบที่ ๕ การรู้ตนเองขณะรับสื่อ

การรู้ตนเองขณะรับสื่อ คือ การมีสติรู้ตัวในขณะที่รับข้อมูลข่าวสารที่มาจากแหล่งต่างๆ รู้เท่าทันต่ออารมณ์ความรู้สึกของตนเอง มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการเลือกเสพสื่อให้ตรงกับความ ต้องการ ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ต้องรู้ความต้องการตนเองในขณะที่รับสื่อ ถ้าเราเป็นนายของสื่อเราจะแสวงหาข้อมูล แหล่งของสื่อที่ดีๆ ถ้าเราเสพสื่อ เราจะไหลไปตามสื่ออื่นๆ เราจะกลายเป็นผู้เสพติดสื่อ เป้าหมายของ คนที่เป็นนายสื่อคือใช้สื่อให้เป็นประโยชน์ เพราะเรารู้ว่าเราต้องการอะไร แต่ถ้าให้สื่อเป็นนายเราจะ เสพติดมันและจะไหลไปตามกระแสของสื่อ”^{๑๘๖}

“ในขณะที่รับสาร ให้มีสติรู้ตัวและพิจารณาว่ามันถูกไหม ไม่ควรเชื่อเมื่อเรารับสื่อ หรือค้น ข้อมูล ต้องตรวจสอบแหล่งข้อมูลก่อนที่จะรับสื่ออื่นๆ บางที่เราไว้ใจแหล่งข้อมูลที่ดูน่าเชื่อถือ เราต้อง มีการตั้งคำถาม ตั้งข้อสังเกตว่าสื่อที่นำเสนอนี้ถูกต้องไหม จริงไม่จริง ก่อนที่จะเชื่อ ต้องทวนซ้ำจาก แหล่งข้อมูลหลายๆ แหล่งก่อนที่เราจะเชื่อ หรือทำตาม”^{๑๘๗}

“ในการรับสื่อ เราต้องรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเองด้วยนะ ว่าเรามีอารมณ์อย่างไร ไหลไป ตามการนำเสนอหรือไม่ บางคนไม่รู้ตัวเลยก็หลงไปตามสิ่งที่นำเสนอ ถ้าจะให้เค้ารู้ว่ากำลังรับรู้อะไร รู้ว่าสื่อต้องการอะไร ก็ต้องฝึกตั้งคำถามด้วยในขณะที่รับสื่อ”^{๑๘๘}

องค์ประกอบที่ ๖ การมีส่วนร่วมกับสังคมในการรับสื่อ

การมีส่วนร่วมกับสังคมในการรับสื่อ คือ การมีส่วนร่วมในการวิพากษ์ แสดงความคิดเห็น และใช้ประโยชน์จากสื่อบนฐานความรับผิดชอบ จริยธรรม และกฎหมาย รวมทั้งเปิดโอกาสให้บุคคล สามารถแสดงความคิดเห็นและใช้ประโยชน์จากสื่อที่ตนสร้างได้อย่างเหมาะสม ดังคำให้สัมภาษณ์ ต่อไปนี้

“การรู้เท่าทันแบบพุทธ นี้อาจจะใช้หลัก วิชชาวาท เป็นการแลกเปลี่ยนถกเถียงอภิปราย ร่วมกันได้แม้จะเป็นข้อมูลที่ไม่ได้เห็นไปในทางเดียวกัน”^{๑๘๙}

^{๑๘๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธปริยัติกิจ,ดร., ๗ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ ดร.นนทสรวง กสิป์ผิ๊ง, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ ดร.ณัด ไชยพันธ์, ๒ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ คุณจุฬารัตน์ เสรีเชษฐพงษ์, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๘๙} สัมภาษณ์ พระมหานพดล ธรรมนโนโท, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

“เมื่อเรามีขันติธรรม ทำให้เราเปิดรับสิ่งที่แตกต่างกันได้ ชาวสารที่เราไม่ชอบใจไม่ชอบฟัง หรือขัดแย้ง เราก็ฟังได้ เพื่อนหรือคนในครอบครัวอาจจะชอบข่าวที่เราไม่ชอบ เราก็สามารถ แลกเปลี่ยนพูดคุยกันได้ ถ้าได้อย่างนี้ก็ไม่เกิดความขัดแย้ง”^{๑๙๐}

“ถ้ามีความคิดเห็นต่อสิ่งนั้นๆ ที่แตกต่างกัน ต้องรับฟัง เคารพ ไม่ได้แย้ง สิ่งของแต่ละคน แสดงความคิดเห็นออกมา เราไม่ควรไปยึดเหยียดความคิดของเราให้คนอื่น เพราะทุกคนมีเสรีภาพใน ความคิด ความเชื่อของตนเอง เราต้องเคารพความคิดความเชื่อของผู้อื่น ยิ่งเป็นพระสงฆ์ เวลาที่อยู่ใน โลกออนไลน์ที่มีประเด็นความขัดแย้ง ก็ยังต้องระวังในสมณสาธูป ถ้าไม่เปิดใจยอมรับความคิดของคน อื่นที่มีการวิพากษ์วิจารณ์ โดยเฉพาะประเด็นทางศาสนา การเมือง และทุกเรื่องที่เป็นเรื่อง ละเอียดย่อน”^{๑๙๑}

องค์ประกอบที่ ๗ การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญา

การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญา คือ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการ วิเคราะห์สื่อเช่นหลักโยนิโสมนสิการ หลักสติ และกาลามสูตร ดังคำกล่าวต่อไปนี้

“หลักโยนิโสมนสิการ เป็นหลักการที่ต้องนำมาใช้ในการพิจารณาหรือรับสื่อ นอกจากนี้ยังมีหลักกาลามสูตร อีกด้วยไม่ให้เชื่อเพราะเป็นครูเขา ไม่ให้เชื่อเพราะอ้างตรรกะ มีทั้งหมด ๑๐ ข้อ เป็น หลักในการนำมาออกแบบกิจกรรม”^{๑๙๒}

“เครื่องมือทางพระพุทธศาสนามีหลายตัวด้วยกัน ง่ายๆ คือ สติ หลักกาลามสูตร หลัก โยนิโสมนสิการ ๓ ตัวนี้สามารถเป็นเครื่องมือที่เราเอามาใช้ในการรู้เท่าทันสื่อได้ และพระสงฆ์ท่านก็ ค้นคว้าอยู่แล้ว คิดว่าท่านสามารถนำมาประยุกต์ก็ได้ บูรณาการก็ได้ หรือนำมาใช้ตรงๆ เลยก็ได้ ที่ สำคัญหากนำมาทำกิจกรรม ก็สามารถเอาทั้ง ๓ หลักธรรมนี้มาใช้ในการดำเนินกิจกรรมได้อีก ด้วย”^{๑๙๓}

“หากจะอ้างคำพูดของท่าน ป.อ. ปยุตโต เวลาที่พระท่านได้เรียนรู้แล้วเราจะต้องดูว่า การเปลี่ยนแปลงของท่านเป็นอย่างไร ทั้งการเปลี่ยนแปลงเรื่องความรู้ความเข้าใจ และการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จะต้องตามหลักภาวา ๔ เลยว่ามีการเปลี่ยนแปลงด้านการดู ฟังเป็นหรือไม่ มีใจจดจ่อในสิ่งที่ดีหรือไม่ รู้กฎหมายข้อบังคับกฎเกณฑ์อะไรไหม และที่สำคัญ มีปัญญาแยกแยะได้ ไหมว่าอันไหน ข่าวจริงอันไหนข่าวปลอม”^{๑๙๔}

^{๑๙๐} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๙๑} สัมภาษณ์ ดร.ณัด ไชยพันธ์, ๒ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๙๒} สัมภาษณ์ พระมหานพดล ฐมนนโท, ๑๓ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๙๓} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธปริยัติกิจ, ๗ มิถุนายน ๒๕๖๓

^{๑๙๔} สัมภาษณ์ ดร.นันทสรวร วง กสิบผึ้ง, ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๓

๔.๓ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

ตอนที่ ๔.๔ การวิเคราะห์องค์ประกอบความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์องค์ประกอบความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับจากกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุที่เรียนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๒๘๐ รูป ตอบแบบสอบถาม พบผลวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะพระภิกษุจำแนกตามอายุ และอายุพรรษา ในการวิเคราะห์องค์ประกอบความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ (n= ๒๘๐ รูป)

ตัวแปร		ความถี่	ร้อยละ
ระดับชั้นเรียน	ปีที่ ๑	๖๘	๒๔.๓๐
	ปีที่ ๒	๓๘	๑๓.๖๐
	ปีที่ ๓	๔๖	๑๖.๔๐
	ปีที่ ๔	๑๒๘	๔๕.๗๐
อายุ	น้อยกว่า ๒๐	๑๙	๖.๘๐
	๒๑-๓๐ ปี	๘๒	๒๙.๓๐
	๓๑-๔๐ ปี	๕๔	๑๙.๓๐
	๔๑-๕๐ ปี	๗๒	๒๕.๗๐
	๕๑-๖๐ ปี	๔๑	๑๔.๖๐
	มากกว่า ๖๐ ปี	๑๒	๔.๓๐
ระยะเวลาบวช	๑ ปี	๖	๒.๑๐
	๒ ปี	๖	๒.๑๐
	๓ ปี	๑๓	๔.๖๐
	๔ ปี	๑๔	๕.๐๐
	๕ ปี	๑๗	๖.๑๐
	มากกว่า ๕ ปี	๒๒๔	๘๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ศึกษาในระดับชั้นปีที่ ๔ ร้อยละ ๔๕.๗๐ รองลงมาชั้นปีที่ ๑ ร้อยละ ๒๔.๓๐ ส่วนใหญ่มีอายุ ๒๑-๓๐ ปี ร้อยละ ๒๙.๓๐ รองลงมาอายุ ๔๑-๕๐ ปี ร้อยละ ๒๕.๗๐ ระยะเวลาบวชพบว่าส่วนใหญ่มีระยะเวลาในการบวชมากกว่า ๕ ปี มากถึงร้อยละ ๘๐.๐๐

ตารางที่ ๔.๕ แสดงความถี่และร้อยละของพฤติกรรมใช้สื่อสังคมออนไลน์ (n= ๒๘๐ รูป)

ตัวแปร		ความถี่	ร้อยละ
ระยะเวลาในการใช้ สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์	น้อยกว่า ๑ ชม./วัน	๒๑	๗.๕๐
	๑-๓ ชม./วัน	๑๓๗	๔๘.๙๐
	๔-๗ ชม./วัน	๘๐	๒๘.๒๒
	มากกว่า๗ ชม./วัน	๔๒	๑๕.๐๐
รูปแบบของสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ใช้	ไลน์	๖๒	๒๒.๑๐
	เฟสบุ๊ก	๑๒๓	๔๓.๙๐
	อินสตาแกรม	๗	๒.๕๐
	อินเทอร์เน็ต	๗๙	๒๘.๒๐
	อื่นๆ	๙	๓.๒๐
เป้าหมายการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์	ดูวิดีโอ ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกม	๗๕	๒๖.๘๐
	เพื่อการศึกษา, ดูข่าว, ติดตามข่าวสาร	๑๘๗	๖๖.๘๐
	ชื่อของ ดูรูปภาพ up load รูปภาพ	๓	๑.๑๐
	กดไลค์ คุยเล่นกับเพื่อน	๑๕	๕.๔๐

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ระยะเวลาในการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่ใช้เวลา ๑-๓ ชั่วโมงต่อวัน ร้อยละ ๔๘.๙๐ รองลงมา ใช้เวลา ๔-๗ ชั่วโมงต่อวัน ร้อยละ ๒๘.๒๒ รูปแบบการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ ใช้เฟสบุ๊ก ร้อยละ ๔๓.๙๐ รองลงมา อินเทอร์เน็ต ร้อยละ ๒๘.๒๐ เป้าหมายการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ เพื่อการศึกษา ดูข่าว/ติดตามข่าวสาร ร้อยละ ๖๖.๘๐ ดูวิดีโอ ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกม ร้อยละ ๒๖.๘๐

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันระหว่างตัวแปร ในองค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

ตัวแปร	ML๑	ML๒	ML๓	ML๔	ML๕	ML๖	ML๗
ML๑	๑.๐๐๐						
ML๒	.๗๙๕**	๑.๐๐๐					
ML๓	.๗๗๑**	.๘๐๒**	๑.๐๐๐				

ML๔	.๗๓๑**	.๗๙๐**	.๘๔๖**	๑.๐๐๐			
ML๕	.๗๒๗**	.๗๔๙**	.๘๒๕**	.๘๔๒**	๑.๐๐๐		
ML๖	.๖๙๙**	.๗๕๗**	.๗๖๙**	.๗๘๙**	.๗๗๕**	๑.๐๐๐	
ML๗	.๖๙๘**	.๗๓๔**	.๗๖๑**	.๗๙๗**	.๗๘๕**	.๘๒๑**	๑.๐๐๐
Mean	๔.๑๐๗	๔.๐๙๙	๔.๑๔๓	๔.๑๕๐	๔.๑๔๐	๔.๐๘๖	๔.๑๙๓
S.D.	๐.๖๓๙	๐.๖๔๖	๐.๖๓๔	๐.๖๘๖	๐.๖๖๖	๐.๖๕๕	๐.๖๔๙

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy = .๙๓๙

Bartlett's Test of Sphericity = ๒๐๙๓.๑๕๒, df = ๒๑, p = .๐๐๐

หมายเหตุ: **p < .๐๑; n = ๒๘๐; ระดับการให้คะแนน ๕ ระดับ

จากตารางที่ ๔.๖ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยใช้ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยใช้ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน พบว่าตัวแปรที่บ่งชี้องค์ประกอบการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ มีค่าสหสัมพันธ์เพียร์สันตั้งแต่ .๖๙๘-.๘๔๖ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกคู่ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเป็นความสัมพันธ์ทางบวกตั้งแต่ขนาดสูงถึงขนาดสูงมาก ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์สูงสุดคือ ความรู้เกี่ยวกับสื่อ (ML๓) มีความสัมพันธ์ทางบวกขนาดมากกับ การเลือกเปิดรับสื่อ (ML๔) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ๐.๘๔๖ และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุดคือ การรับสารอย่างมีวิจารณญาณ (ML๑) มีความสัมพันธ์ทางบวกขนาดปานกลางกับ การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญา (ML๗) ความสัมพันธ์นี้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เมื่อพิจารณาค่า Bartlett's Test of Sphericity มีค่าเท่ากับ ๒๐๙๓.๑๕๒ (p = .๐๐๐) แสดงว่าเมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญ และค่าดัชนีไกเซอร์-ไมเยอร์-ออลคิน (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) มีค่าเท่ากับ .๙๓๙ แสดงว่าตัวแปรสังเกตได้ของข้อมูลมีความสัมพันธ์กันมากพอที่จะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบได้

ตารางที่ ๔.๗ แสดงการวิเคราะห์ถดถอยหาคูณ Multiple Regression Analysis (MRA) ระหว่างตัวแปรข้อมูลพื้นฐานของพระสงฆ์

Model	Coefficients ^a				Sig.
	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	
	B	Std. Error	Beta		
๑ (Constant)	๓.๓๒๙	.๒๔๕		๑๓.๕๗๐	.๐๐๐

อายุ	.๐๐๒	.๐๓๐	.๐๐๔	.๐๕๕	.๙๕๖
การศึกษา	-.๐๒๓	.๐๒๙	-.๐๔๘	-.๗๘	.๔๓๕
ระยะเวลาบวช	๐.๙๐	.๐๓๑	.๑๗๗	๒.๘๘๓๒	.๐๐๔
ระยะเวลาในการใช้สื่อ	.๐๖๔	.๐๔๔	.๐๙๒	๑.๔๔๘	.๑๔๙
รูปแบบการใช้สื่อ	.๐๓๔	.๐๓๐	.๐๖๙	๑.๑๓๘	.๒๕๖
เป้าหมายการใช้สื่อ	.๐๖๔	.๐๕๔	.๐๗๕	๑.๑๙๔	.๒๓๔

a. Dependent Variable : ML

ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ Multiple Regression Analysis (MRA) พบว่าระยะเวลาในการบวชมีอิทธิพลทางตรงกับการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ยิ่งพระสงฆ์มีระยะเวลาในการบวชมากจะมีการรู้เท่าทันสื่อในระดับดีมากขึ้น

๔.๔ ผลของการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

๔.๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ได้จากพระนิสิต ระดับปริญญาตรี ที่วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน จังหวัดลำพูน สมัครเข้าร่วมฝึกอบรม โดยมีพระนิสิตที่เข้าร่วมฝึกอบรมได้ตลอดโครงการ จำนวน ๗๐ คน เป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม กลุ่มละ ๓๕ คน ทั้ง ๒ กลุ่มมีพระนิสิต ที่มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาสูงและต่ำ โดยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มย่อยในสัดส่วนที่เท่ากันคือ ๓๕ คน

การวิจัยครั้งนี้ได้ออกแบบการวิจัยในลักษณะการวัดซ้ำ (Repeated Measure Design) ซึ่งทำการวัดตัวแปรด้านความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ และพฤติกรรมกรรมการรู้เท่าทันสื่อ ๔ ด้าน รวมทั้ง ความรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา โดยทำการวัด ๓ ครั้ง ได้แก่ การวัดครั้งที่ ๑: ก่อนทดลอง (T๑), การวัดครั้งที่ ๒: ภายหลังจากทดลอง (T๒), การวัดครั้งที่ ๓: ระยะติดตามผล (T๓), การวัดครั้งที่ ๔: ระยะติดตามผล (T๔)

สำหรับค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปรคะแนนเฉลี่ย ความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการรู้เท่าทันสื่อ และ มีความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนานำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๘ ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง จำนวนและร้อยละของข้อมูลลักษณะส่วนบุคคล ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ข้อมูลคุณลักษณะส่วนบุคคล	กลุ่มทดลอง			กลุ่มควบคุม		
	จำนวน (คน)	ความถี่ สะสม	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ความถี่ สะสม	ร้อยละ
ระดับชั้น						
ปีที่ ๑	๙	๙	๒๕.๗๑	๑๐	๑๐	๒๘.๕๗
ปีที่ ๒	๘	๑๗	๒๒.๘๖	๖	๑๖	๑๗.๑๔
ปีที่ ๓	๗	๒๔	๒๐.๐๐	๖	๒๒	๑๗.๑๔
ปีที่ ๔	๑๑	๓๕	๓๑.๔๒	๑๓	๓๕	๓๑.๑๔
เพศสมณะ						
พระภิกษุ	๓๕	๓๕	๑๐๐	๓๕	๓๕	๑๐๐
ระดับการศึกษาทางโลก						
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	๘	๘	๒๒.๘๖	๕	๕	๑๔.๒๘
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ ปวช.	๒๗	๓๕	๗๗.๑๔	๒๘	๓๓	๘๐.๐๐
มัธยมศึกษาตอนต้น หรือต่ำกว่า	-			๒	๓๕	๕.๗๑
ระยะเวลาในการใช้ สื่อ เครือข่ายสังคมออนไลน์						
น้อยกว่า ๑ ชม./วัน	๙	๙	๒๕.๗๑	๑๐	๑๐	๒๘.๕๗
๑-๓ ชม./วัน	๑๓	๒๒	๓๑.๑๔	๘	๑๘	๒๒.๘๖
๔-๗ ชม./วัน	๕	๒๗	๑๔.๒๘	๙	๒๗	๒๕.๗๑
มากกว่า ๗ ชม./วัน	๘	๓๕	๒๒.๘๖	๘	๓๕	๒๒.๘๖
รูปแบบการใช้สื่อสังคม ออนไลน์ที่ใช้มากที่สุด						
ไลน์	๑๐	๑๐	๒๘.๕๗	๙	๙	๒๕.๗๑
เฟซบุ๊ก	๗	๑๗	๒๐.๐๐	๑๒	๒๑	๓๔.๒๘
อินสตาแกรม	๓	๒๐	๘.๕๗	๒	๒๓	๕.๗๑
อินเทอร์เน็ต	๑๕	๖๖	๔๒.๘๖	๑๒	๖๓	๓๔.๒๘

ข้อมูลคุณลักษณะส่วนบุคคล	กลุ่มทดลอง			กลุ่มควบคุม		
	จำนวน (คน)	ความถี่สะสม	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ความถี่สะสม	ร้อยละ
เป้าหมายการใช้ใช้ เครือข่ายสังคมออนไลน์						
ดูวิดีโอ ดูหนัง ฟังเพลง เล่น เกม	๑๐	๑๐	๒๘.๕๗	๘	๘	๒๒.๘๖
เพื่อการศึกษา ดูข่าว/ ติดตามข่าวสาร	๑๔	๒๔	๔๐.๐๐	๑๒	๒๐	๓๔.๒๘
ชื่อของ ดูรูปภาพ up load รูปภาพ	๗	๓๑	๒๐.๐๐	๔	๒๔	๑๑.๔๓
กดไลค์ คุยเล่นกับเพื่อน	๔	๓๕	๑๑.๔๒๓	๑๑	๓๕	๓๑.๓

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นพระนิสิตชั้นปีที่ ๔ คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๔๒ ทั้งนี้ด้านระดับการศึกษาทางโลกอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. ร้อยละ ๗๗.๑๔ มีระยะเวลาในการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ มากที่สุดคือ ๑-๓ ชั่วโมง/วัน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๑๔ รองลงมาคือ น้อยกว่า ๑ ชั่วโมง/วัน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๗๐ และมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์มากที่สุด ได้แก่ อินเทอร์เน็ต ร้อยละ ๔๒.๘๖ รองลงมาคือ ไลน์ ร้อยละ ๒๘.๕๗ และมีวัตถุประสงค์การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการศึกษา ดูข่าว และติดตามข่าวสาร มากที่สุดร้อยละ ๔๐.๐๐ รองลงมาคือ ดูวิดีโอ ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกม ร้อยละ ๒๘.๕๗

ตอนที่ ๒ การวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของตัวแปร พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ (กินอยู่ดูฟังเป็น) ใช้/ดู /ฟัง ด้านพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม ที่เหมาะสม ด้านพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ และ ด้านพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา รายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๙ คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ ของพระสงฆ์กลุ่มทดลอง

ข้อคำถาม	Mean (S.D.)			
	Pre-test	Post-test ๑	Post-test ๒	Post-test ๓
พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ				

ข้อคำถาม	Mean (S.D.)			
	Pre-test	Post-test ๑	Post-test ๒	Post-test ๓
๑) ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าบุคคลสามารถเป็นได้ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารได้ในเวลาเดียวกัน โดยสามารถสร้างสรรค์เนื้อหาได้ด้วยตนเอง	๓.๐๐ (.๐๐๐)	๔.๓๙ (.๘๓๒)	๔.๔๓ (.๗๙๐)	๔.๕๐ (.๗๔๕)
๒) ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าผู้รับสารที่ไม่มีความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อ จะเป็นผู้ไม่รู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะ พิจารณาเลือกรับข่าวสารที่ถูกต้อง	๓.๐๐ (.๕๔๔)	๔.๔๓ (.๙๖๐)	๔.๔๖ (.๙๖๐)	๔.๕๗ (.๗๙๐)
๓) ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่ามีการนำเสนอข่าวปลอมที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทำลายความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือองค์กร	๒.๘๙ (.๙๙๔)	๔.๓๖ (.๙๑๑)	๔.๓๖ (.๙๑๑)	๔.๗๑ (.๖๐๐)
๔) ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าข่าวปลอมและข่าวลือสามารถสร้างความระแวงในวงการคณะสงฆ์ได้	๒.๙๖ (.๙๖๒)	๓.๙๓ (๑.๐๑๖)	๓.๙๓ (๑.๐๑๖)	๔.๑๔ (.๖๕๐)
๕) ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าการสร้างข่าวชวนเชื่อที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการหลอกลวงทำให้ข่าวมีความน่าเชื่อถือมาก	๓.๐๐ (.๗๗๐)	๔.๑๔ (.๘๔๘)	๔.๑๔ (.๘๔๘)	๔.๓๖ (.๖๒๑)
๖) ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าคนที่รู้เท่าทันสื่อ เป็นคนที่มีมีการคิดวิเคราะห์ข่าวสาร นั้นน่าเชื่อถือหรือไม่	๒.๐๐ (.๗๗๐)	๓.๘๒ (.๘๖๓)	๓.๗๙ (.๘๗๖)	๓.๙๓ (๑.๐๑๖)
๗) ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าคนที่รู้เท่าทันสื่อ จะต้องมีการประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารว่าข่าวนั้น	๓.๑๑ (.๙๕๖)	๓.๖๑ (๑.๐๖๖)	๓.๖๑ (๑.๐๖๖)	๓.๗๑ (๑.๐๘๔)
๘) ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าข้อมูลที่เป็นข่าวลวง (Fake news) เผยแพร่ทางสื่อสังคมออนไลน์นั้นส่งกระทบต่อสังคมโดยรวม	๓.๐๔ (๑.๑๐๗)	๓.๙๖ (.๙๙๙)	๓.๙๖ (.๙๙๙)	๓.๙๖ (.๖๓๗)
๙) แม้ข้าพเจ้าจะรู้ว่ามักมีการพุดมุขตลกถ้อยคำเสียดสีเป็น “ข่าวปลอม” แต่ข้าพเจ้าก็ชอบพุดเพื่อความสนุกสนาน	๒.๙๓ (๑.๐๑๖)	๓.๕๗ (.๙๒๐)	๓.๕๗ (.๙๒๐)	๓.๒๕ (.๙๒๘)

ข้อคำถาม	Mean (S.D.)			
	Pre-test	Post-test ๑	Post-test ๒	Post-test ๓
๑๐) ชาวเจ้ามักเชื่อข่าวที่นำเสนอแล้วสอดคล้องกับค่านิยมและความเชื่อของชาวเจ้า	๒.๙๖ (๑.๐๓๕)	๔.๑๔ (.๗๐๕)	๔.๑๔ (.๗๐๕)	๔.๒๙ (.๗๖๓)
พฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ (กินอยู่ดูฟังเป็น) ใช้/ดู /ฟัง				
๑๑) ชาวเจ้าใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการค้นหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง	๒.๗๕ (.๘๘๗)	๔.๑๑ (๑.๑๙๗)	๔.๑๔ (๑.๒๐๘)	๔.๐๔ (.๙๒๒)
๑๒) ชาวเจ้าพิจารณาประโยชน์และโทษของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ก่อนใช้ทุกครั้ง	๒.๘๙ (.๙๙๔)	๔.๓๖ (.๙๑๑)	๔.๓๖ (.๙๑๑)	๔.๗๑ (.๖๐๐)
๑๓) ชาวเจ้าเลือกที่จะใช้ภาษาสุภาพในการเขียนลงบน สื่อสังคมออนไลน์	๓.๐๗ (.๘๕๘)	๔.๒๕ (.๘๘๗)	๔.๒๙ (.๘๘๗)	๔.๓๒ (.๖๗๐)
๑๔) เมื่อได้อ่านข่าวจากสื่อสังคมออนไลน์ชาวเจ้าจะไม่เชื่อโดยทันทีแต่จะตรวจสอบข้อมูลจากหลายๆ แห่งก่อน เพื่อจะไม่เผยแพร่ข่าวสารที่ผิดให้ผู้อื่นรับทราบ	๓.๑๑ (.๙๕๖)	๓.๖๑ (๑.๐๖๖)	๓.๖๑ (๑.๐๖๖)	๓.๗๑ (๑.๐๘๔)
๑๕) ชาวเจ้ามักตัดสินใจซื้อของจากการที่การโฆษณาที่เห็นบ่อยๆ	๓.๒๙ (.๙๓๗)	๓.๘๖ (.๙๓๒)	๓.๗๙ (.๙๙๕)	๓.๘๒ (.๙๘๓)
พฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม ที่เหมาะสม				
๑๖) ชาวเจ้ามักตรวจสอบแหล่งที่มาของข่าวก่อนที่จะโพสต์หรือแชร์ข้อความในโลกออนไลน์เสมอ	๓.๐๐ (.๐๐๐)	๓.๐๐ (๑.๐๕๔)	๓.๐๐ (๑.๐๕๔)	๓.๓๓ (๑.๐๙๐)
๑๗) ชาวเจ้าแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้และข่าวสารดีๆ ทางสื่อสังคมออนไลน์ที่เป็นประโยชน์กับเพื่อนเสมอ	๓.๒๙ (.๘๙๗)	๔.๕๗ (.๗๙๐)	๔.๕๗ (.๗๙๑)	๔.๘๖ (.๓๕๖)
๑๘) ชาวเจ้ามักจะเชื่อข่าวที่เพื่อนของชาวเจ้านำมาเล่าให้ฟังเสมอ	๓.๑๙ (๑.๑๒๔)	๔.๕๔ (.๕๗๖)	๔.๕๔ (.๕๗๖)	๔.๓๒ (.๘๖๓)
๑๙) ชาวเจ้าจะตักเตือนเพื่อนที่มีก “อวดสรรพคุณเกินจริงของสินค้า” เสมอ	๓.๒๙ (.๙๓๗)	๓.๘๖ (.๙๓๒)	๓.๗๙ (.๙๙๕)	๓.๘๒ (.๙๘๓)

ข้อคำถาม	Mean (S.D.)			
	Pre-test	Post-test ๑	Post-test ๒	Post-test ๓
๒๐) ข้าพเจ้าพิจารณาก่อนที่จะเชื่อคำพูดของเพื่อนที่รู้จักทางสื่อสังคมออนไลน์ทุกครั้ง	๓.๓๙ (๑.๑๒๓)	๔.๓๙ (.๖๘๕)	๔.๔๐ (.๖๘๕)	๔.๓๒ (.๘๖๓)
พฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ				
๒๑) ข้าพเจ้ารู้สึกอึดอัดใจที่ได้แนะนำแหล่งข้อมูลที่ต้องและสร้างสรรค์ให้กับผู้อื่น	๒.๕๗ (.๗๔๒)	๔.๑๑ (๑.๐๖๖)	๔.๑๐ (๑.๐๖๖)	๔.๒๘ (.๖๕๙)
๒๒) ข้าพเจ้ามีความเข้มแข็งทางใจเพียงพอที่จะควบคุมตนเองไม่ให้ส่งคลิปที่ยังไม่แน่ใจว่าสาระนั้นจริงหรือไม่ แม้ว่าอยากจะส่งต่อมากก็ตาม	๒.๙๖ (๑.๐๓๕)	๔.๑๔ (.๗๐๕)	๔.๑๔ (.๗๐๕)	๔.๒๙ (.๗๖๓)
๒๓) ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีความคุ้มค่าเมื่อได้โพสต์ข้อความดีๆ ที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้อื่น	๓.๐๗ (๑.๓๐๓)	๓.๖๘ (๑.๑๒๔)	๓.๖๔ (๑.๑๒๙)	๓.๘๓ (๑.๐๒๐)
๒๔) ข้าพเจ้ามีสติพิจารณาในการใช้สื่ออย่างถูกต้อง	๓.๐๗ (.๘๕๘)	๔.๒๖ (.๘๘๗)	๔.๒๙ (.๘๙๗)	๔.๓๓ (.๖๗๐)
๒๕) เมื่อมีผู้ผลิตสื่อสร้างสรรค์ดีๆ ข้าพเจ้ามักจะโพสต์ข้อความที่ทำให้กำลังใจกับผู้ผลิตเสมอ	๓.๑๔ (.๘๐๓)	๔.๑๘ (๑.๐๕๖)	๔.๑๘ (๑.๐๕๖)	๔.๘๒ (.๕๔๘)
พฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา				
๒๖) ข้าพเจ้ารู้เท่าทันการใช้สื่อสังคมออนไลน์ว่าสิ่งใดที่เป็นประโยชน์/โทษต่อตนเองและสังคม	๓.๑๑ (๑.๐๓๑)	๓.๖๔ (๑.๐๒๖)	๓.๕๗ (.๙๙๗)	๓.๔๖ (.๘๘๒)
๒๗) ข้าพเจ้าให้ความสำคัญกับสัมพันธภาพกับคนรอบข้างมากกว่าสัมพันธภาพกับเพื่อนในสื่อสังคมออนไลน์	๓.๐๐ (.๐๐๐)	๓.๓๖ (๑.๑๒๙)	๓.๒๙ (๑.๐๘๔)	๓.๒๕ (๑.๐๔๑)
๒๘) ข้าพเจ้ารู้จักความพอดีในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในระดับที่เหมาะสมกับตนเอง	๓.๑๘ (.๗๗๒)	๔.๓๒ (.๘๑๙)	๔.๓๖ (.๘๒๖)	๔.๓๖ (๑.๐๖๒)
๒๙) ข้าพเจ้าแสวงหาความสุขจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลที่สร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่าในการพัฒนาตนเอง	๓.๔๔ (๑.๑๓๘)	๓.๙๖ (๑.๐๓๖)	๓.๙๓ (๑.๐๑๖)	๔.๒๕ (.๕๘๕)
๓๐) ข้าพเจ้าใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อแสวงหาความรู้มากกว่าความบันเทิง	๒.๙๓ (๑.๐๑๖)	๓.๐๔ (๑.๒๓๒)	๒.๙๓ (๑.๑๘๔)	๒.๙๓ (.๗๑๖)

ข้อความ	Mean (S.D.)			
	Pre-test	Post-test ๑	Post-test ๒	Post-test ๓
Total	๓.๐๒ (.๒๗๖)	๓.๗๙ (.๔๒๓)	๓.๙๖ (.๔๒๒)	๔.๐๖ (.๓๔๓)

จากตาราง ๔.๙ พบว่า คะแนนเฉลี่ยในแต่ละด้าน และภาพรวมพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อ ของพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทดลอง รายชื่อ พบว่า หลังเข้าร่วมกิจกรรมคะแนนเฉลี่ยแต่ละข้อมีแนวโน้มสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม และในระยะติดตามผลพบว่าคะแนนเฉลี่ยแต่ละข้อมีแนวโน้มสูงกว่าหลังการกรเข้าร่วมกิจกรรม และก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม โดยพบว่า พฤติกรรมกรรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ มีค่าเฉลี่ยมากกว่าด้านอื่นๆ พบตัวบ่งชี้พฤติกรรม ได้แก่ เมื่อมีผู้ผลิตสื่อสร้างสรรค์ดีๆ ข้าพเจ้ามักจะโพสต์ข้อความที่ให้กำลังใจกับผู้ผลิตเสมอ ตัวบ่งชี้พฤติกรรมรองลงมา ข้าพเจ้ามีสติพิจารณาในการใช้สื่ออย่างถูกต้อง และข้าพเจ้ามีความเข้มแข็งทางใจเพียงพอที่จะควบคุมตนเองไม่ให้ส่งคลิปที่ยังไม่แน่ใจว่าสาระนั้นจริงหรือไม่ แม้ว่าอยากส่งต่อมากก็ตาม รองลงมา พฤติกรรมกรรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา มีค่าเฉลี่ยมากกว่าด้านอื่นๆ พบตัวบ่งชี้พฤติกรรม ได้แก่ ข้าพเจ้ารู้จักความพอดีในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในระดับที่เหมาะสมกับตนเอง ตัวบ่งชี้พฤติกรรมรองลงมา ข้าพเจ้าแสวงหาความสุขจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลที่สร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่าในการพัฒนาตนเอง และข้าพเจ้ารู้เท่าทันกรใช้สื่อสังคมออนไลน์ว่าสิ่งใดที่เป็นประโยชน์/โทษต่อตนเองและสังคม ส่วนพฤติกรรมกรรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ ตัวบ่งชี้พฤติกรรม ได้แก่ ข้าพเจ้าพิจารณาประโยชน์และโทษของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ก่อนใช้ทุกครั้ง รองลงมาข้าพเจ้าเลือกที่จะใช้ภาษาสุภาพในการเขียนลงบน สื่อสังคมออนไลน์ และ ข้าพเจ้าใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการค้นหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง และค่าที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ พฤติกรรมกรรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ พบตัวบ่งชี้พฤติกรรม ได้แก่ ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่ามีการนำเสนอข่าวปลอมที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทำลายความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือองค์กร รองลงมา ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าผู้รับสารที่ไม่มีความสามารถในการ รู้เท่าทันสื่อ จะเป็นผู้ไม่รู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะ พิจารณาเลือกรับข่าวสารที่ถูกต้อง และ ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าบุคคลสามารถเป็นได้ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารได้ในเวลาเดียวกัน โดยสามารถสร้างสรรค์เนื้อหาได้ด้วยตนเอง

ตารางที่ ๔.๑๐ สรุปคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อ ของพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทดลอง (n = ๓๕)

ข้อความ	Pre test			Post test			ระยะติดตามผล			F-test	P-value
	Mean	SD	ระดับ การ รู้เท่า ทัน สื่อ	Mean	SD	ระดับ การ รู้เท่า ทัน สื่อ	Mean	SD	ระดับ การ รู้เท่า ทัน สื่อ		
ด้าน ความรู้ เข้าใจ	๓.๖๕๓	๐.๔๓๗	มาก	๔.๐๔๕	๐.๔๐๐	มาก	๔.๑๔๔	๐.๓๒๒	มาก	๑๑.๒๓๙	๐.๐๐๐*
ด้านกาย	๓.๗๘๙	๐.๔๘๘	มาก	๔.๐๕๘	๐.๔๘๘	มาก	๔.๑๒๑	๐.๔๑๑	มาก	๙.๗๕๒	๐.๐๐๐*
ด้าน สังคม	๓.๔๗๗	๐.๕๔๓	มาก	๓.๘๕๒	๐.๕๙๔	มาก	๓.๘๕๗	๐.๔๙๔	มาก	๘.๖๓๕	๐.๐๐๐*
ด้าน จิตใจ	๓.๖๑๑	๐.๕๕๖	มาก	๔.๓๐๗	๐.๕๐๘	มาก	๔.๒๑๙	๐.๔๒๒	มาก	๑๒.๙๒๐	๐.๐๐๐*
ด้าน ปัญญา	๓.๕๖๔	๐.๔๔๖	มาก	๔.๒๑๑	๐.๔๕๘	มาก	๔.๒๒๙	๐.๔๑๔	มาก	๕.๐๙๒	๐.๐๐๐*
ทั้งฉบับ	๓.๖๑๙	๐.๓๕๙	มาก	๔.๐๙๔	๐.๓๘๐	มาก	๔.๑๘๖	๐.๒๙๕	มาก	๑๘.๔๕๑	๐.๐๐๐*

จากตารางที่ ๔.๑๐ เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทดลอง พบว่า คะแนนพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์กลุ่มทดลองระหว่างก่อน หลังการเข้าร่วมกิจกรรม และระยะติดตามผล แยกเป็นรายด้าน พบว่า คะแนนการพัฒนาด้านทุกด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เมื่อเปรียบเทียบรายคู่พบว่า

- ๑) หลังการเข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมทุกคู่
- ๒) ระยะติดตามผลมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมทุกคู่ และ
- ๓) ระยะติดตามผลมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์สูงกว่าหลังการเข้าร่วมกิจกรรมทุกคู่

ตารางที่ ๔.๑๑ เปรียบเทียบคะแนนความรู้เฉลี่ยก่อนการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ข้อมูล	จำนวน (คน)	Mean	S.D.	t-value	p-value
พฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ					
กลุ่มทดลอง	๓๕	๑๑.๔๘๐	๒.๖๓๑	๐.๐๓๓	๐.๙๗๔
กลุ่มควบคุม	๓๕	๑๑.๔๖๖	๒.๔๕๖		

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ก่อนการทดลอง คะแนนพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจของพระสงฆ์ผู้เข้ารับการอบรม ในกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๑๑.๔๘๐ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๒.๖๓๑ ($\bar{X} = ๑๑.๔๘๐$, S.D. = ๒.๖๓๑) และกลุ่มควบคุม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๑๑.๔๖๖ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๒.๔๕๖ ($\bar{X} = ๑๑.๔๖๖$, S.D. = ๒.๔๕๖) เมื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ผู้เข้ารับการอบรม ระหว่างกลุ่มควบคุมกับกลุ่มทดลอง พบว่า พระสงฆ์ผู้เข้ารับการอบรมความรู้ความเข้าใจในการเท่าทันสื่อไม่แตกต่างกันทั้ง ๒ กลุ่ม ที่ระดับ ๐.๐๕ (p-value = ๐.๙๗๔)

ตารางที่ ๔.๑๒ เปรียบเทียบคะแนนความรู้เฉลี่ยหลังการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ข้อมูล	จำนวน (คน)	Mean	S.D.	t-value	p-value
พฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ หลังการทดลอง					
กลุ่มทดลอง	๓๕	๑๓.๗๘๑	๒.๕๑๒	๕.๗๐๑	๐.๐๐๐*
กลุ่มควบคุม	๓๕	๑๑.๔๖๖	๒.๓๙๓		

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า หลังการทดลอง คะแนนพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ ของพระสงฆ์ผู้เข้ารับการอบรม ในกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๑๓.๗๘๑ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๒.๕๑๒ ($\bar{X} = ๑๓.๗๘๑$, S.D. = ๒.๕๑๒) และกลุ่มควบคุม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๑๑.๔๖๖ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๒.๓๙๓ ($\bar{X} = ๑๑.๔๖๖$, S.D. = ๒.๓๙๓) เมื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ผู้เข้ารับการอบรม ระหว่างกลุ่มควบคุมกับ

กลุ่มทดลอง พบว่า พระสงฆ์ผู้เข้ารับการอบรมความรู้ความเข้าใจในการเท่าทันสื่อ ของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ (p-value = ๐.๐๐)

ตารางที่ ๔.๑๓ เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ เฉลี่ยระยะติดตามผลครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้าน ความรู้ความเข้าใจรู้เฉลี่ย		\bar{X}	S.D.	t-value	p-value
๑	กลุ่มทดลอง	๑๓.๔๑๑	๓.๒๒๗	๔.๐๒๗	๐.๐๐๐*
	กลุ่มควบคุม	๑๑.๔๙๓	๒.๔๗๘		
๒	กลุ่มทดลอง	๑๓.๓๒๗	๓.๑๑๒	๕.๒๔๖	๐.๐๐๐*
	กลุ่มควบคุม	๑๑.๔๖๐	๒.๔๒๖		

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ในระยะติดตามผล คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจของพระสงฆ์ ในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ (p-value = ๐.๐๐) นั่นคือ ค่าคะแนนระยะติดตามครั้งที่ ๑ และระยะติดตามครั้งที่ ๒ ของกลุ่มทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๑๓.๔๑๑ และ ๑๑.๔๙๓ สำหรับระยะติดตามครั้งที่ ๑ และ ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๑๓.๓๒๗ และ ๑๑.๔๖๐ สำหรับระยะติดตามครั้งที่ ๒) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๑๔ เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ เฉลี่ยก่อน หลัง และระยะติดตามในกลุ่มทดลอง

ด้าน	การทดลอง	Sum of Squares	Df	Mean Square	F-test	p-value
ความรู้ เฉลี่ย	ระหว่างกลุ่ม	๒๒๒.๙๘๖	๓	๑๑๑.๔๙๓	๑๔.๑๔๖	๐.๐๐๐*
	ภายในกลุ่ม	๑๗๐๒.๓๘๔	๒๑๖	๗.๘๘๑		
	รวม	๑๙๒๕.๓๗๐	๒๑๙			

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า

คะแนนความรู้เฉลี่ยระยะติดตามผล ระยะหลังการทดลองและระยะก่อนการทำการทดลองของกลุ่มทดลอง มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ($F = ๑๔.๑๔๖$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$) และจากตารางที่ ๔.๑๐ คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ของกลุ่มทดลอง พบว่า

๑) คะแนนเฉลี่ยหลังทดลอง มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔๕ และ ๓.๖๕๓)

๒) คะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๑ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๑ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔๔ และ ๓.๖๕๓)

๓) คะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๒ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๒ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔๖ และ ๓.๖๕๓)

ตารางที่ ๔.๑๕ เปรียบเทียบคะแนนพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ เฉลี่ยก่อน หลัง และระยะติดตามในกลุ่มควบคุม

ด้าน	การทดลอง	Sum of Squares	Df	Mean Square	F-test	p-value
คะแนนพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๓๗	๓	๐.๐๑๘	๐.๐๐๓	๐.๙๙๗
	ภายในกลุ่ม	๑๒๘๘.๕๗๕	๒๑๖	๕.๙๖๖		
	รวม	๑๒๘๘.๖๑๒	๒๑๘			

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า คะแนนความรู้เฉลี่ยระยะติดตามผล ระยะหลังการทดลอง และระยะก่อนการทำการทดลองของกลุ่มควบคุมไม่ มีความแตกต่างกัน ($F = ๐.๐๐๐๓$, $p\text{-value} = ๐.๙๙๗$) และจากตารางที่ ๔.๑๐ คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ของกลุ่มควบคุม พบว่า ๑) คะแนนเฉลี่ยหลังทดลอง Post-test ๓ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย Pre-test อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย Post-test ๓ สูงกว่า Pre-test (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔ และ ๒.๘๘) ๒) คะแนนเฉลี่ยหลังทดลอง Post-test ๒ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย Pre-test อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย Post-test ๒ สูงกว่า Pre-test (คะแนน

เฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๖ และ ๒.๘๘) และ ๓) คะแนนเฉลี่ยหลังทดลอง Post-test ๑ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย Pre-test อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$ โดยคะแนนเฉลี่ย Post-test ๑ สูงกว่า Pre-test (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ และ ๒.๘๘)

ด้านการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อ

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ด้าน	กลุ่ม	Mean	SD	t	p-value
ด้านความรู้ความเข้าใจ	ทดลอง	๓.๖๕๓	๐.๔๓๗	๑.๙๒๕	๐.๐๕๓
	ควบคุม	๓.๕๐๗	๐.๔๗๐		
ด้านกายภาพ	ทดลอง	๓.๗๘๙	๐.๔๘๙	๑.๐๙๓	๐.๒๗๖
	ควบคุม	๓.๗๐๑	๐.๔๘๑		
ด้านสังคมที่เหมาะสม	ทดลอง	๓.๔๗๗	๐.๕๔๓	๐.๗๐๓	๐.๔๘๓
	ควบคุม	๓.๔๑๑	๐.๕๘๗		
ด้านจิตใจ	ทดลอง	๓.๖๑๑	๐.๕๕๖	๐.๓๖๑	๐.๗๑๙
	ควบคุม	๓.๕๗๘	๐.๕๔๕		
ด้านปัญญา	ทดลอง	๓.๕๖๔	๐.๔๔๖	๐.๓๙๙	๐.๗๓๕
	ควบคุม	๓.๕๐๐	๐.๔๓๓		
รวมทั้งฉบับ	ทดลอง	๓.๖๑๙	๐.๓๕๙	๑.๓๐๘	๐.๑๙๓
	ควบคุม	๓.๕๔๐	๐.๓๗๒		

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า ก่อนการทดลอง พระนิสิตกลุ่มทดลองและพระนิสิตกลุ่มควบคุมมีค่าคะแนนพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้วยความรู้ความเข้าใจ และคะแนนพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อไม่แตกต่างกัน และเมื่อทำการทดสอบทั้งฉบับ พบว่าคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านกายภาพ ด้านสังคมที่เหมาะสม ด้านจิตใจ ด้านปัญญา รวมทั้งฉบับ ในระยะก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อหลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ด้าน	กลุ่ม	Mean	SD	t	p-value
ด้านความรู้ความเข้าใจ	ทดลอง	๔.๐๔๕	๐.๔๐๐	๕.๖๙๕	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๖๖๐	๐.๔๑๖		
ด้านกายภาพ	ทดลอง	๔.๐๕๘	๐.๔๘๘	๔.๗๖๒	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๖๗๗	๐.๔๗๘		
ด้านสังคมที่เหมาะสม	ทดลอง	๓.๘๕๒	๐.๕๙๔	๔.๕๖๔	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๔๐๖	๐.๕๘๙		
ด้านจิตใจ	ทดลอง	๔.๓๐๗	๐.๕๐๘	๘.๔๗๖	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๕๗๐	๐.๕๔๒		
ด้านปัญญา	ทดลอง	๔.๒๑๑	๐.๔๕๘	๙.๗๙๒	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๕๐๑	๐.๔๑๗		
รวมทั้งฉบับ	ทดลอง	๔.๐๙๔	๐.๓๘๐	๘.๖๙๙	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๕๖๓	๐.๓๕๙		

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า

๑) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจของพระสงฆ์หลังทำการฝึกอบรม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (p-value = ๐.๐๐๐) นั่นคือ คะแนนของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔๕ และ ๓.๖๖๐ ตามลำดับ)

๒) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (p-value = ๐.๐๐๐) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ ของกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๐๕๘ และ ๓.๖๗๗ ตามลำดับ)

๓) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (p-value = ๐.๐๐๐) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม ของกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๘๕๒ และ ๓.๔๐๖ ตามลำดับ)

๔) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (p-value = ๐.๐๐๐) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ ของกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๓๐๗ และ ๓.๕๗๐ ตามลำดับ)

๕) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (p-value = ๐.๐๐๐) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา ของกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๒๑๑ และ ๓.๕๐๑ ตามลำดับ)

๖) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อทั้งหมด มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (p-value = ๐.๐๐๐) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อทั้งหมด ของกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๐๙๔ และ ๓.๕๖๓ ตามลำดับ)

ภายหลังการทดลอง พระนิสิตกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคะแนนความรู้ความเข้าใจ ในการรู้เท่าทันสื่อ และพฤติกรรมด้านกายภาพ ด้านสังคมที่เหมาะสม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ แสดงว่าภายหลังการทดลองพระนิสิตกลุ่มทดลองมีความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อ ทุกด้านสูงกว่ากลุ่มควบคุม

ผลการวิจัยพบว่า ชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์ส่งผลให้ พระนิสิตพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อให้สูงขึ้นได้ เมื่อนำมาใช้กับพระนิสิตที่เข้าร่วม โครงการในการฝึกอบรมผ่านชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์ทำให้ พระนิสิตพัฒนาความสามารถในการวิเคราะห์สื่อ มีความสามารถในการประเมินสื่อ ภายหลังการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๘ การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อระยะติดตาม ๑ ระหว่าง กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ด้าน	กลุ่ม	Mean	SD	t	p-value
ด้านความรู้ ความเข้าใจ	ทดลอง	๔.๑๔๔	๐.๓๒๒	๗.๘๙๘	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๖๕๗	๐.๓๘๙		
ด้านกายภาพ	ทดลอง	๔.๑๒๑	๐.๔๑๑	๕.๗๘๓	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๖๙๓	๐.๔๘๐		
ด้านสังคม ที่เหมาะสม	ทดลอง	๓.๘๔๗	๐.๔๙๔	๔.๘๑๑	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๔๒๗	๐.๕๕๗		

ด้านจิตใจ	ทดลอง	๔.๒๑๙	๐.๔๔๒	๘.๓๔๘	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๕๕๖	๐.๕๑๕		
ด้านปัญญา	ทดลอง	๔.๒๒๙	๐.๔๑๔	๙.๑๓๑	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๕๐๔	๐.๔๑๒		
รวมทั้งฉบับ	ทดลอง	๔.๑๘๖	๐.๒๙๕	๙.๗๘๙	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๕๖๖	๐.๓๔๕		

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า

๑) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจของพระสงฆ์หลังทำการฝึกอบรมในระยะติดตามผล ๑ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (p-value = ๐.๐๐๐) นั่นคือ คะแนนของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๑๔๔ และ ๓.๖๕๗ ตามลำดับ)

๒) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (p-value = ๐.๐๐๐) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ ของกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๑๒๑ และ ๓.๖๙๓ ตามลำดับ)

๓) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม หลังทำการฝึกอบรมในระยะติดตามผล ๑ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (p-value = ๐.๐๐๐) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม ของกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๘๔๗ และ ๓.๔๒๗ ตามลำดับ)

๔) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ หลังทำการฝึกอบรมในระยะติดตามผล ๑ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (p-value = ๐.๐๐๐) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ ของกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๒๑๙ และ ๓.๕๕๖ ตามลำดับ)

๕) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา หลังทำการฝึกอบรมในระยะติดตามผล ๑ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (p-value = ๐.๐๐๐) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา ของกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๑๒๙ และ ๓.๕๐๔ ตามลำดับ)

๖) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อทั้งฉบับ หลังทำการฝึกอบรมในระยะติดตามผล ๑ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .

๐๕ (p-value = ๐.๐๐๐) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อทั้งฉบับ ของกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๐๘๖ และ ๓.๕๖๖ ตามลำดับ)

ภายหลังการทดลองในระยะติดตามผล ๑ พระนิสิตกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคะแนนความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อ และพฤติกรรมด้านกายภาพ ด้านสังคมที่เหมาะสม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ แสดงว่าภายหลังการทดลองในระยะติดตามผล ๑ พระนิสิตกลุ่มทดลองมีความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อ ทุกด้านสูงกว่ากลุ่มควบคุม

ผลการวิจัยพบว่า ชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ส่งผลให้พระนิสิตพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อให้สูงขึ้นได้ เมื่อนำมาใช้กับพระนิสิตที่เข้าร่วมโครงการในการฝึกอบรมผ่านชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ทำให้พระนิสิตพัฒนาความสามารถในการวิเคราะห์สื่อ มีความสามารถในการประเมินสื่อ ภายหลังการทดลองในระยะติดตามผล ๑ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๑๙ การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อ ระยะติดตาม ๒ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ด้าน	กลุ่ม	Mean	SD	t	p-value
ด้านความรู้ความเข้าใจ	ทดลอง	๔.๐๘๖	๐.๓๘๒	๖.๘๙๘	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๓๔๗	๐.๓๘๙		
ด้านกายภาพ	ทดลอง	๔.๐๗๓	๐.๓๑๑	๕.๗๑๓	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๓๙๓	๐.๔๖๑		
ด้านสังคมที่เหมาะสม	ทดลอง	๓.๕๖๖	๐.๓๙๖	๔.๓๗๑	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๒๒๔	๐.๔๒๕		
ด้านจิตใจ	ทดลอง	๔.๑๙๓	๐.๔๑๙	๙.๓๔๘	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๓๗๒	๐.๔๖๖		
ด้านปัญญา	ทดลอง	๔.๐๒๐	๐.๓๑๔	๙.๑๓๑	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๒๖๕	๐.๔๓๑		
รวมทั้งฉบับ	ทดลอง	๔.๐๕๕	๐.๓๙๕	๙.๗๘๙	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๘๗๒	๐.๔๔๕		

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่า

๑) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้าน ความรู้ความเข้าใจของพระสงฆ์หลังทำการฝึกอบรมในระยะติดตามผล ๒ มีความแตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($p\text{-value} = ๐.๐๐๐$) นั่นคือ คะแนนของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่ม ควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๐๔๖ และ ๓.๓๔๗ ตามลำดับ)

๒) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้าน กายภาพ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($p\text{-value} = ๐.๐๐๐$) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ ของกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๐๗๓ และ ๓.๓๙๓ ตามลำดับ)

๓) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้าน สังคม หลังทำการฝึกอบรมในระยะติดตามผล ๑ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($p\text{-value} = ๐.๐๐๐$) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม ของกลุ่มทดลองมี คะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๕๖๖ และ ๓.๒๒๔ ตามลำดับ)

๔) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้าน จิตใจ หลังทำการฝึกอบรมในระยะติดตามผล ๑ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($p\text{-value} = ๐.๐๐๐$) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ ของกลุ่มทดลองมี คะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๑๙๓ และ ๓.๓๗๒ ตามลำดับ)

๕) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้าน ปัญญา หลังทำการฝึกอบรมในระยะติดตามผล ๑ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .๐๕ ($p\text{-value} = ๐.๐๐๐$) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา ของกลุ่ม ทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๐ และ ๓.๒๖๕ ตามลำดับ)

๖) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ในเรื่องพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อทั้ง ๓ ด้าน หลังทำการฝึกอบรมในระยะติดตามผล ๑ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ . ๐๕ ($p\text{-value} = ๐.๐๐๐$) นั่นคือ คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อทั้งสามด้าน ของกลุ่มทดลองมี คะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๐๕๕ และ ๓.๘๗๒ ตามลำดับ)

ภายหลังการทดลองในระยะติดตามผล ๑ พระนิสิตกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมี คะแนนความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อ และพฤติกรรมด้านกายภาพ ด้านสังคมที่เหมาะสม ด้าน จิตใจ และด้านปัญญา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ แสดงว่าภายหลังการทดลองในระยะ ติดตามผล ๒ พระนิสิตกลุ่มทดลองมีความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อ ทุกด้านสูงกว่ากลุ่มควบคุม

ผลการวิจัยพบว่า ชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ส่งผลให้พระนิสิตพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อให้สูงขึ้นได้ เมื่อนำมาใช้กับพระนิสิตที่เข้า

ร่วมโครงการในการฝึกอบรมผ่านชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ทำให้พระนิสิตพัฒนาความสามารถในการวิเคราะห์สื่อ มีความสามารถในการประเมินสื่อ ภายหลังการทดลองในระยะติดตามผล ๒ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๐ เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างตัวแปรพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมทั้ง ๔ ระยะ

ด้าน	กลุ่ม	Mean	SD	t	p-value
ก่อนการทดลอง	ทดลอง	๓.๖๑๙	๐.๓๕๙	๑.๓๐๘	๐.๑๙๓
	ควบคุม	๓.๕๔๐	๐.๓๗๒		
หลังการทดลอง	ทดลอง	๔.๐๙๕	๐.๓๘๐	๘.๖๙๙	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๕๖๓	๐.๓๕๙		
ระยะติดตามผล ๑	ทดลอง	๔.๐๘๖	๐.๒๙๕	๙.๗๘๙	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๕๖๖	๐.๓๔๕		
ระยะติดตามผล ๒	ทดลอง	๔.๐๕๕	๐.๓๙๕	๙.๑๓๑	๐.๐๐๐*
	ควบคุม	๓.๘๗๒	๐.๔๔๕		

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่า

๑) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ก่อนได้รับการอบรม ไม่มีความแตกต่างกัน นั่นคือ คะแนนของกลุ่มควบคุมสูงกว่ากลุ่มทดลองมีค่าให้ใกล้เคียงกัน (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๖๑๙ และ ๓.๕๔๐ ตามลำดับ)

๒) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในระยะติดตามผลครั้งที่ ๑ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นั่นคือ คะแนนระยะติดตามผลครั้งที่ ๑ ของกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๐๘๖ และ ๓.๕๖๖ ตามลำดับ)

๓) คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ระยะติดตามผลครั้งที่ ๒ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ นั่นคือ คะแนนระยะติดตามผลครั้งที่ ๒ ของกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม (คะแนนเฉลี่ย เท่ากับ ๔.๐๕๕ และ ๓.๘๗๓ ตามลำดับ)

ตารางที่ ๔.๒๑ เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อในแต่ละด้านของกลุ่มทดลอง

ด้าน	การทดลอง	Sum of Squares	Df	Mean Square	F-test	p-value
ความรู้	ระหว่าง	๒.๖๒๕	๓	๑.๓๑๒	๑๑.๒๓๙	๐.๐๐๐*
	กลุ่ม	๒๐.๖๖๙	๑๗๗	๐.๑๑๗		
	ภายในกลุ่ม	๒๓.๒๙๔	๑๗๙			
	รวม					
กายภาพ	ระหว่าง	๓.๘๑๙	๓	๑.๒๗๓	๙.๗๕๒	๐.๐๐๐*
	กลุ่ม	๓๔.๖๕๗	๑๗๗	๐.๑๙๖		
	ภายในกลุ่ม	๓๘.๖๕๗	๑๗๙			
	รวม					
สังคม	ระหว่าง	๓.๒๕๗	๓	๑.๐๘๖	๘.๖๓๕	๐.๐๐๐*
	กลุ่ม	๓๓.๓๘๓	๑๗๗	๐.๑๘๘		
	ภายในกลุ่ม	๓๖.๖๔๐	๑๗๙			
	รวม					
จิตใจ	ระหว่าง	๔.๖๙๖	๓	๑.๕๖๕	๑๒.๘๒๐	๐.๐๐๐*
	กลุ่ม	๓๒.๔๒๐	๑๗๗	๐.๑๘๓		
	ภายในกลุ่ม	๓๗.๑๑๖	๑๗๙			
	รวม					
ปัญญา	ระหว่าง	๒.๑๒๘	๓	๐.๗๑๐	๕.๐๙๒	๐.๐๐๐*
	กลุ่ม	๓๖.๙๘๔	๑๗๗	๐.๒๐๘		
	ภายในกลุ่ม	๓๙.๑๑๒	๑๗๙			
	รวม					
ทักษะ	ระหว่าง	๒.๖๘๖	๓	๐.๘๙๕	๑๘.๔๕๑	๐.๐๐๐*
	กลุ่ม	๑๒.๘๘๓	๑๗๗	๐.๐๗๒		
	ภายในกลุ่ม	๑๕.๕๖๘	๑๗๙			
	รวม					

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

ตารางที่ ๔.๒๒ เปรียบเทียบรายคู่พหุคูณ พฤติกรรมด้านความรู้ความเข้าใจ

พัฒนาทางกาย	Post-test ๒	Post-test ๑	Pre-test
Post-test ๓	.๓๒๔	.๑๕๒	๑.๐๖๕*
Post-test ๒		-.๗๔๑	๑.๔๑๓*
Post-test ๑			๐.๕๔๒*
Pre-test			

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่า คะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๒, ระยะติดตาม ๑ หลังการทดลอง และก่อนการทดลอง ด้านความรู้ความเข้าใจมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๐ ($F = ๑๑.๒๓๙$, $p\text{-value} = .๐๐๐^*$) และตารางที่ ๑๐ พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังทดลอง มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔๕ และ ๓.๖๕๓) คะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๑ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๑ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔๔ และ ๓.๖๕๓) และคะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๒ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๒ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔๖ และ ๓.๖๕๓)

ตารางที่ ๔.๒๓ เปรียบเทียบรายคู่พหุคูณ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกาย

พัฒนาทางกาย	Post-test ๒	Post-test ๑	Pre-test
Post-test ๓	.๒๒๐	.๑๙๐	๑.๕๖๕*
Post-test ๒		-.๐๓๐	๑.๓๔๕*
Post-test ๑			๑.๓๗๕*
Pre-test			

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๒๓ คะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๒, ระยะติดตาม ๑ หลังการทดลอง และก่อนการทดลอง ด้านพฤติกรรมกรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๐ ($F = ๙.๗๕๒$, $p\text{-value} = .๐๐๐^*$) และตารางที่ ๑๐ พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังทดลอง มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดย

คะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕๘ และ ๓.๗๘๙) คะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๑ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๑ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒๑ และ ๓.๗๘๙) และคะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๒ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๒ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔๓ และ ๓.๗๘๙)

ตารางที่ ๔.๒๔ เปรียบเทียบรายคู่พหุคูณพฤติกรรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม

พัฒนาทางสังคม	Post-test ๒	Post-test ๑	Pre-test
Post-test ๓	.๒๕๕	.๐๐๕	.๗๘๑*
Post-test ๒		-.๒๕๐	.๕๒๖*
Post-test ๑			.๗๗๖*
Pre-test			

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๒๔ คะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๒, ระยะติดตาม ๑ หลังการทดลอง และก่อนการทดลอง ด้านพฤติกรรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อด้านสังคมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๐ ($F = ๘.๖๓๕$, $p\text{-value} = .๐๐๐^*$) และตารางที่ ๑๐ พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังทดลองมีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๕๒ และ ๓.๔๗๗) คะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๑ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๑ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๕๗ และ ๓.๔๗๗) และคะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๒ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๒ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๖๖ และ ๓.๔๗๗)

ตารางที่ ๔.๒๕ เปรียบเทียบรายคู่พหุคูณ พฤติกรรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ

พัฒนาทางจิตใจ	Post-test ๒	Post-test ๑	Pre-test
Post-test ๓	.๔๒๙*	.๑๗๙	.๑๓๓*
Post-test ๒		-.๒๕๐	.๙๐๕*
Post-test ๑			๑.๑๕๕*

Pre-test

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๒, ระยะติดตาม ๑ หลังการทดลอง และก่อนการทดลอง ด้านพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($F = ๑๒.๘๒๐$, $p\text{-value} = .๐๐๐^*$) และตารางที่ ๑๐ พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังทดลอง มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๐๗ และ ๓.๖๑๑) คะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๑ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๑ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑๙ และ ๓.๖๑๑) และคะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๒ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๒ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๙๓ และ ๓.๖๑๑)

ตารางที่ ๔.๒๖ เปรียบเทียบรายคู่พหุคูณ พฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา

ด้านพัฒนาทาง ปัญญา	Post-test ๒	Post-test ๑	Pre-test
Post-test ๓	.๒๑๔	.๐๔๘	.๔๘๘*
Post-test ๒		-.๑๖๖๗	.๒๗๔
Post-test ๑			.๔๔๐*
Pre-test			

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๒๖ คะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๒, ระยะติดตาม ๑ หลังการทดลอง และก่อนการทดลอง ด้านพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๐ ($F = ๕.๐๙๒$, $p\text{-value} = .๐๐๐^*$) และตารางที่ ๑๐ พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังทดลอง มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑๑ และ ๓.๕๖๔) คะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๑ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๑ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒๙ และ ๓.๕๖๔) และคะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๒ มีความแตกต่าง

กับคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๒ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒๐ และ ๓.๕๖๔)

ตารางที่ ๔.๒๗ เปรียบเทียบรายคู่พหุคูณ ภาพรวมทั้งฉบับ

ฉับเป็นคดี	Post-test ๒	Post-test ๑	Pre-test
Post-test ๓	๓.๔๐๙*	๓.๒๓*	๔.๑๗*
Post-test ๒		-.๑๗๗	.๗๖๓
Post-test ๑			.๙๔๐
Pre-test			

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๒๗ คะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๒, ระยะติดตาม ๑ หลังการทดลอง และก่อนการทดลอง ด้านพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อรวมทุกด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๐ ($F = ๑๘.๔๕๑$, $p\text{-value} = .๐๐๐^*$) และตารางที่ ๑๐ พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังทดลอง มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙๔ และ ๓.๖๑๙) คะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๑ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ย ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๑ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘๖ และ ๓.๖๑๙) และคะแนนเฉลี่ยหลังทดลองในระยะติดตาม ๒ มีความแตกต่างกับคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยคะแนนเฉลี่ย ระยะติดตาม ๒ สูงกว่า ก่อนการทดลอง (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๕๕ และ ๓.๖๑๙)

ตารางที่ ๔.๒๘ เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อก่อน หลัง และระยะติดตามในกลุ่มควบคุม

ด้าน	การทดลอง	Sum of Squares	Df	Mean Square	F-test	p-value
ความรู้ ความ เข้าใจ	ระหว่างกลุ่ม	๑.๐๕๒	๓	๐.๕๒๖	๒.๘๙๐	๐.๐๕๘
	ภายในกลุ่ม	๓๙.๓๒๓	๒๑๖	๐.๑๘๒		
	รวม	๔๐.๓๗๕	๒๑๘			
กายภาพ	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๒๓	๓	๐.๐๑๒	๐.๐๕๐	๐.๙๕๑
	ภายในกลุ่ม	๔๙.๖๖๗	๒๑๖	๐.๒๓๐		

ด้าน	การทดลอง	Sum of Squares	Df	Mean Square	F-test	p-value
	รวม	๔๙.๖๙๐	๒๑๘			
สังคมที่ เหมาะสม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๑๙	๓	๐.๐๐๙	๐.๐๒๘	๐.๙๗๒
	ภายในกลุ่ม	๗๒.๐๙๔	๒๑๖	๐.๓๓๔		
	รวม	๗๒.๑๑๓	๒๑๘			
จิตใจ	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๑๘	๓	๐.๐๐๙	๐.๐๓๑	๐.๙๖๙
	ภายในกลุ่ม	๖๑.๖๓๘	๒๑๖	๐.๒๘๕		
	รวม	๖๑.๖๕๖	๒๑๘			
ปัญญา	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๖๗	๓	๐.๐๒๓	๐.๑๘๙	๐.๘๒๘
	ภายในกลุ่ม	๓๘.๒๓๓	๒๑๖	๐.๑๗๗		
	รวม	๓๘.๓๐๐	๒๑๘			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๒๙	๓	๐.๐๑๕	๐.๑๑๓	๐.๘๙๓
	ภายในกลุ่ม	๒๗.๘๑๔	๒๑๖	๐.๑๒๙		
	รวม	๒๗.๘๔๔	๒๑๘			

*p-value < .๐๕ (ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕)

จากตารางที่ ๔.๒๘ พบว่า คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อก่อน หลัง และระยะติดตามในกลุ่มควบคุม ด้านความรู้ความเข้าใจ กายภาพ สังคม จิตใจและปัญญา ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ตารางที่ ๔.๒๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับคะแนนความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชนเชื้อทางศาสนาของกลุ่มทดลอง ก่อน หลังการทดลอง และระยะติดตามผล จำแนกรายข้อ

ข้อคำถาม	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง			ระยะติดตาม		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑.การสั่งสอนให้ความรู้เรื่องข่าวปลอม (Fake News) ไม่ใช่กิจของสงฆ์	๐.๔๓	๐.๕๐	ต่ำ	๐.๙๐	๐.๓๐	สูง	๐.๘๗	๐.๓๘	สูง

ข้อความ	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง			ระยะติดตาม		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๒. ข่าวปลอม (Fake News) ไม่มีผลกระทบต่อรุนแรงถึงขั้นทำให้ผู้เชื่อข่าวปลอมนั้นเสียชีวิต	๐.๗๗	๐.๔๓	ปานกลาง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๓. ข่าวปลอมทำให้สังคมแตกแยกได้	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๔. ข่าวปลอมอาจมีผลต่อสังคมของฆราวาสแต่ไม่มีผลต่อสังคมของพระสงฆ์	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๕. ไม่มีข้อห้ามเรื่องข่าวปลอมในศีล ๕	๐.๗๓	๐.๔๕	ปานกลาง	๐.๙๗	๐.๑๘	สูง	๐.๙๓	๐.๒๔	สูง
๖. การยกย่องเกินความจริงไม่ถือเป็นข่าวปลอม	๐.๖๓	๐.๕๐	ต่ำ	๐.๙๓	๐.๒๔	สูง	๐.๙๓	๐.๒๔	สูง
๗. การสาบานให้คนอื่นหลงเชื่อเป็นข่าวปลอม	๐.๔๓	๐.๔๙	ต่ำ	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๐.๙๗	๐.๑๘	สูง
๘. อวดอุตริมนุสธรรมเป็นความผิดแต่ไม่ถือเป็นข่าวปลอม	๐.๙๗	๐.๑๘	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๙. มุขตลกถ้อยคำเสียดสีถือเป็นข่าวปลอม	๐.๘๗	๐.๓๕	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๑๐. การหมิ่นประมาทผิดกฎหมายแต่ไม่ถือเป็นข่าวปลอม	๐.๙๐	๐.๓๐	ปานกลาง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๑๑. “การแห่นางแมวทำให้ฝนตก” เป็นข่าวปลอม	๐.๖๓	๐.๔๙	ต่ำ	๐.๙๓	๐.๒๕	สูง	๐.๙๐	๐.๓๐	ปานกลาง
๑๒. การไม่บอกความจริงเรื่องอาการเจ็บป่วยแก่ผู้ป่วยโรคมะเร็งเพื่อให้	๐.๗๗	๐.๔๓	ปานกลาง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง

ข้อความ	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง			ระยะติดตาม		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ผู้ป่วยสบายใจสามารถกระทำได้ไม่ถือเป็นข่าวปลอม									
๑๓. เราสามารถใช้ Google เพื่อตรวจสอบข่าวปลอมที่มาจาก Google ได้	๐.๘๓	๐.๔๕	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๑๔. ถ้าเราพบว่ามีคนหลงเชื่อข่าวปลอมไม่ว่าข่าวนั้นส่งผลด้านลบหรือด้านบวกเราต้องรีบบอกความจริงเขาทันที	๐.๗๙	๐.๐๕	ปานกลาง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๑๕. พระสงฆ์สามารถกล่าวโจมตีศาสนาอื่นๆได้เพื่อให้คนเลื่อมใสศรัทธาศาสนาพุทธมากขึ้น	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๑๖. ถ้าเราเผยแพร่ข่าวโดยไม่รู้ว่าเป็นข่าวปลอมไม่ถือว่าผิดแต่อย่างใด	๐.๕๓	๐.๔๕	ต่ำ	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๑๗. ถ้าเรารู้ว่าสิ่งใดเป็นข่าวปลอมแล้วไม่บอกผู้อื่นเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดถือว่าเรารู้เห็นเป็นใจกับการเผยแพร่ข่าวปลอมนั้นๆ	๐.๙๐	๐.๓๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๑๘. การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใด	๐.๔๙	๐.๔๙	ต่ำ	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง

ข้อความถาม	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง			ระยะติดตาม		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
เรื่องหนึ่งถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอม									
๑๙. การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยบกพร่องไม่ตรวจสอบให้ดีเสียก่อนถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอม	๐.๙๐	๐.๓๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๒๐. เผลอพูดเรื่องไม่จริงถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอมรูปแบบหนึ่ง	๐.๗๗	๐.๔๓	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
คะแนนด้านความรู้เท่าทันสื่อเชื่อชวนเชื่อทางศาสนา โดยรวม	๐.๗๙	๐.๐๕	ปานกลาง	๐.๙๗	๐.๐๓	สูง	๐.๙๓	๐.๒๕	สูง

จากตารางที่ ๔.๒๙ พบว่าพระสงฆ์กลุ่มทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา โดยรวมก่อนการทดลองเท่ากับ ๐.๗๙ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๐๕ ($\bar{X} = ๐.๗๙$, S.D. = ๐.๐๕) ภายหลังจากทดลองพบว่า กลุ่มทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาโดยรวมเพิ่มมากขึ้นเป็น ๐.๙๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๐๓ ($\bar{X} = ๐.๙๗$, S.D. = ๐.๐๓) และในระยะติดตามของกลุ่มทดลองพบว่า กลุ่มทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาโดยรวมไม่แตกต่างจากในระยะหลังทดลอง โดยลดลงเพียงเล็กน้อยมีค่าเฉลี่ยที่ ๐.๙๓ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๒๕ ($\bar{X} = ๐.๙๓$, S.D. = ๐.๒๕)

ความรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ๓ ใน ๒๒ ข้อ พบก่อนการทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้สูงสุด คือ (๓) ข่าวปลอมทำให้สังคมแตกแยกได้ (๔) ข่าวปลอมอาจมีผลต่อสังคมของฆราวาส แต่ไม่มีผลต่อสังคมของพระสงฆ์ (๑๕) พระสงฆ์สามารถกล่าวโจมตีศาสนาอื่นๆ ได้เพื่อให้คนเลื่อมใสศรัทธาศาสนาพุทธมากขึ้น ($\bar{X} = ๑.๐๐$, S.D. = ๐.๐๐) ส่วนข้อที่คะแนนต่ำสุดคือ (๑) การสั่งสอนให้ความรู้เรื่องข่าวปลอม (Fake News) ไม่ใช่กิจของสงฆ์ ($\bar{X} = ๐.๔๓$, S.D. = ๐.๕๐) (๗) การสาบานให้คนอื่นหลงเชื่อเป็นข่าวปลอม ($\bar{X} = ๐.๔๓$, S.D. = ๐.๕๐) ภายหลังจากทดลอง กลุ่มทดลองมีค่า

คะแนนเฉลี่ยความรู้เท่าทันสื่อชนเชื้อทางศาสนาสูงสุดถึง ๑๖ ข้อใน ๒๒ ข้อ ($\bar{X} = ๑.๐๐$, S.D. = ๐.๐๐) ส่วนข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ใน ๒๒ ข้อ คือ (๑) การสั่งสอนให้ความรู้เรื่องข่าวปลอม (Fake News) ไม่ใช่กิจของสงฆ์ ($\bar{X} = ๐.๙๐$, S.D. = ๐.๓๐)

ตารางที่ ๔.๓๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับคะแนนความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชนเชื้อทางศาสนา กลุ่มควบคุม ก่อน หลังการทดลอง และระยะติดตามผล จำแนกรายข้อ

ข้อคำถาม	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง			ระยะติดตาม		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. การสั่งสอนให้ความรู้เรื่องข่าวปลอม (Fake News) ไม่ใช่กิจของสงฆ์	๐.๓๐	๐.๔๖	ต่ำ	๐.๔๙	๐.๓๘	ปานกลาง	๐.๔๙	๐.๓๘	ปานกลาง
๒. ข่าวปลอม (Fake News) ไม่มีผลกระทบรุนแรงถึงขั้นทำให้ผู้เชื่อข่าวปลอมนั้นเสียชีวิต	๐.๓๘	๐.๐๖	ปานกลาง	๐.๓๙	๐.๐๕	ปานกลาง	๐.๘๐	๐.๔๐	ปานกลาง
๓. ข่าวปลอมทำให้สังคมแตกแยกได้	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๔. ข่าวปลอมอาจมีผลต่อสังคมของฆราวาสแต่ไม่มีผลต่อสังคมของพระสงฆ์	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๕. ไม่มีข้อห้ามเรื่องข่าวปลอมในศีล ๕	๐.๓๗	๐.๔๕	ปานกลาง	๐.๘๓	๐.๓๖	สูง	๐.๘๐	๐.๔๑	ปานกลาง

ข้อความ	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง			ระยะติดตาม		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๖. การยกย่องเกินความจริงไม่ถือเป็นข่าวปลอม	๐.๔๐	๐.๕๐	ต่ำ	๐.๔๙	๐.๔๙	ต่ำ	๐.๔๙	๐.๔๙	ต่ำ
๗. การสาบานให้คนอื่นหลงเชื่อเป็นข่าวปลอม	๐.๓๐	๐.๔๘	ต่ำ	๐.๔๐	๐.๕๐	ต่ำ	๐.๔๐	๐.๕๐	ต่ำ
๘. อวดอุตริมนุสสรรมเป็นความผิดแต่ไม่ถือเป็นข่าวปลอม	๐.๘๓	๐.๔๕	สูง	๐.๘๔	๐.๓๗	สูง	๐.๘๒	๐.๒๕	สูง
๙. มุขตลกถ้อยคำเสียดสีถือเป็นข่าวปลอม	๐.๘๓	๐.๓๗	สูง	๐.๘๐	๐.๔๐	สูง	๐.๘๓	๐.๓๗	สูง
๑๐. การหมิ่นประมาทผิดกฎหมายแต่ไม่ถือเป็นข่าวปลอม	๐.๘๐	๐.๔๑	ปานกลาง	๐.๘๓	๐.๓๘	สูง	๐.๘๒	๐.๒๕	สูง
๑๑. “การแห่นางแมวทำให้ฝนตก” เป็นข่าวปลอม	๐.๔๙	๐.๕๓	ต่ำ	๐.๔๐	๐.๕๐	ต่ำ	๐.๔๐	๐.๕๐	ต่ำ
๑๒. การไม่บอกความจริงเรื่องอาการเจ็บป่วยแก่ผู้ป่วยโรคมะเร็งเพื่อให้ผู้ป่วยสบายใจ	๐.๗๗	๐.๔๖	ปานกลาง	๐.๘๐	๐.๔๐	ปานกลาง	๐.๗๘	๐.๐๖	ปานกลาง

ข้อความ	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง			ระยะติดตาม		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
สามารถกระทำ ได้ไม่ถือเป็นข่าว ปลอม									
๑๓. เราสามารถใช้ Google เพื่อ ตรวจสอบข่าว ปลอมที่มาจาก Google ได้	๐.๘๓	๐.๔๕	สูง	๐.๘๔	๐.๓๗	สูง	๐.๘๒	๐.๒๕	สูง
๑๔. ถ้าเราพบว่า มีคนหลงเชื่อข่าว ปลอมไม่ว่าข่าว นั้นส่งผลด้านลบ หรือด้านบวกเรา ต้องรีบบอก ความจริงเขา ทันที	๐.๗๗	๐.๔๖	ปาน กลาง	๐.๗๘	๐.๐๖	ปาน กลาง	๐.๗๙	๐.๐๕	ปาน กลาง
๑๕. พระสงฆ์ สามารถกล่าว โจมตีศาสนาอื่นๆ ได้เพื่อให้คน เลื่อมใสศรัทธา ศาสนาพุทธมาก ขึ้น	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๑๖. ถ้าเรา เผยแพร่ข่าวโดย ไม่รู้ว่า เป็นข่าว ปลอมไม่ถือว่าผิด แต่อย่างไร	๐.๔๙	๐.๔๙	ต่ำ	๐.๗๗	๐.๔๖	ปาน กลาง	๐.๘๐	๐.๔๑	ปาน กลาง

ข้อความ	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง			ระยะติดตาม		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑๗.ถ้าเรารู้ว่าสิ่งใดเป็นข่าวปลอมแล้วไม่บอกผู้อื่นเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดถือว่าเรารู้เห็นเป็นใจกับการเผยแพร่ข่าวปลอมนั้นๆ	๐.๓๓	๐.๓๖	ต่ำ	๐.๔๐	๐.๔๙	ต่ำ	๐.๔๐	๐.๔๙	ต่ำ
๑๘.การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอม	๐.๓๑	๐.๔๕	ต่ำ	๐.๔๙	๐.๔๙	ต่ำ	๐.๔๐	๐.๔๙	ต่ำ
๑๙.การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยบกพร่องไม่ตรวจสอบให้ดีเสียก่อนถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอม	๐.๘๓	๐.๔๕	สูง	๐.๘๒	๐.๒๕	สูง	๐.๘๔	๐.๓๗	สูง
๒๐.เผยแพร่พูดเรื่องไม่จริงถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอมรูปแบบหนึ่ง	๐.๗๗	๐.๔๖	ปานกลาง	๐.๘๐	๐.๔๐	ปานกลาง	๐.๗๘	๐.๐๖	ปานกลาง

ข้อความ	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง			ระยะติดตาม		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
คะแนนด้าน ความรู้เท่าทันสื่อ เชือชวนเชื่อทาง ศาสนา โดยรวม	๐.๗๘	๐.๐๖	ปาน กลาง	๐.๗๙	๐.๐๔	ปาน กลาง	๐.๗๗	๐.๔๖	ปาน กลาง

จากตารางที่ ๔.๓๐ พบว่าพระสงฆ์กลุ่มควบคุม มีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา โดยรวมก่อนการทดลองเท่ากับ ๐.๗๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๐๖ ($\bar{X} = ๐.๗๘$, S.D. = ๐.๐๖) ภายหลังกการทดลองพบว่า กลุ่มควบคุมมีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาโดยรวมเท่ากับ ๐.๗๙ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๐๔ ($\bar{X} = ๐.๗๙$, S.D. = ๐.๐๔) และในระยะติดตามของกลุ่มทดลองพบว่า กลุ่มทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาโดยรวมไม่แตกต่างจากในระยะหลังทดลอง โดยลดลงเพียงเล็กน้อยมีค่าเฉลี่ยที่ ๐.๗๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๖ ($\bar{X} = ๐.๗๗$, S.D. = ๐.๔๖)

ความรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาเมื่อพิจารณารายข้อทั้งก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และในระยะติดตามพบ พบว่า กลุ่มควบคุม มีคะแนนเฉลี่ยรายข้อสูงสุด ๓ ข้อใน ๒๒ ข้อ ๓ ใน ๒๒ ข้อ พบก่อนการทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้สูงสุด คือ (๓) ข่าวปลอมทำให้สังคมแตกแยกได้ (๔) ข่าวปลอมอาจมีผลต่อสังคมของฆราวาสแต่ไม่มีผลต่อสังคมของพระสงฆ์ (๑๕) พระสงฆ์สามารถกล่าวโจมตีศาสนาอื่นๆ ได้เพื่อให้เห็นเลื่อมใสศรัทธาศาสนาพุทธมากขึ้น ($\bar{X} = ๑.๐๐$, S.D. = ๐.๐๐) ส่วนข้อที่คะแนนต่ำสุดคือ (๑) การสั่งสอนให้ความรู้เรื่องข่าวปลอม (Fake News) ไม่ใช่กิจของสงฆ์ และ (๗) การสาบานให้คนอื่นหลงเชื่อเป็นข่าวปลอม มีค่าเฉลี่ยที่ ๐.๓๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๖ ($\bar{X} = ๐.๓๐$, S.D. = ๐.๔๖) และมีค่าเฉลี่ยที่ ๐.๓๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๘ ($\bar{X} = ๐.๓๐$, S.D. = ๐.๔๘) ตามลำดับ ภายหลังกการทดลอง ข้อที่มีคะแนนต่ำสุดคือ (๗) การสาบานให้คนอื่นหลงเชื่อเป็นข่าวปลอม ค่าเฉลี่ยที่ ๐.๔๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๕๐ ($\bar{X} = ๐.๔๐$, S.D. = ๐.๕๐) และ (๑๑) “การแห่นางแมวทำให้ฝนตก” เป็นข่าวปลอม มีค่าเฉลี่ยที่ ๐.๔๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๕๐ ($\bar{X} = ๐.๔๐$, S.D. = ๐.๕๐) และ (๑๗) ถ้าเรารู้ว่าสิ่งใดเป็นข่าวปลอมแล้วไม่บอกผู้อื่นเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดถือว่าเรารู้เห็นเป็นใจกับการเผยแพร่ข่าวปลอมนั้นๆ มีค่าเฉลี่ยที่ ๐.๔๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๕๐ ($\bar{X} = ๐.๔๐$, S.D. = ๐.๕๐)

๔.๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลสะท้อนความคิดของทีมกระบวนกร (ทีมวิจัยที่ร่วมสังเกตการณ์ในโครงการ) สิ่งที่ได้ในการสังเกตและเข้าร่วมโครงการ ซึ่งเป็นการสังเกตการณ์พฤติกรรมของพระสงฆ์ที่เข้าร่วม

กิจกรรม และจากการใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนาพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ใน ครั้งนี้ ได้แก่ การทำงานเป็นทีมการรับฟังผู้อื่น: การมีภาวะผู้นำ กล้าแสดงออกและเป็นผู้ร่วมงานที่ดี มีระเบียบวินัย มีเป้าหมาย และมีสมาธิมากขึ้น สรุปได้ดังนี้ (๑) **การทำงานเป็นทีมการรับฟังผู้อื่น: การมีภาวะผู้นำ กล้าแสดงออกและเป็นผู้ร่วมงานที่ดี**

จากการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ จากเดิมพระสงฆ์ส่วนมากยังไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้า แสดงความคิดเห็น แต่หลังจากได้เข้าร่วมกิจกรรม มีกระบวนการจัดกิจกรรมให้มีการเรียนรู้ผ่านการ ดำเนินการทำจริง กระบวนการจริง ทำให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้ด้วยตัวเอง สามารถนำศักยภาพที่มี ในตนเองออกมาใช้ได้อย่างเหมาะสม และเกิดภาวะผู้นำธรรมชาติหลายท่าน ซึ่งการแสดงออกที่ เหมาะสมนั้นเป็นการถูกกระตุ้นด้วยการเสริมแรงเชิงบวกจากวิทยากร และการประทับใจในการที่มี ส่วนร่วมในครั้งนี้ของทีมนักศึกษาร่วมใหญ่ คือ การได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาพระสงฆ์ที่จะเป็นผู้นำ ทางศาสนา ผู้นำทางจิตวิญญาณของผู้คนต่อไป

“สิ่งที่พระสงฆ์ได้รับในการเข้าร่วมโครงการ คือ การทำงานเป็นทีมการรับฟังผู้อื่น การ เป็นผู้นำและผู้ร่วมงานที่ดี การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างความอดทนอดกลั้นแม้ว่าจะรู้สึกเหนื่อย หรือไม่สนุกสนาน สิ่งที่ทำให้พระสงฆ์เข้าร่วมโครงการได้ตลอดโครงการคือ การที่ท่านเห็นประโยชน์ ในสิ่งที่ได้ทำกิจกรรม เพราะการรู้เท่าทันสื่อ การรู้จักวิธีการในการตรวจสอบข่าวปลอม พร้อมทั้งการ เรียนรู้ในการเป็นนักสร้างข่าวปลอมด้วยตนเอง ทำให้พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมรู้สึกได้ถึงประโยชน์ที่ จะนำออกไปเผยแพร่ หรือบอกกล่าวแก่ญาติโยมไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของข่าวปลอมที่มีดาษดื่นทั่วไป”^{๑๙๕}

“ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของพระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ ในการที่ได้ใช้ศักยภาพ ตัวเองในภาวะผู้นำ ได้ออกมาผ่านกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้ร่วมกัน พระสงฆ์สามารถเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมไปในทิศทางที่มีความรู้เท่าทันสื่อได้ สามารถนำศักยภาพในตนเองภาวะผู้นำไปตนเองที่ทุก คนมีอยู่แล้ว ออกมาใช้ได้อย่างเหมาะสม และสามารถทำให้พระสงฆ์เกิดภาวะผู้นำได้จริง เกิดการ ตระหนักถึงบทบาทของตนเองในการเผยแผ่พระศาสนา”^{๑๙๖}

“ช่วงแรกๆ เห็นท่านไม่ค่อยกล้าคิดกล้าทำ ก็ต้องบอกว่า ถ้าท่านไม่กล้าคิดกล้าเขียน แล้ ท่านจะได้เรียนรู้อะไร เพราะสิ่งที่เรียนรู้ที่ท่านสามารถนำไปเทศน์สอนญาติโยมได้ ยิ่งอยู่ในต่างจังหวัด ยิ่งโดนหลอกง่าย ท่านอยู่ใกล้ญาติโยมมากๆ ดังนั้นท่านต้องเรียนรู้ หลังจากที่ผ่านมาไปกิจกรรมที่ ๒ ที่ ๓ เริ่มเห็นว่าท่านเริ่มผ่อนคลาย เริ่มกล้าขึ้น เห็นได้ชัดเจนที่นำเสนอมีแย่งกันนำเสนอ ก่อน อันนี้ถือว่า กิจกรรมประสบความสำเร็จและเราได้ผู้นำที่แท้จริง”^{๑๙๗}

^{๑๙๕} สัมภาษณ์ วิทยากรในโครงการวิจัย ๑

^{๑๙๖} สัมภาษณ์ วิทยากรในโครงการวิจัย ๒

^{๑๙๗} สัมภาษณ์ วิทยากรในโครงการวิจัย ๓

“ไม่นึกว่าพระสงฆ์ท่านจะมีไอเดียบรรเจิดขนาดนี้ และที่สำคัญท่านสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว ดูได้จากตอนที่ทำ world café ท่านสามารถเรียนรู้และสร้างบทบาทสมมติได้ยอดเยี่ยม สมกับที่ท่านจะต้องเป็นผู้เผยแพร่พระธรรมคำสอนให้กับญาติโยม”^{๑๙๘}

(๒) มีระเบียบวินัย มีเป้าหมาย

จากการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ และได้มีการใช้กระบวนการกลุ่มในการขับเคลื่อนกิจกรรม ทำให้ความคิดของพระสงฆ์เกิดพลังบวกนำไปสู่การแสดงออก พฤติกรรมที่ดีได้ คือ เกิดวินัย มีระเบียบวินัยมากขึ้น ให้ความร่วมมือมากขึ้น มีความอ่อนโยนมากขึ้น และมีเป้าหมาย คิดเป็นระบบ ชัดเจนมากขึ้น

“ความเปลี่ยนแปลงของพระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรม มาจากหลายชั้นปีบางท่านรู้จักกัน บางท่านก็ไม่ได้รู้จักกันมาก่อน อาจจะเคยเห็นหน้ากันบ้าง หรือบางท่านไม่เคยเห็นหน้ากันเลย แม้ว่าจะอยู่ในวิทยาลัยสงฆ์เดียวกัน กิจกรรมของโครงการที่ใช้กระบวนการกลุ่มหล่อหลอมให้ท่านอยู่ในระเบียบวินัย เห็นความเปลี่ยนแปลง คือ ท่านเริ่มคุยกันมากขึ้น มีการแสดงออก มีการรับฟังกันมากขึ้น”^{๑๙๙}

“พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรม ให้ความร่วมมือมากขึ้น กระบวนการกลุ่ม สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ในระยะเวลาอันสั้น และสิ่งที่เห็นเพิ่มเติมก็คือ พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรม เกิดความสามัคคี การร่วมมือร่วมใจเพื่อจะนำไปสู่จุดหมายได้ โดยมีกิจกรรมกลุ่มเป็นกรอบในการนำพาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม”^{๒๐๐}

“สังเกตเห็นพระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความกระตือรือร้นมากขึ้น ในช่วงแรก วิทยากรบอกก็ทำตามยังมีความขัดเขิน อาจจะเป็นพระวิทยากรเป็นผู้หญิงที่ท่าน อาจจะรู้สึกไม่สะดวกใจ แต่พอร่วมกิจกรรมสักระยะ เกิดความรู้สึกว่าวิทยากรเนก้นเอง มีท่าทีที่เหมาะสมกับพระ ท่านจึงวางใจ กระตือรือร้นเข้ากลุ่มได้เร็วขึ้นกว่าช่วงแรก ท่าทีให้ความสนใจที่จะทำงานเพื่อให้งานออกมาดี มีการเคารพกติกาที่ตกลงร่วมกันได้เป็นอย่างดี”^{๒๐๑}

(๓) พระสงฆ์เกิดความรู้การรู้เท่าทันสื่อมากขึ้น

จากกิจกรรมที่มีการบูรณาการทั้งกิจกรรมกระบวนการและหลักการทางพระพุทธศาสนา ในการจัดกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีหลักการเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อเข้ามาเกี่ยวข้อง และถึงแม้ว่าจะเป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ นั้น ก็ยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด คือ พระสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้การรู้เท่า

^{๑๙๘} สัมภาษณ์ วิทยากรในโครงการวิจัย ๔

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ วิทยากรในโครงการวิจัย ๑

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ วิทยากรในโครงการวิจัย ๒

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ วิทยากรในโครงการวิจัย ๓

ทันสมัยมากขึ้น สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และเป็นการฝึกวิธีการคิด เกิดกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์ มีสติมากขึ้นกว่าเดิมในการรับสาร

“จะเห็นได้ชัดมาก พระสงฆ์ที่ท่านเข้าร่วมโครงการสามารถฝึกวิธีการคิด กระบวนการคิดในการใช้สื่อโซเชียลเพิ่มมากขึ้น และที่สำคัญมีความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อ และการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา สามารถแยกแยะได้ว่าสื่อไหนจริง สื่อไหนเป็นข่าวปลอม มีวิธีการในการตรวจสอบมากขึ้น”^{๒๐๒}

“แม้พระสงฆ์ส่วนใหญ่จะเล่นสื่อ แต่ไม่เคยมีวิธีการในการตรวจสอบ การให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ ทำให้พระที่เข้าร่วมโครงการท่านได้รู้จักวิธีการใหม่ๆ ในการตรวจสอบ เห็นว่าท่านตื่นตัวมากในการสนให้สร้างข่าวปลอม และมานำเสนอให้เพื่อนๆ เชื่อ จะเห็นว่าส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของศรัทธาความเชื่อทางศาสนาที่พบสาจะมีข่าวด้านนี้ออกมามาก ก็เป็นหนทางที่ท่านจะได้เรียนรู้เอาเครื่องมือที่ได้ไปใช้บอกกล่าวกับคนอื่น นับว่ามีประโยชน์มาก”^{๒๐๓}

จะเห็นได้ว่า จากการศึกษาวิจัยได้ดำเนินการตามโครงการเพื่อเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ ซึ่งเป็นการนำองค์ความรู้จากการทบทวนวรรณกรรม การสัมภาษณ์ และการศึกษาสถานการรู้เท่าทันสื่อ มาเป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและทักษะการเรียนรู้ที่จำเป็นต้องพัฒนาในยุค ๔.๐ หรือในศตวรรษที่ ๒๑ คือ ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) และนำข้อมูล ข้อเสนอแนะมาสร้างเป็นโครงการวิจัยเพื่อสร้างเสริมการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ หลังจากการจัดกิจกรรมในโครงการ ทำให้ทราบถึงพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงของพระสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะกระบวนการวิจัยที่ใช้กระบวนการกลุ่ม กระบวนการมีส่วนร่วมนำมาช่วยในการพัฒนาแล้ว ยังมีปัจจัยที่สนับสนุนที่ช่วยในการขับเคลื่อนโครงการให้บรรลุผลได้ คือ วิทยากร มีความเป็นกัลยาณมิตร ให้ความเคารพและมีความเป็นกันเองกับพระสงฆ์ ยิ้มแย้มมีความเป็นมิตร มีความใส่ใจและตั้งใจฟังเวลาพระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมท่านแสดงความคิดเห็น เปิดโอกาสให้พระสงฆ์บางรูป ที่ในช่วงแรกยังไม่พร้อมที่จะแสดงออก โดยดำเนินกิจกรรมแบบเชิงซ้ำเนิบนาบไปให้เกิดความคุ้นชินกับการทำกิจกรรมที่ต้องมีการสะท้อน แลกเปลี่ยน พูดคุย ในส่วนที่วิทยากรร่วม ได้แก่ นิสิต คณาจารย์ที่เป็นที่เลื่อมใสในโครงการ มีความกระตือรือร้นที่คอยช่วยเหลือ แนะนำ เอาใจใส่ดูแลใกล้ชิด กระตุ้นให้พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมบางท่านที่ยังขาดความมั่นใจให้เกิดความมั่นใจมากขึ้น จึงถือได้ว่าที่วิทยากรเป็นกัลยาณมิตรที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาตนเองของพระสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการ

สรุปได้ว่า กลุ่มพระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ประกอบด้วย ๑๑ กิจกรรมที่บูรณาการหลักการรู้เท่าทันสื่อ หลักธรรมทาง

^{๒๐๒} สัมภาษณ์ วิทยากรในโครงการวิจัย ๑

^{๒๐๓} สัมภาษณ์ วิทยากรในโครงการวิจัย ๓

พระพุทธศาสนา และหลักจิตวิทยาด้วยกระบวนการสร้างเสริมการเรียนรู้ของพระสงฆ์ในการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญา เกิดการพัฒนาตนเอง ๔ มิติได้แก่ (๑) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญา ด้านกาย (๒) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญา ด้านสังคม (๓) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญา ด้านจิต และ (๔) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญา ด้านปัญญา โดยมีตัวบ่งชี้การเรียนรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญา ๓๑ ตัวบ่งชี้ มีความเหมาะสมดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ในเกณฑ์สูง (ค่าไคสแควร์ ($\chi^2 = ๑๒.๖๙$, $df = ๗$, $p = ๐.๐๘๐$) ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๘๗ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๔๙ และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ ๐.๐๑๐๙)

จากผลการศึกษาการสร้างพฤติกรรมกรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ คือ ระยะเวลาหลังการฝึกอบรมด้วยชุดกิจกรรม ๑๑ กิจกรรม และระยะติดตามผล เป็นเวลา ๔ และ ๘ สัปดาห์ พบผลทดสอบสมมุติฐานทางสถิติสามารถยืนยันประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ คือ กลุ่มตัวอย่างพระภิกษุที่ได้เข้าร่วมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมกรู้เท่าทันสื่อสูงกว่าก่อนอบรม สรุปผล การพัฒนา ชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ได้ ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ “กำหนดบทบาทตน” ขั้นตอนที่ ๒ “รู้ทันสื่อ” ขั้นตอนที่ ๓ “เป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์” ดังนี้

๑) ขั้นที่ 1 คือ “กำหนดบทบาทตน” หมายถึง ความสามารถในการรู้บทบาทของตนเองในการใช้สื่อ ทั้งนี้มีสติ และวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยกระตุ้นในการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม พร้อมทั้งมีเพื่อน อาจารย์เป็นแรงเสริมในทางบวกให้แสดงพฤติกรรมอย่างสม่ำเสมอ

๒) ขั้นที่ 2 คือ “รู้ทันสื่อ” หมายถึง การมีความรู้ที่ถูกต้องต่อสื่อ มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ทั้ง 5 ด้าน มีความสามารถในการวิเคราะห์สื่อ รู้องค์ประกอบของการประกอบสร้างสื่อ โดยใช้สติ และวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

๓) ขั้นที่ 3 คือ “เป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์” หมายถึง พระสงฆ์ที่มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ สามารถสร้างและใช้สื่อเพื่อการเผยแผ่หลักธรรมสู่สังคมอย่างสร้างสรรค์ และมีความรับผิดชอบ และนำไปสู่การมีภูมิรู้เท่าทันสื่อ

๔.๕ ผลการนำไปใช้ขยายผลในโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา

การนำไปใช้ขยายผลในโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนาได้ทำการขยายผลใน ๒ ลักษณะคือ การจัดเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ จำนวน ๒ เวที และการสร้างเครือข่ายผ่านเวทีการเผยแผ่องค์ความรู้ในเวทีสื่อสาธารณะ “สร้างสื่อสันติ ลดอคติทางศาสนา” ผลการขยายผลในโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ดังนี้

๔.๕.๑ ขยายผลโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ครั้งที่ ๑ ใน วันที่ ๒๗ - ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

๔.๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

การประเมินนี้ เป็นการประเมินกิจกรรมในโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในหลักสูตร “เครือข่ายพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕” ใน วันที่ ๒๗ - ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ โดยผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นผู้ผ่านการอบรมทั้งสิ้น ๒๓๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ของผู้ผ่านการอบรมทั้งหมด โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ในระยะขยายผลครั้งที่ ๑

๑. อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๒๕ ปี	๗	๓.๐๐
๒๕ - ๔๐ ปี	๑๐๗	๔๕.๙๒
มากกว่า ๔๐ ปี	๑๑๙	๕๑.๐๗
รวม	๒๓๓	๑๐๐.๐
๒. พรรษา		
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๑๗	๗.๒๙
๕ - ๑๐ พรรษา	๔๓	๑๘.๔๖
มากกว่า ๑๐ พรรษา	๑๗๓	๗๔.๒๕
รวม	๒๓๓	๑๐๐.๐
๓. ระดับการศึกษา (นักธรรม)		
นักธรรมชั้นตรี	๘	๓.๔๓
นักธรรมชั้นโท	๑๖	๖.๘๗
นักธรรมชั้นเอก	๒๐๙	๘๙.๗๐
ไม่มีวุฒินักธรรม	๐	
รวม	๒๓๓	๑๐๐.๐
๔. ระดับการศึกษา (เปรียญ)		
เปรียญธรรมตรี (ประโยค ๑-๒ และ ป.ธ ๓)	๔๕	๑๙.๓๑
เปรียญธรรมโท (ป.ธ. ๔ - ป.ธ. ๖)	๖๘	๒๙.๑๘
เปรียญธรรมเอก (ป.ธ ๗ - ป.ธ.๙)	๑๑๙	๕๑.๕๑

ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม	๒๕	๑๐.๗๓
รวม	๒๓๓	๑๐๐.๐
๕. ระดับการศึกษา (ทางโลก)		
ต่ำกว่าประถมศึกษา	๐	๐
ประถมศึกษา	๐	๐
มัธยมศึกษา	๓๗	๑๕.๘๘
ปริญญาตรี	๑๐๖	๔๕.๔๙
ปริญญาโท	๗๔	๓๑.๗๖
ปริญญาเอก	๑๖	๖.๘๗
รวม	๒๓๓	๑๐๐.๐
๖. ประสบการณ์ทำงาน		
พระสังฆาธิการ	๒๖	๑๑.๑๖
พระเลขานุการ	๖๑	๒๖.๑๘
พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๘๔	๓๖.๐๕
ครูสอนพระปริยัติธรรม	๖๒	๒๖.๖๑
รวม	๒๓๓	๑๐๐.๐
๗. ระยะเวลาในการใช้ สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์		
ออนไลน์		
น้อยกว่า ๑ ชม./วัน	๕๕	๒๓.๖๐
๑-๓ ชม./วัน	๙๔	๔๐.๓๔
๔-๗ ชม./วัน	๖๑	๒๖.๑๘
มากกว่า ๗ ชม./วัน	๒๓	๙.๘๘
รวม	๒๓๓	๑๐๐.๐
๘. รูปแบบการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ใช้มากที่สุด		
ไลน์	๔๗	๒๐.๑๗
เฟซบุ๊ก	๕๒	๒๒.๓๒
อินสตาแกรม	๒๑	๙.๐๑
อินเทอร์เน็ต	๑๑๓	๔๘.๕๐

รวม	๒๓๓	๑๐๐.๐
๙. เป้าหมายการใช้ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์		
ดูวิดีโอ ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกม	๔๘	๒๐.๖๐
เพื่อการศึกษา ดูข่าว/ติดตามข่าวสาร	๑๓๖	๕๘.๓๗
ชื่อของ ดูรูปภาพ up load รูปภาพ	๑๖	๖.๘๗
กดไลก์ คุยเล่นกับเพื่อน	๓๓	๑๔.๑๖
รวม	๒๓๓	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๓๑ พบว่า

๑) อายุ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีอายุมากกว่า ๔๐ ปี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๐๗ รองลงมา อายุ ๒๕-๔๐ ปี จำนวน ๑๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๙๒ และ อายุต่ำกว่า ๒๕ จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๐๐

๒) พรรษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีพรรษามากกว่า ๑๐ พรรษา จำนวน ๑๗๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๔.๒๕ รองลงมา พรรษา ๕-๑๐ พรรษา จำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๔๖ และมี พรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒๙

๓) ระดับการศึกษา (นักรธรรม) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับนักรธรรมเอก จำนวน ๒๐๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๗๐ รองลงมามีการศึกษาระดับนักรธรรมโท จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๘๗ และการศึกษาาระดับนักรธรรมตรี จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๔๓

๔) ระดับการศึกษา (เปรียญ) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับเปรียญธรรมเอก จำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๓๖ รองลงมามีการศึกษาระดับเปรียญธรรมโท จำนวน ๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๑๘ การศึกษาระดับเปรียญธรรมตรี จำนวน ๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๓๑ และ ไม่มีวุฒิปริญญาตรี จำนวน ๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๗๓

๕) ระดับการศึกษา (ทางโลก) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๑๐๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๔๙ รองลงมามีการศึกษาระดับปริญญาโท จำนวน ๗๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๗๖ การศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำนวน ๓๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๘๘ และระดับปริญญาเอก จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๘๗

๖) ประสบการณ์ทำงาน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน ๘๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๐๕ รองลงมาเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม จำนวน ๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๖๐ พระเลขานุการ จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๑๘ และพระสังฆาธิการ จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๐๖

๓) ระยะเวลาในการใช้ สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีระยะเวลาในการใช้ สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ๑-๓ ชม./วัน จำนวน ๙๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๓๔ รองลงมา มีระยะเวลาในการใช้ สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ๔-๗ ชม./วัน จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๑๘ และระยะเวลาในการใช้ สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ น้อยกว่า ๑ ชม./วัน จำนวน ๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๖๐ และที่ต่ำที่สุดคือ มีระยะเวลาในการใช้ สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ มากกว่า ๗ ชม./วัน จำนวน ๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๘๘

๔) รูปแบบการใช้สื่อสังคมออนไลน์ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีรูปแบบการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ในรูปแบบอินเทอร์เน็ต จำนวน ๑๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๕๐ รองลงมา มีรูปแบบการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ในรูปแบบเพสบุ๊ค จำนวน ๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๓๒ และ ในรูปแบบเพสบุ๊ค ไลน์ จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๑๗ และที่ใช้น้อยที่สุด มีรูปแบบการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ในรูปแบบอินสตาแกรม จำนวน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๐๑

๕) เป้าหมายการใช้ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีเป้าหมายการใช้ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อการศึกษา ดูข่าว/ติดตามข่าวสาร จำนวน ๑๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๓๖ รองลงมา มีเป้าหมายการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อดูวิดีโอ ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกม จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๖๐ และมีเป้าหมายการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อกดไลค์ คุยกับเพื่อน จำนวน ๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๑๖ และที่น้อยที่สุดได้แก่ มีเป้าหมายการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อซื้อของ ดูรูปภาพ upload รูปภาพ จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๘๗

ตารางที่ ๔.๓๒ แสดงข้อมูลคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาของผู้เข้าร่วมอบรม ก่อน และหลัง รายข้อ

พฤติกรรมกรรู้เท่าทันสื่อ	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง		
	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ
ด้านความรู้ความเข้าใจ						
๑. ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าบุคคลสามารถเป็นได้ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารได้ในเวลาเดียวกัน โดยสามารถสร้างสรรค์เนื้อหาได้ด้วยตนเอง	๒.๘๖	.๖๘๗	มาก	๓.๑๑	.๖๒๐	มาก
๒. ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าผู้รับสารที่ไม่มีความสามารถในการ รู้เท่าทันสื่อ จะเป็นผู้ไม่รู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะ พิจารณาเลือกรับข่าวสารที่ถูกต้อง	๒.๙๕	.๖๕๓	มาก	๓.๑๙	.๘๑๔	มาก

พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง		
	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ
๓. ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่ามีการนำเสนอข่าวปลอมที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทำลายความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือองค์กร	๒.๙๕	.๗๔๔	มาก	๓.๒๒	.๗๒๓	มาก
๔. ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าข่าวปลอมและข่าวลือสามารถสร้างความระแวงในวงการคณะสงฆ์ได้	๒.๙๗	.๗๕๕	มาก	๓.๑๙	.๖๖๔	มาก
๕. ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าการสร้างข่าวชวนเชื่อที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการหลอกลวงทำให้ข่าวมีความน่าเชื่อถือมาก	๒.๖๔	.๙๑๕	มาก	๒.๘๙	.๖๙๓	มาก
๖. ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าคนที่รู้เท่าทันสื่อ เป็นคนที่มีมีการคิดวิเคราะห์ข่าวสาร นั้นน่าเชื่อถือหรือไม่	๒.๙๑	.๗๕๐	มาก	๓.๐๐	.๗๗๗	มาก
๗. ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าคนที่รู้เท่าทันสื่อ จะต้องมีการประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารว่าข่าวนั้น	๓.๐๖	.๖๘๗	มาก	๓.๐๘	.๗๔๑	มาก
๘. ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าข้อมูลที่เป็นข่าวลวง (Fake news) เผยแพร่ทางสื่อสังคมออนไลน์นั้น ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม	๒.๘๐	.๘๒๐	มาก	๒.๘๑	.๖๓๙	มาก
๙. แม้ข้าพเจ้าจะรู้ว่ามักมีการพูดมุขตลกถ้อยคำเสียดสีเป็น “ข่าวปลอม” แต่ข้าพเจ้าก็ชอบพูดเพื่อความสนุกสนาน	๒.๘๑	.๖๘๗	มาก	๒.๙๔	.๗๓๒	มาก
๑๐. ข้าพเจ้ามักเชื่อข่าวที่นำเสนอแล้วสอดคล้องกับค่านิยมและความเชื่อของข้าพเจ้า	๒.๘๖	.๖๘๗	มาก	๓.๐๙	.๖๘๔	มาก
พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ (กิน อยู่ดูฟังเป็น) ใช้/ดู /ฟัง						
๑๑. ข้าพเจ้าใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการค้นหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง	๒.๘๑	.๙๒๔	มาก	๒.๙๔	.๘๑๔	มาก
๑๒. ข้าพเจ้าพิจารณาประโยชน์และโทษของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ก่อนใช้ทุกครั้ง	๒.๗๓	.๗๑๘	มาก	๒.๙๔	.๗๗๔	มาก
๑๓. ข้าพเจ้าเลือกที่จะใช้ภาษาสุภาพในการเขียนลงบน สื่อสังคมออนไลน์	๓.๒๐	.๖๒๒	มาก	๓.๒๗	.๗๘๒	มากที่สุด

พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง		
	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ
๑๔. เมื่อได้อ่านข่าวจากสื่อสังคมออนไลน์ข้าพเจ้าจะไม่เชื่อโดยทันทีแต่จะตรวจสอบข้อมูลจากหลายๆ แห่งก่อน เพื่อจะไม่เผยแพร่ข่าวสารที่ผิดให้ผู้อื่นรับทราบ	๓.๒๓	.๖๓๖	มาก	๓.๓๙	.๗๕๓	มาก
๑๕. ข้าพเจ้ามักตัดสินใจซื้อของจากการที่การโฆษณาที่เห็นบ่อยๆ	๒.๘๐	.๖๗๑	มาก	๓.๑๗	.๗๒๕	มาก
พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม ที่เหมาะสม						
๑๖. ข้าพเจ้ามักตรวจสอบแหล่งที่มาของข่าวก่อนที่จะโพสต์หรือแชร์ข้อความในโลกออนไลน์เสมอ	๒.๗๕	.๗๗๗	มาก	๒.๙๔	.๗๑๐	มาก
๑๗. ข้าพเจ้าแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้และข่าวสารดีๆ ทางสื่อสังคมออนไลน์ที่เป็นประโยชน์กับเพื่อนเสมอ	๒.๖๙	.๗๙๔	มาก	๓.๐๓	.๗๗๖	มาก
๑๘. ข้าพเจ้ามักจะเชื่อว่าที่เพื่อนของข้าพเจ้านำมาเล่าให้ฟังเสมอ	๓.๐๘	.๗๔๑	มาก	๓.๑๓	.๗๘๗	มาก
๑๙. ข้าพเจ้าจะตักเตือนเพื่อนที่มีก “อวดสรรพคุณเกินจริงของสินค้า” เสมอ	๓.๐๙	.๘๖๘	มาก	๓.๓๘	.๗๐๑	มากที่สุด
๒๐. ข้าพเจ้าพิจารณาก่อนที่จะเชื่อคำพูดของเพื่อนที่รู้จักทางสื่อสังคมออนไลน์ทุกครั้ง	๒.๖๙	.๗๙๔	มาก	๓.๑๔	.๗๑๐	มาก
พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ						
๒๑. ข้าพเจ้ารู้สึกอึดอัดใจที่ได้แนะนำแหล่งข้อมูลที่ต้องการและสร้างสรรค์ให้กับผู้อื่น	๒.๘๐	.๘๓๙	มาก	๓.๐๘	.๗๖๒	มาก
๒๒. ข้าพเจ้ามีความเข้มแข็งทางใจเพียงพอที่จะควบคุมตนเองไม่ให้ส่งคลิปที่ยังไม่แน่ใจว่าสาระนั้นจริงหรือไม่ แม้ว่าอยากจะส่งต่อมากก็ตาม	๒.๘๔	.๗๓๙	มาก	๓.๐๖	.๗๑๐	มาก
๒๓. ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีความค่าเมื่อได้โพสต์ข้อความดีๆ ที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้อื่น	๒.๘๖	.๖๘๗	มาก	๒.๙๘	.๗๖๖	มาก
๒๔. ข้าพเจ้ามีสติพิจารณาในการใช้สื่ออย่างถูกต้อง	๓.๐๙	.๖๖๐	มาก	๓.๑๔	.๕๘๗	มาก

พฤติกรรมกรรรู้เท่าทันสื่อ	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง		
	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ
๒๕. เมื่อมีผู้ผลิตสื่อสร้างสรรค์ดีๆ ข้าพเจ้ามักจะโพสต์ข้อความที่ใจกำลังใจกับผู้ผลิตเสมอ	๒.๘๘	.๗๘๗	มาก	๓.๐๖	.๗๕๓	มาก
พฤติกรรมกรรรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา						
๒๖. ข้าพเจ้ารู้เท่าทันการใช้สื่อสังคมออนไลน์ว่าสิ่งใดที่เป็นประโยชน์/โทษต่อตนเองและสังคม	๓.๐๖	.๗๑๐	มาก	๓.๐๙	.๘๖๘	มาก
๒๗. ข้าพเจ้าให้ความสำคัญกับสัมพันธภาพกับคนรอบข้างมากกว่าสัมพันธภาพกับเพื่อนในสื่อสังคมออนไลน์	๒.๘๐	.๘๒๐	มาก	๓.๐๓	.๗๗๖	มาก
๒๘. ข้าพเจ้ารู้จักความพอดีในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในระดับที่เหมาะสมกับตนเอง	๒.๘๖	.๖๘๗	มาก	๓.๐๐	.๗๗๔	มาก
๒๙. ข้าพเจ้าแสวงหาความสุขจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลที่สร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่าในการพัฒนาตนเอง	๒.๖๙	.๗๙๔	มาก	๒.๙๔	.๗๑๐	มาก
๓๐. ข้าพเจ้าใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อแสวงหาความรู้มากกว่าความบันเทิง	๒.๘๐	.๖๗๑	มาก	๒.๙๘	.๗๖๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๒ คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมกรรรู้เท่าทันสื่อ Pre-test และ Post-test รายข้อ พบว่า หลังการเข้าร่วมกิจกรรมคะแนนเฉลี่ยแต่ละข้อมีแนวโน้มสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม โดยพบว่า พฤติกรรมกรรรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก พบตัวบ่งชี้พฤติกรรม ได้แก่ มีความเข้าใจว่ามีการนำเสนอข่าวปลอมที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทำลายความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือองค์กร รongลงมา มีความเข้าใจว่าข่าวปลอมและข่าวลือสามารถสร้างความระแวงในวงการคณะสงฆ์ได้ และมีความเข้าใจว่าผู้รับสารที่ไม่มีความสามารถในการ รู้เท่าทันสื่อ จะเป็นผู้ไม่รู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะ พิจารณาเลือกรับข่าวสารที่ถูกต้อง นอกจากนี้ในพฤติกรรมกรรรู้เท่าทันสื่อรายด้านพบว่าพฤติกรรมกรรรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ (กินอยู่ดูฟังเป็น) ใช้/ดู /ฟัง มีค่าเฉลี่ยมากกว่าด้านอื่นๆ พบตัวบ่งชี้พฤติกรรม ได้แก่ เมื่อได้อ่านข่าวจากสื่อสังคมออนไลน์ข้าพเจ้าจะไม่เชื่อโดยทันทีแต่จะตรวจสอบข้อมูลจากหลายๆ แห่งก่อน เพื่อจะไม่เผยแพร่ข่าวสารที่ผิดให้ผู้อื่นรับทราบ รongลงมาคือ พฤติกรรมกรรรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม ที่เหมาะสม พบตัวบ่งชี้พฤติกรรม ได้แก่ จะตักเตือนเพื่อนที่มัก “อวดสรรพคุณเกินจริงของสินค้า” เสมอ ส่วนพฤติกรรมกรรรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ พบตัวบ่งชี้พฤติกรรม ได้แก่ มีสติพิจารณาในการใช้สื่ออย่างถูกต้อง และค่าที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อย

ที่สุด คือ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา พบตัวบ่งชี้พฤติกรรม ได้แก่รู้เท่าทันการใช้สื่อสังคมออนไลน์ว่าสิ่งใดที่เป็นประโยชน์/โทษต่อตนเองและสังคม

ตารางที่ ๔.๓๓ ค่าคะแนนการรู้เท่าทันสื่อชนเชื้อทางศาสนา ในระยะขยายผลครั้งที่ ๑

ข้อความ	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. การสั่งสอนให้ความรู้เรื่องข่าวปลอม (Fake News) ไม่ใช่กิจของสงฆ์	๐.๔๙	๐.๗๘	ต่ำ	๐.๗๙	๐.๐๕	ปานกลาง
๒. ข่าวปลอม (Fake News) ไม่มีผลกระทบรุนแรงถึงขั้นทำให้ผู้เชื่อข่าวปลอมนั้นเสียชีวิต	๐.๔๙	๐.๕๒	ต่ำ	๐.๘๐	๐.๔๐	ปานกลาง
๓. ข่าวปลอมทำให้สังคมแตกแยกได้	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๔. ข่าวปลอมอาจมีผลต่อสังคมของฆราวาสแต่ไม่มีผลต่อสังคมของพระสงฆ์	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๕. ไม่มีข้อห้ามเรื่องข่าวปลอมในศีล ๕	๐.๓๒	๐.๔๘	ต่ำ	๐.๘๓	๐.๓๖	สูง
๖. การยกย่องเกินความจริงไม่ถึงเป็นข่าวปลอม	๐.๔๙	๐.๔๙	ต่ำ	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๗. การสาบานให้คนอื่นหลงเชื่อเป็นข่าวปลอม	๐.๔๙	๐.๔๙	ต่ำ	๐.๗๘	๐.๐๕	ปานกลาง
๘. อวดอุตริมนุสธรรมเป็นความผิดแต่ไม่ถึงเป็นข่าวปลอม	๐.๘๓	๐.๔๕	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๙. มุขตลกถ้อยคำเสียดสีถือเป็นข่าวปลอม	๐.๔๐	๐.๕๐	ต่ำ	๐.๘๐	๐.๔๐	สูง
๑๐. การหมิ่นประมาทผิดกฎหมายแต่ไม่ถึงเป็นข่าวปลอม	๐.๗๘	๐.๐๖	ปานกลาง	๐.๘๒	๐.๒๕	สูง
๑๑. “การแห่นางแมวทำให้ฝนตก” เป็นข่าวปลอม	๐.๔๙	๐.๕๒	ต่ำ	๐.๗๗	๐.๔๖	ปานกลาง
๑๒. การไม่บอกความจริงเรื่องอาการเจ็บป่วยแก่ผู้ป่วยโรคมะเร็งเพื่อให้ผู้ป่วยสบายใจสามารถกระทำได้อันถือเป็นข่าวปลอม	๐.๗๘	๐.๐๖	ปานกลาง	๐.๘๒	๐.๒๕	สูง

ข้อความ	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑๓. เราสามารถใช้ Google เพื่อตรวจสอบข่าวปลอมที่มาจาก Google ได้	๐.๔๐	๐.๕๐	ต่ำ	๐.๗๗	๐.๔๖	ปานกลาง
๑๔. ถ้าเราพบว่ามีคนหลงเชื่อข่าวปลอมไม่ว่าข่าวนั้นส่งผลด้านลบหรือด้านบวกเราต้องรีบบอกความจริงเขาทันที	๐.๗๗	๐.๔๖	ปานกลาง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๑๕. พระสงฆ์สามารถกล่าวโจมตีศาสนาอื่นๆ ได้เพื่อให้คนเลื่อมใสศรัทธาศาสนาพุทธมากขึ้น	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๑๖. ถ้าเราเผยแพร่ข่าวโดยไม่รู้ว่าเป็นข่าวปลอมไม่ถือว่าผิดแต่อย่างใด	๐.๗๗	๐.๔๖	ปานกลาง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๑๗. ถ้าเรารู้ว่าสิ่งใดเป็นข่าวปลอมแล้วไม่บอกผู้อื่นเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดถือว่าเรารู้เห็นเป็นใจกับการเผยแพร่ข่าวปลอมนั้นๆ	๐.๔๐	๐.๔๙	ต่ำ	๐.๗๘	๐.๐๕	ปานกลาง
๑๘. การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอม	๐.๓๑	๐.๔๕	ต่ำ	๐.๘๒	๐.๒๕	สูง
๑๙. การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยบกพร่องไม่ตรวจสอบให้ดีเสียก่อนถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอม	๐.๘๓	๐.๔๕	สูง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
๒๐. เผลอพูดเรื่องไม่จริงถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอมรูปแบบหนึ่ง	๐.๗๘	๐.๐๖	ปานกลาง	๑.๐๐	๐.๐๐	สูง
คะแนนด้านความรู้เท่าทันสื่อเชื่อชนเชื่อทางศาสนา โดยรวม	๐.๖๔	๐.๔๖	ปานกลาง	๐.๘๘	๐.๒๕	สูง

จากตารางที่ ๓๓ พบว่าพระสงฆ์ผู้นำเฝ้าระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา มีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อทางศาสนา โดยรวมก่อนการทดลองเท่ากับ ๐.๖๔ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๖ ($\bar{X} = ๐.๖๔$, S.D. = ๐.๔๖) ภายหลังจากทดลองพบว่า พระสงฆ์ผู้นำเฝ้า

ระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา มีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อทางศาสนาโดยรวม เท่ากัน ๐.๘๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๒๕ ($\bar{X} = ๐.๘๘$, S.D. = ๐.๒๕)

ความรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อทางศาสนา ของพระสงฆ์ผู้นำเฝ้าระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา เมื่อพิจารณารายข้อทั้งก่อนการทดลอง และหลังการทดลอง พบว่า พระสงฆ์ผู้นำเฝ้าระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา มีคะแนนเฉลี่ยรายข้อสูงสุด ๕ ข้อ โดยค่าที่มีคะแนนเพิ่มสูงสุด (ตอบถูกทุกคน) อวดอุตริมนุสธรรมเป็นความผิด และนับว่าเป็นชาวปลอม ถ้าเราพบว่ามีคนหลงเชื่อชาวปลอมไม่ว่าชาวนั้นส่งผลด้านลบหรือด้านบวกเราต้องรีบบอกความจริงเขาทันที ถ้าเราเผยแพร่ข่าวโดยไม่รู้ว่าเป็นชาวปลอมถือว่าผิด การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยบกพร่องไม่ตรวจสอบให้ดีเสียก่อน ถือเป็น การเผยแพร่ชาวปลอม และ การปล่อยพูดเรื่องไม่จริงถือเป็น การเผยแพร่ชาวปลอมรูปแบบหนึ่ง

๒) ผลประเมินความพึงพอใจของโครงการ

คะแนนเฉลี่ย	ระดับความคิดเห็น/ความรู้สึก
๔.๒๑-๕.๐๐	มากที่สุด
๓.๔๑-๔.๒๐	มาก
๒.๖๑-๓.๔๐	ปานกลาง
๑.๘๑-๒.๖๐	น้อย
๑.๐๐-๑.๘๐	น้อยที่สุด

ตารางที่ ๔.๓๔ สรุปผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา (n=๒๓๓)

ข้อความ	Mean	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
๑. ได้รับความรู้/ประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อไปปรับใช้ได้	๔.๓๙	.๕๗๒	มากที่สุด
๒. รูปแบบ/หัวข้อในการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสม	๔.๓๔	.๕๕๙	มากที่สุด
๓. ระยะเวลาในการจัดโครงการมีความเหมาะสม	๔.๐๙	.๗๗๙	มาก
๔. การประชาสัมพันธ์การจัดโครงการ	๓.๘๗	.๗๘๖	มาก
๕. สถานที่จัดโครงการมีความเหมาะสม	๔.๔๒	.๖๔๕	มากที่สุด
๖. ปริมาณความเหมาะสมของอาหาร	๔.๔๗	.๖๗๗	มากที่สุด

๗. เจ้าหน้าที่ที่สามารถให้ข้อมูลหรือตอบข้อซักถามได้เป็นอย่างดี	๔.๕๘	.๖๒๗	มากที่สุด
๘. วิทยากรมีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดเนื้อหา ธรรมะ	๔.๗๒	.๕๘๑	มากที่สุด
๙. เจ้าหน้าที่ที่มีความสุภาพเป็นมิตรและเป็นกันเอง	๔.๗๐	.๕๙๓	มากที่สุด
๑๐. ภาพรวมความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม/โครงการ ครั้งนี้	๔.๕๒	.๕๗๔	มากที่สุด

สรุปผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการ ภาพรวมความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม/โครงการครั้งนี้ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๗๔ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดคือ วิทยากรมีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๘๑ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา เจ้าหน้าที่ที่มีความสุภาพเป็นมิตรและเป็นกันเอง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๙๓ ตามลำดับ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ การประชาสัมพันธ์การจัดโครงการ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๗๘๖ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เป็นต้น

ความประทับใจการเข้าโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนาและข้อเสนอแนะ

๑) ชอบกิจกรรมที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ไม่เบื่อและเรียนรู้ได้จริง ลงมือปฏิบัติได้จริง ที่สำคัญยังสามารถนำไปปฏิบัติต่อยอดได้ โดยนำไปถ่ายทอดให้ญาติโยมฟัง

๒) รู้สึกขอบคุณและอนุโมทนาบุญกับโครงการดีๆ เช่นนี้ที่เปิดโอกาสให้ทางคณะสงฆ์ได้เข้ามาร่วมกิจกรรม

๓) มีความประทับใจสถานที่และวิธีการโครงการในรูปแบบกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และที่สำคัญได้ลงมือกระทำจริง กิจกรรมดีทุกอย่างเสียอย่างเดียวยุคนี้จะน้อยไปหน่อย

๔) ประทับใจกิจกรรมสร้างข่าวลวง ทำให้ได้เรียนรู้ว่าจริงๆ แล้วสื่อที่เค้าสร้างมาก็มักมีการปั่นแต่งคำพูดสถานการณ์ต่างๆ มาให้เราหลงเชื่อ พอได้เรียนรู้ก็สามารถนำไปใช้ได้จริง

๕) วิทยากร สื่อสารได้เข้าใจง่าย และกิจกรรมที่ทำทำให้พระเราตั้งใจทำกิจกรรมเรียกว่าไม่่วงเลย เพราะทำกิจกรรมตื่นเต้น ชวนติดตามว่า แล้วจะมีอะไรอีก

๖) ได้รับความรู้เกี่ยวกับการป้องกันข่าวลวง หรือข่าวชวนเชื่อทางศาสนา มาก และที่สำคัญ ได้รู้วิธีการในการตรวจสอบข่าวลวงอีกด้วย

๔.๕.๑.๒ ผลวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

จากการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ภายใต้งานวิจัย “การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์” มีผลสรุปดังนี้

๑) ผลสะท้อนความคิดการนำหลักการที่ได้เรียนรู้จากโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนาไปประยุกต์ใช้

การนำหลักการที่ได้เรียนรู้จากโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนาไปประยุกต์ใช้ จากการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่ มีความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นในเรื่องของข่าวลวง และข่าวชวนเชื่อทางศาสนา สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง และนำหลักการที่ได้เรียนรู้มาปฏิบัติที่เพื่อป้องกันการโดนหลอกลวงจากสื่อได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งมีการนำไปเผยแพร่ให้กับญาติโยมผู้มาที่วัด รวมทั้งมิตรสหายได้อีกด้วย เพราะเป็นหลักการที่เข้าใจง่าย เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐาน ที่สามารถเตือนสติของผู้ใช้สื่อ ในการเสพสื่อในการใช้ชีวิตประจำวันได้ ได้แก่

“ที่ได้จริงๆ คือ เรื่องของการมีสติรู้ตัวในการใช้สื่อ มีสติรู้ตัวในการเสพสื่อ ว่าเป็นได้ทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ดังนั้นเวลาที่เราจะสื่อสารอะไรไป ก็มีความระวังมากขึ้น ส่วนข่าวสารที่เรารับมานั้นเราก็มีเทคนิควิธีการในตรวจสอบจากแหล่งข่าวต่างๆ” ๒๐๔

“อาตมาได้นำกลับไปลองทำคลิปเผยแพร่ดูกันเองในชุมชน ก็ทำให้ได้เรียนรู้วิธีการสร้างสื่อ สร้างข่าวสารที่ดี ญาติโยมพอเค้ามารู้ วันไหนที่อาตมาลงเทศน์ อาตมาก็จะเอาเรื่องนี้ไปเทศน์บอกเตือน โดยเพราะผู้สูงอายุ ให้รู้เท่าทันข่าวที่เค้านำเสนอ ไม่เชื่อเลยที่รับฟัง ต้องหาข้อมูลก่อน ต้องตรวจสอบก่อน จริงๆ ก็คือสอนให้เค้ามั่นใจตัวเอง” ๒๐๕

“จริงๆ แม้ว่าจะรู้อยู่แล้วว่าสื่อไหนมันปรุงแต่งเกินจริง สื่อไหนพอจะเชื่อถือได้ พอมาเรียนรู้กับโครงการนี้ทำให้เราชัดเจนมากขึ้นมีทิศทางในการตรวจสอบมากขึ้น ชอบตอนสร้างข่าวลวง เพราะว่าพอเรารู้ว่าข่าวมันสร้างมายังงัย เรามาสร้างเอง ก็เลยรู้เลยว่าทำยังงัยให้คนดูข่าวเค้าเชื่อเรา” ๒๐๖

๒) ปัจจัยที่ส่งเสริมให้พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม นำหลักการที่ได้เรียนรู้ไปใช้ประโยชน์จากโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ปัจจัยที่ส่งเสริมให้พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม นำหลักการที่ได้เรียนรู้ไปใช้ประโยชน์จากโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นทำให้ทราบว่า พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่มีใจที่อยากจะมาฝึกการรู้เท่าทัน

๒๐๔ สัมภาษณ์ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๑ , ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

๒๐๕ สัมภาษณ์ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๒, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

๒๐๖ สัมภาษณ์ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๓, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

สื่อ และเรียนรู้เพื่อเฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา และที่สำคัญ ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์เผยแผ่ ที่ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่แล้ว และนอกจากนี้สภาพแวดล้อมบรรยากาศก็มีผลในการส่งเสริมพลัง และสร้างบรรยากาศให้พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสุข สนุกที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน และอาจจะบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ในการมาอบรมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น ทำให้พบว่า ปัจจัยภายใน คือ ปัจจัยจากตัวบุคคล และ ปัจจัยภายนอก คือ สภาพแวดล้อมที่เป็นสัปปายะ ๗

ปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จที่มีการนำหลักการที่ได้เรียนรู้ไปใช้ประโยชน์จากโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา โดยสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และทำให้เป็นผู้ที่อยากทำให้สังคมรอบๆ ตัวของพระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมทราบถึงข่าวปลอม และเข้าใจในวิธีการรับมือกับข่าวปลอมและข่าวชวนเชื่อทางศาสนา โดยส่วนใหญ่แล้วเริ่มจากที่ตัวเอง มีความรู้ความเข้าใจด้านการรู้เท่าทันสื่อ มีความศรัทธาในพระศาสนา ที่จะปกป้องพระศาสนา และประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม

“อาตมาเห็นข่าวที่ออกมาที่มีการบิดเบือนจากความจริงมาก ยิ่งมีการส่งต่อๆ กัน มาเราก็รับสารแบบต่อๆ กันมาทำให้ไม่รู้เลยว่าอันไหนจริง อันไหนไม่จริง เมื่อได้มาเรียนรู้แล้ว ก็คิดว่าต่อไปเวลาที่เรารับสารต้องพิจารณาให้รอบด้าน ตรวจสอบให้ถี่ถ้วนก่อนเชื่อ และที่สำคัญเรื่องการแชร์ การโพสต์ในสื่อออนไลน์นี้น่ากลัวมากๆ เพราะมันไปเร็ว เราไม่สามารถยับยั้งได้ ต้องมีสติก่อนแชร์ ก่อนโพสต์”^{๒๐๗}

“คำพูดที่เราใช้ๆ กันอยู่นี้ ถ้าเอาหลักทางพระพุทธศาสนามาจับแล้ว ก็เป็นมุสาวาท ก็เป็นการสร้างข่าวปลอมในชีวิตประจำวันนี่เอง คงต้องไปเทศน์สอนบอกกับญาติโยมในเรื่องนี้ด้วย เพื่อให้เค้ามีความเข้าใจบ้าง อาจจะเข้าใจไม่หมด แต่อย่างน้อยเค้าก็ผ่านหูผ่านตาบ้าง คาดว่ามันอาจจะดีขึ้นในการใช้คำพูด การนำไปใช้ต่อของอาตมาก็ยังอยู่ในชุมชนเล็กๆ รอบๆ วัด ไม่ได้ใหญ่โตอะไร อยากสร้างชุมชนให้มีศีลมีธรรมด้วยการลงการสร้างข่าวปลอม คำพูดแปลกในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ถ้าทำได้ก็นับว่าดีมากๆ”^{๒๐๘}

ปัจจัยภายนอก สัปปายะ ๗ เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมช่วยทำให้พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนาประสบความสำเร็จในการเข้าร่วมกิจกรรม และนำการใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจากการที่สัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า เรื่องบรรยากาศในการอบรม สภาพแวดล้อม อาหาร การเดินทาง และที่สำคัญ บุคคลสัปปายะ คือ วิทยากร และทีมผู้ช่วยวิจัย นับเป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการของพระสงฆ์ให้บรรลุผลตามเป้าหมาย ดังที่เราจะเห็นจากข้อมูลส่วนใหญ่ที่พบว่าจะเน้น สถานที่ บรรยากาศ สภาพแวดล้อม และ

^{๒๐๗} สัมภาษณ์ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๔, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๒๐๘} สัมภาษณ์ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๕, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

กัลยาณมิตร หรือที่เรียกว่า “สัปปายะ ๗” แปลว่า สิ่งที่ดีสบาย สภาพที่จะเกื้อกูลต่อการปฏิบัติ ๗ อย่าง
 ๑) อวาสาสัปปายะ (สถานที่ที่ที่เอื้อเพื่อ สามารถทำให้เกิดความสงบได้) ๒) โจรสัปปายะ (ที่ที่จะ
 แสวงหาอาหาร เทียบวิณฑบาตได้) ๓) ภัตตสัปปายะ (ที่ที่พูดคุยเหมาะสมกัน เป็นไปในทางธรรมะ) ๔)
 บุคคลสัปปายะ (บุคคลที่จะถูกกัน) ๕) โภชนสัปปายะ (อาหารที่เหมาะสมกัน) ๖) อุตุสัปปายะ (ดินฟ้า
 อากาศที่เหมาะสมกัน) ๗) อิริยาปถสัปปายะ (อิริยาบถที่เหมาะสมกัน)

“สถานที่ที่อบรมมีความเหมาะสมมาก ๆ สะอาด เดินทางสะดวกสบาย และที่สำคัญ
 เนื้อหาสาระในการอบรมเข้มข้น วิทยากรที่ทำให้ความรู้ทุกคนมีความเป็นกันเอง ทำให้ไม่เกร็ง ได้
 เรียนรู้และได้ความรู้มาก ทีมเล็กๆ ของวิทยาลัยที่มาสนับสนุนยิ้มแย้มแจ่มใจ พร้อมทั้งจะช่วยเหลือ
 ดูแล และบริการ ทีมงานยอดเยี่ยมมากๆ”^{๒๐๙}

“บรรยากาศในการอบรมมีความสะดวกสบาย และเพื่อนที่มาอบรมก็มีความเป็นกันเอง
 มาทราบมีหลังว่าท่านเป็นพระผู้ใหญ่ โอ้โหท่านไม่ทำให้เรากังวลเลย ท่านมีความเป็นกัลยาณมิตร
 มากๆ มาครั้งนี้ได้เพื่อนเยอะมาก จากที่ไม่เคยรู้จักกันตอนนี้นี่สนิทกันมากเลย ทำให้บรรยากาศการ
 อบรมมันสนุก เพราะเราคิดร่วมกัน เห็นร่วมกัน ทำร่วมกัน ไม่เคยอบรมที่ไหนสนุกแบบนี้มาก่อนเลย
 ชอบการออกแบบกิจกรรมที่ต้องให้ลงมือทำ ตอนแรกที่ให้มาโครงการนี้ว่าจะไม่มาเพราะนึกว่าจะมา
 รับฟังอย่างเดียว ก็ถ้าหากมีการจัดแบบนี้ก็อีกก็จะดีมาก ๆ พระท่านจะได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน
 เรียนรู้การพูดในที่ชุมชน เพราะเวทีนี้เป็นเวทีที่ทุกคนต้องพูด ก็เป็นการฝึกพระสงฆ์เราให้กล้า
 แสดงออกด้วย เพื่อนก็เสริมกันไม่ว่ากันไม่ขัดกัน”^{๒๑๐}

๔.๕.๑.๓ การประเมินโครงการและการนำผลการประเมินไปใช้

การประเมินโครงการ และการนำผลการประเมินไปใช้ จากการปฏิบัติกิจกรรม
 โครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา โดยภายใต้กรอบประเมิน แบบซิป (CIPP Model)
 เพียง ๒ ประเด็นคือ การประเมินกระบวนการ (Process) และการประเมินผลผลิตของโครงการ
 (Product) ซึ่งมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมโครงการ ซึ่งจะช่วย
 ให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ผลการประเมินกิจกรรมโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อ
 ทางศาสนา สรุปได้ดังนี้

๑) การประเมินกระบวนการ (Process)

ผลการประเมินกระบวนการ ผ่านกิจกรรมในโครงการ

(๑) โครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ประกอบด้วยกิจกรรมทั้งหมด
 ๑๑ กิจกรรม ที่ใช้กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างกิจกรรม ได้แก่กิจกรรมที่ ๑ เสริมสร้างสัมพันธภาพ
 ด้วยเกมกิจกรรม ๘ ช่อง กิจกรรมที่ ๒ ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอม กิจกรรมที่ ๓ ฉันทคือ

^{๒๐๙} สัมภาษณ์ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๖, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

^{๒๑๐} สัมภาษณ์ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๗, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓.

ใคร กิจกรรมที่ ๔ รู้จักสื่อ/world café กิจกรรมที่ ๕ สะท้อนการเรียนรู้ กิจกรรมที่ ๖ : นักสร้างข่าว ลวง “พาดหัว ยั่วให้คลิก” (Click bait) กิจกรรม ๗ : ต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี กิจกรรมที่ ๘ สร้าง ภูมิคุ้มกันปัญหาสวาทในชุมชน กิจกรรมที่ ๑๐ ถอดรหัสชุมชนของฉัน “รู้เท่าทันปัญหาสวาทใน ชุมชน” Do and Don’t กิจกรรมที่ ๑๑ สะท้อนการเรียนรู้ พระสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการมีส่วนร่วมทำ กระบวนการกลุ่มและทำงานร่วมกันเป็นทีม มีการพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อด้านกาย พัฒนา พฤติกรรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม การพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ และการพัฒนา พฤติกรรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญาสูงขึ้นกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการ และในด้านความรู้พบว่า พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา มีความรู้ด้านการเท่าทัน สื่อมากขึ้น และด้านรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ใ นชีวิตประจำวัน เกิดการเรียนรู้การทำกิจกรรมกลุ่ม ส่งผลให้กล้าแสดงออก และมีความคิดเป็นระบบ มากขึ้น และรู้สึกประทับใจต่อการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการ โดยเฉพาะกระบวนการ ทำกิจกรรมกลุ่ม ผ่านโครงการ “สร้างภูมิคุ้มกันปัญหาสวาทในชุมชน”

๒) การประเมินผลผลิตของโครงการ (Product)

สรุปผลวิจัยเชิงปริมาณ มีผลการประเมินดังนี้

ผลการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

จากการวิเคราะห์ผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ จากกลุ่ม ตัวอย่างจำนวน ๗๐คน พบเมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับ พระสงฆ์ กลุ่มทดลอง ระหว่างก่อน และหลังการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า คะแนนเฉลี่ยการเรียนรู้เท่าทัน สื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมมีความแตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($t = ๘.๖๙๙$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐^*$) นั่นคือ คะแนนเฉลี่ยการเรียนรู้เท่าทัน สื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ หลังการเข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนสูงกว่าก่อนการเข้าร่วม กิจกรรม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙๕ และ ๓.๖๑๙ ตามลำดับ) และเมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ย การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ กลุ่มควบคุม ระหว่างก่อน และหลังการเข้าร่วม กิจกรรม พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน ซึ่งก่อนทำการทดสอบว่าก่อนและหลังการทดลองของกลุ่ม ทดลองมีการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ที่แตกต่างกันหรือมีคะแนนการรู้เท่า ทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ เพิ่มขึ้นหลังการเข้าร่วมกิจกรรม ได้ทำการทดสอบ คะแนนการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมพบว่า คะแนนการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ไม่แตกต่างกัน

เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ของกลุ่มทดลอง ระหว่างก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม หลังการเข้าร่วมกิจกรรม และระยะติดตามผล พบว่า คะแนนเฉลี่ยการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ มีความแตกต่างกันอย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($F = ๑๘.๔๕๑$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐*$) เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ พบว่า ๑) หลังการเข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ กว่าการก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙๕ และ ๓.๖๑๙ ตามลำดับ) ๒) ระยะติดตามผลมีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘๖ และ ๓.๖๑๙) และ ระยะติดตามผลมีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ต่ำกว่าหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘๖ และ ๔.๐๙๕) ตามลำดับ

นอกจากนี้จากการประเมินความพึงพอใจต่อกิจกรรม สรุปผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการในภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๗๔ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ด้านวิทยากรมีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๘๑ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา เจ้าหน้าที่มีความสุภาพเป็นมิตรและเป็นกันเอง คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๙๓ และด้านเจ้าหน้าที่สามารถให้ข้อมูลหรือตอบข้อซักถามได้เป็นอย่างดี มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๖๒๗ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๗๘๖ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

จากการวิเคราะห์ผลจากแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์นั้น มีการเปลี่ยนแปลงและมีการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาเพิ่มขึ้นหลังการเข้าร่วมกิจกรรม เป็นไปในทิศทางเดียวกับข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำให้สามารถสรุปได้ว่า พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการ มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีมากขึ้นเมื่อเทียบกับก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการ โดยพระสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ผ่านกระบวนการกลุ่ม ที่ได้ออกแบบฝึกทักษะการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ การพัฒนาภาวะผู้นำ และเรียนรู้จากต้นแบบที่ดีทางสังคม นำไปสู่กระบวนการพัฒนาทางด้านความคิด จิตใจ ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้เพื่อนำไปพัฒนาศักยภาพตัวเองในการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์เพื่อยังประโยชน์ให้แก่บุคคลอื่นต่อไป

๔.๕.๒ การเผยแพร่องค์ความรู้ในเวทีสื่อสารณะ “สร้างสื่อสันติ ลดอคติทางศาสนา”

ในวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

การขับเคลื่อน “โครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” ซึ่งดำเนินงานโดย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ได้รับความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม ในคราว

ประชุมครั้งที่ ๒๙/๒๕๖๒ ในการดำเนินการประสานการทำงานร่วมกับคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ร่วมกันขับเคลื่อนพัฒนาพระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสันติ (พสส) โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตร “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา (Fact Cheacker)” มุ่งพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ธรรมในโรงเรียน ครูสอนพระปริยัติธรรม และพระสงฆ์ทั่วประเทศ ให้เป็น “พระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสันติ (พสส.)” ที่จะเป็นแกนนำและเครือข่ายทำหน้าที่สร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อทั้งสื่อโดยตรงและสื่อออนไลน์ เป็นกลไกการป้องกันและแก้ไขปัญหาข่าวปลอมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยการให้ความรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้เท่าทัน และร่วมเฝ้าระวังภัยออนไลน์แก่พระสงฆ์และประชาชนทั่วไป ในการขับเคลื่อนโครงการซึ่งมี ศาสตราจารย์ ดร. พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี เป็นหัวหน้าโครงการนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกอบรมพัฒนาความรู้ สร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อดิจิทัล เพื่อพัฒนาแกนนำและเครือข่ายพระสงฆ์ทำหน้าที่สร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อทั้งสื่อโดยตรงและสื่อออนไลน์ โดยการให้ความรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้เท่าทัน และร่วมเฝ้าระวังภัยออนไลน์ เพื่อพัฒนาเครือข่ายการทำงานระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ในด้านความรู้เท่าทัน การเฝ้าระวัง และการป้องปรามสื่อที่เป็นภัยส่งผลกระทบต่อความขัดแย้ง ก่อให้เกิดประทุษวาทาโดยใช้ศาสนาเป็นเงื่อนไข โดยได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากภาคส่วนต่าง ๆ อาทิ คณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ศูนย์ข่าว “ซัวร์ก่อนแชร์” สำนักข่าวไทย อสมท. กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ โดยในปี ๒๕๖๓ โครงการฯ ได้จัดกิจกรรมฝึกอบรมพัฒนาพระสงฆ์ จำนวน ๔ ครั้ง มีพระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสันติ (พสส) ซึ่งผ่านการอบรมในหลักสูตร “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” จำนวนรวม ๗๐๘ รูป ซึ่งผู้ที่ผ่านกระบวนการอบรมจะทำหน้าที่เป็นพระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสันติ (พสส.) ดำเนินพันธกิจ “สร้างสื่อสันติ ลดอคติทางศาสนา” ปฏิบัติศาสนกิจสอดคล้องตามพุทธโอบาย ๒ ข้อที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้เมื่อครั้งส่งสาวกไปประกาศพระพุทธศาสนา คือ ๑) อนุปวาโท ไม่ไปว่าร้ายกัน ผู้เผยแพร่คำสอนจะต้องไม่โจมตี ให้ร้ายใคร ๒) อนุปฆาโต ไม่ไปล้างผลาญกัน ผู้เผยแพร่คำสอนต้องไม่สร้างเดือดร้อนให้ใคร โดยทำงานขับเคลื่อนสังคมปลอดภัย มีความปรองดอง สมานฉันท์ สันติสุข โดยการทำงานร่วมกับคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในนามเครือข่ายพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ หรือ สมัชชาพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ซึ่งสานการทำงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ทั่วประเทศ

นอกจากนี้ โครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ได้มีการร่วมกันจัดตั้งศูนย์ประสานงานเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา จำนวน ๕ ศูนย์ คือ

๑) ภาคกลาง ศูนย์ประสานงานจังหวัดนครปฐม ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) ภาคใต้ ศูนย์ประสานงานจังหวัดตรัง ณ วัดประสิทธิชัย จังหวัดตรัง

๓) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศูนย์ประสานงานจังหวัดนครราชสีมา ณ วิทยาเขตนครราชสีมา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) ภาคเหนือ ศูนย์ประสานงานจังหวัดนครสวรรค์ ณ วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) ภาคเหนือ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทั้งนี้ โครงการจึงได้ร่วมกันวางยุทธศาสตร์สร้างเครือข่ายขยายผลการเฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนาในเชิงพื้นที่ร่วมกับคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เพื่อขับเคลื่อนขยายผลในเชิงพื้นที่ สร้างสังคมปลอดมูสาวาท มีความปรองดอง สมานฉันท์ สันติสุข ที่ยั่งยืนร่วมกัน

ดังนั้น ในการจัดเวทีสื่อสารธรรมาภิบาล “สร้างสื่อสันติ ลดอคติทางศาสนา” ทางคณะทำงานจึงได้กำหนดจัดขึ้นในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ สอดรับกับการอบรมเชิงปฏิบัติการในหลักสูตร “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” รุ่นที่ ๓ เพื่อพัฒนาพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ โดยความร่วมมือกับคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ส่วนกลาง ซึ่งกำหนดขึ้นระหว่าง วันที่ ๒๗ - ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ และการจัดงานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ The ๓rd National Conference MCU.RK.๒๐๒๐ เรื่อง “สังคมใหม่ในโลกหลังโควิด-๑๙” โดย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ เช่นกัน เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์เปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการ และการเปิดเวทีแสดงผลงานจากการขับเคลื่อนโครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนาสู่สาธารณชนและเผยแพร่ในแวดวงวิชาการ อีกทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและสร้างภาคีในการขับเคลื่อนโครงการร่วมกับสมาชิกเครือข่ายพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ สร้างสรรค์สังคมแห่งสัมมาวาจา มีความปรองดอง สมานฉันท์ สันติสุข ภายใต้ปณิธานร่วมกัน คือ “สร้างสื่อสันติ ลดอคติทางศาสนา” ที่ยั่งยืนสืบไป



ภาพที่ ๔.๑ พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในระยะขยายผลครั้งที่ ๑

๑) นิทรรศการเวทีสาธารณะ “โครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา”

วัตถุประสงค์ของการจัดนิทรรศการเวทีสาธารณะ เพื่อเป็นการบอกเล่าเรื่องราวของการทำงานภายใต้โครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” ตั้งแต่วัตถุประสงค์ของการทำงานวิจัยภายใต้โครงการ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ พร้อมทั้งให้ผู้เข้ารับชมนิทรรศการ ได้เข้าใจวัตถุประสงค์ของการจัดงาน โดยมีแก่นของการทำงานนิทรรศการ เพื่อเป็นการเปิดพื้นที่ให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้และเข้าใจการลอคอดคติทางศาสนา พร้อมทั้งเป็นการสร้างเครือข่ายพระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสันติ

โดยโครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” เป็นโครงการที่พัฒนา “หลักสูตรพระสงฆ์สื่อสารเพื่อสันติ (พสส.)” โดยการอบรมแกนนำพระสงฆ์ในเผยแพร่ความรู้ สร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อดิจิทัลให้กับพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป ทำหน้าที่สร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อทั้งสื่อโดยตรงและสื่อออนไลน์ โดยการให้ความรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้เท่าทัน และร่วมเฝ้าระวังภัยออนไลน์แก่พระสงฆ์และประชาชนทั่วไป โดยการมีสร้างเครือข่ายผ่านการอบรมพระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสันติ (พสส.) จำนวน ๗๐๘ รูป และขยายผลด้วยการจัดตั้งศูนย์ประสานงานพระสงฆ์นักสื่อสาร

สร้างสรรค์เพื่อสันติ (พสส.) จำนวน ๕ ศูนย์ โดยมีผลการดำเนินการในการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกับเครือข่ายพระสงฆ์เผ่าระวังสื่อชนเชื้อทางศาสนา จำนวน ๕ เครือข่าย ดังนี้

๑) ภาคกลาง ศูนย์ประสานงานจังหวัดนครปฐม ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) ภาคใต้ ศูนย์ประสานงานพระสงฆ์นักสร้างสื่อสร้างสรรค์เพื่อสันติ จังหวัดตรัง ณ วัดประสิทธิชัย จังหวัดตรัง

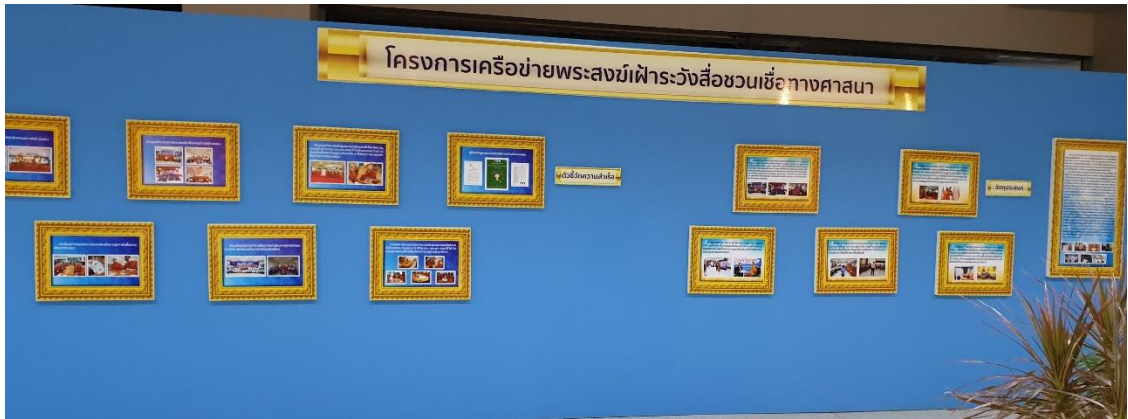
๓) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศูนย์ประสานงานพระสงฆ์นักสร้างสื่อสร้างสรรค์เพื่อสันติ จังหวัดนครราชสีมา ณ วิทยาเขตนครราชสีมา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) ภาคเหนือ ศูนย์ประสานงานพระสงฆ์นักสร้างสื่อสร้างสรรค์เพื่อสันติ จังหวัดนครสวรรค์ ณ วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) ภาคเหนือ ศูนย์ประสานงานพระสงฆ์นักสร้างสื่อสร้างสรรค์เพื่อสันติ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์เปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการ และการเปิดเวทีแสดงผลงานจากการขับเคลื่อนโครงการเครือข่ายพระสงฆ์เผ่าระวังสื่อชนเชื้อทางศาสนาสู่สาธารณชนและเผยแพร่ในแวดวงวิชาการ อีกทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและสร้างภาคีในการขับเคลื่อนโครงการร่วมกับสมาชิกเครือข่ายพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ สร้างสรรค์สังคมแห่งสัมมาวาจา มีความปรองดอง สมานฉันท์ สันติสุข ภายใต้ปณิธานร่วมกัน คือ “สร้างสื่อสันติ ลดอคติทางศาสนา” โดยการลดอคติทางศาสนา ภายใต้โครงการเป็นการสร้างสื่อในรูปแบบต่างๆ อาจจะเป็นสื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ สื่อแอนนอเมชั่น เพื่อสร้างสรรค์ข่าวหรือสื่อที่ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง อาจเรียกว่าเป็นการ “สร้างสื่อสันติ ลดอคติทางศาสนา” ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา ๒ ข้อที่ทรงประทานไว้เพื่อส่งสาวกไปประกาศพระพุทธศาสนา คือ ๑) อนุปวาโท ไม่ไปว่าร้ายกัน ผู้เผยแพร่คำสอนจะต้องไม่โจมตี ไม่นินทาใคร ๒) อนุปฆาโต ไม่ไปล้างผลาญกัน ไม่เผยแพร่ศาสนาด้วยการฆ่า และต้องไม่ทำให้ใครเดือดร้อน โดยทางโครงการได้จัดเวทีสาธารณะ และนำเสนอเรื่องราวที่ได้ทำงานภายใต้โครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เผ่าระวังสื่อชนเชื้อทางศาสนา” โดยมีรายละเอียดดังนี้

**ส่วนที่ ๑ ความเป็นมาของโครงการ เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของโครงการ
ความเป็นมา เหตุผล วัตถุประสงค์ และตัวชี้วัด**



ภาพที่ ๔.๒ บอร์ดนิทรรศการความเป็นมาของโครงการ กิจกรรมในระยะขยายผลครั้งที่ ๑

วัตถุประสงค์ของโครงการ ได้ฐานข้อมูลทำเนียบพระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสันติ เกิดการประสานงานพระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสันติ เกิดสื่อสร้างสรรค์และปลอดภัยเพื่อการป้องกันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา เกิดแกนนำพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และครูสอนศีลธรรมที่เรียกว่า “นักสร้างสื่อสร้างสรรค์เพื่อสันติ” เกิดเครือข่าย เกิดสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์เพื่อการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา เกิดเครือข่ายการทำงานที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นแม่ข่าย การจัดอบรมแกนนำพระสงฆ์นักสร้างสื่อสร้างสรรค์เพื่อสันติ

วัตถุประสงค์ของโครงการ

(๑) เพื่อพัฒนา “หลักสูตรพระสงฆ์นักสร้างสื่อสร้างสรรค์เพื่อสันติ (พสส.)” เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการฝึกอบรมแกนนำพระสงฆ์กลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและครูสอนปริยัติธรรม ในการเผยแพร่ความรู้ สร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อดิจิทัลให้กับพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป

(๒) เพื่อพัฒนาแกนนำและเครือข่ายพระสงฆ์กลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและครูสอนปริยัติธรรมให้ทำหน้าที่สร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อทั้งสื่อโดยตรงและสื่อออนไลน์ โดยการให้ความรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้เท่าทัน และร่วมเฝ้าระวังภัยออนไลน์แก่พระสงฆ์และประชาชนทั่วไป

(๓) เพื่อพัฒนาเครือข่ายการทำงานระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ในด้านการรู้เท่าทัน การเฝ้าระวัง และการป้องปรามสื่อที่เป็นภัยส่งผลกระทบต่อความขัดแย้ง ก่อให้เกิดประทุษวาทาโดยใช้ศาสนาเป็นเงื่อนไข

(๔) เพื่อจัดตั้งศูนย์ประสานงานพระสงฆ์นักสร้างสื่อสร้างสรรค์เพื่อสันติ (พสส.) จำนวน ๕ ศูนย์ โดยจำแนกเป็นภาคกลาง ๑ ศูนย์ ภาคเหนือ ๒ ศูนย์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑ ศูนย์ และภาคใต้ ๑ ศูนย์ โดยใช้พื้นที่ของหน่วยงาน วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลานการทำงานกับกลุ่มพระสงฆ์สังฆพัฒนาวิชาลัย เพื่อให้ศูนย์เป็นสถานที่ในการฝึกอบรม ขยายผลการรู้เท่าทัน การเฝ้าระวัง และการป้องปรามสื่อที่เป็นภัยส่งผลกระทบต่อความขัดแย้ง ก่อให้เกิดประทุษวาทาโดยใช้ศาสนาเป็นเงื่อนไขอย่างต่อเนื่อง

(๕) เพื่อเผยแพร่และประชาสัมพันธ์งานและผลงานของกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ให้สังคมโดยเฉพาะคณะสงฆ์ได้รับทราบและมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนงานของกองทุนฯ

ตัวชี้วัดความสำเร็จ

(๑) เกิดชุดความรู้และแนวทางในการทำให้พระสงฆ์สามารถสร้างภูมิคุ้มกันตนเองจากสื่อที่เป็นภัยส่งผลกระทบต่อความขัดแย้ง ก่อให้เกิดประทุษวาทาโดยใช้ศาสนาเป็นเงื่อนไข

(๒) พระสงฆ์เกิดการตื่นตัวในการปกป้องสังคมโดยการเป็นเกราะที่สร้างการไตร่ตรองให้ประชาชนรับสื่ออย่างรู้เท่าทัน

(๓) ลดปัญหาความเข้าใจผิดต่อตัวบุคคลหรือองค์กรที่ทำงานทางด้านศาสนา ซึ่งถูกนำไปเป็นเครื่องมือสร้างวาทกรรมให้เกิดความเกลียดชัง

(๔) เกิดกลุ่มพระสงฆ์ที่ดำเนินพันธกิจ “สร้างสื่อสันติ ลดอคติทางศาสนา” โดยดำรงตนตามพุทธโอบาย ๒ ข้อที่ทรงประทานไว้เพื่อส่งสาวกไปประกาศพระพุทศาสนา คือ ๑) อนุปวาโท ไม่ไปว่าร้ายกัน ผู้เผยแพร่คำสอนจะต้องไม่โจมตี ไม่นินทาใคร ๒) อนุปฆาโต ไม่ไปล้างผลาญกัน ไม่เผยแพร่ศาสนาด้วยการฆ่า และต้องไม่ทำให้ใครเดือดร้อน



ภาพที่ ๔.๓ บอร์ดนิทรรศการ สร้างสื่อสันติ ลดอคตทางศาสนา กิจกรรมในระยะขยายผลครั้งที่ ๑

ส่วนที่ ๒ มิติมหาเศรษฐี

ภาพที่ ๔.๔ ประกาศมติมหาเศรษฐี กิจกรรมในระยะขยายผลครั้งที่ ๑



ภาพที่ ๔.๕ ภาพกิจกรรมการอบรมพระสงฆ์ผู้นำนักสื่อสารสร้างสันติ

เป็นการนำเสนองานที่พระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสันติ จะทำการสื่อสารเรื่องงานที่ท่านทำใน ๒ ประเด็น คือ (๑) งานขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ (๒) งานขับเคลื่อนการเฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ผ่านการปักหมุด และทำการปักลงในพื้นที่ของตนเอง เป็นการสร้างเครือข่าย เพื่อให้แต่ละท่านได้รับรู้ว่าเครือข่ายพระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสันติ แต่ละท่านได้ทำงานอะไรที่ไหน อย่างไรบ้าง



ภาพที่ ๔.๖ การขับเคลื่อนการเฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนาของตัวแทนพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละจังหวัด

๔.๕.๓ ขยายผลโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ครั้งที่ ๒ วันที่ ๒๖
- ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๔

วัตถุประสงค์

๑) เพื่อพัฒนาแกนนำและเครือข่ายพระสงฆ์กลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและครูสอนปริยัติธรรมให้ทำหน้าที่สร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อทั้งสื่อโดยตรงและสื่อออนไลน์ โดยการให้ความรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้เท่าทัน และร่วมเฝ้าระวังภัยออนไลน์แก่พระสงฆ์และประชาชนทั่วไป

๒) เพื่อพัฒนาเครือข่ายการทำงานระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาสังคมในด้านการรู้เท่าทัน การเฝ้าระวัง และการป้องปรามสื่อที่เป็นภัยส่งผลกระทบต่อความขัดแย้ง ก่อให้เกิดประทุษวาจาโดยใช้ศาสนาเป็นเงื่อนไข

๓) เพื่อเผยแพร่และประชาสัมพันธ์งานและผลงานของกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ให้สังคมโดยเฉพาะคณะสงฆ์ได้รับทราบและมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนงานของกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์

ลักษณะกิจกรรม เป็นโครงการจัดขึ้นเพื่อพัฒนาแกนนำและเครือข่ายพระสงฆ์กลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและครูสอนปริยัติธรรมให้ทำหน้าที่สร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อทั้งสื่อโดยตรงและสื่อออนไลน์ โดยการให้ความรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้เท่าทัน และร่วมเฝ้าระวังภัยออนไลน์แก่พระสงฆ์และประชาชนทั่วไป ในลักษณะการวิจัยและพัฒนา เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่เหมาะสม โดยมีการจัดกิจกรรม ๒ ลักษณะ คือ

๑) การจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมพระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสันติ (พสส)

๒) การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในหลักสูตร “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” โดยเบื้องต้นมีการชี้แจงรายละเอียดและจุดประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรมพระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสันติ โดยพระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร. หัวหน้าโครงการ และมีกิจกรรมฝึกอบรมประกอบตามหลักสูตร ๑๐ กิจกรรม ประกอบด้วย

กิจกรรมที่ ๑ การบรรยายเรื่อง “แนวคิด อุดมการณ์ เป้าหมาย การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕”

กิจกรรมที่ ๒ การบรรยายเรื่อง “ถอดบทเรียนการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เชิงพื้นที่”

กิจกรรมที่ ๓ กิจกรรมภาคทฤษฎี (๑) : Module ๑ การแปรเปลี่ยนมุสาวาทาสู่สัมมาชีพ

กิจกรรมที่ ๔ กิจกรรม Workshop (๑) : Module ๑ การแปรเปลี่ยนมุสาวาทาสู่สัมมาชีพ

กิจกรรมที่ ๕ กิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ต้นแบบพระสงฆ์สัมมาวาจา”

กิจกรรมที่ ๖ กิจกรรมภาคทฤษฎี (๒) : Module ๒ ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือ
ข่าวชนเชือทางศาสนา”

กิจกรรมที่ ๗ กิจกรรม Workshop (๒) : Module ๒ ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือ
ข่าวชนเชือทางศาสนา”

กิจกรรมที่ ๘ กิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “มาตรการทางกฎหมายเพื่อการ
ป้องกันข่าวปลอม”

กิจกรรมที่ ๙ กิจกรรมภาคทฤษฎี และ Workshop (๓) : Module ๓ เทคนิคและ
เครื่องมือในการตรวจสอบข่าวชนเชือทางศาสนา

กิจกรรมที่ ๑๐ กิจกรรม Workshop กลยุทธ์การขับเคลื่อนเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้า
ระวังสื่อชนเชือทางศาสนา

๔.๕.๓.๑ ผลการดำเนินการ

๑. เป้าหมายที่ตั้งไว้

เป้าหมายของโครงการที่ตั้งไว้ คือ มีพระสงฆ์ เข้าอบรมรวม ๗๐ รูป

๒. ผลการดำเนินงาน

มีจำนวนผู้สมัครเข้าอบรมทั้งสิ้น ๗๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

มีจำนวนผู้ผ่านการอบรมตามเกณฑ์หลักสูตร ๖๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๖

๑. ผลการประเมิน

ผู้เข้าอบรมที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๖๒ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ของ
ผู้ผ่านการอบรมทั้งหมด โดยการตอบแบบสอบถามผ่านระบบออนไลน์ (Google ฟอร์ม) คณะทำงาน
ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและผลสรุปได้ ดังนี้

การประเมินกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาพระสงฆ์นักสื่อสารสร้างสันติ
(พสส) ในการอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตร “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชนเชือทางศาสนา” รุ่นที่
๔ โดยผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ผ่านการอบรม รวมทั้งสิ้น ๖๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ของผู้ผ่านการ
อบรมทั้งหมด โดยมีสรุปผลการประเมินดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๕ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ในระยะขยายผลครั้งที่ ๒ (n=๖๒)

๑. อายุ	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๒๕ ปี	๗	๑๑.๒๙
๒๕ - ๔๐ ปี	๓๒	๕๑.๖๑
มากกว่า ๔๐ ปี	๒๓	๕๒.๐๐

รวม	๖๒	๑๐๐.๐
๒. พรรษา		
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๖	๔๑.๙
๕ - ๑๐ พรรษา	๒๘	๔๕.๑
มากกว่า ๑๐ พรรษา	๘	๑๓.๐
รวม	๖๒	๑๐๐.๐
๓. ระดับการศึกษา (นักธรรม)	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
นักธรรมชั้นตรี	๔	๖.๕
นักธรรมชั้นโท	๑๘	๒๙.๐
นักธรรมชั้นเอก	๔๐	๖๔.๕
ไม่มีวุฒินักธรรม	๐	-
รวม	๖๒	๑๐๐.๐
๔. ระดับการศึกษา (เปรียญ)		
เปรียญธรรมตรี (ประโยค ๑-๒ และ ป.ธ ๓)	๑	๑.๖
เปรียญธรรมโท (ป.ธ. ๔ - ป.ธ. ๖)	๒	๓.๒
เปรียญธรรมเอก (ป.ธ ๗ - ป.ธ.๙)	๒	๓.๒
ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม	๕๗	๙๒.๐
รวม	๖๒	๑๐๐.๐
๕. ระดับการศึกษา (ทางโลก)		
ต่ำกว่าประถมศึกษา	-	-
ประถมศึกษา	๒	๓.๒
มัธยมศึกษา	๒๒	๓๕.๕
ปริญญาตรี	๒๘	๔๕.๓
ปริญญาโท	๑๐	๑๖.๐
ปริญญาเอก	-	-
รวม	๖๒	๑๐๐.๐
๖. ประสบการณ์ทำงาน		
พระสังฆาธิการ	๑๘	๒๙.๑
พระเลขานุการ	๒๒	๓๕.๕

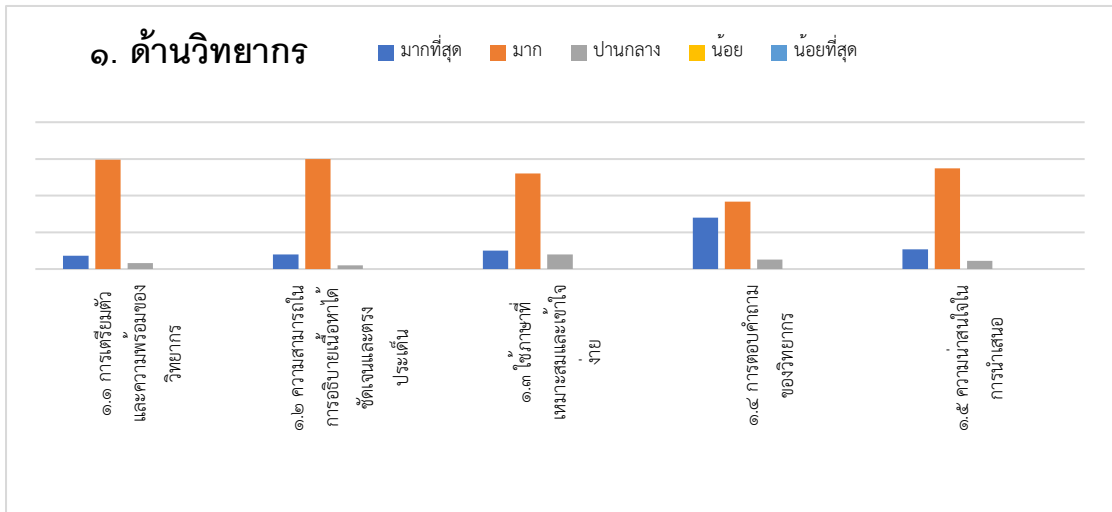
พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๒๐	๓๒.๒
ครูสอนพระปริยัติธรรม	๒	๓.๒
รวม	๖๒	๑๐๐.๐

ตารางที่ ๔.๓๖ ผลการประเมินกิจกรรมการเรียนรู้ ความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้

การประเมินนี้ เป็นการประเมินกิจกรรมกิจกรรมการเรียนรู้หลักสูตร “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” สรุปได้ดังนี้

กิจกรรมที่ ๑	“แนวคิด อุดมการณ์ เป้าหมาย การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕”
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ศีล ๕ และการป้องกันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ๒. เพื่อให้ตระหนักถึงผลดีและผลเสียของการใช้สื่อโซเชียลมีเดียที่ใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารให้เกิดการเข้าใจผิดจนเกิดผลกระทบตามมาได้
วิทยากร	พระเทพศาสนากิจบาล ประธานคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการ “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ส่วนกลาง
วิธีการ	บรรยายพิเศษเรื่อง “แนวคิด อุดมการณ์ และเป้าหมายการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕”
เวลา	จำนวน ๖๐ นาที ตั้งแต่ ๐๙.๓๐-๑๐.๓๐ น.
เป้าหมาย	พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมการอบรม ๖๒ รูป
สถานที่	ณ อาคารห้องสมุด “เฉลิมราชกุมารี” วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
ผลที่เกิดขึ้น	๑. ผู้เข้าอบรมตระหนักถึงความสำคัญของการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ศีล ๕ และการป้องกันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ๒. ผู้เข้าอบรมตระหนักถึงผลดีและผลเสียของการใช้สื่อโซเชียลมีเดียที่ใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารให้เกิดการเข้าใจผิดจนเกิดผลกระทบตามมาได้

จากแผนภูมิแสดงให้เห็นสรุปผลกิจกรรม

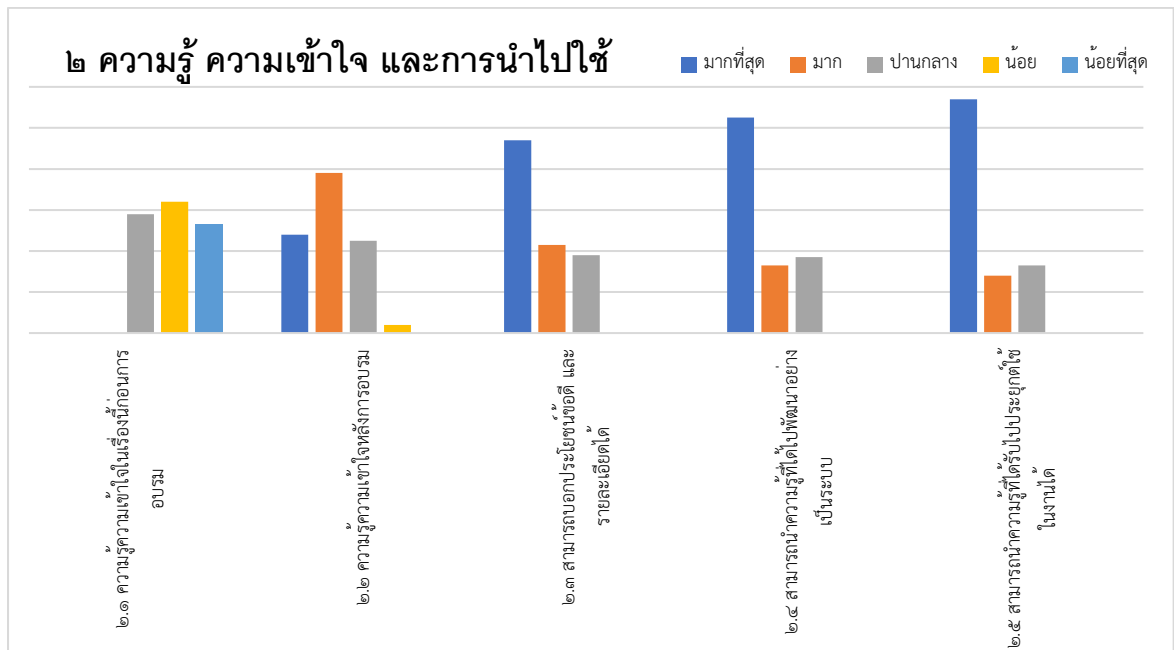


แผนภูมิที่ ๔.๑ การประเมินความพึงพอใจด้านวิทยากร ในกิจกรรมที่ ๑

ประเมินกิจกรรมฝึกอบรมกิจกรรม ที่ ๑ ในด้านวิทยากร พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านวิทยากร โดยภาพรวม อยู่ในระดับ มาก และ ข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ ความสามารถในการอธิบายเนื้อหาได้ชัดเจนและตรงประเด็น



ภาพที่ ๔.๗ พระเทพศาสนากิจ ประธานในพิธีเปิดกล่าวมอบโอวาท ในระยะขยายผลครั้งที่ ๒



แผนภูมิที่ ๔.๒ การประเมินความพึงพอใจด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ ในกิจกรรมที่ ๑

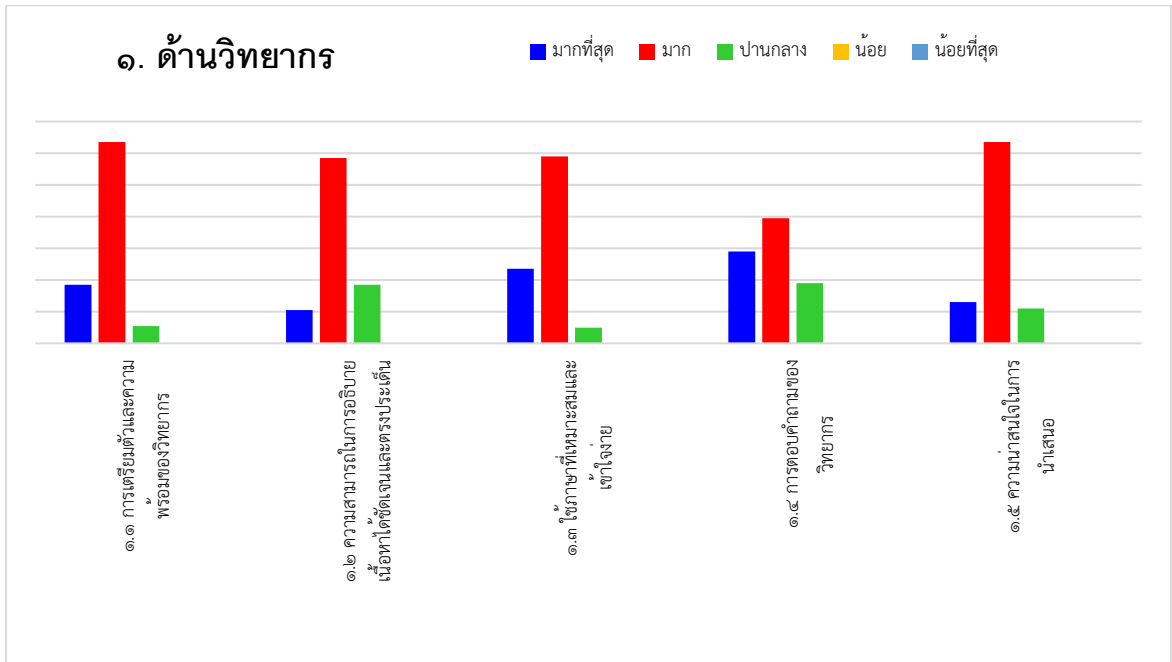
จากแผนภูมิแสดงให้เห็นสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรมกิจกรรม ที่ ๑ ในด้านความรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้ ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านความรู้ ความเข้าใจและนำไปใช้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด และข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ ความรู้ สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในงานได้

กิจกรรม ที่ ๒	“ถอดบทเรียนการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เชียงพื้นที่”
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อให้ผู้เข้าอบรมได้ทราบตระหนักถึงกลยุทธ์การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในเชิงพื้นที่ ๒. เพื่อถอดบทเรียนความสำเร็จต้นแบบชุมชน/องค์กรในการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ที่ประสบความสำเร็จ ๓. เพื่อนำกลยุทธ์การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ สู่อำนาจปฏิบัติ
วิทยากร	คณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการ “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ส่วนกลาง
วิธีการ	บรรยายพิเศษ
เวลา	จำนวน ๖๐ นาที ตั้งแต่ ๑๓.๓๐-๑๔.๓๐ น.
เป้าหมาย	พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมการอบรม ๖๒ รูป
สถานที่	ณ อาคารห้องสมุด “เฉลิมราชกุมารี” วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
ผลที่เกิดขึ้น	๑. ผู้เข้ารับการอบรมทราบถึงกลยุทธ์การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ๒. ผู้เข้ารับการอบรมนำกลยุทธ์การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ สู่อำนาจปฏิบัติให้เกิดผลจริง ๒. ผู้เข้ารับการอบรมทราบถึงวิธีการสร้างเครือข่ายให้เกิดความเข้มแข็งในการนำกลยุทธ์การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ไปใช้สร้างความเข้มแข็งให้เกิดภายในชุมชน

ผลการประเมิน กิจกรรมที่ ๒

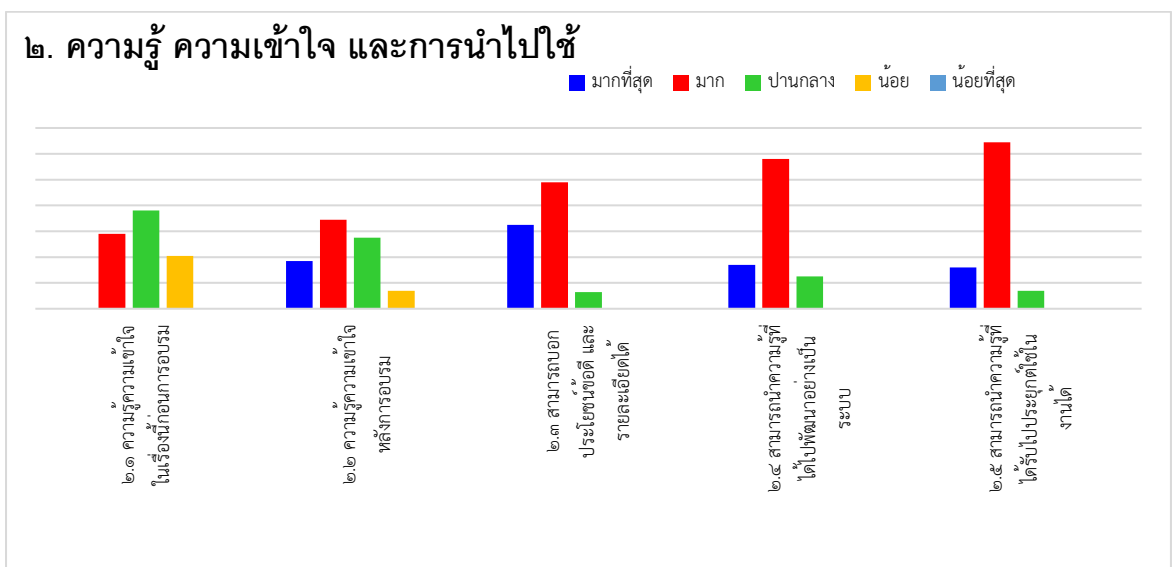


ภาพที่ ๔.๘ กิจกรรมถอดบทเรียนการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เชียงพื้นที่



แผนภูมิที่ ๔.๓ การประเมินความพึงพอใจด้านวิทยากร ในกิจกรรมที่ ๒

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรม ที่ ๒ ในด้านวิทยากร ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านวิทยากร โดยภาพรวม อยู่ในระดับ มาก และ ข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ การเตรียมตัวและความพร้อมของวิทยากร



แผนภูมิที่ ๔.๔ การประเมินความพึงพอใจด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ ในกิจกรรมที่ ๒

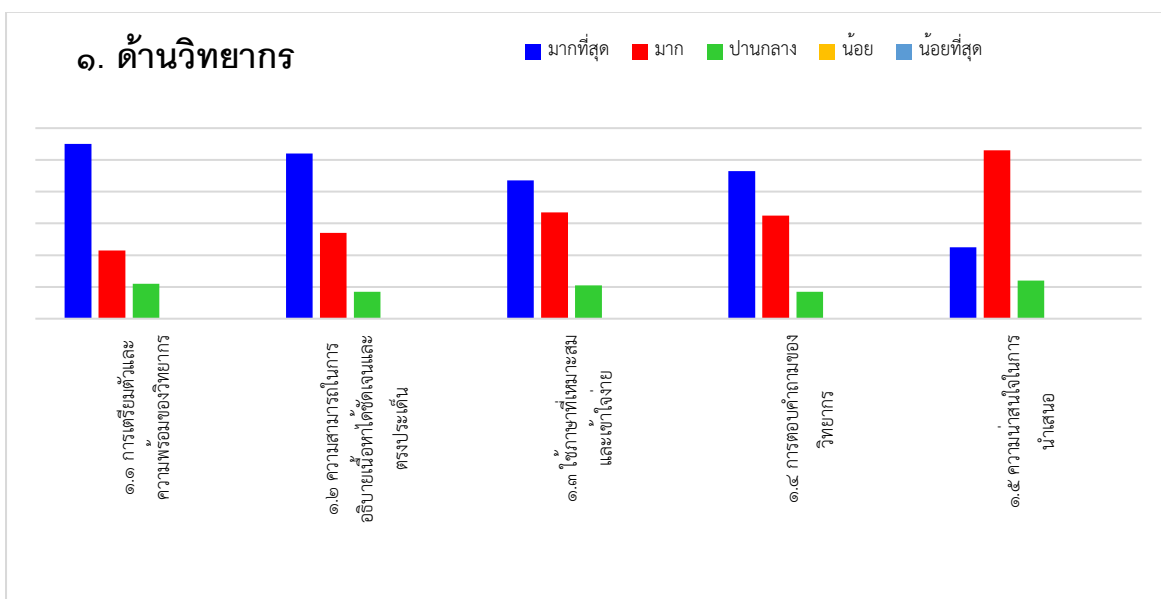
จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรมที่ ๒ ในด้านความรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้ พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านความรู้ ความเข้าใจและนำไปใช้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และข้อที่มีคะแนนประเมินสูงสุด คือ สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในงานได้

กิจกรรม ที่ ๓	“กิจกรรมภาคทฤษฎี (๑) : Module ๑ การแปรเปลี่ยนนุสาวาจาสู่สัมมาชีพ”
วัตถุประสงค์	๑. มีความรู้ความเข้าใจในการใช้เทคนิคและเครื่องมือในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน อันมีต้นเหตุมาจากการละเมิดศีล ๕
วิทยากร	ทีมวิทยากร โครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา
วิธีการ	บรรยายโดยใช้สื่อเพาเวอร์พอยต์ประกอบการบรรยาย นำเสนอข้อมูลชุมชนต้นแบบที่ ปฏิบัติตามศีล ๕ และขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ได้เกิดประสิทธิภาพ สูงสุดในระดับต่าง ๆ
เนื้อหา	เทคนิคการแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการ Community Problem Baes (CPB) เทคนิคการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาแบบ Problem Tree เทคนิคการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)
เวลา	จำนวน ๙๐ นาที ตั้งแต่ ๑๔.๓๐-๑๖.๐๐ น.
เป้าหมาย	พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมการอบรม ๖๒ รูป
สถานที่	ณ อาคารห้องสมุด “เฉลิมราชกุมารี” วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
ผลที่เกิดขึ้น	๑. ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความรู้ความเข้าใจในเทคนิคเทคนิคการแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการ Community Problem Baes (CPB) และเทคนิคการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาแบบ Problem Tree และสามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา สิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือความซับซ้อน (Complexity) ปัญหาของท้องถิ่นได้ ๒. ผู้เข้ารับการอบรมได้นำกลยุทธ์การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ไปใช้สร้างความเข้มแข็งให้เกิดภายในชุมชน

ผลการประเมิน กิจกรรมที่ ๓

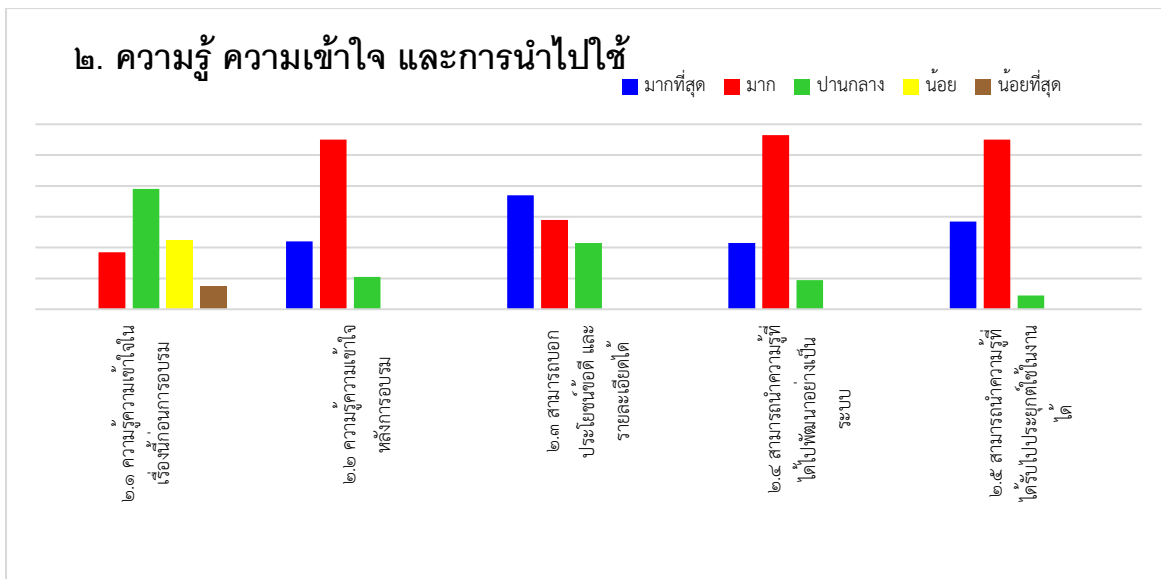


ภาพที่ ๔.๘ กิจกรรมการแปรเปลี่ยนนุสวาทาจาสู่สัมมาชีพ ภาคทฤษฎี



แผนภูมิที่ ๔.๕ การประเมินความพึงพอใจด้านวิทยากร ในกิจกรรมที่ ๓

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรมที่ ๓ ในด้านวิทยากร พบว่าผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านวิทยากร โดยภาพรวม อยู่ในระดับ มากที่สุด และ ข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ การเตรียมตัวและความพร้อมของวิทยากร



แผนภูมิที่ ๔.๖ การประเมินความพึงพอใจด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ ในกิจกรรมที่ ๓

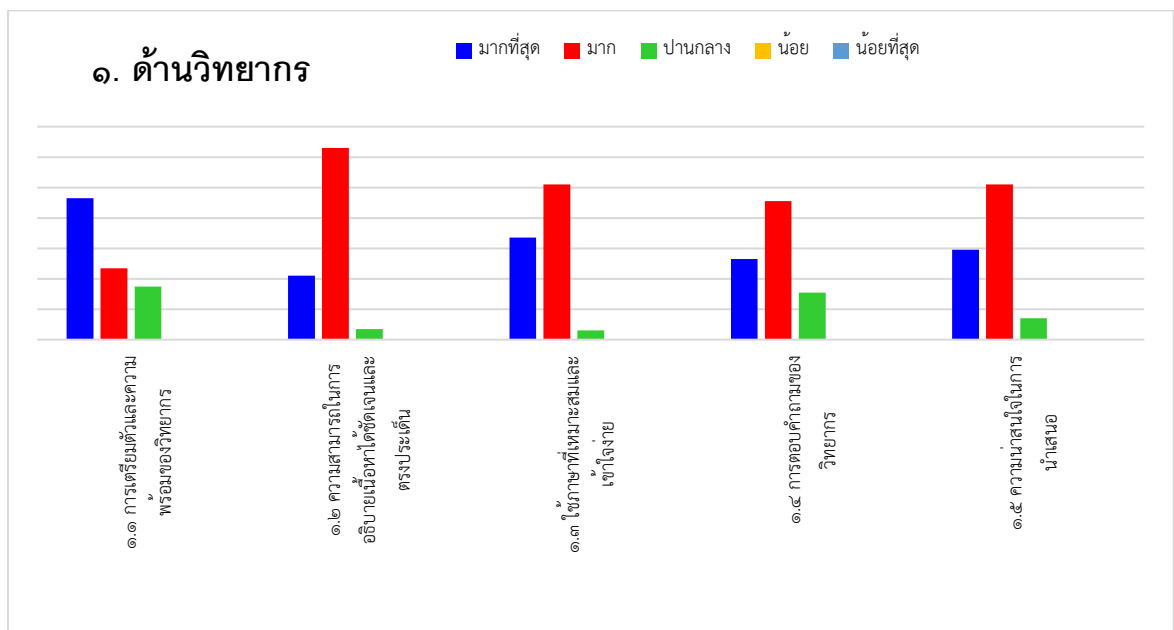
จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรม ที่ ๓ ในด้านความรู้ความเข้าใจ และการนำไปใช้ พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านความรู้ ความเข้าใจและนำไปใช้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก และข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ สามารถนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาอย่างเป็นระบบ

กิจกรรม ที่ ๔	“กิจกรรม Workshop (๑) : Module ๑ การแปรเปลี่ยนมุสาวาจาสู่สัมมาชีพ”
วัตถุประสงค์	<ol style="list-style-type: none"> ๑. เพื่อให้ผู้เข้าอบรมวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ๒. มีทักษะสามารถประยุกต์ใช้เทคนิคและเครื่องมือในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน อันมีต้นเหตุมาจากการละเมิดศีล ๕ ๓. สามารถออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและนำผู้ประสบปัญหาให้เกิดความคิดใหม่ในการเข้าสู่การประกอบสัมมาชีพ
วิทยากร	ทีมวิทยากรโครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา
วิธีการ	บรรยายพิเศษ
อุปกรณ์	<ol style="list-style-type: none"> ๑. สื่อเพาเวอร์พอยต์ ประกอบกิจกรรม ๒. สื่อวีดิทัศน์ ประกอบกิจกรรม
ขั้นตอน	<ol style="list-style-type: none"> ๑. แบ่งกลุ่ม ๑๐ กลุ่ม กลุ่มละ ๑๕ - ๒๐ รูป ๒. แนะนำเครื่องมือทำงานในชุมชน ๓. workshop ทดลองใช้เครื่องมือ ๔. แลกเปลี่ยนสะท้อนบทเรียนการใช้เครื่องมือ ๕. วิทยากรสรุปภาพรวม
เวลา	จำนวน ๑๒๐ นาที ตั้งแต่ ๐๙.๓๐-๑๑.๓๐ น.
เป้าหมาย	พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมการอบรม ๖๒ รูป
สถานที่	ณ อาคารห้องสมุด “เฉลิมราชกุมารี” วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
ผลที่เกิดขึ้น	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ผู้เข้ารับการอบรมสามารถวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ ๒. ผู้เข้ารับการอบรมมีทักษะสามารถประยุกต์ใช้เทคนิคและเครื่องมือในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน อันมีต้นเหตุมาจากการละเมิดศีล ๕ ๓. ผู้เข้าอบรมสามารถออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการแก้ปัญหาและนำผู้ประสบปัญหาให้เกิดความคิดใหม่ในการเข้าสู่การประกอบสัมมาชีพ

ผลการประเมิน กิจกรรมที่ ๔

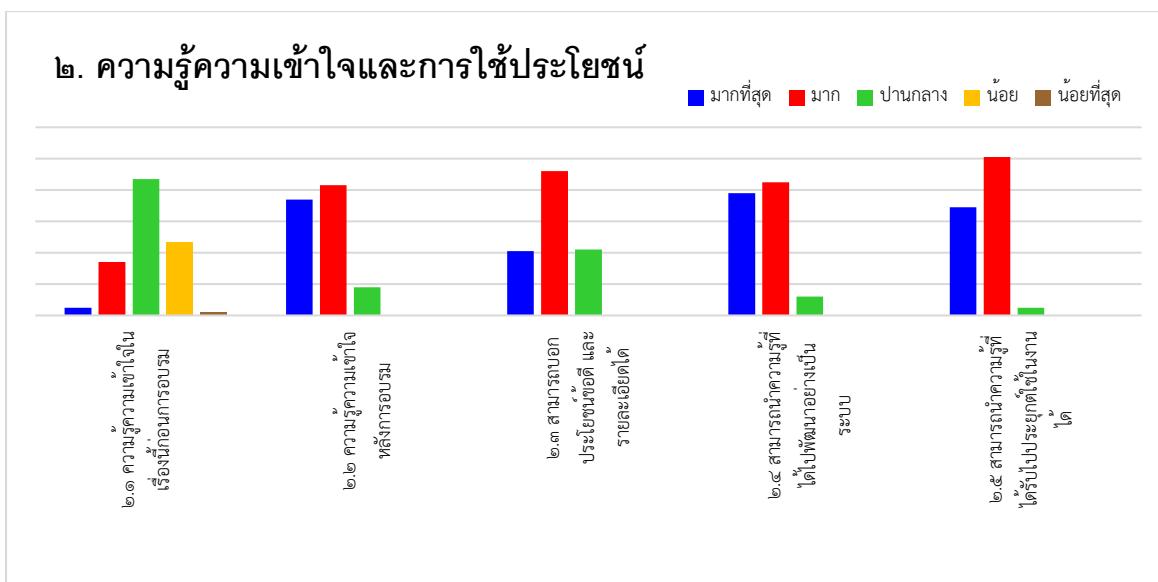


ภาพที่ ๔.๑๐ กิจกรรมการแปรเปลี่ยนมุสวาทาสู่สัมมาชีพ ภาคปฏิบัติ



แผนภูมิที่ ๔.๗ การประเมินความพึงพอใจด้านวิทยากร ในกิจกรรมที่ ๔

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรมที่ ๔ ในด้านวิทยากร พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านวิทยากร โดยภาพรวม อยู่ในระดับ มาก และ ข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ ความสามารถในการอธิบายเนื้อหาได้ชัดเจนและตรงประเด็น



แผนภูมิที่ ๔.๘ การประเมินความพึงพอใจด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ ในกิจกรรมที่ ๔

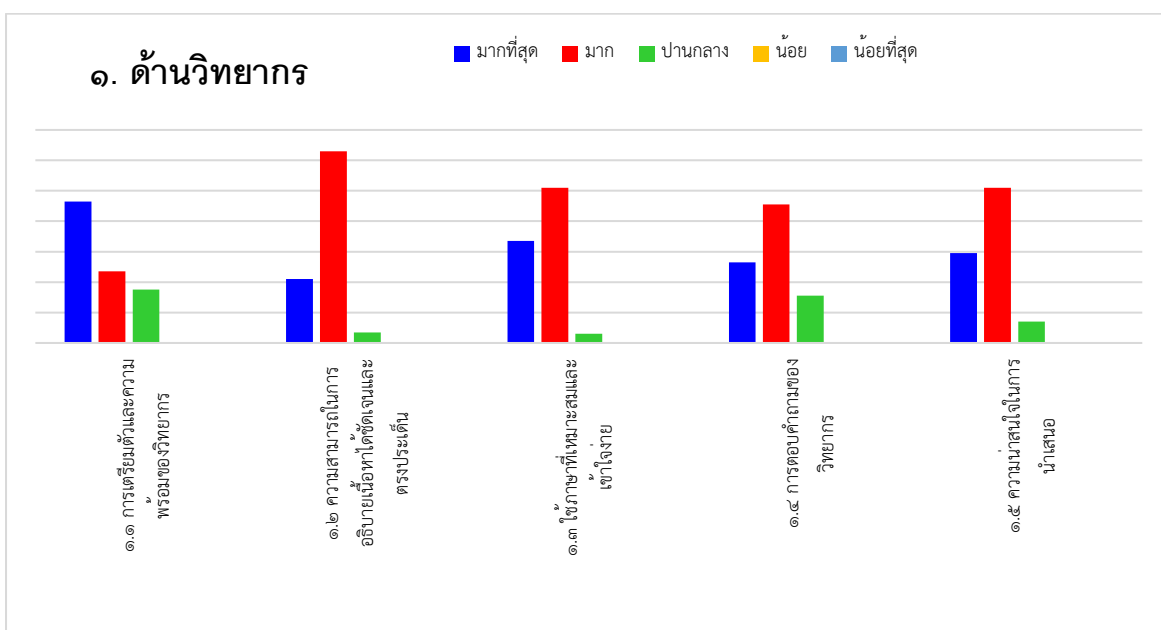
จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรม ที่ ๔ ในด้านความรู้ความเข้าใจ และการนำไปใช้ พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านความรู้ ความเข้าใจและนำไปใช้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก และข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในงานได้

กิจกรรม ที่ ๕	กิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ต้นแบบพระสงฆ์สัมมาวาจา”
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อให้ตระหนักถึงการบทบาทของพระสงฆ์ที่เป็นต้นแบบของสัมมาวาจา ๒. เพื่อให้ตระหนักถึงการสร้างสังคมที่ปลอดวาจาทุพภาษิต
วิทยากร	ทีมวิทยากรเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา
วิธีการ	บรรยายพิเศษ ๑. สื่อเพาเวอร์พอยต์ ๒. สื่อวีดิทัศน์ ประกอบกิจกรรม
เวลา	จำนวน ๓๐ นาที ตั้งแต่ ๐๙.๐๐-๐๙.๓๐ น.
เป้าหมาย	พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมการอบรม ๖๒ รูป
สถานที่	ณ อาคารห้องสมุด “เฉลิมราชกุมารี” วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
ผลที่เกิดขึ้น	๑. ผู้เข้ารับการอบรมทราบถึงบทบาทของพระสงฆ์การบทบาทของพระสงฆ์ที่เป็นต้นแบบของสัมมาวาจา ๒. ผู้เข้าอบรมได้ตระหนักถึงการสร้างสังคมที่ปลอดวาจาทุพภาษิต

ผลการประเมิน กิจกรรมที่ ๕

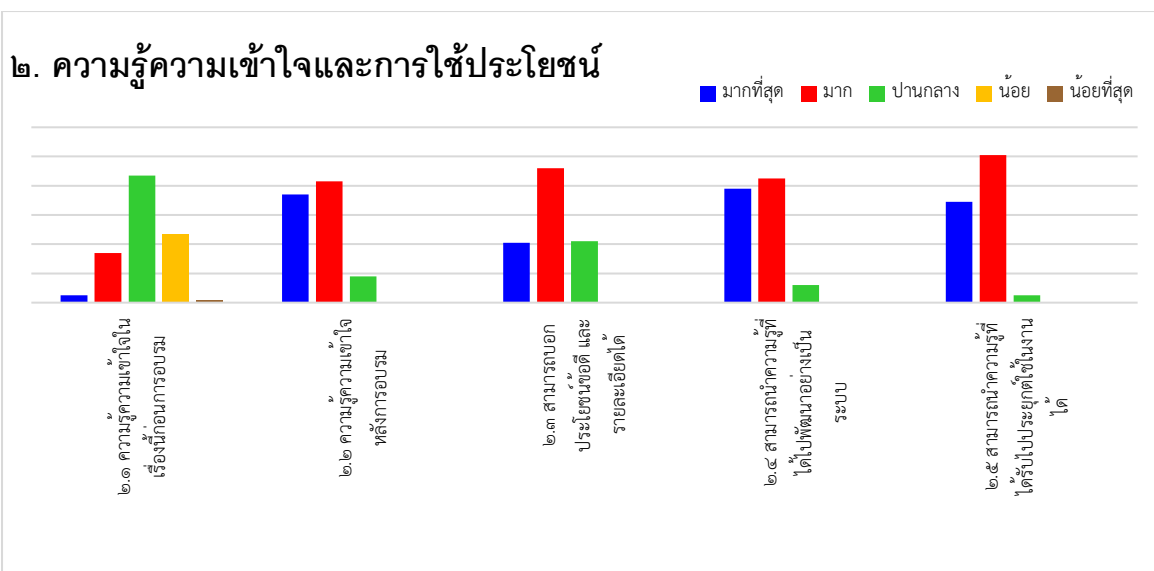


ภาพที่ ๔.๑๑ วิทยากรกระบวนการในโครงการ



แผนภูมิที่ ๔.๙ การประเมินความพึงพอใจด้านวิทยากร ในกิจกรรมที่ ๕

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรมที่ ๕ ในด้านวิทยากรพบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านวิทยากร โดยภาพรวม อยู่ในระดับ มาก และ ข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ ความสามารถในการอธิบายเนื้อหาได้ชัดเจนและตรงประเด็น



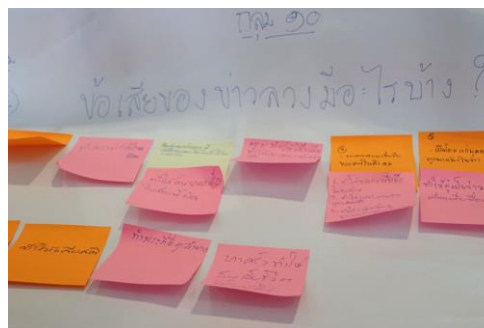
แผนภูมิที่ ๔.๑๐ การประเมินความพึงพอใจด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ ในกิจกรรมที่ ๕

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรม ที่ ๕ ในด้านความรู้ความเข้าใจ และการนำไปใช้ พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านความรู้ ความเข้าใจและนำไปใช้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก และข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในงานได้

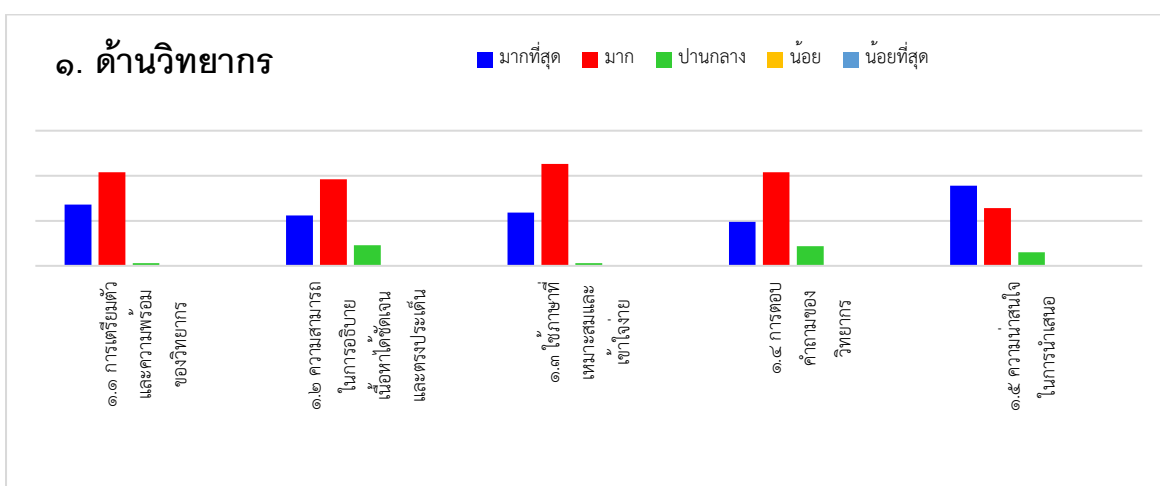
กิจกรรม ที่ ๖	กิจกรรมภาคทฤษฎี (๒) : Module ๒ ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือข่าวชวณเชื่อทางศาสนา” -กิจกรรม “คิดให้เป็นข่าว” -กิจกรรม “นักสร้างข่าวลวง” -กิจกรรม “การ์ดเกม ภัยร้ายข่าวปลอม”
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อให้ตระหนักถึงภัยร้ายข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ๒. เพื่อให้ทราบถึงเทคนิควิธีการรับมือกับข่าวปลอมในสังคมไทย
วิทยากร	ทีมวิทยากรโครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวณเชื่อทางศาสนา
วิธีการ	บรรยายพิเศษ ๑. สื่อเพาเวอร์พอยต์ ประกอบกิจกรรม ๒. สื่อวีดิทัศน์ ประกอบกิจกรรม
เวลา	จำนวน ๑๒๐ นาที ตั้งแต่ ๐๙.๓๐-๑๑.๓๐ น.
เป้าหมาย	พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมการอบรม ๖๒ รูป

สถานที่	ณ อาคารห้องสมุด “เฉลิมราชกุมารี” วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
ผลที่เกิดขึ้น	๑. ผู้เข้ารับการอบรมทราบถึงภัยร้ายข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ๒. ผู้เข้ารับการอบรมทราบเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอมในสังคมไทย

ผลการประเมิน กิจกรรมที่ ๖

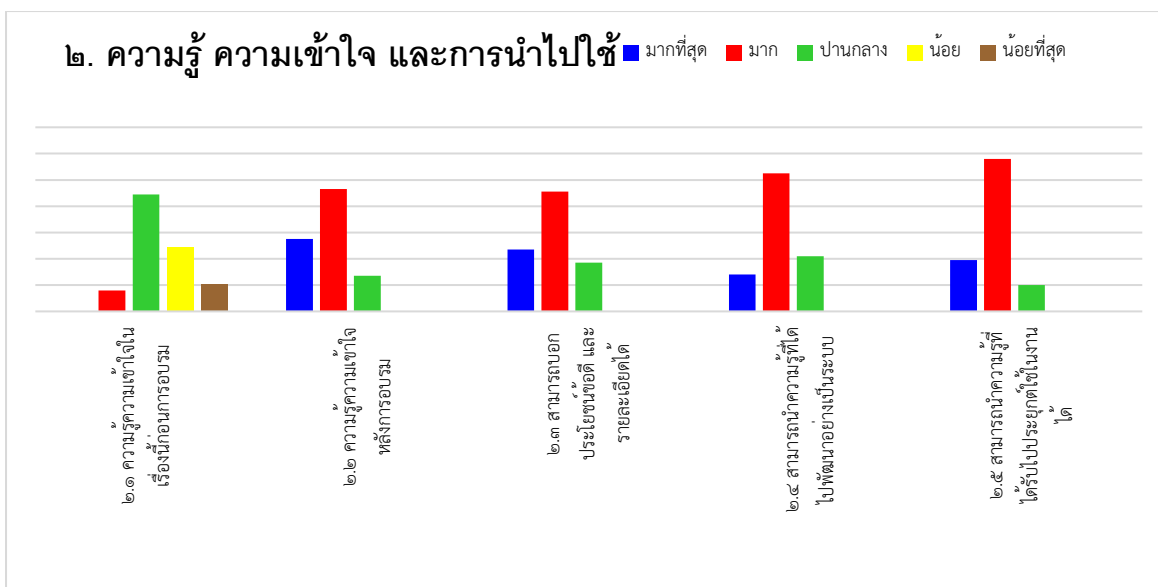


ภาพที่ ๔.๑๒ กิจกรรม ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือข่าวชวนเชื่อทางศาสนา



แผนภูมิที่ ๔.๑๑ การประเมินความพึงพอใจด้านวิทยากร ในกิจกรรมที่ ๖

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรมที่ ๖ ในด้านวิทยากรพบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านวิทยากร โดยภาพรวม อยู่ในระดับ มาก และ ข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ ใช้ภาษาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย



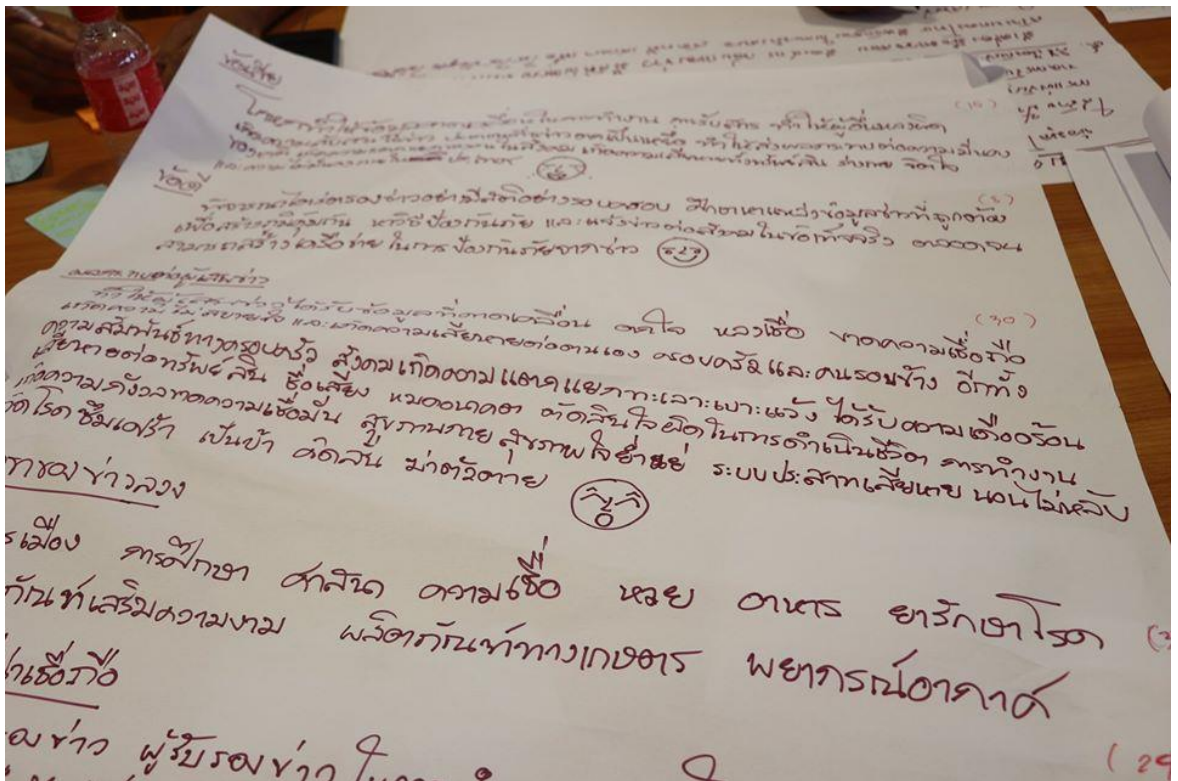
แผนภูมิที่ ๔.๑๒ การประเมินความพึงพอใจด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ ในกิจกรรมที่ ๖

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรม ที่ ๖ ในด้านความรู้ความเข้าใจ และการนำไปใช้ พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านความรู้ ความเข้าใจและนำไปใช้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก และข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในงานได้

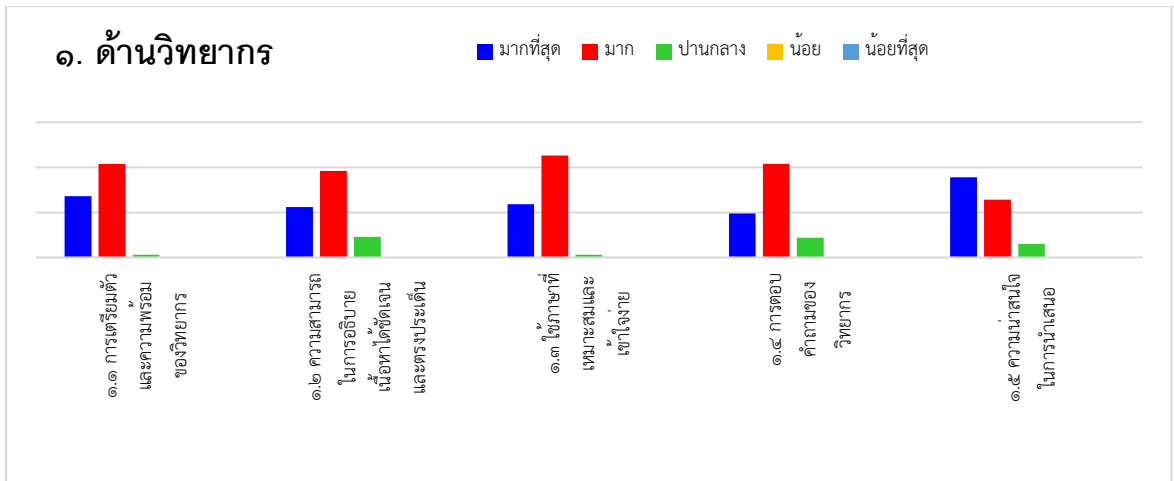
กิจกรรม ที่ ๗	กิจกรรม Workshop (๒) : Module ๒ "ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือข่าวชวนเชื่อทางศาสนา" -กิจกรรม "คิดให้เป็นข่าว" -กิจกรรม "นักสร้างข่าวลวง" -กิจกรรม "การ์ดเกม ภัยร้ายข่าวปลอม"
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อให้ตระหนักถึงภัยร้ายข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ๒. เพื่อให้ทราบถึงเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอมในสังคมไทย
วิทยากร	ทีมวิทยากรโครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา
วิธีการ	บรรยายพิเศษ ๑. สื่อเพาเวอร์พอยต์ ประกอบกิจกรรม ๒. สื่อวีดิทัศน์ ประกอบกิจกรรม
อุปกรณ์	

ขั้นตอน	<p>๑. กระดาษคลิปชาร์ต/กระดาน/สี่ขอร์ด/กระดาษโพสอิท ๔ สี/เทปกาว/ปากกาเมจิก ๔ สี</p> <p>๑. แบ่งกลุ่ม ๑๐ กลุ่ม กลุ่มละ ๑๕ - ๒๐ รูป</p> <p>๒. แนะนำเครื่องมือทำงานในชุมชน</p> <p>๓. workshop ทดลองใช้เครื่องมือ</p> <p>๔. แลกเปลี่ยนสะท้อนบทเรียนการใช้เครื่องมือ</p> <p>๕. วิทยากรสรุปภาพรวม</p>
เวลา	จำนวน ๑๒๐ นาที ตั้งแต่ ๐๙.๓๐-๑๑.๓๐ น.
เป้าหมาย	พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมการอบรม ๖๒ รูป
สถานที่	ณ อาคารห้องสมุด “เฉลิมราชกุมารี” วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
ผลที่เกิดขึ้น	<p>๑. ผู้เข้ารับการอบรมทราบถึงภัยร้ายข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย</p> <p>๒. ผู้เข้ารับการอบรมทราบเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอมในสังคมไทย</p>

ผลการประเมิน กิจกรรมที่ ๗

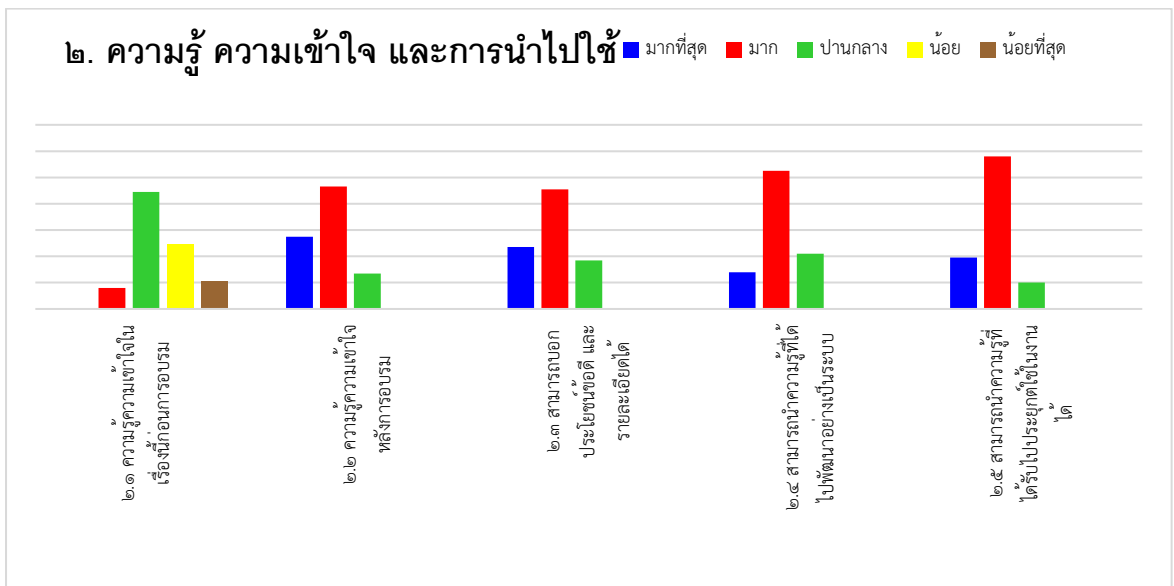


ภาพที่ ๔.๑๓ กิจกรรมนักสร้างข่าวลวง



แผนภูมิที่ ๔.๑๓ การประเมินความพึงพอใจด้านวิทยากร ในกิจกรรมที่ ๗

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรม ที่ ๗ ในด้านวิทยากรพบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านวิทยากร โดยภาพรวม อยู่ในระดับ มาก และ ข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ ใช้ภาษาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย

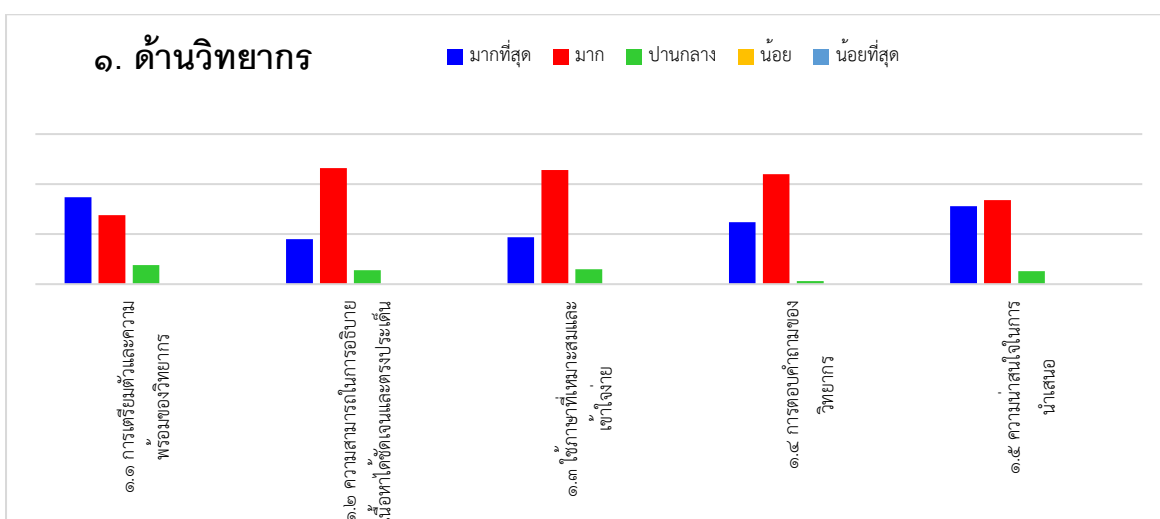


แผนภูมิที่ ๔.๑๔ การประเมินความพึงพอใจด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ ในกิจกรรมที่ ๗

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรม ที่ ๗ ในด้านความรู้ความเข้าใจ และการนำไปใช้ พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านความรู้ ความเข้าใจและนำไปใช้

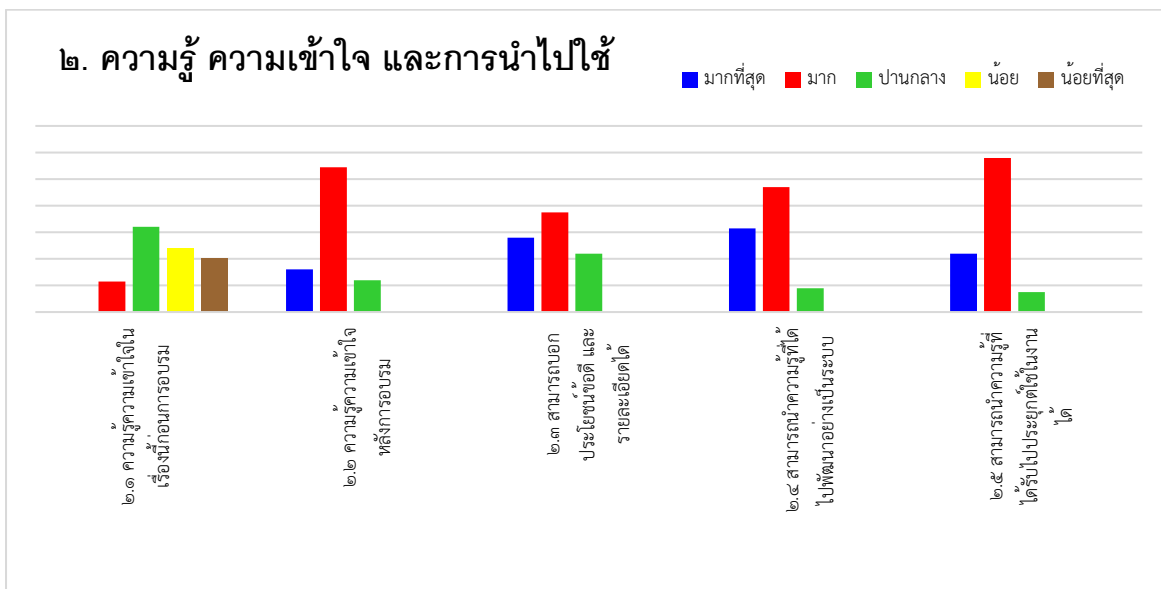
โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก และข้อที่มีคะแนนประเมินสูงสุด คือ สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในงานได้

กิจกรรมที่ ๘	“มาตรการทางกฎหมายเพื่อป้องกันข้าวปลอม”
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อให้ตระหนักถึงการนำมาตรการทางกฎหมายไปจัดการกับปัญหาข้าวปลอม ๒. เพื่อนำมาตรการทางกฎหมายไปใช้เพื่อป้องกันข้าวปลอมที่เกิดขึ้น
วิทยากร	วิทยากร เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา
วิธีการ	บรรยายพิเศษ ๑. สื่อเพาเวอร์พอยต์ ประกอบกิจกรรม ๒. สื่อวีดิทัศน์ ประกอบกิจกรรม
เวลา	จำนวน ๑๒๐ นาที ตั้งแต่ ๑๖.๐๐-๑๘.๐๐ น.
เป้าหมาย	พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมการอบรม ๖๒ รูป
สถานที่	ณ อาคารห้องสมุด “เฉลิมราชกุมารี” วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
ผลที่เกิดขึ้น	๑. ผู้เข้ารับการอบรมทราบถึงการนำมาตรการทางกฎหมายไปจัดการกับปัญหาข้าวปลอม ๒. ผู้เข้ารับการอบรมนำมาตรการทางกฎหมายไปใช้เพื่อป้องกันข้าวปลอมที่เกิดขึ้น



แผนภูมิที่ ๔.๑๕ การประเมินความพึงพอใจด้านวิทยากร ในกิจกรรมที่ ๘

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรม ที่ ๘ ในด้านวิทยาการ ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านวิทยาการ โดยภาพรวม อยู่ในระดับ มาก และ ข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ ความสามารถในการอธิบายเนื้อหาได้ชัดเจนและตรงประเด็น



แผนภูมิที่ ๔.๑๖ การประเมินความพึงพอใจด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ ในกิจกรรมที่ ๘

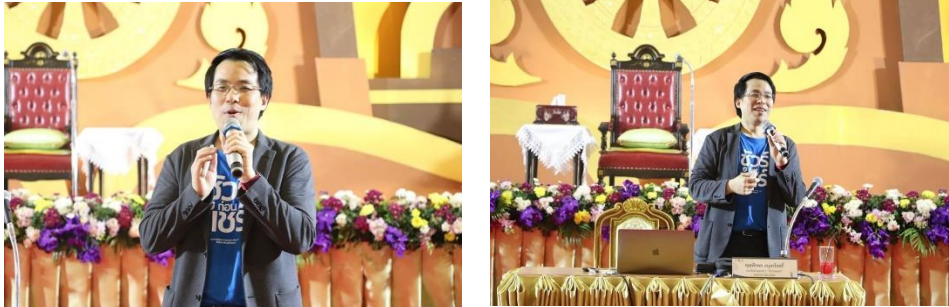
จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรม ที่ ๘ ในด้านความรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้ ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านความรู้ ความเข้าใจและนำไปใช้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก และข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในงานได้



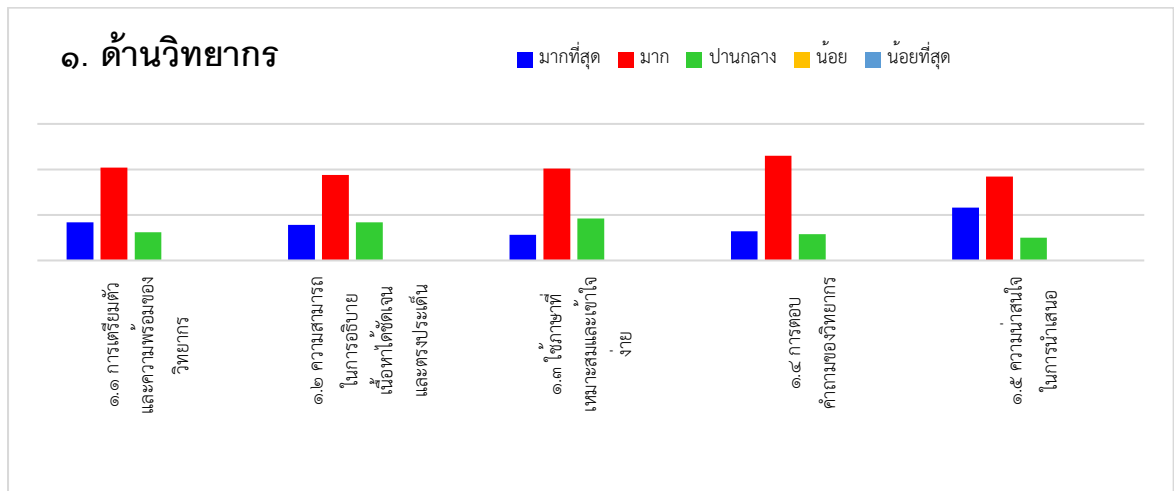
ภาพที่ ๔.๑๔ กิจกรรมมาตรการทางกฎหมายเพื่อการป้องกันชาวปลอม

กิจกรรม ที่ ๙	กิจกรรมภาคทฤษฎี และ Workshop (๓) : Module ๓ “เทคนิคและเครื่องมือในการตรวจสอบข่าวชนเชือทางศาสนา” -กิจกรรม “ปฏิบัติการรู้เท่าทันข่าวชนเชือทางศาสนา” -กิจกรรม “ปฏิบัติการตรวจสอบข่าวชนเชือทางศาสนา”
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อให้ตระหนักถึงภัยร้ายข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ๒. เพื่อให้ตระหนักถึงเทคนิคการตรวจสอบข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย
วิทยากร	คุณพีรพล อนุตรโสทธิ หัวหน้าศูนย์ข่าว “ซัวร์ก่อนแชร์” สำนักข่าวไทย อสมท.
วิธีการ	บรรยายพิเศษ
อุปกรณ์	๑. สื่อเพาเวอร์พอยต์ ประกอบกิจกรรม ๒. สื่อวีดิทัศน์ ประกอบกิจกรรม
ขั้นตอน	๑. กระจายคลิปชาร์ต/กระดาน/สีชอร์ค/กระดานโปสอิท ๔ สี/เทปกาว/ปากกาเมจิก ๔ สี ๑. แบ่งกลุ่ม ๑๐ กลุ่ม กลุ่มละ ๑๕ – ๒๐ รูป ๒. แนนะเครื่องมือทำงานในชุมชน ๓. workshop ทดลองใช้เครื่องมือ ๔. แลกเปลี่ยนสะท้อนบทเรียนการใช้เครื่องมือ ๕. วิทยากรสรุปภาพรวม
เวลา	จำนวน ๑๕๐ นาที ตั้งแต่ ๑๓.๐๐-๑๕.๓๐ น.
เป้าหมาย	พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมการอบรม ๖๒ รูป
สถานที่	ณ อาคารห้องสมุด “เฉลิมราชกุมารี” วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
ผลที่เกิดขึ้น	๑. ทำให้ทราบถึงภัยร้ายข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ๒. ทำให้ทราบถึงเทคนิคการตรวจสอบข่าวปลอมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

ผลการประเมิน กิจกรรมที่ ๙



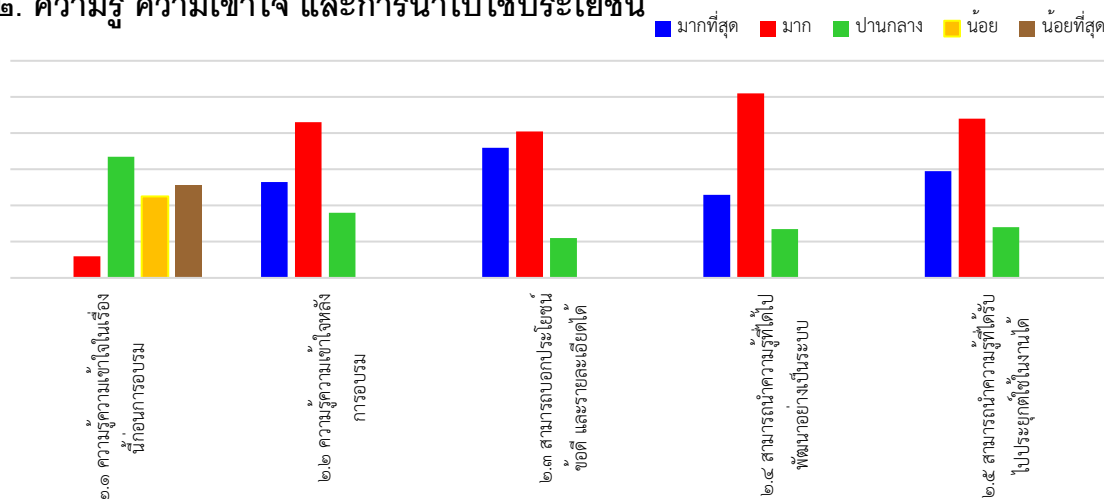
ภาพที่ ๔.๑๕ กิจกรรมเทคนิคและเครื่องมือในการตรวจสอบข่าวชนเชื่อทางศาสนา



แผนภูมิที่ ๔.๑๗ การประเมินความพึงพอใจด้านวิทยากร ในกิจกรรมที่ ๙

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรมที่ ๙ ในด้านวิทยากร พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านวิทยากร โดยภาพรวม อยู่ในระดับ มาก และ ข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ การตอบคำถามของวิทยากร

๒. ความรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้ประโยชน์



แผนภูมิที่ ๔.๑๙ การประเมินความพึงพอใจด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ ในกิจกรรมที่ ๙

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรม ที่ ๙ ในด้านความรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้ ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านความรู้ ความเข้าใจและนำไปใช้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก และข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาอย่างเป็นระบบ

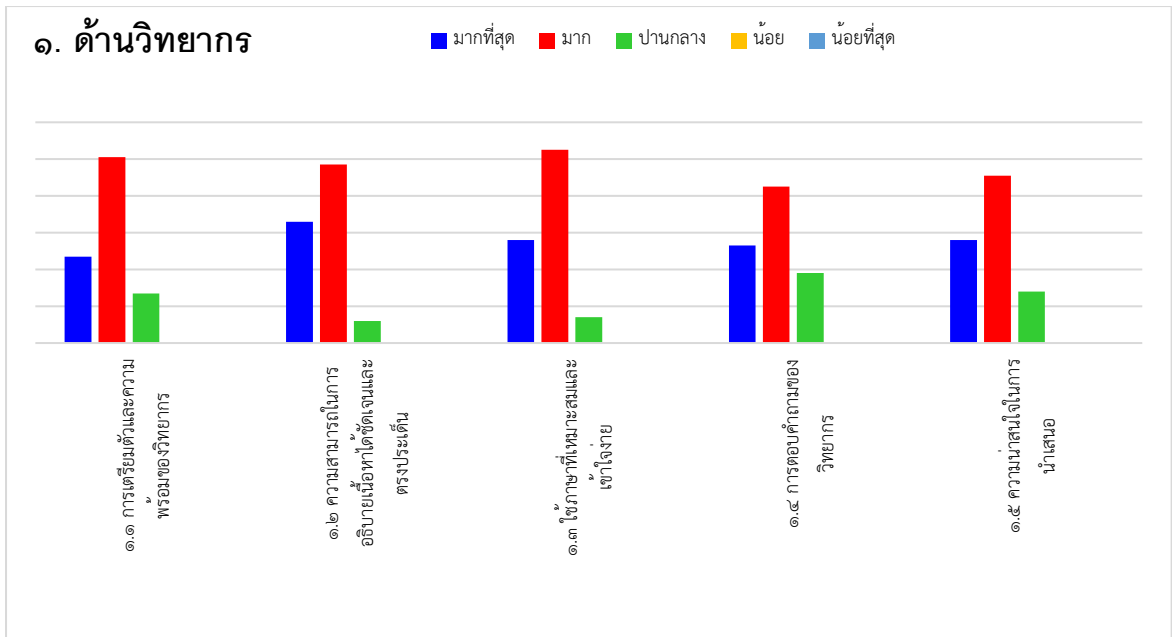
กิจกรรม ที่ ๑๐	กิจกรรม Workshop “กลยุทธ์การขับเคลื่อนเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา”
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อให้ตระหนักถึงกลยุทธ์การทำงานของพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ๒. เพื่อให้ตระหนักถึงการนำกลยุทธ์ไปทำงานร่วมกับชุมชน
วิทยากร	ทีมวิทยากร “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา”
วิธีการ	บรรยายพิเศษ ๑. สื่อเพาเวอร์พอยต์ ประกอบกิจกรรม ๒. สื่อวีดิทัศน์ ประกอบกิจกรรม
อุปกรณ์	๑. กระดาษคลิปชาร์ต/กระดาน/สไลด์/กระดาษโปสเตอร์ ๔ สี/เทปกาว/ปากกาเมจิก ๔ สี
ขั้นตอน	๑. แบ่งกลุ่ม ๑๐ กลุ่ม กลุ่มละ ๑๕ – ๒๐ รูป

	๒. แนะนำเครื่องมือทำงานในชุมชน ๓. workshop ทดลองใช้เครื่องมือ ๔. แลกเปลี่ยนสะท้อนบทเรียนการใช้เครื่องมือ ๕. วิทยากรสรุปภาพรวม
เวลา	จำนวน ๖๐ นาที ตั้งแต่ ๑๐.๓๐-๑๑.๓๐ น.
เป้าหมาย	พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมการอบรม ๖๒ รูป
สถานที่	ณ อาคารห้องสมุด “เฉลิมราชกุมารี” วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
ผลที่เกิดขึ้น	๑. ผู้เข้ารับการอบรมทราบถึงกลยุทธ์การทำงานของพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ๒. ผู้เข้ารับการอบรมทราบถึงการนำกลยุทธ์ไปทำงานร่วมกับชุมชน

ผลการประเมิน กิจกรรมที่ ๑๐

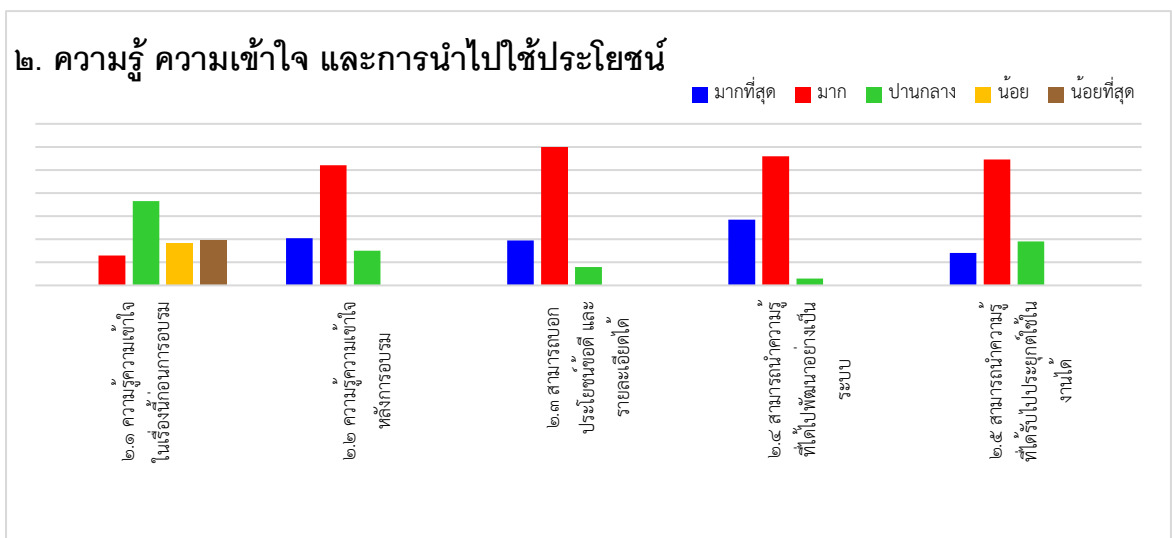


ภาพที่ ๔.๑๖ กลยุทธ์การขับเคลื่อนเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา



แผนภูมิที่ ๔.๑๙ การประเมินความพึงพอใจด้านวิทยากร ในกิจกรรมที่ ๑๐

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรมที่ ๑๐ ในด้านวิทยากร พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านวิทยากร โดยภาพรวม อยู่ในระดับ มาก และ ข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ ใช้ภาษาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย



แผนภูมิที่ ๔.๒๐ การประเมินความพึงพอใจด้านความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ ในกิจกรรมที่ ๑๐

จากแผนภูมิแสดงสรุปผลการประเมินกิจกรรมฝึกอบรม กิจกรรม ที่ ๑๐ ในด้านความรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้ พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในด้านความรู้ ความเข้าใจและนำไปใช้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก และข้อที่มีคะแนนประเมินสูงที่สุด คือ สามารถบอกประโยชน์และรายละเอียดได้

๒) ผลประเมินความพึงพอใจของโครงการ

คะแนนเฉลี่ย	ระดับความคิดเห็น/ความรู้สึก
๔.๒๑-๕.๐๐	มากที่สุด
๓.๔๑-๔.๒๐	มาก
๒.๖๑-๓.๔๐	ปานกลาง
๑.๘๑-๒.๖๐	น้อย
๑.๐๐-๑.๘๐	น้อยที่สุด

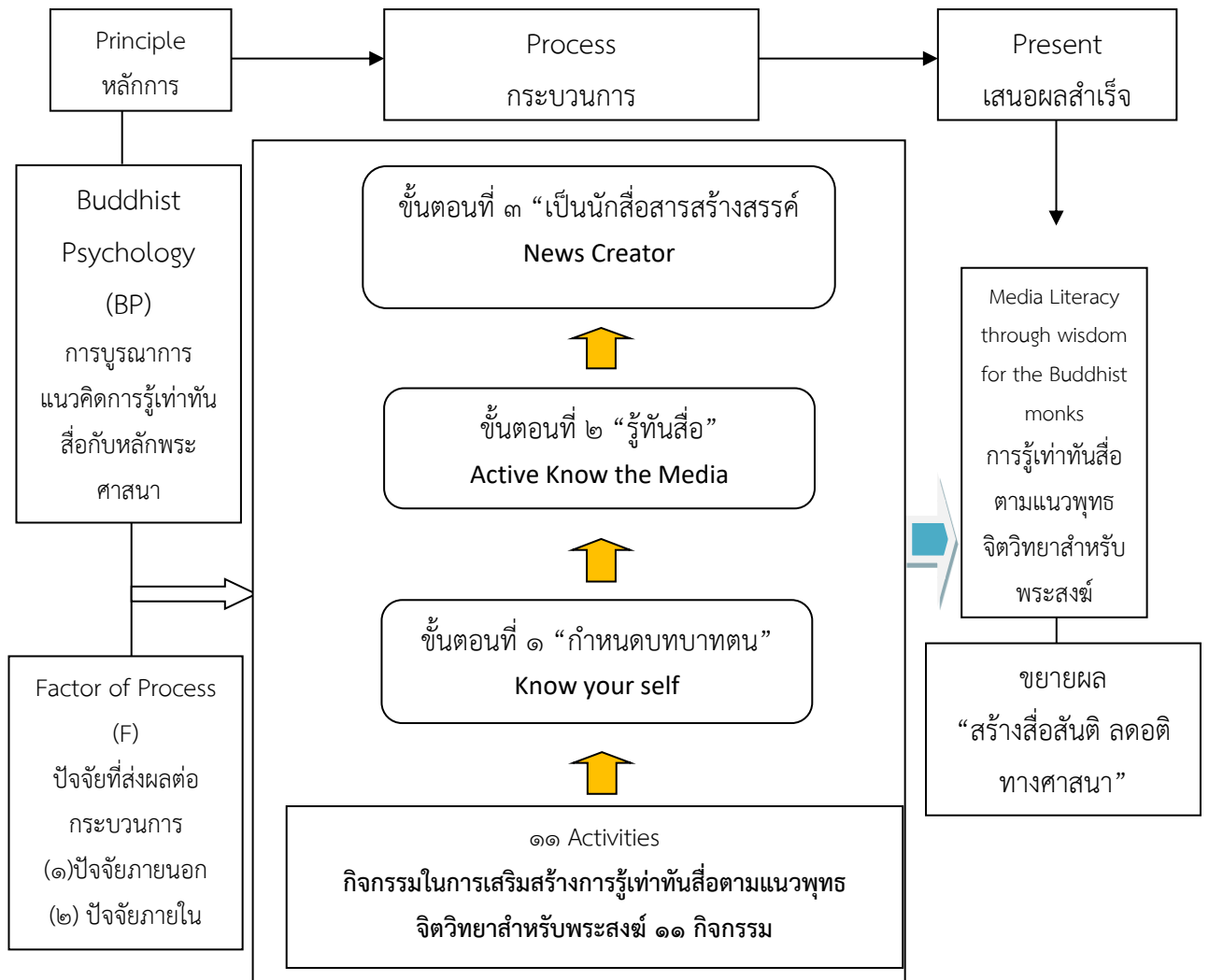
ตารางที่ ๔.๓๗ สรุปผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อ ทางศาสนา (n=(๖๒))

ข้อความ	Mean	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
๑. ได้รับความรู้/ประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อไปปรับใช้ได้	๔.๖๒	.๖๑๗	มากที่สุด
๒. รูปแบบ/หัวข้อในการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสม	๔.๕๔	.๕๔๙	มากที่สุด
๓. ระยะเวลาในการจัดโครงการมีความเหมาะสม	๔.๑๖	.๖๗๙	มาก
๔. การประชาสัมพันธ์การจัดโครงการ	๓.๗๘	.๕๘๖	มาก
๕. สถานที่จัดโครงการมีความเหมาะสม	๔.๓๙	.๖๗๕	มากที่สุด
๖. ปริมาณความเหมาะสมของอาหาร	๔.๕๕	.๖๒๗	มากที่สุด
๗. เจ้าหน้าที่สามารถให้ข้อมูลหรือตอบข้อซักถามได้เป็นอย่างดี	๔.๘๒	.๖๗๒	มากที่สุด
๘. วิทยากรมีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะ	๔.๖๔	.๕๓๑	มากที่สุด
๙. เจ้าหน้าที่มีความสุภาพเป็นมิตรและเป็นกันเอง	๔.๓๘	.๕๔๓	มากที่สุด
๑๐. ภาพรวมความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม/โครงการครั้งนี้	๔.๗๖	.๕๙๔	มากที่สุด

สรุปผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการ ภาพรวมความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม/โครงการครั้งนี้ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๖ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๙๔ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดคือเจ้าหน้าที่สามารถให้ข้อมูลหรือตอบข้อซักถามได้เป็นอย่างดี มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๖๗๒ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา วิทยากรมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๔ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๓๑ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ การประชาสัมพันธ์การจัดโครงการ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๘๖ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เป็นต้น

๔.๖ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำให้สามารถสรุปเป็นโมเดลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ โดยการวิเคราะห์ ผ่านการออกแบบกิจกรรมอบรม และโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการพระสงฆ์รู้เท่าทันสื่อชนเชือทางศาสนา ประเมินสัมฤทธิ์ของโครงการข้างต้น สามารถสรุปเป็นแผนภาพดังนี้



ภาพที่ ๔.๑๘ รูปแบบ “ผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์” เรียกว่า BPF : 11A-KAN Model

จากแผนภาพดังกล่าว สามารถอธิบายรูปแบบ BPF : 11A-KAN Model ตามลำดับ ได้แก่ ๑) BP การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อทางตะวันตก มากำหนดเป็นหลักการ (Principle) กระบวนการ (Process) ในการอบรม ๒) F ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการมีทั้งปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน ๓) 11A หมายถึง กิจกรรมในชุดฝึกอบรมที่ได้จากการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ๗ องค์ประกอบ นำมาออกแบบกิจกรรมได้ ๑๑ กิจกรรม ๔) K หมายถึง ขั้นตอนการกำหนดบทบาทตนเอง ๕) A หมายถึง การรู้ทันสื่อ ๖) N หมายถึง การเป็นนักสื่อสร้างสรรค์ ดังนี้

๑) BP การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อทางตะวันตก มากำหนดเป็นหลักการ (Principle) กระบวนการ (Process) ในการอบรม จากผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเข้าใจ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ได้แก่ โยนิโสมนสิการ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ในการออกแบบกิจกรรม เพื่อเสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ รวมทั้งการพัฒนาชุดฝึกอบรม

โปรแกรมการเรียนรู้นอกโรงเรียน เป็นหลักคิดทางตะวันตกที่ใช้สำหรับศึกษาในผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังมีแนวคิดนีโอฮิวแมนนิส ที่เหมาะสำหรับการจัดกิจกรรม เช่น โดยใช้กระบวนการกลุ่ม การใช้คลื่นสมองต่ำ การสร้างบรรยากาศแห่งความเป็นกันเอง ผ่อนคลาย

๒) F ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการมีทั้งปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์ เกิดจาก (๑) โครงการวิจัย (๒) กิจกรรมที่พระสงฆ์ทำในกระบวนการ (๓) เพื่อน และคนในชุมชนทุกคนให้ความร่วมมือ (๔) ปัจจัยที่สำเร็จที่ทำให้พระสงฆ์เปลี่ยน และสามารถขับเคลื่อนตนเองได้ เกิดจากปัจจัยภายนอก คือ มีนักวิจัย มีโครงการ ดังนี้ ปัจจัยเอื้อต่อความสำเร็จต่อการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ได้แก่ (๑) ลักษณะรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้หรือการอบรม (๒) ด้านเทคนิควิธีการสอนมีความหลากหลาย (๓) ด้านสื่อการสอน (๔) ด้านตัวผู้เรียน (๕) สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (๕) ด้านเนื้อหาหลักธรรม

๓) 11A หมายถึง กิจกรรมในชุดฝึกอบรมที่ได้จากการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ๗ องค์ประกอบ นำมาออกแบบกิจกรรมได้ ๑๑ กิจกรรม กิจกรรมที่ ๑ เสริมสร้างสัมพันธภาพด้วยเกมกิจกรรม ๘ ชอง กิจกรรมที่ ๒ ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอม กิจกรรมที่ ๓ ฉันทะคือใคร กิจกรรมที่ ๔ รู้จักสื่อ/world café กิจกรรมที่ ๕ สะท้อนการเรียนรู้ กิจกรรมที่ ๖ : นักสร้างข่าวลวง “พาดหัว ยั่วให้คลิก” (Click bait) กิจกรรม ๗ : ต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี กิจกรรมที่ ๘ สะท้อนการเรียนรู้ กิจกรรมที่ ๙ สร้างภูมิคุ้มกันปัญหาสาวาทในชุมชน กิจกรรมที่ ๑๐ ถอดรหัสชุมชนของฉัน “รู้เท่าทันปัญหาสาวาทในชุมชน” Do and Don't กิจกรรมที่ ๑๑ สะท้อนการเรียนรู้

๔) K หมายถึง ขั้นตอนการกำหนดบทบาทตนเอง หมายถึง การเรียนรู้และทำความเข้าใจที่ถูกต้องต่อความหมายและประเภทของของสื่อ และสามารถกำหนดบทบาทของตนเองต่อการใช้สื่อได้ มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณและโทษของสื่อต่างๆ ทั้งนี้มีแรงจูงใจเป็นปัจจัยกระตุ้นการแสดงผลการกระทำที่เหมาะสม โดยมีแรงเสริมเป็นตัวสนับสนุนให้มีการแสดงผลการกระทำอย่างสม่ำเสมอจากผู้บริหาร ครู อาจารย์ และทีมงานวิจัย

๕) A หมายถึง **รู้ทันสื่อ** หมายถึง การเรียนรู้และทำความเข้าใจที่ถูกต้องต่อความหมายและประเภทของของสื่อ โดยเฉพาะองค์ประกอบของสื่อว่าสื่อประกอบสร้างมาจากอะไร และมีองค์ประกอบอะไรบ้าง เข้าใจขั้นตอนการทำงานของผู้สื่อสารว่า การสร้างข่าวเท็จ หรือ fake news นั้นจะต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้างในสื่อ

๖) N หมายถึง การเป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์ หมายถึง เข้าใจขั้นตอนการทำงานของผู้สื่อสารว่า การสร้างข่าวเท็จ หรือ fake news นั้นจะต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้างในสื่อ เมื่อเข้าใจแล้วก็สามารถสร้างข่าวปลอมได้ ที่นี้ในการเรียนรู้จากกิจกรรม ผู้จัดการให้ผู้เข้ารับการอบรมเรียนรู้และเข้าใจกับข่าวปลอม เมื่อรู้และเข้าใจก็จะสามารถตั้งรับกับข่าวปลอมได้ กระบวนการตัวนี้ถูกออกแบบในลักษณะการคิดที่ว่าถ้าเราจะรู้ทันข่าวลวงได้ เราก็ต้องสร้างข่าวลวงเป็นเพื่อที่จะได้ทราบถึงเทคนิคและวิธีการทำข่าวลวงว่าเป็นอย่างไร ซึ่งเมื่อเราจะไปตรวจสอบว่าข่าวลวงเป็นอะไรอย่างไรนั้นจะทำให้เรามีความเข้าใจในบริบทของมันมากขึ้น ได้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์และความกระตือรือร้นในการสร้างข่าว นอกจากนี้การทำงานร่วมกันก่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ปรับตัวเข้าหากัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันแล้ว พระนิสิตยังสามารถเข้าใจโมโนทัศน์แห่งตน รู้จักตัวตนของตัวเอง มีความภาคภูมิใจในตนเอง และมีความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อและมีพฤติกรรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อที่เหมาะสมและสร้างสรรค์

สรุปได้ว่า จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงในพระสงฆ์ด้านการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ และมีพฤติกรรมกรรมการรู้เท่าทันสื่อทั้ง ๔ ด้าน และมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น หลังจากที่เข้ารับการอบรม เป็นระยะเวลา ๓ วัน

จากผลการสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการ สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) กิจกรรมการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ เป็นรูปแบบการฝึกอบรมให้พระสงฆ์มีความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมอบรมเป็นผู้มีความรู้ และพฤติกรรมกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา และสามารถถ่ายทอดให้กับผู้อื่นได้ ด้วยบทบาทการเป็นนักเผยแผ่ จนเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมสร้างการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสังคมความเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน

๒) กิจกรรมโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา มีรูปแบบในลักษณะการอบรมเชิงปฏิบัติการกับพระสงฆ์ผู้นำ หรือพระสงฆ์นักเผยแผ่ ที่มีความรู้ความเข้าใจต่อสื่อชนเชื่อทางศาสนา ให้เป็นผู้รู้เท่าทันสื่อ และสามารถนำไปถ่ายทอดต่อบุคคลอื่นได้เป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม จนเกิดการสร้างการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของสังคม และขับเคลื่อนกิจกรรมเผยแพร่ด้านความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ และรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อทางศาสนา ที่มีการทำงานอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรม

โดยผู้เข้าร่วมอบรมทั้ง ๒ ชุดมีจุดร่วมในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม อันเกิดจากการรู้เท่าทันสื่อโดยเฉพาะสื่อชนเชื่อทางศาสนา ประกอบด้วย ๑) ลักษณะพื้นที่สปีปายะทางสังคม ๒) ออกแบบกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อทางศาสนา ๓) สร้างเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา โดยมีการดำเนินกิจกรรมในการขับเคลื่อนการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อทางศาสนาของคนในสังคม นำไปสู่การสร้างต้นแบบการรับรู้สื่อด้วยการรู้เท่าทันสื่อเพื่อให้เกิดสังคมสันติสุขต่อไป

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ ๒. เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ๓. เพื่อนำเสนอผลของการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ โดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพขยายผลเชิงปริมาณ การศึกษาวิจัยออกเป็น ๔ ระยะ ประกอบด้วย การศึกษาระยะที่ ๑ ศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ การศึกษาระยะที่ ๒ การพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ การศึกษาระยะที่ ๓ การศึกษาประสิทธิผลชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ การศึกษาระยะที่ ๔ การขยายผลการวิจัย ผู้วิจัยขอเสนอสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ตามลำดับดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑. ผลการวิเคราะห์สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในสังคมไทย

ผู้วิจัยได้การสำรวจสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในสังคมไทยจากกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุทั่วประเทศ จำนวน ๔๐๐ รูป ตอบแบบสอบถาม สรุปได้ดังนี้

พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ ๒๑-๓๐ ปี ร้อยละ ๔๔.๘๐ รองลงมาอายุ ๓๑-๔๐ ปี ร้อยละ ๑๕.๕๐ ระยะเวลาบวชพบว่าส่วนใหญ่มีระยะเวลาในการบวชมากกว่า ๕ ปี มากถึงร้อยละ ๖๙.๕๐

พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระยะเวลาในการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ส่วนใหญ่ใช้เวลา ๑-๓ ชั่วโมงต่อวัน ร้อยละ ๔๔.๕๐ รองลงมา ใช้เวลา ๔-๗ ชั่วโมงต่อวัน ร้อยละ ๓๓.๓๓ รูปแบบการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ ใช้เฟซบุ๊ก ร้อยละ ๓๕.๓๐ รองลงมา อินเทอร์เน็ต ร้อยละ ๓๖.๐๐ เป้าหมายการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ เพื่อการศึกษา ดูข่าว/ติดตามข่าวสาร ร้อยละ ๕๙.๘๐ ดูวิดีโอ ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกม ร้อยละ ๒๙.๓๐

พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้เรื่อง การตัดต่อรูปภาพคนอื่นลงในสื่อสังคมออนไลน์มีความผิดทางกฎหมาย ตาม พรบ.การกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์มากที่สุด ที่

ค่าเฉลี่ย ๔.๓๓ (S.D.=๐.๘๒) และโดยภาพรวมมีความรู้มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๑ (S.D.=๐.๖๕) แต่มีข้อสังเกตคือในข้อ ๑ การให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อไม่ใช่กิจของสงฆ์ มีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง ๒.๙๓ (S.D.=๑.๓๔) และ ข้อ ๑๕ พระสงฆ์สามารถกล่าววจนคติศาสนาอื่นๆ ได้เพื่อให้คนเลื่อมใสศรัทธาศาสนาพุทธมากขึ้น ค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง ๒.๖๓ (S.D.=๑.๔๕) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ยังไม่ทราบถึงถึงบทบาทในการสอนหรือให้ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อควบคู่กับการเผยแผ่ เพราะพระสงฆ์มีหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน และที่สำคัญในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ก็สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัยในศีลข้อ ๔ คือ มุสาวาทาเวรมณี การไม่พูดปด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ซึ่งในการนำเข้าสู่ข้อมูลในระบบคอมพิวเตอร์ ที่เป็นข้อมูลเท็จเข้าข่ายการพูดปด หรือการข่มเหงรังแกกระรานด้วยคำพูด ก็เป็นส่วนหนึ่งของการพูดส่อเสียด การพูดเพ้อเจ้อด้วย ดังนั้นด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้วิจัยสนใจในการออกแบบชุดฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์ ทำการถวายความรู้แก่พระสงฆ์ต่อไป

๕.๑.๒ พัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

(๑) ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบและการออกแบบกิจกรรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่วิจัยเชิงกึ่งทดลองและเชิงปฏิบัติการ และออกแบบกิจกรรมใน ๒ กลุ่มได้แก่ กลุ่มวิจัยเชิงกึ่งทดลองพระนิสิต และพระสงฆ์ผู้นำ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และออกแบบกิจกรรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์สามารถสรุปได้ดังนี้

ผลวิเคราะห์องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ พบว่าจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยใช้ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยใช้ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน พบว่าตัวแปรที่บ่งชี้องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ มีค่าสหสัมพันธ์เพียร์สันตั้งแต่ .๖๙๘-.๘๔๖ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกคู่ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเป็นความสัมพันธ์ทางบวกตั้งแต่ขนาดสูงถึงขนาดสูงมาก ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์สูงสุดคือ ความรู้เกี่ยวกับสื่อ (ML๓) มีความสัมพันธ์ทางบวกขนาดมากกับการเลือกเปิดรับสื่อ (ML๔) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ๐.๘๔๖ และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุดคือ การรับสารอย่างมีวิจารณญาณ (ML๑) มีความสัมพันธ์ทางบวกขนาดปานกลางกับ การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญา (ML๗) ความสัมพันธ์นี้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เมื่อพิจารณาค่า Bartlett's Test of Sphericity มีค่าเท่ากับ ๒๐๙๓.๑๕๒ ($p = .๐๐๐$) แสดงว่าเมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญ และค่าดัชนีไกเซอร์-ไมเยอร์-ออลคิน (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) มี

ค่าเท่ากับ .๙๓๙ แสดงว่าตัวแปรสังเกตได้ของข้อมูลมีความสัมพันธ์กันมากพอที่จะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบได้

ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ Multiple Regression Analysis (MRA) พบว่าระยะเวลาในการบวชมื้อพิธีพลทางตรงกับการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ยิ่งพระสงฆ์มีระยะเวลาในการบวชมากจะมีการรู้เท่าทันสื่อในระดับดีมากขึ้น

และจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) คัดเลือกค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor loading) สูงไว้ได้แบบวัดที่ผ่านเกณฑ์ทั้งหมด ๓๑ ข้อ จำนวน ๗ องค์ประกอบ ตรวจสอบความตรงของโมเดล พิจารณาได้จากค่าไคสแควร์ ($\chi^2 = ๑๒.๖๙$, $df = ๗$, $p = ๐.๐๘๐$) ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๘๗ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๔๙ และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ ๐.๐๑๐๙ แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรทั้งหมดมีค่าเป็นบวก มีขนาดตั้งแต่ .๗๗๐ ถึง .๙๔๒ และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกตัว ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุด การเลือกเปิดรับสื่อ (ML๔) และมีความแปรผันร่วมกับการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ ร้อยละ ๘๘.๗๐ รองลงมาคือ การรู้ตนเองในขณะที่ใช้สื่อ (ML๕) และมีความแปรผันร่วมกับการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ ร้อยละ ๘๐.๘๐ และตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญน้อยที่สุด คือ การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญา (ML๗) และมีความแปรผันร่วมกับการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ ร้อยละ ๕๙.๓๐ แสดงให้เห็นว่าตัวแปรเหล่านี้เป็นตัวแปรที่สำคัญขององค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

โดยองค์ประกอบ ๗ องค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ประกอบด้วย องค์ประกอบที่ ๑ การรับสารอย่างมีวิจารณญาณ องค์ประกอบที่ ๒ ทักษะการประเมินสื่อ องค์ประกอบที่ ๓ ความรู้เกี่ยวกับสื่อ องค์ประกอบที่ ๔ การเลือกเปิดรับสื่อ องค์ประกอบที่ ๕ การรู้ตนเองในขณะที่ใช้สื่อ องค์ประกอบที่ ๖ การมีส่วนร่วมกับสังคมในการรับสื่อ และองค์ประกอบที่ ๗ การมีพุทธิปัญญาในการรับมือสื่อ

(๒) การออกแบบกิจกรรม การออกแบบกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา ๔ ด้าน คือ (๑) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านกาย (๒) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านสังคม (๓) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านจิตใจ และ (๔) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านปัญญา โดยใช้องค์ประกอบทั้ง ๗ องค์ประกอบที่ได้มาออกแบบกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ โดยลักษณะกิจกรรมเป็นชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ประกอบด้วย ๑๑ กิจกรรม ผ่านการตรวจสอบคุณภาพชุดกิจกรรมโดยผู้เชี่ยวชาญและการทดลองใช้ ได้แก่ (๑)

เสริมสร้างสัมพันธภาพด้วยกิจกรรม ๘ ช่อง (๒) ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอม (๓) ฉันทคือใคร (๔) รู้จักสื่อ/world café (๕) สะท้อนการเรียนรู้ (๖) นักสร้างข่าวลวง“พาดหัว ยั่วให้คลิก” (Click bait) (๗) ต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี (๘) สะท้อนการเรียนรู้ (๙) สร้างภูมิคุ้มกันปัญหาสวาทในชุมชน (๑๐) ถอดรหัสชุมชนของฉัน รู้เท่าทันปัญหาสวาทในชุมชน Do and Don't และ (๑๑) การสะท้อนสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการออกแบบชุดกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจของพระสงฆ์

(๓) ผลลัพธ์ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรม

๑) ผลลัพธ์ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการทดลองแบบกึ่งทดลอง และทำการประเมินจากผลของการอบรม ๑) ได้พระสงฆ์ที่เป็นต้นแบบที่มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อตามองค์ประกอบ ๗ องค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ที่ประกอบด้วย องค์ประกอบที่ ๑ การรับสารอย่างมีวิจารณญาณ องค์ประกอบที่ ๒ ทักษะการประเมินสื่อ องค์ประกอบที่ ๓ ความรู้เกี่ยวกับสื่อ องค์ประกอบที่ ๔ การเลือกเปิดรับสื่อ องค์ประกอบที่ ๕ การรู้ตนเองในขณะที่ใช้สื่อ องค์ประกอบที่ ๖ การมีส่วนร่วมกับสังคมในการรับสื่อ และองค์ประกอบที่ ๗ การมีพหุปัญญาในการรับมือสื่อ ๒) เกิดเครือข่ายการรู้เท่าทันสื่อโดยรวมร่วมมือของสถาบันการศึกษา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) วัด และชุมชน ๓) พระสงฆ์ผู้เข้ารับการอบรมสามารถใช้ความรู้ และทักษะที่ได้รับจากการอบรมไปขยายผลในชุมชน และประเมินจากแบบวัดด้านความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อ และพฤติกรรมกรรมการรู้เท่าทันสื่อ ๔ ด้าน รวมทั้ง ความรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา โดยพบว่า พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ เกิดมิติการพัฒนาตนเองในด้านความรู้ และพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อสูงขึ้นหลังจากเข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่ (๑) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านกาย (๒) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านสังคม (๓) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านจิต และ (๔) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านปัญญา

สรุปได้ว่า กลุ่มพระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ประกอบด้วย ๑๑ กิจกรรมที่บูรณาการหลักการรู้เท่าทันสื่อ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และหลักจิตวิทยาด้วยกระบวนการสร้างเสริมการเรียนรู้ของพระสงฆ์ในการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ เกิดการพัฒนาตนเอง ๔ มิติได้แก่ (๑) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านกาย (๒) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านสังคม (๓) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านจิต และ (๔) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาด้านปัญญา โดยมีตัวบ่งชี้การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ๓๑ ตัวบ่งชี้ มีความเหมาะสมกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีน้ำหนักองค์ประกอบอยู่ในเกณฑ์สูง (ค่าโคสเคอร์

($\chi^2 = ๑๒.๖๙$, $df = ๗$, $p = ๐.๐๘๐$) ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๘๗ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๔๔ และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ ๐.๐๑๐๙)

จากผลการศึกษาการสร้างพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ คือ ระยะเวลาหลังการฝึกอบรมหรือทดลองชุดกิจกรรม ๑๑ กิจกรรม และระยะติดตามผล เป็นเวลา ๔ และ ๘ สัปดาห์ พบผลทดสอบสมมุติฐานทางสถิติสามารถยืนยันประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรม การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ คือ กลุ่มตัวอย่างพระนิสิตที่ได้เข้าร่วมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อสูงกว่าก่อนอบรม สรุปผลการพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ได้ ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นที่ ๑ “กำหนดบทบาทตน” ขั้นที่ ๒ “รู้ทันสื่อ” ขั้นตอนที่ ๓ “นักสื่อสารสร้างสรรค์” ดังนี้

ขั้นที่ ๑ คือ “กำหนดบทบาทตน” หมายถึง ความสามารถในการรู้บทบาทของตนเองในการใช้สื่อ ทั้งนี้มีสติ และวิถีคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยกระตุ้นในการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม พร้อมทั้งมีเพื่อน อาจารย์เป็นแรงเสริมในทางบวกให้แสดงพฤติกรรมอย่างสม่ำเสมอ

ขั้นที่ ๒ คือ “รู้ทันสื่อ” หมายถึง การมีความรู้ที่ถูกต้องต่อสื่อ มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ทั้ง 5 ด้าน มีความสามารถในการวิเคราะห์สื่อ รู้องค์ประกอบของการประกอบสร้างสื่อ โดยใช้สติ และวิถีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

ขั้นที่ ๓ คือ “เป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์” หมายถึง พระสงฆ์ที่มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ สามารถสร้างและใช้สื่อเพื่อการเผยแผ่หลักธรรมสู่สังคมอย่างสร้างสรรค์ และมีความรับผิดชอบ และนำไปสู่การมีภูมิรู้เท่าทันสื่อ

๕.๑.๓ ศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ

ผลสรุปการวิจัยเชิงปริมาณดังนี้

ผลการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ พบค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อชนวนเชื่อทางศาสนาของผู้เข้ารับการอบรมเฉลี่ยก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน และจากการเปรียบเทียบคะแนนความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชนวนเชื่อทางศาสนา เฉลี่ยหลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนคะแนนความรู้เฉลี่ยระยะติดตามระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และคะแนนความรู้เฉลี่ย ก่อน หลัง และระยะติดตามในกลุ่มทดลอง แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

เมื่อทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ (Post Hoc) ของคะแนนความรู้เฉลี่ย ก่อน หลัง และระยะติดตามในกลุ่มทดลองพบว่า คู่ที่แตกต่างกัน ๒ คู่ คือ คะแนนความรู้เฉลี่ยก่อนทดลองและ

หลังการทดลอง แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และคะแนนความรู้เฉลี่ย ก่อนทดลอง และระยะติดตามแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านกายภาพ ด้านสังคมที่เหมาะสม ด้านจิตใจ ด้านปัญญา รวมทั้งฉบับ ในระยะก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน

คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านกายภาพ ด้านสังคมที่เหมาะสม ด้านจิตใจ ด้านปัญญา รวมทั้งฉบับ ในระยะหลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านกายภาพ ด้านสังคมที่เหมาะสม ด้านจิตใจ ด้านปัญญา รวมทั้งฉบับ ในระยะติดตามระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อก่อน หลัง และระยะติดตามในกลุ่มทดลอง ด้านความรู้ความเข้าใจ กายภาพ สังคม จิตใจและปัญญา แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

การวิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ (Post Hoc) ของคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อ ก่อน หลัง และระยะติดตามในกลุ่มทดลอง ด้านความรู้ความเข้าใจ กายภาพ สังคม จิตใจและปัญญา พบว่า ในทุกด้านมีคู่ที่แตกต่างกัน ๒ คู่ คือ คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อเฉลี่ยก่อนทดลอง และหลังการทดลอง แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อก่อนทดลองและระยะติดตามแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อก่อน หลัง และระยะติดตามในกลุ่มควบคุม ด้านความรู้ความเข้าใจ กายภาพ สังคม จิตใจและปัญญา แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ด้านความรู้ในการเท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา พบว่า กลุ่มทดลองก่อนการทดลองมีความรู้เรื่องข่าวปลอมทำให้สังคมแตกแยกได้ ร้อยละ ๙๔ รองลงมาคือ พระสงฆ์สามารถกล่าวโจมตีศาสนาอื่นๆ ได้เพื่อให้คนเลื่อมใสศรัทธาศาสนาพุทธมากขึ้น ร้อยละ ๘๔ และ ประเด็นถ้าเราพบว่ามีคนหลงเชื่อข่าวปลอมไม่ว่าข่าวนั้นส่งผลด้านลบหรือด้านบวกเราต้องรีบบอกความจริงเขาทันที ร้อยละ ๗๓ และหลังการทดลองและระยะติดตามผลในแนวโน้มการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา สูงกว่าก่อนการทดลอง

จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เข้าร่วมกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ พบการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ ดังคำกล่าวที่ว่า

“หลังจากที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ ที่ได้มีการอบรมผ่านการทำกิจกรรมสามารถนำไปใช้ในการอบรมให้เด็กๆ เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำข่าวปลอม การสร้างข่าว และสามารถเป็นผู้ตรวจสอบข่าวต่างๆ ในชุมชนได้” และอีกรูปหนึ่งกล่าวว่า “ได้สติในการรับสื่อ ก่อนรับสื่อก็ต้องคิด แยกแยะวิเคราะห์ ข้อมูลหาความจริงก่อน ไม่เห็นสื่อแล้วตัดสินใจด้วยตาเปล่า ถ้ายังไม่รู้

เห็นความจริง” นอกจากนี้ยังมีทัศนะที่ว่า “ได้ความรู้ในการแยกแยะสิ่งไหนจริงสิ่งไหนไม่จริง ไม่ควรดูสิ่งนั้นตามที่เค้าบอก ควรศึกษาและตรวจสอบให้ละเอียดถี่ถ้วน”

และสิ่งที่ได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนพบว่า ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในด้านการเสพสื่อ ดังคำพูดที่ว่า “ต่อไปนี่ เวลาที่ได้รับฟังข่าวสารอะไร ก็จะไม่ตัดสินใจเชื่อเลย จะต้องตรวจสอบให้ดีกว่าก่อน เพราะว่าข่าวที่เราได้รับรู้นั้นบางครั้งก็ไม่มีที่มาที่ไป หรือมีที่มาที่ไปไม่ถูกต้อง เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ก็คงต้องตรวจสอบข่าวนั้นๆ ก่อนที่จะเชื่อ” และ “ได้ความรู้ในการแยกแยะสิ่งไหนจริงสิ่งไหนไม่จริง ไม่ควรดูสิ่งนั้นตามที่เค้าบอก ควรศึกษาและตรวจสอบให้ละเอียดถี่ถ้วน”

นอกจากนี้กิจกรรมที่อบรม ยังสามารถเป็นต้นแบบในการนำไปอบรมเยาวชนได้ด้วย “กิจกรรมแบบนี้ สามารถนำไปอบรมเยาวชนได้ดีมากๆ อาตมาจะนำไปปรับใช้ เพื่อให้เด็กๆ ได้รู้เท่าทันสื่อ และเป็นคนที่เฝ้าระวังอีกชั้นหนึ่ง” และอีกท่านกล่าวว่า “ไม่เคยนึกว่าจะได้เรียนรู้อะไรที่มีประโยชน์ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ทำกรวิเคราะห้สื่อ ดีมากๆ อาตมาเป็นครูพระสอนศีลธรรม จะได้นำเอาไปใช้กับเด็กที่เข้าร่วมอบรมให้ได้เรียนรู้กิจกรรมแบบนี้”

๒) ผลลัพธ์ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมของพระสงฆ์ในโครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา

รูปแบบการดำเนินกิจกรรมเป็นแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการ เน้นการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันเพื่อฝึกทักษะการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา และเชื่อมสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างพระสงฆ์ผู้นำที่มาจากต่างพื้นที่กัน สร้างเสริมความรู้ความเข้าใจในด้านการเฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา เน้นการฝึกปฏิบัติเพื่อเป็นนักตรวจสอบข่าวปลอมทางศาสนา หรือข่าวชวนเชื่อทางศาสนา (Fact Checker) โดยกลุ่มเป้าหมายหลักเน้นพระสงฆ์ผู้นำ หรือพระสงฆ์นักเผยแผ่ศาสนา

การออกแบบกิจกรรม เป็นการออกแบบกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยการออกแบบกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านพฤติกรรม การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา ๔ ด้าน คือ (๑) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกาย (๒) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม (๓) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิต และ (๔) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา โดยใช้องค์ประกอบทั้ง ๗ องค์ประกอบที่ได้ มาออกแบบกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ โดยลักษณะกิจกรรมเป็นชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ประกอบด้วย ๑๑ กิจกรรม ผ่านการตรวจสอบคุณภาพชุดกิจกรรมโดยผู้เชี่ยวชาญและการทดลองใช้ ได้แก่ (๑) เสริมสร้างสัมพันธ์ภาพด้วยกิจกรรม ๘ ช่อง (๒) ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอม (๓) ฉันทคือใคร (๔) รู้จักสื่อ/world café (๕) สะท้อนการเรียนรู้ (๖) นักสร้างข่าวลวง“พาดหัว ยั่วให้คลิก” (Click bait) (๗) ต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี (๘) สะท้อนการเรียนรู้ (๙) สร้างภูมิคุ้มกันปัญหาสาวาทในชุมชน (๑๐) ถอดรหัสชุมชนของฉันท รู้เท่าทันปัญหาสาวาทในชุมชน Do and Don't และ (๑๑) การสะท้อนสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ สะท้อนให้เห็นถึง

ประสิทธิภาพของการออกแบบชุดกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจของพระสงฆ์ผู้นำ และพระสงฆ์ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ได้ เป็นต้น

สรุปได้ว่า พระสงฆ์ผู้นำที่เข้าร่วมกิจกรรมโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ได้รับการอบรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ประกอบด้วย ๑๑ กิจกรรมที่บูรณาการหลักการรู้เท่าทันสื่อ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และหลักจิตวิทยาด้วยกระบวนการสร้างเสริมการเรียนรู้ของพระสงฆ์ในการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา เกิดการพัฒนาตนเอง ๔ มิติได้แก่ (๑) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกาย (๒) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม (๓) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิต และ (๔) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา

๕.๑.๔ ผลสัมฤทธิ์กิจกรรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

การประเมินโครงการและการนำผลการประเมินไปใช้ จากการปฏิบัติการวิจัยกับพระสงฆ์ผู้นำภายใต้โครงการพระสงฆ์ผู้นำเฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ภายใต้กรอบการประเมินแบบซีพี (CIPP Model) เพียง ๒ ประเด็น คือ การประเมินกระบวนการ (Process) และการประเมินผลผลิตของโครงการ (Product) ซึ่งมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมโครงการ ผลการประเมิน สรุปได้ดังนี้

การประเมินโครงการ และการนำผลการประเมินไปใช้ จากการปฏิบัติการกิจกรรมโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา โดยภายใต้กรอบประเมิน แบบซีพี (CIPP Model) เพียง ๒ ประเด็นคือ การประเมินกระบวนการ (Process) และการประเมินผลผลิตของโครงการ (Product) ซึ่งมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมโครงการ ซึ่งจะช่วยให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ผลการประเมินกิจกรรมโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา สรุปได้ดังนี้

๑) การประเมินกระบวนการ (Process)

ผลการประเมินกระบวนการ ผ่านกิจกรรมในโครงการ

(๑) โครงการพระสงฆ์ผู้นำเฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ประกอบด้วยกิจกรรมทั้งหมด ๑๑ กิจกรรม ที่ใช้กระบวนการเรียนรู้ในการสร้างกิจกรรม ได้แก่กิจกรรมที่ ๑ เสริมสร้างสัมพันธภาพด้วยเกมกิจกรรม ๘ ช่อง กิจกรรมที่ ๒ ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอม กิจกรรมที่ ๓ ฉันทคือใคร กิจกรรมที่ ๔ รู้จักสื่อ/world café กิจกรรมที่ ๕ สะท้อนการเรียนรู้ กิจกรรมที่ ๖ : นักสร้างข่าวลวง “พาดหัว ยั่วให้คลิก” (Click bait) กิจกรรม ๗ : ต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี กิจกรรมที่ ๘ สร้างภูมิคุ้มกันปัญหาสาวทในชุมชน กิจกรรมที่ ๑๐ ถอดรหัสชุมชนของฉัน “รู้เท่าทันปัญหาสาวทในชุมชน” Do and Don't กิจกรรมที่ ๑๑ สะท้อนการเรียนรู้ พระสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการมีส่วนร่วมทำกระบวนการกลุ่มและทำงานร่วมกันเป็นทีม มีการพัฒนาพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกาย พัฒนา

พฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม การพัฒนาพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ และการพัฒนาพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญาสูงขึ้นกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการ และในด้านความรู้พบว่า พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา มีความรู้ด้านการเท่าทันสื่อมากขึ้น และด้านรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เกิดการเรียนรู้การทำกิจกรรมกลุ่ม ส่งผลให้กล้าแสดงออก และมีความคิดเป็นระบบมากขึ้น และรู้สึกประทับใจต่อการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการ โดยเฉพาะกระบวนการทำกิจกรรมกลุ่ม ผ่านโครงการงาน “สร้างภูมิคุ้มกันปัญหาสุขภาพในชุมชน”

๒) การประเมินผลผลิตของโครงการ (Product)

สรุปผลวิจัยเชิงปริมาณ มีผลการประเมินดังนี้

ผลการเปลี่ยนแปลงการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

(๑) จากการวิเคราะห์ผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๗๐ คน พบเมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ กลุ่มทดลอง ระหว่างก่อน และหลังการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า คะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($t = ๘.๖๙๙$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐*$) นั่นคือ คะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ หลังการเข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙๕ และ ๓.๖๑๙ ตามลำดับ) และเมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ กลุ่มควบคุม ระหว่างก่อน และหลังการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน ซึ่งก่อนทำการทดสอบว่าก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองมีการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ที่แตกต่างกันหรือมีคะแนนการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ เพิ่มขึ้นหลังการเข้าร่วมกิจกรรม ได้ทำการทดสอบคะแนนการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมพบว่า คะแนนการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ไม่แตกต่างกัน

เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ของกลุ่มทดลอง ระหว่างก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม หลังการเข้าร่วมกิจกรรม และระยะติดตามผล พบว่า คะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($F = ๑๘.๔๕๑$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐*$) เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ พบว่า ๑) หลังการเข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ กว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙๕ และ ๓.๖๑๙ ตามลำดับ) ๒) ระยะติดตามผลมีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘๖ และ ๓.๖๑๙) และ ระยะติดตามผลมีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตาม

แนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ต่ำกว่าหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘๖ และ ๔.๐๙๕) ตามลำดับ

นอกจากนี้จากการประเมินความพึงพอใจต่อกิจกรรม สรุปผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการในภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๗๔ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ด้านวิทยากรมีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๘๑ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา เจ้าหน้าที่ที่มีความสุภาพเป็นมิตรและเป็นกันเอง คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๙๓ และด้านเจ้าหน้าที่สามารถให้ข้อมูลหรือตอบข้อซักถามได้เป็นอย่างดี มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๖๒๗ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๗๘๖ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

จากการวิเคราะห์ผลจากแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ นั้น มีการเปลี่ยนแปลงและมีการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาเพิ่มขึ้นหลังการเข้าร่วมกิจกรรม เป็นไปในทิศทางเดียวกับข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำให้สามารถสรุปได้ว่า พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการ มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีมากขึ้นเมื่อเทียบกับก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการ โดยพระสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาผ่านกระบวนการกลุ่ม ที่ได้ออกแบบฝึกทักษะการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา การพัฒนาภาวะผู้นำ และเรียนรู้จากต้นแบบที่ดีทางสังคม นำไปสู่กระบวนการพัฒนาทางด้านความคิด จิตใจ ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้เพื่อนำไปพัฒนาศักยภาพตัวเองในการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อยังประโยชน์ให้แก่บุคคลอื่นต่อไป

(๒) จากการวิเคราะห์ผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ในโครงการเครือข่ายพระสงฆ์ผู้นำเฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา วันที่ ๒๗ - ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ โดยผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นผู้ผ่านการอบรมทั้งสิ้น ๒๓๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ของผู้ผ่านการอบรมทั้งหมด โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) อายุ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีอายุมากกว่า ๔๐ ปี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๐๗ รองลงมา อายุ ๒๕-๔๐ ปี จำนวน ๑๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๙๒ และ อายุต่ำกว่า ๒๕ จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๐๐

๒) พรรษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีพรรษามากกว่า ๑๐ พรรษา จำนวน ๑๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๔.๒๕ รองลงมา พรรษา ๕-๑๐ พรรษา จำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๔๖ และมีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒๙

๓) ระดับการศึกษา (นักธรรม) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับนักธรรมเอก จำนวน ๒๐๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๗๐ รองลงมามีการศึกษาระดับนักธรรมโท จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๘๗ และการศึกษาระดับนักธรรมตรี จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๔๓

๔) ระดับการศึกษา (เปรียญ) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับเปรียญธรรมเอก จำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๓๖ รองลงมามีการศึกษาระดับเปรียญธรรมโท จำนวน ๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๑๘ การศึกษาระดับเปรียญธรรมตรี จำนวน ๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๓๑ และไม่มีวุฒิเปรียญธรรม จำนวน ๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๗๓

๕) ระดับการศึกษา (ทางโลก) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๑๐๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๔๙ รองลงมามีการศึกษาระดับปริญญาโท จำนวน ๗๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๗๖ การศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำนวน ๓๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๘๘ และระดับปริญญาเอก จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๘๗

๖) ประสบการณ์ทำงาน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน ๘๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๐๕ รองลงมาเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม จำนวน ๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๖๐ พระเลขานุการ จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๑๘ และพระสังฆาธิการ จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๐๖

๗) ระยะเวลาในการใช้ สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีระยะเวลาในการใช้ สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ๑-๓ ชม./วัน จำนวน ๙๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๓๔ รองลงมา มีระยะเวลาในการใช้ สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ๔-๗ ชม./วัน จำนวน ๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๑๘ และระยะเวลาในการใช้ สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ น้อยกว่า ๑ ชม./วัน จำนวน ๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๖๐ และที่ต่ำที่สุดคือ มีระยะเวลาในการใช้ สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ มากกว่า ๗ ชม./วัน จำนวน ๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๘๘

๘) รูปแบบการใช้สื่อสังคมออนไลน์ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีรูปแบบการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ในรูปแบบอินเทอร์เน็ต จำนวน ๑๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๕๐ รองลงมา มีรูปแบบการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ในรูปแบบเฟซบุ๊ก จำนวน ๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๓๒ และ ในรูปแบบเฟซบุ๊ก ไลน์ จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๑๗ และที่ใช้น้อยที่สุด มีรูปแบบการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ ในรูปแบบอินสตาแกรม จำนวน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๐๑

๙) เป้าหมายการใช้ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีเป้าหมายการใช้ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อการศึกษา ดูข่าว/ติดตามข่าวสาร จำนวน ๑๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๓๖ รองลงมา มีเป้าหมายการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อดูวิดีโอ ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกม จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๖๐ และมีเป้าหมายการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อกดไลค์ คุย

กับเพื่อน จำนวน ๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๑๖ และที่น้อยที่สุดได้แก่ มีเป้าหมายการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อซื้อของ ดูรูปภาพ upload รูปภาพ จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๘๗

ผลการทดลองในการประเมินการรู้เท่าทันสื่อชนชั้นทางศาสนาของพระสงฆ์ผู้นำเฝ้าระวังสื่อชนชั้นทางศาสนา พบว่า หลังการทดลองข้อที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดคือ ๑๙) การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยบกพร่องไม่ตรวจสอบให้ดีเสียก่อน ถือเป็น การเผยแพร่ข่าวปลอม และ ๒๐) การเผยแพร่เรื่องไม่จริงถือเป็น การเผยแพร่ข่าวปลอมรูปแบบหนึ่ง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๘ รองลงมา ๑๕) ถ้าเราพบว่ามีคนหลงเชื่อข่าวปลอมไม่ว่าข่าวนั้นส่งผลด้านลบหรือด้านบวกเราต้องรีบบอกความจริงเขาทันที มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๕ และ ๑๐) การหมิ่นประมาทผิดกฎหมายแต่ไม่ถือเป็นข่าวปลอม ๑๒) การไม่บอกความจริงเรื่องอาการเจ็บป่วยแก่ผู้ป่วยโรคมะเร็งเพื่อให้ผู้ป่วยสบายใจสามารถกระทำไม่ได้ไม่ถือเป็นข่าวปลอม และ ๑๖) ถ้าเราเผยแพร่ข่าวโดยไม่รู้ว่าเป็นข่าวปลอมไม่ถือว่าผิดแต่อย่างใด มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๑ ส่วนข้อที่มีค่าน้อยที่สุดได้แก่ ๓) ข่าวปลอมทำให้สังคมแตกแยกได้ คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑ สรุปผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการ ภาพรวมความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม/โครงการครั้งนี้ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๗๔ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดคือ วิทยากรมีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๘๑ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา เจ้าหน้าที่มีความสุภาพเป็นมิตรและเป็นกันเอง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๙๓ ตามลำดับ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ การประชาสัมพันธ์การจัดโครงการ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๗๘๖ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เป็นต้น

ความประทับใจการเข้าโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชนชั้นทางศาสนาและข้อเสนอแนะ

๑) ชอบกิจกรรมที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ไม่เบื่อและเรียนรู้ได้จริง ลงมือปฏิบัติได้จริง ที่สำคัญยังสามารถนำไปปฏิบัติต่อยอดได้ โดยนำไปถ่ายทอดให้ญาติโยมฟัง

๒) รู้สึกขอบคุณและอนุโมทนาบุญกับโครงการดีๆ เช่นนี้ที่เปิดโอกาสให้ทางคณะสงฆ์ได้เข้ามาร่วมกิจกรรม

๓) มีความประทับใจสถานที่และวิธีการโครงการในรูปแบบกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และที่สำคัญได้ลงมือกระทำจริง กิจกรรมดีทุกอย่างเสียอย่างเดียวเวลาที่จะน้อยไปหน่อย

๔) ประทับใจกิจกรรมสร้างข่าวลวง ทำให้ได้เรียนรู้ว่าจริงๆแล้วข้อที่เค้าสร้างมากที่สุด การปั้นแต่งคำพูดสถานการณ์ต่างๆ มาให้เราหลงเชื่อ พอได้เรียนรู้ก็สามารถนำไปใช้ได้จริง

๕) วิทยากร สื่อสารได้เข้าใจง่าย และกิจกรรมที่ทำให้พระเราตั้งใจทำกิจกรรม เรียกว่าไม่ว่างเลย เพราะทำกิจกรรมตื่นเต้น ชวนติดตามว่า แล้วจะมีอะไรอีก

๖) ได้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันข่าวลวง หรือข่าวชวนเชื่อทางศาสนา มาก และที่สำคัญได้รู้วิธีการในการตรวจสอบข่าวลวงอีกด้วย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่ มีความรู้ ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นในเรื่องของข่าวลวง และข่าวชวนเชื่อทางศาสนา สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง และนำหลักการที่ได้เรียนรู้มาปฏิบัติที่เพื่อป้องกันการโดน หลอกลวงจากสื่อได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งมีการนำไปเผยแพร่ให้กับญาติโยมผู้มาที่วัด รวมทั้งมิตรสหาย ได้อีกด้วย เพราะเป็นหลักการที่เข้าใจง่าย เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐาน ที่สามารถเตือนสติของผู้ใช้สื่อ ในการเสพสื่อในการใช้ชีวิตประจำวันได้ และปัจจัยที่ส่งเสริมให้พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม นำหลักการที่ได้เรียนรู้ไปใช้ประโยชน์จากโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ซึ่งจากการวิเคราะห์ ข้อมูลนั้นทำให้ทราบว่า พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่มีเจตนาที่อยากจะมาฝึกการรู้เท่าทันสื่อ และเรียนรู้เพื่อเฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา และที่สำคัญ ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์เผยแผ่ ที่ทำงานเผยแผ่ พระพุทธศาสนาอยู่แล้ว และนอกจากนี้สภาพแวดล้อมบรรยากาศก็มีผลในการส่งเสริมพลัง และสร้างบรรยากาศให้พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสุข สนุกที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน และอาจจะบรรลุเป้าหมาย ตามที่ตั้งไว้ในการมาอบรมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น ทำให้พบว่า ปัจจัย ภายใน คือ ปัจจัยจากตัวบุคคล และ ปัจจัยภายนอก คือ สภาพแวดล้อมที่เป็นสัปปายะ ๗

สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย สามารถอธิบายองค์ความรู้ใหม่ การรู้เท่าทันสื่อตามแนว พุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

๑) กิจกรรมการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ เป็น รูปแบบการฝึกอบรมให้พระสงฆ์มีความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา เพื่อให้พระสงฆ์ผู้เข้าร่วม อบรมเป็นผู้มีความรู้ และพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา และสามารถถ่ายทอดให้กับ ผู้อื่นได้ ด้วยบทบาทการเป็นนักเผยแผ่ จนเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมสร้างการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับ สังคมความเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน

๒) กิจกรรมโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา มีรูปแบบในลักษณะการ อบรมเชิงปฏิบัติการกับพระสงฆ์ผู้นำ หรือพระสงฆ์นักเผยแผ่ ที่มีความรู้ความเข้าใจต่อสื่อชวนเชื่อทาง ศาสนา ให้เป็นผู้รู้เท่าทันสื่อ และสามารถนำไปถ่ายทอดต่อบุคคลอื่นได้เป็นการแสดงความรับผิดชอบ ต่อสังคม จนเกิดการสร้างการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา เป็นการ สร้างการมีส่วนร่วมของสังคม และขับเคลื่อนกิจกรรมเผยแพร่ด้านการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธ จิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ และรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ที่มีการทำงานอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรม

โดยผู้เข้าร่วมอบรมทั้ง ๒ ชุดมีจุดร่วมในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม อันเกิดจากการรู้เท่าทันสื่อโดยเฉพาะสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ประกอบด้วย ๑) ลักษณะพื้นที่สับปายะทางสังคม ๒) ออกแบบกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ๓) สร้างเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา โดยมีการดำเนินกิจกรรมในการขับเคลื่อนการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาของคนในสังคม นำไปสู่การสร้างต้นแบบการรับรู้สื่อด้วยการรู้เท่าทันสื่อเพื่อให้เกิดสังคมสันติสุขต่อไป

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยขออภิปรายตามประเด็น ๒ บริบทกลุ่มตัวอย่าง มีรายละเอียดดังนี้

๕.๒.๑ สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในสังคมไทย

ผู้วิจัยได้การสำรวจสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในสังคมไทย จำนวน ๔๐๐ รูป ตอบแบบสอบถาม พบผลวิเคราะห์ดังต่อไปนี้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีอายุ ๒๑-๓๐ ปี ร้อยละ ๔๔.๘๐ รองลงมาอายุ ๓๑-๔๐ ปี ร้อยละ ๑๕.๕๐ ระยะเวลาบวชพบว่าส่วนใหญ่มีระยะเวลาในการบวชมากกว่า ๕ ปี มากถึงร้อยละ ๖๙.๕๐ มีระยะเวลาในการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่ใช้เวลา ๑-๓ ชั่วโมงต่อวัน ร้อยละ ๔๔.๕๐ รองลงมา ใช้เวลา ๔-๗ ชั่วโมงต่อวัน ร้อยละ ๓๓.๓๓ รูปแบบการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ ใช้เฟซบุ๊ก ร้อยละ ๓๕.๓๐ รองลงมา อินเทอร์เน็ต ร้อยละ ๓๖.๐๐ เป้าหมายการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ คือ เพื่อการศึกษา ดูข่าว/ติดตามข่าวสาร ร้อยละ ๕๙.๘๐ ดูวิดีโอ ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกม ร้อยละ ๒๙.๓๐ ดังนั้นแนวทางการสร้างพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่ออย่างถูกต้องและสร้างสรรค์ ควรมีการจัดอบรมหรือกิจกรรมให้ความรู้แก่พระนิสิตให้ได้ใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ เพื่อให้พระนิสิตรู้จักแยกแยะ คุณและโทษ มีการตระหนักรู้เท่าทันสื่อและใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์อย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีความรู้ในเรื่อง การตัดต่อรูปภาพคนอื่นลงในสื่อสังคมออนไลน์มีความผิดทางกฎหมาย ตาม พรบ.การกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์มากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย ๔.๓๓ (S.D.=๐.๘๒) และโดยภาพรวมมีความรู้มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๑ (S.D.=๐.๖๕) แต่มีข้อสังเกตคือในข้อ ๑ การให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อไม่ใช่กิจของสงฆ์ มีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง ๒.๙๓ (S.D.=๑.๓๔) และ ข้อ ๑๕ พระสงฆ์สามารถกล่าวโจมตีศาสนาอื่นๆ ได้เพื่อให้คนเลื่อมใสศรัทธาศาสนาพุทธมากขึ้น ค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง ๒.๖๓ (S.D.=๑.๔๕) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ตระหนักถึงบทบาทในการสอนหรือให้ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ เพราะพระสงฆ์มีหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน และที่สำคัญในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ ก็สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัยในศีลข้อ ๔ คือ มุสาวาทาเวรมณี การไม่พูดปด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ซึ่งในการ

นำเข้าข้อมูลในระบบคอมพิวเตอร์ ที่เป็นข้อมูลเท็จเข้าข่ายการพุดบด หรือการข่มเหงรังแกกระรานด้วยคำพุด ก็เป็นส่วนหนึ่งของการพุดส่อเสียด การพุดเพื่อเจ้อ ด้วย ดังนั้นด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจในการออกแบบชุดฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์ เพื่อทำการถวายเป็นบุญแก่พระสงฆ์ต่อไป

๕.๒.๒ การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธิจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์กลุ่มพระนิสิต

ผลการสำรวจข้อมูลการเปิดรับสื่อของพระสงฆ์ พบว่า ส่วนใหญ่มีระยะเวลาในการใช้สื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ มากที่สุดคือ ๑-๓ ชั่วโมง/วัน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๑๔ รองลงมาคือ น้อยกว่า ๑ ชั่วโมง/วัน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๗๐ และมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์มากที่สุดได้แก่ เกมออนไลน์ ร้อยละ ๓๑.๔๓ รองลงมาคือ ไลน์ ร้อยละ ๒๘.๕๗ และมีวัตถุประสงค์การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อการศึกษา ดูข่าว และติดตามข่าวสาร มากที่สุดร้อยละ ๔๐.๐๐ รองลงมาคือ ดูวิดีโอ ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกม ร้อยละ ๒๘.๕๗ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อลิษา ตรีโรจนานนท์^{๒๑๑} ที่พบว่า พระสงฆ์หรือสามเณรที่ตอบแบบสอบถามในงานวิจัยสนใจรายการประเภทข่าวสารด้านความรู้ในระดับมาก และรองลงมาเป็นความสนใจด้านรายการประเภทข่าวสาร แสดงว่าพระสงฆ์สนใจความรู้ด้านข่าวสารและรายการประเภทข่าวสารมากกว่าความบันเทิงหรือเทคโนโลยี

การวิเคราะห์ต่อมาถึงระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร จากสื่อรูปแบบต่างๆ ได้แก่ สื่อจากไลน์ เฟสบุ๊ก อินสตาแกรม และอินเทอร์เน็ต หรือสื่ออื่นๆ พบว่าสื่อที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่ติดตามข้อมูลข่าวสารผ่านทางอินเทอร์เน็ต สื่อที่พระสงฆ์ให้ความสนใจรองลงมาคือสื่อในรูปแบบแอปพลิเคชันไลน์ โดยจากผลการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ติดตามข้อมูลข่าวสารจากอินสตาแกรมน้อยที่สุด โดยจะเห็นว่าพระสงฆ์สนใจติดตามการรับรู้ข้อมูลหรือใช้ช่องทางในการบริโภคข้อมูลข่าวสารน้อยหรือแสดงว่าไม่สนใจมากที่สุดคือรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อในรูปแบบอินสตาแกรม

พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์เป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งจากงานวิจัยได้ชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง ที่ระดับค่าคะแนนเท่ากับ ๓.๐๒ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๒๗๖ และเมื่อพิจารณาค่าคะแนนหลังเข้าร่วมกิจกรรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธิจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ มีค่าพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อเพิ่มขึ้นในระดับสูง ที่ระดับค่าคะแนนเท่ากับ ๓.๗๙ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๔๒๓ และในระยะติดตามผลครั้งที่ ๑ และ ๒ มีค่าพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อเพิ่มขึ้นในระดับสูง ที่ระดับค่าคะแนนเท่ากับ ๓.๙๖ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๔๒๒ และค่าพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อเพิ่มขึ้นในระดับสูง ที่ระดับค่าคะแนนเท่ากับ ๔.๐๖ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๓๔๓

^{๒๑๑}, อลิษา ตรีโรจนานนท์, การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในภาคเหนือของประเทศไทย, วารสารการสื่อสารมวลชน, คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒, หน้า ๑-๒๔.

ตามลำดับ เมื่อพิจารณาค่าคะแนนรายด้าน พบว่า พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ มีค่าเฉลี่ยมากกว่าด้านอื่นๆ พบตัวบ่งชี้พฤติกรรม ได้แก่ เมื่อมีผู้ผลิตสื่อสร้างสรรค์ดีๆ ข้าพเจ้ามักจะโพสต์ข้อความที่ให้กำลังใจกับผู้ผลิตเสมอ ตัวบ่งชี้พฤติกรรมรองลงมา ข้าพเจ้ามีสติพิจารณาในการใช้สื่ออย่างถูกต้อง และข้าพเจ้ามีความเข้มแข็งทางใจเพียงพอที่จะควบคุมตนเองไม่ให้ส่งคลิปที่ยังไม่แน่ใจว่าสาระนั้นจริงหรือไม่ แม้ว่าอยากจะส่งต่อมากก็ตาม รองลงมา พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา มีค่าเฉลี่ยมากกว่าด้านอื่นๆ พบตัวบ่งชี้พฤติกรรม ได้แก่ ข้าพเจ้ารู้จักความพอดีในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในระดับที่เหมาะสมกับตนเอง ตัวบ่งชี้พฤติกรรมรองลงมา ข้าพเจ้าแสวงหาความสุขจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลที่สร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่าในการพัฒนาตนเอง และข้าพเจ้ารู้เท่าทันการใช้สื่อสังคมออนไลน์ว่าสิ่งใดที่เป็นประโยชน์/โทษต่อตนเองและสังคม ส่วนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ ตัวบ่งชี้พฤติกรรม ได้แก่ ข้าพเจ้าพิจารณาประโยชน์และโทษของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ก่อนใช้ทุกครั้ง รองลงมาข้าพเจ้าเลือกที่จะใช้ภาษาสุภาพในการเขียนลงบน สื่อสังคมออนไลน์ และ ข้าพเจ้าใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการค้นหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง และค่าที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ พบตัวบ่งชี้พฤติกรรม ได้แก่ ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่ามีการนำเสนอข่าวปลอมที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทำลายความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือองค์กร รองลงมา ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าผู้รับสารที่ไม่มีความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อจะเป็นผู้ไม่รู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะ พิจารณาเลือกรับข่าวสารที่ถูกต้อง และ ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าบุคคลสามารถเป็นได้ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารได้ในเวลาเดียวกัน โดยสามารถสร้างสรรค์เนื้อหาได้ด้วยตนเอง ผลการวิเคราะห์แม้พระสงฆ์ที่เข้ารับการอบรมจะมีพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อในระดับสูงขึ้นหลังจากการเข้ารับการอบรมและในระยะติดตาม แต่ยังไม่ปรากฏคะแนนในบางข้อที่อยู่ในระดับปานกลาง คือ ๓.๐๐ ผลการวิจัยจึงเป็นข้อบ่งชี้ว่าพระสงฆ์ยังต้องการความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้มีการรู้เท่าทันสื่อที่ตีมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับประเด็นการศึกษาของอลิชา ตรีโรจนานนท์

จากผลการวิจัยเชิงปริมาณของกลุ่มพระนิสิตที่เข้าร่วมกิจกรรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ พบว่า ก่อนการทดลองคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคะแนนไม่แตกต่างกัน เมื่อนำกลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ แล้วพบว่า คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และมีการติดตามผลหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ก็พบว่าคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม และหลังการเข้าร่วมกิจกรรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ในภาพรวม และเมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า ทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกาย พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจและพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา ก็พบผลเช่นเดียวกับในภาพรวม นั่นก็คือ หลังจาก

กลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมแล้ว พบว่า คะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อในแต่ละด้านสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม โดยคะแนนพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจมีคะแนนสูงกว่าด้านอื่น ๆ รองลงพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา

จะเห็นได้ว่าผลวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการพัฒนาพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อใน ๔ ด้าน ตามหลักภาวนา ๔ คือ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกาย พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจและพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา ทั้ง ๔ ด้าน สามารถวัดผลเชิงประจักษ์ในการแสดงออกของพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ในเชิงพฤติกรรม ทำให้พระสงฆ์สามารถประเมินสื่อที่ตนเองได้รับ ดังแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือ โลกแห่งวัตถุ โดยเฉพาะการใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้ โดยไม่เกิดโทษก่อผลเสียหาย แต่ได้ผลดีส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้ดูเป็น ฟังเป็น เป็นต้นและพฤติกรรมในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและโลกของการใช้ชีวิต การอยู่ร่วมสังคม โดยไม่เบียดเบียนก่อความเดือนร้อน แต่ให้รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน^{๒๑๒}

ผู้วิจัยอภิปรายข้อค้นพบตามสมมุติฐานการวิจัยดังนี้

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า การวัดการรู้เท่าทันสื่อ ภายหลังจากการฝึกอบรม กลุ่มทดลองซึ่งได้รับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา มีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ พฤติกรรมด้านกายภาพ พฤติกรรมด้านสังคมที่เหมาะสม พฤติกรรมด้านจิตใจ และพฤติกรรมด้านปัญญา สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕

เมื่อพิจารณาผลภายในกลุ่มทดลอง พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ พฤติกรรมด้านกายภาพ พฤติกรรมด้านสังคมที่เหมาะสม พฤติกรรมด้านจิตใจ และพฤติกรรมด้านปัญญา สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ สามารถสรุปได้ว่าการใช้ชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ที่มีการทำกิจกรรมวิเคราะห์ ชุมชน และให้อิสระในการเลือกประเด็นในการวิเคราะห์และหาทางออก ตามความสนใจและมีส่วนร่วมในการทำงานทุกขั้นตอน จากการได้สร้างความรู้ด้วยตนเองจึงทำให้เกิดความเข้าใจในความรู้ว่า ความรู้ที่ได้เรียนรู้สามารถนำมาวิเคราะห์ชุมชนและสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันต่อไปได้ ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฟุเออร์สไตน์^{๒๑๓} (Feuerstein, ๑๙๙๙) ที่พบว่า เมื่อผู้เรียนผ่าน

^{๒๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มุลินธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๓๘.

^{๒๑๓} Mira Feuerstein, อ้างใน ^{๒๑๓} ญัญญา บางสุวรรณ, การศึกษาระดับการรู้เท่าทันสื่อของผู้ปกครองและพฤติกรรมการใช้สมาร์ทโฟน/แท็บเล็ต ของเด็กปฐมวัย กรณีศึกษา : โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา, ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนการมนุษย์), มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๙, หน้า ๕๘.

ประสบการณ์การเรียนรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อมากขึ้น เข้าร่วมหลักสูตรเป็นระยะเวลาสั้นขึ้นจะมีความสามารถในการวิเคราะห์สื่อและมีทักษะในการคิดแบบมีวิจารณญาณเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้อาจสืบเนื่องมาจากการเข้าร่วมโครงการอบรม ได้รับการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจ การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่เหมาะสมผ่านกิจกรรม ที่ฝึกวิเคราะห์ให้เห็นในแง่ดีและไม่ดีในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ และการรู้เท่าทันสื่อ และการได้รับอิทธิพลจาก คณะวิจัยและเพื่อนในการชักชวนให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้สื่อและพฤติกรรมกรู้เท่าทันสื่อให้เหมาะสม สอดคล้องกับผลวิจัยของวันวิสา สรีระศาสตร์^{๒๑๔} พบว่า การรับรู้ประโยชน์จากการฝึกอบรมการใช้อินเทอร์เน็ตในโรงเรียนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกรู้เท่าทันสื่อเพื่อการเรียนรู้ผ่านเจตคติที่ดีต่อพฤติกรรมกรู้เท่าทันสื่ออย่างต่อเนื่องอย่างสร้างสรรค์และปลอดภัย ซึ่งการควบคุมการใช้อินเทอร์เน็ตจากครู การมีเพื่อนเป็นแบบอย่างที่ดี มีผลต่อพฤติกรรมกรู้เท่าทันสื่ออย่างต่อเนื่องอย่างปลอดภัย นอกจากนี้พื้นฐานกลุ่มตัวอย่าง ที่เข้าร่วมกิจกรรมในที่นี่มีลักษณะชีวสังคมที่มีความแตกต่างจากกลุ่มทั่วไป คือ เป็นผู้ที่บวชในบวรพระพุทธศาสนา เป็นผู้มีวินัยเป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวัน พร้อมทั้งได้รับการอบรมทางศีลธรรมและจริยธรรมตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยมากกว่ามหาวิทยาลัยทั่วไป จึงเป็นปัจจัยสำคัญทำให้การรับรู้ประโยชน์จากการฝึกอบรมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรู้เท่าทันสื่อที่เหมาะสมสูงขึ้นตามด้วย

จากผลของการวิจัยที่ได้ พบว่า พระนิสิตผู้เข้าร่วมกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ มีความความรู้เข้าใจหลังจากทดลอง และในระยะติดตามสูงกว่าก่อนการอบรม ที่ระดับนัยสำคัญ .๐๕ และมีพฤติกรรมกรู้เท่าทันสื่อทั้ง ๔ ด้านสูงขึ้นด้วย โดยแต่ด้านประกอบด้วย ด้านกายภาวนา คือมีความรู้เท่าทันสื่อ ด้านศีลภาวนา คือการใช้สื่อในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นแบบไม่เป็นโทษ ด้านจิตภาวนา คือใช้สื่ออย่างมีสติ และด้านปัญญาภาวนา คือมีปัญหาในการแยกแยะสื่อต่างๆ ได้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีเพศสมณะเป็นพระภิกษุ จึงอาจทำให้มีคุณลักษณะในการการควบคุมตนเองสูง ส่งผลทำให้เกิดพฤติกรรมกรู้เท่าทันสื่อสูงตามขึ้นด้วย สอดคล้องกับ ผลวิจัยของจินตนา ตันสุวรรณนนท์และคณะ^{๒๑๕} พบว่า การควบคุมตนเองเป็นปัจจัยที่มีอยู่ในตัวบุคคลอยู่แล้ว การควบคุมตนเองเป็นความสามารถในการกำหนดตนเองของบุคคลทั้งด้านความคิด อารมณ์ ความรู้สึก

^{๒๑๔} วันวิสา สรีระศาสตร์, ปัจจัยเชิงสาเหตุด้านสถานการณ์ทางสังคม และการมีภูมิคุ้มกันทางจิตที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกรู้เท่าทันสื่ออย่างต่อเนื่องอย่างสร้างสรรค์และปลอดภัย ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนที่เข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างสร้างสรรค์และปลอดภัย, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์, ๒๕๕๔, หน้า ๗๖.

^{๒๑๕} จินตนา ตันสุวรรณนนท์และคณะ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกรู้เท่าทันสื่อด้วยปัญญาของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร วารสารพฤติกรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม ๒๕๕๓: ๑๒๑-๑๓๕.

และการกระทำ นอกจากนี้งานวิจัยนี้ได้ให้กลุ่มตัวอย่างบันทึกพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่ออย่างเหมาะสม โดยนำวิธีคิดคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม ตามหลักโยนิโสมนสิการ เป็นข้อมูลย้อนกลับที่ส่งผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมในการเลือกรับและใช้สื่อของกลุ่มตัวอย่าง สอดคล้องกับแนวคิดของจินตนา ต้นสุวรรณนนท์และคณะ^{๒๑๖} ที่กล่าวว่า กระบวนการพัฒนาในส่วนนี้นอกจากจะมีผลต่อการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อแล้วยังอาจส่งผลต่อการพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนในการใช้สื่อให้สูงขึ้นด้วย โดยเฉพาะในกลุ่มทดลองที่มีการรับรู้ความสามารถของตนในการใช้สื่อต่ำเมื่อได้รับการฝึกอบรมอาจมีผลทำให้การรับรู้ความสามารถของตนในการใช้สื่อเพิ่มสูงขึ้นได้

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างเกิดการรู้เท่าทันสื่อผ่านการฝึกอบรม และการทำกิจกรรมวิเคราะห์ชุมชน ซึ่งใช้หลักวิธีคิด อภิปรายร่วมกัน ฝึกฝนวิเคราะห์แยกแยะคุณและโทษผ่านสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อในชีวิตประจำวัน ทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดกระบวนการคิดอย่างมีระบบมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๒๑๗} กล่าวว่า เด็กจะมีความรู้เท่าทัน เอาความจริงจากประสบการณ์หรือสถานการณ์นั้น มองให้เห็นความจริงและมองให้เห็นประโยชน์ เมื่อเด็กรู้จักคิด เขาจะสามารถพลิกสถานการณ์ พลิกสิ่งที่กำลังเผชิญอยู่ ปัญหาที่ฝึกอยู่เป็นประจำ จะทำให้เขาคิดไวขึ้น มองทั้งด้านคุณและโทษ มีทั้งส่วนดีและส่วนเสีย การมีหลักโยนิโสมนสิการ จะเอาประโยชน์ได้จากทุกสถานการณ์ โดยรู้ตระหนักว่าวัตถุประสงค์ คือ ได้เรียนรู้ พัฒนาชีวิต พัฒนาปัญญาได้

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยขออภิปรายตามประเด็นข้อพบบังนี้

จากผลการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและพฤติกรรมต้นแบบการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ ประเด็นการเปลี่ยนแปลงคือ (๑) การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ (๒) การสร้างภาวะผู้นำในกลุ่ม (๓) สร้างสมาชิกเครือข่ายผ่านกระบวนการกลุ่ม (๔) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสังคม (๕) การมีส่วนร่วมทำกิจกรรมที่รณรงค์การรู้เท่าทันสื่อ และเมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยพระนิสิตกลุ่มตัวอย่างพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ ในด้านต่างๆ สูงขึ้น ได้แก่ (๑) การรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ (๒) การรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม (๓) การรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ (๔) การรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา และพระนิสิตที่เข้าร่วมกิจกรรม มีความรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาสูงขึ้นหลังจากการได้เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจาก

ปัจจัยหลักที่สำคัญที่ทำให้พระนิสิตเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีคือ ภัลยาณมิตร ซึ่งในที่นี้หมายรวมถึง ผู้วิจัยและคณาจารย์รวมทั้งผู้บริหารสถานศึกษาที่ให้โอกาสพระ

^{๒๑๖} จินตนา ต้นสุวรรณนนท์และคณะ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการบริโภคสื่อด้วยปัญญาของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร วารสารพฤติกรรมศาสตร์ ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม ๒๕๕๓: ๑๒๑-๑๓๕.

^{๒๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔-๓๕.

นิสิตได้แสดงความสามารถ และครูได้มีการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมโครงการตลอดระยะเวลาในการดำเนินการ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของครูว่า “การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของพระนิสิตเกิดจาก (๑) โครงการวิจัย (๒) การทำกิจกรรมการวิเคราะห์ชุมชน และกิจกรรม World Café เรื่ององค์ประกอบข่าว (๓) ครูให้ความร่วมมือ (๔) ปัจจัยที่สำเร็จที่ทำให้พระนิสิตเปลี่ยน และสามารถขับเคลื่อน เกิดจากปัจจัยภายนอกก่อน คือมีนักวิจัย มีการวิเคราะห์ชุมชน และจากปัญหาของวิทยาลัยที่ไม่ลงตัว เป็นปัญหาที่ไม่สามารถจัดการได้ พอมีปัจจัยภายนอกคือโครงการวิจัย และนักวิจัยเข้ามา ทำให้เกิดการควบคุมได้ ผู้บริหารสถานศึกษาเห็นด้วย มีคำสั่งลงมาที่ครู แล้วครูก็ช่วยขับเคลื่อน โดยมีเทคนิคในการร่วมมือเช่น ใช้คะแนนจิตพิสัย นอกจากนี้ ยังมีโยนิโสมนสิการ คือการพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างแยกคาง ซึ่งพระนิสิตได้ถูกเรียนรู้ผ่านกระบวนการอบรมในกิจกรรมทั้ง ๑๑ กิจกรรมในโครงการ แม้ว่าพระนิสิตจะแวดล้อมด้วยกัลยาณมิตรมากมาย แต่ถ้าไม่ได้นำข้อมูลที่ได้รับมาพิจารณา ความเข้าใจที่ถูกต้องก็จะไม่เกิดขึ้น พฤติกรรมที่เป็นอยู่ก็ไม่เปลี่ยนไปจากเดิม ดังพุทธพจน์ที่ว่า คนพาล แม้จะอยู่ใกล้บัณฑิตชั่วชีวิตก็ไม่รู้แจ้งธรรม เหมือนทัพพีไม่รู้รสแกง^{๒๑๘} จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พระนิสิตที่เข้าร่วมโครงการต้องพิจารณาสิ่งต่างๆ ที่ได้เรียนรู้ รู้จักคิดวิเคราะห์ในการรู้เท่าทันสื่ออย่างแยกคางเพื่อให้เกิดความเข้าใจ นอกจากครู นักวิจัย และการพิจารณาอย่างแยกคางแล้ว พระพุทธศาสนายังได้เสนอกระบวนการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา^{๒๑๙} การทำกิจกรรมมุ่งพัฒนาให้พระนิสิตที่เข้าร่วมโครงการมีความคิดอย่างแยกคาง โดยเฉพาะรู้จักวิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม คุณโทษประโยชน์และทางออก ซึ่งการจะพัฒนาความคิดนี้ได้ก็ต้องมีกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือหรือสร้างกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาเป็นความเข้าใจ เปลี่ยนฐานคิดเข้าใจต่อสิ่งที่เกิดขึ้น วิเคราะห์ แยกแยะสิ่งดีไม่ดีได้ ผ่านกระบวนการปลูกฝังแบบองค์รวมคือ ศีล สมาธิ และปัญญาจนเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทิศทางที่ดีขึ้น

จากการทำกิจกรรม “world café” เพื่อให้พระนิสิตผู้เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้ องค์ประกอบของข่าว ว่ามีองค์ประกอบอะไรบ้าง และมีปัจจัยอะไรที่ทำให้ข่าว โดยเฉพาะข่าวปลอม นั้นมีความน่าเชื่อถือ เมื่อพระนิสิตผู้เข้าร่วมโครงการได้รับทราบองค์ประกอบของข่าวลวงหรือ Fake News แล้ว ก็ทดลองสร้างข่าวลวง ที่น่าเชื่อถือ และนำเสนอ โดยพระนิสิตผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ เรียนรู้ ว่า แท้จริงข่าวที่สร้างขึ้นหรือประกอบสร้างนั้น นอกจากจะมีองค์ประกอบที่ครบถ้วนตามหลักการสร้างสื่อแล้ว สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ข่าวนั้นต้องเป็นเรื่องใกล้ตัว และมีแนวโน้มที่จะเป็นไปได้ ข่าวนั้นจะได้รับการเชื่อว่าเป็นข่าวจริง แต่แท้ที่จริงแล้วข่าวนั้นเป็นข่าวปลอม การทำกิจกรรมนี้เป็นการสรุปความคิดรวบยอด และสามารถนำเสนอให้ผู้อื่นได้รับรู้และเข้าใจได้ โดยในการนำเสนอผลงาน

^{๒๑๘} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๖๔/๔๗.

^{๒๑๙} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๒., พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๕๕๖.

การสร้างข่าวปลอม ในอิม “นักสร้างข่าวลวง” สามารถทำได้ในรูปแบบต่างๆ เช่น การแสดงนิทรรศการ ซึ่งมีการจัดแสดงและการอธิบายด้วยคำพูด หรือในรูปแบบของการรายงานปากเปล่า ไม่ว่าจะเป็นการนำเสนอผลงานในรูปแบบใด ต้องมีความชัดเจน เข้าใจง่าย และมีความถูกต้องของเนื้อหา ในการแสดงผลงานเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการทำโครงการ เพราะเป็นการแสดงผลผลิตของงาน ความคิด และความพยายามทั้งหมดที่ผู้ทำโครงการได้ทุ่มเทลงไป และเป็นวิธีการที่ทำให้ผู้อื่นได้รับรู้ และเข้าใจถึงการวางแผน การออกแบบ รวมทั้งเป้าหมายของโครงการ โดยในการฝึกในกิจกรรมนี้เป็นการฝึกพระนิสิตให้สามารถเรียงลำดับความคิดได้ ฝึกการนำเสนอหลังจากที่ได้ทำการคิดร่วมกันในการทำโครงการ ในขั้นตอนต่างๆ รวมทั้งเป็นการฝึกภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของเบนจามิน บลูม และคณะ (Bloom, B.S. & Other: ๑๙๕๖)^{๒๒๐} กล่าวว่า การรับรู้ เป็นการให้ผู้เรียนได้รับรู้หลักการปฏิบัติที่ถูกต้อง หรือเป็นการเลือกหาตัวแบบที่สนใจ และการกระทำอย่างต่อเนื่องหลังจากตัดสินใจเลือกรูปแบบที่เป็นของตัวเองจะกระทำตามรูปแบบนั้นอย่างต่อเนื่องจนปฏิบัติงานที่ยุ่ยากซับซ้อนได้อย่างรวดเร็ว ถูกต้อง คล่องแคล่ว การที่ผู้เรียนเกิดทักษะได้ ต้องอาศัยการฝึกฝนและกระทำอย่างสม่ำเสมอ

จากการจัดกระบวนการอบรมให้ความรู้กับพระนิสิตในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ อบรม ๓ วัน ๑๑ กิจกรรม เพื่อเป็นการพัฒนาการคิดวิเคราะห์ในการรู้เท่าทันสื่อ ให้รู้จักคุณค่าที่แท้จริงของสื่อที่ใช้ โดยผู้วิจัยจัดกิจกรรมส่งเสริมให้พระนิสิตได้ฝึกการคิดทั้งแบบรู้คุณค่าแท้คุณค่าเทียม แบบคุณโทษและทางออก รวมทั้งแบบอริยสัง ๔ โดยการเปิดโอกาสให้พระนิสิตได้ฝึกการคิดเป็นรายบุคคล โดยการจัดสถานการณ์ต่างๆ เพื่อสนับสนุนการฝึกคิดและใช้คำถามกระตุ้นเพื่อให้พระนิสิตได้ฝึกการคิดเป็นรายบุคคลเพื่อหาคำตอบ การวิเคราะห์ชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้พระนิสิตได้ฝึกการทำงานร่วมกันและฝึกคิดเป็นกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Johnson and Johnson, (๑๙๙๔)^{๒๒๑} ที่กล่าวว่าเมื่อมีการทำงานร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ความคิดเห็นที่แตกต่างกันทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด ผู้เรียนจะพยายามค้นหาข้อมูลมาปรับความคิดใหม่ การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นจะลดการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางเพราะจะต้องเผชิญกับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตน จะเรียนรู้ที่จะจัดการกับความเห็นที่แตกต่างกันและร่วมมือกับคนที่มิพัฒนาการในแต่ละระดับแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำให้มีการปรับปรุงความคิดของตนเอง และ

^{๒๒๐} Bloom, B.S. Engelhart, M., Furst, E., Hill, W., & Krathwohl. D., *Taxonomy of Educational Objective: The classification of Educational Goals, Handbook I: Cognitive Domain*. (New York: Long Man Green, ๑๙๕๖).

^{๒๒๑} Johnson, David W. & Johnson, Roger T, *Learning Together and Alone : Cooperative and Individualistic Learning*. ๔th ed. Boston : Allyn and Bacon, ๑๙๙๔.

Takington, (๑๙๘๙)^{๒๒๒} กล่าวว่า การอภิปรายกลุ่มมีผลต่อการพัฒนาการคิดของผู้เรียนและการเรียนรู้ร่วมกันยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการคิดอีกด้วย และสอดคล้องกับงานของ Gall & Gall cited in Dillon, (๑๙๘๔)^{๒๒๓} ที่พบว่า กิจกรรมการนำเสนอและอภิปรายผลการคิด จะช่วยพัฒนากระบวนการคิดของผู้เรียน เพราะปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้เรียนจะทำให้ผู้เรียนขยายขอบเขตความคิดให้กว้างและซับซ้อนยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนมีการคิดวิเคราะห์ที่เพิ่มขึ้น โดยกิจกรรมโครงการนี้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งพระนิสิตได้ทำกิจกรรมวิเคราะห์ชุมชนพร้อมทั้งสร้างสรรค์องค์ความรู้ด้วยตนเอง ทำให้พระนิสิตมีความสุขในการทำงานและมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้และจัดกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย ส่งผลให้พระนิสิตมีผลสัมฤทธิ์ด้านกิจกรรมบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

เมื่อปรับความรู้ของพระนิสิตแล้ว พบว่าพระนิสิตมีพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อไปในทิศทางที่ดี กล่าวคือ มีความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อมากขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถตระหนักถึงผลกระทบของสื่อ และสามารถเลือกรับสื่อและใช้ประโยชน์จากสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นว่าทั้งปัจจัยที่ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อที่เกิดขึ้น นอกจากตัวพระนิสิตที่เข้าร่วมโครงการเองแล้ว ยังมีปัจจัยหลักที่ส่งผลทำให้พระนิสิตเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีคือ กัลยาณมิตร ซึ่งในที่นี้หมายรวมถึงทีมผู้วิจัย ผู้บริหาร ครู บอณาจารย์ ในมหาวิทยาลัยที่ให้โอกาสพระนิสิตได้แสดงความสามารถ การสนับสนุน ชี้นำ สร้างแรงจูงใจ ส่งเสริมกิจกรรมโครงการตลอดระยะเวลาในการดำเนินการกิจกรรม สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา (Bandura, ๑๙๘๖)^{๒๒๔} ที่เชื่อว่า การพูดชักชวนจากผู้อื่น (verbal persuasion) หมายถึง การที่ผู้อื่นใช้ความสามารถในการพูดกับบุคคลอื่นให้เขาเชื่อว่า เขามีความสามารถที่จะกระทำพฤติกรรมบางอย่างใดอย่างหนึ่งให้ประสบความสำเร็จได้ การพูดเกลี้ยกล่อมจากผู้อื่น จะเป็นสิ่งที่มีส่วนช่วยให้บุคคลมีกำลังใจ มีความเชื่อมั่นในการกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น เช่น พ่อ แม่ ครู เพื่อน หรือบุคคลที่มี

^{๒๒๒} Takington, S.A., *Improving Critical Thinking Skills Using Paideia Seminars in a seven-Grade Literature Curriculum*, Doctoral Dissertation, University of San Diego, ๑๙๘๘.

^{๒๒๓} Dillon, J.T. ๑๙๘๔. *Research on Questioning and Discussion. Educational Leadership*, ๔๒ (๓), ๕๐-๕๖ : November.

^{๒๒๔} ดูรายละเอียดใน สมโภช เอี่ยมสุภชาติ, ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑ Bandura, A, *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*, (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, ๑๙๘๖), pp ๔๔-๕๐.

อิทธิพล พฤติกรรมของคนเรานั้นไม่ได้เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อม แต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ว่าจะต้องมีปัจจัยส่วนบุคคลร่วมด้วยและการร่วมของปัจจัยส่วนบุคคลนั้น จะต้องร่วมกันในลักษณะซึ่งกันและกันกับปัจจัยด้านพฤติกรรมและสภาพแวดล้อมด้วย

สรุปได้ว่า รูปแบบฝึกอบรมที่เหมาะสมที่สุดในการสร้างพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อคือ รูปแบบการฝึกอบรมที่ประกอบไปด้วย ๑๑ กิจกรรม และการทำกิจกรรมวิเคราะห์ชุมชน พบผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อที่เหมาะสม ๔ ด้าน คือ พฤติกรรมด้านกายภาพ พฤติกรรมด้านสังคมที่เหมาะสม พฤติกรรมด้านจิตใจ และพฤติกรรมด้านปัญญา สูงกว่าก่อนรับการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .๐๕ โดยการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ มี ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ “การรู้จักบทบาทตน” ขั้นตอนที่ ๒ “รู้ทันสื่อ” ขั้นตอนที่ ๓ “เป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์” และพบผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อ คือการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆพบผลเชิงประจักษ์ คือ (๑) การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ (๒) การสร้างภาวะผู้นำในกลุ่ม (๓) สร้างสมาชิกเครือข่ายผ่านกระบวนการกลุ่ม (๔) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสังคม (๕) การมีส่วนร่วมทำกิจกรรมที่ธรรมาภิบาลการรู้เท่าทันสื่อ และเมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยพระนิสิตกลุ่มตัวอย่างพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อ ในด้านต่างๆ สูงขึ้น ได้แก่ (๑) การรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ (๒) การรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม (๓) การรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ (๔) การรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา และพระนิสิตที่เข้าร่วมกิจกรรม มีความรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาสูงขึ้นหลังจากการได้เข้าร่วมกิจกรรม

จากผลการทดลองในโครงการพระสงฆ์ผู้นำเฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา เป็นภาพรวม ความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันข่าวปลอมและหลักธรรมทางศาสนา ข้อ สัมมาวาจา ซึ่งรวมประเด็น ๒๐ ข้อ (ในข้อคำถาม ๒๐ ข้อ) พบว่าพระสงฆ์ผู้นำเฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา มีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา โดยรวมก่อนการทดลองเท่ากับ ๐.๖๔ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๔๖ ($\bar{X} = 0.64, S.D. = 0.46$) โดยเฉลี่ยมีความรู้ความเข้าใจความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนาในระดับปานกลาง ด้วยค่าคะแนนเฉลี่ยของความรู้ความเข้าใจความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา เท่ากับ ๐.๖๔ จากคะแนนเต็ม ๑.๐๐ เมื่อได้วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักสัมมาวาจา ๑. การงดเว้นจากการพูดเท็จ ๒. การงดเว้นจากการพูดส่อเสียด ๓. การงดเว้นจากการพูดคำหยาบ ๔. การงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ พบว่า คำถามที่พบว่ามีผู้ตอบผิดเกินครึ่ง คือ การสั่งสอนให้ความรู้เรื่องข่าวปลอม (Fake News) ไม่ใช่กิจของสงฆ์, ข่าวปลอม (Fake News) ไม่มีผลกระทบรุนแรงถึงขั้นทำให้ผู้เชื่อข่าวปลอมนั้นเสียชีวิต, ไม่มีข้อห้ามเรื่องข่าวปลอมในศีล ๕, การยกย่องเกินความจริงไม่ถือเป็นข่าวปลอม, มุขตลกถ้อยคำเสียดสีถือเป็นข่าวปลอม, “การแห่นางแมวทำให้ฝนตก” เป็นข่าวปลอม, เราสามารถใช้ Google เพื่อตรวจสอบข่าวปลอมที่มาจาก Google ได้, ถ้าเรารู้ว่าสิ่งใดเป็นข่าวปลอมแล้วไม่บอกผู้อื่นเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดถือว่าเรารู้เห็นเป็นใจกับการ

เผยแพร่ข่าวปลอมนั้นๆ, การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอม และโดยเฉพาะข้อที่มีคะแนนต่ำสุดคือ ไม่มีข้อห้ามเรื่องข่าวปลอมในศีล ๕ และการพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอม

ส่วนข้อที่มีผู้ตอบถูกต้องสุดมีอยู่ ๓ ประเด็น คือ ข่าวปลอมทำให้สังคมแตกแยกได้ ข่าวปลอมอาจมีผลต่อสังคมของฆราวาสแต่ไม่มีผลต่อสังคมของพระสงฆ์ พระสงฆ์สามารถกล่าวโจมตีศาสนาอื่นๆ ได้เพื่อให้เห็นคนเลื่อมใสศรัทธาศาสนาพุทธมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมรับรู้บทบาทของตนเองและเข้าใจในประเด็นของการนำเสนอข่าวปลอม รู้เท่าทันต่อโทษภัยของข่าวปลอม

หลังจากพระสงฆ์ได้รับการอบรมด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ พบว่า ภายหลังการทดลองพบว่า พระสงฆ์ผู้นำเฝ้าระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา มีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อทางศาสนาโดยรวมเท่ากับ ๐.๘๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๒๕ ($\bar{X} = ๐.๘๘$, S.D. = ๐.๒๕) และในระยะติดตามของพระสงฆ์ผู้นำเฝ้าระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา พบว่า กลุ่มทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อทางศาสนาโดยรวมไม่แตกต่างจากในระยะหลังทดลอง โดยลดลงเพียงเล็กน้อยมีค่าเฉลี่ยที่ ๐.๘๕ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ ๐.๓๙ ($\bar{X} = ๐.๘๕$, S.D. = ๐.๓๙) พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมมีการรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อทางศาสนาเพิ่มมากขึ้น โดยประเด็นที่มีผู้ตอบถูกมากที่สุดเพิ่มขึ้นเป็น ๕ ข้อ ได้แก่ อวดอุตริมนุสสรธรรมเป็นความผิดแต่ไม่ถือเป็นข่าวปลอม, ถ้าเราพบว่ามีคนหลงเชื่อข่าวปลอมไม่ว่าข่าวนั้นส่งผลด้านลบหรือด้านบวกเราต้องรีบบอกความจริงเขาทันที, ถ้าเราเผยแพร่ข่าวโดยไม่รู้ว่าเป็นข่าวปลอมไม่ถือว่าผิดแต่อย่างใด, การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยบกพร่องไม่ตรวจสอบให้ดีเสียก่อน ถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอม และเมื่อพูดเรื่องไม่จริงถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอมรูปแบบหนึ่ง เมื่อได้วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักสัมมาวาจา ๑. การงดเว้นจากการพูดเท็จ ๒. การงดเว้นจากการพูดส่อเสียด ๓. การงดเว้นจากการพูดคำหยาบ ๔. การงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า แสดงว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจในข้อปฏิบัติภายใต้หลักสัมมาวาจามากขึ้น

การเรียนรู้เพื่อการรู้เท่าทันสื่อ นอกจากจะสร้างความตระหนักและทักษะที่เป็นภูมิคุ้มกันให้กับพระสงฆ์ที่เข้ารับการอบรมแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้ใช้การแสดงออกทางความคิดอย่างมีเหตุมีผลต่อเรื่องราวต่างๆ ที่สื่อส่งมายังสาธารณะ ซึ่งการแสดงออกทางความคิดอย่างมีเหตุผลนี้ เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยที่มีวิจาร์ณญาณ^{๒๒๔} ด้วยเหตุนี้เราจึงต้องปลูกฝังให้พระสงฆ์รู้เท่าทันสื่อ เกิดทักษะที่จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทันสิ่งต่างๆ ในโลกที่ซับซ้อนและไร้ระเบียบมากขึ้นทุกวัน เพื่อให้พระสงฆ์สามารถใช้สื่ออย่างมีความสุข โดย “รู้เท่าทัน”

^{๒๒๔} โดมร อภิวันทนากร, คิดอ่านรู้เท่าทันสื่อ คู่มือจัดกระบวนการและกิจกรรมเพื่อพัฒนาเยาวชนรู้เท่าทันสื่อ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ปันโต พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

มิใช่สุขอย่างไม่รู้ว่าตัวเองกำลังตกเป็นเหยื่อ ซึ่งไม่ว่าใครก็ไม่ปรารถนาที่จะตกอยู่ในสถานะเช่นนั้น ดังที่ ปทิตตา รอดประพันธ์ และคณะ^{๒๒๖} พบว่า ทั้งนี้เมื่อนักเรียนมี ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง มี เจตคติที่ดีต่อเรื่องที่ต้องการรู้ และได้ฝึกปฏิบัติด้วยการลงมือกระทำด้วยตนเอง มี ส่วนร่วมในทุก ขั้นตอน ย่อมนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการเลือกรับและใช้สื่อที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ได้ ซึ่งหลักสูตรเสริมสร้างการเรียนรู้เท่าทันสื่อที่มีประสิทธิภาพควรเป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นกระบวนการไม่ยึด เนื้อหาเป็นหลัก (Content Free) เปลี่ยนเนื้อหาเป็นวิธีการ (Means) ไปสู่ผลการเรียนรู้

จากการเปรียบเทียบคะแนนความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชนเชื้อทางศาสนา เฉลี่ยหลัง การทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนคะแนนความรู้เฉลี่ยระยะติดตามระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และคะแนนความรู้เฉลี่ย ก่อน หลัง และระยะติดตามในกลุ่มทดลอง แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับ (กิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อ)^{๒๒๗} ที่กล่าว ว่าการรู้เท่าทันสื่อ คือ สภาวะที่เกิดจากความสามารถของบุคคลในการวิเคราะห์ความหมายของ เนื้อความและประเมินคุณค่าและเจตนาที่สื่อนำเสนอผ่านเทคนิควิธีการต่างๆ นอกจากนี้สามารถ อธิบายได้ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นจากการอบรมพระสงฆ์กลุ่มที่เข้ารับการอบรม คือปัญญาที่เกิดจากการตก ผลึกของประสบการณ์และการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล การ ประเมิน เป็นต้น โดยเรียกปัญญานี้ว่า ปัญญาที่ผ่านการเจียรนัย (Crystallized Intelligence)^{๒๒๘} โดยปัญญาในลักษณะนี้จะมีความคงทน เพราะเป็นความเข้มแข็งจากฐานภายใน จึงทำให้พระสงฆ์ผู้ เข้ารับการอบรม มีการรู้เท่าทันสื่อในระยะติดตามสูงกว่าระยะก่อนการทดลองและระยะหลังการ ทดลอง จากผลการวิจัยดังกล่าวที่นำเสนอข้างต้นแสดงให้เห็นว่า กิจกรรมการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อ ตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสามารถพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ และมีความคงทนในการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อแก่พระสงฆ์ได้เป็นอย่างดี ผล การศึกษาที่ได้สอดคล้องกับผลการวิจัยที่ผ่านมา พบว่าการรู้เท่าทันสื่อสามารถพัฒนาโดยการสอน

^{๒๒๖} ปทิตตา รอดประพันธ์, วิเชียร อ่างโสมถิสกุล และสายฝน วิบูลรังสรรค์, การพัฒนาหลักสูตรเยาวชน รู้เท่าทันสื่อตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙, ๑๕๗-๑๗๐.

^{๒๒๗} ณีฐฐา บางสุวรรณ, การศึกษาระดับการรู้เท่าทันสื่อของผู้ปกครองและพฤติกรรมการใช้สมาร์ตโฟน/ แท็บเล็ต ของเด็กปฐมวัย กรณีศึกษา : โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา, ปรินญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (พัฒนการมนุษย์), มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๙, หน้า ๓๔.

^{๒๒๘} จินตนา ต้นสุวรรณนนท์, ผลการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนดุสิต, วารสารพฤติกรรมศาสตร์, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๑, หน้า ๒๑-๓๒.

การเข้าร่วมกิจกรรมการฝึกอบรม การเข้าร่วมการตรวจสอบสื่อ^{๒๒๙} และการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ เป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้โดยการเรียนรู้และพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง^{๒๓๐}

ผลวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการฝึกฝนให้พระสงฆ์รู้เท่าทันสื่อ เพื่อพัฒนาทักษะความสามารถทั้ง ๗ องค์ประกอบ ผ่านกิจกรรมทั้ง ๑๑ กิจกรรม โดยเฉพาะการนำวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมาใช้ในการออกแบบกิจกรรม สามารถกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อได้ ดังแนวคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่กล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่เน้นคุณสมบัติที่อยู่ภายในตัวบุคคล คือ การเน้นพัฒนาที่จิตใจให้เจริญควบคู่ไปกับการพัฒนาทางวัตถุการพัฒนาจิตใจนั้น บุคคลแต่ละคนต้องทำด้วยตนเอง การจะพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ต้องพัฒนาให้ครบทั้ง ๔ ระดับ คือ การพัฒนากาย พัฒนาสังคม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญาสำหรับกระบวนการฝึกฝนพัฒนาตน คือ การศึกษาเพื่อให้มีชีวิตที่ดีงามนั้น^{๒๓๑} นอกจากนี้การจัดการเรียนรู้ให้พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น กิจกรรมการสร้างสัมพันธภาพ ได้แสดงออกพื้นฐานการเข้าใจตนเอง กิจกรรมนักสร้างข่าวลวง กิจกรรม world café เป็นต้น ถือว่าเป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถทำให้พระสงฆ์ใช้ความรู้ความสามารถที่ได้รับจากการอบรมนำไปออกแบบกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ ผ่านการสร้างข่าวลวงได้ พร้อมทั้งพระสงฆ์สามารถนำเสนอและอภิปรายผลที่เกิดขึ้นได้ แสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ที่เข้ารับการอบรมรับรู้ความสามารถของตนเอง แสดงตัวให้เป็นตัวแบบที่ดี และพัฒนาตนไปสู่เป้าหมายได้ โดยส่วนใหญ่พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เสนอตัวแบบผ่านข่าวสารที่ปรากฏในสังคม เพื่อให้กลุ่มเกิดกระบวนการเรียนรู้จากตัวอย่างที่เห็นจริงเชิงประจักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของแบนดูรา^{๒๓๒} ที่อธิบายไว้ว่า มนุษย์มีความสามารถในการควบคุมตนเองในด้านการคิด ความรู้สึกและแรงจูงใจ การตั้งเป้าหมาย และความพยายามทำให้ได้ตามเป้าหมายที่ตั้งจำไว้ ปัจจัยที่มีอิทธิพลในการควบคุมตัวเองมีทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน

ผลสรุปการวิจัยเชิงคุณภาพมีดังนี้

จากการสัมภาษณ์พระนิสิตผู้เข้าร่วมโครงการ พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆพบผลเชิงประจักษ์ คือ (๑) การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ (๒) การสร้างภาวะผู้นำในกลุ่ม (๓) สร้างสมาชิกเครือข่ายผ่านกระบวนการกลุ่ม (๔) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสังคม (๕) การมีส่วนร่วมทำกิจกรรมที่รณรงค์การรู้เท่าทันสื่อ และเมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และ

^{๒๒๙} จินตนา ต้นสุวรรณนนท์, ผลการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, วารสารพฤติกรรมศาสตร์, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๑, หน้า ๒๑-๓๒.

^{๒๓๐} Potter, W. James, Media Literacy,^{๓rd}.ed. California : Sage ๑๙๙๘

^{๒๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), โยนิโสมนสิการ:วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพมหานคร: ปัญญาประดิษฐ์, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑-๔๘.

^{๒๓๒} Bandura, 1986

การประชุมกลุ่มย่อยพระนิสิตกลุ่มตัวอย่างพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ ในด้านต่างๆ สูงขึ้น ได้แก่ (๑) การรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ (๒) การรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม (๓) การรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ (๔) การรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา และพระนิสิตที่เข้าร่วมกิจกรรม มีความรู้เท่าทันสื่อชนชั้นทางศาสนาสูงขึ้นหลังจากการได้เข้าร่วมกิจกรรม

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้พบผลการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้เท่าทันสื่อ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ และความรู้เท่าทันสื่อชนชั้นทางศาสนาสูงขึ้นจากการฝึกอบรม และงานวิจัยนี้ น่าจะมีการพัฒนาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อนำไปปรับใช้ในอนาคตได้ จึงขอเสนอแนะต่อการปฏิบัติและการวิจัยในครั้งต่อไปดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) การบริหารนโยบายภาครัฐควรมีนโยบายสนับสนุน สร้างหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อ ผ่านการสร้างเว็บไซต์และคลังข้อมูลความรู้สำหรับพระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเผยแพร่ไปยังโรงเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกบาลีและแผนกสามัญศึกษา และมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง

๒) การสร้างเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์ในสถาบันศึกษา ให้มีความรู้และทักษะการรู้เท่าทันสื่อ โดยเฉพาะในกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อสร้างเครือข่ายกระบวนให้ความรู้แก่เยาวชนเกี่ยวกับการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์ เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้การใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์สำหรับการพัฒนาค่านิยมและพฤติกรรมที่พึงประสงค์สำหรับสามเณร

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

๑) จากผลของการวิจัยพบว่า รูปแบบฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา สำหรับพระสงฆ์ ๑๑ กิจกรรม เป็นเวลา ๓ วัน เป็นรูปแบบที่สามารถฝึกแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น ดังนั้น ผู้บริหาร โรงเรียน มหาวิทยาลัย ควรจัดกิจกรรมการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มอื่น เช่น กลุ่มนักเรียน กลุ่มคฤหัสถ์ เพื่อฝึกทักษะการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ เป็นโครงการระยะยาว เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้เข้มแข็ง มีสติรู้เท่าทันสื่อในการใช้ชีวิตมากขึ้น

๒) จากผลวิจัยพบว่า การทำกิจกรรมการวิเคราะห์ชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการสร้างพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อที่สร้างสรรค์ ดังนั้น ควรส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมออกแบบกิจกรรมผ่านการเรียนรู้การทำวิเคราะห์ชุมชนเป็นโครงการ ให้มีการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ให้เกิดกระบวนเปลี่ยนแปลงวิธีการคิด การควบคุมตนเอง และนำหลักธรรมมาปรับใช้กับกิจกรรมให้เกิดการตระหนักรู้เท่าทันสื่อ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และศึกษาปัจจัยสาเหตุอื่นๆ ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อที่เหมาะสม

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) กลุ่มตัวอย่างทดลองในการศึกษาในครั้งนี้เป็นพระนิสิตในระดับปริญญาตรี ที่มีช่วงอายุ ๑๘-๒๕ ปี งานวิจัยครั้งต่อไป จึงควรมีกลุ่มเยาวชน สามเณรในช่วงอายุอื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบและยืนยันการวิจัยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการวิจัยต่อไป

๒) เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการทดลองระยะสั้น ดังนั้นควรนำชุดกิจกรรมนี้ไปทดลองซ้ำกับกลุ่มวัยรุ่นอื่นๆ ในสถานการณ์และสภาพแวดล้อมอื่นๆ มีการศึกษาและติดตามผลพฤติกรรมในระยะยาว เพื่อหาทางแก้ไขและป้องกันปัญหาการรับรู้สื่อที่ผิดให้เป็นการรู้เท่าทันสื่อเพื่อจะได้รับสื่อที่ถูกต้องและมีความเหมาะสมต่อไป

๓) ควรทำวิจัยกึ่งทดลองและพัฒนาชุดกิจกรรม เพื่อศึกษาเยาวชนกลุ่มเสี่ยงให้มีความรู้เท่าทันสื่อ โดยเน้นการออกแบบกิจกรรมผ่านการเรียนรู้การทำโครงการ ให้มีการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงวิธีการคิด การควบคุมตนเอง และนำหลักธรรมมาปรับใช้กับกิจกรรมให้เกิดการตระหนักรู้เท่าทันสื่อ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และศึกษาปัจจัยสาเหตุอื่นๆที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อที่เหมาะสมต่อไป

บรรณานุกรม

- กวิสรา ทองดี, สุรพล บุญลือ. การพัฒนาระดับการรู้เท่าทันสื่อโดยใช้ชุดฝึกอบรมแบบผสม
จริง เรื่อง การรู้เท่าทันสื่อโฆษณาสำหรับเด็กและเยาวชน, ๒๕๕๗. เข้าถึงเมื่อ ๔
พฤศจิกายน ๒๕๖๓. http://www.e-trainingvec.com/ncet๒๐๑๕/ncet๒๐๑๕_๔๔.pdf
- กรรณิการ์ พงศ์เลิศวุฒิ. ผลการจัดกิจกรรมเล่านิทานประกอบละครสร้างสรรค์ต่อความมีวินัยใน
ตนเองของ **ปฐมวัย**. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, ๒๕๔๗.
- จินตนา ต้นสุวรรณนนท์, ผลการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ
สวนดุสิต, วารสารพฤติกรรมศาสตร์, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๑, หน้า ๒๑-๓๒.
- เฉลิมชัย ถีกเกียรติกุล, ธัญญนทณัฐ ด่านไพบูลย์, ช่าวลวง : ปัญหาและความท้าทาย,
วารสารวิชาการ กสทช. ประจำปี ๒๕๖๑, หน้า ๑๗๗.
- ชัชฎา อัครศรีวร นากาโอคะ และกฤษณ์ท แสนทวิ, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรู้เท่าทันข้อมูลและสื่อ
ดิจิทัลของเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร, วารสารวิชาการนวดกรรมสื่อสารสังคม, ปีที่ ๗
ฉบับที่ ๑(๑๓) มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒, ๕๕-๖๒.
- ณัฐภา บางสุวรรณ, การศึกษาระดับการรู้เท่าทันสื่อของผู้ปกครองและพฤติกรรมการใช้สมาร์ตโฟน/
แท็บเล็ต ของเด็กปฐมวัย กรณีศึกษา : โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่งในจังหวัดสงขลา, วิทยานิพนธ์
, ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนการมนุษย์), มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๙.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน และคณะ. **ทฤษฎี การวัด และงานวิจัยเอกลักษณ์แห่งอีไคโนไทยและเทศ
ตำราขั้นสูงทางจิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์**. กรุงเทพฯ: คณะพัฒนาสังคม สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๔๑.
- โตมร อภิวันทนากร, คู่มือจัดกระบวนการและกิจกรรมเพื่อพัฒนาเยาวชนรู้เท่าทันสื่อ, พิมพ์ครั้งที่ ๒,
(กรุงเทพมหานคร : ปันโต พับลิชซิ่ง), ๒๕๕๒.
- นิตดา วิวัฒน์พาณิชย์, **การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์, วารสารบัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ กันยายน -
ธันวาคม ๒๕๕๘.**
- นภินทร ศิริไทย, ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพภูมิคุ้มกันสุขภาพที่ดีสำหรับเด็กและเยาวชน
ในการพัฒนาองค์ความรู้การรู้เท่าทันสื่อสุขภาพ สู่หลักสูตรในระบบและนอกระบบการศึกษา
ของไทย, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ๒๕๔๗.
- บุบผา เมฆศรีทองคำ, การรู้เท่าทันสื่อ : การก้าวทันบนโลกข่าวสาร, Executive Journal, ๒๐๐๕.
หน้า ๑๑๗-๑๒๓.

ปมิตตา รอดประพันธ์ วิเชียร อ่างโรตติสกุล และสายฝน วิบูลรังสรรค์, การพัฒนาหลักสูตรเยาวชน
รู้เท่าทันสื่อตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น,
วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙, หน้า
๑๕๖-๑๗๐.

พลอยวไล ทองรักษ์, ทักษะในการรู้เท่าทันสื่อ แนวทางการรู้เท่าทันและวิเคราะห์สื่อ และสุขภาพจิต
ของนิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, วารสารสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๑ : ๒๐๐-๒๒๘, ๒๕๖๒.

พรทิพย์ เย็นจะบก, **ถอดรหัสลับความคิดเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ : คู่มือการรู้เท่าทันสื่อ,**
(กรุงเทพมหานคร : ออฟเซ็ทครีเอชั่น), ๒๕๕๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ความคิด แหล่งสำคัญของการศึกษา,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร:
บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สยามการ
พิมพ์, ๒๕๔๒.

พินิจ ลาภอนานนท์, แทนพันธุ์ เสนาะพันธุ์ บัวใหม่, พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตที่เหมาะสมของ
พระสงฆ์, สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ภัทรศินี แสนสำแดง, ทักษะการรู้เท่าทันสื่อมวลชนและสื่อสมัยใหม่ของวัยรุ่น ในจังหวัดสกลนคร, ปีที่
๖ ฉบับที่ ๑๒ : ๔๗-๕๘, ๒๕๖๒.

รักจิต มั่นพลศรี, Media Literacy : ศาสตร์แห่งการเปิดรับสื่อด้วยปัญญา, วารสารวิชาการ
มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, ปีที่ ๒ : ๖๗-๘๓.

รัตนภรณ์ จอมมูล, มาตรการทางกฎหมายในการกำกับควบคุมข่าวปลอมทางการเมืองบนโลกไซ
เบอร์, CMU Journal of Law and Social Science. ๒๐๒๐, Vol.๑๓ No. ๑, ๑-๒๓.

ร่างยุทธศาสตร์ส่งเสริมและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนในการใช้สื่อออนไลน์, หน้า ๑-๒.

วัลภา สบายยิ่ง. **เอกสารการสอนชุดวิชาจิตวิทยาและวิทยาการการเรียนรู้ หน่วยที่ ๓ จิตวิทยา
พัฒนาการผู้ใหญ่.** มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช. พิมพ์ครั้งที่ ๖, ๒๕๕๘.

ศศิธร ยูโกศล และดวงกมล ขาติประเสริฐ, การสร้างและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในโลก
ออนไลน์ : โอกาสหรืออุปสรรค, วารสารนิเทศศาสตร์ ปีที่ ๒๘) ฉบับที่ ๔ ๒๕๕๓, หน้า ๔๗-
๗๕.

สมเกียรติ เพ็ชรมากร, นุชจรี บุญเกต, การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อชุมชนของคณะ
สงฆ์ จังหวัดสุรินทร์, วารสารการวิจัยกาสะลอง, หน้า ๓๕๗-๓๖๘.

สมทรง รักษ์เฝ้า และ สรวงศ์กัญญ์ ดวงคำสวัสดิ์. **กระบวนการดำเนินงานสุขศึกษาเพื่อพัฒนา
พฤติกรรมสุขภาพ กรณี: การพัฒนาพฤติกรรมผู้บริโภคในชุมชน.** กรุงเทพมหานคร:

สุภิษา มีนิล, ความรู้เท่าทันสื่อและพฤติกรรมการใช้เท่าทันสื่อเพชบุ๊กร, วารสารนิเทศศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๒๐ ฉบับพิเศษ หน้า ๑๓๑-๑๔๖. (๒๐๑๓)

สุปรียา ต้นสกุล. **จิตวิทยากับพฤติกรรมสุขภาพ**. ภาควิชาสุขศึกษาและพฤติกรรมศาสตร์ คณะสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

อดุลย์ เพ็ชรรุ่งโรจน์, การศึกษาแนวคิดเพื่อกำหนดตัวแปรความรู้เท่าทันสื่อสำหรับการวิจัยสื่อมวลชน, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

อมรรัตน์ หาญจริง และคณะ. **การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนตามการรับรู้ของวัยรุ่นที่ติดแอมเฟตามีนโรงพยาบาลดอกคำใต้**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๖.

อลิษา ตรีโรจนานนท์, การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในภาคเหนือของประเทศไทย, **วารสารการสื่อสารมวลชน**, คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒.

อุษา ปีกิ้นส์, ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมเมาแล้วขับและการเปิดรับสื่อของผู้ขับขี่จักรยานยนต์ในเขตกรุงเทพมหานคร, **วารสารสุทธิปริทัศน์**, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๘๐, กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๕๕, ๔๑-๖๐.

เอกสารคู่มืออบรม “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา”, ๒๕๖๓.

เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, การวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอเรซีของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์ ค.ด. (เทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา), กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

Bandura, A. **“Behavior Modification through Modeling Procedures.”** In I., P. Ullman & L., Krasner (Eds.), *Research in Behavior Modification*, (New York: Holt, Rinehart and Winston, ๑๙๖๕.)

Baran, Stanley, J., *Introduction to Mass Communication*. ๓rd ed. Boston McGraw Hill. ๒๐๐๔ .

Beard, F. K., How products and advertising offend consumer, *Journal of Advertising Research*, ๔๘ (๑) ๑๓-๒๑. ๒๐๐๘.

Bloom, B.S. Engelhart, M., Furst, E., Hill, W., & Krathwohl. D., **Taxonomy of Educational Objective: The classification of Educational Goals, Handbook I: Cognitive Domain**. (New York:Long Man Green, ๑๙๕๖).

Buckingham, D. *Media education : Literacy, learning and contemporary culture*.

- Cambridge : Polity Press, ๒๐๐๓.
- Celot, P. & Perez Tornero, J. M. Study on Assessment Criteria for Media Literacy : Final Report. Brussels : The European Commission.
- Center of Media Literacy. Literacy for the ๒๑th century : An overview & orientation guide to media literacy education. (๒nd ed.)
- European Commission, A European approach to media literacy in the digital environment. ๒๐๐๗.
- Halliday, Adele and Blackburn, Doug. Media Literacy for Global Citizenship.
- House, J.S. **Work Stress and Social Support**. Minnesota: Addison-Wesley Publishing Company. ๑๙๘๑.
- Klein, D., **The Humiliation Dynamic: An Overview**, (The Journal of Primary Prevention, ๑๒, No. ๒, ๑๙๙๑.
- Livingstone, S. M., Vancouvering, E. & Thumin, N. Adult media literacy : A review of the research literacy. London. ๒๐๐๕.
- Maw, W.H. & Maw, E.W. **An exploratory study into the measurement of curiosity in elementary school children**. New York : McGraw-Hill, ๑๙๖๔.
- Merton, Simon, Donohew, and Crump. (๑๙๙๗). Health Communication in the Prevention of Alcohol, Tobacco and Drug Use. Health Education & Behavior.
- Oxstrand, B., Media Literacy Education-A discussion about Media education in the Western Country. Europe and Sweden
- Potter, W. J., Media literacy. Los Angeles : SAGE.
- Potter, W.J., Theory of media literacy (๓rd ed.) London :SAGE. ๒๐๐๕.
- Pressey, S. L.; Robinson, F. P. & Horrocks, J. E. , **Psychology in Education**, (New York Harper –Collins, ๑๙๕๙).
- Thoman, E. & Jolis, T., Literacy for the ๒๑st century: An overview and orientation guide to media literacy education. Santa Monica, CA : Center for Media Literacy, ๒๐๐๘.
- Wood, J. t., Communication in our lives. Belmont, CA : Wadsworth, ๒๐๐๖.
- <https://www.thaihealth.or.th/Content/> เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔
- https://stri.cmu.ac.th/tip_detail.php?id=๕๖ เข้าถึงเมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๖๔

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือวิจัย แบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
ผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์
Results of media literacy activities according to
Buddhist psychology for monks.

กิจกรรม ๑ เสริมสร้างสัมพันธภาพด้วยกิจกรรม ๘ ช่อ เวลาที่ใช้ ๓๐ นาที
แนวความคิด/หลักการ

กิจกรรม “เสริมสร้างสัมพันธภาพ” เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสแสดงความเป็นตัวของตัวเอง ทำความรู้จัก และเปิดเผยตนเองออกมาให้สมาชิกในกลุ่มได้รู้จักกันมากขึ้น ซึ่งโดยธรรมชาติ ของมนุษย์เมื่อเข้าสู่สังคมใหม่ สถานที่ใหม่ หรือพบกับคนใหม่ๆ มักจะปิดกั้นตนเอง กิจกรรมนี้ทำให้เกิดความคุ้นเคยกันของผู้เข้าร่วมกิจกรรมและทีมวิทยากร ให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เสริมสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร และเพื่อละลายพฤติกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้เกิดขึ้น สร้างความคุ้นเคยและไว้วางใจระหว่างกันและเป็นการค้นหาบุคลิกภาพส่วนบุคคล (Personal) อันเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างสื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายด้วย

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการรู้จักกันและความคุ้นเคยในกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม
๒. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสเปิดเผยตนเอง และก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Team)

กิจกรรมที่ ๒ ภัยร้ายกับการรับมือข่าวปลอม เวลาที่ใช้ ๓ ชั่วโมง
แนวคิดในการทำกิจกรรม

กิจกรรมนี้ใช้วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม โดยวิธีคิดแบบคุณค่าแท้ หมายถึง คุณหรือประโยชน์ของข่าวสาร ในแง่ที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตน เพื่อความดีงาม ความดำรงอยู่ด้วยดีของชีวิต หรือเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเองและผู้อื่น โดยคุณค่าแท้ต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา จะเรียกว่าคุณค่าสนองปัญญาก็ได้ เช่น การใช้สื่อเพื่อแสวงหาความรู้และแบ่งปันความรู้ให้กับผู้อื่น รวมถึงมีปัญญารู้แยกแยะ และสืบสาวหาเหตุและผล วิธีคิดแบบคุณค่าเทียมหรือคุณค่าพอกเสริม หมายถึง คุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์พอกเพิ่มให้แก่สิ่งนั้น เพื่อปรนเปรอการความต้องการ โดยคุณค่าเทียมจะอาศัยต้นหาเป็นเครื่องตีค่า วัดราคา หรือนำเสนอข่าวสารเพื่อสนองต่อต้นหาของตนเอง เช่น การนำเสนอข่าวปลอมเพื่อเป็นเครื่องมือทำลายความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือองค์กร นอกจากนี้เป็นการนำเสนอข่าวปลอมและข่าวลือที่สร้างขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความ

ระวางในวงการคณะสงฆ์ และชาวชนเชื้อโดยใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการหลอกลวง โดยกิจกรรมนี้ จะใช้วิธีการตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้กลับมาวิเคราะห์ตนเองว่า บทบาทและหน้าที่ของ ตนเองในการรู้เท่าทันสื่อ และเสพสื่อคืออะไร ว่าตนเองมีการใช้สื่อแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียมอย่างไร

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของข่าวปลอม ที่มีผลต่อการรับข้อมูลข่าวสาร (ตามความเป็นจริง)
๒. เพื่อรู้จักแยกแยะสื่อ และข้อมูลข่าวสารด้วยวิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม
๓. เพื่อได้ความรู้เกี่ยวกับการรับมือกับข่าวปลอม

กิจกรรม ๓ : ฉันทคือใคร? (Fact Checker) เวลาที่ใช้ ๓๐ นาที

แนวคิดในการทำกิจกรรม

กิจกรรมนี้ใช้วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม โดยวิธีคิดแบบคุณค่าแท้ หมายถึง คุณหรือประโยชน์ของข่าวสาร ในแง่ที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตน เพื่อความดีงาม ความดำรงอยู่ด้วยดี ของชีวิต หรือเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเองและ โดยกิจกรรมนี้จะใช้วิธีการตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เข้าร่วม กิจกรรม ได้กลับมาวิเคราะห์ตนเองว่า บทบาทและหน้าที่ของตนเองในการรู้เท่าทันสื่อ และเสพสื่อคือ อะไร ว่าตนเองมีการใช้สื่อแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียมอย่างไร

วัตถุประสงค์

๔. เพื่อวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของตนเองต่อการรับข้อมูลข่าวสาร (ตามความเป็นจริง)
๕. เพื่อรู้จักแยกแยะสื่อ และข้อมูลข่าวสารด้วยวิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม

กิจกรรมที่ ๔ : รู้จักสื่อ/world café เวลาที่ใช้ ๖๐ นาที

แนวความคิด/หลักการ

กิจกรรมนี้สร้างขึ้นตามแนวคิดพุทธิพิสัย (cognitive domain) ตามทฤษฎีของบลูม หมายถึงความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบของข่าวปลอม โดยอาศัยวิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ แบบ คุณโทษและทางออก โดยมุ่งเน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อให้ผู้เข้าร่วม กิจกรรมเกิดความเข้าใจในความหมาย และองค์ประกอบของข่าวปลอม แล้วนำไปสู่การให้ความรู้ เกี่ยวกับคุณและโทษของข่าวปลอม กระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสามารถในการวิเคราะห์ เชื่อมโยงพฤติกรรมของตนเองในการเสพสื่อได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังสามารถเห็นคุณโทษของการ สื่อ/ข่าวปลอม กิจกรรมนี้ใช้วิธีคิดแบบคุณโทษทางออก โดยวิธีคิดแบบคุณโทษทางออก เป็นวิธีการ คิดแบบโยนิโสมนสิการรูปแบบหนึ่ง ประกอบด้วยหลักการ ๔ ประการคือ (๑) คิดแบบคุณ (๒) คิด

แบบโทษ (๓) คิดแบบทางออก (๔) คิดเลือกทางออก ซึ่งสามารถส่งเสริมความสามารถในการคิดและนำมาเป็นหลักการในการรู้เท่าทันสื่อได้ ดังคำของ สุนน อมรวิวัฒน์ (๒๕๓๐ : ๗๑-๗๖) ที่กล่าวว่า การคิดแบบคุณโทษเป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เน้นยอมรับความจริงในสิ่งนั้นทุกแง่มุม ทั้งด้านดี และด้านเสียแต่เห็นเพียงคุณหรือโทษข้อดีข้อเสียยังไม่พอมองเห็นทางออก มองเห็นจุดหมาย และรู้ว่าจุดหมายนั้นคืออะไร และจะพ้นจากข้อบกพร่อง หรือสภาวะที่เป็นปัญหานั้นได้หรือไม่

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถอธิบายความหมาย และองค์ประกอบของข่าวปลอม
๒. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจและแยกแยะคุณโทษของข่าวปลอม

กิจกรรมที่ ๕ สะท้อน เวลาที่ใช้ ๑.๐๐ ชั่วโมง

แนวความคิด/หลักการ

การสะท้อนคิดคือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งการปฏิบัติการสะท้อนคิดจะต้องประกอบด้วยปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ บนพื้นฐานของความเชื่อ ความรู้ในสถานการณ์นั้น ซึ่งประสบการณ์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ต้องอาศัยการสะท้อนคิดจากประสบการณ์นั้นเป็นสำคัญ ซึ่งการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทำอย่างสม่ำเสมอ บนพื้นฐานการนำเอาทฤษฎีและการปฏิบัติมาใช้ในการสะท้อนคิด จนนำไปสู่การเข้าใจอย่างถ่องแท้ โดยกิจกรรมนี้ผสมผสานวิธีคิดทุกแบบตามหลักโยนิโสมนสิการ มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจในกิจกรรมที่ได้ทำมา และตกผลึกทางความคิดเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา พร้อมทั้งเพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเข้าใจแนวทางในรู้เท่าทันข่าวปลอม (Fake News) อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อให้ทุกคนมองเห็นถึงองค์ประกอบในการสร้างข่าวลวงอันจะนำไปสู่ความเข้าใจในการสร้างข่าวและสามารถตั้งข้อสังเกตในการเช็คและตรวจสอบข่าวลวงได้

กิจกรรมที่ ๖ : นักสร้างข่าวลวง“พาดหัว ยั่วให้คลิก” (Click bait) เวลาที่ใช้ ๒.๓๐ ชั่วโมง

แนวความคิด/หลักการ

กิจกรรมนี้สร้างขึ้นตามแนวคิดทักษะพิสัย (psychomotor domain) ตามทฤษฎีของบลูม โดยอาศัยการผสมผสานวิธีคิดทุกแบบตามหลักโยนิโสมนสิแบบเร้าคุณธรรม การโดยมุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดจากการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ผ่านการออกแบบและแสดงบทบาทสมมติ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเข้าใจแนวทางในรู้เท่าทันข่าวปลอม (Fake News) อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อให้ทุกคนมองเห็นถึงองค์ประกอบในการสร้างข่าวลวงอันจะนำไปสู่ความเข้าใจในการสร้างข่าวและสามารถตั้ง

ข้อสังเกตในการเช็คและตรวจสอบข่าวลวงได้ ในภาษาสื่อ เราเรียกช่วงนี้ว่า การสร้างตัวตนแบบ Prototype

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถวิเคราะห์และนำเสนอวิธีการสร้างข่าวปลอม (Fake News) ได้ และเพื่อให้ทุกคนมองเห็นถึงองค์ประกอบในการสร้างข่าวลวงอันจะนำไปสู่ความเข้าใจในการสร้างข่าวและสามารถตั้งข้อสังเกตในการเช็คและตรวจสอบข่าวลวงได้ ในภาษาสื่อ เราเรียกช่วงนี้ว่า การสร้างตัวตนแบบ Prototype

กิจกรรม ๗ : ต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี เวลาที่ใช้ ๒.๓๐ ชั่วโมง

แนวความคิด/หลักการ

กิจกรรมนี้สร้างขึ้นตามแนวคิดพุทธิพลัย (cognitive domain) ตามทฤษฎีของบลูม โดยอาศัยวิธีคิดตามหลักหลักโยนิโสมนสิการ แบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม โดยมุ่งเน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับข่าวปลอม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความรู้ความเข้าใจ และสามารถเชื่อมโยงวิธีคิดผ่านกระบวนการกลุ่มได้ครบตลอดกระบวนการ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเข้าใจ และเชื่อมโยงฐานคิด ค่านิยม ไปจนถึงประโยชน์ของข่าวปลอม
2. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจเรื่องคุณค่าแท้คุณค่าเทียมของข่าวปลอม

กิจกรรมที่ ๘ สะท้อน เวลาที่ใช้ ๑.๐๐ ชั่วโมง

แนวความคิด/หลักการ

การสะท้อนคิดคือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งการปฏิบัติการสะท้อนคิดจะต้องประกอบด้วยปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ บนพื้นฐานของความเชื่อ ความรู้ในสถานการณ์นั้น ซึ่งประสบการณ์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ต้องอาศัยการสะท้อนคิดจากประสบการณ์นั้นเป็นสำคัญ ซึ่งการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทำอย่างสม่ำเสมอ บนพื้นฐานการนำเอาทฤษฎีและการปฏิบัติมาใช้ในการสะท้อนคิด จนนำไปสู่การเข้าใจอย่างถ่องแท้ โดยกิจกรรมนี้ผสมผสานวิธีคิดทุกแบบตามหลักโยนิโสมนสิการ มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจในกิจกรรมที่ได้ทำมา และตกผลึกทางความคิดเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา พร้อมทั้งเพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเข้าใจแนวทางในรู้เท่าทันข่าวปลอม (Fake News) อย่างเป็นทางการเพื่อไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อให้ทุกคนมองเห็นถึงองค์ประกอบในการสร้างข่าวลวงอันจะนำไปสู่ความเข้าใจในการสร้างข่าวและสามารถตั้งข้อสังเกตในการเช็คและตรวจสอบข่าวลวงได้

กิจกรรมที่ ๙ สร้างภูมิคุ้มกันปัญหาสวาทในชุมชน เวลาที่ใช้ ๒.๓๐ ชั่วโมง

แนวคิดของกิจกรรม

กิจกรรมนี้สร้างขึ้นตามแนวคิดพุทธิพิสัย (cognitive domain) ตามทฤษฎีของบลูม โดยอาศัยวิธีคิดตามหลักหลักโยนิโสมนสิการ แบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม โดยมุ่งเน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับข่าวปลอม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความรู้ความเข้าใจ และสามารถเชื่อมโยงวิธีคิดผ่านกระบวนการกลุ่มได้ครบตลอดกระบวนการ

กิจกรรมที่ ๑๐ ถอดรหัสชุมชนของฉันทน์ “รู้เท่าทันปัญหาสวาทในชุมชน” Do and Don't เวลาที่ใช้ ๒.๓๐ ชั่วโมง

แนวคิดของกิจกรรม

กิจกรรมนี้สร้างขึ้นตามแนวคิดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการ (Project based learning) คือ ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองทุกขั้นตอน และแนวคิดจิตพิสัย (affective domain) ตามทฤษฎีของบลูม โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบอริยสัจ ๔ ด้วยการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากมูสาวาทในชุมชนของตนเอง โดยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมยกตัวอย่างสถานการณ์ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งอภิปรายหาทางแก้ไขร่วมกันโดยใช้กระบวนการคิดแบบอริยสัจ ๔

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

เพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากมูสาวาทในชุมชนของตนเอง: ยกตัวอย่างสถานการณ์ อภิปรายแนวทางแก้ไขร่วมกันโดยใช้กระบวนการคิดแบบอริยสัจ ๔

กิจกรรมที่ ๑๑ สะท้อน เวลาที่ใช้ ๑.๐๐ ชั่วโมง

แนวความคิด/หลักการ

การสะท้อนคิดคือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งการปฏิบัติการสะท้อนคิดจะต้องประกอบด้วย การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ บนพื้นฐานของความเชื่อ ความรู้ในสถานการณ์นั้น ซึ่งประสบการณ์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ต้องอาศัยการสะท้อนคิดจากประสบการณ์นั้นเป็นสำคัญ ซึ่งการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทำอย่างสม่ำเสมอ บนพื้นฐานการนำเอาทฤษฎีและการปฏิบัติมาใช้ในการสะท้อนคิด จนนำไปสู่การเข้าใจอย่างถ่องแท้ โดยกิจกรรมนี้ผสมผสานวิธีคิดทุกแบบตามหลักโยนิโสมนสิการ มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจในกิจกรรมที่ได้ทำมา และตกผลึกทางความคิดเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา พร้อมทั้งเพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเข้าใจแนวทางในรู้เท่าทันข่าวปลอม (Fake News) อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อให้ทุกคนมองเห็นถึงองค์ประกอบในการสร้างข่าวลวงอันจะนำไปสู่ความเข้าใจในการสร้างข่าวและสามารถตั้งข้อสังเกตในการเช็คและตรวจสอบข่าวลวงได้

แผนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้

ตารางการฝึกอบรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์ โดยดำเนินการ ดัง
ตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ จำนวนระยะเวลาในการฝึกอบรม

กิจกรรมที่	ชื่อกิจกรรม	ระยะเวลา
๑	เสริมสร้างสัมพันธภาพ/กิจกรรม ๘ ช่อง	๓๐ นาที
๒	ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอม	๓ ชั่วโมง
๓	ฉันคือใคร	๓๐ นาที
๔	รู้จักสื่อ/world café	๑ ชั่วโมง
๕	สะท้อน	๑ ชั่วโมง
๖	นักสร้างข่าวลวง“พาดหัว ยั่วให้คลิก” (Click bait)	๒.๓๐ ชั่วโมง
๗	ต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี	๒.๓๐ ชั่วโมง
๘	สะท้อน	๑ ชั่วโมง
๙	สร้างภูมิคุ้มกันปัญหาสาวทในชุมชน	๒.๓๐ ชั่วโมง
๑๐	ถอดรหัสชุมชนของฉัน รู้เท่าทันปัญหาสาวทใน ชุมชน Do and Don't	๒.๓๐ ชั่วโมง
๑๑	สะท้อน	๑ ชั่วโมง

ผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์
Results of media literacy activities according to
Buddhist psychology for monks.

กิจกรรม ๑

เสริมสร้างสัมพันธภาพด้วยกิจกรรม ๘ ช่อง

เวลาที่ใช้ ๓๐ นาที

แนวความคิด/หลักการ

กิจกรรม “เสริมสร้างสัมพันธภาพ” เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสแสดงความเป็นตัวของตัวเอง ทำความรู้จัก และเปิดเผยตนเองออกมาให้สมาชิกในกลุ่มได้รู้จักกันมากขึ้น ซึ่งโดยธรรมชาติ ของมนุษย์เมื่อเข้าสู่สังคมใหม่ สถานที่ใหม่ หรือพบกับคนใหม่ๆ มักจะปิดกั้นตนเอง กิจกรรมนี้ทำให้เกิดความคุ้นเคยกันของผู้เข้าร่วมกิจกรรมและทีมวิทยากร ให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เสริมสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร และเพื่อละลายพฤติกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้เกิดขึ้น สร้างความคุ้นเคยและไว้วางใจระหว่างกันและเป็นการค้นหาบุคลิกภาพส่วนบุคคล (Personal) อันเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างสื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายด้วย

วัตถุประสงค์

๓. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการรู้จักกันและความคุ้นเคยในกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม
๔. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสเปิดเผยตนเอง และก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Team)

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนั่งล้อมเป็นวงกลม จากนั้นถามถึงสิ่งที่คาดหวังจากการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ เพื่อสร้างบรรยากาศความเป็นกันเอง ทำความเข้าใจความคาดหวังของผู้เข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ทำการชี้แจงวัตถุประสงค์ ชี้แจงข้อตกลงและกติกาในการอยู่ร่วมกัน

ชั้นนำ

- วิทยากรแนะนำตนเองและทีมงาน
- วิทยากรชี้แจงวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเห็นความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับจากการฝึกอบรมครั้งนี้ รวมทั้งชี้แจงข้อตกลงและกติกาในการอยู่ร่วมกัน

ขั้นกิจกรรม

วิทยากรแจกกระดาษคนละ ๑ แผ่น

-จากนั้นวิทยากรทำความเข้าใจกับผู้เข้าร่วมกิจกรรม

๑.ให้ผู้เข้าร่วมทุกคนพับกระดาษ A๔ ๓ ซอง ให้เป็น ๘ ซอง

๒.ผู้นำกระบวนการ จะให้โจทย์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมทำตาม เป็นข้อๆ มีทั้งหมด ๘ ข้อ

๓.เมื่อผู้เข้าร่วมกระบวนการฟังแล้วให้เดินแล้วให้ทุกคนที่มีลักษณะตามที่โจทย์กำหนด เพื่อ

ซักถาม

๔.ผู้นำกระบวนการให้เวลาในแต่ละข้อ นาน ๒ นาที

๕.วิทยากรถามไปจนครบจำนวนคำถาม

๖.แล้วสรุปว่า สุดท้ายแต่ละคนทำในแต่ละข้อ มีข้อมูลของท่านอื่น กี่ท่าน

๗.จากนั้นให้หาอาสาสมัครที่อยากจะออกมาพูดคุยแลกเปลี่ยนให้เพื่อนๆ ฟังหน้าชั้น (โดยให้แต่ละคนนำคู่ของตนที่ไปสัมภาษณ์ออกมาด้วยเพื่อเช็คข้อมูลเปรียบเทียบกับคู่อื่นๆ โดยใครที่ปฏิบัติตามโจทย์ได้มากที่สุด คู่ นั้นเป็นคนชนะ)

ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย

- หลังจากให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้ตอบครบทุกข้อคำถามแล้ว วิทยากรสะท้อนภาพรวมที่ได้จากวงสนทนา ว่าในการทำกิจกรรมในครั้งนี้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมท่านใดได้คำตอบแต่ละข้อมากที่สุด และเพราะอะไร และคาดหวังอะไรบ้างจากการทำกิจกรรม

การวัดและประเมินผล

- การสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- ใบสรุปข้อคิดจากกิจกรรม

ใบงานที่ ๑

๑. ให้เดินไปหาคนที่รูปร่างหน้าตาเหมือนกับท่านมากที่สุด แล้วให้ถามถึงประวัติส่วนตัวมาให้มากที่สุด
๒. ให้เดินไปหาคนที่มีความแตกต่างจากท่านมากที่สุด แล้วให้ถามว่าบวชมาแล้วกี่ปีและเหตุผลที่ท่านบวชและทำงานเพื่อพุทธศาสนาคืออะไร
๓. ให้ท่านเดินไปหาคนที่ท่านอยากคุยหรืออยากรู้จักมากที่สุด แล้วให้ถามถึงงานอดิเรกที่เขาชอบคืออะไรเพราะอะไร
๔. ให้เดินไปหาคนที่ท่านพบเห็นเป็นคนแรกเมื่อท่านมาประชุมในครั้งนี้ แล้วถามถึงอาหารที่เขาชอบรับประทานคืออะไร เพราะอะไร
๕. ให้เดินไปหาคนที่อยู่จังหวัดที่ไกลจากจังหวัดที่ท่านอยู่มากที่สุด แล้วถามเขาว่า ในจังหวัดของเขามีของดีอะไรที่อยากจะนำเสนอบ้าง
๖. ให้ท่านเดินไปหาคนที่อยู่จังหวัดใกล้ท่านที่สุดแล้วถามเขาว่าในจังหวัดที่เขาอาศัยอยู่มีสถานที่ท่องเที่ยวอะไรที่น่าเที่ยวบ้าง
๗. ให้ท่านเดินไปหาคนที่มียุ่ห่างจากท่านมากที่สุด แล้วถามถึงสิ่งที่เขาภาคภูมิใจที่สุดคืออะไร
๘. ให้เดินไปหาคนที่ท่านประทับใจมากที่สุดในการประชุมครั้งนี้ และถามเขาว่ามีอะไรที่เขาเคยเสียใจและอยากกลับไปแก้ไขมันบ้าง

กิจกรรมที่ ๒

ภัยร้ายกับการรับมือข่าวปลอม เวลาที่ใช้ ๓ ชั่วโมง

แนวคิดในการทำกิจกรรม

กิจกรรมนี้ใช้วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม โดยวิธีคิดแบบคุณค่าแท้ หมายถึง คุณหรือประโยชน์ของข่าวสาร ในแง่ที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตน เพื่อความดีงาม ความดำรงอยู่ด้วยดีของชีวิต หรือเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเองและผู้อื่น โดยคุณค่าแท้ต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา จะเรียกว่าคุณค่าสนองปัญญาก็ได้ เช่น การใช้สื่อเพื่อแสวงหาความรู้และแบ่งปันความรู้ให้กับผู้อื่น รวมถึงมีปัญญารู้แยกแยะ และสืบสาวหาเหตุและผล วิธีคิดแบบคุณค่าเทียมหรือคุณค่าพอกเสริม หมายถึง คุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์พอกเพิ่มให้แก่สิ่งนั้น เพื่อปรนเปรอการความต้องการ โดยคุณค่าเทียมจะอาศัยค้นหาเป็นเครื่องตีค่า วัดราคา หรือนำเสนอข่าวสารเพื่อสนองต่อค้นหาของตนเอง เช่น การนำเสนอข่าวปลอมเพื่อเป็นเครื่องมือทำลายความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือองค์กร นอกจากนี้เป็นการนำเสนอข่าวปลอมและข่าวลือที่สร้างขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความระแวงในวงการคณะสงฆ์ และชาวชวนเชื่อโดยใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการหลอกลวง โดยกิจกรรมนี้จะใช้วิธีการตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้กลับมาวิเคราะห์ตนเองว่า บทบาทและหน้าที่ของตนเองในการรู้เท่าทันสื่อ และเสพสื่อคืออะไร ว่าตนเองมีการใช้สื่อแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียมอย่างไร

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของข่าวปลอม ที่มีผลต่อการรับข้อมูลข่าวสาร (ตามความเป็นจริง)
๒. เพื่อรู้จักแยกแยะสื่อ และข้อมูลข่าวสารด้วยวิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม
๓. เพื่อได้ความรู้เกี่ยวกับการรับมือกับข่าวปลอม

สื่อ/อุปกรณ์ในการสอน

- กระดาษ A๔ หรือกระดาษฟลิปชาร์ต (flipchart)
- สีเทียน

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ชั้นนำ

- วิทยากรนำเข้าสู่กิจกรรม “ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอม” โดยทีมงานจะแจกกระดาษ A๔ หรือกระดาษฟลิปชาร์ต แล้วให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสำรวจว่ามีการทำกิจกรรมอะไรบนโลกข่าวสารข้อมูลบ้างที่ส่งผลร้ายต่อผู้เสพสื่อ ให้ค้นหา ในทุกมิติ ทั้งด้านสุขภาพ ด้านการเมือง ด้านสังคม ด้านศาสนา เป็นต้น ระดมความคิดเห็นให้มากที่สุด ใช้เวลาประมาณ ๑๕-๒๐ นาที

ขั้นกิจกรรม

๑. จากนั้นจับคู่ ๒ คน ให้เป็น A B ให้แต่ละคู่แลกเปลี่ยนกัน ที่เราลองสำรวจกิจกรรมต่างๆ ที่มีการทำกิจกรรมอะไรบนโลกข่าวสารข้อมูลบ้างที่ส่งผลร้ายต่อผู้เสพสื่อ นั้นมีอะไรบ้าง และเรามีทักษะต่อเรื่องนั้นๆ ประเด็นนั้นๆ อย่างไร ใช้กระบวนการฟังอย่างไม่ตัดสิน ให้เวลาคู่ละ ๑๐ นาที ผลัดกันเป็น A และ B

๒. จับคู่ ๔ คน ให้เป็น A B และ C และอีกคนเป็นผู้สังเกต ทำการแลกเปลี่ยนในวง ๔ คน ให้เวลาในการนำเสนอประเด็นของตัวเอง คนละ ๕ นาที จากนั้นสะท้อน โดย คนที่เป็นค้ำสังเกต ใช้เวลาในช่วงนี้ ๒๐-๓๐ นาที

๓. จากนั้นนำเสนอในกลุ่มใหญ่ ใช้เวลาประมาณ ๔๕-๕๐ นาที โดยให้แต่ละคนได้สะท้อนประเด็นของตนเองต่อกลุ่มใหญ่และวิทยากรสรุปประเด็นที่ได้

๔. วิทยากรให้ความรู้เรื่อง “ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอม” ว่าข่าวปลอมที่เกิดขึ้นนั้น เราจะรับมือกับเรื่องนั้นๆ ข่าวนั้นๆ อย่างไร ใช้เวลาประมาณ ๓๐ นาที

๕. จากนั้นวิทยากรนำเสนอการเป็น Fact Checker โดยการนำเสนอ power point และให้เครื่องมือในการตรวจสอบข่าวปลอม พร้อมทั้งนำเสนอช่องทางในการติดต่อกับเครือข่ายที่เวิร์คข่าวปลอม

๖. สะท้อนสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ในกิจกรรมนี้

ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย

วิทยากรร่วมสรุปและหาแนวทางการรับมือกับสื่อแบบคุณโทษทางออกที่ถูกต้องในชีวิตประจำวัน

การวัดและประเมินผล

- ๑) การสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- ๒) บันทึกว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีสถานะเป็นอะไรบ้าง
- ๓) ใบสรุปข้อคิดจากกิจกรรม

กิจกรรม ๓ : ฉันทคือใคร? (Fack Checker)

เวลาที่ใช้ ๓๐ นาที

แนวคิดในการทำกิจกรรม

กิจกรรมนี้ใช้วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม โดยวิธีคิดแบบคุณค่าแท้ หมายถึง คุณหรือประโยชน์ของข่าวสาร ในแง่ที่มนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตน เพื่อความดีงาม ความดำรงอยู่ด้วยดีของชีวิต หรือเพื่อประโยชน์สุขทั้งของตนเองและผู้อื่น โดยคุณค่าแท้ต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีค่าหรือวัดราคา จะเรียกว่าคุณค่าสนองปัญญาก็ได้ เช่น การใช้สื่อเพื่อแสวงหาความรู้และแบ่งปันความรู้ให้กับผู้อื่น รวมถึงมีปัญญารู้แยกแยะ และสืบสาวหาเหตุและผล

วิธีคิดแบบคุณค่าเทียมหรือคุณค่าพอกเสริม หมายถึง คุณค่า หรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์พอกเพิ่มให้แก่สิ่งนั้น เพื่อปรนเปรอการความต้องการ โดยคุณค่าเทียมจะอาศัยค้นหาเป็นเครื่องตีค่า วัดราคา หรือนำเสนอข่าวสารเพื่อสนองต่อค้นหาของตนเอง เช่น การนำเสนอข่าวปลอมเพื่อเป็นเครื่องมือทำลายความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือองค์กร นอกจากนี้เป็นการนำเสนอข่าวปลอมและข่าวลือที่สร้างขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความระแวงในวงการคณะสงฆ์ และข่าวชวนเชื่อโดยใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการหลอกลวง

กิจกรรมนี้จะใช้วิธีการตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้กลับมาวิเคราะห์ตนเองว่า บทบาทและหน้าที่ของตนเองในการรู้เท่าทันสื่อ และเสฟสื่อคืออะไร ว่าตนเองมีการใช้สื่อแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียมอย่างไร

วัตถุประสงค์

๔. เพื่อวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของตนเองต่อการรับข้อมูลข่าวสาร (ตามความเป็นจริง)
๕. เพื่อรู้จักแยกแยะสื่อ และข้อมูลข่าวสารด้วยวิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม

สื่อ/อุปกรณ์ในการสอน

- กระดาษ A๔ หรือกระดาษฟลิปชาร์ต (flipchart)
- สีเทียน

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ขั้นนำ

- วิทยากรนำเข้าสู่กิจกรรม “ฉันทคือใครบนโลกข่าวสารข้อมูล” โดยทีมงานจะแจกกระดาษ A๔ หรือกระดาษฟลิปชาร์ต แล้วให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสำรวจตัวเองว่ามีการทำกิจกรรมอะไรบนโลกข่าวสารข้อมูลบ้าง ใช้เวลาประมาณ ๕-๑๐ นาที

ขั้นกิจกรรม

วิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม โดยการตั้งคำถามการฝึกคิดเกี่ยวกับความหมายของข่าวปลอม ผลกระทบของข่าวปลอม และทางออกหรือทางแก้ข่าวปลอม สามารถทำได้อย่างไรบ้าง เช่น ในชีวิตประจำวันของท่านมีการพิจารณา/วิเคราะห์ข่าวที่ท่านเสพ/รับหรือไม่เพราะอะไร ท่านคิดว่าข่าวที่ดูน่าเชื่อนั้นเพราะอะไร แล้วท่านทำการวิเคราะห์ตนเอง โดยแบ่งเป็น ๒ ประเด็นคือ (๑) การแสดงบทบาทของตนเองบนโลกแห่งข้อมูลข่าวสารตามที่เป็นจริง และ (๒) บทบาท และหน้าที่ของตนเองบนโลกแห่งข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสมกับท่าน

ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย

วิทยากรร่วมสรุปและหาแนวทางการรับมือแบบคุณโทษทางออกที่ถูกต้องในชีวิตประจำวัน

การวัดและประเมินผล

- ๔) การสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- ๕) บันทึกว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีสถานะเป็นอะไรบ้าง
- ๖) ใบสรุปข้อคิดจากกิจกรรม

กิจกรรมที่ ๔: รู้จักสื่อ/world café

เวลาที่ใช้ ๖๐ นาที

แนวความคิด/หลักการ

กิจกรรมนี้สร้างขึ้นตามแนวคิดพุทธรพัสัย (cognitive domain) ตามทฤษฎีของบลูม หมายถึงความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบของข่าวปลอม โดยอาศัยวิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ แบบคุณโทษและทางออก โดยมุ่งเน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความเข้าใจในความหมาย และองค์ประกอบของข่าวปลอม แล้วนำไปสู่การให้ความรู้เกี่ยวกับคุณและโทษของข่าวปลอม กระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสามารถในการวิเคราะห์เชื่อมโยงพฤติกรรมของตนเองในการเสพสื่อได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังสามารถเห็นคุณโทษของการสื่อ/ข่าวปลอม

กิจกรรมนี้ใช้วิธีคิดแบบคุณโทษทางออก โดยวิธีคิดแบบคุณโทษทางออก เป็นวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการรูปแบบหนึ่ง ประกอบด้วยหลักการ ๔ ประการคือ (๑) คิดแบบคุณ (๒) คิดแบบโทษ (๓) คิดแบบทางออก (๔) คิดเลือกทางออก ซึ่งสามารถส่งเสริมความสามารถในการคิดและนำมาเป็นหลักการในการรู้เท่าทันสื่อได้ ดังคำของ สุมน อมรวิวัฒน์ (๒๕๓๐ : ๗๑-๗๖) ที่กล่าวว่า การคิดแบบคุณโทษเป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เน้นยอมรับความจริงในสิ่งนั้นทุกแง่มุมทั้งด้านดี และด้านเสียแต่เห็นเพียงคุณหรือโทษข้อดีข้อเสียยังไม่พอต้องมองเห็นทางออก มองเห็นจุดหมาย และรู้ว่าจุดหมายนั้นคืออะไร และจะพ้นจากข้อบกพร่อง หรือสภาวะที่เป็นปัญหานั้นได้หรือไม่

วัตถุประสงค์

๓. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถอธิบายความหมาย และองค์ประกอบของข่าวปลอม
๔. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจและแยกแยะคุณโทษของข่าวปลอม

สื่อ/อุปกรณ์ในการสอน

กระดาษฟลิปชาร์ต

ปากกาเมจิก สีเทียน

กระดาษใบงานที่ ๓ : ๑๐ คำถาม world café

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ขั้นนำ

- วิทยากรชี้แจงวัตถุประสงค์ของกิจกรรม
- ทีมงานแจกกระดาษฟลิปชาร์ต กลุ่มละ ๑๐ แผ่น พร้อมทั้งปากกาเมจิก และสีเทียนกลุ่มละ ๑ กล่อง

- วิทยากรให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จับสลากนั่งเป็นกลุ่ม ๑๐ กลุ่ม

ชั้นกิจกรรม

- แบ่งผู้เข้ากิจกรรมร่วมเป็นกลุ่ม จำนวน ๑๐ กลุ่ม
- “เหยี่ยวขาว” ๑๐ คน แต่ละคนจะมีคำถามประจำตัว โดย “เหยี่ยวขาว” จะเดินไปตามเข็มนาฬิกา และให้แต่ละกลุ่มคิดตอบคำถามอย่างรวดเร็วและให้ได้มากที่สุด โดยมีเวลาอยู่ที่กลุ่มแต่ละกลุ่มนาน ๒ นาที
- เมื่อ “เหยี่ยวขาว” ไปจนครบทุกกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มเรียงเรียงคำตอบของสมาชิกในกลุ่มทุกคนให้เป็นประโยคเดียวโดยไม่ทิ้งคำตอบของใครลงในฟลิปชาร์ต (ใช้เวลา ๑๐ นาที)
- หลังจากนั้นจะมีการรวมคะแนน กลุ่มใครได้จำนวนคำที่มากที่สุด มีคะแนน คำละ ๑ คะแนน และการเรียงประโยคได้สอดคล้องจะได้คะแนนเพิ่มเติม
- จากนั้นนับคะแนนของแต่ละกลุ่ม และร่วมกันพิจารณาประเด็นที่ได้

ชั้นวิเคราะห์และอภิปราย

- ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันสะท้อนภาพรวมที่ได้ฟังจากทุกกลุ่ม
- ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมสะท้อนคุณโทษและทางออกของข่าวปลอม

ชั้นสรุปและประยุกต์

- วิทยากรร่วมสรุปคำตอบที่ได้จากการสรุปประเด็นทั้ง ๑๐ กลุ่ม

การวัดและประเมินผล

- ๑) การสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- ๒) ความรู้ความเข้าใจที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม
- ๓) คำตอบของแต่ละประเด็นที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเขียนลงในฟลิปชาร์ต
- ๔) สรุปข้อคิดของกิจกรรม

ใบงานที่ ๔ : ๑๐ คำถาม world café

ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม คิดตอบคำถามอย่างรวดเร็วและให้ได้มากที่สุด อธิบายและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นดังต่อไปนี้แล้วเขียนคำตอบของประเด็นลงในฟิลิปชาร์ต

- ประเด็นที่ ๑ นิยามคำว่าข้าวลวงของท่านคืออะไร
- ประเด็นที่ ๒ ข้าวลวงที่ท่านมักจะเจอมีเรื่องอะไรบ้าง
- ประเด็นที่ ๓ ข้าวลวงส่งผลกระทบต่อผู้เสียอย่างไรบ้าง
- ประเด็นที่ ๔ ข้อดีของข้าวลวงมีอะไรบ้าง
- ประเด็นที่ ๕ ข้อเสียของข้าวลวงมีอะไรบ้าง
- ประเด็นที่ ๖ องค์ประกอบอะไรที่จะทำให้ข้าวลวงมีความน่าเชื่อถือบ้าง
- ประเด็นที่ ๗ อะไรที่ทำให้เรารู้ว่าข้าวนั้นเป็นข้าวลวง
- ประเด็นที่ ๘ คนส่วนใหญ่มักจะหลงเชื่อข้าวลวงเพราะอะไร
- ประเด็นที่ ๙ วิธีป้องกันข้าวลวงของท่านคืออะไร
- ประเด็นที่ ๑๐ ถ้าเป็นข้าวลวงในด้านพุทธศาสนาคนส่วนใหญ่มักจะหลงเชื่อในเรื่องอะไรบ้าง

กิจกรรมที่ ๕ สะท้อน

เวลาที่ใช้ ๑.๐๐ ชั่วโมง

แนวความคิด/หลักการ

การสะท้อนคิดคือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งการปฏิบัติการสะท้อนคิดจะต้องประกอบด้วยปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ บนพื้นฐานของความเชื่อ ความรู้ในสถานการณ์นั้น ซึ่งประสบการณ์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ต้องอาศัยการสะท้อนคิดจากประสบการณ์นั้นเป็นสำคัญ ซึ่งการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทำอย่างสม่ำเสมอ บนพื้นฐานการนำเอาทฤษฎีและการปฏิบัติมาใช้ในการสะท้อนคิด จนนำไปสู่การเข้าใจอย่างถ่องแท้ โดยกิจกรรมนี้ผสมผสานวิธีคิดทุกแบบตามหลักโยนิโสมนสิการ มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจในกิจกรรมที่ได้ทำมา และตกผลึกทางความคิดเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา พร้อมทั้งเพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเข้าใจแนวทางในรู้เท่าทันข่าวปลอม (Fake News) อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อให้ทุกคนมองเห็นถึงองค์ประกอบในการสร้างข่าวลวงอันจะนำไปสู่ความเข้าใจในการสร้างข่าวและสามารถตั้งข้อสังเกตในการเช็คและตรวจสอบข่าวลวงได้

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถวิเคราะห์การเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งการปฏิบัติการสะท้อนคิดจะต้องประกอบด้วยปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ บนพื้นฐานของความเชื่อ ความรู้ในสถานการณ์นั้น ซึ่งประสบการณ์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ต้องอาศัยการสะท้อนคิดจากประสบการณ์นั้นเป็นสำคัญ ซึ่งการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทำอย่างสม่ำเสมอ บนพื้นฐานการนำเอาทฤษฎีและการปฏิบัติมาใช้ในการสะท้อนคิด จนนำไปสู่การเข้าใจอย่างถ่องแท้

สื่อ/อุปกรณ์ในการสอน

-

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ขั้นนำ

วิทยากรกล่าวทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ทั้งหมดในหนึ่งวัน ว่ามีอะไรแล้วได้อะไรบ้าง โดยเริ่มให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้มาในหนึ่งวัน

ขั้นกิจกรรม

ให้แต่ละคนสะท้อนคิดสิ่งที่ได้เรียนรู้ และสรุปร่วมกัน

ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย

- ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้

ขั้นสรุปและประยุกต์

- วิทยากรสรุปสิ่งที่ได้ และเชื่อมโยงไปยังประเด็นของวันถัดไป

การวัดและประเมินผล

- ๑) การสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- ๒) ประเมินจากกิจกรรมข่าวลวงที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ออกแบบร่วมกัน

กิจกรรมที่ ๖ : นักสร้างข่าวลวง “พาดหัว ยั่วให้คลิก” (Click bait)

เวลาที่ใช้ ๒.๓๐ ชั่วโมง

แนวความคิด/หลักการ

กิจกรรมนี้สร้างขึ้นตามแนวคิดทักษะพิสัย (psychomotor domain) ตามทฤษฎีของบลูม โดยอาศัยการผสมผสานวิธีคิดทุกแบบตามหลักโยนิโสมนสิแบบเร้าคุณธรรม การโดยมุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดจากการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ผ่านการออกแบบและแสดงบทบาทสมมติ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเข้าใจแนวทางในรู้เท่าทันข่าวปลอม (Fake News) อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

เพื่อให้ทุกคนมองเห็นถึงองค์ประกอบในการสร้างข่าวลวงอันจะนำไปสู่ความเข้าใจในการสร้างข่าวและสามารถตั้งข้อสังเกตในการเช็คและตรวจสอบข่าวลวงได้ ในภาษาสื่อ เราเรียกช่วงนี้ว่าการสร้างตัวต้นแบบ Prototype

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถวิเคราะห์และนำเสนอวิธีการสร้างข่าวปลอม (Fake News) ได้ และเพื่อให้ทุกคนมองเห็นถึงองค์ประกอบในการสร้างข่าวลวงอันจะนำไปสู่ความเข้าใจในการสร้างข่าวและสามารถตั้งข้อสังเกตในการเช็คและตรวจสอบข่าวลวงได้ ในภาษาสื่อ เราเรียกช่วงนี้ว่าการสร้างตัวต้นแบบ Prototype

สื่อ/อุปกรณ์ในการสอน

บัตรประเด็นนักสร้างข่าวลวง ๑๐ ประเด็น ได้แก่ (๑) หวย (๒) พุทธพานิชย์ (๓) ยาสมุนไพรรักษาสุขภาพ (๔) อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ (๕) ผอ.รร.อนุญาตให้นักเรียนชุมนุมในโรงเรียนได้ (๖) เจ้าแม่เจ้าพ่อ/คนทรง (๗) พรบ. ปลดล็อกกัญชา (๘) ค่าตอบแทนการอบรมคนละ ๑๐,๐๐๐ บาท (๙) เข้าร่วมกิจกรรมจะได้โควต้าเรียนมหาลัยฟรี และ (๑๐) ลุงตุ๋มทำตามข้อเรียกร้องสมาพันธ์นักเรียน

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ขั้นนำ

วิทยากรทบทวนวิธีการตรวจสอบข่าวลวง และองค์ประกอบของข่าวลวงให้ชัดเจน แล้วชี้แจงกติกาในการให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละกลุ่มเข้ามาจับฉลากบัตร **บัตรประเด็นนักสร้างข่าวลวง “พาดหัว ยั่วให้คลิก” (Click bait)**

ขั้นกิจกรรม

- ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละกลุ่มเข้ามาจับฉลากบัตร **บัตรประเด็นนักสร้างข่าวลวง “พาดหัวยั่วให้คลิก” (Click bait)**
- ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละกลุ่มเขียนข่าวลวงในประเด็นที่จับฉลากได้ให้มีความน่าเชื่อถือมากที่สุดตามองค์ประกอบของข่าวลวงที่ได้เรียนรู้มาจากกิจกรรมก่อนหน้านี้
- พร้อมทั้งวาดภาพเกี่ยวเชื่อมโยงกับข่าวที่สร้างขึ้น และระบายสีให้สวยงาม
- เขียนข่าวประมาณ ๕-๗ บรรทัด
- และเขียนตัวโปรยให้มีความน่าสนใจ เพื่อดึงดูดคนให้มาสนใจข่าวที่เราสร้างขึ้น
- แล้วให้ออกมานำเสนอด้านหน้าห้องประชุม แล้วให้เพื่อนๆสมาชิกช่วยโหวตกลุ่มใดได้รับคะแนนโหวตมากที่สุดแปลว่ากลุ่มนั้นชนะ

ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย

- ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นต่อข่าวลวงที่แต่ละกลุ่มได้นำเสนอ

ขั้นสรุปและประยุกต์

- วิเคราะห์สรุปสิ่งที่ได้จากข่าวลวงที่ถูกสร้างขึ้น โดยเชื่อมโยงกับวิธีการสร้างข่าวลวง วิธีการเช็คข่าว การแยกแยะประเภทข่าวที่ถูกต้องและสร้างสรรค์ที่เหมาะสม

การวัดและประเมินผล

- ๑) การสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- ๒) ประเมินจากกิจกรรมข่าวลวงที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ออกแบบร่วมกัน

กิจกรรม ๗ : ต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี

เวลาที่ใช้ ๒.๓๐ ชั่วโมง

แนวความคิด/หลักการ

กิจกรรมนี้สร้างขึ้นตามแนวคิดพุทธิสัย (cognitive domain) ตามทฤษฎีของบลูม โดยอาศัยวิธีคิดตามหลักหลักโยนิโสมนสิการ แบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม โดยมุ่งเน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับข่าวปลอม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความรู้ความเข้าใจ และสามารถเชื่อมโยงวิธีคิดผ่านกระบวนการกลุ่มได้ครบตลอดกระบวนการ

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเข้าใจ และเชื่อมโยงฐานคิด ค่านิยม ไปจนถึงประโยชน์ของข่าวปลอม
๒. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจเรื่องคุณค่าแท้คุณค่าเทียมของข่าวปลอม

สื่อ/อุปกรณ์ในการสอน

- กระดาษสี จำนวน ๕ สี
- ปากกาเมจิก
- กระดาษใบงาน ๔ ต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี
- โพสต์อิท (Post-it) ๕ สี
- ภาพต้นไม้ ๑ ภาพ

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ขั้นนำ

- วิทยากรชี้แจงวัตถุประสงค์ของกิจกรรม
- ทีมงานแจกกระดาษสี จำนวน ๕ สีให้ โพสต์อิท พร้อมทั้งปากกาเมจิก ให้แต่ละกลุ่ม

ขั้นกิจกรรม

- ทีมวิทยากรบรรยายถึง “ต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี” ว่าในการเติบโตของต้นไม้สะท้อนข่าวปลอมนี้จะมีปัจจัยอยู่ ๕ ปัจจัย คือ
- ผลผลิตของต้นไม้ : AntiFakeNews จะได้ข่าวดีที่มีลักษณะอย่างไร (ตอบ ตรวจสอบได้ มีข้อมูลที่มาที่ไปชัดเจน เป็นต้น)
- กิ่งของต้นไม้ : การตรวจสอบว่าเราข่าวปลอม (Fake News) ที่ตรงกับข้อ “ผลผลิตของต้นไม้ จะตรวจสอบอย่างไร” (ตอบ กาลามสูตร และวิธีในการเช็คข่าว)

- ลำต้นของต้นไม้ : หน่วยสนับสนุน หรือแรงสนับสนุนเพื่อให้เกิดการผลิตข่าวดีในสังคมเพื่อเป็นประโยชน์มีอะไรบ้าง (ตอบ เครือข่ายในชุมชน เครือข่ายพระสงฆ์เผ่าะวังสื่อมวลชนเชื้อทางศาสนา สร้างเครือข่าย เป็นการแบ่งปันข้อมูล)
- รากของต้นไม้ : หลักการ หรือแนวคิด/วิธีคิด ในการทำข่าวน้ำดี (วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ)
- ดินที่ใช้ในการปลูกต้นไม้ : ค่านิยม/คุณธรรม ที่ควรมีในการสร้างข่าวดี (ตอบ มีศีล ๕ โดยเฉพาะ ข้อ ๔ ไม่มุสาวาท ไม่กล่าววาจารุนแรงเกลียดชัง)
- จากนั้นตามด้วยประเด็นคำถาม ข้อที่ ๑ ว่า “ท่านคิดว่า เราต้องมีคุณธรรมข้อใด หรือมีค่านิยมเช่นใด ในการที่จะสร้างข่าวดีให้ถูกวิธีและใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด” แล้วให้แต่ละกลุ่มร่วมกันพิจารณาประเด็นที่ถาม แล้วเขียนลงในกระดาษสีเหลือง
- เมื่อเขียนครบทุกกลุ่มแล้ว ให้นำกระดาษสีเหลืองมาติดไว้ที่ ภาพต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี ในส่วนของดอกผล
- วิทยากร อ่านประเด็นที่ทุกกลุ่มนำเสนอเรื่องค่านิยม/คุณธรรมที่ควรมีในการสร้างข่าวน้ำดีบนต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี
- ประเด็นที่ ๒ “ท่านคิดว่า เราต้องมีหลักการ หรือแนวคิด/วิธีคิดใด ในการสร้างข่าวน้ำดีให้ถูกวิธีและใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด” โดยให้เขียนลงในกระดาษสีชมพู
- เมื่อเขียนครบทุกกลุ่มแล้ว ให้นำกระดาษสีชมพูมาติดไว้ที่ ภาพต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี ในส่วนของดินที่ใช้ในการปลูกต้นไม้
- วิทยากร อ่านประเด็นที่ทุกกลุ่มนำเสนอเรื่องคุณธรรม/ค่านิยม/ฐานคิดบนต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี
- ประเด็นที่ ๓ “ท่านคิดว่า อะไรคือหน่วยสนับสนุน หรือแรงสนับสนุนเพื่อให้เกิดการผลิตข่าวดีในสังคมเพื่อเป็นประโยชน์มีอะไรบ้าง” โดยให้เขียนลงในกระดาษสีเขียว
- เมื่อเขียนครบทุกกลุ่มแล้ว ให้นำกระดาษสีเขียวมาติดไว้ที่ ภาพต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี ในส่วนของรากของต้นไม้
- วิทยากร อ่านประเด็นที่ทุกกลุ่มนำเสนอหน่วยสนับสนุน หรือแรงสนับสนุนเพื่อให้เกิดการผลิตข่าวน้ำดีบนต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี
- ประเด็นที่ ๔ “ท่านคิดว่า การตรวจสอบข่าวปลอม (Fake News) จะมีวิธีในการตรวจสอบอย่างไร” (ตอบ กาลามสูตร และวิธีในการเช็คข่าว) โดยให้เขียนลงในกระดาษสีฟ้า
- เมื่อเขียนครบทุกกลุ่มแล้ว ให้นำกระดาษสีฟ้ามาติดไว้ที่ ภาพต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี ในส่วนของลำต้นของต้นไม้

- วิทยากร อ่านประเด็นที่ทุกกลุ่มนำเสนอเรื่องวิธีในการตรวจสอบข่าวน้ำดีบนต้นไม้สะท่อนข่าวน้ำดี
- ประเด็นที่ ๕ “ท่านคิดว่า จะ AntiFakeNews จะได้ข่าวดีที่มีลักษณะอย่างไร” โดยให้เขียนลงในกระดาษสีส้ม
- เมื่อเขียนครบทุกกลุ่มแล้ว ให้นำกระดาษสีส้มมาติดไว้ที่ ภาพต้นไม้สะท่อนข่าวน้ำดี ในส่วนของลำต้นของต้นไม้
- วิทยากร อ่านประเด็นที่ทุกกลุ่มนำเสนอเรื่อง AntiFakeNews จะได้ข่าวดีที่มีลักษณะอย่างไรบนต้นไม้สะท่อนข่าวน้ำดี

ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย

- ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันสะท้อนภาพรวม ต้นไม้สะท่อนข่าวน้ำดีตนเอง ว่าโดยภาพรวมเป็นอย่างไร โดยร่วมแลกเปลี่ยนในกลุ่มใหญ่

ขั้นสรุปและประยุกต์

- วิทยากรร่วมสรุปประเด็นที่ได้จากการนำเสนอของทุกกลุ่ม

การวัดและประเมินผล

- ๑) การสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- ๒) ความรู้ความเข้าใจที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม
- ๓) สรุปข้อคิดของกิจกรรม

กิจกรรมที่ ๘ สะท้อน

เวลาที่ใช้ ๑.๐๐ ชั่วโมง

แนวความคิด/หลักการ

การสะท้อนคิดคือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งการปฏิบัติการสะท้อนคิดจะต้องประกอบด้วยการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ บนพื้นฐานของความเชื่อ ความรู้ในสถานการณ์นั้น ซึ่งประสบการณ์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ต้องอาศัยการสะท้อนคิดจากประสบการณ์นั้นเป็นสำคัญ ซึ่งการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทำอย่างสม่ำเสมอ บนพื้นฐานการนำเอาทฤษฎีและการปฏิบัติมาใช้ในการสะท้อนคิด จนนำไปสู่การเข้าใจอย่างถ่องแท้ โดยกิจกรรมนี้ผสมผสานวิธีคิดทุกแบบตามหลักโยนิโสมนสิการ มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจในกิจกรรมที่ได้ทำมา และตกลึกทางความคิดเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา พร้อมทั้งเพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเข้าใจแนวทางในรู้เท่าทันข่าวปลอม (Fake News) อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อให้ทุกคนมองเห็นถึงองค์ประกอบในการสร้างข่าวลวงอันจะนำไปสู่ความเข้าใจในการสร้างข่าวและสามารถตั้งข้อสังเกตในการเช็คและตรวจสอบข่าวลวงได้

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถวิเคราะห์การเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งการปฏิบัติการสะท้อนคิดจะต้องประกอบด้วยการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ บนพื้นฐานของความเชื่อ ความรู้ในสถานการณ์นั้น ซึ่งประสบการณ์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ต้องอาศัยการสะท้อนคิดจากประสบการณ์นั้นเป็นสำคัญ ซึ่งการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทำอย่างสม่ำเสมอ บนพื้นฐานการนำเอาทฤษฎีและการปฏิบัติมาใช้ในการสะท้อนคิด จนนำไปสู่การเข้าใจอย่างถ่องแท้

สื่อ/อุปกรณ์ในการสอน

-

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ขั้นนำ

วิทยากรกล่าวทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ทั้งหมดในหนึ่งวัน ว่ามีอะไรแล้วได้อะไรบ้าง โดยเริ่มให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้มาในหนึ่งวัน

ขั้นกิจกรรม

ให้แต่ละคนสะท้อนคิดสิ่งที่ได้เรียนรู้ และสรุปร่วมกัน

ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย

- ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้

ขั้นสรุปและประยุกต์

- วิทยากรสรุปสิ่งที่ได้ และเชื่อมโยงไปยังประเด็นของวันถัดไป

การวัดและประเมินผล

- ๑) การสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- ๒) ประเมินจากกิจกรรมข่าวลวงที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ออกแบบร่วมกัน

กิจกรรมที่ ๙

สร้างภูมิคุ้มกันปัญหาสาวาทในชุมชน

เวลาที่ใช้ ๒.๓๐ ชั่วโมง

แนวคิดของกิจกรรม

กิจกรรมนี้สร้างขึ้นตามแนวคิดพุทธิศาสตร์ (cognitive domain) ตามทฤษฎีของบลูม โดยอาศัยวิธีคิดตามหลักหลักโยนิโสมนสิการ แบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม โดยมุ่งเน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับข่าวปลอม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความรู้ความเข้าใจ และสามารถเชื่อมโยงวิธีคิดผ่านกระบวนการกลุ่มได้ครบตลอดกระบวนการ

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเข้าใจในปัญหาข่าวปลอมโดยเชื่อมกับหลักการทางพระพุทธศาสนา คือมุสาวาท
๒. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถสร้างภูมิคุ้มกันปัญหาสาวาทในชุมชนของตนเอง

สื่อ/อุปกรณ์ในการสอน

- กระดาษ A๔
- สีชอล์ค/ปากกาเมจิก

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ขั้นนำ

- วิทยากรชี้แจงวัตถุประสงค์ของกิจกรรม
- ทีมงานแจกกระดาษ พร้อมทั้งปากกาเมจิก ให้แต่ละกลุ่ม

ขั้นกิจกรรม

- ให้แต่ละกลุ่มกำหนดนิยามคำว่า “ข่าวปลอม” และ “มุสาวาท”
- จากนั้นเชื่อมโยงวิธีการของมุสาวาท ว่าสามารถใช้ในการแก้ปัญหข่าวปลอมอะไรได้
- สืบค้นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนว่ามีปัญหาอะไรบ้างที่เป็นปัญหาที่เกิดจากการกล่าวมุสาวาท
- นำเสนอในกลุ่มเล็ก และนำเสนอในกลุ่มใหญ่
- สรุปข้อมูล ที่ได้จากกลุ่ม

ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย

- ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้

ขั้นสรุปและประยุกต์

- วิทยากรสรุปสิ่งที่ได้ และเชื่อมโยงไปยังประเด็นของวันถัดไป

การวัดและประเมินผล

- ๑) การสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรม

๒) ประเมินจากกิจกรรมสร้างภูมิคุ้มกันปัญหาสาวาทในชุมชน ที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ออกแบบ
ร่วมกัน

กิจกรรมที่ ๑๐ ถอดรหัสชุมชนของฉัน “รู้เท่าทันปัญหาสาวาทในชุมชน”

Do and Don't

เวลาที่ใช้ ๒.๓๐ ชั่วโมง

แนวคิดของกิจกรรม

กิจกรรมนี้สร้างขึ้นตามแนวคิดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน (Project based learning) คือ ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองทุกขั้นตอน และแนวคิดจิตพิสัย (affective domain) ตามทฤษฎีของบลูม โดยใช้วิธีคิดโยนิโสมนสิการแบบอริยสัจ ๔ ด้วยการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากมูสาวาทในชุมชนของตนเอง โดยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมยกตัวอย่างสถานการณ์ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งอภิปรายหาทางแก้ไขร่วมกันโดยใช้กระบวนการคิดแบบอริยสัจ ๔

วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

เพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากมูสาวาทในชุมชนของตนเอง: ยกตัวอย่างสถานการณ์ อภิปรายแนวทางแก้ไขร่วมกันโดยใช้กระบวนการคิดแบบอริยสัจ ๔

สื่อ/อุปกรณ์ในการสอน

กระดาษฟลิปชาร์ต

ปากกาเมจิก

สียีน

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ขั้นนำ

วิทยากรให้แต่ละกลุ่มระดมสมองร่วมกัน (Brainstorming) ปัญหาที่เกิดจากมูสาวาทในชุมชนของตนเอง ที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน จากนั้นให้แต่ละกลุ่มเลือกปัญหา ๑ ปัญหา เพื่อที่ให้เป็นโครงงาน ในการแก้ปัญหาของชุมชนนั้น

ขั้นกิจกรรม

- ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมระดมสมอง ว่ามีปัญหาที่เกิดจากมูสาวาทในชุมชนของตนเอง อะไรบ้างที่เกิดขึ้นในชุมชน จากนั้นสรุปออกมาเป็นประเด็นปัญหา และเลือกปัญหาที่ได้มา ๑ ปัญหา เพื่อที่ให้เป็นโครงงาน แก้ปัญหานั้น

ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย

- ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการแก้ปัญหาที่แต่ละกลุ่มได้นำเสนอ

ขั้นสรุปและประยุกต์

- วิทยากรสรุปแนวทางการแก้ปัญหาชุมชนในภาพรวมทั้ง ๑๐ กลุ่ม

การวัดและประเมินผล

- ๑) การสังเกตการณ์มีส่วนร่วมในกิจกรรม
- ๒) ความรู้ความเข้าใจที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม
- ๓) ข้อเสนอที่บันทึกในฟลิปชาร์ต
- ๔) ใบสรุปข้อคิดที่ได้จากกิจกรรม

กิจกรรมที่ ๑๑ สะท้อน

เวลาที่ใช้ ๑.๐๐ ชั่วโมง

แนวความคิด/หลักการ

การสะท้อนคิดคือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งการปฏิบัติการสะท้อนคิดจะต้องประกอบด้วย การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ บนพื้นฐานของความเชื่อ ความรู้ในสถานการณ์นั้น ซึ่งประสบการณ์ เพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ต้องอาศัยการสะท้อนคิดจากประสบการณ์นั้นเป็นสำคัญ ซึ่ง การสะท้อนคิดเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทำอย่างสม่ำเสมอบนพื้นฐานการนำเอาทฤษฎีและการ ปฏิบัติมาใช้ในการสะท้อนคิด จนนำไปสู่การเข้าใจอย่างถ่องแท้ โดยกิจกรรมนี้ผสมผสานวิธีคิดทุกแบบตาม หลักโยนิโสมนสิการ มุ่งเน้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจในกิจกรรมที่ได้ทำมา และตกลึกทางความคิดเพื่อ เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา พร้อมทั้งเพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเข้าใจแนวทางในรู้เท่าทันข่าว ปลอม (Fake News) อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อให้ทุกคนมองเห็นถึง องค์ประกอบในการสร้างข่าวลวงอันจะนำไปสู่ความเข้าใจในการสร้างข่าวและสามารถตั้งข้อสังเกตในการเช็ค และตรวจสอบข่าวลวงได้

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถวิเคราะห์การเรียนรู้จากประสบการณ์ ซึ่งการปฏิบัติการสะท้อนคิด จะต้องประกอบด้วย การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ บนพื้นฐานของความเชื่อ ความรู้ในสถานการณ์ นั้น ซึ่งประสบการณ์เพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ได้ ต้องอาศัยการสะท้อนคิดจาก ประสบการณ์นั้นเป็นสำคัญ ซึ่งการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทำอย่างสม่ำเสมอบน พื้นฐานการนำเอาทฤษฎีและการปฏิบัติมาใช้ในการสะท้อนคิด จนนำไปสู่การเข้าใจอย่างถ่องแท้

สื่อ/อุปกรณ์ในการสอน

-

วิธีการดำเนินกิจกรรม

ขั้นนำ

วิทยากรกล่าวทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ทั้งหมดในหนึ่งวัน ว่ามีอะไรแล้วได้อะไรบ้าง โดยเริ่มให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้มาในหนึ่งวัน

ขั้นกิจกรรม

ให้แต่ละคนสะท้อนคิดสิ่งที่ได้เรียนรู้ และสรุปร่วมกัน

ขั้นวิเคราะห์และอภิปราย

- ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้

ขั้นสรุปและประยุกต์

- วิทยากรสรุปสิ่งที่ได้ และเชื่อมโยงไปยังประเด็นของวันถัดไป

การวัดและประเมินผล

- ๑) การสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- ๒) ประเมินจากกิจกรรมข่าวลวงที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ออกแบบร่วมกัน

แบบประเมินชุดฝึกอบรม

คำชี้แจง โปรดพิจารณาเนื้อหาในแต่ละกิจกรรมมีความถูกต้อง ชัดเจน เหมาะสม ในการฝึกอบรมผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้เกิดค่านิยมและพฤติกรรมการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาแบบบูรณาการหรือไม่ โดยให้ขีดเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่มีเนื้อหาถูกต้อง ชัดเจน เหมาะสม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแต่ละกิจกรรม

ใช้ได้ หมายถึง เนื้อหาในกิจกรรมมีความถูกต้อง เหมาะสม นำไปใช้ได้จริง

ควรแก้ไข หมายถึง เนื้อหาในกิจกรรมมีความถูกต้อง แต่ควรปรับปรุง ก่อนนำไปใช้

ใช้ไม่ได้ หมายถึง เนื้อหาในกิจกรรมไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม ควรตัดทิ้ง

ข้อความ	ใช้ได้ (๑)	ควรแก้ไข (๐)	ใช้ไม่ได้ (-๑)
๑ ความเหมาะสมของกิจกรรมที่ฝึก			
๒ ความเหมาะสมของจำนวนกิจกรรมที่ฝึก			
๓ ความเหมาะสมเนื้อหาในสถานการณ์ที่นำมาเป็นสื่อในการฝึก			
๔ ความชัดเจนของเนื้อหาในกิจกรรมที่ฝึก			
๕ ความสอดคล้องของสื่อการสอนที่ฝึกกับวัตถุประสงค์ของการฝึก			
๖ ความสอดคล้องของคำถามฝึกวิีคิดกับวัตถุประสงค์			
๗ ความชัดเจน เข้าใจง่ายของคำถามในใบงาน			
๘ ความชัดเจนของคำชี้แจงการในใบงานที่ฝึก			
๙ ความเหมาะสมของระยะเวลาที่ฝึก			
๑๐ ความสอดคล้องของกิจกรรมกับวิธีการฝึกคิดแต่ละวิธี			
๑๑ ความเหมาะสมของกิจกรรมกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม			
๑๒ กิจกรรมในชุดฝึกสามารถนำไปใช้ได้จริง			

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ส่วน ๒ ประเมินความตรง (Validity) ของแบบวัด

แบบประเมินนี้เป็นแบบประเมินที่สร้างขึ้น เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาข้อความแต่ละข้อว่ามีความถูกต้อง ชัดเจน เหมาะสม ที่จะนำไปใช้ได้จริงหรือไม่ พร้อมทั้งขอความคิดเห็นเพิ่มเติม เพื่อนำไปปรับปรุงข้อคำถามต่อไป

แบบประเมินความตรง (Validity) ของแบบวัด

คำชี้แจง โปรดพิจารณาเนื้อหาในข้อความแต่ละข้อ ว่ามีความถูกต้อง ชัดเจน เหมาะสม เป็นข้อคำถามที่จะใช้วัดค่านิยมและพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาแบบบูรณาการหรือไม่ โดยให้ขีดเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่มีเนื้อหาถูกต้อง ชัดเจน เหมาะสม นำไปใช้เป็นข้อคำถามได้

ใช้ได้	หมายถึง	เนื้อหาในข้อความถูกต้อง เหมาะสม นำไปใช้ได้จริง
ควรแก้ไข	หมายถึง	เนื้อหาในข้อความถูกต้อง แต่ควรปรับปรุง ก่อนนำไปใช้
ใช้ไม่ได้	หมายถึง	เนื้อหาในข้อความไม่ถูกต้อง ควรตัดทิ้ง

แบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

๑. แบบสอบถามความรู้ความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อ Media Literacy

แบบสอบถามนี้เป็นการวัดระดับความรู้ความเข้าใจการรู้เท่าทันสื่อ ที่ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม รายงานความรู้และความเข้าใจการรู้เท่าทันสื่อ ผู้วิจัยสร้างมาจากเนื้อหาการรู้เท่าทันสื่ออย่างสร้างสรรค์และปลอดภัย สร้างมาจากแนวคิดทฤษฎีของบลูม (Benjamin S. Bloom) และคณะ ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) และวิธีคิดด้านคุณโทษและทางออกตามหลักโยนิโสมนสิการ

นิยามปฏิบัติการ

ความรู้และความเข้าใจในการรู้เท่าทันสื่อ หมายถึง สิ่งที่แสดงออกถึงความรู้และความเข้าใจประโยชน์และโทษของสื่อ/ข่าวปลอม สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดไม่ถูกต้องและสิ่งใดถูกต้อง ถึงวิธีการนำเสนอข่าวอย่างสร้างสรรค์และปลอดภัยในชีวิตประจำวัน เป็นแบบวัดประเมินค่า ๖ ระดับ จากจริงที่สุด ถึง ไม่จริงเลย จำนวน ๑๐ ข้อ ข้อความทางบวกให้คะแนนจาก ๖ ถึง ๑ ส่วนข้อความทางลบให้คะแนนในทิศทางตรงข้าม ผู้ตอบที่ได้คะแนนสูงกว่าแสดงว่า มีความรู้ความเข้าใจการรู้เท่าทันสื่อมากกว่าผู้ได้คะแนนต่ำกว่า

ข้อ	ข้อความ	ใช้ได้ (๑)	ควรแก้ไข (๐)	ใช้ไม่ได้ (-๑)	รายการแก้ไข/ ปรับปรุง
๑	ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าบุคคลสามารถเป็นได้ทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสารได้ในเวลาเดียวกัน โดยสามารถสร้างสรรค์เนื้อหาได้ด้วยตนเอง				
๒	ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าผู้รับสารที่ไม่มีความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อ จะเป็นผู้ไม่รู้จักคิดวิเคราะห์แยกแยะ พิจารณาเลือกรับข่าวสารที่ถูกต้อง				
๓	ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่ามีการนำเสนอข่าวปลอมที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทำลายความน่าเชื่อถือของบุคคลหรือองค์กร				
๔	ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าข่าวปลอมและข่าวลือสามารถสร้างความระแวงในวงการคณะสงฆ์ได้				
๕	ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าการสร้างข่าวชวนเชื่อที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการหลอกลวงทำให้ข่าวมีความน่าเชื่อถือมาก				
๖	ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าคนที่รู้เท่าทันสื่อ เป็นคนที่มีมีการคิดวิเคราะห์ข่าวสาร นั้นน่าเชื่อถือหรือไม่				
๗	ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าคนที่รู้เท่าทันสื่อ จะต้องมีการประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารว่าข่าวนั้น				
๘	ข้าพเจ้ามีความเข้าใจว่าข้อมูลที่เป็นข่าวลวง (Fake news) เผยแพร่ทางสื่อสังคมออนไลน์นั้น ส่งกระทบต่อสังคมโดยรวม				

ข้อ	ข้อความ	ใช้ได้ (๑)	ควรแก้ไข (๐)	ใช้ไม่ได้ (-๑)	รายการแก้ไข/ ปรับปรุง
๙	แม้ข้าพเจ้าจะรู้ว่ามักมีการพูดมุกตลกถ้อยคำเสียดสี เป็น “ข่าวปลอม” แต่ข้าพเจ้าก็ชอบพูดเพื่อความ สนุกสนาน				
๑๐	ข้าพเจ้ามักเชื่อข่าวที่น่าเสนอแล้วสอดคล้องกับ ค่านิยมและความเชื่อของข้าพเจ้า				

๒. แบบวัดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรู้อู่เท่าทันสื่อ

แบบสอบถามนี้เป็นการกระทำกิจกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมผ่านกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลด้าน การรู้เท่าทันสื่อ แบบวัดนี้สร้างมาจากแนวคิดทฤษฎีของบลูม (Benjamin S. Bloom) และคณะ ด้านทักษะ พิสัย (Psychomotor Domain) บูรณาการหลักโยนิโสมนสิการ ได้แก่ วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้และคุณค่าเทียม วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม วิธีคิดแบบอริยสัจ ๔ หลักอินทริยสังวร สปั ริสธรรม ภายในกรอบหลักภาวนา ๔ และมีเนื้อหาเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อเพื่อการใช้และเสพบริโภคสื่ออย่าง ปลอดภัย และสร้างสรรค์

นิยามปฏิบัติการ

พฤติกรรมกรู้อู่เท่าทันสื่อ หมายถึง การกระทำของผู้เข้าร่วมกิจกรรมผ่านกระบวนการคิดอย่างมี เหตุผลในการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อแสวงหาความรู้ที่เป็นโยชน์เพื่อพัฒนาตนเองมากกว่าการใช้เพื่อความ บันเทิง มีความสามารถในการควบคุมตนเองในการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างเหมาะสม เป็นแบบวัดประเมิน ค่า ๖ ระดับ มาตราประเมินค่าให้คะแนน ๖-๑ สำหรับการตอบปฏิบัติเป็น “ประจำ” ถึง “ไม่เคยปฏิบัติ” สำหรับข้อความทางบวก และให้คะแนนในทิศทางตรงกันข้ามสำหรับข้อความทางลบ ผู้ที่ได้คะแนนรวมสูง แสดงถึงการเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมกรู้อู่เท่าทันสื่อที่สร้างสรรค์มากกว่าผู้ที่ได้คะแนนต่ำกว่า ประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ

๑) **การรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ** หมายถึง การกระทำของผู้เข้าร่วมกิจกรรมผ่านกระบวนการคิดอย่างมี เหตุผลในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม มีการรู้จักพิจารณาถึงคุณประโยชน์เพื่อพัฒนา ตนเองก่อนการใช้ในแต่ละครั้ง รู้จักใช้สื่อเพื่อพัฒนาตนเองมากกว่าการใช้เพื่อความบันเทิง มีความควบคุม ตนเองการใช้เครือข่ายออนไลน์ให้ความรู้ คำนึงถึงประโยชน์หรือโทษต่อตนเองอย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะให้ การรับรู้ทางอินทริย ๕ คือ ใช้ ดู ฟัง เป็นไปอย่างพอดีที่จะได้คุณค่าที่เป็นประโยชน์จริง

ข้อ	ข้อความ	ใช้ได้ (๑)	ควรแก้ไข (๐)	ใช้ไม่ได้ (-๑)	รายการแก้ไข/ ปรับปรุง
	พฤติกรรมกรู้อู่เท่าทันสื่อด้านกายภาพ (กินอยู่ดูฟัง เป็น) ใช้/ดู /ฟัง				
๑	ข้าพเจ้าใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการค้นหาความรู้เพื่อ พัฒนาตนเอง				

๒	ข้าพเจ้าพิจารณาประโยชน์และโทษของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ก่อนใช้ทุกครั้ง				
๓	ข้าพเจ้าเลือกที่จะใช้ภาษาสุภาพในการเขียนลงบนสื่อสังคมออนไลน์				
๔	เมื่อได้อ่านข่าวจากสื่อสังคมออนไลน์ข้าพเจ้าจะไม่เชื่อโดยทันทีแต่จะตรวจสอบข้อมูลจากหลายๆ แห่งก่อน เพื่อจะไม่เผยแพร่ข่าวสารที่ผิดให้ผู้อื่นรับทราบ				
๕	ข้าพเจ้ามักตัดสินใจซื้อของจากการที่การโฆษณาที่เห็นบ่อยๆ				

๒) การรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม หมายถึง การกระทำของผู้เข้าร่วมกิจกรรมผ่านกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลในการเสพสื่อในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม และรู้เท่าทัน มีความระมัดระวังการสื่อสังคมออนไลน์ มีการใช้คำพูดสื่อสารที่สุภาพ การส่งข้อความให้กำลังใจผู้อื่น การใช้สื่อเพื่อส่งข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีระเบียบวินัยในการใช้ มีการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันในสังคม เลือกใช้ที่ปลอดภัยและสามารถป้องกันตนเองจากอันตรายจากการใช้สื่อ การใช้สื่ออย่างถูกกาลเทศะ เลือกใช้สื่อเพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีในสังคม

ข้อ	ข้อความ	ใช้ได้ (๑)	ควรแก้ไข (๐)	ใช้ไม่ได้ (-๑)	รายการแก้ไข/ ปรับปรุง
	พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม ที่เหมาะสม				
๑	ข้าพเจ้ามักตรวจสอบแหล่งที่มาของข่าวก่อนที่จะโพสต์หรือแชร์ข้อความในโลกออนไลน์เสมอ				
๒	ข้าพเจ้าแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้และข่าวสารดีๆ ทางสื่อสังคมออนไลน์ที่เป็นประโยชน์กับเพื่อนเสมอ				
๓	ข้าพเจ้ามักจะเชื่อข่าวที่เพื่อนของข้าพเจ้านำมาเล่าให้ฟังเสมอ				
๔	ข้าพเจ้าจะตักเตือนเพื่อนที่มัก “อวดสรรพคุณเกินจริงของสินค้า” เสมอ				
๕	ข้าพเจ้าพิจารณาก่อนที่จะเชื่อคำพูดของเพื่อนที่รู้จักทางสื่อสังคมออนไลน์ทุกครั้ง				

๓) การรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ คือ การกระทำของผู้เข้าร่วมกิจกรรมผ่านกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม การควบคุมตนเองในการใช้สื่อที่ปลอดภัย มีความเบิกบานใจที่ได้แบ่งปันข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ให้เพื่อน มีความเข้มแข็งทางจิตใจในการใช้สื่อที่ไม่เหมาะสม มีสติในการพิจารณาการใช้อย่างถูกต้อง มีความมั่นคงทางจิตใจในการเลือกใช้สื่อที่ปลอดภัยอย่างสม่ำเสมอ การยกย่องและชื่นชมคุณค่าแห่งการทำความดีของผู้อื่นในการใช้สื่อที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์

ข้อ	ข้อความ	ใช้ได้ (๑)	ควรแก้ไข (๐)	ใช้ไม่ได้ (-๑)	รายการแก้ไข/ ปรับปรุง
	พฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ				
๑	ข้าพเจ้ารู้สึกอึดอัดใจที่ได้แนะนำแหล่งข้อมูลที่ถูกต้องและสร้างสรรค์ให้กับผู้อื่น				
๒	ข้าพเจ้ามีความเข้มแข็งทางใจเพียงพอที่จะควบคุมตนเองไม่ให้ส่งคลิปที่ยังไม่แน่ใจว่าสาระนั้นจริงหรือไม่ แม้ว่าอยากจะส่งต่อมากก็ตาม				
๓	ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีคุณค่าเมื่อได้โพสต์ข้อความดีๆ ที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้อื่น				
๔	ข้าพเจ้ามีสติพิจารณาในการใช้สื่ออย่างถูกต้อง				
๕	เมื่อมีผู้ผลิตสื่อสร้างสรรค์ดีๆ ข้าพเจ้ามักจะโพสต์ข้อความที่ให้กำลังใจกับผู้ผลิตเสมอ				

๔) การรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา หมายถึง การกระทำของผู้เข้าร่วมกิจกรรมผ่านกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม มีความสามารถในการใช้เพื่อการพัฒนาตนเอง การใช้สื่อเพื่อแสวงหาความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ มากกว่าความ พิจารณารู้เท่าทันและเห็นโทษในการเสพความสุขเกินความพอดี รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการใช้สื่ออย่างเหมาะสม ไม่หลงติดกับกระแสหรือตามสถานะสังคม มีสติรู้เท่าทัน เห็นโทษของสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อชีวิต มีจิตใจที่เป็นอิสระ เห็นคุณค่าของการใช้สื่อเพื่อคุณค่าแท้ของชีวิต รู้จักลดความต้องการการใช้สื่อเพื่อความบันเทิง และเพิ่มการใช้สื่อเพื่อศึกษาหาความรู้ให้ตนเอง

ข้อ	ข้อความ	ใช้ได้ (๑)	ควรแก้ไข (๐)	ใช้ไม่ได้ (-๑)	รายการแก้ไข/ ปรับปรุง
	พฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา				
๑	ข้าพเจ้ารู้เท่าทันการใช้สื่อสังคมออนไลน์ว่าสิ่งใดที่เป็นประโยชน์/โทษต่อตนเองและสังคม				
๒	ข้าพเจ้าให้ความสำคัญกับสัมพันธ์ภาพกับคนรอบข้างมากกว่าสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนในสื่อสังคมออนไลน์				
๓	ข้าพเจ้ารู้จักความพอดีในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในระดับที่เหมาะสมกับตนเอง				
๔	ข้าพเจ้าแสวงหาความสุขจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลที่สร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่าในการพัฒนาตนเอง				
๕	ข้าพเจ้าใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อแสวงหาความรู้มากกว่าความบันเทิง				

แบบประเมินก่อนการอบรม
โครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา

ตอบถูก คะแนน = ๑, ตอบผิด คะแนน = -๑, ไม่แน่ใจ คะแนน = ๐

ข้อความต่อไปนี้ข้อใดถูกหรือผิด

ข้อ	ข้อความ	ใช้ได้ (๑)	ควรแก้ไข (๐)	ใช้ไม่ได้ (-๑)	รายการแก้ไข/ ปรับปรุง
	แบบประเมินก่อนการอบรม โครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา				
๑	การสั่งสอนให้ความรู้เรื่องข่าวปลอม (Fake News) ไม่ใช่กิจของสงฆ์				
๒	ข่าวปลอม (Fake News) ไม่มีผลกระทบต่อรุนแรงถึงขั้นทำให้ผู้เชื่อข่าวปลอมนั้นเสียชีวิต				
๓	ข่าวปลอมทำให้สังคมแตกแยกได้				
๔	ข่าวปลอมอาจมีผลต่อสังคมของฆราวาสแต่ไม่มีผลต่อสังคมของพระสงฆ์				
๕	ไม่มีข้อห้ามเรื่องข่าวปลอมในศีล ๕				
๖	การยกย่องเกินความจริงไม่ถึงเป็นข่าวปลอม				
๗	การสาบานให้คนอื่นหลงเชื่อเป็นข่าวปลอม				
๘	อวดอุตริมนุสธรรมเป็นความผิดแต่ไม่ถึงเป็นข่าวปลอม				
๙	มุขตลกถ้อยคำเสียดสีถือเป็นข่าวปลอม				
๑๐	การหมิ่นประมาทผิดกฎหมายแต่ไม่ถึงเป็นข่าวปลอม				
๑๑	“การแทงแมวทำให้ฝนตก” เป็นข่าวปลอม				
๑๒	การไม่บอกความจริงเรื่องอาการเจ็บป่วยแก่ผู้ป่วยโรคมะเร็งเพื่อให้ผู้ป่วยสบายใจสามารถกระทำได้ไม่ถึงเป็นข่าวปลอม				
๑๓	เราสามารถใช่ Google เพื่อตรวจสอบข่าวปลอมที่มาจาก Google ได้				
๑๔	ถ้าเราพบว่ามีคนหลงเชื่อข่าวปลอมไม่ว่าข่าวนั้นส่งผลด้านลบหรือด้านบวกเราต้องรีบบอกความจริงเขาทันที				
๑๕	พระสงฆ์สามารถกล่าวโจมตีศาสนาอื่นๆ ได้เพื่อให้คนเลื่อมใสศรัทธาศาสนาพุทธมากขึ้น				
๑๖	ถ้าเราเผยแพร่ข่าวโดยไม่รู้ว่าเป็นข่าวปลอมไม่ถือว่าผิดแต่อย่างใด				
๑๗	ถ้าเรารู้ว่าสิ่งใดเป็นข่าวปลอมแล้วไม่บอกผู้อื่นเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดถือว่าเรารู้เห็นเป็นใจกับการเผยแพร่ข่าวปลอมนั้นๆ				

ข้อ	ข้อความ	ใช้ได้ (๑)	ควรแก้ไข (๐)	ใช้ไม่ได้ (-๑)	รายการแก้ไข/ ปรับปรุง
๑๘	การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใด เรื่องหนึ่งถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอม				
๑๙	การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใด เรื่องหนึ่งโดยบกพร่องไม่ตรวจสอบให้ดีเสียก่อน ถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอม				
๒๐	ผลลพูดเรื่องไม่จริงถือเป็นการเผยแพร่ข่าว ปลอมรูปแบบหนึ่ง				

แบบประเมินหลังการอบรม

โครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา

ตอบถูก คะแนน = ๑, ตอบผิด คะแนน = -๑, ไม่แน่ใจ คะแนน = ๐

ข้อความต่อไปนี้ข้อใดถูกหรือผิด

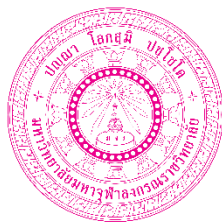
ข้อ	ข้อความ	ใช้ได้ (๑)	ควรแก้ไข (๐)	ใช้ไม่ได้ (-๑)	รายการแก้ไข/ ปรับปรุง
๑	การสั่งสอนให้ความรู้เรื่องข่าวปลอม (Fake News) ไม่ใช่กิจของสงฆ์				
๒	ข่าวปลอม (Fake News) ไม่มีผลกระทบต่อรุนแรงถึงขั้นทำให้ผู้เชื่อข่าวปลอมนั้นเสียชีวิต				
๓	ข่าวปลอมทำให้สังคมแตกแยกได้				
๔	ข่าวปลอมอาจมีผลต่อสังคมของฆราวาสแต่ไม่มีผลต่อสังคมของพระสงฆ์				
๕	ไม่มีข้อห้ามเรื่องข่าวปลอมในศีล ๕				
๖	การยกย่องเกินความจริงไม่ถือเป็นข่าวปลอม				
๗	การสาบานให้คนอื่นหลงเชื่อเป็นข่าวปลอม				
๘	อวดคุณิมนุสธรรมเป็นความผิดแต่ไม่ถือเป็นข่าวปลอม				
๙	มุขตลกถ้อยคำเสียดสีถือเป็นข่าวปลอม				
๑๐	การหมิ่นประมาทผิดกฎหมายแต่ไม่ถือเป็นข่าวปลอม				
๑๑	“การแห่นางแมวให้ฝนตก” เป็นข่าวปลอม				
๑๒	การไม่บอกความจริงเรื่องอาการเจ็บป่วยแก่ผู้ป่วยโรคมะเร็งเพื่อให้ผู้ป่วยสบายใจสามารถกระทำได้อาจถือเป็นข่าวปลอม				
๑๓	เราสามารถใช่ Google เพื่อตรวจสอบข่าวปลอมที่มาจาก Google ได้				
๑๔	ถ้าเราพบว่ามีคนหลงเชื่อข่าวปลอมไม่ว่าข่าวนั้นส่งผลด้านลบหรือด้านบวกเราต้องรีบบอกความจริงเขาทันที				
๑๕	พระสงฆ์สามารถกล่าวโจมตีศาสนาอื่นๆ ได้เพื่อให้คนเลื่อมใสศรัทธาศาสนาพุทธมากขึ้น				
๑๖	ถ้าเราเผยแพร่ข่าวโดยไม่รู้ว่าเป็นข่าวปลอมไม่ถือว่าเป็นผิดแต่อย่างใด				
๑๗	ถ้าเรารู้ว่าสิ่งใดเป็นข่าวปลอมแล้วไม่บอกผู้อื่นเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดถือว่าเราเห็นเป็นใจกับการเผยแพร่ข่าวปลอมนั้นๆ				
๑๘	การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอม				

ข้อ	ข้อความ	ใช้ได้ (๑)	ควรแก้ไข (๐)	ใช้ไม่ได้ (-๑)	รายการแก้ไข/ ปรับปรุง
๑๙	การพูดโดยเข้าใจผิดในสาระสำคัญของเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยบกพร่องไม่ตรวจสอบให้ถี่เสียก่อน ถือเป็น การเผยแพร่ข่าวปลอม				
๒๐	ผลอพุดเรื่องไม่จริงถือเป็นการเผยแพร่ข่าวปลอม รูปแบบหนึ่ง				

ภาคผนวก ข

หนังสือเชิญ

ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลวิจัย



ที่ อว. ๘๐๐๔.๐/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถ.พหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕
ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน ดร.เชน นคร

ด้วยทางคณะผู้วิจัยได้รับงบประมาณ ในการดำเนินงานวิจัยเรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์” ภายใต้การดำเนินงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” จากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓ นั้น

ทางคณะผู้วิจัย พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ จึงใคร่ขออนุญาตจากท่าน พิจารณาอนุญาตให้คณะผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป โดยทั้งนี้การกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินการสัมภาษณ์ ตามแต่ท่านจะพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

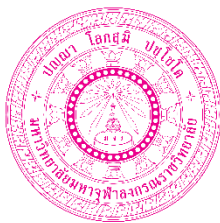
ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พุทชชาติ แผนสมบุญ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

ผู้ประสานงาน : นางสาวนิจวรรณ ใจสุข โทร. ๐๙๒-๓๒๐๔๘๐๙



ที่ อว. ๘๐๐๔.๐/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถ.พหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕
ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน คุณจุฬารัตน์ เสรีเชษฐพงษ์

ด้วยทางคณะผู้วิจัยได้รับงบประมาณ ในการดำเนินงานวิจัยเรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์” ภายใต้การดำเนินงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” จากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓ นั้น

ทางคณะผู้วิจัย พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ จึงใคร่ขออนุญาตจากท่าน พิจารณาอนุญาตให้คณะผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป โดยทั้งนี้การกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินการสัมภาษณ์ ตามแต่ท่านจะพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

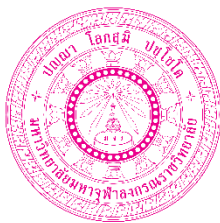
ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

ผู้ประสานงาน : นางสาวนิจวรรณ ใจสุข โทร. ๐๙๒-๓๒๐๔๘๐๙



ที่ อว. ๘๐๐๔.๐/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถ.พหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕
ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน ดร.นนทสรวง กสิป์ผิ๊ง

ด้วยทางคณะผู้วิจัยได้รับงบประมาณ ในการดำเนินงานวิจัยเรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์” ภายใต้การดำเนินงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” จากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓ นั้น

ทางคณะผู้วิจัย พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ จึงใคร่ขออนุญาตจากท่าน พิจารณาอนุญาตให้คณะผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป โดยทั้งนี้การกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินการสัมภาษณ์ ตามแต่ท่านจะพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

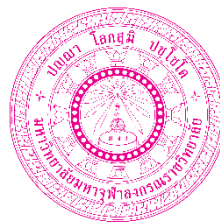
ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พุทชชาติ แผนสมบุญ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

ผู้ประสานงาน : นางสาวนิจวรรณ ใจสุข โทร. ๐๙๒-๓๒๐๔๘๐๙



ที่ อว. ๘๐๐๔.๐/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถ.พหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕
ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน พระมหานพตล ธมมานนโท

ด้วยทางคณะผู้วิจัยได้รับงบประมาณ ในการดำเนินงานวิจัยเรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์” ภายใต้การดำเนินงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” จากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓ นั้น

ทางคณะผู้วิจัย พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน พิจารณาอนุญาตให้คณะผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป โดยทั้งนี้การกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินการสัมภาษณ์ ตามแต่ท่านจะพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

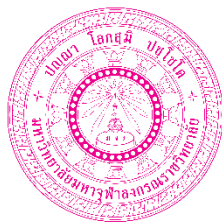
ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

ผู้ประสานงาน : นางสาวนิจวรรณ ใจสุข โทร. ๐๙๒-๓๒๐๔๘๐๙



ที่ อว. ๘๐๐๔.๐/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถ.พหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕
ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน พระครูพิพิธปริยัติกิจ, ผศ.ดร.

ด้วยทางคณะผู้วิจัยได้รับงบประมาณ ในการดำเนินงานวิจัยเรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์” ภายใต้การดำเนินงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” จากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓ นั้น

ทางคณะผู้วิจัย พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ จึงใคร่ขออนุญาตจากท่าน พิจารณาอนุญาตให้คณะผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป โดยทั้งนี้การกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินการสัมภาษณ์ ตามแต่ท่านจะพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

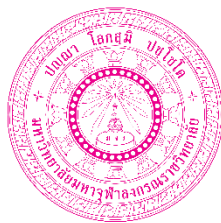
ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

ผู้ประสานงาน : นางสาวนิจวรรณ ใจสุข โทร. ๐๙๒-๓๒๐๔๘๐๙



ที่ อว. ๘๐๐๔.๐/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถ.พหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕
ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลวิจัย
เรียน ดร.ณัฐ ไชยพันธ์

ด้วยทางคณะผู้วิจัยได้รับงบประมาณ ในการดำเนินงานวิจัยเรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์” ภายใต้การดำเนินงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” จากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓ นั้น

ทางคณะผู้วิจัย พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ จึงใคร่ขออนุญาตจากท่าน พิจารณาอนุญาตให้คณะผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป โดยทั้งนี้การกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินการสัมภาษณ์ ตามแต่ท่านจะพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

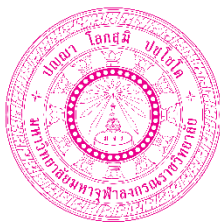
ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

ผู้ประสานงาน : นางสาวนิจวรรณ ใจสุข โทร. ๐๙๒-๓๒๐๔๘๐๙



ที่ อว. ๘๐๐๔.๐/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถ.พหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕
ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลวิจัย
เรียน ผศ.ดร.สมโภช ศรีวิจิตรวรกุล

ด้วยทางคณะผู้วิจัยได้รับงบประมาณ ในการดำเนินงานวิจัยเรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์” ภายใต้การดำเนินงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” จากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓ นั้น

ทางคณะผู้วิจัย พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ จึงใคร่ขออนุญาตจากท่าน พิจารณาอนุญาตให้คณะผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิจัย อันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป โดยทั้งนี้การกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการดำเนินการสัมภาษณ์ ตามแต่ท่านจะพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

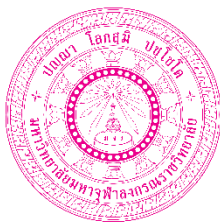
สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

ผู้ประสานงาน : นางสาวนิจวรรณ ใจสุข โทร. ๐๙๒-๓๒๐๔๘๐๙

ภาคผนวก ค

หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

รศ.ดร.เมธาวี อุดมธรรมนุภาพ	อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา
รศ.ดร.อำนาจ บัวศิริ	อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาและด้านวิจัย
ผศ.ดร.วิษชุดา ฐิติโชติรัตนนา	อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการอบรมและ ด้านพุทธจิตวิทยา
ผศ.ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงษ์	อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและการประเมิน
ดร.ลำพอง กลมกุล	อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและการประเมิน



ที่ อว. ๘๐๐๔.๐/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถ.พหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕
ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๐ มีนาคม ๒๕๖๓

เรื่อง เชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เรียน รศ.ดร.เมธาวิ อุดมธรรมมานุภาพ

ด้วยข้าพเจ้า ดร.พุททชาติ แผนสมบุญ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับงบประมาณ ในการดำเนินงานวิจัย เรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์” ภายใต้การดำเนินงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” จากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓ นั้น และได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ๑) ชุดกิจกรรม ๒) แบบวัด

ทางคณะผู้วิจัย พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังกล่าว เพื่อความสมบูรณ์ในการทำการวิจัย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจัดได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อมา ณ โอกาสนี้

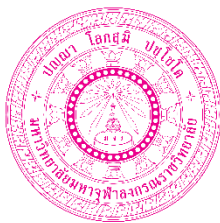
ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พุททชาติ แผนสมบุญ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

ผู้ประสานงาน : นางสาวนิจวรรณ ใจสุข โทร. ๐๙๒-๓๒๐๔๘๐๙



ที่ อว. ๘๐๐๔.๐/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถ.พหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕
ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๐ มีนาคม ๒๕๖๓

เรื่อง เชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เรียน รศ.ดร.อำนาจ บัวศิริ

ด้วยข้าพเจ้า ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับงบประมาณ ในการดำเนินงานวิจัย เรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์” ภายใต้การดำเนินงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” จากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓ นั้น และได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ๑) ชุดกิจกรรม ๒) แบบวัด

ทางคณะผู้วิจัย พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังกล่าว เพื่อความสมบูรณ์ในการทำการวิจัย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจัดได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อมา ณ โอกาสนี้

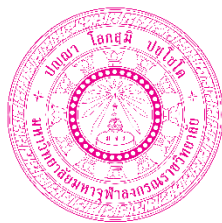
ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

ผู้ประสานงาน : นางสาวนิจวรรณ ใจสุข โทร. ๐๙๒-๓๒๐๔๘๐๙



ที่ อว. ๘๐๐๔.๐/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถ.พหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕
ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๐ มีนาคม ๒๕๖๓

เรื่อง เชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เรียน ผศ.ดร.กมลาศ ภูวนาธิพงษ์

ด้วยข้าพเจ้า ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับงบประมาณ ในการดำเนินงานวิจัย เรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์” ภายใต้การดำเนินงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” จากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓ นั้น และได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ๑) ชุดกิจกรรม ๒) แบบวัด

ทางคณะผู้วิจัย พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังกล่าว เพื่อความสมบูรณ์ในการทำการวิจัย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจัดได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อมา ณ โอกาสนี้

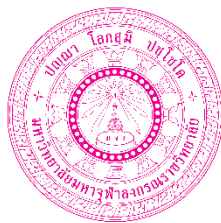
ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

ผู้ประสานงาน : นางสาวนิจวรรณ ใจสุข โทร. ๐๙๒-๓๒๐๔๘๐๙



ที่ อว. ๘๐๐๔.๐/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถ.พหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕
ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๐ มีนาคม ๒๕๖๓

เรื่อง เชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เรียน ผศ.ดร.วิชชุดา ฐิติโชติรัตน

ด้วยข้าพเจ้า ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับงบประมาณ ในการดำเนินงานวิจัย เรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์” ภายใต้การดำเนินงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” จากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓ นั้น และได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ๑) ชุดกิจกรรม ๒) แบบวัด

ทางคณะผู้วิจัย พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และ ประสบการณ์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังกล่าว เพื่อความสมบูรณ์ในการทำการวิจัย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจัดได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อมา ณ โอกาสนี้

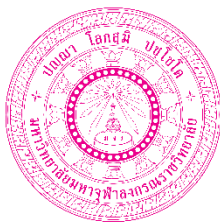
ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

ผู้ประสานงาน : นางสาวนิจวรรณ ใจสุข โทร. ๐๙๒-๓๒๐๔๘๐๙



ที่ อว. ๘๐๐๔.๐/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถ.พหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่ ๕๕
ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

๒๐ มีนาคม ๒๕๖๓

เรื่อง เชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เรียน ดร.ลำพอง กลมกุล

ด้วยข้าพเจ้า ดร.พุทชาติ แผนสมบุญ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับงบประมาณ ในการดำเนินงานวิจัย เรื่อง “การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์” ภายใต้การดำเนินงานวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินโครงการ “เครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา” จากกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ประจำปี ๒๕๖๓ นั้น และได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ๑) ชุดกิจกรรม ๒) แบบวัด

ทางคณะผู้วิจัย พิจารณาเห็นแล้วว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังกล่าว เพื่อความสมบูรณ์ในการทำการวิจัย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจัดได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พุทชาติ แผนสมบุญ)

หัวหน้าโครงการวิจัย

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์

ผู้ประสานงาน : นางสาวนิจวรรณ ใจสุข โทร. ๐๙๒-๓๒๐๔๘๐๙

ภาคผนวก ง
รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

ภาพกิจกรรมการอบรม





ภาพกิจกรรมระยะขยายผล ครั้งที่ ๑









**ประกาศ คณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์
โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” (ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี) ส่วนกลาง
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการเครือข่ายพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ รุ่นที่ ๑

ตามที่มหาเถรสมาคมในคราวประชุมครั้งที่ ๒๔/๒๕๖๒ ได้มีมติเห็นชอบโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตร “พระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕” ในโครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ให้ดำเนินงานประสานกับโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” (ตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี) นั้น

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ จึงออกประกาศแต่งตั้งผู้ผ่านการอบรมตามหลักสูตร “พระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕” เป็นคณะกรรมการเครือข่ายพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ประกอบด้วย

- | | |
|------------------------------|---|
| ๑. พระสิทธาภสมภารมณี | ประธานเครือข่ายพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ |
| ๒. พระใบฎีกานพรัตน์ ชนิดจारी | รองประธานเครือข่ายฯ ภาคกลาง |
| ๓. พระครูวิจิตรธรรมนิเทศ | รองประธานเครือข่ายฯ ภาคเหนือ |
| ๔. พระครูโสภิตธรรมนิเทศ | รองประธานเครือข่ายฯ ภาคใต้ |
| ๕. พระมหาจางพุทธ กิตติยุตโต | รองประธานเครือข่ายฯ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ |
| ๖. พระครูนันทเจติยาภิรักษ์ | กรรมการเครือข่ายฯ |
| ๗. พระครูนิวิฐสิลสังวร | กรรมการเครือข่ายฯ |
| ๘. พระครูปฐมปริยัตยานุกิจ | กรรมการเครือข่ายฯ |
| ๙. พระครูเมธากร | กรรมการเครือข่ายฯ |
| ๑๐. พระครูวิธานธรรมสุนทร | กรรมการเครือข่ายฯ |
| ๑๑. พระครูวิสิฐสุตานุกุล | กรรมการเครือข่ายฯ |
| ๑๒. พระครูวิสุทธิบริยัติคุณ | กรรมการเครือข่ายฯ |
| ๑๓. พระครูศรีธรรมวราภรณ์ | กรรมการเครือข่ายฯ |
| ๑๔. พระครูศรีธรรมวิเทศ | กรรมการเครือข่ายฯ |
| ๑๕. พระครูศรีวัฒน์วิเชียร | กรรมการเครือข่ายฯ |
| ๑๖. พระครูสันติพนาพร | กรรมการเครือข่ายฯ |
| ๑๗. พระครูสาครธรรมรัตน์ | กรรมการเครือข่ายฯ |
| ๑๘. พระครูสุธรรมรัตนภรณ์ | กรรมการเครือข่ายฯ |

~ ๒ ~

๑๙. พระครูโสภิตกิจจานุกิจ	กรรมการเครือข่ายฯ
๒๐. พระครูอุบลสามัคคยาจร	กรรมการเครือข่ายฯ
๒๑. พระครูอินทวิธรรม	กรรมการเครือข่ายฯ
๒๒. พระครูอุบลรัตน์วิมล	กรรมการเครือข่ายฯ
๒๓. พระครูอุภัยโกศล	กรรมการเครือข่ายฯ
๒๔. พระมหาเขาทอง อรุโณ	กรรมการเครือข่ายฯ
๒๕. พระมหาหสิต สัยโมภาโส	กรรมการเครือข่ายฯ
๒๖. พระมหาหวิช อีระชาโต	กรรมการเครือข่ายฯ
๒๗. พระมหานกมล วชิรมณี	กรรมการเครือข่ายฯ
๒๘. พระมหาพิภพ ภูริปญโญ	กรรมการเครือข่ายฯ
๒๙. พระมหาสีธชา กุสลจิตโต	กรรมการเครือข่ายฯ
๓๐. พระมหาสุภณัฐ มหาภูริ	กรรมการเครือข่ายฯ
๓๑. พระมหาสมนึก กิตติโสภโณ	กรรมการเครือข่ายฯ
๓๒. พระมหาสยาม ปกสโร	กรรมการเครือข่ายฯ
๓๓. พระมหาเอกพล ฐานสิโธ	กรรมการเครือข่ายฯ
๓๔. พระครูธรรมธรไพบุลย์ ญาณวิบุโล	กรรมการเครือข่ายฯ
๓๕. พระครูปลัดมานพ ธรรมโฆสโก	กรรมการเครือข่ายฯ
๓๖. พระครูวินัยธรรมลเมธ กตปุณโญ	กรรมการเครือข่ายฯ
๓๗. พระครูสมุห์สมพร ญาณวฑฺฒโธ	กรรมการเครือข่ายฯ
๓๘. พระครูสังฆรักษ์ทรงพล ธรรมพลโธ	กรรมการเครือข่ายฯ
๓๙. พระปลัดนันท กิตติปญโญ	กรรมการเครือข่ายฯ
๔๐. พระปลัดนະคุณ ขยาภิโร	กรรมการเครือข่ายฯ
๔๑. พระปลัดบำรุง สุวณฺณวณฺณี	กรรมการเครือข่ายฯ
๔๒. พระปลัดวรมะศวร์ นาควโร	กรรมการเครือข่ายฯ
๔๓. พระปลัดสุเรศ จิระมโม	กรรมการเครือข่ายฯ
๔๔. พระสมุห์ฐานปนพงษ์ ฐานมงคลโธ	กรรมการเครือข่ายฯ
๔๕. พระสมุห์พงษ์ธเนศ พุทฺธสโร	กรรมการเครือข่ายฯ
๔๖. พระอธิการชานนธ์ ฉนฺทชาโต	กรรมการเครือข่ายฯ
๔๗. พระอธิการชินภัทร อุตฺตญาโณ	กรรมการเครือข่ายฯ
๔๘. พระอธิการดิเรก อภินนโท	กรรมการเครือข่ายฯ
๔๙. พระธนภัทร์ วชิรปญโญ	กรรมการเครือข่ายฯ
๕๐. พระภคพล พลวโร	กรรมการเครือข่ายฯ
๕๑. พระมานิช ธรรมทสสี	กรรมการเครือข่ายฯ
๕๒. พระวิมลโนทัย ฐานวฑฺฒโธ	กรรมการเครือข่ายฯ



~ ๓ ~

๕๓. พระวิชิต กนต์ลีโล	กรรมการเครือข่ายฯ
๕๔. พระสมอน สุมโน	กรรมการเครือข่ายฯ
๕๕. พระอรอดพร กิตติสาโร	กรรมการเครือข่ายฯ
๕๖. พระปลัดทองศักดิ์ สุมโน	เลขานุการเครือข่ายฯ
๕๗. พระปลัดณรงค์วิทย์ สิทธิเมธี	ผู้ช่วยเลขานุการเครือข่ายฯ

ให้ผู้มีรายชื่อตามประกาศ ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ประสานงานขับเคลื่อนเครือข่ายพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในพื้นที่ โดยประสานการทำงานร่วมกับคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” (ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี) ส่วนกลาง ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๒๓ เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓



(พระพรหมเสนาบดี)

กรมการมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์

ประธานคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์
โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ส่วนกลาง

ภาพกิจกรรมระยะขยายผล ครั้งที่ ๒









ภาคผนวก จ
หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
/การนำไปใช้ประโยชน์

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์:

- ด้านวิชาการ
- ด้านเศรษฐกิจ/พาณิชย์/อุตสาหกรรม
- ด้านสังคม/ชุมชน
- ด้านนโยบาย

หน่วยงานร่วมดำเนินการและการบริหารจัดการ:

ประเภท	ชื่อหน่วยงาน	โทรศัพท์	หนังสือยินยอม	จัดการ
๑	หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา	064 745 6253		
๒	หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา	064 745 6253		

ประโยชน์ที่ได้จากการร่วมมือกับภาคเอกชน:

- พัฒนาบุคลากร
- ถ่ายทอดองค์ความรู้
- แลกเปลี่ยนประสบการณ์และถ่ายทอดเทคโนโลยี
- อื่น ๆ (กรุณาอธิบาย)

.....

.....

.....

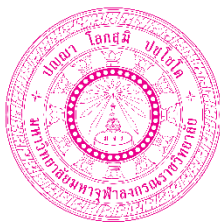
.....

หน่วยงานที่นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์:

- ๑) ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๒) คณะกรรมการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕

รายละเอียดการใช้ประโยชน์:

นำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในลักษณะการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี การรู้เท่าทันสื่อ”
ปริญญาโท และระดับปริญญาเอก ในรายวิชา “สุขภาพจิต” “และ “ระเบียบวิธีวิจัยทางพุทธ
วิทยา” เป็นการให้บริการวิชาการในลักษณะการสอน บรรยาย และให้คำปรึกษาเป็นงานวิจัยเพื่อ
ต่อยอดโครงการวิจัย



หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๖๔

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์
เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า รศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือตง ตำแหน่ง รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โทรศัพท์ :
๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ ต่อ ๘๒๔๒ โทรสาร : ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ Email : human_fac@hotmail.com

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เรื่อง การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.พุทธชาติ
แผนสมบุญ โดยนำไปใช้ประโยชน์ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและหรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาส่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ มกราคม - ๓ มีนาคม ๒๕๖๔ ซึ่งการนำผลการวิจัย/งาน
สร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้นก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

นำผลการวิจัยไปใช้อบรมให้นิสิตเรียนรู้การวิจัย กระบวนการวิจัย และได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ใหม่
จากการวิจัย เพื่อให้เรียนเกิดการเรียนรู้นำไปใช้ในการพัฒนาโครงการวิจัยต่อไป

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(รศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือตง)

รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะมนุษยศาสตร์

หมายเหตุ : ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก ฉ
หลักฐานการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ TCI ฐาน ๑

ผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

Results of media literacy activities according to Buddhist psychology for monks.

พุทธชาติ แผนสมบุญ และโกศล จิ่งเสถียรทรัพย์

Phutthachat Phaensomboon and Kosol Chuengsatientsup

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ 2) เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ 3) เพื่อนำเสนอผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อ การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบ Multiple Method Methodology โดยผู้วิจัยได้นำเสนอขั้นตอนการวิจัยเป็น 4 ระยะ ซึ่งในระยะที่ 1 วิจัยเชิงปริมาณ ระยะที่ 2 วิจัยเชิงปริมาณ ระยะที่ 3 วิจัยเชิงปริมาณด้วยวิธีวิจัยกึ่งทดลอง ระยะที่ 4 ขยายผลเป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ เลือกกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบวัดพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ ด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ย 2 กลุ่ม วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อภาพรวมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.01 (S.D.=0.65) 2) พัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ พบว่าชุดฝึกอบรมมี 11 กิจกรรม การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) พบว่ามี จำนวน 7 องค์ประกอบ ตรวจสอบความตรงของโมเดล พิจารณาได้จาก $\chi^2 = 12.69$, $df = 7$, $p = 0.080$, $GFI = .987$, $AGFI = 0.949$ และ $RMR = 0.0109$ แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ 3) ผลการฝึกอบรมพบว่า หลังเข้าร่วมกิจกรรม พระสงฆ์มีคะแนนการรู้เท่าทันสื่อเพิ่มขึ้น และในระยะขยายผล พบผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการทั้ง 2 ครั้ง ภาพรวมความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมโครงการ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : การรู้เท่าทันสื่อ, พุทธจิตวิทยา, พระสงฆ์

Abstract

The objectives of this article are 1) to study the situation of media literacy among monks 2) to develop a training package on **media literacy activities according to Buddhist psychology for monks** 3) to present the results of **media literacy activities according to**

Buddhist psychology for monks. This research is a Multiple Method Methodology research .The researcher has presented the research process in 4 phases, in Phase 1 quantitative research methods, Phase 2 quantitative research methods Phase 3 quantitative research methods with quasi-experimental research methods, Phase 4 expands into training workshops. The target group was selected based on Purposeful Sampling. The research tools were a behavioral measure of media literacy in the areas of knowledge, physical, social, mental, and intellectual aspects. Interviews, data were analyzed using means, confirmatory factor analysis, comparing the means of 2 groups, one-way analysis of variance, and content analysis.

The results of the research found that: 1) Situation of monks' media literacy: Most of the sample monks had a high level of overall media literacy knowledge with an average of 4.01 (S.D.=0.65) 2) Developing a **media literacy activities according to Buddhist psychology for monks**: It was found that the training set had 11 activities. Confirmatory factor analysis (CFA) selected high factor loading values. The measure passed all 31 criteria, consisting of 7 components. Check the validity of the model by considering the chi-square value $\chi^2 = 12.69$, $df = 7$, $p = 0.080$, $GFI = .987$, $AGFI = 0.949$. and $RMR = 0.0109$, indicating that the model was consistent with the empirical data. 3) The results of the project found that after participating in the activities, the monks' media literacy scores increased. In the expansion phase, the results of the evaluation of satisfaction with the project organization were found both times. Overall satisfaction in organizing project activities was at the highest level.

Keywords: media literacy, Buddhist Psychology, monks

บทนำ

สื่อสังคมออนไลน์กำลังได้รับความสนใจในฐานะช่องทางในการติดต่อสื่อสารของคนทุกวัย ดังจะเห็นได้จากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการศึกษาในยุคที่มีการระบาดของโรคไวรัสโควิด 19 เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ และฝึกทักษะด้านต่างๆ เช่น ข่าวสารในชีวิตประจำวัน ความรู้ รวมทั้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ยังสามารถใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการนำเสนอข่าวสารและข้อมูลเพื่อเผยแพร่ให้กับบุคคลอื่นได้รับรู้อีกด้วย ในปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์ถูกนำมาใช้ทั้งในเป็นช่องทางสำคัญในการเผยแพร่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้กับคนร่วมสมัยได้เข้าใจอีกด้วย (พระมหานันท อภินนโท (ผกา) และคณะ, 2565)

ด้วยลักษณะของการเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ที่ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็สามารถเข้าถึงและติดต่อสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การเปิดรับและส่งต่อข้อมูลเป็นไปอย่างอิสระจึงเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล (สายน้ำผึ้ง รัตนงาม, 2557) อีกทั้งคุณสมบัติของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีไม่จำกัดเวลา และสามารถเข้าถึงรวดเร็ว อาจทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการเปิดรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้ ดังนั้นการรู้เท่าทันสื่อ การขาดวิจารณญาณในการทำความเข้าใจต่อสื่อและสารที่ส่งไปอาจส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตความคิด และการกระทำทั้งต่อตัวผู้ใช้และต่อสังคม (พระมหานันต์ อภินันโท (ผากา) และคณะ, 2565)

ในปัจจุบันโลกกำลังเดินทางไปสู่สภาพใหม่ที่ไม่เหมือนเดิม VUCA เป็นโลกที่ส่งผลกระทบต่อทุกๆ ด้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ภายใต้สถานการณ์โลกดังกล่าว หรือที่เรียกว่า ยุคโลกพลิกผัน พระสงฆ์จะต้องมีการปรับตัวและเตรียมพร้อมรับมือในความเปลี่ยนแปลงต่างๆ มิติ โดยเฉพาะ เรื่องของการรู้เท่าทันสื่อ (ธนาการ คุ้มภัย และคณะ, 2566) เนื่องด้วยพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเป็นนักเผยแผ่คำสอน เป็นผู้ส่งสารในฐานะบุคคลกรทางศาสนา (พระมหานันต์ อภินันโท (ผากา) และคณะ, 2565) เป็นกลไกหลักในการเผยแผ่หลักธรรมสู่สังคม ดำเนินบทบาทโดยการประกอบสร้างเนื้อหาหลักธรรมผ่านช่องทางต่างๆ ปรากฏตั้งแต่รับการสื่อสารระหว่างบุคคล ไปจนถึงการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ส่งผลต่อการสร้างความรู้ การเปลี่ยนทัศนคติ ตลอดจนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม หรือแนวคิดเชิงคุณค่าให้กับสังคม ในขณะที่เดียวกันพระสงฆ์ยังมีสถานะเป็นผู้รับสาร เนื่องจากอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงเฉกเช่นฆราวาส พระสงฆ์จึงมีสถานะไม่แตกต่างจากฆราวาส คือ เป็นทั้งผู้รับและผู้ส่งข้อมูลข่าวสาร (อลิชา ตรีโรจนานนท์, 2562) ด้วยเหตุนี้ทำให้การเผยแผ่หลักธรรมต้องมีการปรับเปลี่ยนให้ทันสมัย เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ร่วมกับการเผยแผ่แบบดั้งเดิม จะเป็นช่องทางให้คนรุ่นใหม่สามารถศึกษาธรรมได้แบบไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ด้วยเหตุนี้ “ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ” จึงเป็นทักษะที่พระสงฆ์ต้องมี เพื่อให้สามารถรับสาร และสื่อสารเนื้อหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (นันทิกา หนูสม และวิโรจน์ สุทธิสีมา, 2562)

การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) เป็นความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และผลิตสื่อได้หลายรูปแบบ โดยมุ่งให้ผู้รับมีความสามารถในการตั้งรับและไม่ตกเป็นเหยื่อจากการถูกจูงใจด้วยเนื้อหาที่สื่อนำเสนอ มีวิจารณญาณในการวิเคราะห์ประเมินค่าสาระที่สื่อนำเสนอ และสามารถเลือกใช้ประโยชน์จากสาระที่สื่อนำเสนอได้อย่างเหมาะสม (Potter, 2005) ดังนั้นความสามารถในการวิเคราะห์และประเมินสื่อจึงเป็นหนทางสร้างสมดุลในการรับสารเพราะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันจากสาระที่สื่อนำเสนอในเชิงลบได้ โดยทักษะการรู้เท่าทันสื่อเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการดำเนินชีวิตในสังคมข่าวสารนี้ จากการทบทวนวรรณกรรม ที่ผ่านมามีการศึกษาวิจัยการรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มพระสงฆ์ของ อลิชา ตรีโรจนานนท์, 2562 เรื่องการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่าพระสงฆ์ที่มีการรู้เท่าทันสื่อ จะทำให้พระสงฆ์สามารถรับและสื่อสารข้อมูล เนื้อหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสูง และกลุ่มที่ใช้อินเทอร์เน็ตมากมีแนวโน้มมีการรู้เท่า

ทันสมัยสูง (อลิษา ตรีโรจนนท์, 2562) สอดคล้องกับพุทธชาติ แผนสมบุญ และคณะ (2565) พบว่า พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมที่มีวุฒิการศึกษาสูง และกลุ่มที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นระยะเวลาานาน จะมีความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อสูงกว่ากลุ่มที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในระยะเวลานั้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัยเพื่อศึกษาผู้เท่าทันสื่อในพระสงฆ์ตามแนวพุทธจิตวิทยา สำหรับพระสงฆ์ โดยทำการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างให้เกิดภูมิคุ้มกัน เกิดความตระหนักรู้ และเสริมสร้าง การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

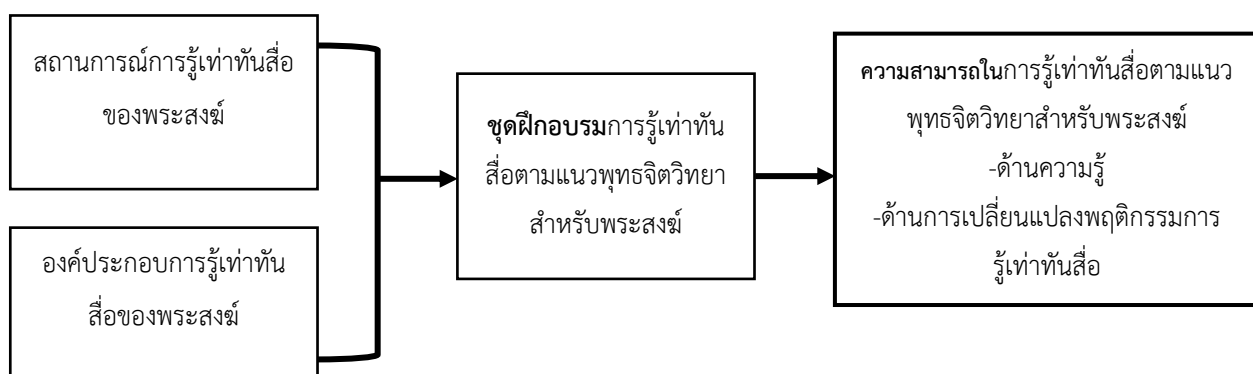
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์
2. เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์
3. เพื่อนำเสนอผลของการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

สมมติฐานการวิจัย

1. พระสงฆ์ที่อบรมด้วยชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยามีความรู้เท่าทันสื่อสูงกว่า ก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
2. พระสงฆ์กลุ่มทดลองที่อบรมด้วยชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยามีความรู้เท่าทันสื่อสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
3. พระสงฆ์กลุ่มทดลองที่อบรมด้วยชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยามีความรู้เท่าทันสื่อหลังการทดลองและระยะติดตามไม่แตกต่างกัน

กรอบแนวคิด



วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบ Multiple Method Methodology ประกอบด้วยวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ระเบียบวิธีวิจัยขั้นสูง การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor

Analysis) วิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) การวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experimental) โดยใช้วิธีเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพขยายเชิงปริมาณ โดยผู้วิจัยได้นำเสนอขั้นตอนการวิจัยเป็น 4 ระยะ ซึ่งในระยะที่ 1 ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ ระยะที่ 2 ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยวิธีวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) และระยะที่ 3 ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพขยายเชิงปริมาณ ระยะที่ 4 ขยายผล เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ

ระยะที่ 1 ศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้มีขนาด 400 รูป เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการแจกแบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ระยะที่ 2 ออกแบบกิจกรรม ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยการดำเนินการวิจัย มีขั้นตอนการศึกษาดังรายละเอียดดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา และการเก็บรวบรวมข้อมูล 1) ชุดกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างขององค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ 7 องค์ประกอบ ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) พบว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ แสดงว่ากิจกรรมที่ออกแบบด้วย 7 องค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ มีความตรงเชิงโครงสร้างที่น่าเชื่อถือ รวม 11 กิจกรรม ที่ได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ผ่านการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 10 คน 2) แบบวัดความรู้ และพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ 4 ด้าน คือพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ และพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาคอนบาคทั้งฉบับเท่ากับ .973 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยนำชุดฝึกอบรมไปใช้ในการอบรมกับกลุ่มทดลอง ทำการวัดผลทดสอบก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมด้วยแบบวัดความรู้ และพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ 4 ด้านร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อประเมินประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

ระยะที่ 3 การประเมินผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมชุดฝึกอบรม ด้วยวิธีวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) ใช้งานวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพขยายผลการวิจัยเชิงปริมาณ พระสงฆ์จากวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน จังหวัดลำพูน จำนวน 70 รูป แบ่งเป็นกลุ่มควบคุม 35 รูป และกลุ่มทดลอง 35 รูป โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง คือ มีศักยภาพในการรับรู้อายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจสมบูรณ์ มีประสบการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างน้อย 1 ปี สมัครใจเข้ารับการฝึกอบรมตามชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ และสามารถเข้าร่วมการทดลองได้ตลอดระยะเวลาและตลอดจนกระบวนการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบวัดความรู้ และพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ 4 ด้าน คือพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ และพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบวัดก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยและความแตกต่างของ

คะแนน Paired-Sample t-Test, Independent Sample t-Test การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One way ANOVA) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ระยะที่ 4 ขยายผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ในโครงการพระสงฆ์รู้เท่าทันสื่อชนเชื่อบางศาสนา ในระยะขยายผลเป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยทำการขยายผลครั้งที่ 1 ในโครงการพระสงฆ์รู้เท่าทันสื่อชนเชื่อบางศาสนากับกลุ่มพระสงฆ์ผู้นำ จำนวน 233 รูป ที่จังหวัดนครปฐม ระหว่างวันที่ 27-28 พฤศจิกายน 2563 และขยายผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ด้วยการจัดเวทีสื่อสารธรรมะ “สร้างสื่อสันติ ลอดคติทางศาสนา” ที่จังหวัดนครปฐม ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2563 ขยายผลครั้งที่ 2 ในโครงการพระสงฆ์รู้เท่าทันสื่อชนเชื่อบางศาสนากับกลุ่มพระสงฆ์ผู้นำ จำนวน 62 รูป ที่จังหวัดนครปฐม ระหว่างวันที่ 24-25 กุมภาพันธ์ 2564 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบวัดความรู้ และพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ 4 ด้าน คือพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ และพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบวัดก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพื้นฐานได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ส่วนใหญ่ มีความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ โดยภาพรวมมีความรู้มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.01 (S.D.=0.65) แต่มีข้อสังเกตคือในข้อ 1 การให้ความรู้เรื่องการรู้เท่าทันสื่อไม่ใช่กิจของสงฆ์ มีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง 2.93 (S.D.=1.34) และ ข้อ 15 พระสงฆ์สามารถกล่าวโจมตีศาสนาอื่นๆ ได้ เพื่อให้คนเลื่อมใสศรัทธาศาสนาพุทธมากขึ้น ค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง 2.63 (S.D.=1.45) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ยังไม่ทราบถึงบทบาทในการสอนหรือให้ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อควบคู่กับการเผยแผ่ เพราะพระสงฆ์มีหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน และที่สำคัญในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อบางศาสนา ก็สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัยในศีลข้อ 4 คือ มุสาวาทาเวรมณี การไม่พูดปด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพื่อเจ้า ซึ่งในการนำเข้าสู่ข้อมูลในระบบคอมพิวเตอร์ ที่เป็นข้อมูลเท็จเข้าข่ายการพูดปดหรือการข่มเหงรังแกระรานด้วยคำพูด ก็เป็นส่วนหนึ่งของการพูดส่อเสียด การพูดเพื่อเจ้า ด้วย ดังนั้นด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจในการออกแบบชุดฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ทำการถวายความรู้แก่พระสงฆ์ต่อไป

2. ผลการออกแบบกิจกรรมชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ประกอบด้วย 11 กิจกรรมที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักจิตวิทยาด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ 4 ด้าน คือพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ และพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) คัดเลือกค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor loading) สูงไว้ ได้

แบบวัดที่ผ่านเกณฑ์ทั้งหมด 31 ข้อ จำนวน 7 องค์ประกอบ ตรวจสอบความตรงของโมเดล พิจารณาได้จากค่าไคสแควร์ ($\chi^2 = 12.69$, $df = 7$, $p = 0.080$) ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .987 ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ 0.949 และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ 0.0109 แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

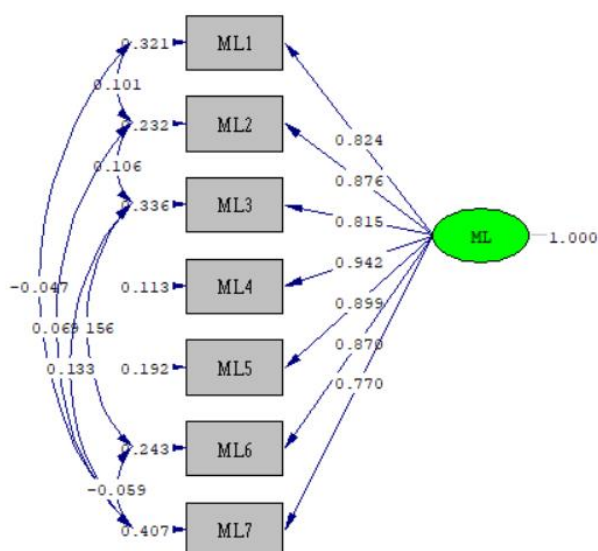
ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรทั้งหมดมีค่าเป็นบวก มีขนาดตั้งแต่ .770 ถึง .942 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกตัว ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุด การเลือกเปิดรับสื่อ (ML4) และมีความแปรผันร่วมกับการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ร้อยละ 88.70 รองลงมาคือ การรู้ตนเองในขณะที่ใช้สื่อ (ML5) และมีความแปรผันร่วมกับการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ร้อยละ 80.80 และตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญน้อยที่สุด คือ การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ (ML7) และมีความแปรผันร่วมกับการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ร้อยละ 59.30 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรเหล่านี้เป็นตัวแปรที่สำคัญขององค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ดังแสดงในตารางที่ 1 และภาพที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ห้องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

ตัวแปร	น้ำหนักองค์ประกอบ		t	R ²	สปส.คะแนนองค์ประกอบ
	beta	b(SE)			
ML1	0.824	3.432(0.205)	16.746	0.679	0.026
ML2	0.876	2.576(0.140)	18.424	0.768	-0.005
ML3	0.815	0.520(0.032)	16.334	0.664	0.308
ML4	0.942	1.881(0.090)	20.920	0.887	0.154
ML5	0.899	2.307(0.120)	19.288	0.808	0.067
ML6	0.870	3.622(0.199)	18.170	0.757	0.065
ML7	0.770	0.500(0.033)	14.948	0.593	0.093

$$\chi^2 = 12.69, df = 7, p = 0.080, GFI = 0.987, AGFI = 0.949, RMR = 0.0109$$

หมายเหตุ: ** $p < .01$



Chi-Square=12.69, df=7, P-value=0.08016, RMSEA=0.054

ภาพที่ 1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

3. การประเมินผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรม จากการศึกษาด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ขยายผลวิธีวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า

1) ผลการเปลี่ยนแปลงการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ พบว่า พระสงฆ์มีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t=5.701$, $p\text{-value}=0.000^*$) นั่นคือ คะแนนการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์หลังการเข้าร่วมกิจกรรมชุดฝึกอบรมมีคะแนนสูงกว่าก่อนร่วมกิจกรรม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.094 และ 3.619 ตามลำดับ) และเมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์กลุ่มควบคุม ระหว่างก่อน และหลังการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน และผลการวิจัยเชิงคุณภาพพบว่า พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมมีพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี

4. ขยายผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ในโครงการพระสงฆ์รู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา โดยการจัดเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ 2 เวที

1) การจัดเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ เวทีที่ 1 พระสงฆ์จำนวน 233 รูป สรุปคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ Pre-test และ Post-test รายข้อ พบว่า หลังการเข้าร่วมกิจกรรมคะแนนเฉลี่ยแต่ละข้อมีแนวโน้มสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม โดยพบว่า พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก นอกจากนี้ในพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อรายด้านพบว่าพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกายภาพ (กินอยู่ดูฟังเป็น) ใช้/ดู /ฟัง มีค่าเฉลี่ยมากกว่าด้านอื่นๆ รองลงมาคือ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้าน

สังคม ค่าที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา และเมื่อทำแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อทางศาสนาพบว่า พระสงฆ์ผู้นำเฝ้าระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา มีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อทางศาสนา โดยรวมก่อนการทดลองเท่ากับ 0.64 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.46 ($\bar{X} = 0.64$, S.D. = 0.46) ภายหลังการทดลองพบว่า พระสงฆ์ผู้นำเฝ้าระวังสื่อชนเชื่อทางศาสนา มีค่าคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อชนเชื่อทางศาสนาโดยรวมเท่ากับ 0.88 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.25 ($\bar{X} = 0.88$, S.D. = 0.25) และผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการ ภาพรวมความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม/โครงการครั้งนี้ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.52 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .574

2) การจัดเวทีอบรมเชิงปฏิบัติการ เวทีที่ 2 พระสงฆ์จำนวน 62 รูป สรุปผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการ ภาพรวมความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม/โครงการครั้งนี้ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.76 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .594 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดคือ เจ้าหน้าที่สามารถให้ข้อมูลหรือตอบข้อซักถามได้เป็นอย่างดี มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.82 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .672 มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา วิทยากรมีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.64 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .531 มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ การประชาสัมพันธ์การจัดโครงการ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.78 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .586 มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

สรุปผลการวิจัย การพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ได้ 3 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 “กำหนดบทบาทตน” ชั้นที่ 2 “รู้ทันสื่อ” ชั้นตอนที่ 3 “นักสื่อสารสร้างสรรค์” ดังนี้

1) ชั้นที่ 1 คือ “กำหนดบทบาทตน” หมายถึง ความสามารถในการรับบทบาทของตนเองในการใช้สื่อ ทั้งนี้มีสติ และวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยกระตุ้นในการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม พร้อมทั้งมีเพื่อน อาจารย์เป็นแรงเสริมในทางบวกให้แสดงพฤติกรรมอย่างสม่ำเสมอ

2) ชั้นที่ 2 คือ “รู้ทันสื่อ” หมายถึง การมีความรู้ที่ถูกต้องต่อสื่อ มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ทั้ง 5 ด้าน มีความสามารถในการวิเคราะห์สื่อ รวบรวมประกอบของการประกอบสร้างสื่อ โดยใช้สติและวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

3) ชั้นที่ 3 คือ “เป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์” หมายถึง พระสงฆ์ที่มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ สามารถสร้างและใช้สื่อเพื่อการเผยแผ่หลักธรรมสู่สังคมอย่างสร้างสรรค์ และมีความรับผิดชอบ และนำไปสู่การมีภูมิรู้เท่าทันสื่อ

อภิปรายผล

ผู้วิจัยอภิปรายข้อค้นพบตามสมมุติฐานการวิจัยดังนี้

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า การวัดการรู้เท่าทันสื่อ ภายหลังการฝึกอบรม และระยะติดตามผลกลุ่มทดลองซึ่งได้รับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อมีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อด้าน

ความรู้ความเข้าใจ พฤติกรรมด้านกายภาพ พฤติกรรมด้านสังคมที่เหมาะสม พฤติกรรมด้านจิตใจ และ พฤติกรรมด้านปัญญา สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 นอกจากนี้เมื่อพิจารณาผลภายในกลุ่มทดลอง พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ความเข้าใจ มีการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อทั้ง 4 ด้านสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปริศนา เชี่ยวสุทธิ, 2561 พบว่าหลังการใช้ชุดกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านทักษะการสร้างสรรค์ นักเรียนมีการเรียนรู้ที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 สามารถสรุปได้ว่าการใช้ชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตาม แนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ที่มีการทำกิจกรรมการคิดวิเคราะห์ และใช้โจทย์จากชุมชนเป็นตัวตั้ง รวมถึงการที่ผู้วิจัยใช้การมีส่วนร่วมในการร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอน จากการได้เรียนรู้องค์ประกอบของสื่อทำให้ผู้ร่วมวิจัยสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเอง และนำความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์ชุมชน สอดคล้องกับ จินตนา ต้นสุวรรณนนท์ (2550) พบว่า รูปแบบที่ดีที่สุดในการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อสำหรับนักเรียน คือการอบรมการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการคิด ความรู้สึกและจิตใต้ และพฤติกรรมร่วมกับการฝึกทำโครงการ และ ฌฎฐกาญจน์ ศุภรัตน์เมธี (2562) และ อลิษา ตรีโรจนานนท์, (2562) กล่าวว่าแนวทางการปรับปรุงที่ตัวบุคคลคือผู้เปิดรับสื่อหรือผู้บริโภคข่าวสารเองให้สามารถใช้วิจารณญาณและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเองได้ในระหว่างเปิดรับสื่อสังคมออนไลน์ และตระหนักรู้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น

นอกจากนี้ยังพบว่า พระนิสิตผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีความรู้เข้าใจหลังจากทดลอง และในระยะเวลาติดตาม สูงกว่าก่อนการอบรม ที่ระดับนัยสำคัญ .05 และมีพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อทั้ง 4 ด้านสูงขึ้นด้วย ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธันยพร เอกพงษ์ และรัตติยา เหนืออำนาจ, (2562) ที่กล่าวว่าผลกระทบของสื่อไม่ได้มีผลกับผู้บริโภคสื่อหรือผู้รับสารทุกคนในลักษณะที่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะผู้รับสาร แต่ละบุคคลมีบุคลิกภาพและลักษณะทางจิตวิทยาที่แตกต่างกันประกอบกับการได้รับการถ่ายทอดทางสังคมที่แตกต่างกัน จึงทำให้อิทธิพลและผลกระทบของสื่อมีผลต่อแต่ละบุคคลในระดับที่แตกต่างกัน ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างในการทำการวิจัยเป็นพระภิกษุสงฆ์ จึงอาจทำให้มีคุณลักษณะในการควบคุมตนเองสูง ส่งผลทำให้เกิดพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อสูงตามขึ้นด้วย และสอดคล้องกับแนวคิดของจินตนา ต้นสุวรรณนนท์ (Chintana, 2010) ที่กล่าวว่า การพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ ยังสามารถมีผลต่อความสามารถในการรับรู้สื่อของตนเองให้สูงขึ้นด้วย อาจเป็นเพราะกิจกรรมที่ผู้วิจัยได้ออกแบบทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ แล้วสามารถนำความรู้ที่กลับมาวิเคราะห์ชุมชนของตนเองและนำเสนอแนวทางที่สร้างสรรค์ในการพัฒนาต่อไป นอกจากนี้ยังบูรณาการหลักธรรม อาทิ สติ และโยนิโสมนสิการ เป็นเครื่องมือในการแยกแยะสิ่งที่สื่อนำเสนอให้รอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อหรือแชร์หรือโพสต์ข้อความใดๆ สอดคล้องกับ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2551) ที่กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์จะต้องมุ่งที่จะกระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสิ่งใหม่มากกว่าการผลิตซ้ำสิ่งเดิม โดยอาจถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่จะนำศักยภาพด้านจินตนาการที่มีอยู่ในมนุษย์เท่านั้นให้ปรากฏออกมา

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยขออภิปรายตามประเด็นข้อค้นพบดังนี้

จากผลการเปลี่ยนแปลงการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์ มีประเด็นการเปลี่ยนแปลงคือ (1) เกิดการใช้สื่ออย่างรู้ตัว (2) เกิดการใช้สื่ออย่างตื่นตัว) และจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยพระนิสิตที่เข้าร่วมกิจกรรมพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อ ทั้ง 4 ด้านขึ้น หลังจากเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อทั้ง 4 ด้านแล้ว ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการรับรู้การรู้เท่าทันสื่อ มีความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบของสื่อว่าสื่อชิ้นนั้นประกอบสร้างมาจากอะไร สามารถวิเคราะห์ แยกแยะเนื้อหา และตอบโต้ได้อย่างเหมาะสม และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดังผลการวิจัยที่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2551) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการ ที่การสั่งสมและประมวลผลพัฒนาข้อมูลหรือชุดประสบการณ์ที่ตนเองประสบมาโดยทางต่างๆ โดยกระบวนการประมวลข้อมูลความรู้ของบุคคลเพื่อพัฒนาเป็นการเรียนรู้ในทางสร้างสรรค์ใหม่มี 3 ขั้นตอน ได้แก่ การรับรู้ การเข้าใจ และการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตหรือพฤติกรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและตระหนักรู้จากภายในบุคคลเอง จึงเพิ่มพูนศักยภาพและความสามารถของบุคคลให้มีพลังในการคิดและการกระทำได้มากขึ้นด้วย ถ้าหากไม่มีการปรับเปลี่ยนในด้านดังกล่าว แสดงว่าการเรียนรู้ยังไม่เกิดหรือเกิดน้อย และยังคงอยู่เพียงระดับการรับรู้ที่มากขึ้นหรือความเข้าใจที่ชัดเจนเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ปัจจัยที่ทำให้พระนิสิตเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม 2 ปัจจัย ได้แก่คือ (1) กิจกรรมที่มีลักษณะการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายที่ผู้วิจัยได้ออกแบบในชุดกิจกรรม สอดคล้องกับ อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2551) ที่กล่าวว่า ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย และมีความแตกต่างเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ที่เพิ่มพูนทักษะในการจัดการและสร้างสรรค์ เนื่องจากมีการปฏิบัติ การฝึกฝน และการคิด เป็นต้นอยู่ตลอดเวลา ด้วยปฏิสัมพันธ์ของความหลากหลายในกระบวนการเรียนรู้จึงส่งผลให้บุคคลสามารถพัฒนาและเกิดการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ได้ด้วย จากการได้ขบคิด ค้นหา ไตร่ตรอง ทบทวนสิ่งที่รับถ่ายทอดในแง่มุมต่างๆ โดยเฉพาะในบริบทของโครงสร้างแบบ แนวราบและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เอื้อให้บุคคลได้แลกเปลี่ยนโดยง่ายและอิสระ การผลิตใหม่หรือการสร้างสรรค์ย่อมเกิดขึ้นได้ง่ายและได้มาก เนื่องจากเปิดทางให้แก่จินตนาการ อันเป็นชุดความคิดที่ไร้ขอบเขต ข้อจำกัด ซึ่งในส่วนนี้จะเห็นได้จากการทำกิจกรรม วิเคราะห์ชุมชนตนเอง และนำเสนอแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเองของพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งในกิจกรรมนี้คือ “การวิเคราะห์ชุมชน” มีเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น พัฒนาค้นหาให้ตื่นรู้จากคำโฆษณาของข่าวลวง ข่าวปลอมต่างๆ เป็นการสร้างกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาเป็นความเข้าใจ เปลี่ยนฐานคิดเข้าใจต่อสิ่งที่เกิดขึ้น วิเคราะห์ แยกแยะสิ่งที่ไม่ดีได้ ด้วยวิถีคิดแบบโยนิโสมนสิการ และมีสติรู้ตัวจนเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทิศทางที่ดีขึ้น สอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2550^{๒๓๓} กล่าวว่า การดำเนินชีวิตหรือประกอบกิจกรรมทั้งหลาย เราจะต้องมีจิตสำนึกตระหนักรู้ตัว เริ่มตั้งแต่มีสติที่จะเตือนตนเอง และใช้วิจารณ์ปัญญา สำนวตตรวจตราให้รู้ว่า อะไรผิดอะไรถูก อะไรเป็นคุณประโยชน์ที่แท้จริง มิให้เครื่องมือสร้างสรรค์ความดีงามและความเจริญ กลายเป็นสื่อชักนำเอาความ

^{๒๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **จักรใด ชั้ดินนุคไธตี**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, 2550), หน้า 32.

ชั่วร้ายและความเสื่อมเสียหาย (2) กัลยาณมิตร ซึ่งในที่นี้หมายถึงผู้วิจัย และผู้บริหารวิทยาลัยสงฆ์ โดยผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมการวิเคราะห์ชุมชน พระนิสิตเห็นว่ากิจกรรมที่ทำมีประโยชน์ต่อชุมชนตนเอง จึงเกิดการเรียนรู้และขับเคลื่อนจากกิจกรรมโครงการ และกิจกรรมนักร่างข่าวลวง นอกจากนี้พระนิสิตยังมีการพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้อย่างแยกคาง ซึ่งพระนิสิตได้ถูกเรียนรู้ผ่านกระบวนการอบรมในกิจกรรมทั้ง 11 กิจกรรมในโครงการ แม้ว่าพระนิสิตจะแวดล้อมด้วยกัลยาณมิตรมากมาย แต่ถ้าไม่ได้นำข้อมูลที่รับฟังมาพิจารณา ความเข้าใจที่ถูกต้องก็จะไม่เกิดขึ้น พฤติกรรมที่เป็นอยู่ก็ไม่เปลี่ยนไปจากเดิม นอกจากนี้ ผู้บริหารวิทยาลัยสงฆ์ที่สนับสนุนส่งเสริมตลอดระยะเวลาในการดำเนินการอบรม ทำให้พระนิสิตตั้งใจร่วมกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักความเป็นกัลยาณมิตรของผู้บริหาร ที่มีความสัมพันธ์กับความเต็มใจที่จะทุ่มเทความพยายามอย่างแรงกล้าเพื่อรักษาไว้ซึ่งความเป็นสมาชิกภาพขององค์กร (ชลินธร บุตรดีวงศ์, 2559)

จากการจัดการอบรมในครั้งนี้มีกิจกรรม 11 กิจกรรม โดยผู้วิจัยออกแบบกิจกรรมโดยการจัดสถานการณ์ต่างๆ และมีการใช้คำถามกระตุ้นเพื่อให้พระนิสิตได้ฝึกการคิดเป็นรายบุคคลเพื่อหาคำตอบ นอกจากนี้ในกิจกรรมการวิเคราะห์ชุมชน เป็นการส่งเสริมการทำงานร่วมกันและฝึกคิดเป็นกลุ่ม สอดคล้องกับ ไพรัช พานิชย์สกุลชัย และบุญทัน ดอกไธสง (2562) กล่าวว่า หลักของพระพุทธศาสนาในการทำงานร่วมกันเป็นทีมเป็นหลักในการทำงานเพื่อให้งานประสบความสำเร็จ มีความสามัคคีในหมู่คนทำงาน มีพลังในการแก้ปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ประกอบด้วย หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ หลักพรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 ขรรษาธรรม 4 และสังคหวัตถุ 4 ทั้งนี้เป็นการส่งเสริมให้พระนิสิตได้ฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ทั้งแบบรู้คุณค่าแท้คุณค่าเทียม แบบคุณโทษและทางออก และแบบอริยสัจ 4 อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับจินตนา ตันสุวรรณนนท์ (2008) รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อการเรียนรู้เท่าทันสื่อซึ่งเป็นการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ พัฒนาด้านความคิด ความรู้สึกจิตใจและพฤติกรรม สามารถพัฒนาให้นักศึกษามีการเรียนรู้เท่าทันสื่อได้เพราะสร้างขึ้นตามหลักการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยบูรณาการหลักการพัฒนาด้านการคิด ความรู้สึก/จิตใจ และพฤติกรรมเข้ากับเนื้อหาแนวคิดหลักการรู้เท่าทันสื่อที่นักศึกษาสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน โดยกิจกรรมโครงการนี้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งพระนิสิตได้ทำกิจกรรมวิเคราะห์ชุมชนพร้อมทั้งสร้างสรรค์องค์ความรู้ด้วยตนเอง ตระหนักถึงผลกระทบของสื่อ และสามารถเลือกรับและใช้ประโยชน์จากสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ สุลักขณา ใจองอาจ และปวีณา อ่อนใจเอื้อ (2018) กล่าวว่า ภายหลังจากที่นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมทดลองโปรแกรมกิจกรรมแนะแนวตามแนวการเรียนรู้แบบร่วมมือเพื่อพัฒนาการเรียนรู้เท่าทันสื่อ นักเรียนมีคะแนนแบบวัดการเรียนรู้เท่าทันสื่อหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่องการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อการปฏิบัติและการวิจัยในครั้งต่อไปดังนี้

1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ภาครัฐควรมีนโยบายสนับสนุน สร้างหลักสูตรการเรียนรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาเป็นหลักสูตรออนไลน์สำหรับสามเณรและพระสงฆ์

2) สร้างเครือข่ายกระบวนการให้ความรู้แก่เยาวชน สามเณรเกี่ยวกับการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์

2 ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

1) ผลจากการวิจัยพบว่า ชุดฝึกอบรมกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์ 11 กิจกรรม เป็นเวลา 3 วัน สามารถฝึกแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ดังนั้น ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ควรจัดกิจกรรมการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาในกลุ่มอื่น เช่น กลุ่ม กลุ่มสามเณร กลุ่มพระสังฆาธิการ กลุ่มพระคิลานธรรม เป็นต้น

2) การออกแบบกิจกรรม ควรส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ลงมือปฏิบัติจริง และมีการนำหลักการไปปรับใช้กับกิจกรรมให้เกิดการตระหนักรู้เท่าทันสื่อ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อไป

3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นพระนิตยระดับปริญญาตรี งานวิจัยครั้งต่อไป อาจมีการทำวิจัยในกลุ่มสามเณร พระสังฆาธิการ พระคิลานธรรม ที่มีประสบการณ์ที่แตกต่างกันเพื่อทำการเปรียบเทียบและยืนยันผลการวิจัยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการวิจัยต่อไป

2) ควรทำการศึกษาและติดตามผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระยะยาว เพื่อหาทางแก้ไข และป้องกันปัญหาการรับรู้สื่อแบบผิดๆ เพื่อจะได้รับสื่อได้ถูกต้องและมีความเหมาะสมต่อไป

References

- Alicha Treeotchananon. (2019). Media Literacy oh the Northern Region of Thailand. *Journal of Mass Communication*, 7(1),1-24.
- Chalinthorn Butdeewong. (2016). The Kalayanamitta of Administrators and Organizational Commitment of Teachers under Mukdahan Primary Educational Service Area Office. Master of Education Program in Educational Administration. Department of Educational Administration. Graduate School, Silpakorn University.
- Chintana Tansuwannond. (2008). Effect of Training on Media Literacy Development of Suan Dusit Rajabhat University Students, *Journal of Behavioral Science*, 14(1), 21-32.
- Chintana Tansuwannond. (2010). Factors Related to Intellectual Media Comsumption Behavior of Undergraduate Students in Bangkok, *Journal of Behavioral Science*, 16(1), 122-135.
- Natthakarn Sukolrattanametee. (2019). Youths' Social Media Literacy an Important Citizenship Skill in Democratic Social. Research and Development Office. King Prajadhipok's Institute, p. 37.
- Nunthika Nusom and Virod Sutthisima. (2020). The Analysis of Fake News and The Level of

- Media Literacy of Users in Bangkok. *Journal of Communication Arts*, 37 (1), 37-45.
- Onsri Ngamvithayapong. (2008). Learning Process toward Media Literacy : Survey of Status and Next Step. Thaihealth.
- Pairat Panichsakulchai and Boonton Dackthaisong. (2019). Teamwork according to the Buddhadhamma. *Journal of MCU Humanities Review*. Vol 5 No.1 January-June, 103-114.
- Phra Anan Adnandho (Phaka). (2022). Guidance Method for use Social Media for Monks Propagation in the Present Society. *Journal of Buddhist Studies*, Vol. 13 No.2, (July-December). , 62-79.
- Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto). (2007). Which Chakra Drives The IT Era. (Bangkok : PIMSUAY-Digital Offset Printing).
- Phutthachat Phaensomboon et al. (2022). Media Literacy Through Wisdom for the Buddhist Monks. *Journal of MCU Buddhapanya Review* Vol.7 No.3 (July-September), 185-202.
- Potter, w. J. (2005). *Media Literacy* : Sage Publications. .
- Prissana Chiawsutthi, Khawanying Sriprasertpap and Jaemjan Sriarunrasmee. (2021). The Study Effect by Using Learning Activity Package for Enhancing Creative Skill in Media Literacy for Lower-Secondary Students. *Journal of Educational Measurement*. 37 (101), January-June, 159-170.
- Sainumpung Rattarnangam. (2014). Communication Literacy for Social Development in the Digital Age. *Liberal Arts Review*, 9(18), July-December,
- Sulukkana Jaiongart and Paweena Onjai-uea. (2018). The effects of the guidance activity program on cooperative learning concepts to improve media literacy of mathayomsuksa six students at banprakprachasan school. *Journal of Education Measurement*. 35 (98), pp. 38-53.**
- Thanakarn Khumphai, Phrakhusiridhammabhirat and Seangarthid Chengwattanaphong. (2023). Buddhist Way of Education Administration in the VUCA World Era. *CSNP-Journal*, 8(1), 3-12.

ภาคผนวก ข
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- ต้นแบบผลิตภัณฑ์
- ต้นแบบเทคโนโลยี
- กระบวนการใหม่
- องค์ความรู้
- การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
- การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
- การพัฒนากำลังคน
- ทรัพย์สินทางปัญญา
- บทความทางวิชาการ
- การประชุม/สัมมนาระดับนานาชาติ
- การประชุม/สัมมนาระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ระดับอุตสาหกรรม
- ระดับกึ่งอุตสาหกรรม
- ระดับภาคสนาม
- ระดับห้องปฏิบัติการ

รายละเอียดผลงาน:

ได้ผลผลิตจากการวิจัย การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ประกอบด้วย ๑) ออกแบบกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ๒) สร้างเครือข่ายพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนสร้างสื่อชวนเชื่อทางศาสนา หรือพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ โดยมีการดำเนินกิจกรรมที่เสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ และสร้างพระสงฆ์ให้เป็นผู้รู้จัดการ

สร้างข่าวผ่านกิจกรรมนักสร้างข่าวลวง เพื่อนำไปใช้ในการบอกกล่าวกับคนในชุมชน เพื่อเป็นสื่อกลางในการตรวจสอบข่าวลวงทางศาสนา และเป็นผู้ดำเนินการขับเคลื่อนการป้องกันข่าวลวงข่าวปลอมทางศาสนาเพื่อทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

จำนวนผลงาน ๒ หน่วยนับ: -

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ:

ชื่อผลลัพธ์ ระดับบุคคล:

๑) ผลการเปลี่ยนแปลงการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์เพิ่มขึ้นหลังการเข้าร่วมกิจกรรม เป็นไปในทิศทางเดียวกับข้อมูลเชิงคุณภาพทำให้สรุปได้ว่า พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อทั้ง ๔ ด้านของพระสงฆ์ คือ พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกาย พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิตใจ และพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญาของพระสงฆ์ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม และจากการใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนาพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ในครั้งนี้ พระสงฆ์มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีมากขึ้นเมื่อเทียบกับก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการ ซึ่งในโครงการอบรมนั้น กิจกรรมส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ฝึกให้พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมกลุ่มและลงมือปฏิบัติจริง ส่งผลให้พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดประสบการณ์เรียนรู้ด้วยตัวเอง พร้อมทั้งนำไปสู่กระบวนการพัฒนาทางด้านความคิดจิตใจ ส่งผลต่อพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อในเชิงสร้างสรรค์ เช่น พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถฝึกกระบวนการคิด ฝึกวิธีการคิด จากกิจกรรมต่างๆ ที่มีหลักพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น จากกิจกรรมการเป็นนักสร้างข่าวปลอม กิจกรรมวิเคราะห์ชุมชน ที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเช่น หลักโยนิโสมนสิการ หลักกาลามสูตร และการฝึกการรู้เท่าทันสื่อผ่านหลักภavana ๔ ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อ ๔ ด้านส่งที่ทำให้พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด คือมีสติในการรับข้อมูลข่าวสารมากขึ้น มีเทคนิคและวิธีการในการวิเคราะห์ข่าว หรือข้อมูลที่ได้รับ พร้อมทั้งสามารถวิเคราะห์แหล่งที่มาของข่าวสารที่สื่อนำเสนอ รู้จักการคิดด้วยการออกแบบอย่างสร้างสรรค์ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ได้พัฒนาศักยภาพตัวเองออกมาอย่างสร้างสรรค์ในการเข้าใจสื่อต่างๆ และสามารถเป็นต้นแบบในการรู้เท่าทันสื่อให้กับบุคคลต่างๆ ได้

๒) ผลการเปลี่ยนแปลงตนเองด้านการรู้เท่าทันสื่อของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในระยะขยายผล ทั้ง ๒ ครั้ง พบว่า พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่นำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และสามารถเผยแพร่ให้กับบุคคลอื่นได้ สามารถเป็นนักสื่อสารสร้างสันติ ในโครงการพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา เกิดเครือข่ายในการขับเคลื่อนผ่านโครงการขยายผลเวทีขับเคลื่อนสมัชชาพระสงฆ์ผู้นำขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ และการสร้างเครือข่ายพระสงฆ์นักสร้างสื่อสร้างสรรค์เพื่อสันติให้ทำหน้าที่สร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อสร้างสรรค์เพื่อสร้างเสริมความความปรองดองสมานฉันท์สันติสุขแก่สังคม

ประเภท:

- เจริญปริมาณ
 เจริญคุณภาพ
 เจริญเวลา
 เจริญต้นทุน

รายละเอียด:

พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม เกิดการสร้างเครือข่ายพระสงฆ์นักสร้างสื่อสร้างสรรค์เพื่อสันติให้ทำหน้าที่สร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อสร้างสรรค์ เพื่อสร้างเสริมความความปรองดองสมานฉันท์สันติสุขแก่สังคม

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศ
 ผลกระทบต่อภาคการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง
 ผลกระทบต่อขีดความสามารถทาง วทน.
 ผลกระทบต่อการจ้างงาน
 ผลกระทบต่อสังคม
 ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
 เพิ่มความสามารถการแข่งขันของเอกชนที่ร่วมโปรแกรม
 เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
 สนับสนุนให้เกิดวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup)

รายละเอียด:

ผลกระทบต่อสังคม พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม นำสิ่งที่ได้เรียนรู้ในกิจกรรมไปพัฒนาชุมชนของตนเอง ด้วยการใช้กิจกรรม “การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์” ไปขับเคลื่อนชุมชนและสังคมที่ตนอาศัยอยู่ มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างยั่งยืน ประสานพลังวัด บ้าน โรงเรียน นำไปสู่การส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อให้กับบุคคลในระดับต่างๆ ในชุมชน รวมทั้งเป็นผู้นำขับเคลื่อนการสื่อสร้างสรรค์เพื่อสันติให้ทำหน้าที่สร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อสร้างสรรค์ เพื่อสร้างเสริมความความปรองดองสมานฉันท์สันติสุขแก่สังคม

ภาคผนวก ซ

Gantt Chart

เปรียบเทียบวัตถุประสงค์/กิจกรรมที่เสนอในข้อเสนอโครงการ
และกิจกรรมที่ทำจริงจากโครงการวิจัย

**เปรียบเทียบวัตถุประสงค์/กิจกรรมที่เสนอในข้อเสนอโครงการ
และกิจกรรมที่ทำจริงจากโครงการวิจัย
ผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์**
**Results of media literacy activities according to
Buddhist psychology for monks**

.....

๑. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์
- ๒) เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์
- ๓) เพื่อนำเสนอผลของการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

สรุปผลการดำเนินการตามแผนงาน/กิจกรรมตาม Proposal ในรอบ ๑๒ เดือน

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึงพอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะ ได้รับ	ผลที่ได้จริง		
๑. สำรวจสถานการณ์ การรู้เท่าทันสื่อของ พระสงฆ์ ๒. ศึกษาข้อมูล - แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ - ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่ม ตัวอย่าง - พฤติกรรมการใช้สื่อของ พระสงฆ์	๑. ได้ทราบ สถานการณ์ การ รู้เท่าทันสื่อของ พระสงฆ์ ๒. ได้ข้อมูล - แนวคิดการรู้เท่า ทันสื่อ - ข้อมูลพื้นฐานของ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ รูป	๑. ได้ทราบสถานการณ์ การรู้เท่าทันสื่อของ พระสงฆ์ ที่ตรงตาม วัตถุประสงค์ของการ วิจัย ๒. ได้ข้อมูล - แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อ - ข้อมูลพื้นฐาน บริบท ของพื้นที่วิจัย	ข้อที่ ๑	๑๐๐ %

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึงพอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะ ได้รับ	ผลที่ได้จริง		
	-พฤติกรรมการใช้ สื่อของพระสงฆ์	-พฤติกรรมการใช้สื่อของ พระสงฆ์		
๓. วิเคราะห์ สังเคราะห์ หลักการ ข้อมูล แนวคิด การรู้เท่าทันสื่อ เทคนิค หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา ออกแบบกิจกรรมชุดฝึก อบรมการรู้เท่าทันสื่อตาม แนวพุทธจิตวิทยาสำหรับ พระสงฆ์ ทั้งในระยะการ อบรม และในระยะการ ขยายผล จำนวน ๒ ครั้ง	ได้ข้อมูล แนวคิด การรู้เท่าทันสื่อ เทคนิค หลักธรรม ทาง พระพุทธศาสนา กระบวนการมีส่วนร่วม ด้วย องค์ประกอบการ รู้เท่าทันสื่อ ๗ องค์ประกอบ นำไปสู่การ ออกแบบกิจกรรม ชุดฝึกอบรมการ รู้เท่าทันสื่อตาม แนวพุทธจิตวิทยา สำหรับพระสงฆ์	โครงการการรู้เท่าทันสื่อ ตามแนวพุทธจิตวิทยา สำหรับพระสงฆ์ ๑. โครงการการรู้เท่าทัน สื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา สำหรับพระสงฆ์ ๒. โครงการการรู้เท่าทัน ตามแนวพุทธจิตวิทยา สำหรับพระสงฆ์ในระยะ ขยายผล จำนวน ๒ ครั้ง	ข้อที่ ๒	๑๐๐ %
๓. ประเมินผลสัมฤทธิ์ของ โครงการการรู้เท่าทันสื่อ ตามแนวพุทธจิตวิทยา สำหรับพระสงฆ์	ได้ผลสัมฤทธิ์ของ โครงการการรู้เท่า ทันสื่อตามแนวพุทธ	ได้ผลสัมฤทธิ์ของ โครงการการรู้เท่าทันสื่อ ตามแนวพุทธจิตวิทยา	ข้อที่ ๓	๑๐๐ %

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึงพอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะ ได้รับ	ผลที่ได้จริง		
	จิตวิทยาสำหรับ พระสงฆ์	สำหรับพระสงฆ์ ทั้งเชิง ปริมาณและคุณภาพ		
๔. กิจกรรมอื่น ๆ และ การ รายงานความก้าวหน้า และรายงานร่างวิจัย ฉบับสมบูรณ์	รายงานความ ก้าวหน้า และ รายงานร่างวิจัย ฉบับสมบูรณ์ และ การเผยแพร่ งานวิจัย	รายงานความก้าวหน้า และรายงานการวิจัย และ การเผยแพร่ร่างวิจัยใน วารสารต่าง ๆ		

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ ต่อ มจร.

ลงนาม

(ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

๖ มีนาคม ๒๕๖๔

ผลของกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

Results of media literacy activities according to
Buddhist psychology for monks

วัตถุประสงค์/กิจกรรมในข้อเสนอโครงการวิจัย	ผลสำเร็จ %	ในกรณีล่าช้า (ผลสำเร็จไม่ถึง ๑๐๐%) ให้ระบุสาเหตุ และการแก้ไข
<p>๑. วัตถุประสงค์การวิจัย</p> <p>๑) เพื่อศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์</p> <p>๒) เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์</p> <p>๓) เพื่อนำเสนอผลของการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์</p>	<p>๑๐๐ %</p> <p>๑๐๐ %</p> <p>๑๐๐ %</p>	
<p>๑. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์งานวิจัยให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์</p>	<p>๘๐ %</p>	
<p>๒. ลงพื้นที่เพื่อศึกษา สัมภาษณ์ข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์</p>	<p>๕๐ %</p>	
<p>๓. ออกแบบกิจกรรมโครงการการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์</p>	<p>๘๐ %</p>	
<p>๔. ลงพื้นที่ปฏิบัติการวิจัยโครงการการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์</p> <p>๑. โครงการการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์</p>		

๒. โครงการการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับ พระสงฆ์ในระยะขยายผล จำนวน ๒ ครั้ง		
๕. วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการ การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์	๗๐ %	
๖. กิจกรรมอื่นและการรายงานความก้าวหน้า	๑๐๐ %	
๗. รายงานฉบับสมบูรณ์	๑๐๐ %	
๘. บทความการวิจัย/ บทความวิชาการ	๑๐๐ %	

ลงนาม

(ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

๖ มีนาคม ๒๕๖๔

ภาคผนวก ฅ
ใบรับรองจริยธรรม



**ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม**

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๙๔/๒๕๖๓

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญาสำหรับพระสงฆ์
(Sangha Network for Religious Media Surveillance “Media Literacy Through Wisdom for the Buddhist Monks”)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัยหลัก: ดร.พุทธชาติ แผนสมบูรณ์

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

- | | |
|---|-------------------------------|
| ๑. แบบเสนอโครงการวิจัย | ฉบับที่ วันที่ ๙ กันยายน ๒๕๖๓ |
| ๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย | ฉบับที่ วันที่ ๙ กันยายน ๒๕๖๓ |
| ๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย | ฉบับที่ วันที่ ๙ กันยายน ๒๕๖๓ |
| ๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล | ฉบับที่ วันที่ ๙ กันยายน ๒๕๖๓ |

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๘ กันยายน ๒๕๖๓

หมายเลขใบรับรอง: ว.๙๔/๒๕๖๓

วันที่ให้การรับรอง: ๒๘ กันยายน ๒๕๖๓

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๘ กันยายน ๒๕๖๔

ภาคผนวก ญ
แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่

ชื่อโครงการ การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

หัวหน้าโครงการ ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ

สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๘๑ ๙๐๔ ๗๕๑๒ Email : saha70@gmail.com

สรุปโครงการ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ ๒) เพื่อพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ๓) เพื่อนำเสนอผลของการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ โดยผู้วิจัยได้นำเสนอขั้นตอนการวิจัยเป็น ๔ ระยะ ซึ่งในระยะที่ ๑ ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ ระยะที่ ๒ ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณด้วยวิธีวิจัยกึ่งทดลอง ระยะที่ ๓ ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพขยายเชิงปริมาณ ระยะที่ ๔ ขยายผลเป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ กลุ่มเป้าหมาย ในระยะที่ ๑ คือพระสงฆ์ไทย จำนวน ๔๐๐ รูป กลุ่มเป้าหมายในระยะที่ ๒ การวิเคราะห์องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ จำนวน ๒๘๐ รูป และกลุ่มเป้าหมายในระยะที่ ๓ จำนวน ๗๐ รูป แบ่งเป็นกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง จำนวนกลุ่มละ ๓๕ รูป เลือกกลุ่มเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ (Purposeful Sampling) และกลุ่มเป้าหมายในระยะที่ ๔ ระยะขยายผลจำนวน ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๑ จำนวน ๒๓๓ รูป และครั้งที่ ๒ จำนวน ๖๒ รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ๑) แบบวัดพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านความรู้ ด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ๒) แบบวัดการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ๓) แบบประเมินความพึงพอใจต่อโครงการ ๔) แนวคำถามในการสัมภาษณ์ ๕) การสังเกตพฤติกรรมแบบมีส่วนร่วม

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (confirmatory factor analysis) ทดสอบสมมุติฐานด้วยสถิติ t-test วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One way ANOVA) และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

๑) สถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ พระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ส่วนใหญ่ มีความรู้เรื่อง การตัดต่อรูปภาพคนอื่นลงในสื่อสังคมออนไลน์มีความผิดทางกฎหมาย ตาม พรบ.การกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์มากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย ๔.๓๓ (S.D.=๐.๘๒) และโดยภาพรวมมีความรู้มากที่สุด มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๑ (S.D.=๐.๖๕) แต่มีข้อสังเกตคือในข้อ ๑ การให้ความรู้เรื่องการ

รู้เท่าทันสื่อไม่ใช่กิจของสงฆ์ มีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง ๒.๙๓ (S.D.=๑.๓๔) และ ข้อ ๑๕ พระสงฆ์สามารถกล่าวโจมตีศาสนาอื่นๆ ได้เพื่อให้เห็นว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ยังไม่ทราบถึงถึงบทบาทในการสอนหรือให้ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อควบคู่กับการเผยแผ่ เพราะพระสงฆ์มีหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน และที่สำคัญในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อชวนเชื่อทางศาสนา ก็สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัยในศีลข้อ ๔ คือ มุสาวาทาเวรมณี การไม่พูดปด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพื่อเจ้อ ซึ่งในการนำเข้าสู่ข้อมูลในระบบคอมพิวเตอร์ ที่เป็นข้อมูลเท็จเข้าข่ายการพูดปด หรือการข่มเหงรังแกระรานด้วยคำพูด ก็เป็นส่วนหนึ่งของการพูดส่อเสียด การพูดเพื่อเจ้อ ด้วย ดังนั้นด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจในการออกแบบชุดฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ทำการถวายเป็นความรู้แก่พระสงฆ์ต่อไป ๒) พัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ พบว่าชุดฝึกอบรมมี ๑๑ กิจกรรม การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) คัดเลือกค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor loading) สูงไว้ได้แบบวัดที่ผ่านเกณฑ์ทั้งหมด ๓๑ ข้อ จำนวน ๗ องค์ประกอบ ตรวจสอบความตรงของโมเดล พิจารณาได้จากค่าไคสแควร์ ($\chi^2 = ๑๒.๖๙$, $df = ๗$, $p = ๐.๐๘๐$) ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๘๗ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๔๙ และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ ๐.๐๑๐๙ แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ๓) ผลสัมฤทธิ์ของโครงการพบว่า หลังเข้าร่วมกิจกรรม พระสงฆ์มีคะแนนการรู้เท่าทันสื่อเพิ่มขึ้น 4) ระยะเวลาขยายผล พบผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการทั้ง 2 ครั้ง ภาพรวมความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมโครงการ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

๒) ผลวิเคราะห์องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ พบว่าจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยใช้ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยใช้ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน พบว่าตัวแปรที่บ่งชี้องค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อด้วยพหุปัญญาสำหรับพระสงฆ์ มีค่าสหสัมพันธ์เพียร์สันตั้งแต่ .๖๙๘-.๘๔๖ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกคู่ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเป็นความสัมพันธ์ทางบวกตั้งแต่ขนาดสูงถึงขนาดสูงมาก ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์สูงสุดคือ ความรู้เกี่ยวกับสื่อ (ML๓) มีความสัมพันธ์ทางบวกขนาดมากกับ การเลือกเปิดรับสื่อ (ML๔) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ๐.๘๔๖ และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำสุดคือ การรับสารอย่างมีวิจรรย์ญาณ (ML๑) มีความสัมพันธ์ทางบวกขนาดปานกลางกับ การรู้เท่าทันสื่อด้วยพหุปัญญา (ML๗) ความสัมพันธ์นี้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เมื่อพิจารณาค่า Bartlett's Test of Sphericity มีค่าเท่ากับ ๒๐๙๓.๑๕๒ ($p = .๐๐๐$) แสดงว่าเมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแตกต่างจากเมทริกซ์เอกลักษณ์อย่างมีนัยสำคัญ และค่าดัชนีไกเซอร์-ไมเยอร์-ออลคิน (Kaiser-

Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) มีค่าเท่ากับ .๙๓๙ แสดงว่าตัวแปรสังเกตได้ของข้อมูลมีความสัมพันธ์กันมากพอที่จะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบได้

ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ Multiple Regression Analysis (MRA) พบว่าระยะเวลาในการบวชมือถือมีอิทธิพลทางตรงกับการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ยิ่งพระสงฆ์มีระยะเวลาในการบวชมากจะมีการรู้เท่าทันสื่อในระดับตีมากขึ้น

และจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) คัดเลือกค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor loading) สูงไว้ ได้แบบวัดที่ผ่านเกณฑ์ทั้งหมด ๓๑ ข้อ จำนวน ๗ องค์ประกอบ ตรวจสอบความตรงของโมเดล พิจารณาได้จากค่าไคสแควร์ ($\chi^2 = ๑๒.๖๙$, $df = ๗$, $p = ๐.๐๘๐$) ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ .๙๘๗ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ ๐.๙๔๙ และค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของส่วนที่เหลือ (RMR) มีค่าเท่ากับ ๐.๐๑๐๙ แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวแปรทั้งหมดมีค่าเป็นบวก มีขนาดตั้งแต่ .๗๗๐ ถึง .๙๔๒ และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกตัว ตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญมากที่สุด การเลือกเปิดรับสื่อ (ML๔) และมีความแปรผันร่วมกับการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ตามแนวพุทธจิตวิทยาร้อยละ ๘๘.๗๐ รองลงมาคือ การรู้ตนเองในขณะใช้สื่อ (ML๕) และมีความแปรผันร่วมกับการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ตามแนวพุทธจิตวิทยา ร้อยละ ๘๐.๘๐ และตัวแปรที่มีน้ำหนักความสำคัญน้อยที่สุด คือ การรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธปัญญา (ML๗) และมีความแปรผันร่วมกับการรู้เท่าทันสื่อสำหรับพระสงฆ์ตามแนวพุทธจิตวิทยา ร้อยละ ๕๙.๓๐ แสดงให้เห็นว่าตัวแปรเหล่านี้เป็นตัวแปรที่สำคัญขององค์ประกอบการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์

โดยองค์ประกอบ ๗ องค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ประกอบด้วย องค์ประกอบที่ ๑ การรับสารอย่างมีวิจารณญาณ องค์ประกอบที่ ๒ ทักษะการประเมินสื่อ องค์ประกอบที่ ๓ ความรู้เกี่ยวกับสื่อ องค์ประกอบที่ ๔ การเลือกเปิดรับสื่อ องค์ประกอบที่ ๕ การรู้ตนเองในขณะใช้สื่อ องค์ประกอบที่ ๖ การมีส่วนร่วมกับสังคมในการรับสื่อ และองค์ประกอบที่ ๗ การมีพุทธปัญญาในการรับมือสื่อ

๓) การออกแบบกิจกรรม การออกแบบกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา ๔ ด้าน คือ (๑) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านกาย (๒) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านสังคม (๓) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านจิต และ (๔) พฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้านปัญญา โดยใช้องค์ประกอบทั้ง ๗ องค์ประกอบที่ได้ มาออกแบบกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ โดยลักษณะกิจกรรมเป็นชุดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ประกอบด้วย ๑๑ กิจกรรม ผ่านการตรวจสอบคุณภาพชุดกิจกรรมโดยผู้เชี่ยวชาญและการทดลอง

ใช้ได้แก่ (๑) เสริมสร้างสัมพันธ์ภาพด้วยกิจกรรม ๘ ช่อง (๒) ภัยร้ายและเทคนิคการรับมือกับข่าวปลอม (๓) ฉันคือใคร (๔) รู้จักสื่อ/world café (๕) สะท้อนการเรียนรู้ (๖) นักสร้างข่าวลวง“พาดหัว ยั่วให้คลิก” (Click bait) (๗) ต้นไม้สะท้อนข่าวน้ำดี (๘) สะท้อนการเรียนรู้ (๙) สร้างภูมิคุ้มกันปัญหาสวาทในชุมชน (๑๐) ถอดรหัสชุมชนของฉัน รู้เท่าทันปัญหาสวาทในชุมชน Do and Don't และ (๑๑) การสะท้อนสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการออกแบบชุดกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจของพระสงฆ์

๔) ผลจากการวิเคราะห์ผลการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๗๐ คน พบเมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ กลุ่มทดลอง ระหว่างก่อน และหลังการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า คะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($t = ๘.๖๙๙$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐^*$) นั่นคือคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ หลังการเข้าร่วมกิจกรรมมีความสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙๕ และ ๓.๖๑๙ ตามลำดับ) และเมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ กลุ่มควบคุม ระหว่างก่อน และหลังการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน ซึ่งก่อนทำการทดสอบว่าก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองมีการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ที่แตกต่างกันหรือมีคะแนนการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ เพิ่มขึ้น หลังการเข้าร่วมกิจกรรม ได้ทำการทดสอบคะแนนการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมพบว่า คะแนนการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ไม่แตกต่างกัน

เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ของกลุ่มทดลอง ระหว่างก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม หลังการเข้าร่วมกิจกรรม และระยะติดตามผล พบว่า คะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($F = ๑๘.๔๕๑$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐^*$) เมื่อเปรียบเทียบรายคู่ พบว่า ๑) หลังการเข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ กว้างก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙๕ และ ๓.๖๑๙ ตามลำดับ) ๒) ระยะติดตามผลมีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘๖ และ ๓.๖๑๙) และ ระยะติดตามผลมีคะแนนเฉลี่ยการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ ต่ำกว่าหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘๖ และ ๔.๐๙๕) ตามลำดับ

นอกจากนี้จากการประเมินความพึงพอใจต่อกิจกรรม สรุปผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดโครงการในภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๗๔ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูง

ที่สุดคือ ด้านวิทยากรมีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๘๑ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา เจ้าหน้าที่ที่มีความสุภาพเป็นมิตรและเป็นกันเอง คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๐ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๕๙๓ และด้านเจ้าหน้าที่สามารถให้ข้อมูลหรือตอบข้อซักถามได้เป็นอย่างดี มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๘ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๖๒๗ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .๗๘๖ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

จากการวิเคราะห์ผลจากแบบวัดการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์นั้น มีการเปลี่ยนแปลงและมีการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาเพิ่มขึ้นหลังการเข้าร่วมกิจกรรม เป็นไปในทิศทางเดียวกับข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำให้สามารถสรุปได้ว่า พระสงฆ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการ มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงในทางที่ดีมากขึ้นเมื่อเทียบกับก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการ โดยพระสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้การรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาผ่านกระบวนการกลุ่ม ที่ได้ออกแบบฝึกทักษะการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยา การพัฒนาภาวะผู้นำ และเรียนรู้จากต้นแบบที่ดีทางสังคม นำไปสู่กระบวนการพัฒนาทางด้านความคิด จิตใจ ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้เพื่อนำไปพัฒนาศักยภาพตัวเองในการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อยังประโยชน์ให้แก่บุคคลอื่นต่อไป

จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เข้าร่วมกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ พบการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ ดังคำกล่าวที่ว่า “หลังจากที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ ที่ได้มีการอบรมผ่านการทำกิจกรรม สามารถนำไปใช้ในการอบรมให้เด็ก ๆ เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำข่าวปลอม การสร้างข่าว และสามารถเป็นผู้ตรวจสอบข่าวต่างๆ ในชุมชนได้” และอีกรูปหนึ่งกล่าวว่า “ได้สติในการรับสื่อ ก่อนรับสื่อก็ต้องคิด แยกแยะวิเคราะห์ ข้อมูลหาความจริงก่อน ไม่เห็นสื่อแล้วตัดสินใจด้วยตาเปล่า ถ้ายังไม่รู้เห็นความจริง” นอกจากนี้ยังมีทัศนะที่ว่า “ได้ความรู้ในการแยกแยะสิ่งไหนจริงสิ่งไหนไม่จริง ไม่ควรดูสิ่งนั้นตามที่เค้าบอก ควรศึกษาและตรวจสอบให้ละเอียดถี่ถ้วน”

และสิ่งที่ได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนพบว่า ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในด้านการเสพสื่อ ดังคำพูดที่ว่า “ต่อไปนี้ เวลาที่ได้รับฟังข่าวสารอะไร ก็จะไม่ตัดสินใจเชื่อเลย จะต้องตรวจสอบให้ดีกว่า เพราะเราว่าข่าวที่เราได้รับรู้นั้นบางครั้งก็ไม่มีที่มาที่ไป หรือมีที่มาที่ไปไม่ถูกต้อง เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ก็คงต้องตรวจสอบข่าวนั้นๆ ก่อนที่จะเชื่อ” และ “ได้ความรู้ในการแยกแยะสิ่งไหนจริงสิ่งไหนไม่จริง ไม่ควรดูสิ่งนั้นตามที่เค้าบอก ควรศึกษาและตรวจสอบให้ละเอียดถี่ถ้วน”

นอกจากนี้กิจกรรมที่อบรม ยังสามารถเป็นต้นแบบในการนำไปอบรมเยาวชนได้ด้วย “กิจกรรมแบบนี้ สามารถนำไปอบรมเยาวชนได้ดีมากๆ อาตมาจะนำไปปรับใช้ เพื่อให้เด็ก ๆ ได้รู้เท่าทันสื่อ และเป็นคนที่เฝ้าระวังอีกชั้นหนึ่ง” และอีกท่านกล่าวว่า “ไม่เคยนึกว่าจะได้เรียนรู้อะไรที่มี

ประโยชน์ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ทำการวิเคราะห์สื่อ ตีมาๆ อาตมาเป็นครูพระสอนศีลธรรม จะได้นำเอาไปใช้กับเด็กที่เข้าร่วมอบรมให้ได้เรียนรู้กิจกรรมแบบนี้”

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) การบริหารนโยบายภาครัฐควรมีนโยบายสนับสนุน สร้างหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อ ผ่านการสร้างเว็บไซต์และคลังข้อมูลความรู้สำหรับพระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเผยแพร่ไปยังโรงเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกบาลีและแผนกสามัญศึกษา และมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง
- ๒) การสร้างเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์ในสถาบันศึกษา ให้มีความรู้และทักษะการรู้เท่าทันสื่อ โดยเฉพาะในกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อสร้างเครือข่ายกระบวนให้ความรู้แก่เยาวชนเกี่ยวกับการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์ เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้การใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์สำหรับการพัฒนาค่านิยมและพฤติกรรมที่พึงประสงค์สำหรับสามเณร

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

- ๑) ผลจากการวิจัยพบว่า ชุดฝึกอบรมกิจกรรมการรู้เท่าทันสื่อด้วยพุทธิปัญญาสำหรับพระสงฆ์ ๑๑ กิจกรรม เป็นเวลา ๓ วัน เป็นรูปแบบที่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ดังนั้น ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ควรจัดกิจกรรมการฝึกอบรมการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธิจิตวิทยาในกลุ่มอื่น เช่น กลุ่ม กลุ่มสามเณร กลุ่มพระสังฆาธิการ กลุ่มพระคิลานธรรม เป็นต้น
- ๒) จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม พบว่าการทำกิจกรรม “นักสร้างข่าวปลอม” และ “การวิเคราะห์ชุมชน” เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเกิดพฤติกรรมการรู้เท่าทันสื่อที่สร้างสรรค์ ดังนั้น ควรส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้ทำกิจกรรมที่มีการออกแบบผ่านการเรียนรู้การทำกรวิเคราะห์ชุมชนเป็นโครงการ ให้มีการลงมือปฏิบัติจริงในชุมชน และนำหลักการไปปรับใช้กับกิจกรรมให้เกิดการตระหนักรู้เท่าทันสื่อ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) กลุ่มตัวอย่างทดลองในการศึกษาในครั้งนี้เป็นพระนิสิตในระดับปริญญาตรี ที่มีช่วงอายุ ๑๘-๒๕ ปี งานวิจัยครั้งต่อไป จึงควรมีกลุ่มเยาวชน สามเณรในช่วงอายุอื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบและยืนยันการวิจัยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และสร้างองค์ความรู้ใหม่ในการวิจัยต่อไป
- ๒) เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการทดลองระยะสั้น ดังนั้นควรนำชุดกิจกรรมนี้ไปทดลองซ้ำกับกลุ่มวัยรุ่นอื่นๆ ในสถานการณ์และสภาพแวดล้อมอื่นๆ มีการศึกษาและติดตามผลพฤติกรรมในระยะยาว เพื่อหาทางแก้ไขและป้องกันปัญหาการรับรู้สื่อที่ผิดให้เป็นการรู้เท่าทันสื่อเพื่อจะได้รับสื่อที่ถูกต้องและมีความเหมาะสมต่อไป
- ๓) ควรทำวิจัยทั้งทดลองและพัฒนาชุดกิจกรรม เพื่อศึกษาเยาวชนกลุ่มเสี่ยงให้มีความรู้เท่าทันสื่อ โดยเน้นการออกแบบกิจกรรมผ่านการเรียนรู้การทำโครงการ ให้มีการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ให้เกิดกระบวนเปลี่ยนแปลงวิธีการคิด การควบคุมตนเอง และนำหลักการมาปรับใช้กับกิจกรรมให้

<p>เกิดการตระหนักรู้เท่าทันสื่อ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และศึกษาปัจจัยสาเหตุอื่นๆที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความรู้เท่าทันสื่อที่เหมาะสมต่อไป</p>
<p>การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์</p> <p>จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายๆ ด้าน ดังต่อไปนี้</p> <p>๑. ด้านการเรียนการสอน สามารถนำเทคนิคและทักษะการรู้เท่าทันสื่อตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับพระสงฆ์ มาถ่ายทอดสู่นิสิต นักศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้อง ให้เกิดองค์ความรู้</p> <p>๒. ด้านประโยชน์ต่อสังคม นำผลผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ได้ มาส่งเสริมความให้กับผู้ที่สนใจ และถ่ายทอดให้แก่ชุมชน และสังคม ผ่านกิจกรรมต่างๆ</p>
<p style="text-align: center;">การประชาสัมพันธ์</p> <p>มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยไว้ ๓ ประเภท</p> <p>๑) การนำเสนอผลงานวิชาการระดับชาติและนานาชาติ</p> <p>๒) การนำบทความวิจัยลงตีพิมพ์ในวารสารที่อยู่ในฐาน TCI</p> <p>๓) การนำรายงานการวิจัยเผยแพร่ความรู้ให้แก่ หน่วยงานภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน, องค์กรธุรกิจ เป็นต้น</p>

ประวัติคณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ	ผศ.ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ
Email Address	saha70@gmail.com
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๖	วท.บ. (ชีววิทยา) เกียรตินิยมอันดับ ๒ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ.๒๕๔๖	วท.ม. (เทคโนโลยีชีวภาพ) คณะทรัพยากรชีวภาพและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (บางมด)
พ.ศ. ๒๕๖๓	ศษ.ม. (การแนะแนวและการปรึกษาเชิงจิตวิทยา) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ.๒๕๕๓	พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การศึกษาวิจัย ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาเอก เรื่อง การปลูกฝังความกตัญญู กตเวทีแก่เยาวชน โดยทำการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR)

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ.๒๕๓๙ – ๒๕๔๑	นักวิจัย ห้องปฏิบัติการ คณะทรัพยากรชีวภาพและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๘	ผู้สื่อข่าวเกษตร บริษัท สื่อเกษตร จำกัด ดูแลการผลิตรายการโทรทัศน์ และรายการวิทยุ
พ.ศ.๒๕๔๘ –ปัจจุบัน	-เลขานุการมูลนิธิบรรจงสนิท -วิทยากรกระบวนการ ประจำค่ายพุทธบุตรอารยาภิวัตน์ อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี
๒๕๕๔-๒๕๕๕	-ผู้จัดการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
๒๕๕๓-๒๕๕๘	-อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม และสถาบันเทคโนโลยีพระ จอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

- อาจารย์ที่ปรึกษาและกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาโท ปริญญาเอก
- ๒๕๕๕-๒๕๕๘ -อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต สาวิกาสิกขาลัย เสถียรธรรมสถาน
- ๒๕๕๘-๒๕๖๑ -อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๒๕๖๑-ปัจจุบัน -อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- นักวิจัยโครงการ สำนักงานวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวสส.) กระทรวงสาธารณสุข
- คณะกรรมการพัฒนาศักยภาพสถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพสู่ระดับสากล

ความชำนาญและประสบการณ์ในการทำงาน

การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR)

จัดเวทีเสวนา

กระบวนการค่ายอบรมเยาวชน

นักจัดรายการวิทยุ/โทรทัศน์

การออกแบบและพัฒนาหลักสูตรการอบรม โดยมีหลักสูตรดังนี้ แนวทางการ

พัฒนาบุคลิกภาพ “การเปลี่ยนแปลงจากภายในสู่ภายนอก”, แนวทางการเยียวยา

พ่อแม่เพื่อลูกวัยรุ่น, อบรมบุคลากร “ภาวะผู้นำ”

สติ ในชีวิตประจำวัน และ การพัฒนาบุคลิกภาพสู่ความสำเร็จ

เป็นต้น

บทความ

-กระบวนการปลูกฝังความกตัญญูแก่เด็กเยาวชนตีพิมพ์ในวารสารสมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย มิถุนายน ๒๕๕๔

-The Process of Cultivation of Gratitude for The Youth. ในงาน International Buddhist Research Seminar on Cultural Geography on Buddhism ครั้งที่ ๗ จังหวัดน่าน ๒๕๕๙

- Value and Behavioral Model of Consuming in Online Social Network Using Integration of Buddhist Psychology for Thai Novices.

-ผลการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างภาวะพลัดพลังในผู้สูงอายุ วารสารรัชต์ภาคย์ ปีที่ ๑๒ ฉบับ ๒๕ มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑ หน้า ๒๕๕-๒๖๕.

-การพัฒนาแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ หน้า ๓๖๑- ๓๗๑.

- กระบวนการเสริมสร้างภาวะพลัดพลังในผู้สูงอายุ (วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๑) หน้า ๒๖๗-๒๘๓ (ฐาน ๑)

- ผลการพัฒนากระบวนการสร้างค่านิยมและพฤติกรรมต้นแบบการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ตามแนวพุทธจิตวิทยาของสามเณร (วารสารท้องถิ่น ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๖๑ หน้า ๔๐-๕๖. (ฐาน ๑)

- การพัฒนาต้นแบบการปรับสภาพที่อยู่อาศัยเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๑ หน้า ๑๔๙-๑๕๗ (ฐาน ๑)

-การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างภาวะพลัดพลังในผู้สูงอายุ บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๑๔ ฉบับพิเศษ มิถุนายน-กันยายน๒๕๖๑ หน้า ๕๔-๖๒. (ฐาน ๑)

- ผลการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาต่อการลดระดับความเข้มข้นก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์แผนกผู้ป่วยนอกเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒ (ฐาน ๒)

- การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของแบบประเมินประสบการณ์ผู้รับบริการผู้ป่วยในตามแนวคิดสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาในสถานพยาบาล วารสารพยาบาลทหารบกปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๒ (ฐาน ๑)

-นำเสนองานวิจัยในงาน มจร. วิทยาเขต บาลีพุทธโฆษา ปี ๒๕๖๓

งานวิจัย

๑. ค่านิยมและพฤติกรรมต้นแบบการบริโภคสื่อเครือข่ายสังคมออนไลน์ตามแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการของสามเณร (Value and Behavior Model of Media Consuming in Online Social Network Following integration of Philosophy in Buddhist Psychology of Novices.) งานวิจัยปี ๒๕๕๙ (ผู้ร่วมวิจัย)

๒. การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลัดพลังในผู้สูงอายุ (Development of Promoting Elderly Active Ageing Model) งานวิจัยปี ๒๕๖๐ (หัวหน้าโครงการ)

๓. การพัฒนาชุดความรู้ “สุขชีวีวิถีพุทธ (BUDDHIST BIO-WELL BEING)” ภายใต้โครงการ Holistic Health and Wellness Center โครงการย่อยที่ ๒ ศึกษาผลของกระบวนการเสริมสร้างสุขภาพองค์รวมแนวพุทธ (โดยใช้ Bio-feedback) ทำร่วมกับคณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล งานวิจัยปี ๒๕๖๐ (ผู้ร่วมวิจัย)

๔. การพัฒนาต้นแบบการปรับสภาพที่อยู่อาศัยเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (Development of Housing Modification Model for Promotion Elderly Life Quality) งานวิจัยปี ๒๕๖๑ (หัวหน้าโครงการ)

๕. การออกแบบสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลให้เอื้อต่อการเยียวยา (Healthcare Healing Environment Design) (ระยะเวลา ๓ ปี) (ชุดโครงการที่เสนอขอทุน ชุดที่ ๙ ชุดโครงการวิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพและความปลอดภัยของผู้ป่วย กลุ่มที่ ๑ : การออกแบบโครงสร้างที่ส่งเสริมคุณภาพของโรงพยาบาลและความปลอดภัยของผู้ป่วย) โครงการวิจัย : ทุนวิจัยมุ่งเป้าด้านสุขภาพ และชีวเวชศาสตร์ เสนอต่อสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) ปี ผู้ร่วมวิจัย ๒๕๕๘-๒๕๖๑

๖. การพัฒนารูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน (Model Development of Buddhist Transformative Learning Process Management) งานวิจัยปี ๒๕๖๐ (ผู้ร่วมวิจัย)

๗. แผนงานวิจัย : รูปแบบกระบวนการให้การปรึกษาเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงสุขภาพเชิงพุทธจิตวิทยา โครงการย่อยที่ ๒ การพัฒนาคลินิกพุทธจิตวิทยาการให้การปรึกษาด้านแบบเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงเชิงพุทธจิตวิทยา งานวิจัยปี ๒๕๖๑ (ผู้ร่วมวิจัย)

๘. โครงการนวัตกรรมสุขภาวะวิถีพุทธและพุทธจิตวิทยำบำบัดเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงภาวะซึมเศร้าของเยาวชนไทย งบประมาณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) งานวิจัยปี ๒๕๖๒ (ผู้ร่วมวิจัย)

๙. โครงการเครือข่ายพระสงฆ์เฝ้าระวังสื่อชวนเชื่อทางศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี และกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ งานวิจัยปี ๒๕๖๓ (ผู้ร่วมวิจัย)

๑๐. โครงการวิจัยเรื่อง “อาวุโสฟรีแลนซ์ : การเสริมสร้างระบบและกลไกส่งเสริมอาชีพอิสระของผู้สูงอายุ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” งบประมาณ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม งานวิจัยปี ๒๕๖๓ CBR (ผู้ร่วมวิจัย)

งานประเมิน :

๑. โครงการจ้างประเมินโครงการสถานงานเสริมพลังเพื่อนภาคีเครือข่ายสุขภาวะระดับกลุ่มจังหวัด งบประมาณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ปี ๒๕๖๒-๒๕๖๓ Phase I

๒. โครงการจ้างประเมินโครงการสถานงานเสริมพลังเพื่อนภาคีเครือข่ายสุขภาวะระดับกลุ่มจังหวัด งบประมาณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ปี ๒๕๖๔ Phase II

หนังสือ

๑. สถาปัตยกรรมโรงพยาบาลและสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยา (Healthcare Architecture and Healing Environment)

๒. สุขภาพจิตแนวพุทธ (Mental Health in Buddhism)

ผลงานวิจัยนิตยสารการงานวิจัยมุ่งเป้า คอบช. :

การออกแบบสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลให้เพื่อการเยียวยา ปี ๑ ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ๒๕๕๙ (Thailand Research Expo ๒๐๑๖)

การออกแบบสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลให้เพื่อการเยียวยา ปี ๒ ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ๒๕๖๐ (Thailand Research Expo ๒๐๑๗)

การออกแบบสภาพแวดล้อมสถานพยาบาลให้เพื่อการเยียวยา ปี ๓ ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ๒๕๖๑ (Thailand Research Expo ๒๐๑๘)

รางวัล

๑. ผลงานวิจัยระดับดีมาก ประจำปี ๒๕๖๑

“การพัฒนาต้นแบบการปรับสภาพที่อยู่อาศัยเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ”

ในการประชุมวิชาการนานาชาติ ครั้งที่ ๑๐ และการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ น่าน: นครพระพุทธศาสนา มรดกธรรมสู่มรดกโลก ณ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ. THE 10TH INTERNATIONAL CONFERENCE AND THE 3RD NATIONAL CONFERENCE 2019 NAN: THE CITY OF BUDDHISM TOWARD DHAMMAAND WORLD HERITAGE.

๒) ประวัติผู้ร่วมวิจัย ๑

- | | |
|------------------|-------------------------------------|
| (๑) ชื่อ-นามสกุล | ดร.โกศล จีงเสถียรทรัพย์ |
| (๒) ตำแหน่ง | นักวิจัย มูลนิธิวิจัยสังคมและสุขภาพ |
| (๓) มือถือ | ๐๙๓ ๙๗๙๑๔๒๔ |
| (๔) Email | okkosol@gmail.com |